

DIRECȚIA GENERALĂ
A
ARHIVELOR STATULUI

FILIALA
ARHIVELOR STATULUI
JUDEȚUL MARAMUREȘ

MARAMUREȘENII

ÎN LUPTA PENTRU LIBERTATE ȘI UNITATE NAȚIONALĂ

DOCUMENTE 1848 — 1918

Ediție îngrijită de:

VASILE CĂPÎLNEAN,
IOAN SABĂU,
VALERIU ACHIM

BUCUREȘTI
1981

Volumul *Maramureșenii în lupta pentru libertate și unitate națională* (Documente 1848—1918), a fost discutat și avizat de Consiliul științific al Institutului de istorie „Nicolae Iorga” și de Comisia științifică pentru probleme arhivistice.

Lucrarea a apărut prin grija *Serviciului publicații și valorificare* din Direcția Generală a Arhivelor Statului

CUVÎNT ÎNAINTE

Inițiativa alcătuirii acestei culegeri de documente maramureșene se înscrie în șirul amplelor manifestări prilejuite de împlinirea a 2050 de ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent de sub conducerea lui Burebista și are menirea de a pune la dispoziția cititorului, prin grija Filialei Maramureș a Arhivelor Statului, mai bine de 200 de documente, majoritatea inedite, ce vorbesc de la sine despre una din cele mai frământate perioade istorice, care își are începuturile în anul revoluționar 1848 și se încheie cu istoricul an 1918, anul desăvârșirii unității de stat a României.

În afară de aceste două momente fundamentale aparținând istoriei moderne a poporului nostru, colectivul de autori a reușit să pună în lumină și numeroase alte file de istorie maramureșeană, care vizuează lupta românilor de pe aceste meleaguri împotriva alipirii forțate a Transilvaniei la Ungaria, a sistemului politic dualist austro-ungar, a nenumăratelor legi — electorale, a naționalităților, agrare, școlare, bisericești, municipale, de presă etc., avînd un puternic caracter discriminatoriu.

Documentele atestă, fără putere de tăgadă că românii maramureșeni, alături de transilvăneni, bihoreni, bănățeni, basarabeni ori bucovineni, au luptat pentru drepturi naționale și sociale prin organizații politice, culturale, economice, bisericești, prin memorii, întruniri publice, demonstrații, greve, prin lupta armată chiar, atunci cînd idealul național suprem — UNIREA CU ȚARA — trebuia înfăptuit și pe această cale de către întregul popor, căci așa cum scria Cezar Bolliac „Unirea României într-un singur stat nu este o idee numai în căpetelele citorva români prea înaintați; nu este o idee ieșită din dezbatările de la '48 încoace; ea a fost sentimentul național în toate părțile României de cînd istoria a început a ne spune cîte ceva despre Dacia“.

Poposind cu răbdare pe filele acestei publicații, nu de puține ori vom da peste dovezi scrise despre lupta comună a românilor maramureșeni și a naționalităților conlocuitoare, pentru drepturi sociale și naționale specifice, pentru o viață mai bună, pentru înfăptuirea dezideratului național suprem. În fruntea acestei lupte a stat intelectualitatea progresistă, care, la răscrucea ultimelor două secole, a primit un impuls din partea proletariatului, a mișcării social-democratice în deplin acord cu ideile înaintate și revoluționare ale epocii.

Aceste minunate pagini de istorie maramureșeană, alături de altele de acest fel apărute în ultimii ani, printre care recenta Monografie a județului Maramureș, constituie pentru cercetători, cadre didactice, studenți, elevi, muncitori, țărani, oameni de cultură, un bun prilej de meditație și evocare istorică, deoarece, așa cum se arată în expunerea secretarului general al P.C.R., tovarășul Nicolae Ceaușescu, la Congresul educației politice și al culturii socialiste: „cunoașterea istoriei proprii constituie un punct important al dezvoltării conștiinței de sine a poporului, al cunoașterii a ceea ce a fost înaintat, cu adevărat revoluționar în trecutul său, precum și a ceea ce a fost retrograd și trebuie combătut“.

De altfel această lucrare, care face parte dintr-o serie pe care autorii doresc să o continue, răspunde în mod necesar unui imperativ mai vechi al acestor nord-vestice plaiuri românești, acela de a crea condiții pentru scrierea unei istorii a Maramureșului, organic încadrată în istoria întregii țări, lucru imposibil de realizat fără referire la documente, la izvoare istorice, așa cum încă în 1900, învățatul maramureșean dr. Ioan Mihalyi de Apșa, membru corespondent al Academiei Române constata: „Precum în genere nu se poate scrie istoria fără a avea la dispozițiune izvoare istorice, astfel nu se poate cugeta nici la scrierea istoriei Maramureșului, pînă nu va fi adunată și publicată după puțină toată materia referitoare la acest comitat“.

Perioada la care se referă documentele din această lucrare relevă o istorie zbuciumată, plină de momente eroice, și nu de puține ori dramatice, pentru oamenii acestor plaiuri, pilde strălucite de gindire, trăire și previziune istorică. Vom constata, în același timp, că cele mai multe din idealurile pentru care au luptat înaintașii și-au găsit împlinirea acum, în zilele marilor înfăptuiri socialiste, sub conducerea înțeleaptă a Partidului Comunist Român.

Cincinalul în care de abia am intrat va face ca volumul total de activitate economică a județului să crească cu 30,4%, înregistrînd un ritm mediu anual de creștere de 5,4%. În acest fel, producția globală pe

locuitor va fi în 1985 de peste 77.000 lei, față de 60.680 lei în 1980. No orizonturi sînt deschise agriculturii, construcțiilor, învățămîntului și culturii, deci tuturor sferelor activității economico-sociale. Noi dimensiuni vor căpăta în acest fel calitatea vieții, bunăstarea și fericirea oamenilor acestor locuri, atît de oropsiți altădată. Noi și multilaterale vor fi posibilitățile puse la dispoziția societății pentru dezvoltarea științei, culturii și artei, pentru afirmarea personalității umane.

Prezenta lucrare consemnează un moment de succes în acest amplu proces al devenii noastre economice și sociale, un cald omagiu adus celor care au realizat mărețul ideal al unității noastre naționale, iar astăzi îl consolidează prin activitatea rodnică și prosperă de fiecare zi.

Realizată într-o elevată ținută grafică, cu numeroase fotografii, indice general și studiu introductiv scris cu competență și pasiune de autori, lucrarea de față se recomandă singură. Oricum, ea nu trebuie să lipsească din biblioteca nici unui iubitor al adevărului istoric.

Dr. GHEORGHE T. POP

Prim-secretar

al Comitetului județean Maramureș

al P.C.R.,

președintele Consiliului popular județean

INTRODUCERE

Lucrarea *Maramureșenii în lupta pentru libertate și unitate națională* (Documente 1848—1918) s-a născut din dorința de a pune la îndemîna istoricilor și marelui public un instrument util de cercetare și cunoaștere mai aprofundată a unei perioade importante din istoria modernă a acestor meleaguri.¹

Rezultat al unor minuțioase cercetări, cuprinzînd peste 200 de documente, în marea lor majoritate inedite, aflate în fondurile și colecțiile arhivistice maramureșene, cărora li s-au adăugat și câteva documente publicate în lucrări mai vechi sau mai recente, absolut necesare pentru completarea informației istorice, respectînd adevărul istoric, cronologia de desfășurare a evenimentelor, limba de redactare — lucrarea constituie o sinteză obiectivă a celei mai frământate perioade din istoria modernă a acestor nord-vestice părți de țară, care au aparținut dintotdeauna istoriei unice a poporului român, atît sub raport fizico-geografic, cit și economic, politic și spiritual².

Iată de ce întreaga istorie a Maramureșului pînă la izbucnirea revoluției burghezo-democratice de la 1848 și după aceea pînă la 1 decembrie 1918, are aceleași coordonate social-economice și politice cu ale întregului popor român, a cărui luptă seculară pentru unitate națională și libertate a constituit unul din sensurile sale vitale, unul din mobilurile eforturilor continue pe calea progresului economic, social și politic, al afirmării sale în rîndul națiunilor libere și independente din Europa.

Lupta pentru păstrarea ființei naționale în strînsă conlucrare cu frații români de dincolo de Carpați, pentru dreptate socială și o viață mai demnă, constituie obiective majore ale acestei perioade istorice, rețelate de documentele cuprinse în volum : anul revoluționar 1848, lupta pentru afirmarea politică și națională în timpul dualismului austro-ungar, constituirea partidelor politice ale burgheziei române și forma-

¹ Lucrarea se referă la oameni, fapte și evenimente din localități aparținătoare actualului județ Maramureș, în cuprinsul căruiua intră circa o treime din fostul comitat Maramureș, o parte din fostele comitate Satu Mare, Solnoc — Dobîca (Țara Lăpușului), Districtul Chioarului și Ținutul Sălajului (zona Codrului).

² Trofin Hăgan, Ioan S. Mureșan, Valeriu Achim și Vasile Căpîlnean, *Maramureșul și Unirea (1918)*, Baia Mare, 1968, p. 29. (În continuare se va cita T. Hăgan și colectiv op. cit.,)

rea proletariatului, mișcarea memorandistă etc., culminând cu acțiunile de masă îndreptate împotriva războiului imperialist și înfăptuirea unirii Transilvaniei cu România.

Masele populare maramureșene au participat activ la toate aceste evenimente istorice, având în frunte conducători de mare prestigiu, precum George Pop de Băsești și Vasile Lucaciu.

*

Din numeroasele documente cuprinse în volum rezultă că lupta românilor maramureșeni pentru libertate și unitate națională a avut ca principală forță socială țărănimea românească, căreia i s-au adăugat pe parcursul deceniilor următoare muncitorimea, țirgoveții și intelectua-litatea progresistă.

Masele populare maramureșene, animate de ideile generoase ale revoluției ce izbucnise în primăvara anului 1848, așteptau de la aceasta nu numai desființarea servitutiilor feudale, votată încă la 8 martie de către dieta din Pojon, ci și drepturi de ordin național, care le-au fost refuzate de conducătorii revoluției maghiare. Aceste deziderate majore, fără de care „republica e numai un despotism afurisit“, cum susținea Simion Bărnuțiu, și-au găsit formularea în programul revoluționar de la Blaj.

Prezența pe aceste meleaguri, încă din luna martie, a canceliștilor Vasile Buteanu și Vasile Dragoș, originari din Chioar, a delegațiilor din zona Lăpușului, Chioarului, Băseștiului și bazinului minier baimărean la adunările reprezentanților poporului român ținute la 30 aprilie, 3/15 mai la Blaj, precum și la cele care au urmat, contactul permanent cu Regimentul II de graniță român de la Năsăud prin Atanasie Moț Dimbu și desfășurarea aproape concomitentă a evenimentelor, înscriu luptele revoluționare ale populației maramureșene ca parte integrantă a revoluției întregului popor român pentru înlăturarea vechilor orînduiri, pentru drepturi și libertăți naționale, pentru unirea tuturor românilor într-un singur stat național.

Ideile de libertate socială și națională ale revoluției de la 1848 aveau să fie cunoscute în întreg Maramureșul prin presa vremii și prin reprezentanții săi, participanți la adunările de pe Cîmpia Libertății de la Blaj. Ele erau receptate din atmosfera timpurilor noi care se anunțau peste tot în Europa pentru că, potrivit unui document-apel din primăvara lui 1848, „geniul timpului de acuma pretutindenea pentru libertate lucrează și cînd mai toate neamurile luminatei Europe se silesc a-și cîștiga constituție și drepturile sale, a sosit și timpul părăsiților noștri români de a-și cîștiga libertatea și a-și reinvia iarăși cuvenitele sale drepturi“³.

Trimis preoților din satele maramureșene pentru a fi citit și explicat în biserici, cu scopul de a strînge de la popor cîte un florin de sat pe seama delegaților ce urmau a pleca la „sfătuirea“ de la Blaj, acest apel dădea asigurarea că „Nu dorm acuma, fraților nici românașii noștri în vechiul somn al neștiinței, le răsare și lor cîte un lucea-

³ Arh. St. Baia Mare, fond Protopopiatul gr. cat. Băsești, Protocol 1846—1849, poz. 75 și 78 (doc. 1).

Hogyan az Oláh nemzeti Gyűlésben jelen volt nagyszámú nép az egész gyűlés alatt esendően és erkölcsösen magát viselte légyen, ezennel bizarrítatik.

Balásfalván, Majus 16. 1848.

LEMÉNY JÁNOS, s. k.

Fogarasi Püspök.

SÁGUNÁ ANDRÁS, s. k.

Görög n. e. Püspök.

és a Nemzeti köz Gyűlésnek Elnökjei.

1848 mai 16. Blaj. Adeverința cu care s-a întors un român din Coroieni de la Adunarea Națională de la Blaj din 3/15 mai 1848.

făr preici-precole și de acum afară de voință nimica nu lipsește“⁴.

Cînd pe Cîmpia Libertății de la Blaj s-a rostit memorabila replică „Noi vrem să ne unim cu Țara“ și nu cu Ungaria, cum avea să hotărască dieta de la Cluj, sfidînd această dorință supremă a românilor, printre cei peste 40.000 de participanți s-au aflat mulți români de pe cuprinsul actualului județ Maramureș⁵, unii consemnați în documente, alții rămași în anonimat, dar care întorși acasă au dat un suflu mai puternic luptelor revoluționare pentru libertate națională și dreptate socială.

Începînd din primăvara lui 1843 și pînă în vara anului 1849, revoluția română a cuprins întreg teritoriul actualului Maramureș.

Între Baia Mare, Sighet, Pesta sau Debretin, între Cluj și Satu Mare curieri speciali purtau zilnic corespondență cu dispoziții ale autorităților timpului pentru înfrîngerea dorinței de libertate a românilor maramureșeni a căror ridicare la luptă împotriva asupririi sociale și naționale era interpretată drept „răscoală“.

Organele administrative ale comitatelor Maramureș și Satu Mare, slujind interesele revoluției maghiare, erau îngrijorate de faptul că revoluționarii români din aceste părți aveau privirile ațintite spre Tran-

⁴ Idem.

⁵ Kovacs Iosif, *Societatea din Chioar în 1848*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie, Cluj-Napoca“, XVIII, 1975, p. 380. Vezi și Arh. St. Baia Mare, Colecția de documente, inventar nr. 280, act. nr. 1/1848.

silvania, în eventualitatea unirii lor sub oblăduirea împăratului austriac de la Viena.

Intr-un document din 28 septembrie 1848 trimis de Gavril Mihalyi, imputernicitul guvernamental al acestor părți, vicecomitelui Mihalca de la Sighet, acesta regreta faptul că aproape tot Chioarul și Lăpușul s-au ridicat la luptă, atrăgându-i atenția să supravegheze mai ales satele de pe Văile Cosăului și Vișeuului, marginașe cu Transilvania, deoarece „pe cea mai mare parte a locuitorilor din Chioar și împrejurime colonelul Urban al Regimentului de graniță de la Năsăud într-atît i-a ademenit, încît în prezent întreg ținutul se află în stare de răscoală”⁶.

Printre alte măsuri ordonate de autorități menționăm: sporirea numărului de recruți, fără însă a se baza prea mult pe români⁷, procurarea de arme, încercarea de închidere a granițelor spre Galiția și spre Transilvania, dar în această direcție locuitorii comunei Giulești, de pildă, au refuzat categoric să îndeplinească ordinele primite, deoarece nu doreau să-și atragă asupra lor „supărarea fraților ardeleni prin închiderea drumurilor spre Transilvania”⁸.

Cu toate măsurile de pază și intimidare luate, nu au putut fi evitate ciocnirile sîngeroase, soldate cu morți și răniți, între revoluționarii români și trupele de honvezi și gărzile naționale maghiare trimise împotriva lor. Aceste ciocniri au fost deosebit de puternice pe văile Izei și Vișeuului, și mai ales la Borșa, unde populația înarmată, încurajată și sprijinită de căpitanul năsăudean Binder, s-a opus cu hotărîre ocupării localității de către forțele revoluționare maghiare, declarînd că cei de pe valea superioară a Vișeuului sînt cu Năsăudul, și că „...nu recunosc uniunea cu Ungaria, care nici nu există de fapt, deoarece nu este aprobată nici de către români, nici de sași”⁹.

Lupte puternice au avut loc în apropiere de Baia Mare, la podul Cătălina, de pe riul Lăpușului, care s-au soldat cu 68 de morți, 100 de răniți, 18 prizonieri¹⁰, și multe sate românești incendiate.

Rezistența țărănimii chiorene a fost atît de puternică și se generalizase în așa măsură, încît fiecare sat trebuia cucerit cu puterea armelor, cum scrie același Gavril Mihalyi în noiembrie 1848 și cum recunoaște însuși Nicolae Katona, conducătorul operațiunilor militare maghiare împotriva Chioarului aflat în plină revoluție armată¹¹.

Aceeași stare revoluționară este consemnată în satele lăpușene, de unde la 18 octombrie se raporta despre „adunarea românilor” că, exceptînd Strimbu-Băiuț, toate localitățile se aflau sub stăpînirea românilor, care se va menține și în următoarele luni. O dîrzenie deosebită au dovedit locuitorii Lăpușului Românesc, Suciului de Sus, Rohiei, Coste-

⁶ Arh. St. Baia Mare, Colecția de documente Acad. dr. Ioan Mihalyi de Apșa, (în continuare se va cita Col. Mihalyi) inv. nr. 337, act. nr. 65/1848 (doc. 7). Evident și unul și altul erau români, dar avînd înalte funcții administrative și politice, ei serveau revoluția ungară.

⁷ Ibidem.

⁸ Arh. St. Baia Mare, fond Prefectura jud. Maramureș. Actele comitetului reprezentativ, nr. 92/1848, (doc. 13).

⁹ Ibidem, act nr. 165/1848, f. 1—2 (doc. 15)

¹⁰ Arh. St. Baia Mare, col. Mihalyi, inv. nr. 337, act nr. 63/1848, (doc. 19).

¹¹ Ibidem, act. 64/1848 (doc. 20).

nilor și Ungurenilor, care erau caracterizați că „au învățat deja foloasele răscoalei populare”¹², respectiv ale revoluției.

Fără a intra în alte detalii, pe care cercetătorul le va afla din cuprinsul documentelor, putem menționa că în timpul revoluției de la 1848/49 maramureșenii s-au luptat cu mult curaj pentru libertate, aducându-și obolul lor de singe pe altarul marilor bătălii purtate de poporul român pentru păstrarea ființei naționale, pentru emanciparea socială și națională.

Revoluția română de la 1848 a avut un caracter unitar. Subliniindu-i această trăsătură principală, secretarul general al Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu, în expunerea făcută la marea adunare populară de la Iași, din 1973, afirma: „Faptul că pe steagul revoluționar din toate aceste provincii erau înscrise aceleași idealuri supreme — desființarea servituților feudale și eliberarea țărănimii iobage, cucerirea de libertăți democratice, scuturarea dominației străine și realizarea unității naționale — ilustrează comunitatea de interese și aspirații ce-i unea pe fiii aceluiși popor, în pofida hotarelor despărțitoare, artificiale și vremelnice”¹³.

În cele din urmă revoluția de la 1848—1849 a fost înfrântă, prin intervenția armatelor austriace și țariste. Libertatea națională pentru care românii s-au ridicat la luptă nu s-a realizat. În schimb, prin desființarea iobăgiei s-a impulsionat dezvoltarea relațiilor de producție capitaliste. Revoluția română de la 1848 „a dat un puternic avânt creșterii conștiinței de sine a poporului român, a exprimat hotărîrea moldovenilor, muntenilor și transilvănenilor de a sfărîma vechile relații feudale, de a deschide calea noii orînduiri, de a făuri unitatea națională în cadrul frontierelor unuia și aceluiși stat, de a înainta neabătut pe drumul progresului și democrației”¹⁴.

În perioada de după revoluție, în provinciile Austriei se introducea regimul absolutist, menit să consolideze domnia Habsburgilor și unitatea imperiului. Acum se întărește aparatul de constrîngere, se numesc guvernatorii militari, se decretează starea de asediu, se reintroduce cenzura; în administrație, justiție și învățămînt se impune ca limbă oficială limba germană.

Constituția votată în martie 1849 părea să aducă și pentru români un vînt de libertate. Iată motivul pentru care în sinodul de toamnă (noiembrie 1849), preotimea și învățătorimea băimăreană, plătind același tribut politicii de duplicitate a Curții Veneze, își exprimă recunoștința față de „acel preînalț edict al preînaltei domnitoare Case Austriace,

¹² Arh. St. Cluj, fond Primăria orașului Baia Sprie, Acte prezidențiale-juridice, act. nr. 282/1848, orig., l. maghiară.

¹³ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. VIII, Edit. Politică, București, 1973, p. 392.

¹⁴ *Programul P.C.R. de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, în „Congresul al XI-lea al P.C.R.”, Edit. Politică, București, 1975, p. 622. (În continuare se va cita *Programul P.C.R.*).

¹⁵ Arh. St. Baia Mare, fond Protopopiatul gr. cat. Baia Mare, dosar nr. 605/1849, (doc. 29).

prin care s-a preaiudurat toate națiunile acestei țări, cu egalitatea drepturilor naționaliste a le mingăia¹⁵. În numele acelei constituții, intelectualitatea băimăreană pretindea de la forurile superioare și de la popor, că „în toate împrejurările, sau oficiale, sau private, nu în alta fără numai în limba națională română să facă înștiințare sau cerere“¹⁶.

În perioada regimului absolutist, lupta pentru libertate națională s-a dus în aceste părți îndeosebi prin cultivarea limbii române și al extinderii și dezvoltării învățămîntului românesc, care a căpătat un caracter mai larg odată cu numirea în fruntea districtului școlar de la Oradea a canonicului beiușan Iosif Pop Sălăjean. Prin subordonarea școlilor maramureșene acestui district, s-au creat condiții mai favorabile dezvoltării învățămîntului românesc. Sub direcțiunea lui Iosif Pop Sălăjean s-au emis nenumărate apeluri și circulare pentru extinderea școlii naționale „în tot satul“, promovîndu-se ideea că „pînă n-o fi școală în tot satul românesc, pînă n-or fi toți românii învățați, tot hulit și batjocorit va fi neamul nostru românesc“¹⁷.

Documentele atestă faptul că pe lângă redeschiderea porților școlilor românești existente înainte de revoluție, s-au înființat altele noi și s-au făcut eforturi curajoase pentru crearea de gimnazii românești în Baia Mare, Șomcuta Mare, Seini și Tirgu Lăpuș. Concomitent au fost întreprinse nenumărate acțiuni pentru sprijinirea gimnaziilor românești de la Blaj, Beiuș și Brașov¹⁸.

La sfîrșitul unui deceniu de guvernare absolutistă, nemulțumirile maselor populare și eșecurile suferite pe plan extern obligă Curtea din Viena să adopte o nouă constituție. „Regimul liberal“ decretat prin diploma imperială din 20 octombrie 1860 și prin patenta din 26 februarie 1861 se anunța de la început a fi „un amestec hibrid de principii învechite feudale și reforme moderne burgheze“¹⁹.

Reprezentanții progresiști ai burgheziei și intelectualității române, folosind acest nou prilej, continuă cu și mai mare energie lupta pentru egalitatea în drepturi, pentru recunoașterea limbii române în administrație, justiție și cultură, pentru ocuparea unor funcții de conducere în administrație.

Astfel, după cum rezultă din documente, în fruntea comitetelor și a districtelor au ajuns o serie de înalți funcționari români care au încurajat și sprijinit înființarea de societăți și asociații culturale, școli, biblioteci etc., menite să contribuie la emanciparea culturală a poporului român și la continua întărire a conștiinței sale naționale.

În fruntea comitatului Maramureș a fost numit Iosif Man, iar în calitate de pretori alți funcționari ridicați din sînul populației române locale. Cu sprijinul acestora s-a înființat, încă în 1860 „Asociațiunea pentru cultura poporului român din Maramureș“, sub auspiciile căreia au fost dezbătute cele mai arzătoare probleme naționale: păstrarea și cultivarea limbii române, a obiceiurilor și tradițiilor populare, formarea de

¹⁶ Idem.

¹⁷ Ibidem, dosar nr. 75/1849, (doc. 25).

¹⁸ T. Hăgan și colectiv, *op. cit.*, p. 133, (doc. 45).

¹⁹ Victor Chereșeșiu, Cornelia Bodea și alții, *Din istoria Transilvaniei*, vol. II. ed. a II-a, Edit. Acad. R. S. România, p. 136.

învățători și funcționari care să contribuie la luminarea poporului și la continua dezvoltare a conștiinței sale naționale²⁰.

„Asociațiunea pentru cultura poporului român din Maramureș” cu sediul în Sighetu Marmăției, în anul 1862 a reușit să înființeze o școală normală de învățători, numită „preparandie”, în frunte cu prestigiosul profesor Ioan Bușția, și un internat, prin intermediul cărora s-a făcut un pas însemnat în dezvoltarea învățămîntului românesc.

Marele merit al „Asociațiunii” a constat în faptul că la preparandie, pe lângă localnici, au fost admiși elevi și din alte comitate ca de pildă din Sătmar, Ugocea, Dobica. Prin cei peste 120 de absolvenți ai preparandiei sighetene se deschid numeroase școli românești în Maramureș, Chioar, Sălaj, Sătmar, Lăpuș, Oaș, iar în satele în care aceștia activau cu pasiune, se infiripau primele formații culturale românești.

Un rol complementar față de „Asociațiune” îl avea, în deceniile șapte și opt ale secolului al XIX-lea, „Societatea de lectură a românilor maramureșeni Dragoșiana” (1867), de la Sighetu Marmăției, în cadrul căreia, după informațiile lui Ioan Biltiu Dăncuș, „se citeau poezii originale, nuvele, disertații, comunicări — toate pline de iubire de neam, străbătute de cel mai înalt naționalism (patriotism n.n.) român”²¹, ori „Societatea de bibliotecă a studenților români din gimnaziul de la Baia Mare” (1869), al cărei scop era: „îmăntarea lor în cultura literară”²².

În același timp, în fruntea districtului Chioar a fost numit în funcția de căpitan suprem profesorul beiușan Sigismund Pop, care se remarcase în timpul evenimentelor revoluționare de la 1848/49, prin activitatea sa parlamentară, colaborînd cu Nicolae Bălcescu în demersurile de apropiere a celor două tabere revoluționare²³.

Printre măsurile salutare luate de Sigismund Pop, care aveau să ducă la intensificarea luptei naționale a românilor chioreni și să constituie puncte de referință pentru reprezentanții mișcării de eliberare națională, menționăm: decretarea, la 19 decembrie 1861, a limbii române ca limbă oficială pentru acest district, cerînd totodată de la monarh convocarea dietei românești, ca națiunea română să-și realizeze, pe cale constituțională, dreptul egalei îndreptățiri²⁴.

Prin intermediul ziarului său „Concordia”, scos la Pesta în 1861 și răspîndit între românii maramureșeni, s-au pus în circulație idei înaintate ale epocii. În articolul din numărul de probă se sublinia că „deviza cea sublimă a secolului e *principiul naționalității*. Stăruința po-

²⁰ Tit Bud, *Analele Asociațiunii pentru cultura poporului român din Maramureș* (1860—1906), Gherla, 1906.

²¹ I. B. Dăncuș, *De la „Astra” eroică*, în „Graiul Maramureșului”, nr. 127, din 30 ianuarie 1936.

²² Arh. St. Cluj-Napoca, Colecția de documente și manuscrise, Cutia nr. 18, „Cronica societății de bibliotecă fondată prin studenții români a Gimnaziului de Baia Mare în anul școlar 1869—1870”, p. 39 (doc. 88). (În continuare se va cita „Cronica societății de bibliotecă”).

²³ Gelu Neamțu, *Nicolae Bălcescu și deputații români din dieta maghiară (1849)*, în „Studia et acta Musei Nicolae Bălcescu”, vol. IV, Bălcescu și Transilvania, 1972, p. 80—82, (doc. 31).

²⁴ Constantin Pavel, *Școalele din Beiuș (1828—1928)*, Beiuș, 1928, p. 143.

Școala principală română din Tîrgu Lăpuș, înființată în anul 1857 (după „Familia” din 1871).

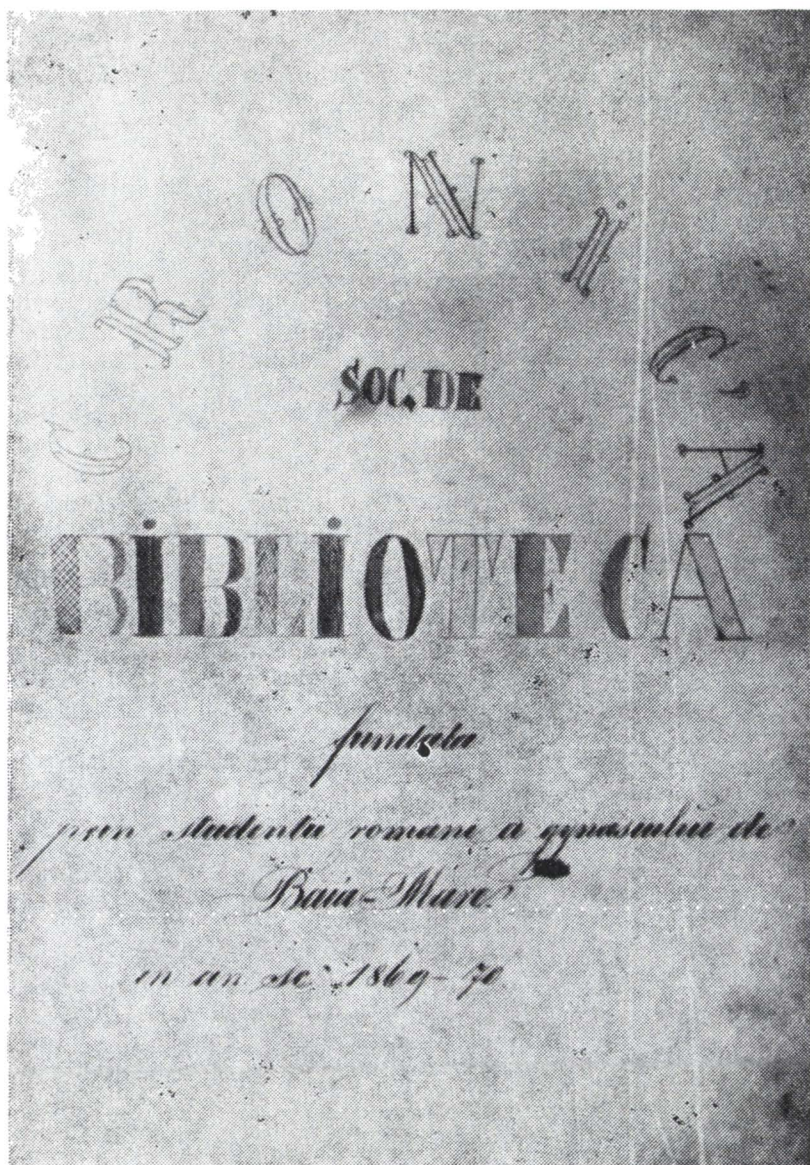
poarelor mai înainte de toate e *unitatea națională*, adunîndu-se toți fiii unei mari familii de aceeași limbă, datini etc. spre a forma națiunea care, socotită în spațiul ce cuprinde, se zice și patrie, pentru ca astfel, acordînd puteri sporite, mai ușor și mai curînd să ajungă la scopuri comune...”²⁵.

În cadrul acestui climat ideologic și al luptelor purtate de reprezentanții românilor transilvăneni pentru ca în baza vechimii, permanenței și preponderenței lor numerice în Transilvania „să se poată bucura de participarea la viața politică, în 1861, s-au inițiat mari acțiuni pentru organizarea unui Congres național al românilor din monarhia austriacă. Această mișcare a determinat o vastă corespondență între transilvăneni, bănățeni, bihoreni și maramureșeni. S-au întocmit proiecte de memorii, pentru Comisia permanentă românească de la Sibiu, pentru împărț, pentru deputații români din dieta de la Pesta. Acest congres național, în condițiile date, era apreciat ca singura modalitate de rezolvare echitabilă a aspirațiilor românești, „condițiunea de care atîrnă securitatea publică, prosperitatea și indestulirea generală a statului”²⁶.

Aducîndu-se în sprijinul acestui deziderat argumente de ordin istoric, statistic și logic, demonstrîndu-se cit de bine sînt asigurate în cadrul statului constituțional drepturile naționalității maghiare și germane, românii pretind acest congres ca o condițiune „sine qua non” pen-

²⁵ „Concordia”, Pesta, An I, nr. 1/1861, (doc. 59).

²⁶ T. Hăgan și colectiv, *op. cit.*, p. 146, (doc. 53).

Foaie de titlu a jurnalului „Societății de bibliotecă” a elevilor români de la gimnaziul maghiar din Baia Mare.

tru îmbunătățirea situației lor politice în cadrul monarhiei austriece. Această dorință a format obiectul mai multor „conferințe naționale“ provinciale, printre care și cea a românilor maramureșeni, ținută la Strimtura, în 18 iulie 1861, convocată „prin românii din Banat și Sătmariu“, cu scopul „de a alege o deputație la locurile înalte, a cărei misiune ar fi națională“²⁷.

Eforturile depuse în acest sens s-au materializat în 1863, cînd la 7/19 aprilie are loc la Sibiu un congres național al românilor ardeleni, care delegă zece personalități pentru a expune împăratului de la Viena revendicările politice ale românilor. În același timp congresul, în ciuda poziției înaintate a aripei radicale, reprezentată prin George Barițiu, s-a pronunțat pentru acceptarea necondiționată a tuturor reformelor anunțate de regimul „liberal“. O poziție înaintată a avut Dieta Transilvaniei din 1863/1864, de la Sibiu, care a discutat și a votat legea egalei îndreptățiri a poporului român și a confesiunilor sale cu celelalte naționalități și religii ale Transilvaniei. La intervenția nobilimii maghiare, printr-un rescript imperial, lucrările dietei din Sibiu sînt anulate, întru-nindu-se în 1865, o altă dietă, la Cluj, preponderent nobiliară, care a votat alipirea Transilvaniei la Ungaria, cu toată opoziția și protestul scris al deputaților români.

Aceste hotărîri au produs adînci nemulțumiri în rîndurile populației românești, a burgheziei române în plină ascensiune. Privirile românilor transilvăneni se îndreaptă tot mai mult spre frații lor de peste Carpați care, înfăptuind Unirea Principatelor la 24 ianuarie 1859, punînd temelia viitorului stat național unitar român, aveau să exercite un puternic imbold luptei lor pentru emanciparea națională.

În timpul glorioasei domnii a lui Alexandru Ioan Cuza speranțele românilor maramureșeni spre unitate națională au fost deosebit de mari, fapt confirmat de altfel și de un document din 10 august 1863, care exprimă îngrijorarea autorităților în legătură cu „...trecerea clandestină prin Bucovina a manifestelor lui Cuza adresate românilor maramureșeni“ chemați „să sprijine eventualele răscoale“ și „întemeierea unei Româнії Mari“²⁸.

Lupta pentru cucerirea de drepturi politice pe seama națiunii române crește în intensitate, presimțindu-se parcă, de către reprezentanții acesteia, compromisul ce avea să se încheie peste cîțiva ani între clasele conducătoare ale societății austriece și nobilimea și burghezia maghiară, în urma căruia aveau să fie sacrificate aspirațiile și interesele celorlalte naționalități din imperiu.

Încă în timpul alegerilor dietale din 1865 s-a manifestat hotărîrea cercurilor politice din Maramureș și Sătmăr de a nu permite accesul românilor în organele dietale.

Ștefan Bîlțiu, descriînd modul în care au decurs aceste alegeri în cercurile electorale din jurul Băii Mari, într-o scrisoare adresată pro-

²⁷ Arh. St. Baia Mare, fond Protopopiatul gr. cat. Vișeu, act. nr. 78/1861, (doc. 57).

²⁸ Arh. St. Arad, fond Prefectura jud. Arad, Actele comitetului suprem, nr. 2332/1863. Vezi și T. Hăgan și colectiv, *op. cit.*, p. 43.

Alexandru Ioan Cuza, „domnul Moldo-României” — ilustrație la prospectul Calendarului popular din 1861, cu răspîndire și în Maramureș.

fesorului Iosif Sălăjean din Beiuș conchidea : „Oricum ascunde lumea maghiară mița-n sac, totuși i se văd unghiile. Ea voiește a-și elupta supremația antică peste celelalte naționalități. Eu însă la această năzuință a fraților noștri maghiari din evul de față nu pot reflecta decît că *Onisque suae fortunae faber.*“ Și, în continuare, considerînd că insuccesele românilor s-au datorat și lipsei de conlucrare între frați, se fixa drept deviză : „pe stindardul lucrurilor noastre din prezent, nemica nu poate fi scris mai mintuitoriu pentru națiune decît : *Să piară discordia virită între noi pe ascuns de către inimicii prosperității noastre (...)*

Avem noi inimici destui cită frunză și iarbă, să ne luptăm cu aceia și nu cu noi înșine. Piară cuvîntul de neunire din dicționarele și gurile noastre, piară și orice fel de cuvînt sau faptă prin care s-ar produce neplăcerea în inima de frate“²⁹.

Regimul dualist austro-ungar, proclamat în 1867, care priva Transilvania de atributul unui principat autonom, prin integrarea sa în statul ungar, contrar voinței poporului român, a declanșat noi ridicări la luptă a transilvănenilor pentru apărarea drepturilor și libertăților lor naționale. Unirea într-un singur stat a tuturor teritoriilor românești aflate sub dominația străină a devenit țelul suprem al întregii mișcări revoluționare care s-a dezvoltat neconținut timp de peste șase decenii — pînă în 1918 — și care a antrenat toate forțele sociale și politice românești. În acest proces istoric Maramureșul a ocupat, după cum istoria ne este mărturie, un important loc.

De abia încoronat rege al Ungariei, la 8 iunie 1867, Francisc Iosif I anulează legile votate de Dieta Transilvaniei în 1863 și sancționează legea încorporării Transilvaniei la Ungaria. Parlamentul ungar, care nu era deloc străin de aceste măsuri împărătești, se întrunește de grabă în anul următor și sancționează, la rindu-i, trei legi avînd drept țel deznaționalizarea tuturor concetățenilor nemaghiari (români, ruteni, slovaci, croați, sirbi, polonezi, italieni ș.a.), ridicînd la rang de principiu „individualitatea națiunii maghiare și obligativitatea folosirii limbii maghiare în stat“. Este vorba de Legea naționalităților, Legea instrucțiunii publice, Legea încorporării Transilvaniei la Ungaria.

Ulterior, timp de peste o jumătate de secol, populația românească din Transilvania a fost supusă unor legi prin care se preconizau noi măsuri pentru interzicerea limbii române în școlile confesionale (legile Trefort din 1879, noua lege școlară din 1883, legea grădinițelor de copii din 1891, Berzeviczy din 1904, Apponyi din 1907), reducerea autonomiei bisericești și deznaționalizarea românilor prin intermediul bisericii (cazul Hajdudorog din 1912—1913), prin sistemul de colonizări pentru izolarea „complexelor valahe“ din 1894, prin sistemul electoral cenzitar, prin așa zisele „zone culturale“ create între anii 1915—

²⁹ Arh. St. Baia Mare, fond Protopopiatul gr. cat. Seini, dosar 264/1865, f. 28—29, (doc. 68).

George Pop de Băsești (1835—1919).

1916, prin sistemul bancar și de credite ,prin legea presei, prin numeroase procese, închisori și spânzurați³⁰.

Burghezia românească, interesată în dezvoltarea economiei Transilvaniei, nu tolera încercările cercurilor conducătoare maghiare de a o înlătura de la conducerea treburilor în stat. Incorporarea Transilvaniei la regatul Ungar în 1867, însemna nu numai o vădită neîndreptățire, potrivnică mersului obiectiv al istoriei, ci și o încercare a nemșimii maghiare de a pecetlui pentru totdeauna un statut de inferioritate economică, politică și spirituală a națiunii române. Nemulțumirile românilor nu au întârziat să se manifeste prin „Protestul“ lui George Barițiu și Ioan Rațiu, purtând 1493 semnături, înaintat împăratului încă în ultima zi a anului 1866 și prin „Pronunciamentul de la Blaj“ (1868), prin care la primul punct se revendica autonomia Transilvaniei.

Ca deputat în Camera maghiară, George Pop de Băsești, acest „înțelept“ al națiunii noastre, a dus o luptă susținută împotriva dualismului austro-ungar, arătând în cadrul unui discurs din 1879, că prin legea pusă în dezbatere și aprobare, „în locul unirii a trei națiuni, avem numai două împotriva unei mulțimi de nații, mai vechi și mai numeroase decât cele două privilegiate. Guvernele ungurești înțeleg să aplice legea aceasta,

³⁰ Ion Popescu Puțuri, Augustin Deac și alții, *Unirea Transilvaniei cu România, 1 decembrie 1918*, Edit. Politică, București, 1970, p. 159—176 ; 273—293, passim.

ca și cea a naționalității, art. XXX din 1868, săvârșind o mulțime de abuzuri, unul mai revoltător decît altul”³¹.

În fața asupririi naționale crescînde, burghezia națiunii române a pășit mai hotărîtă în fruntea maselor populare în lupta pentru eliberare națională. Ea a acționat mai ales prin intermediul păturii intelectuale care, convinsă de justetea cauzei poporului român, s-a dovedit deosebit de activă în organizarea și conducerea acestei lupte. Astfel, în acțiunea sa politică, burghezia română și-a constituit propriul partid politic — Partidul Național Român (1881) —, pentru a cărui recunoaștere oficială a militat cu hotărîre în toate împrejurările. Personalități ca Vicențiu Babeș, Ioan Rațiu, George Pop de Băsești, Vasile Lucaciu, Octavian Goga, ș.a. au condus cu pricepere și pasiune lupta pentru afirmare națională a poporului român.

Împotriva dominației politice și economice și a maghiarizării forțate a poporului român, burghezia și intelectualitatea română răspundeau prin acțiuni menite să ducă la ridicarea culturală a maselor, la dezvoltarea conștiinței lor naționale. Activitatea culturală în Maramureș s-a intensificat prin intermediul „Asociațiunii pentru cultura poporului român din Maramureș” și a „Societății de lectură” la Sighet, în al cărei manifest de început se exprima credința nestrămutată în izbînda națională. „Dacă toți seculii au avut idealul propriu, căruia din toate puterile (i) s-au adus tîmii și sacrificii, ba pentru a cărui apărare omenimea cu resemnațiune s-a luptat pînă la extreme, atunci idolul secului nostru cel desmierdat, căruia azi întreaga Europă-și reflectă genunchele este naționalitatea, dinpreună cu fiica sa cea naturală, cu limba”³².

Pentru slujirea acestui ideal măreț românii maramureșeni au înființat o bibliotecă cu sală de lectură, urmărindu-se prin intermediul ei educarea tinerilor din gimnaziile de stat, de a fi buni români „și a se pune stavilă rușinoasei treceri în castrele altora”³³.

Aceleași înălțătoare idei sînt subliniate și de profesorul Ioan Pop din Baia Mare, îndrumătorul „Societății de bibliotecă”, arătînd că națiunea română are nevoie de „bărbați învățați, din care să-și aleagă conducătorii”, că ea „insetosează după o literatură, din care anima ei să se sature cu toate acele ce-s bune și frumoase” — și după biblioteci „care sunt comorile științelor”³⁴.

Sub auspiciile „Asociațiunii...” în 1883, învățătorii maramureșeni, cei mai mulți dintre absolvenții fostei preparandii, înființează o *Reuniune profesională*, cu largi implicații în viața spirituală a epocii și a locului³⁵. Cu sprijinul acestei Reuniuni au luat ființă numeroase coruri sătăști, biblioteci populare, școli de țesătorie, cercuri de studierea pro-

³¹ I. Georgescu, *George Pop de Băsești, 60 de ani de lupte naționale ale românilor transilvăneni*, Oradea, Edit. Cult. „Astra” 1935, p. 43.

³² Arh. St. Baia Mare, fond Protopopiatul gr. cat. Vișeu, act. nr. 104/1867, (doc. 71).

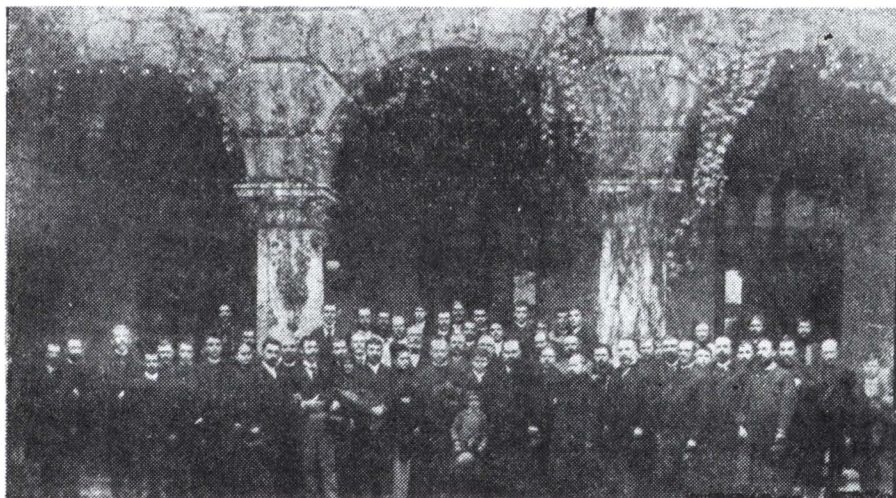
³³ Idem.

³⁴ Arh. St. Cluj-Napoca, Cronica Societății de bibliotecă, p. 11, (doc. 88).

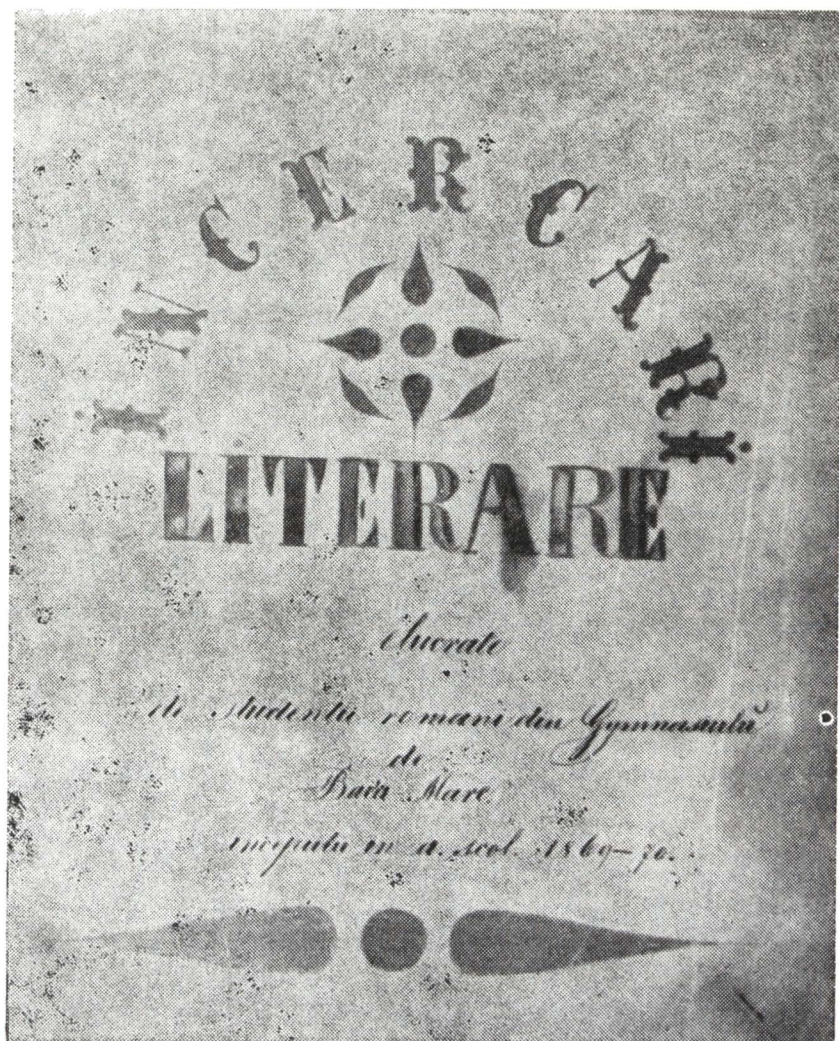
³⁵ V. Căpîlnean, P. Pușcașu, *Reuniunea învățătorilor români din Maramureș*, în anuarul „Marmația”, Muzeul Județean Maramureș, Baia Mare, 1977, p. 84; Oficiul parohial gr. cat. Breb, dosar 18/1888.

Dr. Vasile Lucaciu (1852—1922), supranumit „Leul de la Sișești”.

Dr. Vasile Lucaciu în mijlocul intelectualilor români din Bistrița-Năsăud.

1869 „Incerări literare“ (foaie de titlu a aceleesi societăți culturale băimărene, cu literele colorate în roșu, galben și albastru).

blemelor agricole, s-a trezit interesul pentru culegerea inestimabilului folclor maramureșean. Acestea i se adaugă reuniunile învățătoresți sătmărene create aproximativ în aceeași perioadă: „Reuniunea învățătorilor români sătmăreni“ (1881) Baia Mare³⁶ și „Reuniunea cantoriglor-învățători, filiala Ardușat-Someș“ (1884)³⁷, avind același program național.

Paralel cu activitatea „Asociațiunii“ maramureșene, în Chioar, Lăpuș și în părțile sătmărene ale actualului Maramureș, și-au desfășurat activitatea despărțăminte „Astrei“ sibiene. De altfel, primul despărțământ al acestora s-a organizat în 1869, la Șomcuta Mare, reședința fostului district românesc al Chioarului, reunind cu acest prilej o serie de personalități ale scrisului românesc, printre care George Barițiu, Iosif Vulcan, Iustin Popfii ș.a.³⁸ care, pe lângă strălucirea dată acestei manifestări culturale, au asigurat întărirea sentimentului de unire în cuget și simțire și încrederea în izbînda viitoare.

Conștiința națională s-a manifestat puternic și în timpul evenimentelor de la 1877—1878, cînd România și-a dobîndit independența de stat și cînd românii maramureșeni și-au adus o contribuție prețioasă la înlăturarea acestui eveniment, fie luptînd cu arma în mînă pe cîmpurile de luptă, fie stringînd bani și ofrande pentru armata română³⁹.

Rămîne o pagină luminoasă a istoriei și de cinstire pentru breasla dasăcălilor de țară transilvăneni înflăcăratul apel publicat de învățătorul Elia Pop de la Șomcuta Mare în „Gazeta Transilvaniei“, în care, îndemnîndu-și confrății la acțiuni de sprijin, afirma: „Numele de român ce-l port cu fală și care astăzi atrage asupra-și atențiunea Europei întregi, datorința ce-mi e impusă prin legătura de sînge, simțul uman și filantropic, împrejurarea că rarul eroism al bravilor descendenți ai lui Traian, Ștefan și Mihai au reîmprospătat la Grivița gloria străbună, toate acestea m-au obligat la împlinirea uneia din cele mai sfinte datorințe, de a contribui după putință la alinarea durerilor scumpilor noștri confrăți din România liberă, cari singurează în lupta contra despotismului asupritoriu, în contra semilunei“⁴⁰.

Considerînd cauza ostașului român o cauză generală română, răspunzînd apelurilor publice din „Gazeta Transilvaniei“ și „Telegraful Român“, dar mai cu seamă înaltei conștiințe naționale, maramureșenii, lăpușenii, codrenii și chiorenii au organizat numeroase colecte de fonduri și ofrande pentru susținerea campaniei militare și alinarea suferințelor ostașilor răniți. Pe lista ofertanților apar și locuitori maghiari, germani sau evrei de pe meleagurile maramureșene, considerînd că fac o faptă umană prin gestul lor de a subscrie ajutoare. O fructuoasă ac-

³⁶ A. Nicoară, *După zece ani de viață școlară românească*, în „Viața școlară“, Satu Mare, VI, nr. 8, oct. 1929, p. 6.

³⁷ Valentin Băințan, *Ardușat — vatră de cîntec românesc*, Centrul județean de îndrumare a creației populare și a mișcării artistice de masă, Baia Mare 1978, p. 17.

³⁸ V. Căpîlnean, *Centenarul primului despărțământ al „Astrei“*, în „Studii și articole“, editat de Societatea de Șt. filologice, Baia Mare, 1970, p. 115—120.

³⁹ Al. Matei, *Războiul de Independență în documente, aspecte ale manifestării românilor din Transilvania*, în „Almanah Tribuna '76“.

⁴⁰ Al. Matei, *op. cit.*, p. 75—76 (doc. 95).

<https://biblioteca-digitala.ro> / <http://arhivelenationale.ro>

Elia Pop (1848—1933) figură luminoasă a vieții culturale românești din Chioar.

tivitate au desfășurat comitetele de colectare de ofrande și bani din Baia Mare, condus de Gizela Cresta-Drumariu, din Băsești, condus de Elena Pop, fiica marelui patriot George Pop de Băsești, din Șomcuta Mare, Tîrgu Lăpuș, Baia Sprie, Sighet, Suciul de Sus, Vălenii Sighetului, Seini și din alte numeroase localități ale Maramureșului.

Totalizînd ajutoarele bănești oferite de maramureșeni pentru sprijinirea războiului pentru independență — datele referindu-se doar la centrul de colectare din Sibiu — rezultă că acestea proveneau de la 420 de persoane și însumau peste 1.396 lei în valuta anilor 1877—1878, atunci cînd întreținerea unui ostaș era evaluată la 0,40 lei pe zi.

Pentru a se putea afirma pe tărîm politic și cultural, românii maramureșeni, urmînd exemplul fraților lor transilvăneni, și-au înființat, între 1886—1910, mai multe bănci populare de credit, sucursale ale „Albinei” de la Sibiu, încurajați în activitatea aceasta de George Barițiu, care le scria încă din 1885 : „Da, este război economic acesta, pe care trebuie să-l purtăm din toate puterile, în tot cuprinsul țării, dacă voim să mai existăm și să avem într-adevăr patria noastră”⁴¹.

Aflînd de înființarea unei astfel de bănci românești în apropiere de Baia Mare, G. Barițiu îi scria în 1886 lui Alexiu Berinde de la Seini, care îi trimisese statutele pentru consultare : „M-am bucurat cu atît mai virtos de întreprinderea D-voastră cu cît doream mai de mult ca

⁴¹ Arh. St. Baia Mare, Colecția de documente, inv. 436, art. nr. 22/1885, (doc. 97).

MAGAZINU ISTORICU

PENTRU

DACIA

Sub Redacția

lui

A. TREB. LAURIANU

Professor de Filosofie în Colegiul Național,

și

NICOL. BALCESCU.

Tomul IV.

BUCUREȘTI.

Cu tipăriul Colegiului Național.

1847.

Magazin istoric pentru Dacia.

să vină o știre ca aceasta și din acele comitate locuite de români, după ce în Transilvania lucrează „Albina“ de 14 ani cu prea bun succes și după ce în anii din urmă s-au mai înființat societăți românești de credit și economii pentru popor în Făgăraș, Orăștie, în Deva, Reghin, Cluj, Timișoara în Banat, una mai veche în Năsăud, iar de trei ani o filie sănătoasă a „Albinei“ în Brașov. Toate acestea, iar mai virtos „Albina“, salvară și pînă acuma sute de case și moșioare românești de înstrăinare și pe familii de la ruină totală, iar la altele și mai mult le-au ajutat a cumpăra pe veci, mai multe mii de iugăre“⁴².

Întîmpinată la început cu neîncredere, tratată cu ironie și dispreț, manifestarea tot mai curajoasă a românilor ardeleni pe tărîm economic ajunge să alarmeze cercurile politice ale vremii, ostile eforturilor de emancipare a națiunii române, încît, prin 1884, după cum informa același Barițiu, ziarele nobilimii maghiare din Cluj scriau, nu fără vădită îngrijorare: „Vai de noi și de noi. Am ajuns ca și inteligența valahă și popii valahi să aibă capitaluri de bani și iacă, blăstămata de „Albina“ și Blajul cel afurisit ne cumpără moșiile“⁴³.

Intr-adevăr se ducea o luptă dirză, pe de o parte din partea burgheziei române pentru a-și crea o situație materială mai bună, care să-i permită să se afirme mai hotărît pe plan politic, iar pe de altă parte din partea claselor asupritoare maghiare și germane din Austro-Ungaria, pentru a frîna pe cît posibil ascensiunea celei dintîi.

În cadrul acestei lupte se înscrie și activitatea băncilor românești de credit „Sătmăreana“ de la Seini, „Aurora“ din Baia Mare, „Perșeiu“ din Chiuzbaia, „Chioreana“ din Somcuta Mare, „Rîureana“ din Copalnic Mănăstur, „Maramureșeana“ din Sighet, „Codreana“ din Băsești și altele, înființate în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și în primul deceniu al secolului al XX-lea, al căror țel era în ultimă instanță, sprijinirea dezvoltării „scopurilor naționale“⁴⁴, cum se precizează într-un ordin al prefecturii comitatului Satu Mare privind urmărirea activității lui Vasile Lucaci și Alexiu Berinde.

Concomitent se organizează reuniuni corale pe bază de statut (Seini — 1880, Somcuta Mare — 1889, Ardușat — 1899, Copalnic Mănăstur — 1901 ș.a.), spectacole teatrale și muzicale, uneori cu trupe de peste Carpați. Acum apare ziarul românesc „Gutinel“ (1889—1890) la Baia Mare, adevărată tribună de răspîndire a culturii românești, de formare a conștiinței naționale, de combatere a tendințelor de deznăționalizare și denaturare a istoriei poporului român.

În acest organ românesc de presă s-au publicat știri despre strămoșii noștri, despre Pîntea Viteazu, despre domnitorii și evenimentele din „Țară“ adică din România. Tot aici, Dr. Ioan Mihalyi de Apșa și-a publicat „dizertațiunea“ susținută la adunarea generală a Societății istorice maghiare din 6 august 1889, de la Sighetu Marmăției, prin care combătînd teoriile ce contestau originea și continuitatea românilor pe aceste meleaguri, arăta că „despre numele comitatului (Maramureș .n.n)

⁴² Ibidem, inv. 330, act. nr. 28/1886, (doc. 98).

⁴³ Idem.

⁴⁴ Ibidem, fond Primăria oraș Baia Mare, Acte prezidențiale, nr. 34, și 49/1891, (doc. 106).

Dr. Ioan Mihalyi de Apșa 1844
1914), autorul monumentalei colecții
de documente : *Diplome maramureșene
din secolul XIV și XV* (Sighet 1900),
membru corespondent al Academiei
Române din anul 1901.

să face amintire deja în o diplomă edată în 1199... Ar fi însă o greșeală a crede că înainte de anii pomeniți comitatul nostru să fi fost un ținut nelocuit...”

Dr. Ioan Mihalyi este primul învățat al acestor locuri, membru corespondent al Academiei Române, care aduce în sprijinul tezelor sale istorice argumentul arheologic : prezența pe teritoriul Maramureșului a numeoase obiecte din bronz, morminte din perioada migrațiunii popoarelor, „bani de-a împăraților bizantini, cei de mai înainte (adică dacici și romani n.n.) cu miile să află, și în multe locuri“. Și de aici fireasca concluzie : „din ce să vede că deja și în seclii străvechi în acest ținut era o viață, o activitate laborioasă“⁴⁵.

Continuând tradițiile străvechi ale luptei maramureșenilor pentru libertate și demnitate, împotriva asupririi, gînditori și militanți de seamă de pe meleagurile noastre, ca dr. Vasile Lucaciu și George Pop de Băsești, au devenit tribuni ai acestor aspirații.

Pămîntul Maramureșului a cunoscut puternice frămîntări și ridări la luptă ale românilor în perioada mișcării memorandiste, începînd cu primele sale manifestări. Verigă a unui proces istoric multiseclar, perioada memorandistă se integrează organic în fluxul istoric obiectiv al poporului român, ca și al altor popoare aflate sub dominația unor mari imperii multinaționale (otoman, habsburgic, țarist). Nu întîmplător.

⁴⁵ Valeriu Achim, *Dr. Ioan Mihalyi de Apșa susținînd vechimea și continuitatea românilor maramureșeni*, în „Marmația“ IV, Muzeul județean Maramureș, Baia Mare, 1978, p. 61—63, (doc. 101).

deci, mișcarea Memorandumului își are adinci rădăcini în conștiința poporului român, a maramureșenilor.

Protestind la Viena în fața opiniei publice europene, dr. Vasile Lucaciu a demască politica autorităților Imperiului austro-ungar față de români, declarînd : „de vom pieri noi care am venit la Viena ca reprezentanți, în număr de peste 300 de oameni, nația noastră nu va pieri, pentru că acasă mai sînt două milioane nouă sute nouăzeci și nouă de mii de români... Azi vorbim înaintea Europei“ ⁴⁶.

Procesul de la Cluj, în care, alături de ceilalți fruntași memorandiști au fost implicați și maramureșenii dr. Vasile Lucaciu și George Pop de Băsești, a provocat puternice demonstrații de protest în Transilvania și în România. Justificînd acțiunea memorandistă în fața adunării populare din Cluj (grădina Bánffy — 7 mai 1894), Vasile Lucaciu spunea : „Pasul acesta hotărît a dovedit lumii întregi că poporul român din Transilvania și Ungaria este asuprit și împilat, că acest popor nu mai vrea să poarte jugul robiei nevrednice, și că deșteptîndu-se la conștiința națională, vrea să intre cu vrednicie în șirul națiunilor libere“ ⁴⁷.

Personalitatea marilor bărbați politici Vasile Lucaciu și George Pop de Băsești, condamnați în procesul memorandumului, a continuat multă vreme să încurajeze lupta românilor din Maramureș ca și din întreaga Transilvanie, regenerînd neconținut noi energii spre înfăptuirea idealului scump al unității național-statale depline, proces desăvîrșit la 1 decembrie 1918. Idealul suprem căruia și-a închinat întreaga viață Vasile Lucaciu, și care este sintetic formulat pe frontispiciul monumentului din Șişești — „*Pro S. Unione Omnium Romanorum*“ — vibrează și astăzi în conștiința fiecărui maramureșan, a fiecărui cetățean al patriei noastre.

Cu prilejul inaugurării monumentului funerar al lui George Pop de Băsești, poetul neamului, Octavian Goga, spunea : „George Pop de Băsești și-a cheltuit optzeci de ani cît a trăit pentru toate variantele necesității naționale cu care și-a confundat existența. A fost de la început în colțul lui un punct fix al conștiinței românești...“ și încheie : „E un capitol de istorie națională în cripta de la Băsești. Epigoni ai țării mele, duceți-vă la ea să învățați dragoste de neam...“ ⁴⁸.

Printre acțiunile întreprinse de reprezentanții acestei mișcări politice menționăm și conferința de la Baia Mare, din februarie 1891, în cadrul căreia românii din Chioar, Sălaj și comitatul Satu Mare au protestat cu energie împotriva abuzurilor săvîrșite de autoritățile maghiare, subminînd instituțiile culturale românești și mai ales studiul limbii și literaturii naționale în gimnaziile din Baia Mare și Satu Mare, unde ființau catedre de limbă română.

În cadrul acestei conferințe, la care au participat reprezentanți de seamă ai poporului din cele trei comitate limitrofe, — după surse oficiale

⁴⁶ Vasile Netea, *De la Petru Maior la Octavian Goga, Studii și evocări istorice*, Cugetarea, Georgescu Delafas S. A., 1944, p. 250.

⁴⁷ Vasile Lucaciu, *Cuvîntul poporului român din Transilvania*, B.D.R.S.R.A. 624, fond Alex. Perișeanu — Buzău, act. nr. 10 (doc. 111).

⁴⁸ *Comemorarea lui George Pop de Băsești*, în „Sălajul“, Foaie politică culturală, An. IV nr. 2, 1923, p. 2.

maghiare, aproximativ 90 de persoane, iar după cele românești, mai mult de cinci sute⁴⁹ — dr. Vasile Lucaciu a prezentat un amplu și documentat memoriu însușit și aprobat de către participanți, în care se făcea un aspru rechizitoriu asupra modului în care guvernul maghiar aplica legea pentru egala îndreptățire a naționalităților din Ungaria, menită doar să înșele opinia publică europeană „pentru că nu numai că principile de libertate și de cultură națională nu s-au dezvoltat în favorul națiunii române — a afirmat marele tribun — ci din contră, cu toate măiestriile apucăturilor politice și cu presiuni de tot felul libertățile publice naționale, condițiunile de progres cultural și economic național sechestrându-se pe seama unei singure naționalități, suntem ca și depose-dați, scoși din cadrele vieții constituționale ; legea pentru egala îndreptățire a naționalităților pentru noi e literă moartă, călcată în picioare chiar de aceia care sunt chemați a o susține și a o aplica“⁵⁰.

Cerindu-se asigurarea catedrelor de limbă română de la gimnaziile din Baia Mare și Satu Mare cu același salariu ca pentru celelalte studii, ea fiind de fapt „limba alor 12 milioane de români“⁵¹, memoriul demască perfidia regimului politic care „mai are cutezanța de a ne insulta zi de zi : că suntem săraci și înapoiați în cultură, iară o presă perfidă, demoralizată și calomniatoare, care stă în serviciul acestui șovinism intolerant, atunci când spunem în fața lumii adevărata stare a lucrurilor ne denunță de agitatori, ne calomniază de rău patrioți...“⁵².

Moment important în lupta maramureșenilor pentru libertate și unitate națională l-au constituit manifestările prilejuite de serbările „Astrei“, de la Baia Mare, din 9—10 august 1903, puse sub o strictă supraveghere polițienească de către prefectură, mai ales că oficialitățile aflaseră de intenția participării la aceste serbări și a unor invitați din România cu misiunea „de a-și da concursul în interesul unității culturale a românilor din țară și din străinătate“⁵³.

Aceste serbări, la care au participat de la București frații Alexandru și Leon Ghica și Arteni din partea ziarului bucureștean „Vremea“, în timp ce din partea ziarelor transilvănene au luat parte Rusu Șirianu de la „Tribuna poporului“, T. Păcățeanu de la „Telegraful român“ și dr. V. Braniște de la „Drapelul“, au prilejuit o strălucită manifestare de conștiință românească, demonstrând un puternic sentiment de „unire în cuget și simțiri“, după cum rezultă și din răspunsul lui Partenie Cosma, care a reprezentat cu acel prilej conducerea „Astrei“ : „De multe ori am auzit și chiar știut cu plăcere — afirma P. Cosma — că sentimentul național pe aceste locuri arde într-un foc sacru și că e poate mai curat decît în multe alte locuri unde se laudă cu el“⁵⁴.

⁴⁹ Arh. St. Baia Mare, fond Primăria orașului Baia Mare, Acte prezidențiale, act. nr. 34/1891 (doc. 105).

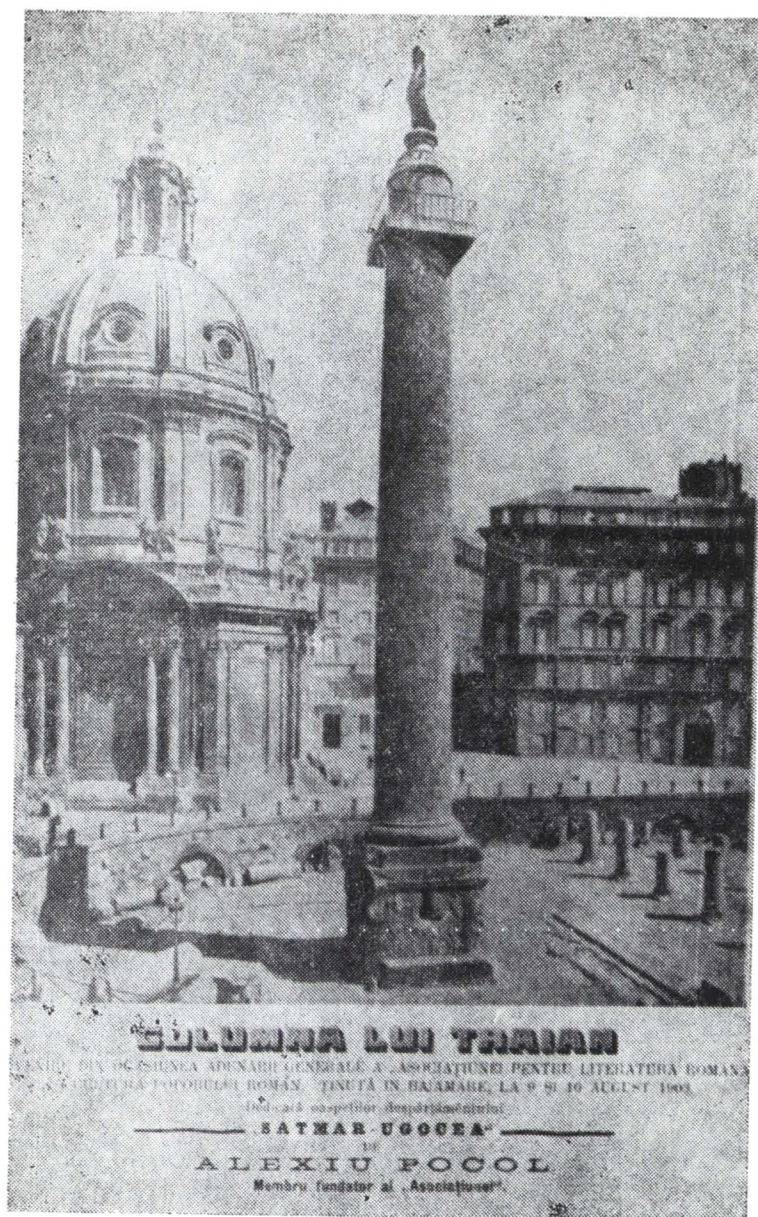
⁵⁰ Ibidem, Colecția fotocopii. Publicat de Mihoc Blaga în „Muzeul Național“ I, 1975, p. 477—484 ; Vezi și „Gazeta Transilvaniei“, din 12.II. și 19.III.1891, (doc. 104).

⁵¹ Ibidem.

⁵² Ibidem.

⁵³ Ibidem, fond Primăria orașului Baia Mare, Acte prezidențiale, nr. 62/1903, (doc. 121).

⁵⁴ Foaia volantă, „Astra“ din 8 aug. 1903, Baia Mare (doc. 124).

„Suvenire” de la serbările „Astrei” din Baia Mare
 9—10 august 1903.

Baia-Mare — Nagybánya
Hotel »Stefan Vodde« szálloda

Clădirea din centrul vechi al orașului Baia Mare în care au fost găzduiți delegații românilor din Maramureș, Oaș și Satu Mare cu prilejul plecării lor la Marea Adunare Națională de la 1 decembrie 1918.

Înflăcăratele discursuri rostite la aceste serbări, tipărite în foaia volantă „Astra“, și răspindite între participanți, „Suvenerul“ reprezentînd imaginea Columnei lui Traian, frumosul program cultural susținut de către tinerimea română din jur, ilustreau în mod convingător faptul că într-adevăr „Plaiurile acestea romantice și bogate-n frumusețile și tezaurile naturii adăpostesc și susțin un integru și viguros popor românesc, care nicicînd și-n nici o împrejurare nu s-a rupt, sau nu s-a separat de la distrinsul (destinul n.n.) acela măreț ce geniul românismului a croit acestui neam blind, bun și cu domoală natură fină : unitate în gîndire, unitate în aspirațiuni, adecă unitate în cultură și prin cultură în libertate. Nici limba, nici legea strămoșească — aceste tesauri pentru care românul și viața și-o pune-n joc și pentru cari știe să și moară de nu-l încătrău — pe aceste plaiuri de sub bătrînul Igniș și Valea Sămeșului nicicînd n-a fost lăsată pradă cotropitorilor năpraznici, pentru că vie a fost, este și va fi conștiința romănității și a vitalității“⁵⁵.

Serbările „Astrei“ de la Baia Mare, la care au participat cca 300 de invitați străini, s-au bucurat și de atenția intelectualilor maghiari din oraș, fapt care a fost remarcat într-un articol în foaia volantă „Astra“, din 8 august 1903, în care se exprima „onoare și recunoștință acestor nobili compatrioți. Asta e expresiunea sinceră a frățietății ce trebuie să fie între fiii patriei“, apreciindu-se pe bună dreptate că „cei

⁵⁵ Ibidem, (doc. 126).

ce lucrează pentru cultura națională a poporului sunt adevărați patrioți și amicii omenimei; iară cei ce împiedică cultura națională a popoarelor, nu sunt, nu pot fi patrioți buni, ci sunt dușmanii omenimei“⁵⁶.

O contribuție importantă în cadrul mișcării naționale și sociale a românilor au avut-o social-democrații din teritoriile aflate sub dominația habsburgică. Astfel, în Transilvania, în anul 1903, se creează, în mai multe localități, cercuri socialiste românești, iar în 1905, la congresul de la Lugoj, ia ființă secția română a Partidului Social Democrat din Ungaria. La congresele sale aproape anuale a fost abordată problema națională sub diferite aspecte. Secția română a P.S.D.U. s-a lărgit prin constituirea de organizații locale la Arad, Timișoara, Brașov, Bistrița, Baia Mare și în alte localități⁵⁷.

Socialiștii din România au abordat de nenumărate ori chestiunea eliberării românilor aflați sub dominația străină, stabilind un permanent schimb de vederi cu socialiștii aflați sub ocupație străină. C. Dobrogeanu-Gherea, referindu-se la posibilitatea desăvârșirii statului național român, scria în 1911 următoarele: „Cind popoarele muncitoare conștiente vor dispune de soarta lor și a țării lor, atunci va suna și ceasul libertății națiunilor mici de sub jugul celor puternice, atunci va deveni cu adevărat posibil și întregirea țării noastre..., cuprinzând pe toți românii“⁵⁸.

Mișcarea socialistă transilvăneană, înscriindu-și printre obiectivele sale majore desființarea exploatarei sociale și naționale, fără a renunța la principiul luptei de clasă, a sprijinit lupta parlamentară dusă de reprezentanții naționalităților asuprite din Ungaria, pentru dobândirea de drepturi cetățenești. Numeroși fruntași ai mișcării naționale ca C. Bredeanu, V. Braniste, I. Suciu, V. Goldiș, St. Cicio-Pop, I. Rusu-Șirianu ș.a. apreciind capacitatea de luptă a proletariatului, au înțeles necesitatea de a-și uni eforturile lor cu socialiștii transilvăneni⁵⁹. Hotărîrea asupra acestei colaborări a fost luată de către Comitetul executiv al P.N.R., în septembrie 1908, sub președinția lui George Pop de Băsești.

Dezvoltarea legăturilor între mișcările de eliberare națională de o parte și de alta a Carpaților, accentuarea emigrărilor temporare în România a tot mai mulți maramureșeni, participarea multor ardeleni la expoziția jubiliară de la București din 1906, și mai ales izbucnirea și ecoul marii răscoale țărănești din 1907, au dus la intensificarea luptei maramureșenilor pentru libertate și unitate națională.

Sub influența răscoalei țărănești din România, a activității organizatorice și de propagandă a socialiștilor, în primăvara și vara anului 1907 țărănimea săracă din Maramureș, din întreaga Transilvanie, a început să se agite, trecînd la întreruperea lucrului, la organizarea unor demonstrații, la refuzul tinerilor de a se prezenta la recrutare⁶⁰, la emigrări

⁵⁶ Ibidem, din 9 august 1903, (doc. (125)).

⁵⁷ I. Cicală, *Mișcarea muncitorească și socialistă din Transilvania, 1901—1921*, Edit. Politică, București, 1976, p. 12 (doc. 130).

⁵⁸ C. Dobrogeanu Gherea, *Asupra socialismului în țările inapoiate*, în K. Kautsky, *Bazele social-democrației*, București, 1911, p. 256.

⁵⁹ I. Cicală, *op. cit.*, p. 60.

⁶⁰ Arh. St. Baia Mare, fond Prefectura jud. Maramureș, Actele vicecomitetului, Act. nr. 16581/1907.

masive în România ori Statele Unite ale Americii, deoarece, așa cum se arată în ziarul maghiar „Székely ellenzék“, „țărani au ajuns, în urma răscoalei fraților lor din România, la concluzii de felul acesta : și pentru noi va răsări soarele dreptății“⁶¹.

Repetatele apeluri ale socialiștilor și sindicatelor pentru organizarea muncitorilor agricoli, a zilierilor, împotriva exploataților, grevele din primăvara și toamna anului 1907, declarate la toate minele din bazinul Baia Mare (Valea Roșie, Dealul Crucii, Baia Sprie, Căvnic ș.a.), au pus la grea încercare administrația austro-ungară. Aceasta a recurs la măsuri extreme, ca organizarea proprietarilor, înghețarea prețurilor, amenzi, concedieri, detenții, inclusiv folosirea jandarmeriei și a forței armate⁶². Guvernul dualist austro-ungar, proprietarii înșiși au fost nevoiți ca, sub presiunea răscoalei care bătea la ușă, în perioada muncilor agricole să mărească retribuția zilierilor, iar Ministerul de Finanțe al Ungariei să mărească salariile minerilor cu 20—25 la sută.

În preajma izbucnirii primului război mondial, autoritățile comitatense devin tot mai susceptibile la orice manifestări cu caracter național ale românilor. Așa de pildă, în 1913, primarul orașului Baia Mare, aflând de aprobarea dată unei trupe de teatru de la București de a face un turneu în Transilvania, îi cerea prefectului să se folosească de influența sa pe lângă Ministerul de Interne al Ungariei, spre a nu aproba astfel de spectacole în orașul de pe Săsar, deoarece ele prilejuiesc intilniri, consfătuiri naționale ale „inteligentei române din regiuni mai îndepărtate — Solnoc-Dobica, Sălaj și Satu Mare“, în urma cărora s-ar deteriora „simțămîntul dragostei și atașamentului tinerilor români din gimnaziul superior de stat din Baia Mare față de patria maghiară...“⁶³.

După izbucnirea primului război mondial, concentrările masive din rîndul minerilor maramureșeni, supuși la munci excesive pentru mașina militară austro-ungară, rechizițiile făcute, trimiterea a mii de români să lupte pe front împotriva fraților de peste munți au creat în Maramureș, ca și în toată Transilvania, mari nemulțumiri. Luptele revendicative muncitorești, răzvrătirile țărănești, ce au avut loc în acest județ, acțiunile de sabotare a frontului și de ocrotire a refugiaților, dezertările din armata austro-ungară și trecerea în România, au dat expresie acestei stări de spirit existente pe meleagurile Maramureșului, socotite un teren fertil „pentru mișcări social-revoluționare“ de însuși comandamentul armatei austro-ungare⁶⁴.

Trecut în România, în 1914, tribunul dr. Vasile Lucaciu a luptat, alături de alți transilvăneni, prin grai viu și prin scris, spre a determina guvernul să intre în acțiune, alături de Antantă, în scopul realizării idealului național. În Rusia, S.U.A., Franța, Italia, Elveția, „Leul de la Șişești“ a făcut totul pentru a convinge opinia publică și guvernele ma-

⁶¹ „Székely Ellenzék, din 22.III.1907.

⁶² „Nagybánya és vidéke“, nr. 14, din 7.IV.1907, p. 3; Arh. St. Baia Mare, fond Prefectura jud. Maramureș, Acte prezidențiale nr. 7, din 16.IV.1907.

⁶³ Arh. St. Baia Mare, fond Primăria orașului Baia Mare, Acte prezidențiale, nr. 7/1913, (doc. 145).

⁶⁴ C. Enea, V. Schiopu, *Aspecte din viața social-economică și lupta țărănimii maramureșene (1914—1918)*, în „Marmația“, II, Baia Mare, 1971, p. 195.

rilor putea asupra drepturilor românilor de pretutindeni, de a se uni cu Țara, de a obține mijloace materiale și a recruta voluntari dintre prizonierii de război, foști soldați în armata austro-ungară, în favoarea armatei române. În România, dr. Vasile Lucaciu s-a consultat cu fruntașii vieții politice românești N. Iorga, N. Filipescu, Take Ionescu, N. Titulescu, Barbu St. Delavrancea ș.a., a participat la conferințe naționale în cadrul cărora a pledat pentru cauza națională, reușind să cîștige opinia publică din România pentru apropierea de Antantă. Totodată, a reușit să dea o nouă orientare „Ligii culturale“, al cărui președinte a fost ales, și care și-a schimbat denumirea în „Liga pentru unitatea națională a tuturor românilor“, spre a exprima mai clar noul conținut al activității acesteia ⁶⁵.

Îngrijorat de starea de spirit încordată din comitatul Satu Mare primarul orașului Baia Mare îl informa pe perfect, în august 1914, că în împrejurimi au loc tot mai dese răzvrătiri, precum și faptul că circulă zvonul „că de acum înainte ei (românii n.n.) vor fi stăpîni aici“ ⁶⁶. Îngrijorarea cercurilor politice a crescut mai ales după intrarea României în război alături de Antantă.

Denaturînd realitatea, prezentînd poziția României după intrarea sa în război alături de Antantă drept o dovadă a „setei de cucerire“ a acesteia, prefectul comitatului Sătmar cerea autorităților teritoriale să urmărească cu mare atenție și să stîrpească din fașă orice manifestare națională românească, și mai ales a acelor „care deja mai demult au fost cunoscuți oameni în care nu se putea avea încredere, refugiați în România, unde au desfășurat o vehementă agitație împotriva noastră“, a căror reîntoarcere în Transilvania era apreciată deosebit de periculoasă, pentru că „se vor strădui a face să șovăie convingerea patriotică a cetățenilor români față de statul maghiar“ ⁶⁷.

Maramureșenii, păstrători și apărători ai tradițiilor naționale strămoșești, au participat activ la înfăptuirea idealului secular de libertate și unitate națională, pe cîmpurile de luptă, în diviziile de voluntari români formate în Rusia, Italia și Franța. Populația actualului județ de pe Văile Vișeuului, Tisei, Marei și Cosăului, din depresiunea Borșei și Băii Mari, de la Prislop, Țibleş și Munții Rodnei pînă la întinsa cîmpie someșeană, din munții Preluca la cei ai Codrului sălăjean, ca pretutindeni în Transilvania și celelalte teritorii locuite de români, imediat după constituirea Consiliului Național Român Central (C.N.R.C.) la Oradea, în 31 octombrie 1918, au trecut cu entuziasm la constituirea consiliilor naționale și a gărzilor naționale locale ⁶⁸.

⁶⁵ N. Iorga, *Sub trei regi. Istoria unei lupte pentru un ideal moral și național*, București, 1932, p. 202 ; Apud T. Hăgan și colectiv, *op. cit.*, p. 94.

⁶⁶ Arh. St. Baia Mare, fond Primăria orașului Baia Mare, Acte prezidențiale, nr. 18/1914, (doc. 152).

⁶⁷ Ibidem, act. nr. 56/1916, (doc. 154).

⁶⁸ Ion Popescu-Puțuri, Augustin Deac și alții, *op. cit.*, p. 576 ; Vezi și G. Unc, A. Deac, *Gărzile naționale române din Transilvania 1918*, Edit. Militară, București, 1979 ; T. Hăgan și colectiv, *op. cit.*, nota III/62, 63.

Fraji, Români Maramurașani !

Au căzut lanțurile robiei de veacuri.

A sosit ceasul marelui eliberării.

O lume nouă își ia astăzi ființă din ruinele trecutului și soarele dreptății a resărit birurilor pe cerul nostru.

Pătrunși și noi în toată ființa noastră, de dreptul sfânt de a ne feriți singuri pe noi înșine, subsemnații în ziua de 11 Noembrie 1918, ne-am constituit în un **Sfat național român provizor al comitatului Maramurăs**, ca afiliați a **Sfatului național român central** cu sediul în **Arad**.

Provocăm toate comunele românești din comitatul Maramurăs, să aleagă și trimită o **delegație** de cel puțin **3 membrii**, la adunarea de constituire, ce se va ține în ziua de **Vineri 22 Noembrie a. c. la 11 care. a. m. în Sighet în localul băncii „Maramurașana” (Erzsebet főtér 25)** cu următorul program :

1. **Constituirea Sfatului național român definitiv al comitatului Maramurăs.**
2. **Decis cu privire la organizarea secțiilor rurale a Sfatului național român a comitatului Maramurăs și a gardei naționale române, pentru susținerea ordinii și ajuto-rare reciprocă**

Inteligența română, mai ales preoții și învățătorii români maramurașani, să țină de datoria patriotică, să corespundă chemării lor, în vremurile aceste de mare însemnatate, pentru viitorul neamului și să se prezinte în fruntea delegațiilor la adunarea de mai sus.

Să ne arătăm vrednici de mărimea vremurilor ce trăim!

Sighet la 11 Noembrie 1918

Joan Balya de Jód

not. com. prez.

Simion Balya de Jód

preot gr. cat.

Joan Biltz Dancuș

învățător

Florentin Biltz Dancuș

învățător

Dr. Grigorie Bota

notar la judec.

Vasile Cziple

preot gr. cat.

Augustin Darabanth

preot gr. cat.

Nicolau Doros

preot gr. cat.

Dr. Titu Doros

advocat

Demetriu Kias

casier, învățător penz.

Georgiu Mémeth

învățător

Dimitrie Ponoran

jude de tribunal

Dr. Josif Pap

advocat

Juliu Rednic

preot gr. cat.

Mihail Sabadiș

econom

Emil Stoica

contabil

Vasile Timiș Filipan

contabil

Membri provizori ai Consiliului național român a comitatului Maramurăs.

Manifestul dat la 11 noiembrie 1918 la Sighet pentru constituirea definitivă a Sfatului național român comitatens Maramureș la întrunirea din 22 noiembrie 1918.

Dr. Vasile Chindriș (1881—1947),
președintele Consiliului național ro-
mân din Maramureș și membru al
Marelui Sfat Național Român.

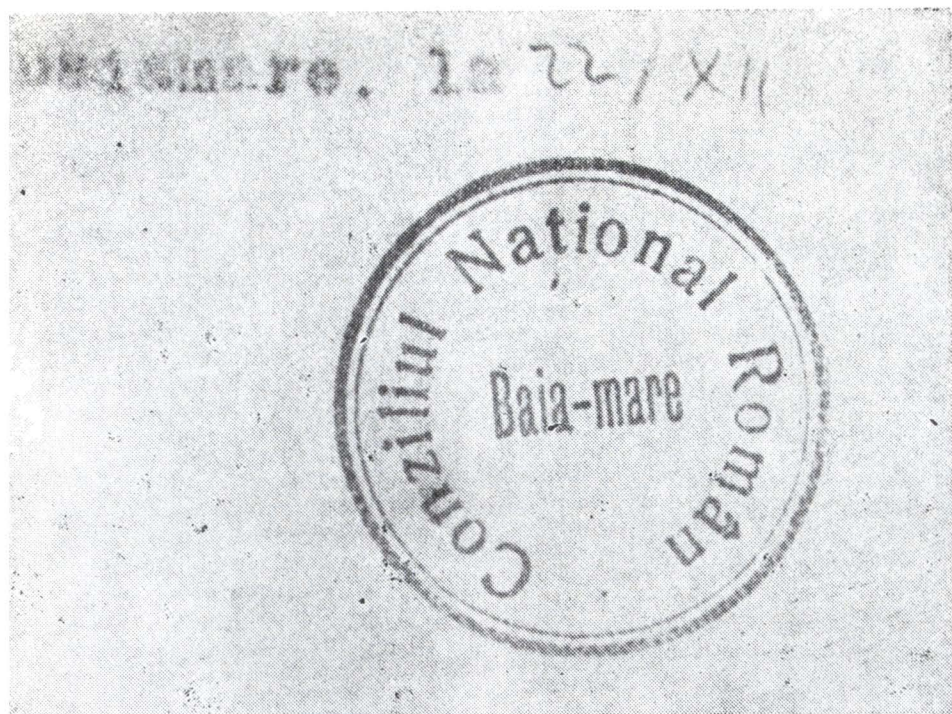
„Frați români maramureșeni” — se intitula apelul din 11 noiembrie 1918 — „au căzut lanțurile robiei de veacuri, a sosit ceasul măreț al eliberării! O lume nouă își ia astăzi ființa din ruinele trecutului și soarele dreptății a răsărit biruitor pe ceriul nostru”⁶⁹, iar pentru a contribui la înlăptuirea idealului de unitate națională îi convoca pe aceștia la adunarea populară de constituire a consiliului național român comitatens.

În toamna anului 1918, în actualul teritoriu al județului Maramureș au fost organizate: Consiliul național român comitatens Satu Mare, în orașul Baia Mare, în ziua de 10 noiembrie 1918 și Consiliul național român comitatens Maramureș, în Sighet, la 22 noiembrie 1918. „Trăim zile istorice — arăta circulara emisă de secția sătmăreană a P.N.R., prin care se convoca adunarea de constituire a C.N.R. — fiecare să steie la culmea chemării și datorinței pentru libertatea neamului nostru”⁷⁰.

O strălucită manifestare a voinței de libertate și unitate națională au dovedit românii maramureșeni cu prilejul constituirii C.N.R. pentru comitatul Maramureș, moment istoric important, despre care ziarul „Sfatul”, din 7/20 dec. 1918, relatează: „22 noiembrie 1918. A fost ziua cea mai frumoasă, cea mai aleasă a Maramureșului românesc. S-au adu-

⁶⁹ T. Hăgan și colectiv, *op. cit.*, (facsimil), (doc. 159).

⁷⁰ Arh. St. Baia Mare, fond Consiliul național român cercual Baia-Mare, act. nr. 1/1918, doc. 160, (În continuare se va cita C.N.R. cercual).

Sigiliul C.N.R. al plășii Baia Mare cu care au fost validate documente importante premergătoare și ulterioare actului istoric al unirii Transilvaniei cu România.

nat românașii din toate satele comitatului ca la un semn, cu steaguri, cu cocarde în tricolor românesc. Eram adunați 5—6000 de oameni, fieș-tecare cu dor sfânt în inimă, cu dorul arzător de a arăta lumii întregi că neamul românesc din Maramureș știe să-și croiască viitorul, știe să-și aleagă oamenii și mai ales că vrea să dovedească, că stă ca stînca pe lingă marele sfat național⁷¹.

Consiliile naționale române comitatense după constituire au trecut la formarea de consilii naționale române în fiecare localitate și a gărzilor naționale române locale. Într-o atmosferă de ardent patriotism românii maramureșeni, sătmăreni, chioreni sau lăpușeni au participat în număr impresionant la aceste adunări, semnînd cu justificată mîndrie și satisfacție protocoalele încheiate cu acel prilej. Acestea aveau imprimate Declarația Consiliului Național Român Central, adusă la cunoștința opiniei publice în ședința camerei deputaților din Budapesta, la 18 octombrie s.t.n., prin deputatul Alexandru Vaida — Voievod, în care se exprima hotărîrea națiunii române din Ungaria și Transilvania „de a-și

⁷¹ „Sfatul“, organ oficios al C.N.R. Comitatens Maramureș, An, I, Sighet, 7/20 dec. 1918, (doc. 171).

Proces verbal

luat în adunarea generală a locuitorilor români din
comuna ^{rurală} ~~urbana~~ *Săsar* ținută la 16

Novembre st. n. 1918.

Convocatorul adunării dl. *Nicolae Barbu* președinte
această adunare și publică, cu în urma concluziilor Consiliului Național Român Central
(C. N. R. C.) în 12. a curții s'a constituit Consiliul Național Român Comitatului pe
teritoriul comitatului Săsar și tot atunci s'au constituit comitetele cercușe pe îndreptare,
să înființeze în toate comunele comitatului locuite de români secția comitatului de Consiliul
Național Român Comitatului (C. N. R. Com.) alături C. N. R. C.

Pe care, pe care stau toți locuitorii români din această comună sunt principiile deter-
minate și fixate în „declarația” C. N. R. C. adunată la 24 noiembrie 1918, în același scop
din Budapesta în 18. Oct. a. c., care s'a așezat și la această adunare.

Președintele expune adunării de art. în Consiliul Național Român, să eră subor-
donat consiliu național maghiar, și exteorganizat și schivienți românești.

Deci instanțele nu s'au putut face înțelegând aceste două organizații, v. decr.
tand ce părți independente și expozitând prin intermediul membrilor vorăsi.

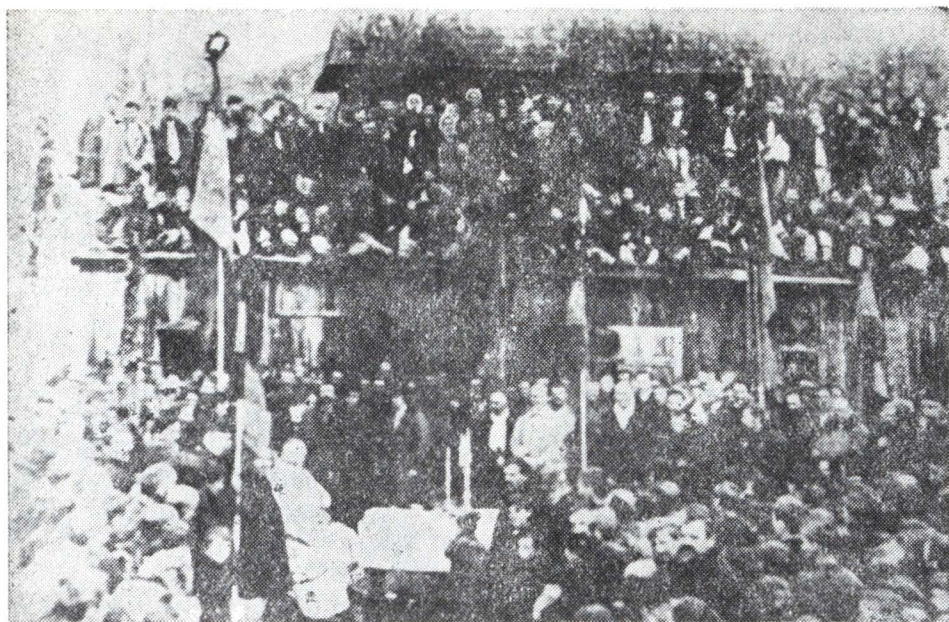
În timpul, care va trece până la negocierea de pace trebuie să fim cu ocaz mai mare
băgare de seamă, să nu s'au treacă înțelegând aceste două organizații, v. decr.
ne-români, fiindcă prin susținerea alicui ordină pusem în pericol viitorul țării, to țării
fără turburări, cu demnitatea unui popor conștient de sine, prin păstrarea ordinii și auto-
rității, că suntem vrednici pentru deplina libertate națională.

Adunarea generală înțelegând bine cele expuse de dl. președinte — decide cu
unanimitate constituirea Consiliului Național Român în această comună și alege în
Consiliul Național român

de președinte pe dl. *George Enescu*
de vicepreședinte pe dl. *Georgiu Lucaciu*
de notar pe dl. *Carilina Moisa*

ca și de delegați a Consiliului Național Român pe următorii locuitori români din comună:

*George Sășăran, Mihail Fleg, Alexu Lucaciu, Andrei Fleg,
Andrei Butean, Mihail Sobir, Alexu Pop, Gheorghe Rădăres,
Vasiliu Valenaz, Nicolae Pop, Gheorghe Pop, Gheorghe Pop,
Nicolae Roman, Vile Valenaz, Gheorghe Chiriac, Gheorghe Sobir*

Adunarea populară din Borșa — Maramureș, cu prilejul alegerii delegaților pentru Adunarea Națională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918.

determina liber și absolut fără nici un amestec străin, ea însăși. forma sa instituțională de stat și a coordonării sale în sinul națiunilor libere”⁷².

La adunarea populară de la Seini, la care au participat sute de români din satele de pe Someș, cuprinse în plasa Seini, pentru a-și alege consiliul național român cercual, profesorul Vasile Pop, „într-o vorbire însoțitoare” — arăta „însemnătatea unirii popoarelor de un neam și mai cu seamă a tuturor românilor într-un mare stat independent numit România — Mare”. Exprimiind voința unanimă a tuturor românilor din plasa Seini, adunarea și consiliul ales au depus „făgăduință solemnă că vor fi credincioși și ascultători Marelui Sfat Național Român”, aclamînd „Trăiască România Mare și cîntînd imnul național românesc”⁷³.

La Baia Mare și în alte cîteva localități din Maramureș s-au constituit și consilii ale naționalității maghiare.

Consiliile naționale comunale, de plasă și comitatense au trecut apoi la alegerea delegațiilor pentru Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, din 1 decembrie 1918.

Delegații românilor maramureșeni, chioreni și sătmăreni s-au întrînit la Baia Mare, de unde au luat trenul spre Alba Iulia, cu dorul arzător „să rupem lanțurile ruginoase și slăbite, să manifestăm singurul nostru dor de a dispune noi înșine asupra sortii noastre, de a fi liberi și uniți”⁷⁴.

⁷² Arh. St. Baia Mare, C.N.R. cercual Baia Mare, act. nr. 3/1918, (doc. 161).

⁷³ Ibidem, fond C.N.R. cercual Seini, act. nr. 12/1918, (doc. 197).

⁷⁴ „Sfatul”, 7/20 dec. 1918, (doc. 201).

Nr 5-918. Dela consiliul national român din Caprie.

218

Baia mare

Scrisoare

Prin care se adresează, ca d. Simion Marcu locuitor în Caprie
la Biroului de administrație din partea consiliului național român din
Caprie, la adunarea națională română convocată pe circa 1. decembrie
1918. S-a înțeles în Alba-Iulia; ca reprezentantul celor 2000 de români a acei-
li comunități. Pe lângă puterea în Alba-Iulia se recomandă consiliului
național de mai jos și prevederile; și dacă va fi cu putință po-
tă să se adreseze comunității române și să se pună la dispoziție 2 studenți na-
ționali și bursieri.

Caprie în 22 decembrie 1918.

Adrian Dupont

pres. consiliului național român

Monumentul ridicat în memoria locuitorilor români din Țara Lăpușului care au căzut sub gloanțele dușmane, cu prilejul adunării populare din 5 decembrie 1918 convocată de C.N.R. pentru a le aduce la cunoștință hotărîrea de unire a Transilvaniei cu România.

Deschizind Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, din 1 decembrie 1918, George Pop de Băsești, referindu-se la zilele de suferință ale românilor ardeleni și dorința lor de a trăi liberi și uniți cu frații lor din România, arăta : „Lanțurile acestei robii sîntem chemați fraților, să le zdrobim astăzi, în această mare adunare națională a tuturor românilor din Ungaria și Transilvania, aici pe pămîntul stropit cu sîngele martirilor Horea și Cloșca. Vrem să zdrobim lanțurile robiei noastre sufletești, prin realizarea marelui vis al lui Mihai Viteazul : *Unirea tuturor celor de o limbă și de o lege, într-un singur și nedespărțit stat românesc* (s.n.)”⁷⁵.

Hotărîrea adunării constituante de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918 de unire a Transilvaniei, Banatului și părților Ungurene cu România a fost primită și aclamată cu mare entuziasm de către cei peste o sută de mii de participanți de pe Cîmpul lui Horea. Ea a fost adusă, în zilele următoare, la cunoștința maselor populare de pe întreg cuprinsul teritoriului ardelean, care au primit-o cu satisfacția împlinirii unui ideal secular.

În adunările populare organizate în cursul lunii decembrie 1918 în Baia Mare⁷⁶, Sighetu Marmăției⁷⁷, Tîrgu Lăpuș⁷⁸, Someșu Mare⁷⁹, Băsești⁸⁰, Firiza⁸¹, Borșa și alte localități, maramureșenii și-au exprimat hotărîrea lor nestrămutată de a apăra și consolida această cucerire revoluționară.

*

Realizînd această ediție de documente maramureșene din perioada anilor 1848—1918, selecționate din multe altele, ne exprimăm convingerea că ea va întregi istoria atît de zbuciumată a Maramureșului, care își croiește astăzi o viață liberă și prosperă, așa cum au visat-o generații de înaintași.

Mulțumind călduros tuturor celor care ne-au sprijinit și încurajat în realizarea acestei lucrări, așteptăm sugestii și propuneri, pe care să le putem valorifica în eventuale lucrări viitoare.

AUTORII

⁷⁵ T. Hăgan și colectiv, *op. cit.*, p. 117 (doc. 191).

⁷⁶ Arh. St. Baia Mare, fond Protopopiatul gr. cat. Baia Mare, dosar 8/1919.

⁷⁷ „Sfatul”, din 27 dec. 1918.

⁷⁸ A. Gociman, *România și revizionismul maghiar*, ed. II-a, 1934, p. 270—273.

⁷⁹ T. Hăgan și colectiv, *op. cit.*, p. 82.

⁸⁰ Ibidem.

⁸¹ Arh. St. Baia Mare, fond Protopopiatul gr. cat. Baia Mare, dosar 8/1919.

MINISTERUL DE HAZBUD
CABINETUL MINISTRULUI

București 17 Sept. 1920

Către înălțate,

Luând act de înțelepție și discreție
D-voastră, care, prin viața activă din viața
și sentimentele multle, se purtate față de
sfânta noastră biserică, ce a vegheat nem
ceată, cînd împrejurările grele s'au
abatut asupra Românilor, Tot actue
la ocaziunile că Ministerul, animat
de spiritul de soliditate, fidel și
dragoste, a primit cu mîndrie și ajute
biserică și Amma Biserică din Județul
Satul Mare (Transilvania)

Ne simțim mîndri că am contri-
buit în ceva pentru frații Români din
Ardeal, cărora le-a fost dat dure
roasa cînte să îndure multe jertfe
pentru înălțuirea idealului național,
înălțînd astfel jertfa noastră Patrie.

Satisfacția mea e și mai mare
gîndind că această recunoștință ple-
că către acei ce au suferit iar acum
se leagă pe viața de Patrie și Neam,
scăpînd de nevoi și mîndrie în viața.

Hotărîrea Ministerului de a vă oferi
amplasamente de stat - pentru acea bisce-
rica, nu e de cît un slab primos, însă
o fac cu cea mai mare dragoste,
gîndind că contribuți și eu cu ceva
la activitatea ce se desfășoară în
sensul de a se lăsa, veghea și pregăt,
cu ajutorul lui Dumnezeu, pentru țara
ceată și oaste.

Am luat dispozițiunea prin Direc-
ția Armeament, de a vi se distribuie
acele obiecte din cele fabricate la Reșita
pentru care veți primi la timp înștiinț-
re de dată și locul unde urmează a
se trimite delegați spre a le primi.

Adunînd încă odată îndamun-
rile D-voastră bune pentru tot ce
e creștin și românesc, primite
Vă rog, cucernice părinte, spre
simțirea sinceră a sentimentelor mele
de recunoștință și considerație.

General
Lascariu

1920, septembrie 17, București. „Ne simțim mîndri că am contribuit cu ceva pen-
tru frații români din Ardeal, cărora le-a fost dată dureroasa cinste să îndure
multe jertfe pentru înălțuirea idealului național...” (Din scrisoarea generalului

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Volumul de față intitulat *Maramureșenii în lupta pentru libertate și unitate națională (Documente 1848—1918)*, cuprinde o suită de izvoare istorice păstrate în fondurile și colecțiile arhivistice maramureșene, în marea lor majoritate inedite. Aceste fonduri și colecții sînt : Prefectura județului Maramureș, Primăria orașului Baia Mare, Consiliul național român cercual Baia Mare, Consiliul național român Seini, fondurile protopopiatelor Baia Mare, Băsești, Vișeu, Seini, Șomcuta Mare, Colecția de documente, Colecția de documente Acad. dr. Ioan Mihalyi de Apșa și Colecția de documente de la Muzeul județean din Baia Mare.

Prin urmare, autorii au avut în vedere numai sursele documentare maramureșene și nu și-au propus realizarea unei lucrări care să cuprindă documente din alte arhive din țară. Totuși, în scopul întregirii informației, în unele cazuri s-au publicat și cîteva documente aflate în fonduri arhivistice din afara județului Maramureș, iar pentru a-l scuti pe cititor să apeleze la alte lucrări, s-au reprodus cîteva documente editate apărute recent sau în lucrări mai vechi (Tit Bud, *Analele Asociațiunii pentru cultura poporului român din Maramureș, Gherla*, 1906), sau altele cu o răspîndire mai restrînsă (*Maramureșul și Unirea 1918*, Baia Mare, 1968).

Documentele cuprinse în volum sînt scrise în limbile română și maghiară.

Pe cele din prima categorie le-am transcris respectînd normele ortografiei actuale, păstrînd unele particularități de limbă. Prescurtările au fost completate între paranteze unghiulare, păstrîndu-se unele care s-au repetat de mai multe ori în cuprinsul aceluiași document.

Punctele de suspensie au fost folosite în puține cazuri, de fiecare dată dîndu-se explicații în note.

Documentele scrise în limba maghiară au fost transcrise conform originalului, iar la traducerea lor în limba română s-au făcut unele intervenții în topica frazei pentru a ușura înțelegerea, fără însă a le schimba sensul. În această acțiune am fost ajutați de arhiviștii Oszóczi Coloman, Balogh Adalbert și Schrek Vasile și de muzeograful Rodica Chicus, cărora le aducem mulțumiri și pe această cale.

Cititorul va sesiza, desigur, că în cazul documentelor din anii 1848—1849, elaborate de autorități, s-a folosit termenul de „răscoală” pentru a denumi ridicarea la luptă a țărânimii române din zonă, care participa de fapt la revoluția românească de la 1848 din Transilvania.

Deși volumul indică în titlu două date calendaristice care marchează momente hotăritoare în lupta pentru realizarea idealului de libertate și unitate națională, autorii au publicat și câteva documente din anul 1919 deoarece aplicarea în practică a hotărârii plebiscitare a Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia de la 1 decembrie 1918 a întimpinat rezistență din partea reprezentanților vechiului aparat de stat austro-ungar, iar pe lângă aceasta o parte a teritoriului actualului județ Maramureș a fost eliberată după această dată.

La sfârșitul anului 1918 și începutul celui următor, pe baza hotărârii Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918, au apărut și primele forme ale colaborării între consiliile naționale române și maghiare, acolo unde acestea din urmă au fost create, în scopul învingerii greutăților războiului încheiat și al edificării unei vieți pașnice, necesară deopotrivă românilor și naționalităților conlocuitoare.

Criteriul de organizare a documentelor în volum este cel cronologic.

Pentru a veni în sprijinul cercetătorului s-a întocmit o listă a documentelor și un indice general.

RÉSUMÉ

Le volume de documents „Les habitants de Maramureș dans la lutte pour la liberté et l'unité nationale“ (1848—1918) rédigé avec application et méticulosité par le collectif d'auteurs, englobe un nombre de 226 sources historiques, dans la grande majorité inédites, et qui constituent une ample et documentée preuve du fait que l'histoire des Roumains de Maramures, de même que de ceux des autres provinces incorporées, provisoirement dans les empires du temps (ottoman, tsariste et celui d'Autriche-Hongrie) s'est déroulée suivant les mêmes coordonnées majeures — la libération de la domination et l'oppression étrangère et la réalisation de l'unité nationale.

La conscience de l'unité d'origine, présente sans cesse depuis les premiers signes indiquant la présence des Roumains sur le territoire de l'ancienne Dacie de Burebista et de Decebal, s'est transformée, pendant la période suivant la Révolution française et surtout pendant la Révolution de 1848, dans une puissante conscience nationale.

Le volume commence de manière symbolique, par un tel document dans lequel on affirme que „le génie du temps présent, et de partout s'efforce pour la liberté et à présent lorsque tous les peuples de l'Europe essaient à gagner une constitution et des droits, le temps est venu aussi pour les Roumains abandonnés à gagner leur liberté et à *ressusciter les droits qui leur reviennent*“ (s.n.). Cette conviction ferme dans le droit des peuples de vivre libres, de constituer des états nationaux, a poussé les Roumains des anciens districts Maramures, Satu Mare, une partie de Solnoc-Dobica et du district de Chioar, à exiger leurs droits nationaux en 1848, à protester et même à lutter pour la conquête et la préservation de ces droits.

Un grand nombre de documents inclus dans ce volume-là montrent que les Roumains de ces districts du nord-ouest de la Roumanie se sont rendus compte dès le mois d'avril 1848, lorsque la Diète de Pojony avait décidé leur annexion à l'Hongrie, (comme allait procéder le mois suivant la Diète de Cluj avec la Transylvanie), que le révolution hongroise sacrifiait leur droit saint d'être considérés une nation, et par conséquent la possibilité d'utiliser leur langue, de créer des institutions propres, de participer à la vie politique avec des droits égaux par rapport aux autres nationalités cohabitantes.

Il apparaît donc naturelle l'orientation de ces Roumains vers les centres révolutionnaires roumains de Blaj et de Nasaud, où ils ont participé aux

réunions du printemps et de l'automne de 1848, réunions où l'on a décidé à lutter, avec tous les sacrifices, pour la conquête des droits nationaux.

En automne 1848 les masses populaires de ce territoire, notamment les paysans roumains — la base de la révolution — conduits par l'intellectualité attachée au peuple, étaient arrivés à des conflits armés avec les gardes nationales hongroises et avec les troupes de „horvezi“ envoyées pour les „pacifier“.

Les documents émis par les autorités, exprimant la position des classes opprimantes hongroises, dénommaient la lutte des Roumains de ces territoires une „révolte“. En réalité, ils se sont révoltés dans une lutte révolutionnaire pour émancipation sociale et politique, conformément au programme décidé sur le champ de la Liberté de Blaj le 3/15 mai 1848. Leur lutte s'inscrit donc organiquement dans la révolution roumaine de 1848 pour l'émancipation sociale et nationale.

Dans les conditions du régime absolutiste instauré après la défaite de la révolution de 1848, les Roumains de Maramures ont orienté leur activité dans le domaine culturel-national. Dans ce domaine-là, en utilisant les indications de la Constitution impériale du mois de mars 1849, ils instituent des écoles dans tous les villages, des écoles — lycées à Baia Mare et Seini, et ils soutiennent du point de vue matériel les lycées roumains de Blaj, Braşov, Beiuş ou de Năşăud, car les Roumains de cette zone, Baia Mare, Sighet ou Satu Mare, n'ont pas possédé une telle école jusqu'à l'union de la Transylvanie à la Roumanie, le 1 décembre 1918.

L'union des Principautés roumains du 24 janvier 1859 a contribué au développement de la conscience et de l'aspiration pour l'unité nationale. L'idée de l'unité nationale s'est manifestée sous différentes formes. Dans ce volume il y a des documents qui mentionnent la diffusion du portrait de Michel le Brave, de certains oeuvres à caractère historique ou du calendrier populaire illustré avec l'effigie du prince Alexandre Ioan Cuza, de même que l'existence des manifestes de ce prince adressés aux Roumains de Maramures en 1863.

Dans la période du „régime libéral“ (1860—1867) la lutte pour l'émancipation politique est intensifiée. Pendant cette période on met les fondements des sociétés culturelles à Sibiu, Arad, Timişoara, Sighetu Marmatiei, pour la cultivation de la langue nationale, des traditions et pour l'affirmation plus ferme par la voie de la culture vers la vie politique. A la tête du comitat Maramureş est nommé le Roumain Iosif Man, à l'aide duquel on a fondé en 1861 l'Association pour la culture du peuple roumain de Maramureş. Cette association a créé en 1862 une „Preparandie“ qui instruisait des instituteurs pour les écoles nationales des villages.

En même temps, à la tête du district roumain Chioar est nommé le professeur de Beiuş, Sigismund Pop, qui a décrété en 1861 la langue roumaine langue officielle dans son district et qui a demandé à l'Empereur la permission de créer un lycée national à Somcuta Mare.

Dans l'effervescence politique des années 1861—1863 les Roumains de ces territoires soutiennent l'idée de la nécessité d'un Congrès national de tous les roumains de la monarchie autrichienne, ce qui aurait constitué un pas important sur la voie de l'émancipation politique. D'ailleurs, dans cette période s'est réunie la Diète de Sibiu qui avait voté deux lois d'une grande importance, car elles concernaient le droit saint des Roumains, les premiers et les plus nombreux

habitants de la Transylvanie la loi de l'égalité des droits du peuple roumain et de sa religion avec les autres nationalités qui habitaient ce territoire, et la loi qui rendait le roumain l'égal de l'allemand et de l'hongrois, loi qui décrétait la langue roumaine langue officielle d'état.

L'instauration du régime dualiste autrichien-hongrois en 1867 a marqué le commencement d'une période extrêmement difficile. Les classes opprimantes autrichiennes et hongroises ont soumis les nationalités non-allemandes et non-hongroises à de nouvelles difficultés, et par les mesures entreprises elles ont eu comme but la destruction du caractère national par la voie de l'école, de l'armée et même par l'église. C'est pourquoi la constitution de la société de lecture „Dragosiada” de Sighetu Marmatiei en 1867, de la Société de bibliothèque au lycée hongrois de Baia Mare, fréquentée pendant des décennies par beaucoup de jeunes roumains, constituent de nouvelles formes de manifestation de la conscience de l'unité „de l'esprit et de l'âme” avec les frères d'au-delà des Carpathes.

Pendant la guerre russe-roumaine-turque de 1877—1878, à la suite de laquelle la Roumanie a gagné son indépendance d'état, en Transylvanie et dans ces districts du nord-ouest il y a eu des comités pour le soutien des frères qui luttèrent sur les champs de lutte. Les sommes collectées représentaient 1.400 lei devise équivalente pour les années 1877—78, tandis que l'entretien d'un soldat coûtait 0,40 lei par jour.

Les documents provenant des deux derniers siècles du XIX-ème siècle, lorsque le mouvement national fonde le Parti National Roumain sous les auspices duquel est décidé, rédigé et mis au point le texte du „Memorandum” présenté en 1892 à l'empereur par une délégation constituée par trois cents Roumains, parmi lesquels se trouvaient les dirigeants politiques dr. Vasile Lucaşiu et George Pop de Basesti, constituent de nouveaux arguments pour le développement de la conscience nationale roumaine et de la décision de vaincre toutes les adversités survenues devant la lutte pour la libération des Roumains de Transylvanie de l'oppression nationale et sociale du régime absolutiste autrichien-hongrois et pour l'union avec la Roumanie.

La dernière partie du volume comprend des documents desquels résultent d'un côté les mesures prises par les autorités pour la répression de toute manifestation à caractère politique, sous l'influence de la grande révolte paysanne de 1907 de Roumanie, lorsqu'il y a eu des révoltes pareils des paysans de Maramureş (à Sapinta et à Sarasau) et des grèves du bassin minier de Baia Mare, et surtout après l'on l'entrée de la Roumanie en guerre à côté de l'Entente (qui lui avait promis le support pour la réalisation de l'unité nationale), et d'autre côté l'organisation politique, après la constitution du Conseil National Roumain Central le 31 octobre 1918 à Oradea.

Les manifestes de convocation des masses larges aux réunions de constitution des conseils nationaux roumains dans les districts et les communes représentent encore une preuve de la conviction que le moment était venu pour les Roumains de ce pays, „le grand moment de la libération” sociale et politique.

C'est pourquoi à cet ardent appel pour la réunion populaire de Sighet ont répondu des milliers d'habitants des villages et des villes de Maramureş, et le jour de 22 novembre 1918, date de la constitution du Conseil National Roumain du comitat de Maramureş, est considérée par un contemporain comme

„le plus beau jour, le plus important jour“, le jour où „se sont rassemblés tous les Roumains des villages du comitat comme répondant à un signe, avec des drapeaux, des cocardes avec le tricolore roumain. On était 5—6000 hommes, chacun avec un désir sacré dans l'âme. Avec le désir ardent de montrer au monde entier que le peuple roumain de Maramures sait construire son avenir, sait choisir ses hommes, et surtout qu'il veut démontrer sa position ferme à côté du grand conseil national roumain“ (C.N.R.C.).

Les documents attestent que entre le 12 et le 30 novembre 1918 dans toutes les localités du district de Maramures ont été constitués des conseils et des gardes nationaux roumains, des organisations politiques propres roumaines qui, en écartant de manière révolutionnaire les représentants de l'ancien appareil d'état, ne reconnaissaient d'autre autorité que le Conseil National Roumain Central.

La recommandation du C.N.R.C. envoyée à tous les conseils nationaux roumains locaux, animée par un esprit humanitaire et de justice, précisait que, pendant la période qui allait passer jusqu'à la libération de tout le territoire de Transylvanie de l'occupation des troupes étrangères et jusqu'au Congrès pour la paix, ces conseils devaient veiller pour empêcher l'apparition „de tels moments (pillage, meurtre, brutalités) contre les non-roumains, situations qui pourraient servir comme base aux ennemis qui essayaient à changer de rôle, d'accusés en accusateurs“.

Parmi les documents qui se trouvent à la fin du volume on doit mentionner ceux qui se réfèrent à l'élection des délégués pour la grande assemblée nationale de Alba Iulia du 1 décembre 1918 et au mot d'ouverture de l'historique assemblée qui a voté par plébiscite l'union à tout jamais de la Transylvanie et de ses pays du nord et de l'ouest avec la Roumanie, réunion ouverte par George Pop de Basesti et la décision de la Grande Assemblée Nationale de Alba Iulia, du 1 décembre 1918, acclamée par les 100.000 Roumains du Champ de Horea, qui consacrait l'union, et qui prévoyait la liberté sociale et politique pour tous les habitants de la Transylvanie, ce qui a mis les bases démocratiques, déjà à ce moment, de la solution équitable du problème national en Roumanie en assurant ainsi le cadre social-économique pour son future dévelop-

LISTA DE ABREVIERI

A.c.	= anul curent
Adv.	= avocat
Arh. St.	= Arhivele Statului
B.m.	= bemutatva (prezentat)
Cant. doc.	= cantor docent
C.R.	= cezaro regesc
C.N.R.C.	= Consiliul Național Român Central
C.N.R.	= Consiliul național român
Cr.	= creștari
D.C.M.S.	= dat ca mai sus
Di.	= Domnul
Direg.	= dirigător
Fl.	= florini
Gr.-cat.	= greco-catolic
Il. d.	= ilustru domn
L.S.	= locul sigiliului
Lt.	= locotenent
Maj.	= Maiestate
M.O.D.	= mult onorat domn
Mont.	= Montanistic
M.p.	= mină proprie
P.N.R.	= Partidul Național Român
S.K.	= sajat kaze
St. n.	= stil nou
V.a.	= valută austriacă

LISTA DOCUMENTELOR

	<u>Pag.</u>
1. 1848 aprilie 18, Băsești. Circulară către preoții români din oficiul protopopesco Băsești privind stringerea de fonduri pentru deplasarea delegațiilor districtului la Adunarea Națională de la Blaj.	1
2. 1848 aprilie 22, Băsești. Adresa protopopului districtului Băsești către preoții din Bîrsău de Sus și Asuaju de Sus pentru a participa la Adunarea Națională de la Blaj din 3/15 mai 1848.	2
3. 1848 mai 16, Blaj. Adeverință de participare la Adunarea Națională de la Blaj din 3/15 mai 1848, aparținînd unui român din Coroieni. . . .	2
4. 1848 mai 28, Sighetu Marmăției. Raportul comisarului familiei Teleki privind răzvrătirea țăranilor din Poienile de sub Munte, pentru care se cer măsuri de pedepsire.	3
5. (1848) septembrie 16, (Baia Mare). Raportul consiliului orașului Baia Mare către Ministerul Apărării Naționale al Ungariei asupra pericolului ce amenință orașul în urma „răscoalei” țăranilor români din Maramureș și Chioar, cerînd trimiterea a 400 de puști.	4
6. 1848 septembrie 26, Baia Mare. Adresa comisarului guvernamental al părților limitrofe cu Galiția și Bucovina — Gavril Mihalyi — către primarul orașului Baia Mare, privind încartiruirea unei companii de infanterie în oraș pentru a asigura ordinea și liniștea în districtul Chioar.	5
7. 1848 septembrie 28, Baia Mare. Scrisoarea comisarului guvernamental Gavril Mihalyi către vicecomitele comitatului Maramureș prin care îi comunică prelungirea șederii sale în Baia Mare avînd în vedere răscoala românilor din Chioar, dispunînd măsuri pentru asigurarea liniștii și ordinii în comitat.	7
8. 1848 septembrie 29, Berchez. Cererea autorităților din districtul Chioar către primarul din Baia Mare de a se emite un document de asigurare pentru românii răsculați din acest district că nu va fi trimisă armata împotriva lor.	8
9. 1848 septembrie 29, Carei. Apelul prim vicecomitelui comitatului Satu Mare, Eötvös Mihai, către omologul său maramureșean privind pericolul	

ce amenință autoritățile ca urmare a adunării românilor la Năsăud și a răscoalei din Chioar și o parte a județului Satu Mare, cerind măsuri de pază în Maramureș. 10

10. 1848 septembrie 29, Carei. Anexă la apelul prim vicecomitelui comitatului Satu Mare către prim vicecomitele Maramureșului privind evenimentele politice din districtul Chioar. 12

11. 1848 octombrie 1, Baia Mare. Ordinul comisarului guvernamental Gavril Mihalyi către prim vicecomitele comitatului Maramureș privind revolta populației din comitatele Solnocul Interior, Dobâca și Districtul Chioar, dispunind măsuri de supraveghere a satelor din plășile Vișeu și Cosău. 15

12. 1848 octombrie 4, Vișeu de Sus. Raportul primpretorului Vasile Mihalca înaintat Comitetului reprezentativ plenipotențiar comitatens din Sighet privind răzvrătirea românilor borșeni împotriva intrării armatei în sat 17

13. 1848 octombrie 5, Giulești. Raportul primpretorului Gheorghe Iurca junior către Comitetul reprezentativ plenipotențiar al comitatului Maramureș privind agitația românilor giuleșteni, cerind 50 de soldați din armata regulată pentru asigurarea liniștii și ordinii publice. 20

14. 1848 octombrie 10, Dragomirești. Raportul primpretorului Ioan Szaploneczai către Comitetul reprezentativ al comitatului Maramureș privind incidentele dintre budeștenii aflați în drum spre Năsăud, pentru a depune jurământ către împărat și notarul Balea din Dragomirești. 23

15. 1848 octombrie 10, Vișeu de Sus. Raportul delegaților Vasile Mihalca și Emeric Szaploneczay către Comitetul plenipotențiar privind evenimentele din Borșa. 25

16. 1848 octombrie 27, Mesteacăn. Scrisoarea sublocotenentului Moț Dîmbul către Consiliul orașului Baia Mare prin care îi cere să facă demersuri în scopul apropierii celor două națiuni. 31

17. 1848 octombrie 28, Baia Mare. Apelul magistratului orașului Baia Mare adresat românilor din Chioar, prin care îi îndeamnă la liniștire și ascultare. 33

18. 1848 octombrie 31, Cluj. Scrisoarea comisarului guvernamental Nicolae Vay către Gavril Mihalyi, împuternicit guvernamental, privind măsurile luate împotriva românilor răsculați din Chioar și Solnocul de Mijloc și împiedicarea ajungerii întăririlor militare din Bucovina în tabăra lt. colonelului Urban. 36

19. 1848 noiembrie 7, Baia Mare. Scrisoarea comandantului taberei militare din Baia Mare către comisarul guvernamental Gavril Mihalyi din Sighet în care-i cere să-i trimită în ajutor trupele cavaleriei lui Wilhelm datorită răscoalei satelor din jur. 37

20. 1848 noiembrie 7, Baia Mare. Scrisoarea Comandamentului taberei militare din Baia Mare adresată comisarului guvernamental Gavril Mihalyi

din Sighet privind trimiterea celor 173 cavaleriști pentru liniștirea populației din Chioar.	39
21. 1848 noiembrie 13, Borșa. Raportul președintelui Tribunalului sta-tarial privind spînzurarea a doi răsculați din Borșa și condamnarea altor 20 la închisoare pentru „instigație la răscoală“.	41
22. 1848 decembrie 5, Cavnic. Adresa Oficiului minier din Cavnic către Gavril Mihalyi, comisar guvernamental, privind pericolul ce amenință zona minieră din partea românilor răsculați.	43
23. 1848 decembrie 13, Cavnic. Raportul comandamentului taberei mi-litare din Cavnic-Budești către comandantul suprem al armatei din Mara-mureș privind situația de la granița Maramureșului cu Lăpușul și nece-sitatea de a i se trimite bani și alimente pentru militarii săi.	44
24. 1848 decembrie 15, Tribușa. Raportul comandantului suprem al ar-matei din Maramureș către comisarul guvernamental al comitatului Mara-mureș, Gavril Mihalyi, în care prezintă un plan de apărare și de retragere a trupelor pe valea Izei.	47
25. 1849 februarie 5, Oradea. Circulara directorului școlilor româ-nești din diecezele Oradea și Muncaci trimisă protopopilor și preoților ma-ramureșeni îndemnîndu-i să sprijine învățămîntul național.	49
26. <1849 februarie-martie, Viena>. Apelul deputaților români din mo-narhia habsburgică adresat românilor din Transilvania, Banat, Crișana, Ma-ramureș și Bucovina pentru unirea lor.	52
27. 1849 iulie 12/24, Sibiu. Declarația lui Francisc de Dorsner pri-vind hotărîrea împăratească despre asigurarea egalității naționale și șter-gerea sarcinilor iobăgești.	56
28. 1849 noiembrie 7, Mocira. Relatarea țăranilor români din proto-popiatul Baia Mare privind înțîlnirea lor cu deputatul Alexandru Buda și discuțiile purtate despre evenimentele de la 1848.	57
29. 1849 noiembrie 19, Baia Mare. Proces-verbal al sinodului de toamnă al protopopiatului greco-catolic Baia Mare privind hotărîrea de a folosi limba română în toate împrejurările.	57
30. 1850 ianuarie 23, Ungvar. Circulara vîcarului episcopiei de Muncaci cu care s-a trimis Constituția Imperiului Austriei.	58
31. 1850 aprilie 3, Șomcuta Mare. Apelul fruntașilor români din dis-trictul Chioar adresat împăratului prin care, evocînd meritele deputatului Sigismund Pop în timpul revoluției de la 1848—1849, intervin în favoarea acestuia.	59
32. 1850 iunie 19, Mocira. Memoriul protopopului Ștefan Bilțiu înain-tat comandamentului districtului militar cezaro-crăiesc din Debrețin prin care solicită să se aprobe coborîrea spînzurătorilor și ridicarea unei cruci	

în amintirea celor trei români spînzurați în 3 octombrie 1848, în apropiere de Baia Mare.	62
33. 1850 iulie 5, Oradea Mare. Circulara lui Iosif Pop Sălăgean, directorul școlilor românești din diecezele Oradea și Muncaci, în care arată modul de folosire a prevederilor constituției imperiale pentru dezvoltarea învățămîntului și emanciparea națională a poporului român.	64
34. 1850 august 1, Mocira. Circulara trimisă de protopopul din Baia Mare preoților din subordinea sa privind folosirea limbii române în corespondența oficială.	65
35. 1850 august 11, Mocira. Serisoare prin care preotul din Satu nou de Jos e invitat la înmormîntarea celor trei țărani români spînzurați în timpul revoluției de la 1848.	66
36. 1850 august 19, Mocira. Informare privind înmormîntarea celor trei țărani români spînzurați în timpul revoluției de la 1848—1849.	66
37. 1850 octombrie 13, Mocira. Scrisoarea lui Ștefan Bîlțiu, protopop de Baia Mare în legătură cu demersurile făcute pentru înființarea unui gimnaziu românesc în Baia Mare.	67
38. 1850 octombrie 30, Sighetu Marmăției. Atestat dat de autoritățile comitatense pentru dezvinovățirea lui Gavril Mihalyi, fost comisar guvernamental în timpul revoluției de la 1848—1849.	68
39. 1851 septembrie 12, Mocira. Scrisoarea protopopului Ștefan Bîlțiu către Alexandru Roman, titularul catedrei de limbă română de la liceul din Oradea, prin care îi mulțumește că i-a înlesnit cunoștința cu istoricul Alexandru Papiu Ilarian, din a cărui <i>Istorie</i> a abonat 26 exemplare.	69
40. 1852 iulie 26, Dumbrăvița. Apelul intelectualilor din districtul Baia Mare și Baia Sprie adresat protopopului Laurențiu Mihalyi din Ieud în legătură cu trimiterea unei deputațiuni la Împărat pentru obținerea unor drepturi naționale, inclusiv a drapelului propriu.	70
41. 1853 februarie 4, Mocira. Memoriul intelectualilor români din comitatul Sătmăr înaintat guvernatorului civil și militar prin care solicită aprobarea pentru înființarea societății „Reuniunea pentru înființarea școalelor reale române din Comitatul Sătmărului” în scopul stringerii de fonduri pentru înființarea de școli românești.	71
42. 1854 martie 9, Mocira. Recomandare pentru volumul de poezii editat de Gimnaziul din Oradea.	73
43. 1854 iunie 24, Seini. Scrisoarea lui George Maniu adresată lui Iacob Mureșianu, redactorul „Gazetei Transilvaniei” în care, printre altele, se referă la necesitatea unor acțiuni comune ale românilor.	74
44. 1854 octombrie 9, Seini. Scrisoarea lui George Maniu adresată profesorului Dionisie Pășcuțiu de la liceul din Oradea prin care îi aduce la cunoștință că i-a trimis un exemplar din poeziile lui Cezar Bolliac pentru	

biblioteca Societății de lectură a junimii române de acolo, interesându-se, în același timp, de primirea banilor pentru cele opt exemplare din volumul de versuri, editat de societate.	76
45. 1855 ianuarie 20, Mocira. Scrisoarea lui Ștefan Bilțiu prin care trimite suma de 40 de florini comitetului Reuniunii femeilor române de la Brașov, reprezentând contravaloarea broșurilor vândute pentru sporirea fondului Institutului de fete.	77
46. 1857 noiembrie 3. Articol publicat în „Gazeta Transilvaniei” prin care se aduce la cunoștință că la Gimnaziul mic din Sighet, frecventat de mulți tineri români maramureșeni, s-a aprobat funcționarea unei catedre de limbă română.	77
47. 1859 februarie 28, Gherla. Circulara episcopiei din Gherla prin care se recomandă procurarea cărții lui Vasiliu Maniu „Disertațiune istorico-critică despre limba, literatura și originea românilor”.	79
48. 1860 iulie 16, Gherla. Circulară prin care Oficiul diecezan din Gherla recomandă procurarea și răspindirea portretului lui Mihai Viteazu.	80
49. 1860 iunie 11, Țirgu Lăpuș. Anexă la raportul protopopului Ioan Dragomir cu privire la greutățile prin care trece Școala principală din Țirgu Lăpuș.	80
50. 1860 iulie. Memoriul românilor arădeni prin care îl imputernicesc pe Andrei Șaguna să le susțină drepturile la împăratul Austriei.	82
51. 1860, Sibiu. Prospectul calendarului „Amicul poporului” editat de V. Roman la Sibiu, trimis protopopului din Vișeu pentru abonare.	84
52. 1861 mai 10, Baia Mare. Memoriu înaintat Cancelariei Aulice pentru aprobarea unei catedre de limbă română la gimnaziul din Baia Mare	86
53. 1861 mai 13/19, Arad. Memoriul românilor din comitatul Arad către Comisia permanentă de la Sibiu prin care revendică un Congres național al tuturor românilor din monarhia austriacă, trimis confrăților lor din comitatele Maramureș, Satu Mare, Bihor și Sălaj, pentru solidarizare.	89
54. 1861 mai 19/31, Arad. Memoriul românilor arădeni către Emanoil Gojdu și ceilalți deputați de origine română din dieta maghiară privind necesitatea unui congres național al tuturor românilor din monarhia austriacă, trimis de Iacob Brîndușeanu românilor sătmăreni și maramureșeni spre a avea o poziție similară în formularea revendicărilor lor politice.	91
55. 1861 iunie 12, Arad. Scrisoarea avocatului Iacob Brîndușeanu din Arad către George Maniu, protopop în Seini, însoțită de trei anexe în care susține necesitatea unui Congres național al tuturor românilor din monarhia austriacă.	95
56. 1861 iulie 13, Slatina. Scrisoarea vicarului Mihai Pavel către Vasile Mihalca, protopopul Vișeuului, prin care îl roagă să nu lipsească de la conferința națională de la Strîmtura.	99

57. 1861 *iulie 18*, *Strimtura*. Protocolul conferinței naționale de la Strimtura în cadrul căreia intelectualii români din Maramureș și-au reafirmat adevărată pentru înființarea unui Congres național al tuturor românilor din monarhia austriacă. 100
58. 1861 *iulie 28*, *Sighetu Marmăției*. Chemarea adresată protopopului din Vișeu de vicecomitele Ion Iurca de a sprijini răspunderea în districtul său a ziarului „Concordia”. 102
59. 1861 *august 1*, *Pesta*. Proiectul ziarului „Concordia” scos de Sigismund Pop, căpitanul suprem al Districtului Chioar. 102
60. 1862 *august 30*, *Rohia*. Memoriul românilor lăpușeni către episcopul Andrei Șaguna, prin care se plîng că au fost excluși de la viața politică, cerându-i să intervină pentru a fi reprezentați în conducerea comitatului în raport cu numărul și aportul lor la viața social-economică. 106
61. 1862, *Seini*. Memoriul românilor sătmăreni adresat împăratului Austriei în care arată necesitatea înființării unui liceu românesc la Seini. 108
62. 1863 *noiembrie 14*, *Seini*. Adresa întocmită de protopopul din Seini către Antoniu Schmerling, ministru, prin care îi trimite memoriul românilor sătmăreni în apărarea lui Sigismund Pop, căpitanul suprem al Districtului Chioar. 119
63. 1863 *noiembrie 17*, *Seini*. Scrisoarea protopopului George Maniu din Seini către mitropolitul Alexandru Șterca Șuluțiu, cu care îi trimite în copie memoriile întocmite de românii sătmăreni pentru susținerea lui Sigismund Pop în calitate de căpitan al Districtului Chioar, în speranța înființării unui gimnaziu românesc în Șomeuta Mare. 111
64. *1863*, *Seini*. Memoriul românilor din Seini, adresat împăratului Austriei pentru menținerea lui Sigismund Pop în funcția de căpitan suprem al Districtului Chioar, spre a se putea înființa gimnaziul românesc în Șomeuta Mare. 112
65. *1863*, *Sirbi*. Note aparținând lui Laurențiu Mihalyi, în care demonstrează necesitatea folosirii limbii române ca limbă oficială pe baza vechimii și continuității neîntrerupte a românilor în Banat, Transilvania și Maramureș. 115
66. 1864 *ianuarie 20*, *Călinești*. Proces-verbal încheiat la conferința prezidată de Iosif Man, comite suprem, în care s-a dezbătut situația financiară a Preparandiei din Sighet și s-a hotărât susținerea sa prin contribuții benevole. 116
67. 1865 *martie 6*, *Carei*. Scrisoarea protopopului Toma Șerban din Carei către Teodor Sabău, protopop în Baia Mare, în care arătând necesitatea emancipării culturale a poporului român, solicită ajutorarea studenților români de la diferite institute de învățămînt superior. 121
68. 1865 *decembrie 14*, *Seini*. Scrisoarea protopopului George Maniu către profesorul Ioan Sălăgean din Oradea în legătură cu desfășurarea alegerilor pentru dietă în comitatul Satu Mare. 122

69. 1866 iulie 25, *Cicirlău*. Inventarul bunurilor bisericii, casei parohiale, casei cantonale și a școlii din Cicirlău. 124
70. 1867 mai 15, *Ieud*. Adresa protopopului Laurențiu Mihalyi din Ieud către confratele său din Vișeu, căruia îi trimite pentru semnare apelul privind înființarea Societății de lectură. 125
71. 1867 mai 15, *(Ieud)*. Apelul comitetului de inițiativă adresat „intelectualilor din Maramureș” privind înființarea „Asociațiunii de lectură”. 126
72. 1868 noiembrie 12, *Sighetu Marmăției*. Circulară pentru convocarea adunării generale a Asociațiunii pentru cultura poporului român din Maramureș. 128
73. 1869 ianuarie 12, *(Sighetu Marmăției)*. Hotărîrea nr. 126 a comitetului comitatens al comitatului Maramureș privind redactarea protocoalelor sale și în limbile română și ruteană și stabilirea limbii oficiale în administrația comunelor maramureșene. 129
74. *(1869) martie 3, Sighetu Marmăției*. Proces verbal al ședinței comisiei numite de comitetul comitatens cuprinzînd propunerile de măsuri ce urmează a fi luate pentru aplicarea în Maramureș a prevederilor legii din 1868 privind egalitatea naționalităților din Ungaria. 130
75. 1869 aprilie 4, *Vadu Izei*. Proces-verbal al adunării generale a antistiei comunale din Vad în cadrul căreia s-a hotărît în unanimitate ca limba oficială în administrația comunală să fie româna. 133
76. 1869 aprilie 6, *Oncești*. Proces-verbal al adunării generale a locuitorilor comunei Oncești în care s-a hotărît ca limba oficială a localității să fie româna. 134
77. 1869 aprilie 9, *Ocna Șugatag*. Raportul pretorului circumscripției din Valea Marei către vicecomitele comitatului Maramureș privind opțiunea comunelor din această plasă pentru limba oficială. 135
78. 1869 aprilie 17, *Buda*. Ordinul Ministerului de Interne prin care se respinge înființarea celor două posturi de notari și de scribi, cerute de comitatul Maramureș, pentru redactarea variantelor în limbile română și ruteană a protocoalelor comitatense. 136
79. 1869 aprilie 18, *Sighetu Marmăției*. Apelul trimis de profesorii Ioan Dușia și Ioan Pop, de la Preparandia românească din Sighet, protopopilor din vicariatul Maramureș, pentru colecte de bani în scopul ajuto-rării ziarului „Federațiunea”. 138
80. 1869 aprilie 30, *Dragomirești*. Raportul pretorului plășii Șieu către vicecomitele comitatului Maramureș privitor la stabilirea limbii române ca limbă oficială a localităților din această plasă. 139
81. 1869 mai 5, *Rona de Jos*. Proces-verbal al antistiei comunale Rona de Jos în care s-a hotărît ca limba oficială a comunei să fie româna. 140
82. 1869 mai 31, *Sighetu Marmăției*. Raportul pretorului plășii Rona către prim vicecomite privind rezultatul consultării locuitorilor din plasa

Rona în legătură cu limba oficială ce și-au ales-o pentru administrația comunală.	141
83. <1869 august>, Șomcuta Mare. Relatare asupra desfășurării adunării generale a „Astrei” în zilele de 10—11 august 1869 în Șomcuta Mare, la care au participat personalități ale vieții științifice și culturale ca, George Barițiu, Iosif Vulcan, I. V. Rusu, Iustin Popfiiu ș.a., cu care prilej s-a inaugurat primul „despărțămînt” al Asociațiunii.	142
84. 1869 noiembrie 11, Baia Mare. „Preliminariul” și discursul rostit de titularul catedrei de limbă română de la gimnaziul din Baia Mare cu prilejul fondării „Societății de bibliotecă” de către elevii români. . . .	147
85. 1870 noiembrie 17, Sighetu Marmăției. Apelul Societății de lectură a românilor din Maramureș trimis protopopului Vasile Mihalca în care, după ce se arată că scopul acesteia este răspîndirea printre români a culturii naționale, i se solicită sprijin material.	151
86. 1871 noiembrie 30, Seini. Scrisoarea lui George Maniu din Seini către Mihai Călinescu din Cernăuți, secretarul „Societății pentru cultura și literatura română în Bucovina”, privind expedierea banilor pentru lozurile vindute în favoarea societății.	152
87. 1871 decembrie 15, Seini. Scrisoarea protopopului George Maniu din Seini către Alexandru Roman, redactorul ziarului „Federațiunea”, căruia îi trimite contravaloarea abonamentului pentru un trimestru, cu referiri la climatul politic din comitatul Satu Mare.	154
88. 1872 decembrie 10, Baia Mare. Discursul de deschidere al adunării Societății de bibliotecă a elevilor români de la Gimnaziul romano-catolic din Baia Mare, în care se pledează pentru unire.	154
89. 1875 martie 15, <Sighet>. Extras din procesul verbal al adunării generale a „Asociațiunii pentru cultura poporului român din Maramureș”, în cadrul căreia dr. Ioan Mihalyi de Apșa, notarul Asociațiunii, a pledat pentru răspîndirea culturii naționale.	156
90. 1877 iunie 27, Țirgu Lăpuș. Scrisoarea lui Ioan Georgiu din Țirgu Lăpuș adresată președintelui comitetului din Brașov D. I. Manole prin care comunică suma colectată pentru soldații români răniți în războiul pentru independență.	159
91. 1877 iulie 21, Sighet. Raportul comitelui suprem al comitatului Maramureș către Ministerul de Interne al Ungariei privind situația economică, politică, socială și culturală a locuitorilor din comitat, din care rezultă aspirațiile de eliberare națională ale populației.	160
92. 1877 noiembrie 8, Sibiu. Lista ofrandelor strînse de Victor Colceriu din Șomcuta Mare și Elena Pop (fiica lui George Pop de Băsești), publicată de Iudita Măcerariu în „Gazeta Transilvaniei”.	161
93. 1877 <noiembrie>, Vișeu de Sus. Scrisoarea farmacistului maramureșean Filip Mihalca, adresată Crucii Roșii de la Iași, prin care se	

oferă să plece în România pentru îngrijirea ostașilor români, răniți în războiul pentru independență.	162
94. 1877 decembrie 4, Baia Mare. Scrisoarea Ghizelei Cresta Drumariu din Baia Mare către redacția „Gazeta Transilvaniei” privind ofrandele strinse de ea pentru ostașii români răniți în războiul pentru independență, împreună cu lista donatorilor.	163
95. 1877 decembrie <25>, Șomcuta Mare. Apelul învățătorului Ilie Pop din Șomcuta Mare prin care își îndeamnă colegii de breaslă la adunarea de scanie pentru soldații români ce luptă pentru independență națională.	165
96. <1877—1878, Sîrbi>. Poezie scrisă de Laurențiu Mihalyi prin care se urmărește deșteptarea sentimentului național la compatrioții săi maramureșeni.	166
97. 1885 martie 1, Brașov. Scrisoarea lui George Barițiu către vicarul Silvaniei <Alimpiu Barbulovici> privind activitatea băncii românești Albina din Sibiu și necesitatea afirmării românilor pe tărîmul vieții economice.	167
98. 1886 mai 9, Brașov. Scrisoarea lui George Barițiu către protopopul Alexiu Berinde din Seini prin care își exprimă mulțumirea pentru înființarea unei bănci românești de credit în această parte a Transilvaniei.	168
99. 1889 martie 19, Baia Mare. Articolul program al ziarului „Gutînu”, săptămînal social, literar și economic, număr de probă.	170
100. 1889 august 25, Sighetu Marmăției. Relatare asupra conferinței prezentate de dr. Ioan Mihalyi de Apșa, în cadrul „Societății istorice maghiare”, relevîndu-se ținuta științifică și obiectivitatea acesteia.	172

101. 1889 august 25, <Sighetu Marmăției>. Dizertația dr. Ioan Mihalyi de Apșa prezentată la adunarea generală a „Societății istorice maghiare”, cu titlul „Diplomele din Maramureș”, în care combate cu argumente științifice încercările de contestare a vechimii și continuității poporului român în vatra strămoșească.	174
--	-----

102. 1891 ianuarie <1>, Băsești. Scrisoarea lui George Pop de Băsești către Vicențiu Babeș în care, motivînd neparticiparea sa la ședința comitetului central al P.N.R. din 9 ianuarie 1891, arată că preocuparea primordială a fruntașilor politici români trebuie să o constituie redactarea definitivă a textului Memorandumului în vederea publicării	185
---	-----

103. 1891 ianuarie 20, Baia Mare. Chemarea trimisă intelectualilor români din județele Satu Mare, Maramureș și Sălaj pentru a-i convoca la o consfătuire națională la Baia Mare în ziua de 17 februarie 1891.	186
---	-----

104. 1891 februarie 17, Baia Mare. Memoriul românilor din județele Satu Mare, Maramureș și Sălaj adresat primului ministru și prezentat de dr. Vasile Lucaciu în cadrul conferinței de la Baia Mare, privind abuzurile în aplicarea legii naționalităților din Ungaria, solicitînd drepturi pentru școlile și catedrele de limbă română.	188
--	-----

105. 1891 februarie 19, *Baia Mare*. Raportul căpitanului șef Antal Schönerher către primarul orașului Baia Mare, prin care îl informează despre conferința intelectualilor români, care au cerut drepturi pentru românii din nord-vestul Transilvaniei. 195
106. 1891 februarie 25, *Carei*. Ordinul comitetului comitatului Satu Mare către primarul orașului Baia Mare prin care îi cere să-l informeze despre acțiunile întreprinse de Vasile Lucaciu și Alexiu Berinde pentru înființarea unor bănci românești de credit la Baia Mare și Seini. 199
107. 1891 martie 6, *Baia Mare*. Raportul primarului orașului Baia Mare Turman Olivier către prefectul județului Satu Mare privind acțiunile întreprinse de Vasile Lucaciu și Alexiu Berinde pentru sprijinirea băncilor românești. 201
108. 1891 noiembrie 10, *Băsești*. Scrisoarea adresată de George Pop de Băsești lui Vicențiu Babeș, în care îi reproșează atitudinea față de înaintarea Memorandumului la împărat. 202
109. 1892 decembrie 29, *Carei*. Ordin circular al vicecomitetului comitatului Satu Mare adresat primpretorilor și primarilor prin care se dispune confiscarea exemplarelor din *Memorand* și *Replică la problema românilor din Ardeal și Ungaria*, tipărite și răspindite în imperiul Austro-Ungar. 207
110. 1894 martie 2, *Șișești*. Scrisoarea adresată de dr. Vasile Lucaciu lui George Pop de Băsești cu privire la atitudinea ce o va lua în procesul Memorandumului, demonstrând necesitatea unirii Transilvaniei cu România. 208
111. <1894>. Apelul redactat de V. Lucaciu și Al. Vaida-Voievod în numele poporului român, despre semnificația procesului memorandist, caracterul social și național al mișcării. 210
112. 1895 ianuarie 28, *Vaț*. Scrisoarea de răspuns a memorandiștilor întemnițați la închisoarea din Vaț (Ungaria) adresată românilor sălăjeni în care mulțumesc pentru solidaritatea și încurajările transmise, exprimându-și convingerea în izbînda cauzei naționale. 214
113. 1895 aprilie 27, *Gherla*. Circulara Episcopiei greco-catolice române din Gherla către protopopul Ștefan Biltiu din Baia Mare prin care îi trimite în extras ordinul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice din 18 aprilie 1895, privind confiscarea unui manifest al președintelui *Ligii culturale*, V. A. Urechia, răspîdit și prin școlile din județ. 215
114. 1895 iulie 18, *Carei*. Ordinul circular al vicecomitetului comitatului Satu Mare adresat primpretorilor și primarilor orașelor sătămărene privind urmărirea și confiscarea foietelor de țigări pe care sînt imprimate chipuri și texte care circulau în Transilvania și Bucovina, în scopul dezvoltării conștiinței naționale românești. 216
115. 1896 noiembrie 13, *Carei*. Ordinul circular al vicecomitetului către primpretorii și primarii orașelor din județ privind urmărirea și confiscarea celor 17 tipărituri românești aduse de Badea Cîrțan din România pe care le-a răspîdit în Transilvania. 218

116. 1898 septembrie 4. Articol din ziarul „Szatmármegyei Közlöny“ privind necesitatea interzicerii pelerinajelor la Șișești, organizate de dr. Vasile Lucaciu, deoarece au un caracter politic.	220
117. 1898. Articol din ziarul „Szatmármegyei Közlöny“ privind discursul rostit de dr. Vasile Lucaciu cu prilejul sfințirii bisericii din Tâmaia, în care afirmat că „trebuie să vină, și va veni libertatea românilor din imperiul Austro-Ungar.	221
118. 1900 iulie 3, Carei. Ordinul comitelui comitatului Satu Mare, către primăria orașului Baia Mare prin care se interzice locuitorilor de religie greco-catolică din comunele apropiate și din oraș să celebreze sărbătorile anuale organizate de preotul Vasile Lucaciu la Șișești.	222
119. 1902 octombrie 21, București. Scrisoarea de răspuns a Academiei Române adresată dr. Ioan Mihalyi, membru corespondent, prin care confirmă primirea celor patru documente originale și solicită altele necesare pentru studiile istorice și paleografice românești.	225
120. 1903 ianuarie 16/29, București. Scrisoarea Academiei Române adresată dr. Ioan Mihalyi din Sighet prin care îi mulțumește pentru donarea unui document istoric din 1384.	226
121. 1903 iulie 30, Carei. Comunicarea făcută de comitele suprem al comitatului Satu Mare primarului orașului Baia Mare privind organizarea serbărilor „Astrei“ în zilele de 9 și 10 august 1903.	226
122. 1903 august 6, Carei. Ordinul comitelui suprem al comitatului Satu Mare adresat primarului orașului Baia Mare pentru supravegherea serbărilor „Astrei“ la care vor participa delegați din România.	229
123. 1903 august 8, Baia Mare. Articolul „Suntem în sărbători“ publicat în nr. 1 al foi volante „Astra“ prin care se salută ținerea adunării generale a Asociației pentru literatura și cultura poporului român la Baia Mare în zilele de 9—10 august 1903.	231
124. 1903 august 8, Baia Mare. Discursul rostit de Alexiu Pop la primirea delegaților, în gara din Baia Mare, sosiți la serbările „Astrei“ din 9—10 august 1903, răspunsul lui Partenie Cosma, detalii privind primirea caspetilor și discursul lui Alexiu Pocol.	233
125. 1903 august 8, Baia Mare. Articolul intitulat „Ospitalitatea și gentilețea compatrioților noștri maghiari“, publicat în suplimentul „Astra“, cu prilejul adunării generale a „Astrei“ din 1903, în care se remarcă colaborarea cu intelectualitatea maghiară băimăreană.	238
126. 1903 august 9, Baia Mare. Discursul rostit de Constantin Lucaciu cu prilejul serbărilor „Astrei“ din 9—10 august 1903, de la Baia Mare.	239
127. 1903 august 9, Baia Mare. Discursul rostit de George Șuta, directorul despărțământului sătmărean, cu prilejul serbărilor „Astrei“ de la Baia Mare din august 1903.	240
128. 1903 august 9, Baia Mare. Discursul rostit de dr. G. Tripon din Bistrița la banchetul „Asociațiunii“, dat în Baia Mare în 9 august 1903.	242

129. 1903 august 9, *Baia Mare*. Toastul rostit de D. Cionte, din partea comitetului organizator al serbărilor „Astrei” de la Baia Mare, care a pledat pentru unitate națională. 245
130. 1903 noiembrie 22. Relatarea asupra adunării populare de la Medieșu Aurit din 15 noiembrie (1903), la care au participat și adepți ai Partidului Socialist din Săbișa și Seini, din actualul județ Maramureș. 246
131. (1903—1904). Referatul întocmit de Tit Bud pe marginea noilor statute ale „Asociațiunii pentru cultura poporului român din Maramureș”. 247
132. 1904 noiembrie 20, *Baia Mare*. Hotărîrea membrilor Partidului Național Român din județul Satu Mare privind desemnarea reprezentanților cercurilor electorale pentru conferința națională a partidului. 250
133. 1905 noiembrie 23, *Seini*. Protocolul încheiat la consfătuirea membrilor P.N.R. din Comitatul Satu Mare în care s-a hotărît înființarea „Clubului alegătorilor”. 251
134. 1906 octombrie 20, *Breb*. Scrisoarea lui Nicolae Doroș din Breb către Virgiliu Popescu din București prin care îl înștiințează de plecarea unei delegații de țărani din satul său la expoziția de la București, rugîndu-l să-i primească și să-i găzduiască „ca pre nepoții lui Dragoș”. 233
135. 1906 octombrie 21, *Breb*. Scrisoarea preotului Nicolae Doroș prin care comunică protopopului numele celor cinci țărani români din Breb care și-au exprimat dorința să viziteze expoziția jubiliară de la București. 254
136. 1906 noiembrie 2, *Breb*. Scrisoarea lui Nicolae Doroș din Breb către un nepot al său cuprinzînd impresiile cu care s-a întors, împreună cu alți cinci maramureșeni din Breb, de la Expoziția jubiliară de la București, unde au fost asigurați de dr. Istrate de realizarea unirii românilor. 254
137. 1907 martie 27, *Carei*. Ordinul prefectului județului Satu Mare adresat primarului orașului Baia Sprie prin care, după ce i se aduce la cunoștință izbucnirea răscoalei țăranilor din Româria, i se atrage atenția să supravegheze populația românească din oraș, să-l informeze asupra stării de spirit a acesteia și să ia măsuri de reprimare a oricăror eventuale mișcări locale. 260
138. 1907 martie, *Băsești*. Apelul lansat de George Pop de Băsești pentru ajutorarea văduvelor și orfanilor răscoalei din 1907, cu care a înaintat și un dar de o mie de coroane, prin intermediul Crucii Roșii, în acest scop. 262
139. 1907 aprilie 5, *Carei*. Ordinul prefectului către primarul orașului Baia Sprie pentru a-l informa despre greva minerilor din Baia Sprie. 264
140. 1907 decembrie 29, *Băsești*. Scrisoarea de felicitare a lui George Pop de Băsești către redacția „Gazetei de Transilvania” cu ocazia jubileului de 70 de ani. 267
141. 1910 octombrie 28, *Copalnic-Mănăstur*. Procesul verbal al adunării generale a corului bărbătesc din Copalnic Mănăstur, cuprinzînd și

raportul dirijorului George Vancu, în care se relevă semnificația înființării corului.	268
142. 1911 august 13, <i>Ardusat</i> . Proces-verbal încheiat cu ocazia anchetei efectuate împotriva învățătorului din Ardasat, acuzat că a neglijat predarea l. maghiare și ordinul ministrului cultelor și instrucțiunii publice în acest caz.	271
143. 1912 mai 7, <i>Gherla</i> . Circulara intelectualilor români din dieceza Gherlei adresată românilor din întreaga episcopie de a organiza acțiuni de protest împotriva intenției guvernului maghiar de a înființa o episcopie greco-catolică cu limba liturgică maghiară.	276
144. 1912 mai 23, <i>Băița</i> . Memoriul locuitorilor din satul Băița, de lângă Baia Mare, prin care protestează energic împotriva înființării de către guvernul de la Budapesta a unei episcopii greco-catolice maghiare. . . .	278
145. 1913 noiembrie 22, <i>Baia Mare</i> . Raportul primarului orașului Baia Mare către prefect privind spectacolul cu drama „Năpasta“ rugându-l să intervină pe lângă ministrul de interne, pentru a nu mai aproba astfel de turnee în Baia Mare.	280
146. (1913, <i>Tirgu Lăpuș</i>). Cuvîntarea de deschidere a conferinței învățătorilor români din districtul Tirgu Lăpuș, cu tema: „Limba maghiară în școlile noastre“.	282
147. 1914 iunie 20, <i>Baia Mare</i> . Cererea dr. Vasile Lucaci și a dr. Gavril Oșianu, adresată consiliului orașenesc pentru concesiunea sălii teatrului în vederea organizării unui concert urmat de bal, prilejuit de adunarea generală anuală a despărțămîntului „Astra“.	287
148. (1914 iulie), <i>Baia Mare</i> . Adresa Despărțămîntului „Astra“ din Baia Mare către consiliul orașenesc cu care se înaintează programul adunării generale anuale și se dau asigurări pentru buna ei desfășurare. . . .	288
149. 1914 iulie 27, <i>Baia Mare</i> . Hotărîrea consiliului orașenesc Baia Mare de a nu mai aproba sala teatrului pentru balul „Astrei“. . . .	290
150. 1914 iulie 28, <i>Baia Mare</i> . Raportul primarului orașului Baia Mare către prefect privind starea de spirit din oraș arătînd că mai mult de o sută de vilegiaturiști au părăsit Baia Mare de teama unei mișcări naționale românești în regiunea apropiată, cerînd măsuri de întărire a jandarmeriei locale.	292
151. 1914 iulie 30, <i>Carei</i> . Răspunsul prefectului la raportul primarului orașului Baia Mare privind necesitatea măririi numărului personalului jandarmeriei pentru a face față eventualelor nișcări naționale românești, precizînd că a făcut intervenții în acest scop la Ministerul de Interne. . . .	293
152. 1914 august 4, <i>Baia Mare</i> . Raportul primarului către prefect privind starea de spirit din orașul Baia Mare, cerînd întărirea jandarmeriei locale și trimiterea de forțe armate.	294

153. 1914 noiembrie 17, Buzău. Scrisoarea dr. Vasile Lucaciu către capelanul său Andrei Pop din Șisești prin care se interesează de școala românească din sat, sugerindu-i să se îngrijească de ea.	296
154. 1916 septembrie 6, Carei. Ordinul circular al comitetului comitatului Satu Mare adresat primpretorilor și primarilor prin care se dispune supravegherea atentă a cercurilor culturale românești și a publicațiilor acestora.	296
155. 1918 octombrie 12, Oradea. Declarația de autodeterminare a Comitetului executiv al Partidului Național Român prezentată în parlamentul de la Budapesta, în 18 octombrie 1918, de Alexandru Vaida.	299
156. 1918 noiembrie 3, Dej. Circulara Consiliului Național Român al comitatului Solnoc-Dobica prin care se dispune înființarea consiliilor naționale comunale.	300
157. 1918 noiembrie 6, Baia Mare. Circulară prin care au fost convocați pentru ziua de 12 noiembrie 1918 la Baia Mare membrii Secției comitatului Satu Mare a Partidului Național Român în vederea constituirii Consiliului național român și a Consiliului militar pentru județul Satu Mare, afiliat Consiliului Național Român Central.	301
158. 1918 noiembrie 11, Apa. Procesul-verbal de constituire a Consiliului național român comunal.	303
159. 1918 noiembrie 12, Sighetu Marmăției. Apelul pentru constituirea Consiliului Național Român al comitatului Maramureș.	304
160. 1918 noiembrie 12, Baia Mare. Adresa prezidiului comitetului comitatens al Partidului Național Român trimisă avocatului Ioan Savanyu din Satu Mare prin care i se aduce la cunoștință alegerea ca președinte al C.N.R. comitatens.	305
161. 1918 noiembrie 16, Săsar. Procesul verbal al adunării generale a locuitorilor români din satul Săsar, cercul pretorial Baia Mare, în care s-a constituit Consiliul național român comunal și garda națională comunală.	306
162. 1918 noiembrie 16, Apa. Raportul Sfatului național român din comuna Apa prin care se cere Consiliului național român comitatens Satu Mare să intervină pentru ca constituirea acestui organism să nu fie interpretată greșit.	308
163. 1918 noiembrie 17, Șisești. Proces-verbal al adunării populare din Șisești, cercul pretorial Baia Mare, în care s-au constituit Consiliul național român comunal și garda națională comunală.	309
164. 1918 noiembrie 19, Satu Mare. Scrisoarea dr. Ilie Barbul din Satu Mare către avocatul Dragoș din Baia Mare prin care îl roagă să convoace Consiliul național român comitatens în Satu Mare.	311
165. 1918 noiembrie 20, Sighetu Marmăției. Raportul căpitanului de poliție din Sighet către vicecomite în care-și exprimă îngrijorarea pentru	

ordinea publică din ziua de 22 noiembrie 1918 cind s-a convocat o adunare populară pentru constituirea Consiliului național român al comitatului Maramureș. 312

166. 1918 noiembrie 7/20, Arad. Convocarea de către Marele Sfat al Națiunii Române din Ungaria și Transilvania a Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia pentru ziua de 1 decembrie 313

167. 1918 noiembrie 21, Sighetu Marmăției. Adresa subprefectului județului Maramureș către avocatul Titus Doroș în legătură cu adunarea populară ce urmează a avea loc în Sighetu Marmăției pentru constituirea Consiliului național român din Maramureș, în care-l informează că au fost luate măsuri pentru menținerea ordinii publice. 315

168. 1918 noiembrie 21, Satu nou de Jos. Proces-verbal de constituire a Consiliului național român comunal și a gărzii naționale române în comuna Satu nou de Jos. 316

169. 1918 noiembrie 21, Tăuții de Jos. Proces-verbal al adunării de constituire a Consiliului național român comunal și a gărzii naționale comunale. 318

170. 1918 noiembrie 21, Lăpușel. Adresa Școlii primare de stat din Lăpușel către preotul Ioan Bohățiel prin care-i cere să-i comunice, în urma consultării Consiliului național român comunal, dacă copiii românilor vor frecventa în continuare școala de stat, sau școala proprie 320

171. 1918 noiembrie 22, Sighet. Articolul „22 noiembrie 1918“ din „SFA-TUL“, organ oficios al C.N.R. din Maramureș, în care se descrie însuflețirea cu care a fost ales, într-o mare adunare populară, Consiliul național român comitatens Maramureș. 321

172. 1918 noiembrie 23, Fărcașa. Adresa președintelui Consiliului național român din Fărcașa prin care trimite C.N.R. comitatens procesul verbal de la ședința C.N.R. comunal privind nevinovăția celor 11 români arestați și închiși în Satu Mare. 322

173. 1918 noiembrie 24, Tăuții de Sus. Procesul verbal al adunării generale a locuitorilor români din Tăuții de Sus, din cercul pretorial Baia Mare, în care s-au constituit Consiliul național român comunal și garda națională comunală. 324

174. 1918 noiembrie 24, Chechiș. Procesul verbal al adunării generale a locuitorilor români din localitatea Chechiș, din cercul pretorial Baia Mare, în care s-au constituit Consiliul național român comunal și garda națională comunală. 326

175. 1918 noiembrie 24, Unguraș. Proces-verbal al adunării generale a locuitorilor români din localitatea Unguraș, din cercul pretorial Baia Mare, în care s-au constituit Consiliul național român comunal și garda națională comunală. 328

176. 1918 noiembrie 24, Rus. Proces-verbal al adunării generale a locuitorilor români din localitatea Rus, din cercul pretorial Baia Mare, în care

177. 1918 noiembrie 25, *Cicirlău*. Proces-verbal al adunării populare de constituire a Consiliului național român din localitatea Cicirlău. . . . 331

178. 1918 noiembrie 25, *Seini*. Proces-verbal al adunării populare de constituire a Consiliului național român comunal Seini. . . . 332

179. 1918 noiembrie 25, *Baia Mare*. Proces-verbal al adunării cercului electoral Baia Mare în care s-au ales delegați pentru Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918. . . . 334

180. 1918 noiembrie 26, *Vama (Oaș)*. Scrisoarea lui Aurel Dragoș, membru al C.N.R. al comitatului Satu Mare către vicepreședintele acestui consiliu, Teofil Dragoș din Baia Mare, prin care îi propune să accepte funcția de președinte al C.N.R. comitatens și să facă pregătiri pentru participare la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. . . . 336

181. 1918 noiembrie 26, *Baia Mare*. Credențional prin care cei cinci delegați ai cercului electoral Baia Mare au fost autorizați să participe cu vot decisiv la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. . . . 339

182. 1918 noiembrie 27, *Vișeu de Jos*. Proces-verbal al adunării electorale a cercului Vișeu-Iza pentru alegerea celor cinci delegați la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. . . . 341

183. 1918 noiembrie 27, *Vișeu de Sus*. Credențional prin care cei cinci delegați ai cercului electoral Vișeu-Iza au fost împuterniciți a lua parte la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. . . . 342

184. 1918 noiembrie 27, *Sighetu Marmăției*. Credențional prin care cei cinci delegați ai cercului electoral Sighet au fost împuterniciți să participe la lucrările Adunări Naționale de la Alba Iulia. . . . 343

185. 1918 noiembrie 27, *Sighetu Marmăției*. Credențional prin care cei trei delegați ai Gărzii naționale române a comitatului Maramureș au fost împuterniciți să participe la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. 344

186. 1918 noiembrie 14/27, *Săpînța*. Credențional prin care cei cinci delegați ai cercului electoral Teceu au fost împuterniciți pentru a lua parte la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. . . . 345

187. 1918 noiembrie 27, *Șomcuta Mare*. Credențional semnat de către doi reprezentanți ai tuturor satelor din cercul electoral Șomcuta Mare pentru împuternicirea celor cinci delegați aleși de a participa la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. . . . 346

188. 1918 noiembrie 27, *Satu Mare*. Credențional prin care Garda națională română a comitatului Satu Mare împuternicește pe băimărenii Coriolan Bohățiel și Alexandru Schiller pentru a participa cu drept de vot la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. . . . 347

189. 1918 noiembrie 27, *Slatina*. Credențional prin care Reuniunea învățătorilor români din comitatul Maramureș împuternicește pe învățătorii

Ion Biliț Dăncuș și Grigore Țiple să participe cu vot deliberativ la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. 348

190. 1918 noiembrie 28, Căvnic. „Certificatul” prin care Simion Marcu este desemnat reprezentant al celor 2500 români, în marea lor majoritate mineri, din localitatea Căvnic, la Adunarea Națională de la Alba Iulia. . . 349

191. <1918>. Discursul rostit de George Pop de Băsești cu prilejul deschiderii lucrărilor Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918. : : 349

192. 1918 decembrie 1, Alba Iulia. Hotărîrea unirii Transilvaniei cu România, decretată de Adunarea Națională de la Alba Iulia. 350

193. <1918 decembrie 1, Alba Iulia>. Parlamentarii Adunării Naționale de la Alba Iulia, care au votat unirea cu România la 1 decembrie 1918, din actualul județ Maramureș. 352

194. 1918 decembrie 9, Baia Mare. Cererea Consiliului național român cercual Baia Mare adresată comisarului guvernamental al județului Satu Mare prin care solicită să i se predea armele aflate în posesia căpitanului de poliție din Baia Mare pentru înarmarea gărzilor civile din cele 34 localități din plasă în scopul apărării ordinii publice. 353

195. 1918 decembrie 10, Carei. Răspunsul prefectului la raportul Consiliului național român cercual Baia Mare privind asigurarea gărzilor civile cu armamentul solicitat, precizînd că organizarea acestora intră în atribuțiile primpretorului. 355

196. 1918 decembrie 11, Dej. Raport asupra masacrului săvîrșit de o companie de soldați maghiari în Tîrgu Lăpuș, în ziua de 5 decembrie 1918, în timpul unei adunări populare organizate de Consiliul național român cercual pentru a se aduce la cunoștința populației românești hotărîrile Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia, din 1 decembrie 1918. Constatările din raport s-au făcut în acord cu delegații consiliului național maghiar. . . . 356

197. 1918 decembrie 12, Seini. Proces-verbal încheiat cu ocazia adunării populare în cadrul căreia s-a ales Consiliul național român cercual Seini. . 359

198. 1918 decembrie 12, Baia Mare. Propunerea Consiliului național maghiar local și a Consiliului orășenesc Baia Mare trimisă președintelui Consiliului național român al județului Satu Mare privind înființarea unei comisii pentru strîngerea articolelor de îmbrăcăminte și încălțăminte în vederea distribuirii acestora populației nevoiașe, cu rugămintea de a numi cîțiva reprezentanți în această comisie. 362

199. <1918 decembrie 12, Sibiu>. Ordinul șefului armatei și siguranței publice din Consiliul Dirigent de la Sibiu către dr. Teofil Dragoș din Baia Mare privind luarea măsurilor pentru a-l întîmpina pe generalul francez Berthelot. 364

200. 1918 decembrie 15, Firiza. Raportul C.N.R. comunal Firiza către C.N.R. cercual Baia Mare prin care îl informează asupra neregulilor săvîr-

șite de notarul cercual, Papp Zsigmond, cerind să dispună măsuri corespun- zătoare.	365
201. 1918 decembrie 7/20, Sighet. Articol apărut în ziarul „Sfatul“ în care se descrie entuziasmul cu care locuitorii satelor maramureșene și-au petrecut aleșii în drumul lor spre Alba Iulia.	366
202. 1918 decembrie 14/27, Sighet. Articol apărut în ziarul „Sfatul“ în care se descrie călătoria delegaților Maramureșului, Sătmarului și Sălaju- lui la Alba Iulia.	368
203. 1918 decembrie 21, Dumbrăvița. Proces-verbal al ședinței Consi- liului național comunal Dumbrăvița în care s-a hotărât preluarea alimen- tației publice de către o comisie și s-a cerut Consiliului național cercual Baia Mare să le trimită de urgență un notar.	369
204. 1918 decembrie 22, Firiza. Adresa C.N.R. comunal Firiza către pre- ședintele C.N.R. cercual Baia Mare prin care se cer informații asupra datei sosirii trupelor române în Baia Mare, pentru a trimite delegați să le întîmpine.	370
205. 1918 decembrie 22, Baia Mare. Ordinul C.N.R. cercual Baia Mare către consiliile comunale prin care se fixează ziua în care fiecare comună să-și trimită câte un delegat la sediul din Baia Mare pentru a lua cunoș- tință de situația politică și a primi dispozițiuni.	371
206. 1918 decembrie 22, Satu Mare. Circulara C.N.R. comitatens Satu Mare către toate C.N.R. cercuale privind apropierea trupelor române. . . .	371
207. 1918 decembrie 23, Chiuzbaia. Informarea președintelui C.N.R. co- munal privind starea de spirit a locuitorilor din Chiuzbaia, care au ales un nou jude comunal, cerind să fie trimiși delegați din partea C.N.R. cercual pentru a clarifica situația.	373
208. 1918 decembrie 11/24, Baia Mare. Adresa de orientare trimisă de C.N.R. cercual Baia Mare C.N.R. din Chiuzbaia în care se arată că pînă la preluarea administrației de către români se mențin vechii funcționari. . . .	374
209. 1918 decembrie 13/26, Dej. Adresa C.N.R. al comitatului Solnoc- Doblea, prin care s-a trimis C.N.R. din Baia Mare raportul șefului gării din Dej pentru decontarea celor 53 bilete de călătorie ale delegaților români care au luat parte la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia.	374
210. 1918 decembrie 27, Firiza. Cererea C.N.R. comunal Firiza către C.N.R. cercual Baia Mare prin care solicită articole alimentare de primă necesitate pentru locuitorii satului.	376
211. 1918 decembrie 27, Carei. Adresa subprefectului județului Satu Mare către Consiliul național român cercual Baia Mare prin care îi solicită concursul ca, folosindu-se de autoritatea sa, să mobilizeze pe locuitorii sa- telor la campania de stringere a recoltei anului în curs și le pregătirea celeii viitoare.	377
212. 1918 decembrie 28, Tăuții de Sus. Proces-verbal încheiat de C.N.R. comunal privind confiscarea de material exploziv de la un locuitor din Tăuții de Sus.	379

213. 1918 decembrie 29, *Cavnic*. Credenționalul dat de C.N.R. Cavnic lui Alexandru Medan pentru a participa la primirea generalului francez Berthelot. 380
214. 1918 decembrie 30, *Șomcuta Mare*. Circulara Sfatului național român din Șomcuta Mare adresată sfaturilor naționale sătești din jur cerându-le să înainteze procesele verbale de constituire precum și rezolvarea unor probleme administrative. 380
215. 1918 decembrie 18/31, *Baia Mare*. Adresa Consiliului național român din Baia Mare către Consiliul național cercual Tîrgu Lăpuș privind rezolvarea neînțelegerilor dintre muncitorii de la minele erariale din Strîmbu și Băiuț și locuitorii satelor din jur în problema procurării de articole alimentare de către mineri, din satele respective. 381
216. 1919 ianuarie 1, *Cavnic*. Raportul președintelui C.N.R. comunal Cavnic către C.N.R. cercual Baia Mare privind componența consiliului comunal și necesitatea obținerii unui birou propriu. 382
217. 1919 ianuarie 1, *Cavnic*. Raportul președintelui C.N.R. din Cavnic, privind starea de spirit din localitate și necesitatea înființării gărzii naționale române. 383
218. 1919 ianuarie 2, *Baia Mare*. Adresa comisarului poporului român al orașelor cu consilii Baia Mare și Baia Sprie către consilierul superior minier din Baia Sprie prin care se cere reprimirea la lucru a angajaților oficiului minier respectiv, nevoiți să demisioneze pe motiv că au făcut parte din consilul național român. 384
219. 1919 ianuarie 2, *Baia Mare*. Adresa comisarului poporului român al orașelor Baia Mare și Baia Sprie către Primăria orașului Baia Sprie privind dorința românilor din acest oraș de a participa la exercitarea puterii executive și desemnarea unui comisar al poporului român pe lângă administrația orășenească. 385
220. 1919 ianuarie 3, *Cicîrlău*. Raportul președintelui C.N.R. comunal din Cicîrlău către C.N.R. cercual Baia Mare privind oficianții administrației comunale și starea de spirit. 387
221. 1919 ianuarie 3, *Baia Mare*. Adresa dr. Vilmoș Nistor, comisarul șef al națiunii române a orașelor cu consiliu Baia Mare și Baia Sprie, către oficiul de poliție al orașului Baia Sprie prin care îi dispune prevenirea actelor de învrăjbire între români și unguri. 387
222. 1919 ianuarie 6, *Baia Mare*. Adresa „Clubului popular” din Baia Mare semnată de președintele său provizoriu Carol Szabad, către Consiliul Național Român din localitate, prin care fi trimite apelul privind necesitatea înlocuirii conducerii executive a orașului cu o comisie provizorie. 389
223. 1919 ianuarie 11/25, *Baia Mare*. Intervenția C.N.R. cercual Baia Mare pe lângă comandantul Brigăzii 14 de infanterie pentru arborarea tricolorului românesc pe edificiile publice din oraș. 391

224. 1919 februarie 3, *Baia Mare*. Cererea unui grup de intelectuali români din părțile sătmărene, neeliberate de trupele române la acea dată, către Consiliul național român cercual de a fi încartiruiți în Baia Mare. 392
225. 1919 februarie 4, *Baia Mare*. Ordinul C.N.R. Baia Mare către jandarmeria locală privind luarea unor măsuri pentru combaterea speculei cu alimente pe seama muncitorilor. 393
226. 1919 februarie 21, *Baia Mare*. Adresa Comendurii pieții Baia Mare către C.N.R. din localitate prin care se cere să se ia măsuri pentru confecționarea și arborarea tricolorului românesc pe toate edificiile publice din Baia Mare și în satele din plasa Baia Mare. 394

1848 aprilie 18, Băsești. Circulară către preoții români din oficiul protopopesesc Băsești privind strângerea de fonduri pentru deplasarea delegaților districtului la Adunarea Națională de la Blaj.

Parohis districtus

Onoraților întru Christos frați !

Ce timpuri critice am ajuns ! Cred cum că unul fiește căruia din frațiile voastre cunoscute este-gieniul timpului deacuma pretutindea pentru libertate lucrează — și cind mai toate neamurile luminatei Europe se silesc a-și ciștiga Constituție și drepturile sale, au sosit și timpul părăsiților noștri români de a-și ciștiga libertatea și a-și reînvia iarăși cuvenitele sale drepturi.

Nu dorm acum, fraților, nici românii noștri în vechiul somn al neștiinței, le răsare și lor cite un luceafăr preice și precole, și acum, afară de voință nimica lipsește alta ! Și togma cu bucurie am de a vă împărtăși aci alăturata rînduială a bunului nostru arhieru¹, în care pentru înaintarea fericirii neamului său s-a milostivit a ne conchema la sfătuire. Și cu atît mai mare ne poate fi bucuria, că acum punînd deolatore ordul religionariu, și frații neuniți, după plecarea singelui român, vor fi laolaltă cu noi la consfătuire.

Drept, încă eu nu intruatit pentru mine, ci pentru toți românii districtului trebuie să fac această conchemare, am statorit ca pînă la 25 aprilie din fiește care parohie, cu tip de cheltuială din casa ieșirilor s âmi se tramită cite 1 fl. 66.

Despre alta frățește am rămas. Băsești 18 aprilie 1848.

Arh. St. Baia Mare, fond Protopopiatul gr. cat. Băsești, Protocol 1/1846, poz. 75/1848, orig.

¹ Episcopul Andrei Șaguna.

1848 aprilie 22, Băsești. Adresa protopopului districtului Băsești către preoții din Bîrsăul de Sus și Asuajul de Sus pentru a participa la Adunarea Națională de la Blaj din 3/15 mai 1848.

Parohis Bîrsău de Sus și Asuajul de Sus

Onorați întru Christos frați !

La Adunarea Națională în Blaj în 3 mai Țiitoare, după sunetul rînduiei guberniale, afară de protopopi și alți bărbați deșteptați pof-tindu-se, și între aceia pe frățiile voastre deosebi socotindu-vă, pe acela termin, despre partea districtului ca deputați a vă conchema deregătorește am avut. Frățește rămînînd. Băsești, 22 aprilie 1848.

Arh. St. Baia Mare, fond Protopopiatul gr. cat. Băsești. Pro-tocol 1/1846, poz. 78/1848, rezumat.

3

1848 mai 16, Blaj. Adeverință de participare la Aduna-rea Națională de la Blaj din 3/15 mai 1848, aparținînd unui român din Coroieni.

Hogy az Oláh nemzeti Gyűlésben jelen volt nagyszámu nép az egész gyűlés alatt csendesen és erkölcsösen magát viselte légyen, ezen-nel bizonyittatik.

Balásfalván, május 16. 1848.

Lemény Iános s.k.

Fogarasi Püspök

Ságuna András s.k.

Görög n.e. Püspök

és a Nemzeti közgyűlésnek Elnökjei.

Art. St. Baia Mare, Colecția de documente, inventar 380, act. nr. 1/1848, orig. tipărit, l. maghiară.

TRADUCERE:

Prin prezenta se adeverește că populația care a fost prezentă în număr mare la Adunarea Națională a Românilor, în tot timpul adunării s-a purtat în liniște și cuviincios.

Blaj, 16 mai 1848.

Ioan Lemeni m.p.

Episcop de Făgăraș

Andrei Șaguna m.p.

Episcop neunit

și președinți ai Adunării Naționale.

<Pe verso : o însemnare din 19 august 1848>¹;
Vasile Indrea, diac din localitatea Coroieni.

¹ Însemnarea de pe verso, făcută de diacul Vasile Indrea din Coroieni din actualul județ Maramureș atestă faptul că printre cei 40.000 de participanți la Adunarea Națională de la Blaj din 3/15 mai 1848, s-au aflat și români din fostul district al Chioarului (Vezi și I. Kovács, *Societatea din Chioar în 1848*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie Cluj-Napoca”, XVIII, 1975, p. 383).

4

1848 mai 28, *Sighetu Marmăției*. Raportul comisarului familiei Teleki privind răzvrătirea țăranilor din Poienile de sub Munte, pentru care se cer măsuri de pedepsire.

Tekintetes alispán úr !

Keszi András Ruszpolyánnai tisztől azon hivatalos jelentést vettem hogy Ruszpolyánnai lakosok elszédítés következtében a Ruszpolyánnai havasokat, erővel elfoglalni akarják, és már valósággal a Rugató és több havasokra — melyek haszonbérbe adattakrea menvén erőszakkal lelegeltettek a lakósok által — továbbá Fux Salomon és fia Fajós a Budeskö havas alatti erdőket lepusztították és a megyei határozat ellenére több mint 1500 fenyő szálakat levágattak.

Siesek a szomoru esetet a tekintetes alispán urnak azon kéréssel bejelenteni, hogy ezen lázadokat és erőszakoskodókat megzaboláztatni kegyeskedjék és a lakósok által tett károkat azokon szolgabirói uton megvéteni — valamint a pusztitást elkövetett zsidóknak javai zár alá vételével e termérdek pusztitást meg téríttetni s ezekre nézve a rendelkezéseket sietőleg megtétetni.

Alázatos tisztelettel maradtam Szigethen 1848 máius 24-kén. A tekintetes alispán urnak.

Alázatos szolgája
Szölösi Bálint
Grof Teleki családbiztosa.

<Pe verso :>

Vettem május 28-án 1848.

A szükséges rendeleteket azonnal megtettem.

Arh. St. Baia Mare, fond Prefectura jud. Maramureș, Seria actelor diverse din 1848—1849, nr. 134, f. 1—2, orig.

TRADUCERE :

Onorate domn vicecomite !

De la ofițerul Andrei Keszi din Poienile de sub Munte am primit raport oficial că în urma ademenirii locuitorilor din Poienile de sub

Munte aceştia vor să ocupe cu forţa — şi în fapt deja pe Rugas şi pe alţi munţi, — care au fost daţi în arendă — mergînd pe ei cu forţa, au fost păscuţi şi păşunaţi. Mai departe Fux Solomon şi fiul său Fai au pustiit pădurea de sub Budeskő tăind din ea, contrar hotărîrilor comitatului, mai mult de 1500 de brazi.

Mă grăbesc să raportez acest caz trist domnului vicecomite cu rugămintea ca să binevoiască să oprească pe aceşti răsculaţi şi violenţi, iar pagubele pricinuite de locuitori să fie recuperate pe cale procesuală, iar pentru acoperirea marilor distrugerii săvîrşite de evrei să se dispună urgent sechestrarea averilor lor.

Rămin cu respect

Sighet 24 mai 1848

Onoratlui domn vicecomite

Supus serv Szölösi Balint

Comisar al familiei grofului Teleki

⟨Pe verso⟩

Am primit în 28 mai 1848

Am dispus imediat măsurile necesare

5

⟨1848⟩ septembrie 16 ⟨Baia Mare⟩. Raportul consiliului oraşului Baia Mare către Ministerul Apărării Naţionale al Ungariei asupra pericolului ce ameninţă oraşul în urma „răscoalei” ţăranilor români din Maramureş şi Chioar, cerînd trimiterea de urgenţă a 400 de puşti.

3491 septembrie 16.

Hadügyi Miniszteriumhoz

A belügyminiszternek folyó év iulius 24-ről 618 szám alatt kelt rendeletét iulius 31-én vévén, nem késtünk azonnal ezen rendeletnek hazafi buzgósággal megfelelni, s alkalmasab szuronyos fegyvereinket 100 darabban haladék nélkül Pestre felszállitattak, tettük ezt annyival is inkább mert városunk és vidéke akkor csendes és telyesen nyugodt volt.

Most azonban fájdalom körülményeink változtak. Marmaros és Kövárvidékével közvetlen határolt városunk környékéről mellyet idegen nyelvű nép lakja, perenként aggasztóbb hírek szárnyulnak hozzánk ; hogy e nép alacsony bujtoगतók által lázzitatik fejtelenségre-fáiult és nyílt kitörésre készül, és mi fegyvertelenül s védelemre képtelen s így kinos állapotban vagyunk sietünk tehát hazafi bizodalommal járulni a tisztelt Miniszterium elébe esdekelve kérve hogy súlyos aggodalmaink a körülményeink helyzetéből önvédelmünkre 400 darab alkalmas fegyvert és azokhoz szükséges gyutacsokat hozánk haladék nélkül küldeni méltóztatnék.

Arh. St. Baia Mare, fond Primăria oraşului Baia Mare, Registrul nr. 552, f. 86—87, concept, l. maghiară.

Nr. 3491 din 16 septembrie (1848, Baia Mare)

Ministerului Apărării Naționale,

La ordinul Ministerului de Interne nr. 618 din 24 iulie anul curent, sosit în 31 iulie, nu am întârziat să răspundem imediat cu entuziasm patriotic că cele 100 de puști cu baionete, în stare de funcționare, au fost transportate la Pesta. Am executat acest ordin cu atât mai mult că atunci orașul nostru și regiunea erau calme și deplin liniștite.

Acuma însă, cu regret, împrejurările s-au schimbat: Maramureșul și cu Districtul Chioarului, din imediata apropiere a hotarelor orașului, ce sînt locuite de o populație de limbă străină¹, conform veștilor îngrijorătoare ce ne sosesc în fiecare moment, se răscoală sub influența instigatorilor ticăloși, degenerînd în dezordine și pregătesc o dezlănțuire deschisă, în fața căreia noi fără arme și posibilitate de apărare sîntem într-o situație penibilă. Ne grăbim deci cu încredere patriotică să implorăm onoratul minister ca în starea de mare îngrijorare, în împrejurările în care ne aflăm, să binevoiască să ne trimită 400 de puști corespunzătoare, cu dispozitivele lor de aprindere.

¹ Este vorba de români.

6

1848 septembrie 26, Baia Mare. Adresa comisarului guvernamental al părților limitrofe cu Galiția și Bucovina Gavril Mihaly — către primarul orașului Baia Mare, privind încartiruirea unei companii de infanterie în oraș, pentru a asigura ordinea și liniștea în Chioar.

Tisztelt polgármester úr !

Szomszéd Kövárvidéken több helyeken az ártatlan nép, a ki előtt a szabadság kapui kinyíltak az ármány, és rosز akaratu emberek által a lazongás örvényébe vezettettek, a jó rend és csend fentartása tekintetéből egy század gróf Hartmán 9-ik számu gyalog soreszredből maramarosból a holnapi napon Nagybányára fog bejönni és a körülményekhez képest bizonyos ideig a városban tanyázní. — A polgári kötelesség felhív minden igaz hazafit, hogy azt és telyesítse mivel egyenesen nem tartozik, ennek következtében polgármester urat felkérem 140 fegyveres embernek s 4 tisztnek behelyeztetését elrendelni a jövő hó 1-ső napjától kenyeret rendeltetni sziveskedjék. Kelt Nagybányán szeptember hó 26-ik 1848.

Mihályi Gábor
királybiztos

<Pe verso :>

Szeptember 26. 1848

3573-sessio 85 — 1848.

63. A Gallicia és Bukovina Határszéli Királi Biztostól.

Szabad Király Bánya polgármester hivatalának

Hivatalból

Nagybányán

Arh. St. Baia Mare, fond Primăria oraşului Baia Mare, Sesiuni
politice, act nr. 3573, f. 1—2, orig., l. maghiară.

TRADUCERE:

Stimate domnule primar !

Populația nevinovată a mai multor localități din Districtul vecin Chioar, în fața căreia s-au deschis porțile libertății, prin intrigă și oameni rău intenționați, a fost atrasă în viltocarea răscoalei.

În vederea menținerii ordinei și liniștii va sosi mâine în Baia Mare o companie din Regimentul nr. 9 de infanterie a contelui Hartman, staționată în Maramureș. În funcție de împrejurări ea va fi încartiruită pe un anumit timp în oraș.

Îndatoririle cetățenești cheamă pe patrioții adevărați să îndeplinească și obligații care în mod direct nu le aparțin.

Ca urmare, îl rog pe domnul primar să dispună încartiruirea a 140 de oameni înarmați și pentru 4 ofițeri, iar din ziua de întâi a lunii viitoare să fiți amabili să-i preveďteți și cu rația de piine.

Dat în Baia Mare la 26 septembrie 1848.

Gavril Mihalyi ¹

Comisar regal

<Pe verso :>

26 septembrie 1848

3573, sesiunea 85—1848

63. De la Împuternicitul guvernamental al părților limitrofe cu Galiția și Bucovina.

Către

Primăria oraşului liber regal minier Baia Mare

Din oficiu.

Baia Mare

¹ Gavril Mihalyi (Secolul XIX) nobil român maramureșean care a ocupat funcții importante în conducerea comitatului Maramureș. În timpul revoluției de la 1848—1849 a avut funcția de Împuternicit guvernamental al guvernului de la Budapesta pentru comitatele Maramureș, Satu Mare, Solnocul de Mijloc și Districtul Chioar. După 1860 a fost deputat în dieta maghiară.

1848 septembrie 28, Baia Mare. Scrisoarea comisarului guvernamental Gavril Mihaly către vicecomitele comitatului Maramureș prin care îi comunică prelungirea șederii sale în Baia Mare având în vedere răscoala românilor din Chioar, dispunând măsuri pentru asigurarea liniștii și ordinii în comitat.

Másolat

Tisztelt alispán úr.

Kövár vidékén és a környékén lakó emberek nagyobb részébe a Naszódi határőri ezred alezredese Urbán által anyira elszédítették, hogy jelenleg lázas állapotban van az egész vidék, a kiket észre téríteni és rendbe hozni ha szükség leend fegyveres erővel is eltökéltem, azért én mostan huzámos ideig fogok Nagy Bányán lakni, addig is míg megyénkbe vissza mehetnék arra kérem fel az alispáni hivatalt a leg nagyobb óvatossággal a jó rendet és csendet a megyébe fentartani igyekezzen leg főbb gondót fordítván a Felső és Kaszó járási népre, a kik leginkább az e tájékon felzendült emberek által felbujtogattathatnak, Kelt Nagy Bányán szeptember hó 28-dikán 1848. Mihály Gábor maga keze : királybiztos.

Ezen másolat az eredetivel összeolvastatván, ezzel megegyezőnek találtatott mindenekben bizonyítja.
Szigeten November 17. 1849.

ifju Szabo József
Máramaros megye másod aljegyzője.

(Pe verso :)

85 kp k(öz)p(onti) 1848.

Arh. St. Baia Mare, Colecția de documente Acad. dr. Ioan Mihalyi de Apșa, inventar nr. 337, document 65, f. 1, copie certificată, l. maghiară.

TRADUCERE:

Stimate domnule vicecomite,

Pe cea mai mare parte a locuitorilor din districtul Chioar și împrejurimi locotenent colonelul Urban¹ al Regimentului de graniță din Năsăud într-atita i-a ademenit încît în prezent întreg ținutul se află în stare de răscoală. Pentru îndreptarea și aducerea la ordine, dacă va fi nevoie, voi decide și folosirea forței armelor.

De aceea eu pe un timp mai îndelungat voi locui aici la Baia Mare și pînă mă voi reîntoarce, rog oficiul vicecomitelui să fie cu cea mai mare băgare de seamă pentru menținerea bunei ordini și liniștei în comitat, să se străduiască să-și îndrepte cea mai mare atenție asupra

populației din Plasa de Sus (Vișeu n.n.) și a Cosăului, care mai degrabă în aceste locuri, prin oameni răsculați, ar putea fi instigați.

Dat în Baia Mare la 28 septembrie 1848.

Gavril Mihalyi, comisar guvernamental cu m.p.

Această copie, colaționată cu originalul, a fost găsită identică cu acesta.
Sighet la 17 noiembrie 1849

Szabo Iosif junior
al doilea subnotar al Comitatului Maramureș

⟨Pe verso :⟩

Nr. 85 — Comitetul central — 1848.

¹ Urban Carol, general austriac (născut la Cracovia în anul 1802, mort în 1877). În timpul revoluției de la 1848—1849 a avut gradul de lt. colonel și s-a aflat în fruntea Regimentului românesc de graniță de la Năsăud, sub a cărui influență s-au aflat multe sate românești în timpul revoluției. A se vedea documentele : 9, 10, 11, 12, 14.

8

1848 septembrie 29, Berchez. Cererea autorităților din districtul Chioar către primarul din Baia Mare de a se emite un document de asigurare pentru românii răsculați din acest district că nu va fi trimisă armata împotriva lor.

Tisztelt polgármester úr !

Kővárvidéke népének leg főbb aggodalma a lévén hogy Nagybanjáról őrsereg s talán rendes katonaság is fogna rájuk küldetni a végett, hogy közelebbi őszveirat szerinti ifjuságot katonának elvigyék tegnap előttől óta általános felkelésben, puskával, kaszával, vas fillával, hegyes karóval, cséppel, fejszével, s más ilyenemű eszközökkel fegyverkezve tömegestül ott áll a bánya vidéki szélek felől, hogy élet haláll veszély közt annak bejöttét megakadályozza, — más felől Erdelyből a Kis Nyiresi hegy tetőre roppant néptömeg gyűlt, s ott várja, hogy a két Bánya város mit akar Kővárvidékével, honnan eloszlni nem akar, míg nyugtatót nem kap a katonaság, s őrsereg kinem küldetéséről, — a riadó nép gyengébb része, asszonyok, gyermekek, öregek, buvó helyeken keresik a katonaság előtti meneküléjüket, a ben lévő hivatalnokok félelmes helyzetbe vannak, némelyek letartoztattak, míg ezen fölhívásunkra nyugtató érkezend.

Ezen aggasztó körülményekben a nép kifejezett kíváratához képest hivatalosan szollitjuk föl tisztelt polgármester urat, hogy lehető siettséggel légyen szives az összes bányai nép nevében biztosító okiratot kibocsátani, Kővár vidéke népéhez, hogy határai közül sem őrsereget,

sem rendes katonaságot — Kövárvidéke határába, és népe közé átbo-
csátani nem fog, remélve, hogy az eddig csendes nép a rendet meg-
zavarni nem akarja, hanem ha mi igazságos kívánatai volnának, azokat
békés uton előadva, orvoslatát maga törvényes rendén eszközölné, és
várja remélve az is, hogy a letartoztatott hivataloskodokat ezen biz-
tosítás után a nép szabadon bocsátja, míg a sérelmek meg vizsgálatnak,
— egy uttal megkérni sietünk, hogy Kövárvidék lakossáival, mikor a
városban járunk óvatos bánás modot használhasson mindenkivel, nehogy
őket szidalom, fenyegetés, s más kényszerűtlen bosszantás érje, — egyéb-
bíránt az ottani igazgatás rende épségben tartatván. Ezen kérésünk
nyomán kiküldendő biztosító okiratot három példányba eredetileg el-
várjuk a város pecsétje alatt, melyek Főbírói aláírással és ellátandók
lesznek nagyobb hitelesség okáért — őszinte bizalommal lévén.

Pap József fő ügyés
Tiboldi Daniel
Takács Sigmond, alszolgabíró
Jakab Samuel

Buda László, levéltárnok
Sebe Sándor
Dragos Pal, vidéki írnok
Papp Daniel, deto

⟨Pe verso :⟩

Szeptember 29. 1848.

Kövárvidéke több tisztviselőitől

Nagybánya város tisztelt Polgármester Fésüs eMnyhért urnak.

Hivatalból, Sürgős

Nagybányán

Arh. St. Baia Mare, fond Primăria oraşului Baia Mare, Sesiuni
politice, act nr. 3588, f. 1—2, orig. l. maghiară ; sigiliu inelar apli-
cat în ceară roşie.

TRADUCERE :

Stimate domnule primar !

Populația ⟨românească⟩ a Districtului Chioar este foarte îngrijor-
ată de faptul că din Baia Mare se vor trimite asupra sa gărziile națio-
nale ⟨maghiare⟩ și probabil și o armată regulată, cu scopul de a lua în
armată pe tinerii recent recrutați.

De alaltăieri locuitorii sînt în răscoală generală, înarmați cu puști,
coase, furci de fier, săbii, îmblăcii, securi și alte asemenea unelte. Stau
de pază în masă, la hotarul cu regiunea minieră ca, cu riscul vieții, să
împiedice intrarea armatei acolo.

De altă parte, dinspre Ardeal, pe virful dealului Mesteacăn¹, s-a
strîns o imensă mulțime, care așteaptă acolo să vadă ce doresc cele
două orașe miniere² cu ținutul chiorean, de unde nu vor să se împrăstie
pînă ce nu vor primi o asigurare că nu va fi trimisă armata împotriva
lor. Partea mai slabă a populației alarmate : femeile, copiii și bătrînii,
caută ascunzători pentru a fugi dinaintea armatei.

Oficialii existenți se află într-o situație înspăimântătoare, o parte sînt deținuți pînă ce va sosi asigurarea la acest apel al nostru.

În aceste împrejurări îngrijorătoare, pe lângă cererile ferme ale populației, vă solicităm oficial, preastimate domnule primar, că în timpul cel mai scurt posibil, să fiți amabil să emiteți în numele întregii populații băimărene, un document de asigurare către populația ținutului chioorean că nu se va trimite în Chioar nici armată și nici gărzile naționale <maghiare>.

Sperînd că populația, destul de liniștită pînă acum, nu intenționează să tulbure ordinea, și chiar dacă ar avea unele dorințe juste, acestea vor fi prezentate pe cale pașnică, iar rezolvarea să fie făcută pe cale legală, sperăm că oficialii deținuți, după această asigurare, să fie eliberați de populația respectivă.

Pînă ce plîngerile lor vor fi cercetate, ne grăbim să vă rugăm ca chiorenii cînd merg în oraș să fie tratați în mod prudent, nu cumva să fie ocăriți, amenințați sau altfel supărați, fără temei, administrația de acolo menținînd de fapt ordinea.

Ca urmare a acestor cereri, documentul de garanție să ne fie trimis în trei exemplare originale, prevăzute cu sigiliul orașului și cu semnătura judeului primar, pentru o mai mare autenticitate și de sinceră încredere.

Berchez la 29 septembrie 1848.

Pop Iosif — procuror-general

Tiholdi Daniel

Takacs Sigismund — subpretor

Iakab Samuel

Buda Vasile, arhivar

Sebe Alexandru

Dragos Paul — cancelist

Pop Daniel idem

¹ Deal situat la extremitatea sudică a fostului District Chioar punct strategic important care domină văile Someșului și Lăpușului.

² Este vorba de orașele Baia Mare și Baia Sprie în care se găseau încartiruite forțe militare maghiare.

9

1848 septembrie 29, Carei. Apelul prim-vicecomitelui Satu Mare, Eötvös Mihai, către omologul său maramureșean privind pericolul ce amenință autoritățile ca urmare a adunării românilor la Năsăud și a răscoalei din Chioar și o parte a județului Satu Mare, cerînd să ia măsuri de pază în Maramureș.

Tisztelt alispány úr !

A veszedelem küszöbén állunk az ármányos bujtogatás minden eszközt vakmerően használ fel a magyarság legyilkolására, sikerült a haza elleneinek, nem csak a rácz, de az oláh népséget is ellenünk elá-

mitani, felbőszíteni, kik már ezerenkint gyülekeznek Naszódra e vidéket talán rövid idő alatt a legborzasztóbb gyilkolások, gyújtogatások, s rablásokkal pusztítandók, — Kövár vidéke s e megyének egy része fellázadt.

A következtetések kiszámíthatatlanok : ébren kell lennünk, ne hogy a veszély készületlen találjon.

Az alatt ide csatolt vallomásból méltóztatik által látni, hogy az eddigi híreket valóság váltá fel, s a lázadás szikrája, mely eddig csak elfojtva lappangott, kitört, s a képzeletet felülmúló sebességgel messzebb határokat borított el. A veszély nagy s mindnyájunkat közösen fenyegető, a körülmények a legrövidebb percet is igénybe veszik, a teendőikkel késnünk nem lehet.

Miért is felhivom alispány urat, méltóztassék megyéjében úgy intézkedni, hogy a nemzetőrség minél jobban felszerelve készen álljon s az első felszólításra fegyvert ragadva siessen oda, hol a veszély leginkább fenyegető, hol elszánt erőre segedelemre szükségleend.

A haza önállósága és saját létünk közveszélye hatályosabb ösztön minden ékesszólásnál, miáltal hinni akarom, hogy e felszólalásom, siker nélkül elhangzani nem fog, s tisztelt alispán úr a hivatali felelőség s polgári kötelesség érzetétől áthatva, a szomszéd vidék segedelmére s talán a végveszélytől megmentésére mindent elkövetem. Kelt Nagy-károlyban Szeptember 29-én 1848.

Eötvös Mihály
elsőalispán

(*Pe verso* :) b.m. október 4-én 1848.

87 központi válaszmány 1848.

677 Szatmár megye első alispányától

Máramaros Megye Alispányának

-hivatalból-Máramaros Sziget.

Arh. St. Baia Mare, fond Prefectura jud. Maramureș, Actele Comitetului reprezentativ, act. nr. 87/1848, f. 1, orig., l. maghiară, sigiliu aplicat în ceară roșie.

TRADUCERE:

Stimate domnule vicecomite,

Ne aflăm în pragul primejdiei. Instigatorii folosind cu îndrăzneală toate mijloacele de ațitare pentru asasinarea ungarilor au reușit să ademenească și să întărite împotriva patriei și împotriva noastră nu numai pe sirbi ci și populația română, care se adună deja cu miile la Năsăud.

În scurt timp, probabil, aceste ținuturi vor fi nimicite de cele mai groaznice omoruri, incendieri și jafuri. Districtul Chioar și o parte din acest comitat (Satu Mare n.n.) s-a răsculat. Urmările ar fi incalcula-

bile, trebuie să fim treji ca nu cumva primejdia să ne găsească nepregătiți.

Din mărturia anexată binevoiți a vedea că știrile de pînă acum s-au adeverit, iar scînteia răscoalei, care pînă acum a mocnit înăbușit, a răbufnit și, cu o iuțeală ce depășește imaginația, a cuprins hotare îndepărtate. Primejdia este mare și ne amenință pe toți, împrejurările ne impun să utilizăm și cel mai scurt minut; nu se poate să întîrziem de la datorie.

Pentru aceasta fac apel la domnul vicecomite ca să binevoiască să ia asemenea măsuri în județ încît gărzile naționale <maghiare n.n.>, să fie cît mai bine echipate și să fie gata ca la prima chemare să pună mina pe arme și să se grăbească acolo unde primejdia este cea mai amenințătoare, unde va fi nevoie de forțe hotărîtoare.

Pericolul față de independența țării și propria noastră existență este un îndemn mai presus de orice elocvență, din care motiv vreau să cred că prezentul meu apel nu va rămîne fără efect și stimatul domn vicecomite, pătruns de spiritul răspunderii oficiale și al obligațiilor cetățenești, va întreprinde tot posibilul pentru ajutorarea ținutului învecinat și poate pentru salvarea de la pieire.

Datat în Carei la 29 septembrie 1848.

Eötvös Mihály
prim-vicecomite

(*Pe verso :*)

Prezentat în 4 octombrie 1848, nr. 87 al Comitetului reprezentativ din 1848. Sub nr. 677 de la prim-vicecomitele comitatului Satu Mare către vicecomitele comitatului Maramureș.

Sighetu Marmăției; din oficiu.

10

1848 septembrie 29, Carei. Anexă la apelul prim-vicecomitelui comitatului Satu Mare către prim-vicecomitele Maramureșului privind evenimentele politice din Districtul Chioar.

Másolat

1848-dik évi szeptember hó 29 dik napján Szatmár megyei első Alispán Eötvös Mihály Ur rendeletéből következő tanuvallomást vettem be.

Oláh János Lukácsfalvi lakós, báró Bornemisza József haszonbér-lője, 57 éves Középszolnok megyei születésű vallja : Folyó évi Szeptember hó 27-én estve a fentirt helység mellett lévő táblámban tengerít szedetvén, naplementkor a harangot fére kezdik verni Lukácsfalván, a nép futkosván ide s tova, — kérdezém mi baj s mi okon verik fére a harangot? — senki szavamra kérdésemre egy szót sem felel. — Egy

Krisztán Jákob nevezetű a néptömeg közül viszatérvén, azt kértem tőle, miért veritek a harangokat fére? azt feleli kérdésemre „jön a katonaság, és megyünk elejökbe hogy be ne bocsátsuk, — s kértem de hát miért nem bocsátnátok be, s feleli, nekünk az a parancsolatunk“ ezzel ő tölem eltavozván haza, egy fa villát vett fel, a mellyel a néptömeg közé szaladott. — Bekövetkezvén az éj, a templom mellett tanácskoztak, kik közzé vejem Csengeri István a Gr. Teleki familia fiscusa, azon nap beteg lévén nállam feküdt, menvén, kérdezte okát a harangok féreverésének, — de neki is senki mást nem felelt mint azt hogy nekiek ez a rendeletek van, — ő aztán mondta nekiek, barátaim! legyetek nyugodtan, ne csináljatok zavart, — de ha tovább is folytatja beszédét, minthogy nyilváníták is sokan, hogy ne halgassunk réa baszom a hunczfut teremtésit, — meg is verik, ha őket magokra nem hagyta volna. — Ő aztán haza jött házamhoz, mikor a nejétől következő tartalmu levelet kapja Somkutról: Kedves férjem! Mihelyt e levelemet veszed, azonnal ülj szekérre, és ha élsz, csak egy perczet se késedelmezz. — Itt a nép fel van lázadva, egy éjjel már nem aludtam, mert a harangokat éjjel nappal verik fére, az Oláhság az országutat egészen befedve jönnek mennek. Hosszu László, kapitány, Buttyán Beniamin szolgabíró már elfogva vannak, mit fog tenni az Oláhság, Isten tudja, csak jer sietve ha élsz, — a vejem ezen levelet elolvassa töllem eltávozott, haza ment, hol hogy mi történt nem tudom — Én az után utnak indultam nőmmel, fiammal és leánnyal együtt jöttem Nagy Károlyba a veszedelem kikerülése végett, de az utamba eső helységeekben is már tegnap tudni illik Dánfalván, Pribékfalván, Nyiresen, Fejérszéken szüntelen verték fére a harangokat, és a nép ment Katalin falvához, hogy a hidat elálják, mivel azt mondják, hogy a Bányaiaik őket meg akarják ölni, és egy volt emberem fia azt is mondotta gazdámnak, hogy a föld alig fog megbírni benönket annyin leszünk, és ha valamit akarnak velünk, mindenkit elpusztítunk. — Folyó hó 27-én a Lukácsfalviak Naszódról még egy német levelet is kaptak az odavaló katonaságtól, mit azon követek hoztak, kik az ezeredeshez jártak, csakugyan az ezeredes Jovits parancsolatjára, — mert úgy egyik másik faluból berendelt néhány Oláhokat magához, kiknek azon parancsolatot is adá, hogy ezekről senki más ne tudjon, mint az oláh nép. — Ezen levél elolvasására s megmagyarázására Barlafalu helységéből vitettek két Svábot, de hogy mit olvastak belőle, vagy mi volt tartalma, nem tudom, — mert nem hallottam. — Erdőszádi Alexa nevű ember annyit mondott, hogy már négy ember el is ment Naszódra katonaság után. Mely vizsgálat hogy általam első alispán-Eötvös Mihály Ur rendeletéből 1848. évi szeptember hó 29-én Nagy Károly székvárosában vétetett ki — bizonyítom Kis Gedeon Szathmár megye rendes esküttje.

Arh. St. Baia Mare, fond Prefectura jud. Maramureş, Actele Comitetului reprezentativ, nr. 87/1848.

COPIE

Din ordinul domnului prim-vicecomite al comitatului Satu Mare, Eötvös Mihai, din ziua de 29 septembrie 1848, am luat următoarea declarație.

Ioan Olah, locuitor în Lucăcești, de 57 de ani, născut în comitatul Solnocul de Mijloc, arendaș al baronului Iosif Bornemisza, mărturisește: În seara zilei de 27 septembrie a anului curent, culegînd porumb pe parcela mea de lingă amintita localitate, spre asfințitul soarelui, am auzit că a început să bată clopotul într-o dungă în Lucăcești. Populația fugea dintr-o parte în alta. La întrebarea din ce cauză trage clopotul într-o dungă, nimeni nu mi-a răspuns un cuvînt. Pe unul numit Iacob Cristian, retrăgîndu-se din mijlocul mulțimii, l-am întrebant: de ce tra-geți clopotele într-o dungă? Mi-a răspuns „vine armata și mergem înaintea ei ca să nu o lăsăm să intre în localitate“. La întrebarea-mi, dar de ce nu o lăsați să intre mi-a răspuns: „aceasta ne este porunca“!

Cu aceasta, îndepărtîndu-se, a luat o furcă de lemn cu care a fugit în mulțimea populației adunate, sfătuindu-se lingă biserică. Ginerile meu Csengeri Ștefan, administrator al domeniului contelui Teleki, fiind în ziua aceea bolnav, a dormit la mine. Mergînd la cei adunați, i-a întrebant din ce cauză trag clopotele în dungă, dar nici lui nu i-au răspuns altceva decît că ei au acest ordin. El li s-a adresat: „prieteni, fiți liniștiți, nu faceți tulburări“, dar dacă continua să le vorbească și nu s-ar fi îndepărtat, l-ar fi bătut, cum au declarat și alții.

Venind apoi acasă la mine, a primit de la soția sa din Șomeuta o scrisoare cu următorul conținut: „Dragă soț. Îndată ce vei primi scrisoarea-mi, urcă-te imediat în căruță și, dacă trăiești, să nu întirzii nici un minut. Aici populația s-a răscolat, deja de o noapte nu am dormit deoarece zi și noapte trag clopotele într-o dungă. Românii circulă într-o parte și alta pe drumul țării, complet acoperit de ei. Căpitanul Vasile Hosu și primpretorul Beniamin Butean sînt deja arestați. Ce vor face românii cu ei, Dumnezeu știe! Vino numai repede dacă trăiești“.

Ginerile meu, după citirea acestei scrisori, a plecat acasă, dar ce s-a întimplat acolo nu știu. După aceea împreună cu soția, băiatul și fata au venit în Careii Mari pentru evitarea primejdiei.

În localitățile prin care am trecut ca Dăneștii Chioarului, Pribilești, Mireșul Mare, Fersig încă de ieri se trăgeau clopotele într-o dungă, iar oamenii s-au îndreptat înspre satul Cătălina, pentru a bara trecerea peste pod¹, deoarece spun că băimărenii vor să-i omoare.

Băiatul unui fost om al meu i-a spus stăpînului meu că „ațiția vom fi încît pămîntul abia o să ne cuprindă și dacă vor ceva cu noi îi nimicim pe toți“.

În ziua de 27 a lunii curente cei din Lucăcești au primit și o scrisoare în limba germană din Năsăud, de la comandamentul militar de acolo, pe care au adus-o acei delegați care au fost la colonel.

Într-adevăr colonelul Jovits a chemat din unele sate cițiva români la el, cărora le-a dat acea poruncă, despre care nimeni nu știe decât populația română.

Pentru citirea și explicarea acestei scrisori au fost aduși doi șvabi din localitatea Borlești, dar ce au citit și care a fost conținutul scrisorii nu știu deoarece nu am auzit.

Numitul Alexa Ardușădean atîta a spus că patru bărbați au și plecat la Năsăud ca să aducă armata.

Care investigație luată prin mine, din porunca prim vicecomitelui, domnul Eötvös Mihaly, în 29 septembrie 1848 în orașul de reședință Careii Mari adevăresc.

Kiss Gedeon, jurat ordinar al Comitatului
Satu Mare.

¹ Este vorba de podul de pe râul Lăpuș dintre localitățile Cătălina și Satu Nou de Jos unde s-au dat lupte între români și trupele de honvezi. (Vezi documentul nr. 19).

11

1848 octombrie 1, Baia Mare. Ordinul comisarului guvernamental Gavril Mihalyi către prim-vicecomitele comitatului Maramureș privind revolta populației din comitatele Solnocul Interior, Dobica și Districtul Chioar, dispunînd măsuri de supraveghere a satelor din plășile Vișeu și Cosău.

Másolat

Tisztelt első alispán úr !

Szomorú érzések között tudosítom Önt arról hogy a veszedelembé forgó hazának állás e tájékon naponkint nehezítetik. Belső Szolnok és Doboka megyék népei Naszódí allezredes Urbán által anniyra elámitattak hogy a magyarfajt a hol csak találhatják kiirtani segéd kezeket ígértek, a Kövár vidékiek már továbbrais kiterészkedtek mert tulajdon tisztviselőit és felekezetükbeli embereit Butyán Béni és László sz(ólga) bírákat úgy Csengeri nevű ügyvédet elfogván mint rabokat Naszódra kísérték-minden felőlről az beszélük hogy Marmarost is felkelésre bujtogatni magának az Erdély népnek fő törekvése, azért kérem Kaszó és Felső járásának Erdély felőli Széleiken a leg nagyobb figyelem forditassék, — hogy azon ármány az eddig elé(g) csendes megyénkbe be ne csempesztessék.

A legközelebről a mult hó 19-ről 9762-ik sz(ám) alol küldött Miniszter Elnöki rendelet következtében valjon a megyére esett egész katona ujonczí mennyiségből czélszerű lesz e ? a Román és Ruthen ajku polgárookra oly körülmények között kivétetni, a hátra lévő tartozást még most ön maga ítélje meg hanem akkor erőszakoltatni nem kell mert a

netalán ebből eredhető zavar a megyébe Önt fogja a felelősség terhe érni-mint hogy a megyekörülményeiről eddig hivatalosan még nem értesítettem, — tudósítását ide hova elébb elvárom. — Kelt N(agy) Bányán october 1-ő 1848 — Mihaly Gábor m(aga) k(eze) kir(ály) biztos.

Megolvasta ifj(u) Szabó József
jegyző

<Pe verso :>
nr. 86-k(öz) p(onti) v(álasztmány) 1848,

Arh. St. Baia Mare, Colecția de documente Acad. dr. Ioan
Mihalyi de Apșa, inventar 329, act. 60, f. 19, copie.

TRADUCERE :

Stimate domn prim-vicecomite,

Cu mohorite sentimente Vă înștiințez despre faptul că primejdia ce planează asupra situației țării în această regiune se îngreunează pe zi ce trece. Populația comitatelor Solnocul Interior și Dobîca într-atît a fost de incitată de locotenent colonelul Urban din Năsăud, încît le-a promis ajutor pentru exterminarea ungurilor, acolo unde-i vor găsi.

Cei din Districtul Chioar au mers și mai departe căci au luat prizonieri pe proprii lor funcționari, de aceeași confesiune cu ei, pe juzii nobiliari Beni și Vasile Butean precum și pe avocatul Csengeri, excortîndu-i la Năsăud.

Din toate părțile se vorbește că principala strădanie a populației (române) din Ardeal este să instige la răscoală și Maramureșul. Pentru aceasta Vă rog să vă îndreptați cea mai mare atenție spre Plasa de Sus (Vișeu) și Cosău, mărginașă cu Ardealul, ca instigația să nu pătrundă și în comitatul nostru, destul de liniștit pînă acuma.

Ca urmare a ultimei ordonanțe a președintelui guvernului¹ trimisă cu nr. 9762 din 19 ale lunii trecute (septembrie) să hotărîți dumneavoastră dacă în acele împrejurări va fi oare oportun ca completarea restanțelor din numărul total de recruți stabilit pentru comitat să se facă dintre cetățenii de limbă română și ucraineană, dar în acest caz nu trebuie recurs la constrîngere ca nu cumva din această cauză să se ajungă la tulburări în comitat ; dv. veți răspunde dacă vom avea greutăți.

Deoarece asupra situației din comitat încă nu am fost înștiințat oficial, aștept aici informații cit mai urgente.
Dat la 1 octombrie 1848 în Baia Mare.

Gavril Mihalyi, cu mîna proprie, comisar
guvernamental

Colaționat
Szabo József, junior, notar

12

1848 octombrie 4, Vişeu de Sus. Raportul primpretorului Vasile Mihalca înaintat Comitetului reprezentativ plenipotenţiar comitatens din Sighet privind răzvrătirea românilor borşeni împotriva intrării armatei în sat.

Tisztelt középponti válaszmány

A tisztelt középponti válaszmány kegyes határozata értelmében én e fojó hó 2-ik napján a Giberti kapitány úr századával Szigetről kiindultam Borsa felé a csend helyrehozására és midőn másnap az az e folyó hó 3-ik napján a falu alatt meg érkeztünk délutáni két órakor azonnal kapitány úr századát rendbe állította és haladtunk a falu felé amikor a Borsai nép tódulva jött előnkbe és lehetett 1000-en ha nem többen karokkal, vasvilákkal, puskákkal, kaszákkal és csákányokkal egytől egyig felfegyverkezve; ezt látva a katonákat hátrább hagyva a kapitánnyal hozzájuk mentünk kik egytuzere azt kiáltoták hogy nekik nem kel semmi katonaság mert ők a császárnak emberei és annak hűséget és esküdtek Naszódon és onnan írást is hozták az az magától a Császártól Császári petsével ere a kapitány is mondotta : jó ha ti a Császár emberei vagytok én is katonáimmal és é vagyok, de ők azt nem hitték hiába mutattam nekik a két fejű sas jegyet azt monták hogy ezen katonák a vármegye által fel vannak bérelve irányokba, ez után magam intéztem hozzájuk egy beszédet és keztem a jó utra vezetni őket de az is mind semmi volt nem akarnak hinni seminek csak a Naszódra kapot írásnak mert ara azt mongyák hogy azt maga a Császár adta nekik, és az által ők minden teher vitelés aloll mentek mely írást elő is mutatak melybe az van hogy semi Császári katonát ha reájok találunk menni be ne ereszenek alá írva volt Urbán főstrazsameszter és más két katona tiszt által és meg pecsételve. Ezek után azt mondtuk nekik hogy adjának szállást a katonáknak kik közül kettő mondotta is hogy adnak, de a nagy többség azt kiáltotta nagy ingerültem hogy nem ad onnan távoznak el mert ők be nem eresztik a faluba, ere én minden esetre, ara magamat el szántam hogy csak jöjön vellem a katonaság be én vellek be fogok menni minden legkissebb baj nélkül előre bocsátván kapitány urnak azt hogy ha netalán tán engemet mint a ki a katonaság előtt fogok meni ha valaki által meg támatattnék, vagy le ütettnek mint a ki már ara nemzetemért mondva kész voltam, védelmezenek mire kapitány úr ki monta hogy ő ara nincs felhatalmazva mit fájdalmasan kellett hallanom, de hiába már megtörtént azután azt is mondotta hogy ötött már mint egy az Urbán alá írásával meg mutatott írás és nem engedi hogy azt tegye hogy a faluban menyen be a mi reánk való nézve elűg nem

jó volt mikor be lehetett volna minden baj nélkül menni mert akkor is talán csak én lettem volna az egésznek áldozatja más nem és még sem sikerült a bemenetel, hanem vissza kellett jönni még tegnap a katonaságnak ide Felső Visóra, ezekhez képest nekem a volna az alázatos véleményem, hogy ide oly embereket rendeljenek még vagy 200 kibe nekem nagyobb bizadalman legyen, vagy pedigen ki eszközölni az igen érdemes major urnál azt, hogy a katonaság ha netalán Naszódra ide más két Compania katonaság jönné a Borsaiak felsegésére azokra de csak nem mutatnak oly írást hogy a Császár és ő felsége királyunk parancsára jöttek ide hogy löhesenek reajok mert a Borsaiak oda mentek segedelemért Urbánhoz ki nekiek megígérte hogy ad ha bajok lesz és a mint kapitány úr mondotta nekem a királyi biztos urat kelletik arra meg keresni hogy irjon a majornak az iránt mert akkor minden bizonyal a major eszerint ki adja a parancsolatot azután törvényszéket kell rendelni hogy egyszerre jöjjön és a bűnösöket megítélhesse, hanem nem rőktön ítélő biroságot és pedig azt azért nem mert akkor igasság szerint alig lehetne közülök 50 embert életbe hagyni a mi nagy ingerültséget okozna a népbe is továbbá a katonasággal szeretném azt téteni hogy azokat a Borsai határ szélén kordont huzni és őket kevés ideig sehová sem engedni mert akkor bizonyosan jó modal megadják magokat, és leg kisebb baj sem lenne ; másként ha fognak vellek bánni, akkor igen sok embernek kelletik lesz meghalnia mert azok már könnyen magokat meg nem adják anyira el van rontva és bujtogatva az erdely 2-ik olá ezred tisztei által, továbbá vagy a deputatioval vagy a törvény székkal kéressen meg Mihály Gábor kormány biztos úr és hogy fel jöjjön ugy a kenyér részletekről és már élelmezésről is gondoskodni kellitik miután töllem egyedül mind ezeket tellyesíteni nem is lehet ha éjel nappal foglalatoskodnék is, de nekem a többi helységeimbe is kellitik járnom ne hogy azok is a bujtogatok által meg rongáltassanak mert már minden fele irtak leveleket a Borsaiak hogy velek tartsanak mindenbe, engemet pedig mindenekről tudósítani méltoztassanak mely tisztelel maradok. Felső Visó, october 4-én 1848. Tisztelt válaszmánynak Alázatos szolgálja Mihálka László, szolgabíró.

Arh. St. Baia Mare, fond Prefectura jud. Maramureș, Actele Comitetului reprezentativ, act nr. 42 din 1848, orig., l. maghiară, 2 f.

TRADUCERE :

În conformitate cu binevoitoarea hotărîre a stimatului comitet central plenipotențiar, eu în ziua de doi a lunii curente, <octombrie>, împreună cu compania domnului căpitan Giberti, am plecat din Sighet spre Borșa, pentru restabilirea liniștei. Și cum a doua zi, în trei ale lunii curente, la ora două, am ajuns la marginea satului, domnul căpitan și-a pus compania în ordine și am înaintat spre sat, cînd populația comunei Borșa, în număr mare ,aproximativ 1.000 dacă nu mai mulți, înarmată

de la primul pînă la ultimul om cu pari, furci de fier, puști, coase și cu securi, ne-a întîmpinat.

Văzînd acestea, lăsînd soldații mai în urmă, am plecat la braț cu căpitanul, cînd populația respectivă a strigat într-un glas că <borsenii> nu au nevoie de nici o armată deoarece ei sînt oamenii împăratului și acestuia i-au jurat credință la Năsăud, de unde au adus și o scrisoare de la împărat, cu sigiliu împărătesc.

La aceasta căpitanul le-a spus : bine, dacă voi sinteți oamenii împăratului și eu cu soldații mei sîntem ai lui. Ei însă nu au crezut, în zadar le-a arătat emblema vulturului cu două capete. Ei au răspuns că acești soldați sînt tocmiți de către comitat, împotriva lor.

După aceasta le-am adresat o cuvîntare prin care am încercat să-i aduc pe drumul cel bun, dar nici aceasta nu a avut nici un efect.

Nu vor să creadă în nimic, numai în ce primesc în scris de la Năsăud, pentru că acolo, așa se spune, însuși împăratul le-a dat lor scrisoare și i-a scutit de toate serviciile, care scrisoare ne-au și arătat-o și în care se menționează că dacă eventual ar veni peste ei cineva, să nu lase să intre <în sat> nici un soldat imperial.

Scrisoarea era semnată de Urban, comandantul garnizoanei militare și de alți doi ofițeri, fiind și sigilată.

După aceasta i-am rugat să ne dea încartiruire pentru soldați. Doi dintre ei au spus că dau, dar marea majoritate a strigat cu mare indignare că nu dau, să plece de acolo că ei nu-i lasă să intre în comună.

În aceste împrejurări eu, ca unul care am fost gata să fac totul pentru națiunea mea, m-am hotărît ca împreună cu armata să intru în sat fără nici o dificultate, rugînd în prealabil pe dl. căpitan ca în cazul în care pe mine, care mă voi duce în fața soldaților, mă vor ataca sau mă vor doborî la pămînt, să mă apere, la care, a trebuit să aud cu durere de la dl. căpitan că el, pentru așa ceva, nu are împuternicire.

Căpitanul a mai adăugat, în continuare, că printr-o scrisoare purtînd semnătura lui Urban, ce i-a fost prezentată, i s-a interzis să intre în sat, lucru care pentru noi a fost regretabil deoarece, în timp ce am fi putut intra fără nici o dificultate și cînd poate numai eu aș fi căzut victimă, și nici decum altcineva, intrarea nu a reușit ci, dimpotrivă, armata a trebuit să se retragă încă ieri aci în Vișeu de Sus.

Față de acestea umila mea părere ar fi ca să se dispună trimiterea a încă vreo 200 de soldați, în care să pot avea mai multă încredere, sau să se facă demersuri la mult stimatul domn maior ca în cazul în care de la Năsăud ar sosi aici alte două companii militare, pentru ajutorarea borșenilor, să se deschidă foc asupra acestora, numai dacă aceștia nu prezintă o astfel de scrisoare că ei au venit la porunca maiestății sale imperiale și regale, deoarece borșenii s-au dus la Urban pentru a-i cere sprijin, care le-a promis. că în cazul în care vor avea nevoie, le va acorda acest sprijin ; domnul căpitan mi-a spus că trebuie cerut împuternicitului regal ca el să scrie maiorului pentru această aprobare fiindcă în acest caz în mod sigur va emite ordin în acest sens. În continuare va trebui să iasă tribunalul¹ la fața locului pentru a stabili vinovații, dar nu tribunalul statarial pentru că, propriu-zis în acest caz

dintre acești oameni ar trebui lăsați în viață numai vreo 50, ceea ce ar produce o mare agitație în rîndul populației.

În continuare aș dori ca armata să facă un cordon în jurul Borșei și locuitorilor să nu li se permită să se ducă nicăieri, fiindcă în acest caz, cu siguranță ei se vor preda și nu s-ar mai ivi nici un necaz.

Altminteri, dacă vor fi altfel tratați, va trebui să moară mulți dintre ei deoarece aceștia ușor nu se vor preda, deoarece sînt influențați de ofițerii Regimentului II român din Transilvania. De asemenea comisarul guvernamental Gavril Mihalyi va trebui să fie întîmpinat fie printr-o deputație, fie din partea tribunalului, ca acesta să vină aici pentru că trebuie asigurată aprovizionarea cu pîine și cu altele, deoarece de la mine singur nici nu se poate pretinde îndeplinirea tuturor acestor chestiuni, chiar dacă m-aș ocupa zi și noapte, or eu trebuie să merg și în alte localități, ca nu cumva și acestea să fie influențate de înstigatorii, pentru că borșenii au trimis deja scrisori în toate părțile ca să țină cu ei în toate.

Pe mine vă rog să binevoiți a mă înștiința despre toate, pentru care rămîn cu respect.

Vișeu de Sus la 4 octombrie 1848.

Supus serv
Vasile Mihalca
primpretor

¹ Referirea se face la tribunalul comitatens, care a și făcut deplasarea la Borșa, pedepsind cîțiva țărani care s-au opus intrării armatei maghiare în localitate.

13

1848 octombrie 5, Giulești. Raportul primpretorului Gheorghe Iurca junior către Comitetul reprezentativ plenipotențiar al comitatului Maramureș privind agitația românilor giuleșteni, cerînd 50 de soldați din armata regulată pentru asigurarea liniștii și ordinii publice.

1111-ik szám

Tisztelt választmány !

A létünket fenyegető reakció király allapota óriás léptekkel halad elő. A nép jelleme gyökerében megromlott el annyira hogy még utálat s félelem nemével fordul el életadó táplálékátol, örömmel ragadja magához a méreg teli poharát.

Hivatalos kötelességemnek tartom most a köznép, hangulatának következeseket rontható jelenségeiről a középp tisztelt választmányt azonnal tudósítani.

Fájdalmasan kell a veszélyes jelenségek egyikét éppen most Gyulafalváról tudomásra jutatnom. Ezen helységnek lakosai a legkissebb kivétellel ott állnak most hogy minden perczen várnom lehet a reactió részerei nyilatkozatukat. — Az engedelmisség bennök a legalsó fokra szállott egyátaljában minden dolgokban, de leginkább azokban mik átalakulásunk illetik, — napközben csoportozások, s politikai dolgok feletti suttogások-mert nyilván egy két fellépésem után még ugyan nem mernek tenni-sem ujság már itt.

Az estve Jurka János törvényszéki elnök úr meghagyásából kivétel nélkül mindenkit az erdélyi közlekedési vonal bebaricadirozására kirendeltem. De sikertelen, senki sem akar menni, egyhangulag felelvén hogy „ők az erdélyi ut bevágásával az erdélyi atyafiakat magokra egyátaljában nem haragítják“ s az A Capacitatio általam ismert két neme, szép szó és fenyegetés semmit sem használnak már itt. S ott hol így szólnak az emberek nem lehet véleményem szerint rendkívüli eszközökhöz nem nyulni, ne hogy a híres „már késő“ jelszó itt is bekövetkezzék.

A mult évbe vagyonom felperzselték, most is szintén kell ilyenre készen lennem, de én azért részemről megnyit lehet tenni fogok ön életmi feláldozásával is, csak a tisztelt választmány is támogasson, mitt kétkedni polgári bűnnek tartanám.

Gyulafalva a Mára vizen tisztelt bizottmány igen fontos hely, mert ez adja a körulte fekvő több helységeknek a tónust, itt kellene tehát az igaz ügy számára, biztosítani a nép hangulatát. — Hatását legjobban megtenné felelőségem alá Gyulafalvára ha csak 10—15 napra adantó vagy 50 darab rendes katona. — Ezt én a tisztelt választmánytól midőn kérném szakonként mindég minden politikai jelenségről a tisztelt választmányt tudasítandó maradtam.

Gyulafalva, october 5. 1848.

ifiu Jurka György
Szolgabiró

(Pe verso :)

92 központi választmány 1848.

1111A Márai kerület szolgabirájától

A Középponti telyes hatalmú választmánynak. Hivatalból, igen sietve, Szigeten.

Arh. St. Baia Mare, fond Prefectura județului Maramureș, Ac-tele Comitetului reprezentativ, act. nr. 49, orig., l. maghiară, sigiliu aplicat în ceară roșie.

TRADUCERE :

Onorat comitet !

Pericolul ce ne amenință existența noastră crește din zi în zi cu pași uriași. Starea de spirit a populației s-a stricat în așa măsură încît

întoarce spatele cu dezgust și ură sursei de viață. luînd cu bucurie paharul plin de otravă.

Din obligație oficială țin să înștiințez imediat Comitetul reprezentativ comitatens despre starea de spirit a plebei, care s-ar putea să aibă urmări grave.

Cu durere trebuie să vă înștiințez chiar acum din Giulești despre unul din fenomenele periculoase. Locuitorii acestei așezări, cu foarte puține excepții, au ajuns pînă acolo încît în fiecare moment pot să mă aștept să se declare de partea reacțiunii¹. Supunerea lor a scăzut la cel mai mic grad în absolut toate privințele, dar mai ales în ceea ce privește prefacerile noastre; nu prezintă noutate aici nici adunările din timpul zilei, nici sporovăielile politice, altceva neîndrăznind să facă, mai ales în urma măsurilor luate de mine.

Aseară, din dispoziția președintelui tribunalului <statarial> am ordonat baricadarea fără excepție a tuturor căilor de comunicație cu Ardealul, dară fără nici un rezultat, deoarece nimeni n-a vrut să meargă la lucru, răspunzînd într-un singur glas că „*ei nu vor atrage asupra lor supărarea fraților lor ardeleni prin închiderea drumurilor spre Ardeal*“. Aici deja cele două modalități cunoscute de mine: cuvîntul frumos și amenințarea nu mai folosesc la nimic. Iar acolo unde oamenii se pronunță astfel nu se poate, după părerea mea, să nu se recurgă la mijloace excepționale, ca nu cumva și aici să se adeverească renumita zicală „*deja e prea tîrziu*“.

Anul trecut mi-au incendiat averea, iar acum trebuie să fiu pregătit pentru așa ceva, dar din parte-mi voi face totul pînă la sacrificiul suprem, numai să fiu ajutat de onoratul comitet, lipsa acestui sprijin socotind-o o crimă.

Onorat comitet, Giuleștiul este într-adevăr o localitate importantă, pe riul Mara, deoarece ea dă tonul pentru mai multe localități din jur. Aici ar trebui deci asigurată o atmosferă bună în rîndul populației pentru cauza dreaptă.

Cel mai bine mi-aș putea asigura răspunderea pentru aceasta dacă mi-ar fi puși la dispoziție 10—15 zile cincizeci de soldați din armata regulată.

Cerînd aceasta onoratului comitet, rămîn cu obligația să-l înștiințez periodic despre ivirea oricăror manifestări politice.

Giulești la 5 octombrie 1848.

Gheorghe Iurka junior
.... primpretor

<Pe verso :>

nr. 92 — Comitetul central — 1848.

nr. 1111 De la primpretorul plășii cercuale Mara, Onoratului comitet central plenipotențiar. Din oficiu —

— urgent —
în Sighet

¹ Documentul fiind redactat de un funcționar comitatens fidel revoluției maghiare, numește „reacțiune“ tot ceea ce se opunea acesteia. Evident aici este vorba de români și de ruteni.

1848 octombrie 10, Dragomirești. Raportul primpretorului Ioan Szaplonezai către Comitetul reprezentativ al comitatului Maramureș privind incidentele dintre budeștenii aflați în drum spre Năsăud, pentru a depune jurămint către împărat și notarul Balea din Dragomirești.

Mélyen tisztelt Bizottmány !

E mai nap mintegy 12 óraker délben nagy lármát hallván, midőn annak megtudása véget szobámból kimentem, láttam nagy toladást az udvaromban, és a tömegben Bálya József jegyzőt, kinek a feje több helyütt beütve volt és nagyon vérzett, és egy budfalvi embert tölem azt követelte, hogy adjam ki őtett, mivel kém, hogy Budfalvára vigyék, a mint azután közelebbről néztem a tényt a tömegben voltak többen budfalviak, kik között csak Beringye Grigorit ismertem meg, voltak szelistyeiek is, de őket ki nem ismerhetvén, megsem is nevezhetem, ezeken kívül volt két fegyveres határőr is, Erdélyből de ezek a tömegen kívül az utcán voltak, és azt mondták nekem, hogy a vármegyére levelet visznek.

A midőn arról kérdezősködném, hogy ki ütötte volna meg a jegyzőt, azt mondotta egyik béresem, hogy a verekedés az udvaromban történt és egy gubás ember megütötte, hihetőleg baltával, mert mind a budfalviak, mind a szelistyeiek baltákkal és puskákkal voltak fel-fegyverezve.

Beringye Grigori budfalvi nemesbíró azt is mondotta nekem hogy a Borsaiaknak mentek segítségére háromszáz határőrök és nem Szacsal, hanem Radna felé indultak az ő szeme láttára, úgy a budfalviaknak is ment segítség Beringye álitása szerint mintegy ötszázan. Beringye Grigor pedig a többi budfalviakkal Naszódon voltak megesküdni a Császár hűségére.

A mi illeti végre magát a tényt, van alkalmam jelenteni végre még azt is, hogy embereim nem lévén kikkel ellent álljak ; mert mindössze csak három férfi lehetett dragomirfalvi, a többiek, kik jelen voltak, mind aszonyok voltak, a tényt meg nem gátolhattam sem pedig a bűnösöket el nem foghattam, ezek megtörténvén az erdélyi határőrök és a többi budfalvi és Szelistyeiekkel az udvaromból sebes léptekkel távoztán lefelé mentek.

Mely alázatos jelentésem után mély tisztelettel maradok. Kelt Dragomirfalva Október 10-kén, 1848.

Szaplonezay János
főszolgabíró

verszátul :

Azon Szelistyei emberek közöl ki Budfalvi embereket kísérték Konyháig, az egyik vissza jövet meg állott az utcán a házom irányába és azt mondta nekem hogy ha be nem megyek a házomba mindjárt be végzi életemet. Puska lévén a kezén azt is halottam hogy a Szelistyei ma még holnap mind Naszódra mennek esküdni el az egész Szelistye

oly lábra akar állni mint Borsa.

⟨*Pe verso :*⟩

A felsőjárási főszolgabírótól

Mélyen tisztelt Bizottmánynak,

hivatalból, igen sietve,
Szigeten

164. köszponti választmány 1848.

Arh. St. Baia Mare, fond Prefectura jud. Maramureș, Actele
Comitetului reprezentativ, act nr. 96, f. 1—2, orig., l. maghiară.

TRADUCERE :

Mult onorate comitet !

Auzind azi în jurul orei 12 mare gălăgie, pentru a afla ce s-a întâmplat am ieșit din cameră și am văzut în curtea mea mare înghesuială și în mulțime pe notarul Iosif Balea, care avea capul spart în mai multe locuri, sîngerînd puternic. Un budeștean mi-a cerut ca să li-l predau lor ca să-l ducă în Budești deoarece este spion. Privind după aceasta mai în deaproape realitatea, în mulțime erau mai mulți budeșteni, dintre care doar pe Grigore Berinde l-am recunoscut, erau și sălișteni, pe care necunoscîndu-i, nu-i pot nominaliza. Pe lingă aceștia au fost și doi grăniceri înarmați din Ardeal, dar aceștia erau în afara mulțimii, în stradă și mi-au spus că duc scrisoare la comitat.

Întrebînd cine l-ar fi lovit pe notar, unul din argații mei mi-a răspuns că încăierarea l-a avut loc în curte și că l-a lovit un om cu gubă, pe semne cu securea, deoarece și budeștenii și săliștenii au fost înarmați cu securi și puști.

Budeșteanul Grigor Berinde, jude nobiliar, mi-a mai spus că în ajutorul borșenilor au plecat 300 de grăniceri, vîzîndu-i cu ochii lui pornind spre Rodna și nu spre Săcel. De asemenea și budeștenii le-au mers în ajutor, după relatarea lui Berinde, aproximativ 500, iar Grigor Berinde cu restul budeștenilor au fost la Năsăud pentru a depune jurămînt împăratului.

În ce privește realitatea am, în sfîrșit, ocazia să raportez și faptul că neavînd oameni cu cine să le stau împotrivă, deoarece în total numai trei oameni ar fi fost dragomireșteni, restul care au fost prezenți au fost numai femei, fapta nu am putut-o împiedeca iar pe cei vinovați nu i-am arestat. În urma acestor întîmplări grănicerii ardeleni cu restul de budeșteni și sălișteni au ieșit cu pași repezi din curte-mi, îndreptîndu-se în jos.

Dintre acei oameni sălișteni care i-au condus pe budeșteni pînă în Cuhea, unul s-a întors, oprindu-se în dreptul casei mele și mi-a spus că dacă nu intru în casă imediat mă lichidează, avînd arma în mînă. Am mai auzit că cei din Săliște încă azi și mîine toți pleacă la Năsăud

ca să depună jurământ și că toată Săliștea dorește să stea pe aceeași poziție ca cei din Borșa.

În urma acestui raport rămân cu adinec respect.
Dat în Dragomirești la 10 octombrie 1848

Ioan Szaploneczai
primpretor

⟨Pe verso :⟩

De la primpretorul plășii de sus ⟨Vișeu⟩
Mult stimatului comitet, din oficiu
— urgent — în Sighet

Nr. 164 al Comitetului central — 1848.

15

1848 octombrie 10, Vișeu de Sus. Raportul delegaților
Vasile Mihalca și Emeric Szaploneczay către comitetul
plenipotențiar privind evenimentele din Borșa.

Tisztelt választmány !

Utasításunk szerint a Setrevről kellene tudósításunkat tenni de a sors, mely hazánk felett sötét fátyolát lebegteti, úgy akará, hogy az ármány leple — távolabb még — Borsa helységében lebbentessék fel. Mi ugyanis utasításunk következőségében midőn a folyó hó 5-ik napján a Setreven megjelent oláh ezredbeli katonaság vissza vonulását megértvén itten Felső-Vison a Telci kapitánynak a Setrev tetejére érkezés véget megjelenésre való meghívó levelünket utnak indítani akarnák, Borsárol egy levél érkezett melyből nem kis fájdalommal olvástuk Binder Radnai oláh ezredbeli kapitány úr azon jelentését, hogy o ezrede részéről katonasággal megérkezett Borsara a havasokon át a véget, hogy a Borsaikat, kívánságuk szerint mint ezutáni határ örökét pártfogása alá vegye, meghívta egyszersmind Mihályka szolgabíró urat értekezés véget Mojszénba. Mi sajnosan értettük ugyan édes megyénk földjét idegen fegyveres néppel való megszálltát, siettünk mindazonáltal a meghívásnak eleget tenni, mert így utasításunknak is hamarább megfelelni véltük, tudván hogy ezen kapitány úr is szintűgy megfelelhet mint a Telci kapitány a katonai utasítások egyformasága miatt.

Felmervén tehát Mojszénba alig egy fertályni óra idő után megérkezett Binder kapitány, Ferenczy hadnagy, egy auditor s a Borsai kerülő gazda kíséretében lőháton. A szobába belépven rövid köszönés után tűstént szót emelt mikép késni nem akar miszerint ide jövetelének okát előadja. Ekkor előadá, hogy ő Ezrede részéről a véget küldetett Borsára, mert Borsa helysége Naszódon Urbán alezredes előtt azt a nyilatkozatot tette, sőt reá meg is esküdött, hogy Borsa helysége a magyar királynak soha, de az Austriai Császárnak mindenkor kész hódolni és katonát

adni — és a megyében a megye tőlök erőszakkal kíván ujjonczoikat állítani, kérték a Naszódai katonai kormányt, hogy őket pártfogása alá vegye ; a miért is ő megjelent, hogy a Császár számára ígért ujjonczoikat közölők ki állítsa. A kapitánynak ezen előadása után azon kijelentésünk mellett hogy mi a nemes megye éppen e tárgyban kiküldött megbízottjai minden katona fogás, vagy akár miképpen is, más országnak, és másnak mint országnak és apostoli királyunk részére való ujjonczozásnak ellene mondunk, és mindenkit attól eltiltunk, utasításunkban foglalt kérdő pontokat a kapitány eleibe terjesztettük, nevezetesen : miért bujtogatják a határörök a megye békés népét, és ijeszttetik dulással ha Naszódra esküdni nem mennek ? miért bujtogatják az adó mentességgel, holott ezen teljesíthetetlen ígéretnek nem csak az álladalomra, de magára az uralkodóra nézve is veszélyes következése lehet ? — és miért akarna a Telcsi kapitány a Setreven fegyveresen megtámadni a Szacsali népet ? Mire a kapitány ekképen felelt : A katonaság részéről való bujtogatás nem áll, de az sem áll, hogy ijeszttéssel vagy dúlás fenyegetésével erőltetnék a Naszódra való eskületételre ; mert Urbán alezredes úr valahány előtte megjelen mindeniket megkérdi jó szántából akar e az Ausztriai Császár zászlója alá esküdni, és a császár számára katonát adni. — Hogy pedig adómentességgel bujtogatná a Naszódai kormány, az éppen valótlan, mert maga is megismeri hogy ennek rossz következményei lehetnek — és utasítása is azt tartja, hogy a katona ujjonczi állítás a felesküdt helyiségekben megakadályozásán felül sem politikai sem törvényes dolgokban bele ne foljon, sőt ezen tekintetben kötelessége is inteni a népet az illető felsőbbségnek való engedelmségre. — Hogy pedig a Telcsi kapitány a Setreven fegyveres erővel át akart volna jönni nem hiheti, mert tudja hogy erre utasítása nem volt, és az egész zavar onnan eredhetett, hogy a katonai kormány megtudván, hogy Máramoros megye maga részéről kordont húzott, ő is a katonai részről a Setrev alatt 30. emberből kordont vont, és ha történt valami kihágás, ezt a közegények teheték. — Mi azon előadására hogy az adó mentesség részokről nem ígértetett, felhívtuk, hogy nyilatkoztassa ezt ki a szobában és tornácra betolult nép előtt is. Mit a kapitány teljesített is azon bővebb felvilágosítással, hogy ezután a nemes is az ur is egyformán adó alá lesz vetve. Melly nyilatkozat a jelen volt népben nem kis figyelmet ébresztett. Ezeknek folytatában kérdeztük továbbá ; Miért eskedetnek Naszódon a mi embereink az Ausztriai Császár részére holott az Ausztria Császár a magyar király is ?

Igaz ugyan mondta a kapitány, hogy személyben egy, de miután magyar ország Ausztriától külön akar élni szükség ezt megkülönböztetni, és ugyan azért, monta, ők minthogy az oláh nemzetnek a magyaroktól való nagy idegenkedését tapasztalják sőt Naszódra járnak a katonai kormányt kérni hogy szabadítsa őket meg a magyarok királyától, az e nemzet által ajánlott ujjonczoikat az Ausztriai Császár, nem pedig a magyar király ezredéibe akorják besoroltatni — és itt előadá mikép Erdélyben eddig már 700 oláh falu esküdött fel az Ausztriai Császár hűségére. Továbbá folytatott beszélgetésünk között azon előadására hogy az unio már nem áll, mert az uniot sem az oláh, sem a szász nem pártolja, azt kérdök ennek folytán, hogy ha az unio nem áll, miért jöttek ők ide-

gen földre ujjonczoakat állítani? Mire azon pusztá választ kaptuk, hogy ez mind felsőbb parancs következtében történik, — nevezetesen megemlíti mikép Urbán alezredes úr most közelebb Bécsben fent lévén, onnan hozta ezen és más parancsokat.

Kérdeztük továbbá meddig fogja Borsát katonával megszállva tartani? Azon feleletet vettük, hogy ő ugyan hónap vissza megy, de a katonaság Borsán marad mind addig míg a Szigeti őrnagy által kinek ma levelet irt, a Borsai nép pártfogás alá nem vétetik. A mit mint bizonyost hiszem is, mert most legközelebb érkezett katonai parancs szerint minden katona egy fő parancsoló alatt van, és valamint a miniszterekről nem, úgy a civilis iurisdictiontól is semibe sem fog a katona fűgni, úgy hogy még az adó behatására megkivántató katonai assistentia is megtagadtatni rendeltett kijelenté egyszersmind hogy nekik megjött miszerint a Felség az 1848 évi törvényeket megsemmisítette, mert tőle kicsikarva voltak. Említette, hogy a statáriális proceduráról a Felség semmit sem tudott eddig, és most ezt is eltiltotta. Mondá továbbá hogy 7. Budfalviakat, kik a statárium elől megszöktek és eddig Naszódon tartoszkodtak, ma küldötte le a Szigeti őrnagyhoz pártolás véget, azt is mondván hogy Urbán alezredes úgy nyilatkozott, hogy ha ezen Budfalviak közzül csak egyis felakasztatik kő kövön maradni Máramarosban nem fog.

És ezek azok tisztelt választmány! mellyeket Binder kapitány urtól értettük és mellyeket a tisztelt választmánynak bejelenteni kötelességünknek tartattnak azt is továbbá jelentvén, hogy Borsán legfeljebb 60 katona van csak.

Már miképpen lehetne a katonákat a további beharapodzástól eltiltani, azt a tisztelt választmány leg jobban találandja fel. Mi részünkről kettőt vagyunk bátrak ajánlani, egyik az, hogy Szacsalon felül kordon vonassék nemzeti örökből, kik arra felvigyázzának hogy a borsaiak sós vizért le nem mehessenek, mert úgy hiszük ez által mefgogják banni cselekedetöket. Másik pedig az, hogy a Szacsáli elzárás továbbá is tartassék a Setreven.

Jó volna ugyan még a népet biztátni és oktatni, mert Moiszény helységében előtűnk sokan a kapitány távoztával kiálták : éljen 1-ő Ferdi-nánd! mi velök tartunk; de fájdalom a bujtogatós már olly tető pontján áll, hogy talán már senkiben sincs bizadaloma. Mély tisztelettel maradván

A tisztelt választmány

Kelt Felső Visson, 10-ik octóber 1848.

alázatos szolgálai Szaploneczai Imre, Mihalka Laszló szolgabíró, mint kiküldött tagok.

Nr. 165 központi választmány 1848.

Arh. St. Baia Mare, fond Prefectura jud. Maramureş, Actele Comitetului reprezentativ, act nr. 97, f. 1—4, orig., l. maghiar.

Onorat comitet plenipotențiar,

Conform instrucțiunilor primite ar fi trebuit să vă înștiințez de pe Șetrev¹, dar soarta, care-și flutură voalul său negru deasupra patriei, vrea ca intrigă ascunsă să plutească și pe mai departe asupra localității Borșa.

Noi, potrivit instrucțiunilor primite, când pe data de cinci a lunii curente am aflat de retragerea de pe Șetrev a trupelor din regimentul român, aici în Vișeu de Sus am vrut să-i trimitem scrisoare de chemare căpitanului de la Telciu, pentru a se prezenta pe culmea Șetrev, pentru o consfătuire, dar când să trimitem scrisoarea de chemare a sosit o scrisoare de la Borșa, în care cu durere am citit raportul domnului căpitan Binder² din regimentul român Rodna, din care rezultă că el cu partea sa de armată a sosit la Borșa, cu scopul de a satisface dorința exprimată de borșeni ca de acum înainte să-i ia sub protecția grănicerilor. În acest scop l-am chemat, totodată, pe primpretorul Mihalca la Moisei.

Am înțeles cu regret că pământul drag al județului (Maramureș) a fost invadat de armată străină. Cu toate acestea ne grăbim să răspundem la chemare deoarece, procedând astfel, socotim că răspundem mai repede îndrumărilor primite, știind că și acest domn căpitan va răspunde la fel ca și căpitanul de la Telciu, având în vedere identitatea instrucțiunilor militare.

Prin urmare, apreciem că abia după un sfert de oră au sosit călare în Moisei căpitanul Binder, locotenentul Ferenczy³, un ascultător, fiind însoțiți de un paznic — proprietar din Borșa.

Intrind în cameră, după scurte salutări, deoarece nu vrea să întirzie, prezintă motivul sosirii sale aici. El a spus că a fost trimis cu partea sa de regiment la Borșa deoarece locuitorii acestei comune au declarat și au jurat în fața colonelului Urban în Năsăud că localitatea lor nu va fi niciodată a regelui Ungariei, dar împăratului Austriei este gata oricând să-i aducă omagiu și să-i dea soldați.

Intrucît județul dorește să facă recrutări cu forța, au cerut comandamentului militar din Năsăud să-i ia sub ocrotirea sa, fapt pentru care ei s-au și prezentat ca să ia recruții promiși pentru împărat.

După această afirmație a căpitanului, noi, delegația trimisă din partea nobilului comitat tocmai în această problemă, declarăm că după toate regulile militare sîntem împotriva ca sub orice formă să se efectueze recrutări pentru altă țară decît pentru regele apostolic și interzicem oricui să facă acest lucru.

Punctele cuprinse în instrucțiunile noastre, pe care i le-am prezentat căpitanului (Binder) au fost : de ce instigă grănicerii populația pașnică a județului și o înspăimîntă cu devastarea dacă nu merge să depună jurămint pentru împărat la Năsăud ?

De ce-i instigă cu scutirea de impozit cu toate că această promisiune este irealizabilă, putînd avea urmări grave atît pentru stat cit și pentru împărat ?

Și de ce a vrut căpitanul din Telciu să atace cu armata de pe Șetrev populația Săcelului ?

La aceste întrebări căpitanul Binder a răspuns : Instigarea din partea armatei <Regimentul II grăniceresc din Năsăud> cade, după cum cade și afirmația că se forțează depunerea jurământului pentru Năsăud, prin amenințarea cu devastarea, deoarece domnul locotenent colonel Urban pe oricine se prezintă în fața sa, pe fiecare îl întreabă dacă de bunăvoie dorește să depună jurământ sub steagul împăratului Austriei și să dea soldați pentru împărat.

Afirmația că comandamentul de la Năsăud ar instiga cu scutirea de impozite este chiar neadevărată deoarece și el recunoaște că aceasta ar putea avea urmări nedorite, dar și instrucțiunile interzic ca efectuarea recrutării în localitățile ce au depus jurământ să se desfășoare fără condiții politice, sau care contravin legilor, ba chiar prevăd în această privință obligația de a înștiința populația despre supunerea față de superiori. Iar afirmația potrivit căreia căpitanul de la Telciu ar fi dorit ca peste (trecătoarea) Șatra să vină cu forța armelor nu o cred deoarece știe că nu au fost instrucțiuni în acest sens și toată zarva provine din faptul că comandamentul militar știind că comitatul Maramureș a păstrat un cordon militar de partea sa, și comandamentul militar respectiv a format un cordon sub Șatra, compus din 30 de soldați, iar dacă a avut loc vreun exces, acesta ar fi putut fi comis de flăcăi.

La precizarea că din partea lor nu s-a promis scutire de impozit, noi l-am chemat să declare acest lucru și afară, pe prispa casei plină de oameni, lucru pe care căpitanul (Binder) l-a și făcut, explicând mai pe larg că de-acum înainte și nemeșii și domnii vor fi puși la impozite, declarație ce a stîrnit un mare interes în rîndurile populației prezente.

În continuare l-am întrebat de ce ia jurământ de credință către împăratul Austriei la Năsăud de la oamenii noștri, din moment ce el este și regele Ungariei.

Este adevărat, a răspuns căpitanul, că persoana este una și aceeași, dar de cînd Ungaria dorește să se separe de Austria este necesar acest jurământ. Și tocmai de aceea, a mai adăugat, deoarece națiunea română resimte o puternică aversiune față de unguri, ei <românii> umblă la Năsăud la comandamentul militar, cerînd să-i elibereze de acest <jurământ> dat regelui Ungariei. Această națiune a oferit recruți împăratului Austriei și nu dorește să și-i încadreze în regimentele regelui Ungariei și relatează faptul că în Ardeal pînă acum 700 de sate românești au jurat credință împăratului Austriei.

Din cele discutate în continuarea convorbirii, la relatarea că uniunea <cu Ungaria> nu mai există deoarece aceasta nu este susținută nici de către români nici de către sași, la întrebările puse, că dacă uniunea nu există de ce au venit pe pămînt străin să facă recrutări ? am primit un răspuns fără noimă că toate acestea se întîmplă ca urmare a unor ordine mai înalte. Astfel domnul locotenent colonel Urban fiind recent la Viena, a adus de acolo acest ordin și alte porunci.

L-am întrebat în continuare că pînă cînd va ține localitatea Borșa ocupată cu armata sa ?

Am primit răspuns că el se reîntoarce a doua zi, dar că armata sa rămîne în Borșa pînă cînd maiorul Szigeti, căruia i-a scris azi, nu va lua populația borșeană sub protecția sa. Acest fapt îl și cred deoarece, după ordinele cele mai recente, fiecare militar este supus unui comandant suprem, iar militarul nu va depinde de jurisdicția civilă, așa încît s-a dispus chiar azi refuzarea chiar și a asistenței militare la strîngerea impozitului. Mi-a mai spus, totodată, că lor le-a sosit ordin conform căruia împăratul a anulat toate legile anului 1848 deoarece i-au fost smulse cu forța.

A mai amintit că pînă acum împăratul nu a știut nimic de procedura statarială pe care acuma a interzis-o. A mai precizat că pe cei șapte giuleșteni care au fugit din fața tribunalului statarial, și care pînă acum au fost găzduiți în Năsăud, i-a trimis la maiorul Szigeti pentru a-i lua sub protecția sa. A mai spus că locotenent (colonelul n.n) Urbán a declarat că dacă și numai unul dintre cei șapte giuleșteni va fi spinzurat, nu va rămîne piatră pe piatră în Maramureș.

Onorată plenipotență !

Acestea sînt cele pe care le-am auzit de la căpitanul Binder și pe care avem obligația să le raportez onoratului comitet plenipotențiar, raportîndu-vă, mai departe, că în Borșa nu sînt mai mult de 60 de soldați. Cea mai bună soluție ar fi, onorată plenipotență, să se oprească deocamdată aducerea de trupe.

Din partea noastră vă mai facem două propuneri : una este aceea ca deasupra Săcelului să fie instalat un cordon din gărzile naționale¹, care să supravegheze ca borșenii să nu poată merge după apă sărată (saramură), deoarece în acest fel credem că o să regrete faptele lor, iar a doua, că închiderea Pasului Șetrev să fie menținută și pe mai departe.

Ar mai fi bine dacă populația ar fi îndrumată și instruită deoarece în localitatea Moisei, în prezența noastră, cu ocazia plecării căpitanului (Binder n.n) s-a strigat „Trăiască Ferdinand I. Noi cu el ținem“ Dar durere că intriga a ajuns pînă la o asemenea măsură încît în nici-meni nu mai poți avea încredere.

Rămîn cu respect Onoratului comitet plenipotențiar.

Dat în Vișeu de Sus la 10 octombrie 1848.

Ai dumneavoastră supuși :

Emeric Szaploneczay,

Vasile Mihalca, primpretor,

ca membri delegați.

¹ Trecătoarea Șetrev din Munții Rodnei.

² Căpitan în regimentul românesc de graniță de la Năsăud.

³ Locotenent din trupele de honvezi.

⁴ Este vorba de gărzile naționale maghiare.

1848 octombrie 27, Mesteacăn. Scrisoarea sublocotenentului Moș Dîmbul către Consiliul orașului Baia Mare prin care îi cere să facă demersuri în scopul apropierii celor două națiuni.

A Nagy Bánya Sz<abad> K<írályi> Város Tanácsának! Tegnap dépgyűlésünkben, melyet a K<is> Nyiresi téren tartottunk számos faluk, jelen létében, hol több jó, hasznos és célszerű tanítások adottak a békeség helyre állítására és a nép lecsendesítésére, melyekről én meg vagyok győződve a felölők, hogy adott tanításom leg jobb s cél-szerűbb Román nemzetünknek a Magyarokkali békeség és csendeség tárgyában, a mint illő szomszéd atyafiaknak, hogy egyik a másikunkhoz bizalmunk legyen a zűrzavart kerüljük, és így a nép maga lakhelyére visza küldetik és a Mgyarokkal békeség<en> éljenek, magok a Románok nem igyekeznek semmi cselszövényre, semmi rossz tetre, vagy kár tételre; így tehát én kérem a Román nemzet nevében, hogy a Magyarok részéről késedelem nélkül minden faluknak melyek a határ szélben vannak tudtokra adni, hogy ő magokis jó csendes állapotba maradjanak, az emberek javait meg nem csonkitani vagy valami kárt okozni ne hogy a jó csend fel bomoljon közöttünk, a melyly annyi századokon sérthetetlen vala, és senki semmi jelét ne adja a zűrzavarnak, vagy valmely rossz-nak, ezek kiindulásomnak és fáradságomnak jelei a Román nemzet lecsendesítésére, melyeket önökkel is tudatok, mert ha parancsalatok nem adnatk uraságok részéről is az Unio meg erősítéséről a Magyarok az Románokkal megint a nép között zűrzavar támadhat, melyet azután elnyomni lehetlen is lenne és rossz esedménye napról napra növekednék.

K<is> Nyires, 1848 október 27-én

M<oș> Dîmbul
p. (sic!) leut<nant>

<Pe verso :>

nr. 3685 sessio 94-1848. N<agy> Bányai Sz<abad> K<írályi> Városa Tanácsának

Siető. N<agy> Bánya

<In creion :> Mint hogy a levél vivő nem tudta meg mondani kitől s honnan jött a levél csak hogy le tevődött a hazaknál hogy tartoznak vinni, mert hogy a dologba csalás tűnhetett volna célloznak lattam fel szakítani.

Kelt Katalinfalusi hidnal, oct<óber> 27. 1848.

Makó Albert örmester

Arh. St. Baia Mare, fond Primăria orașului Baia Mare,
Sesiuni politice, act. nr. 3685, f. 1, orig. l. maghiară.

Consiliului oraşului liber regal Baia Mare

În adunarea noastră populară care s-a ținut ieri în Mesteacăn <Districtul Chioar> în prezența populației din numeroase sate s-au dat mai multe îndrumări bune, folositoare și oportune pentru restabilirea relațiilor de pace și pentru liniștirea poporului.

Eu sînt convins că îndrumările date au fost cele mai bune și indicate în problema relațiilor de pace și liniște între națiunea noastră română și cea maghiară, cum se cuvine între vecinii prieteni, ca unul față de celalalt să aibă încredere, să evite tulburările. Astfel populația a fost trimisă acasă <cu sfatul> ca să trăiască în pace cu ungurii.

Ei, românii, nu caută să uneltească, să facă nici un rău sau pagubă. Astfel dar, eu rog în numele națiunii române ca fără întârziere din partea ungarilor să se facă cunoscut tuturor satelor din marginea hotarului <cu Chioarul> și ei să rămînă în liniște, să nu știrbească bunurile oamenilor sau să le provoace pagube și nimeni să nu dea nici un semn de tulburare sau oarecare răutăți, ca nu cumva starea de liniște dintre noi să fie destrămată, liniște care de atîtea secole nu a fost conturbată.

Acestea îmi sînt intențiile și străduințele pentru liniștirea națiunii române pe care vi le aduc și la cunoștința Dvs. deoarece dacă și din partea domniilor voastre nu veți da ordine pentru întărirea uniunii între unguri și români, ar putea apare din nou tulburări în sinul populației, care pe urmă ar fi și imposibil de înăbușit și consecințele nefaste ar lua proporții de la o zi la alta.

Mesteacăn, 27 octombrie 1848.

M<oț> Dîmbul

p. sublocotenent

<Pe verso :>

nr. 3685-sesiunea 94—1848.

Consiliului oraşului liber regal Baia Mare

— urgent —

<În creion :> Întrucît aducătorul scrisorii nu a știut spune de la cine și de unde a venit scrisoarea, ci doar că i-a fost lăsată acasă cu obligația de a o duce și deoarece putea să apară o înșelătorie am considerat necesar să o deschid.

Datat la podul <de peste riul Lăpuș> din satul Cătălina la 27 octombrie 1848. Makó Albert, plutonier.

1848 octombrie 28, Baia Mare. Apelul magistratului oraşului Baia Mare adresat românilor din Chioar, prin care îi îndeamnă la liniştire şi ascultare.

3685 octomber 28.

Kővárvidék lakósaiknak

Kedves polgártársaink !

A Kisnyiresi népgyűlésből f.e. október 27-ről Dinbul M. nyugalmazott hadnagy úr által a Román nemzet nevében hozzánk küldött levélre sietünk ismét, és újabban érzéseinket önök előtt nyilvánítani. Őszintén megirtuk mi már folyó év szeptember 30-ról 3588 szám a önökhöz szomszédaink, küldött levelünkben, miszerint nagy fájdalomunkra van hogy önök az alacsony ármány és bujtogatás áldozatául estek és hogy a törvényes ösvényről eltérve, előjáróiknak a törvényes engedelmességet megtagadják és házukat, tűzhelyöket elhagyva bolyongnak is nyughatatlankodnak.

Megirtuk azt is, hogy mi kővárvidéki szomszédainkat, — kikkel századokon át, a legszebb békességben és egyetértésben éltünk-soha megbántani, megsérteni vagy éppen megtámadni nem akartuk és most sem akarjuk.

Minekünk az hogy Kővárvidéki szomszédaink a törvényes ösvényről lelépték, a köz csend és békesség ott felzavartatott, — nem csak igaz testvéri fájdalomunkra van, de egyszer s mind keserűen érezzük azon nyughatatlanságot, — melybe ez eddig oly igen csendes városunk- a Kővárvidéki mozgalmak miatt bezavartatott.

Rendkívüli örömünkre szolgál tehát nekünk azt érteni, hogy Kővárvidéki szomszédaink az elhagyott csendes és békés állapotra vissza térni önkéntesen szándékoznak. Mi ennek mint szomszédok és igazi testvérek, szívünkben örvendünk és a legnagyobb őszinteséggel kinyilatkoztatjuk, hogy mi egész erőnkben arra munkálni törekedünk, hogy a megzavart csend és béke, a lehető legbékésebb úton helyreállíttassék, és ismét minden a mag rendes és törvényes állapotjába vissza essék.

Tudtul kel adni azonban önöknek szomszédaink, miszerint a kővárvidéki megzavart csend és rend helyreállítása nem reánk ha nem a törvényes kormánytól a végre kinevezett kormány biztosokra van bízva, ezek áll kötelességükben minden törvényes modokat felhasználni, és intézkedéseket tenni, melyek által a megzavart csendet és rendet-mely nélkül nyugodtan és boldogul élni lehetetlen helyreállíthatják.

Nem reánk van tehát bízva hogy a törvényes rendet Kővárvidéken helyre állítsuk, ez az e végre kinevezett biztosokra van bízva, mi azonban azon hasznos tanáccsal járulunk önökhöz ; mi szerint a békés útoni áttérési szándékukat siessenek, tellyes bizodalommal a kormány biztosok előtt kinyilatkoztatni, mert bizonyosan a törvényes rend, és béke helyre állása, valamint mindenkinek, ugy az e végre kiküldött biztosnak is kedves lesz és örömmel fogadtatni fog.

Hisszük hogy önök szomszédink már eddig is meggyőződhettek, hogy békességben élni a valódi boldogság, ezt pedig úgy érhetik el kedves szomszédink! ha magok önként a törvényes utra viszatérnek, és többé nem nyughatatlanokodnak.

Adja Isten, hogy eme igaz testvéri szívből s indulatból tett ajánlatunkat, tanácsunkat kedves Kővárvidéki szomszédink, egész készséggel elfogadják, a törvényes ösvényre vissza térnek és ekként az oly igen ohajtott közbékét helyreállítják. Mi részünkről ismételve ígérjük, hogy a biztos urnál önökkel együtt tellyes erőnkől ara munkálunk, hogy a megzavart csend és rend lehetőleg békésebb uton helyreálltassék, és mi ismét együtt élhessünk, azon édes barátságban, szomszédságos egyetértésben és nyugalomban, mellyben ezen szerencsétlen csend felzavarás előtt mindenkor háborítatlanul és ollyboldogul éltünk.

Hisszük tehát, hogy ezen tanácsunkat, töllünk testvéreiktől, — kikben soha meg nem csalatkoztak — örömmel elfogadni, és a közös nyughatatlanságot megszüntetni testvéri indulattal sietni fognak.

Kelt Nagybányán 1848-ik év október 28-án tartott tanácsülésből.

Arh. St. Baia Mare, fond Primăria oraşului Baia Mare, registrele fondului, nr. 532, p. 98—99, concept, l. maghiară.

TRADUCERE:

<nr> 3685 din 28 octombrie <1848>

Locuitorilor Districtului Chioar

Dragi concetățeni !

La scrisoarea trimisă nouă din adunarea populară din 27 octombrie a anului curent de către domnul Dîmbul M<oț>, sublocotenent în retragere, ne grăbim din nou să ne exprimăm sentimentele față de dvs.

V-am scris sincer încă în scrisoarea din 30 septembrie cu nr. 3588 trimisă dumneavoastră, vecinilor că pentru noi este o mare durere că dumneavoastră ați căzut victimă intrigii mărunte și ațițării și îndepărtindu-vă de calea legală, nu dați ascultare superiorilor legali, Vă lăsați casele și vetrele umblînd fără rost și vă neliniștiți.

V-am scris și aceea că noi vecinilor chioreni, cu care de secole am trăit în cea mai frumoasă pace și înțelegere, nu am intenționat niciodată a le face rău, să-i jignim sau chiar să-i atacăm, și nici acum nu dorim.

Pentru noi faptul că vecinii din districtul Chioar s-au îndepărtat de calea legală și liniștea publică și pacea acolo a fost tulburată, ne-a provocat nu numai o durere frățească dar totodată și simțămîntul amar al acelei neliniști în care pînă acum atît de liniștitul nostru oraș — a fost tulburat din cauza mișcărilor din districtul Chioar.

Ne-ați face o deosebită bucurie dacă ați înțelege ca de bună voie să restabiliți starea de pace și liniștea părăsită de către vecinii districtului Chioar. Noi pentru aceasta, ca vecini și frați adevărați, ne bucu-

răm din inimă și cu cea mai mare sinceritate declarăm că din toate puterile ne vom strădui ca liniștea și pacea tulburată să fie refăcută pe cât posibil pe cale pașnică și din nou toate să reintre în starea lor legală, normală.

Trebuie însă să vă aducem la cunoștința dumneavoastră, vecinilor că nu noi sîntem încredințați cu restabilirea păcii și liniștii tulburate în Districul Chioar ci comisarii guvernamentali numiți în acest scop din partea guvernului legal, în atribuțiile acestora intrînd folosirea tuturor modalităților legale și luarea măsurilor prin care liniștea și pacea tulburată să fie restabilite, fără de care nu este posibil să se trăiască în liniște și fericire.

Așa dar, nu noi sîntem încredințați ca să restabilim ordinea legală în districtul Chioar, cu aceasta sînt încredințați comisarii numiți în acest scop, noi însă venim la dumneavoastră cu acel sfat folositor, conform căruia să vă grăbiți ca în fața comisarilor guvernamentali cu deplină încredere să vă declarați intențiile de a trece la calea pașnică deoarece pentru restabilirea păcii și a legalității cu siguranță toți, inclusiv acești comisari trimiși în acest scop, vor fi amabili și le vor primi cu bucurie.

Credem că și dumneavoastră vecinii v-ați convins pînă acum că a trăi în pace este adevărată fericire, însă aceasta așa să o înțelegeți, dragi vecini, că se poate realiza, dacă voi vă reîntoarceți de bună voie la calea legală și nu vă veți mai neliniști, și nu veți mai produce tulburări.

Să dea Dumnezeu ca această recomandare făcută dintr-un sentiment și pornire cu adevărat frățești față de voi, dragi vecini din districtul Chioar, să o primiți cu toată înțelegerea, să vă reîntorceți pe făgașul legal și astfel pacea comună atît de dorită să fie restabilită. Noi din partea noastră vă promitem din nou că alături de dumneavoastră vom acționa, intervenind din toate puterile pe lîngă domnul comisar ca liniștea și ordinea tulburate să fie restabilite prin toate căile pașnice posibile și noi din nou să trăim împreună în acea dulce prietenie, în înțelegerea dintre vecini și în liniștea în care am trăit atît de fericiti întotdeauna fără conflicte, înainte de aceste nenorocite tulburări ale liniștei.

Credem dar că aceste sfaturi de la noi, frații voștri, în care nicio dată nu v-ați înșelat — le veți primi cu bucurie și liniștea publică din pornire frățească vă veți grăbi să o restabiliți. Dat în sesiunea magistratului orașului Baia Mare ținută în ziua de 28 octombrie 1848.

1848 octombrie 31, Cluj. Scrisoarea comisarului guvernamental Nicolae Vay către Gavril Mihalyi, imputernicit guvernamental, privind măsurile luate împotriva românilor răsculați, din Chioar și Solnocul de Mijloc și împiedicarea ajungerii întărilor militare din Bucovina în tabăra lt. colonelului Urban.

1796. 1848.

Mihályi Gábor Kormánybiztos úrnak.

Folyó hónap 24. és 27-k napjairól kelt két rendbeli hivatalos levelei Kormánybiztos úrnak ma érkeztek hozzám.

Ezek tartalmából nagy megnyugvással értettem azon intézkedéseket, melyeket kormánybiztos úr a hadsereg parancsnokával egyetértőleg a végre tett, hogy a fegyveres erő ezen hét elején már Kövárvidékére és továbbis kimozduljon, s ha lehet Déés aláig jusson. Décsy kormánybiztos úrtól is vettem tudósítást, mely szerint ő Közép Szolnok megyébe a lázadó román polgárok ellen szép számu és jól felfegyverzett seregével már megindult. Ugyan ezen kormánybiztos úr is értesített, hogy hír szerint Urbánnak Bucovinából segítsége lenne érkezendő. — Ezen segítségére Urbánnak, de ellenünk siető katonaságnak a bejőhetésre útját elzárnunk lenne a főfeladat, mire nézve én is intézkedtem magam részéről, s hogy kormánybiztos ur is e célból intézkedni sziveskedjék arra kérelek szolítom fel.

Siessen tisztelt kormánybiztos úr segítségünkre, én az érintett leveleiben foglaltató intézkedéseiről a Székely tábor főparancsnokságátis értesítettem, Vetter Tábornok urt is ma vagy holnap ide várom, s igyekezni fogok dőlgainkat úgy intézni, hogy a kövárvidéken keresztül jövő fegyveres erővel a miénk közre munkálódhasson, mi iránti rendeleiteimet tudtára adni el nem fogom mulasztani.

Kolozsvárt, Octóber 31-én 1848. Vay Miklós

⟨Pe verso :⟩ b.m. ⟨bemutatva⟩ november 4-én 1848.

Vay levele melybe Urban betörésének gátlására szólittatik a kormánybiztos.

⟨Notă ulterioară⟩ Szükségeselek.

Arh. St. Baia Mare, Colecția de documente Acad. dr. Ioan Mihalyi de Apșa, inventar 337, act. nr. 62, f. 1—2, orig., l. maghiară.

TRADUCERE:

Lui Gavril Mihalyi, imputernicit guvernamental.

Scrisorile oficiale datate în 24 și 27 ale lunii curente de domnul imputernicit guvernamental au sosit aici azi.

Din conținutul acestora cu mare liniște am înțeles acele măsuri pe care le-ați luat de comun acord cu comandantul armatei, pentru ca la începutul săptămânii acesteia să treacă trupele militare în Chioar și dacă va fi posibil să ajungă pînă în apropierea Dejului.

Și de la împuternicitul guvernamental, domnul Décsey, am luat la cunoștință că împotriva românilor răsculați din comitatul Solnocul de Mijloc a fost trimis deja un important număr de trupe bine înarmate.

Tot acel domn împuternicit guvernamental mă înștiințează de faptul că, după știrile primite, lui Urban i-ar sosi întăriri din Bucovina. Cea mai importantă sarcină a noastră este de a urgenta închiderea drumului acestor întăriri armate, în care scop și eu am luat măsuri în ce mă privește și-l solicit și pe domnul împuternicit guvernamental să ia măsuri în acest scop.

Grăbiți-vă, domnule împuternicit guvernamental, să ne veniți în ajutor. Eu despre măsurile cuprinse în scrisori am informat și conducerea taberei de secui, iar pe domnul general Vetter îl aștept azi sau miine aici, și mă voi strădui ca să aranjez în așa fel lucrările ca trupele ce vor veni prin ținutul Chioarului să conlucreze cu ale noastre.

Despre ordinele mele în acest sens nu voi întârzia să vă înștiințez.

1848 octombrie 31, Cluj.

Vay Miklos.

⟨Pe verso :⟩ Prezentat la 4 noiembrie 1848, Scrisoarea lui Vay prin care îl solicită pe împuternicitul guvernamental pentru împiedecarea pătrunderii lui Urban.

⟨Notă ulterioară :⟩ Toate cele necesare.

19

1848 noiembrie 7, Baia Mare. Scrisoarea comandantului taberei militare din Baia Mare către comisarul guvernamental Gavril Mihalyi din Sighet în care-i cere să-i trimită în ajutor trupele cavaleriei lui Wilhelm datorită răscolei satelor din jur.

186. 1848. Nagybányai tábori főparacsnokságtol.

Mihályi Gábor Kormánybiztos úrnak.

Főhadi szállás Nagybányán. November 7. 1848.

Az idő halad, és az Erdélyi dolgok naponként komojabb ⟨for⟩du-latot vesznek ; nem azért mintha a szerencsétlen oláh lázzadásán bizonyos nem lenne a győzelem hanem azért mivel mindenütt váratlanul nagyobb készülétek tétetnek általok, minek fékezésére ⟨ha⟩ladék nélkül nagyobb erőre van szükségem.

Midön november 2-án a Katalin falusi hida<t> megrohanni készülő több ezerre menő lázzadókat az ott felvigyázaton lévő lovas csapatom vissza verte s a lázzadók közül 68 halott esett el, száznál több megsebesült, 18 elfogatott, — azt hittem hogy ezen szerencsés első ütközetem vissza fogja a lázzadókat rettenteni, de csalatkoztam — mert folyó hó 6-án seregem jobb szárnya Auelics Örnagy vezérlete alatt Ploptyis tájéka mellől a Laczkaiak és K<ovas> Kápolnok által vissza veretett, s most kéntelen Sürgye faluba sza<bad ég> alatt táborozni, várván a segítségekre rendelt erőt.

E szerint az ellentállás mindenütt reményen fejlű nagyobb lessz, annáfogva nekem mentű nagyobb hadsereggel kell táboroznom ; — mihez képest mig még idő van hivatalosan felkérem Kormánybiztos Urat a Vilhelm huszároknak mi előbbi ide indittatása végett — melyet már mai napon 179-et szám alát levelemben ismételve kértem, a mi ha nem telyeszűlënd kormánybiztos urat a következményekről felelőssé teendem.

Ide csatolok kormánybiztos urhoz szőlő két levelet — mellyek a Nagy Bányai posták érkezve Eötves Mihál kormány biztos által vélt sürgetőségek miatt felbontatták.

<Pe verso:> B(e) m<utatva> november 8-án 1848. estveli 8 orakor. Nagybányai tábori főparancsnoktól. Mihályi Gábor kormánybiztos urnak. Hivatalból. Szigeten.

Arh. St. Baia Mare, Colecția de documente Acad. dr. Ioan Mihalȳi de Apșa, inventar 337, act nr. 63, f. 1—2, orig., l. maghiară, sigiliu aplicat în ceară roșie.

TRADUCERE:

Comandantul suprem al Taberei militare din Baia Mare

Domnului Gavril Mihalȳi, imputernicit guvernamental.

Marele cartier general, Baia Mare, 7 noiembrie 1848.

Timpul trece și lucrurile din Ardeal pe zi ce trece iau o întorsătură tot mai serioasă, nu atît pentru faptul că victoria asupra nenorocitei răscoale a românilor nu ar fi sigură, ci pentru că pretutindeni, pe neașteptate, se fac mai mari pregătiri, pentru înfringerea căroră am nevoie fără amînare de forțe mai mari.

Cînd la 2 noiembrie mai multe mii de răsculați s-au pregătit să atace podul <de peste Lăpuș> din satul Cătălina, trupele mele de cavalerie care supraveghează acolo i-au respins. Dintre răsculați au căzut 68 de morți, mai mult de o sută au fost răniți, iar 18 au fost luați prizonieri. Am crezut că această primă bătălie norocoasă a mea o să-i înspăimînte, dar m-am înșelat deoarece în ziua de 6 a lunii curențe flancul drept al armatei mele, de sub comanda maiorului Auelics, a fost atacat și respins lîngă Plopiș, de către populația satelor Lăschia și Făurești și acuma, fiind obligat să se încarțiruiască sub cerul liber în tabăra de lîngă Șurdești, așteaptă forțele de întărire ordonate.

Aşa dar, împotrivirea va fi peste aşteptări de mare, pretutindeni, ca urmare eu trebuie să aduc în tabăra mai multe trupe, pentru care motiv, pînă mai am timp, cer oficial domnului comisar guvernamental să pornească cît mai devreme cavaleria lui Wilhelm încoace, lucru pe care l-am mai cerut deja şi în scrisoarea de azi cu nr. 179, ceea ce dacă nu se împlineşte, îl fac răspunzător de urmări pe domnul comisar guvernamental.

Alăturat anexez două scrisori adresate domnului comisar guvernamental, care au sosit cu poşta din Baia Mare şi pe care, în graba mare, comisarul guvernamental Mihai Eötvös, le-a desfăcut.

⟨Pe verso :⟩

Prezentată la ora 8 în seara zilei de 8 noiembrie 1848. Din partea comandamentului suprem al taberei militare din Baia Mare.

Lui Gavril Mihalyi, comisar guvernamental, Sighet. Din oficiu.

20

1848 noiembrie 7, Baia Mare. Scrisoarea Comandamentului taberei militare din Baia Mare adresată comisarului guvernamental Gavril Mihalyi din Sighet privind trimiterea celor 173 cavalerişti pentru liniştirea populaţiei din Chioar.

179. Nagy Bányai tábor parancsnokától.

Mihály Gábor Kormány biztos úrnak ! Sigheten.

Főhadiszállás Nagy Bánya november 7. 1848.

Folyó 5-én 239 szám alatt kelt átiratára kormány biztos urnak következőkbe válaszolok. A parancsnokságom alatti tábor ereje tekintve a körülményeket, oly állásba van, hogy nagyobb mennyiségű lovas erőt semmi esetre nem nélkülözhet, anyival inkább, mivel a Kövári dolgok, várakozásunk ellenére — béke s csendre történt felszóllításainknak semmi sikere nem lévén — oly kedvetlen fordulatot vettek, hogy minden ponton ellentállásra találván, minden falut fegyveres erővel kell bevennünk, ennél fogva felkérem önt, hogy azon megérkezendő vagy már az itt megis érkezett 173 huszárt, — működésünk sikeresítését eszközölven, — a legrövidebb úton, azonnal ide Bányára indítsa, ellenkező esetben, ha igyekezetünk, munkasságunkat a várt eredmény nem követendi, egyedüli oka, mit kérdés esetére a honvédelmi bizotmányának kénytelen leszek felfedezni — a lessz, mivel a szükséges erő rendelkezésem alá még nem maradván, a körülmények sürgetős volta miatt kelő eréllyel nem intézkedhettem.

Katona Miklos őrnagy

⟨Pe verso :⟩ b.m. ⟨bemutatva⟩ november 8-án 1848.

Azonnal irtam a 250-ik szám alatt. Katonának ketős levelet a Wilhelm huszárok Bányára küldetéséről.

Kormánybiztos *Mihályi Gábor* urnak

Hivatalból. Szigeth.

179. 1848. A Nagy Bányai had-főparancsnokától.

Sebes futár által Felsőbányáról Nemzetőri százados úr sietve küldje.

Scriis cu creion : Ezen levél érkezett estve 7 órakor azonnal elindult Szigetre Deszéről. Költ Desze november hó 7 é(n) 1848. Papp Farkas.

Arh. St. Baia Mare, Colecția de documente Acad. dr. Ioan Mihalyi de Apșa, inventar 337, act nr. 64, f. 1—2, orig., l. maghiară, semnătură, sigiliu aplicat în ceară roșie.

TRADUCERE:

Din partea Comandamentului taberei militare din Baia Mare.

Domnului comisar guvernamental Gavril Mihalyi ! în Sighet. Cartierul general din Baia Mare 7 noiembrie 1848.

La scrisoarea nr. 239 din cinci ale curenteii răspund următoarele domnului comisar guvernamental.

Puterea taberei aflate sub comanda mea văzînd împrejurările actuale, se află în acea stare că nici într-un caz nu poate să se lipsească de un număr mai mare de cavalerie, cu atît mai mult cu cît lucrurile din Chioar. contra așteptărilor noastre, — apelurile noastre la pace și liniște nu au avut nici un rezultat — au luat o întorsătură atît de tristă că în fiecare punct întîmpinăm rezistență, fiecare sat trebuie cucerit cu puterea armelor ; ca urmare, Vă rog pe dumneavoastră, ca cei 173 de cavaleriști ce urmează să sosească, sau între timp au și sosit, pentru reușita operațiunii <de „pacificare“> să pornească imediat, pe cel mai scurt drum spre Baia Mare. În caz contrar, dacă străduința și lucrarea noastră nu vor avea urmările scontate singura cauză pe care în caz că voi fi întrebat de către comisarul militar, voi fi nevoit să o dezvălui, va fi aceea că nu mi s-au dat sub comandă forțe suficiente. Împrejurările au fost presante, pentru care nu am dispus de forțele trebuincioase.

Kotana Miklos, maior

<Pe verso :>

Lui Gavril Mihalyi, comisar guvernamental în Sighet. Din oficiu de la comandamentul suprem al armatei din Baia Mare.

Din Baia Sprie căpitanul gărzilor naționale să o trimită urgent prin curier.

<Mențiunea de primire :> 8 noiembrie 1848, înregistrată sub nr. 250. A doua scrisoare militară pentru trimiterea cavaleriei Wilhelm la Baia Mare.

<În creion :> Această scrisoare a sosit seara la ora 7 și imediat a plecat din Desești spre Sighet. Dat în Desești la 7 noiembrie 1848. Pap Farkas.

1848 noiembrie 13, Borșa. Raportul președintelui Tribunalului statarial privind spinzurarea a doi răsculați din Borșa și condamnarea altor 20 la închisoare pentru „înștigăție la răscoală“.

Tisztelt választmány !

Ismét egy szomorú kötelességemet teljesítem, midőn arról teszem jelentésemet, hogy ma déli tizenkét óráig, a rögtön ítélő bíróság egy hangú ítéleténél fogva, két borsaiak, úgyi mint egy asszony : Odotyia Bronyi, ki nem csak az asszonyok, de az emberek közöttis egyike az első lázangó, bujtató, s izgató volt és Budai, vagy Kováts Mihály ki hasonlú a férfiak közt mint lázangó, bujtató, s izgató a főbbek közül, s fegyvert készítő volt, s nemzetünket az utolsóig kiirtani elhatározott, — érdemlett törvényes büntetésüket a bitófán elvették.

Már most küldeni kellene az itteni egész tábori személyzet rovatát, de azt, ha még akkor is midőn őrnagyunk itt volt egy hét alatt is alig kaphatám meg egyszer, most távollétében még annyival is inkább lehetetlen ; ugyanazért a pénzbeli fizetés tekintetéből csak úgy méltassanak intézkedni mint a mai megküldött kimutatás mutatja s hogy az Iza vizeiek ide ne fáradjanak.

A rendes törvény széken de rövid uton mostanig ítéltünk el, huszat kik közül hat évet kapot a leg első s innen lejjebbe három hónapig, de kilenc szabadon s egyszerűen bocsájtatott el.

Ugy hiszem hogy ma még ha éjszakával is azokat kik befogatták, mind megítéljük, s véleményem a költség megtérítése iránt, mit a törvényszéknek eleibe terjesztek, s hiszem hogy meg is ál, ez, hogy ezt most csak általánosan ítéljük meg, hogy az ügy mint a pénzbeli kiadásokból számvevők kidolgozandja, a fuvarbéreket pedig az ezt illető nyugtatók szerint kimutatandja, fog Borsa vétkes lakossai által megtéríteni ; ugyanazért számvevői hivatalunk ezeket hogy kidolgozza szükséges leend.

Kelt Borsán, November 13-én 1848.

Bogdány Mózes elnök s tábori élélmezési főbiztos.

(*Pe verso* :)

A Borsai rögtön ítélő Bíróság elnöke s tábori élélmezési főbiztostól. Máromoros Vármegye Középponti s teljhatalmú Választmányának, Hivatalból, siető, Szigethen.

Nr. 577 Közponi választmány 1848.

Arh. St. Baia Mare, fond Prefectura jud. Maramureș, Actele Comitetului reprezentativ, nr. 369, f. 1—2, orig., l. maghiară, sigiliu inelar aplicat în ceară roșie.

Onorat comitet !

Din nou îmi îndeplinesc o datorie neplăcută raportîndu-vă că azi pînă la ora 12 cînd, ca urmare a hotărîrii luate în unanimitate de tribunalul statarial, doi borșeni, o femeie Odotie Broni, care nu numai în rîndul femeilor, dar și al bărbaților a fost una din primele revoltate. instigatoare și provocatoare, și Budai, respectiv Mihai Covaci, care de asemenea între bărbați a fost printre cei mai însemnați revoltați, instigatori și provocatori, și a făcut puști și a hotărît să ne extirpe națiunea pînă la ultimul om — și-au luat osînda meritată prin spînzurare.

Ar trebui să vă tritem acum lista întregului personal al taberei de aci, dar aceasta nu o pot face deoarece și atunci cînd maiorul nostru a fost aici pentru o săptămînă abia l-am întîlnit o singură dată, iar acum cînd lipsește, cu atît mai mult îmi este imposibil. Tot pentru aceasta, în privința plăților, binevoîți a dispune numai conform tabelului trimis azi, ca cei de pe Valea Izei să nu se obosească să vină pînă aici.

Prin judecătoria obișnuită, dar cu procedură redusă, am pronunțat pînă acum 20 de sentințe între 6 ani și 3 luni (închisoare), iar nouă inși au fost puși în libertate și totodată iertați. Cred că în cursul zilei de azi, dacă nu chiar la noapte, îi vom judeca pe toți cei arestați.

După părerea mea, în vederea compensării cheltuielilor de judecată, pe care le prezint și pe care le consider reale, dar provizorii, contabilul nostru urmează să prezinte o situație amănunțită, cheltuielile pentru transport, conform chitanțelor, urmează să fie recuperate de la locuitorii vinovați din Borșa, în care scop oficiul de contabilitate le va redacta.

Dat în Borșa la 13 noiembrie 1848. Bogdany Mózes președinte și comisar șef de întreținere al taberei.

⟨Pe verso :⟩

De la președintele Tribunalului statarial din Borșa și comisar șef de întreținere al taberei, Către

Comitetul plenipotențiar central al comitatului Maramureș, din oficiu, urgent !

Sighet.

Nr. 577 — Comitetul central — 1848.

1848 decembrie 5, Căvnic. Adresa Oficiului minier din Căvnic către Gavril Mihályi, comisar guvernamental, privind pericolul ce amenința zona minieră din partea românilor răsculați.

Másolat

657

Tisztelt Kormánybiztos úr !

A só Kapnik Bányán egészen ki fogyot, ne hogy ebből helységünkbe zavar történékek felkérjük : méltoztat a Sugathagi, aknábol számunkra 100.—200. mázsát kézpénzbeni fizetés mellett rendelni és bennünket felöle sebes postán tudatni. — Halgatással nem mellezhetyük, menyire veszeleztettvük édes Hazánk arany és ezüst forrásai : Nagy-ugymint Felső Kapnik, Oláhláposbánya és Ávas öntöde. Strimbuly jelenleg ugyan ellenségtől meg szálva nincsenek, de kitéve a felbőszűt szomszédság dühének és amár már csoportozó rabló csordáknak. — Nem tekinthető e a Strimbuly Kapniki vonal (Rotunda-Nyetyeda) mármárosi kultsának ? — s mégsem történik lépés biztosítására.

K<apnik> bánya hivatal. Kapnik b<ánya> december 5-én 1848.

Laszovszkyi mk <maga keze>

Stoll Károly mk <maga keze>

Ianikovits Beni mk <masa keze>

Kivüli czimret : 657. Kapnikbányai. K<apnik>bánya hivatal. Kormány biztos tisztelt Mihályi Gábor urnak, Hivatalból. Szigethen.

Arh. St. Baia Mare, Colectia de documente Acad. dr. Ioan Mihályi de Apșa, inventar 337, act nr. 80, f. 1, copie, l. maghiară.

TRADUCERE :

Onorate comisar guvernamental !

În Căvnic sarea s-a epuziat în întregime. Pentru ca din această cauză în localitate să nu se producă dezordine, Vă rugăm să ne trimiteți contracost, pe seama noastră, de la Ocna Șugatag 100—200 măji de sare, despre care să ne anunțați prin curier.

Nu putem trece cu vederea primejdia ce amenință izvoarele de aur și argint ale patriei noastre : Căvnicul Mare și de Sus¹, Lăpușul Românesc și topitoriile din Oaș. Localitatea Strimbu² în prezent de asemenea nu este ocupată de dușmani, dar este expusă furiei răsculaților din vecinătate care într-acolo s-au organizat deja în grupe de răufăcători.

Să nu luăm în considerare faptul că linia Strimbu-Cavnic, (peste Rotunda și Neteda) este cheia de intrare în Maramureș ? Și totuși nu se întreprind măsuri pentru asigurarea ei !

Oficiul minier Cavnic, Cavnic la 5 decembrie 1848.

Laszovszky, m.p.

Stool Karol, m.p.

Ianikovits Beni, m.p.

⟨Pe verso adreselor⟩

657. Cavnic. Oficiul minier Cavnic

Stimatului comisar guvernamental domnului Mihályi Gabor, din oficiu, în Sighet.

¹ Orașul Cavnic de astăzi în secolul trecut se compunea din Cavnicul Mare, sau de Jos și Cavnicul de Sus.

² Sat aparținător în prezent de comuna Băiuț din județul Maramureș.

23

1848 decembrie 13, Cavnic. Raportul comandamentului taberei militare din Cavnic—Budești către comandantul suprem al armatei din Maramureș privind situația de la granița Maramureșului cu Lăpușul și necesitatea de a i se trimite bani și alimente pentru militarii săi.

Kapnik-Bányai és Budfalvai-Tábor parancsnoksága

Kapnik-bányai-Tábor 13 december 1848

Mármaros had főparancsnokának Rapaich urnak

Parancsnok ur rendeleténél fogva tegnapi napon délután 4 óraker 270 emberrel szerencsésen ide meg érkeztem, ma reggel Stoll Károly biztos urral az egész vonalt Strimbuj felé meg néztem, őt torlaszt elkészítettem és 126 embert egy főtiszt vezérlete alatt a hegyre fel állítottam egyszersmind Blozsai völgyet bevágtam.

Nagybánya felé szükséges helyekre ki van 30 ember állítva. Ma reggel azon hír támadt be biztos Kutfőből is megtudtuk, hogy az oláhság rendeletet kapott a Kapniki hegy tetteket elfoglalni; erre én az elfogadásokra szükséges rendeltést meg tettem és Budfalváról egy századot a Zobothi csapatból magamhoz segítségül rendeltem, azonban a dologból semmi sem lett minden legnagyobb csendességben elmúlt.

Felle az egész csapatomnak szolgálatba van e mellett embereim koplalnak mert se pénz se kenyér nincsen : Kérem tessék azonnal hatalmas rendeltést tenni hogy a sereg mindég rendesen kenyérrel és pénzzel ellátva legyen.

Segíteni népünkön nem lehet mert Kapniknak magának sincs elegendő kenyere.

Oláh-Láposról írják „vidékünkön általános csend uralkodik — a nép lefegyverezve mind a két részről, Urban Magyar-Láposról Técsi Samuel szolgabíró, Bak Ferencz, Kadár Lajos és Ferencz urakat 36 fegyverfogható magyarral együtt Nagy-bányán alá elvitte, és midőn Nagy-bányára be akart volna menni: futár érkezett őt Kolosvárra vissza hívandó — Nagy Bányát elhadván tüstént Kolosvárra ment a magával elvitt magyarokkal együtt, mire ő Kolosvárra meg érkezett addig Fekete Tónál Kossuth László, Mókán Jankot Bánfy Hunyadig vertte, ottan Puchner egyesült Mokán Jánkkal de őt is keményen megverték a magyarok oly anyira hogy Puchner népének felle sebesült; a magyarok vissza vonultak Bánfy Hunyadra — Puchner Iánkkal Kolosvárra, hol Urban velek egyesült és legujabb hírek szerint Kolosvárról Urban seregével indult a magyarok ellen, állitattik hogy ma indultak az egész vidékiek Déees alá, mert Bánya felől jönnek ismét magyarok Erdélyben, Nagy Várad és Szilágyságon keresztül roppant sereg vonult be — mittől az oláhság nagyon retteg. Mi félünk tőlök, ők tőlünk, hadakozni nincs kedvök, Nálunk és vidékünkön semmi katonaság nincsen, az halatzik hogy ha Urbant megverik akkor vagy Galicziába vagy vörös Tornyon keresztül Oláhországba hátra fog vonulni“. Srtimbujból írják: hogy Oláh-Láposon pár száz oláh egy rögtönzöt, és tanulatlan tisztnek felügyelete alatt fegyver gyakorlatokat tart. Fegyverek, fejsze, villa, bot. — Mere lesznek indulandók kivehető nem valla.

Nagy-Bányáról legujabb hir hogy oda katonaság megérkezett részünkről, de számát még nemtudni.

Ha Strimbuj és Oláh-Lápos bánya (Bajucz) királyi bánya helységek megszállására elegendő erők lenne, elzárnám ez által a Máramarosba szolgáló ha csak gyalog utak is, és elvonnék az ellen kezeiből egy olly művelt hol ő ágyukkal és ágyú golyokkal e felett ezer meg ezer mázsa ólommal magát elláthatja. E helységek lakoi Oláh-Lápos meghodításában fő tényezők voltak de Kohl Kapitány által Urban részére le fegyvereztettvék a falusiak boszujától rettegnek.

Kezem alatt lévő tiszti kar illetményt valamint pénzbelit úgy természeténybelit is, Kérem nekem mentül elébb írásban által küldeni, minden zavart megelőzni.

Egy elfogott magyarra fordított gyanusnak ítélt levelet belátást végezt ide mellékelek.

Egy ezer kenyérre azonnal nagy szükségünk volna. Borsai esetről kérem engem azonnal tudositani.

Kralovenszky András
parancsnok

Arh. St. Baia Mare, fond Prefectura jud. Maramureş, Acte militare, nr. 5/1848, f. 1—2, orig., l. maghiará.

Comandamentul taberei Cavnice—Budești.

Tabăra din Cavnice la 13 decembrie 1848.

Domnului Rapaich — comandantul suprem al armatei din Maramureș.

Conform ordinului domnului comandant în ziua de ieri după masă, la orele 4, cu 270 de oameni am ajuns cu bine aici. Azi dimineața cu domnul comisar Stoll Karoly am inspectat întreaga linie spre Strimbu; am pregătit cinci baricade și am postat 126 de oameni sub comanda unui ofițer superior și totodată am închis valea Bloajei.

Spre Baia Mare, în locurile necesare, sînt postați 30 de oameni.

Azi dimineața s-a stîrnit vestea, pe care o știm și din izvor sigur, că românii au primit dispoziție ca să ocupe virfurile dealurilor dinspre Cavnice; în această privință pentru întîmpinarea lor eu am luat măsurile necesare ordonînd să-mi fie trimisă în ajutor o companie din unitatea lui Zobotchi din Budești, însă nu s-a întîmplat nimic în această privință și totul a trecut în cea mai mare liniște.

Jumătate din unitatea mea se află în gardă, pe lângă aceasta oamenii flămînzesc deoarece nu avem nici bani și nici pîine; vă rog să ordonați imediat ca armata să fie prevăzută continuu cu pîine și bani.

Să ne ajute populația nu este posibil deoarece nici Cavnicele nu are pîine suficientă.

Din Lăpușul Românesc ni se scrie că „în zonă domnește în general liniștea, populația fiind dezarmată de ambele părți. Urban din Tîrgu Lăpuș a dus cu el pînă la Baia Mare pe preotul Tecsî Samuel, Bak Francisc, Laios și Francisc Kádár și 36 oameni apți de armată și ar fi dorit să intre în Baia Mare, dar intrucît prin curier a fost rechemat la Cluj, lăsînd Baia Mare, s-a dus repede la Cluj împreună cu ungurii luați cu el. Pînă ce a ajuns la Cluj Kosuth László¹ l-a bătut pe moțul Iancu (Avram) la Negreni, împingîndu-l pînă la Huedin unde Puchner² s-a unit cu moțul (Avram) Iancu dar și așa uniți au fost bătuți zdravăn de unguri, în așa măsură încît jumătate din oamenii lui Puchner au fost răniți: ungurii s-au retras în Huedin. Puchner cu Iancu au ajuns la Cluj unde s-a unit cu ei și Urban. Din Cluj, după cele mai recente știri, Urban cu armata sa a pornit împotriva ungurilor. Se presupune că azi au pornit spre Dej din toate tinuturile, deoarece și dinspre Baia Mare vin din nou unguri în Ardeal, iar prin Oradea Mare și Sălaj a intrat o mare armată — de care românii se îngrozesc. Noi ne temem de ei, ei se tem de noi, de luptat nu au poftă. Pe la noi și în regiunea noastră nu se află armată regulată. Se vorbește că Urban, în cazul în care va fi înfrînt, se va retrage fie în Galiția, fie prin Turnu-Roșu în Țara Românească“.

Ne scriu din Strimbu că în Lăpușul Românesc cîteva sute de români, sub supravegherea unui ofițer improvizat și neinstruit, fac exerciții cu arme, cu puști, furci, bite. În ce direcție vor porni, nu se știe.

După cele mai recente știri din Baia Mare, am aflat că acolo a sosit armată din partea noastră, dar efectivul acesteia nu se știe.

Dacă am avea forțe suficiente pentru ocuparea Strimbului și Băiuțului, localități erariale, am închide prin aceasta chiar și numai potecile ce duc în Maramureș și am lua din mîna dușmanului o astfel de manufactură de unde ne-am putea aproviziona cu mii și mii de măji de plumb pentru tunuri și obuze.

Locuitorii acestor sate³ au fost factorii principali în supunerea Lăpușului Românesc, dar fiind dezarmați prin căpitanul Kohl pentru Urban, sătenii se tem de răzbunare.

Pentru ofițerii aflați sub comanda mea vă rog să-mi trimiteți cit mai repede competențe, atît în bani cit și în natură pentru a preveni orice tulburări.

Alăturat anexez pentru a fi văzută o scrisoare suspectă tradusă în limba maghiară.

Am avea nevoie urgentă de o mie de piini.

Despre cazul de la Borșa vă rog să mă înștiințați imediat.

Kralovensky András
Comandant

¹ Kossuth Laszló, comandant al unei unități militare maghiare.

² Puchner. (sec. XIX) general în armata austriacă.

³ Strimbu și Băiuț.

24

1848 decembrie 15, Tribușa. Raportul comandantului suprem al armatei din Maramureș către comisarul guvernamental al comitatului Maramureș, Gavril Mihályi, în care prezintă un plan de apărare și de retragere a trupelor pe valea Izei.

9. szám

Mármarosi hadfőparancsnokátul
Mihályi Gábor mármarosi kormánybiztos urnak

M<ármaros> Szigethen

Azon esetben hogy ha az ellenség mostani távollétémben Szacsalon betörni, és benűnket megtámodni akarna, meghagyom Péterfy őrnagy urnak, hogy a Váradi százados urnak előlegessen egy véddő tervet a Szacsali úttól egész Szigetig — elkészítve — átaladjon.

Hogy ha pedig Szacsal és Szelyistye az ott levő erővel fenttartani és meg véddeni alkalmas nem lenne, azon esetben ezen fent nevezett két helységek-miután az ellenség nagy erővel áttörne ellhagyatandok, és a rendes visszavonulás Drágomerefalva, és tovább Rozálya felé rendezendő — a hol is az egész összehuzott erő magát, a gyalogság, lovasság és ágyúk célszerű felállításával legerősebben véddeni és az ellenséggel

makacsul szembe állni köteles. — Hogyha ezen állást az ellenség által ismét kényszerítetne elhagyni, akkor az egész erő Szurdon és Barczánfalva közt veszi czélszerű fellállítását, és ottan elszántan védi magát.

Az ellenség megtámadásául a Kapnik Bányán tanyázó seregünk rögtön tudossittassék, hogy ezek már a hegyeken képessek lehessenek, hát és oldal támodással az ellenséges előtörést meg gátolni.

A farkasrévi híd megtett meghagyom az ellenséges további betörésnek utolsó emberig ellent állni.

Minden visszavonulás, lassan, a legnagyobb rendben és seregeink czélszerű elosztásával történendők.

Továbbá meg hagyom, hogy minden utakon, a melyeken csak az ellenség előre nyomulhat míg annak idein az akadályok meg rendeltessenek.

Ezen rendeletemet sziveskedék tisztelt kormány biztos ur a mulhatlan tellyesítés véget, Péterfi őrnagy urnak átküldéni.

Trebusson 15. december 1848

Rapaics
őrnagy

(Pe verso :)

9. szám Mármaroszi hadfőparancsnokátul
Mihályi Gábor Mármaroszi Kormánybiztos urnak
— hivatalból —

M(ármaros) Szigheten
b(e)m(utatva) December hó 16. 1848.
reggeli 2 órakor

meg küldetett Péterfyinek és Kralovenszkynek

Rapaics haditerve

Arh. St. Baia Mare, Colecția de documente Acad. dr. Ioan Mihályi
de Apsa, inv. 337, nr. 68, f. 1--2, orig., l. înghiară.

TRADUCERE:

Comandantul suprem al armatei din Maramureș.

Domnului Gavril Mihalyi, comisar guvernamental al comitatului
Maramureș,

in Sighetu Marmatiei.

Dacă în lipsa mea de acum, dușmanul ar năvăli și ne-ar ataca la Săcel, ordon maiorului Péterfy să întocmească un plan provizoriu de apărare a drumului de la Săcel pînă la Sighet, pe care să-l lase căpitanului Varady.

Dacă forțele de la Săcel și Săliște nu ar fi în stare să mențină și să apere aceste două localități, în urma atacului cu mari forțe ale inamicului, să fie lăsate și să se organizeze retragerea la Dragomirești și mai departe la Rozavlea unde toate forțele concentrate, pedestreimea,

cavaleria și artileria în poziție de tragere, au datoria să se apere și să se împotrivescă cu îndrăzneală dușmanului.

Dacă și această poziție, constrinși de inamic, vor fi obligați să o părăsească, vor lua poziție între Strimtura și Birsana, unde se vor apăra.

La atacul inamicului să fie imediat anunțate și trupele staționate în Căvnic ca acestea să aibă posibilitatea să atace de pe munți în flancuri și spate și să oprească înaintarea inamicului. Ordon ca în spațiile podului de la Vad¹, în caz că inamicul va năvăli mai departe, să se reziste până la ultimul om.

Toate retragerile și organizarea oportună a trupelor să se efectueze în cea mai mare ordine.

Mai dispun ca pe toate drumurile pe care înaintează inamicul să fie dispuse baraje, obstacole.

Pentru executarea acestor ordine să fie bun domnul comisar guvernamental să-l trimită pe domnul maior Péterfy.

Tribușă² la 15 decembrie 1848

Rapaics
maior

⟨Pe verso :⟩

Nr. 9 al Comandamentului suprem al armatei din Maramureș. Domnului împuternicit guvernamental al Comitatului Maramureș, Mihályi Gavril din oficiu — în Sighetu Marmăției.

⟨Rezoluție :⟩ Primit la ora 2 dimineața în 16 decembrie 1848. A fost trimis lui Péterfy și Kralovenszky. Planul militar al lui Rapaics.

¹ Astăzi Vadu Izei, localitate din imediata apropiere a orașului Sighet.

² Localitate pe malul drept al Tisei în fostul comitat Maramureș.

25

1848 februarie 5, Oradea. Circulara directorului școlilor românești din diecezele Oradea și Muncaci trimisă protopopilor și preoților maramureșeni indemnându-i să sprijine învățământul național.

Onoraților în Christos frați, protopopilor și parohilor românești ai diecezei Oradea Mare și Muncaciului, carele se cuprind în districtul literar al Orăzii.

Precum v-am făcut fiduință prin circulariul mai dinainte, cuvîntul către poporul român spre înflorirea și înflorirea școalelor românești, aci alăturat vi-l trimit ; dea Dumnezeu ca cuvîntul acesta indemnatoriu să aducă doritul rod, înflorirea și cinstea, ba și fericirea națiunii noastre despre aceasta cum că viitorimea mai fericită a națiunii noastre de la cultura intelectuală și morală a poporului român de tot atîrnă, precum io așa cred că și frățiile voastre sunteți învinși ⟨convinși⟩ și cum că noi preoții cu nimic nu putem mai bine a folosi națiunii, decît prin mijlocirea învățaturii școlastice.

Io mi-am propus cu ajutorul lui Dumnezeu acest privilegiu a-l întrebuința, ca să mă pot mîngîia la apusul acestei vieți, că am viețuit singelui meu, națiunii, fraților !

Au sosit timpul cînd nu putem mai mult căuta la soarta noastră cu minuri împlecate, ci Dumnezeu prin împrejurări ne îndeamnă să ne fie milă de națiune și cu toată virtutea să ne apucăm de lucru, de lucru a cărui mod este nesmintit, adevă de educarea poporului și de lumina-rea lui, cu aceasta au început toate națiunile fericirea sa, de aci atîrnă cîntecul nostru și vrednicia de confidența poporului. Dar spre acest scop Dumnezeu ne va da mai multă mijlocire decît pînă acuma am avut. Preparandia care s-au deschis în anul acesta ne dă speranța de învățatori buni ; știu io bine, fraților, împiedicările care ne stau împotriva, dar cu ajutorul lui Dumnezeu le vom învinge, numai împrumutarea voinței și statornicie trebuie. Eu nu mă indoiesc cum că frățiile voastre mă veți ajuta întru această întreprindere de la care și mintuirea sufle-țelor și înflorirea bisericii noastre atîrnă.

D-zeu să binecuvînteze începutul și darul lui să fie cu noi.

Dat în Oradea Mare în 5 februarie 1849.

A frățiilor voastre

în Christos frate

Iosif Sălăgean

canonic și director al școalelor românești.

Arh. St. Baia Mare, fond Protopopiarul gr. cat. Baia Mare, dosar
75/1849, f. 1, orig.

Poporului Român carele este în Episcopia Oradea și a Muncaciului,
de la Dumnezeu binecuvîntare.

Iubiților Români !

Fiind io întărit prin ocărmuirea Țării de director al școalelor românești mult mă bucur cu sufletul meu că mi-au dat bunul Dumnezeu cel mai bun privilegiu, prin care vouă românilor, fraților mei, singelui meu, și Nației mele, pot sluji și măcar o rază de lumină ațîta în mintea voastră, spre mijlocirea fericirii voastre și cînstirea Națiunii Române.

Sute de ani au trecut de cînd neamul românesc, ca și cum n-am fi noi Români de acum nepoții vestiților oarecînd romani, cari pentru înțelepciune, știință și virtuțile au fost cînstiți de toate limbile pămîntului, doarme un somn adînc și nedeșteptat, se luptă cu necazurile de toate zilele, adevă : Românul se vede că n-are altă mai înaltă grijă de fericire decît să cîştige hrana de toate zilele, care și dobitoacele și pa-serile și toate făpturile lui Dumnezeu o au, dar omu, făptura lui Dum-nezeu cea mai aleasă, e chemat pre mai mult decît numai să se hră-nească și să trăiască din zi în zi, năcăjindu-se cu greutățile zilei — mai înaltă e chemarea Omului, el e zidit să cunoască adevărul, el e zidit să fie drept și cînstit și aici pe pămînt, și cît e cu putință tot mai fericit. Omul e chemat ca să cunoască toate și să știe toate de la Dumnezeu pînă la făptura cea mai de pre urmă și să nu fie orb, ci luminat, înțelept

de-a întrebuinta toate făpturile lui Dumnezeu spre a sa fericire. Deşteaptă-te dară Române! Stirneşte din adîncul somn în care şi acum încă zaci; înţelege cum că Dumnezeu te-a chemat pre tine la înţelepciune, ştiinţă şi fericire. Caută în prejurul la alte neamuri şi limbi, cu cari împreună locuieşti pre pămîntul acesta, cum sunt ele mai luminate, mai învăţate!? Pentru aceea sunt şi mai puternice, mai fericite şi mai cinstite de cît tu, române! Deşteaptă-te şi înţelege că tu eşti om asemenea ca alţi oameni, şi ție ți-au dat Dumnezeu minte, şi tu poți fi luminat, învățat, înțelept, cinstit, fericit! Numele care-l porți, române, e strălucit, arată-te că ești vrednic să te numești român cu înțelepciunea și știința cu care au strălucit strămoșii noștri. Spre aceasta te îndeamnă pre tine Dumnezeu și împrejurările carele Dumnezeu le întocmește și le ocîrmuiește spre deșteptarea ta.

Dumnezeu a căutat din scaunul său cel înalt la mișelitatea ta, Române! din iobag te-ai făcut om slobod ca Domn, acum tu nu-ți lucrî pămîntul pre sama altuia fără spre hrana ta și a casnicilor tăi; acum a nu adăpi tu pămîntul cu sudorile cari lucrînd curgeau despre fața ta pre pămînt, spre rodire altuia, fără tu ești Domn și stăpînul pămîntului și averilor tale, necui dai zeciuala sau dijma — acum nevinovat și neascultat nime nu te poate judeca, pedepsi, tu toate drepturile le ai ca oricare Domn și nemeș sau nobil. Din pruncul tău, Române, poate acum fi solgăbirău, vișpan, ministru, căpitan, obester, general; nu-i vreo cîste în Țară la care să nu se poată înălța pruncul tău, numai să fie harnic; fă-l dară harnic ca să fie fericit și să-și ferecească neamul său. Școală dară să fie în tot satul, la școală să trimită părinții pe pruncii săi de la șase pînă la doisprăzece ani, că pînă n-o fi școală în tot satul românesc, pînă nu vor fi toți Românii învățați, tot hulit și batjocorit va fi neamul nostru Românesc. Pre voi vă întreb io biraielor și diregătorii satelor cît de bine v-ar pica vouă dacă toți ați fi umblat la școală? Cît de bine v-ar prinde învățătura în purtarea diregătoriei voastre, cînd aveți lucru cu Varmegea¹, și cu Tisturile Varmegii², cari legile țării și slobozenia care ați dobîndit după lege o v-o vestește și voi trebuie să le împliniți. Care dară nu vor să fie școală în sat, nu vrea să-și învețe pruncii, ăla vre ca noi Românii să fim tot orbi, neînvățați, huliți și batjocoriți, care nu vrea să fie școală în sat și să-și învețe pruncii, acela-i vrășmașul Neamului Românesc, ăla nu vrea fericirea noastră. Cîtă pagubă ați putea voi înconjura dacă ați avea învățatură? Și ce bunătate și drepturi ați putea voi dobîndi prin învățatură? Adevărat, omul cel neînvățat este orb și urmează orbește sfatul altuia, care dacă e viclean îl păgubește și-l duce în primejdie, de multe ori și a vieții. Școală dar să fie! în tot satul și toți pruncii să-i trimiteti la școală, ca barem pruncii voștri să ajungă aceia fericire care pentru neștiință voi nici nu o cunoașteți... *

Iubiților mei români! io știu cum că se vor afla mulți dintre voi cari cuvintele aceste sfinte le vor primi în inimile sale și aceștia vor fi oamenii cei mai înțelepți și mai pricipuți, cari sint gata toate de jertfă pentru creșterea cea bună și pentru învățătura pruncilor săi, pentru că știu cum că întramintea (altfel) niamu românesc nu poate fi cinstit, nu poate fi fericit; dar, vor fi alții care nu socotesc nici că fericirea prun-

cilor, nici le pasă de cinstea și înflorirea neamului. Deie Dumnezeu ca nici unu să fie între voi așa împietrit la inimă, dar de s-ar afla așa oameni nebăgători de seamă, voi diregătorii satelor să-i strîmtoți și cu puterea ca să trimită pruncii la școală și să plătească plata învățătorului, unde sînt deregători harnici acela sat are rînduială bună și înflorește. Dumnezeu au dat putere în mîna voastră biraie și diregători <ai> satelor! Stringeți-vă la casa parohului și vă sfătuiți despre întemeierea, zidirea și ținerea școalei, hotărîți plata învățătorului, precum a boarului, a văcarului că mai prețuit sunt pruncii voștri decît dobitoacele voastre, și plătiți din banii satului cari toți împreună trebuie să-i plătească, și dacă veți împlini voi datorințele voastre, grija mea va fi mai încolo ca să căpătați învățători harnici, aceia să nu tragă plata în zadar, ci să învețe și să aveți bucurie în pruncii voștri, cari se vor lumina, deștepta și înțelepți spre fericirea lor, cinstea neamului, bucuria și mîngîierea voastră.

Dat în Oradea Mare, în 5 februarie 1849.

Iosif Selegeanu
directorul școalelor românești și canonic.

Arh. St. Baia Mare, fond Protopopiatul gr. cat. Baia Mare, act nr. 75/1849. Publicat parțial în T. Hăgan și colectiv, *op. și loc cit.*, p. 129—130.

* Relatări ne semnificative

¹ Comitatul — județul.

² Demnitarii comitatului — județului.

26

<1849 februarie-martie, Viena>. Apelul deputaților români din monarhia habsburgică adresat românilor din Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș și Bucovina pentru unirea lor.

Apel către Românii din Imperiul Austriac

Românilor !

Eată înainte vă este petițiunea care noi trâmîșii și imputerniciții voștri a tuturor românilor din Imperiul austriac : din Transilvania, Banat, Părțile Ungariei și Bucovina — în împreună înțelegere — în numele vostru, o am așternut Maestății sale Împăratului nostru.

Cu nespusă nerăbdare și totdeauna mare speranță așteptăm pre tot minutul mîngăitoarea rezoluțiune a Maestății Sale.

Românilor ! În petițiunea noastră, cererea cea mai de căpetenie — care știm că tot românul din Imperiul austriac o dorește mai presus de toate, după ce trebuie să plîngă tot românul de cîte ori caută în

istoria sa națională — este : *unirea tuturor românilor din Imperiul austriac la una și aceeași națiune de sine stătătoare, supț sciptrul Austriei, ca parte întregitoare a monarhiei întregi*. Așadar, cerem o Românie austriacă, care să aibă capul său național român și politic și bisericesc, senatul și administrațiunea sa națională română și politică și bisericească în limba națională, adunările sale naționale, institutele sale naționale.

Și aceasta o cerem atît în spre folosul tronului, cît și chiar spre al națiunii însăși.

Bine știa această vrășmașii Împăratului și ai noștri, pentru aceea din veacuri au lucrat tot într-aceea ca pre români să-i taie în cît mai multe părți, ca așa mai pre lesne să-i poată ține în robie.

Pre noi, cari odinioară eram uniți și făceam numai un trup național, nu numai în privința politică ne-au dereburit așa, precum ne aflăm și pînă astăzi : vrășmașii noștri și bisericește s-au străduit a ne desbina.

Nu de mult românii toți erau de relegiunea română răsăriteană — fără nici o osebite de rit, cu episcopii săi naționali supuși toți aceuiași cap bisericesc român — mitropolitul — care ședea în Transilvania în Alba Iulia, dar vrășmașii Romei au mișcat toată peatra ca să-i taie pre români în uniți cu biserica Romana și neuniți ; mulți s-au făcut și calvini. Prin acestea, românii, ca prin orice desbinare, au slăbit și politicește și bisericește ; pe lingă că și-au pierdut drepturile politice, și-au pierdut tocmă și capul bisericesc.

Prin acestea, românul, în priv<ință> politică deveni robul ungu-rului și sasului, în priv<ință> bisericească pre uniți-i schitiiră la Strigoniu, iară pre neuniți-i supuseră la Carlovicz.

Aceste desbinări politice și bisericești, cășunate tot prin dușmanii noștri, l-au ținut pre român în robie.

Din aceasta robie politică și bisericească numai acea stare-l poate scăpa pre român, din care au căzut în acea robie.

Au căzut prin desbinare : numai și numai Unirea-l poate scăpa.

Orice drepturi date românilor în parte — numai la părere-l fericesc, eară într-adevăr-l țin tot în robia trecută.

O țeară, o națiune, tare numai atunci este și poate fi, cînd e unită într-un trup : desbinarea o slăbește.

Uniunea tuturor românilor, din Imperiul austriac, într-un trup național, la care este chiamat românul din tot Imp<eriu> Austr<iac> prin comunele suferințe, ce asemenea au răbdat din veacuri, prin conștiința a aceleiași origini, prin identitatea religiunii, eară mai cu seamă a limbei sale, prin identitatea acelorași de la străbunii săi ereditate moravuri și datine, ce veacuri nu le-au putut șterge, Unirea tuturor românilor, zic, este punctul cel dintîi, cel mai dorit, a căruia împlinire o pofteste românul de la tronul îperătesc drept răsplătire pentru înfiorătoare jertfe, ce au arătat pentru acela.

Aceasta Unire o pofteste românul mai presus de toate, atît în interesul său național, cît și în interesul tronului, ba chiar și interesul umanității.

Românii din Monarhia austriacă au mari interese naționale de a fi uniți laolaltă, atît de mari, cît fără aceasta unire dinșii nu pot năzui la nici o însemnătate politică, nu numai, dar dinșii despărțiți nu vor putea înainta nici în priv<ința> intelectuală, nici în priv<ința> morală, nici în priv<ința> materială.

Am zis că nu vor putea năzui la nici o însemnătate politică. Bucovinenii cu nemții și rutenii, ba chiar și cu polonii, cari-și fac preten-siuni juridice la acest ducat românesc, vor avea de lucru ; toți ceilalți români vor a avea de a face cu maghiarii, cari pre lingă toată deca-dența lor prin rezelul civil, tot vor fi, respective, de o preponderență materială, morală și politică ; și în specie, bănățianii vor da de încercări de asuprire din partea serbilor cari, afară de asuprirea bisericească, vor să-i tragă și în Voivodina lor — eară ardelenii din partea sașilor ba doară tocma și din partea maghiarilor, cărora iară poate să le mai vină în minte de vechia lor uniune cu sașii asupra românilor.

Toate aceste asupririi naționale numai o unire, o concentrare a tuturor românilor austriaci poate să le remedie.

Și aceasta în respect politic.

Folosurile uniunei în privința intelectuală, morală etc. sunt ne-spuse. Tot despărțirea românilor, și de aci urmata asuprire este cauza cea mai de frunte a puținătății inteligenței, literaturii române, lipsei școlilor etc.

Românilor ! Pîn-atunci, pînă cînd românii din Imperiul austriac nu vor fi uniți : pîn-atunci voi școale, pîn-atunci voi bărbați învățați cari să nu vă mai lase a cădea în robie, din care vă scoaseră est an, nu veți avea.

Limba voastră cea frumoasă numai într-o uniune a românilor poate să capete o cultivare uniformă, literatura română numai în această unire poate înainta cu pași răpezi. Românii uniți laolaltă, cu un cuvînt, vor fi harnici să rădice institute, școli, societăți literare etc., pentru înaintarea intelectuală.

Mari sunt folosurile Uniunei și în privința morală-bisericească. În uniunea românilor, independența și împreunarea bisericească, care ni se răpi prin vitregia timpurilor, eară o vom dobîndi. Noi vom avea capul nostru bisericesc român, preste toată româtimea din Imperiul austriac. În o astfel de neatîrnare și concentrare bisericească va să crească moralitatea poporului nostru nespus, vor să înceteze toate secile desbinări dogmatice bisericești.

Mulțămîtă lui D-zeu, că românii acum toți cunosc că toți sunt de una si aceeași lege rom<ână> creștinească și nu vor să mai știe de seaca osebite între unit și neunit, care o au făcut străinii numai ca și mai tare să-i desbina pre români.

Dea D-zeu să facă toți românii din România austriacă ca românii din Transilvania, cari în adunarea națională din 15 mai a<nul> tr<ecut> au fulgerat blestemul național asupra acelor, cari numai vorba vor mai face de aci înainte de unit și neunit în Transilvania.

Noi toți suntem români, strigă poporul. Noi toți suntem de o lege, numai străinii au vrut să ne desbina ca să ne poată mai lesne robi.

Uniunea românilor din Imperiul austriac cuprinde în sine în urmă și folosuri materiale, cari altminte greu, sau tocmai nici de cum nu se pot ajunge.

Românilor ! Voi pînea voastră cea de toate zilele vi-o ați cîștigat totdeauna cu sudoarea feții și minilor voastre în agonisirea pămîntului, care este munca cea mai dreaptă. Lucrați voi și de aci înainte pămîntul. Pămîntul face Patria. Pămîntul vă leagă de Patrie și vă face patrioți adevărați, și pămîntul este factorul cel dintîi și al bogăției naționale. Dar pămîntul, care voi-l lucrați, de aci înainte poate să vă aducă înzecit mai multă roadă ca pînă acum și așa toată economia voastră de aci înainte poate să înainte cu pași gigantici, precum și bogăția voastră privată și națională.

...Și cum ? Societăți economice, școli economice, drumuri bune înlesnitoare de comunicațiune — sunt tot atîtea instituțiuni înaintătoare de binele material al românilor, dar totdeauna tot atîtea instituțiuni, cari numai o românimă unită le poate îndeplini !

Acestea sunt interesele politice, morale și materiale, pentru care românul, aceasta cauză sîntă a Uniunii cu atîta căldură o îmbrățișează, cît fericirea sa națională numai în Uniunea aceasta și-o află.

Dar mai sunt și interesele Austriei, cari o vor sili-o în urmă ca aceasta cauză a Unirii românilor, care românii o propun nu numai în interesul său național, dar tocma și interesul tronului, să o aducă la ființă. Numai o Românie austriacă poate să țină trebuinciosul echilibru între celelalte naționalități austriece. O Unire a românilor, o Românie austriacă putea s-o scape pre Austria de acest rezel prăpăditor.

În urmă, adăugăm necesitatea unirei românilor tocma și în interesul umanității. Românii sunt avantgarda civilizațiunei occidentale în Oriente.

Așa dar, o Românie austriacă în Imperiul austriac în interesul Austriei și al umanității s-au făcut o trebuință neapărată.

Românilor ! Patimile voastre din veacuri și mai cu seamă grozavele jertfe, ce ați făcut în cruntul resbel civil pentru tron și pentru monarhie, sunt cunoscute înaintea Maestătei sale.

Purtați-vă cum v-ați purtat pîn-acum, ascultați de bărbații poporului, bateți cu bărbăție pe vrășmașul Împăratului și al vostru, care vrea să vă calce în picioare drepturile voastre cele mai sînte ; eară de altă parte — precum v-ați ridicat în anul trecut cu atîta zel pentru sîntă cauză a naționalității, fără care nu este viață, fără care un popor e mort și glasul vostru a pătruns la înaltul tron și naționalitatea voastră acum se garantește și peste puțin se va pune în lucrare — așa cum vă ridicați glasul vostru din nou către Împăratul pentru România austriacă, pentru unirea tuturor fraților noștri români supt un cap român, credincios împăratului. Cereți zic necurmat, dacă deodată nu vi se dă, cereți a dooa și a treia oară, cereți pîn-atunci pîn vi se va da, că Maestătea Sa, în urmă, văzînd credința voastră cea nemărginită, care o ați dovedit în faptă, și singele vostru vărsat pentru tron ce cere unirea românilor drept răsplătire, văzînd și interesul tronului — de bună seamă și aceasta cerere ni o va împlini. Așa dar, care este român — credincios împăratului și românilor — să strige :

Să trăiască România austriacă !!
Să trăiască Uniunea Română !!

Cornelia Bodea, *Lupta românilor pentru unitatea națională*,
1834—1849, Edit. Acad. R. S. România, București, 1967, p. 343—
346 ; Bibl. Acad. R. S. România, ms. 1060, f. 238—241.

27

1849 iulie 24/12, Sibiu. Declarația lui Francisc de Dorsner
privind hotărîrea împărătească despre asigurarea egali-
tății naționale și ștergerea sarcinilor iobăgești.

Publicare,

Punctu a 4, În numele Maiestății Sale Împăratului se ridică și
se nimicesc toate acele legi maghiare care dau supremație, sau mai
mare vază și putere limbii ungurești în acelea ținuturi ce sînt locuite
de popoare amestecate și după puterea Constituțiunei date de Împărat
la 14 martie 1849 se asigurează fieștecărei națiuni apărarea, cultivarea,
dezvoltarea națională precum și egalitatea, adecă asemenea drept al lim-
bei sale.

Îndeosebi :

a) Are să înceteze toată sila de a se pune altă limbă decît cea
națională atît în biserici cît și în școale, și în faptă trebuie să se pună
numai decît în lucrare limba fiecărui popor.

b) La toate diregătoriile mai mici, pînă și la cele de ținuturi,
adecă la comitate și scaune, trebuie să se întrebuițeze în cîntălării
limba poporului ce locuiește pe acolo. Tot omul are drept a da inștanții
și plînsori către aceste diregătorii în limba sa și aceste diregătorii au
datoria a da și rezoluțiile în aceea limbă a poporului.

c) Toate înștiințările și poruncile date de diregătoriile subalterne
(mai mici) trebuie să se publice în ținuturile sale în limbile cele obiș-
nuite ale țării.

d) Ștergerea greutăților iobăgești precum și ușurințele făcute în
această privință se vor păstra de către stăpinire deplin în a lor în-
tregime și neschimbare.

Sibiu 24/12 iulie 1849.

Francisc de Dorsner Obester și comisar împărătesc.

Arh. St. Baia Mare, Colecția de documente, inv. 436, act.
nr. 8/1849, orig.

1849 noiembrie 7, Mocira. Consemnarea relatării țăraniilor români din protopopiatul Baia Mare privind întâlnirea lor cu deputatul Alexandru Buda și discuțiile purtate cu acel prilej despre evenimentele de la 1848/49.

Subscrișii, după cunoștința sufletului mărturisim cum că în anul curgătoriu, în luna lui maiu 31 zile în târgul de la Cehu Silagiului¹ întâlnindu-ne cu Alexandru Buda, fostul deputat al dietei țării ungurești, dacă după vorbirea laolaltă l-am fi interogat ce cugetă deputații noștri cei români și dînsul despre statul lucrurilor de acuma, a răspuns : a vărsării de sînge cauzatoriu singur e guvernul maghiaresc ; că dînsul vede dreptatea în idei, care în contra Casei regești s-ar dezvolta nici cînd se va amici ; că dînsul vede dreptatea națiunii române, cînd în interesul Austriei s-o luptat. Și această dreptate o va propti² și de toate cele se va găsi, care cu aceste principii sunt în contra. Pentru aceea, de i se va deschide ocazie a scăpa de pedeapsa lătitului terorism maghiar, de treapta deputațiunei va mulțami, că de nu va putea face ; încă chiar se declară, cum că în interes românii concordater cu a domnitoarei Case a lucra nu va înceta.

Dat în Mocira, nov. 7.1849.

Arh. St. Baia Mare, fond Protopopiatul gr. cat. Baia Mare, Protocol, 1849—1850, nr. 79, poziția 112.

¹ Azi Cehu Silvaniei.

² Sprijini.

29

1849 noiembrie 19, Baia Mare. Proces-verbal al sinodului de toamnă al protopopiatului greco-catolic Baia Mare privind hotărîrea de a folosi limba română în toate împrejurările.

Afund a pătruns anima acestei adunări acel preînalt edict al preînaltei domnitoare Case Austriece prin care s-a preîndurat toate națiunile acestei țări, cu egalitatea drepturilor naționalistice a le mîngăiere.

Convînsă fiind această adunare despre aceea că sub aripile acestui edict prea înalt, nația română, ce pînă acuma opresată și apăsată de a secolelor nedreptate, precum în civilizațiune, așa și în dezvoltarea naționalității sale, sigur va putea propăși.

Umplutu-s-a de mîngăiere această adunare și pentru aceea : cu acest edict prea înalt în multe locuri nu a rămas numai grația pe carte scrisă, ci cu cea mai mare mîngăiere a animii poporului român, s-a și înființat și intrupat, precum și în dieceza Oradiei Mari, în strîns ordi-

nuid prea luminarea sa Episcopul Oradiei Mari : ca toți preoții, canonicii, învățătorii și poporul, încă în toate împrejurările sau oficiale, sau private, nu în alta fără numai în limba națională română să facă înștiințarea, sau cerere, precum și prea luminarea Sa încă în acea limbă a estrăda toate ordinele îndreptate către preoți, învățători, cantori sau popor.

În urmare aceasta știind, această adunare ca și poporul român al districtului apusean, precum și al altor districte din diecezul nostru, de la arhipăstorul acestui popor diecezan, precum și de la guvernul diecezan, nimic nu așteaptă mai cu dor, decât ca vorbele lui cele dulci arhipăstorești către dînsul, să nu vie în limbă străină, ci în limba cea dulce a naționalității sale, care singură o înțelege.

Avînd dară această adunare înaintea ochilor grația cea preainaltă, ca toate națiunile acestei țări, așa dar și cea română, cu drepturi de a-și dezvolta naționalitatea sa, le-a inzestrat, mai încolo văzînd exemple înființării și intrupării în prea înalte locuri, sau eclesiastice sau politice unde se află și sînt români — a gratificatione cei prea înalta — văzînd și acea prealuminată și vesmîntită stînd aceasta congregație ; că turma cea înțelegătoare cu dulce ascultă vorbele păstorului său care către dînsa nu în limbă străină, ci în limba mamei sale-s îndreptate ; acestea ca pre niște baze ținîndu-le înaintea ochilor, această adunare cu una inimă dorește și <poștește> de la prea onoratul guvernul nostru diecesan ca toate ordinele sale oficiale către preoțime sau popor îndreptate, nu numai în acest district ci în toate districtele românești a acestui diecesu, după exemplul multora „pid memoria Episcopiei Muncaciului“ precum protocoalele noastre parohiale luminat arată : în limba națională română, adică în limba turmei să se trimită.

Semnează Georgiu Maniu
notariu districtual

Arh. St. Baia Mare, fond Protopopiatul gr. cat. Baia Mare, Protocol nr. 605, f. 26—27.

30

1850 ianuarie 23, *Ungvár*. Circulara vicarului episcopiei de Muncaci cu care s-a trimis Constituția Imperiului Austriei.

Preaonorat domn surogat protopop !

Vo citeva exemplare din Constituția Imperiului Austriei aci sub ./.. alăturate domniei tale cu aceea demandare se trimăt ca cele întru preoți și parohii a giurului domnii tale românești să le împărțești și după paragraful al 5-lea Constituțiunei acesteia, atît de interesant a cultiva și a înflori din toate puterile limba și naționalitatea română pe preoți să-i provoacăți.

De altmintrele întru afecturi fratești rămîn în Ungvar în 23-lea ianuarie 1850.

Domnii tale

Sincer întru <Hris>tos frate :

Ioan Csurgovich, vicar general episcopesc
D-nului protopop a giurului Baia Mare.

<Pe verso :>

Se trimite împreună cu exemplarele din care să ia fiecare al său.
Februarie 21/1850. De la diregătoria sur<ogatul> v<ice> a<r>h(i)diaconiei.
Bilțiu Șt<efan>

La Recea, am văzut, 22 februarie 1850. Popu Simion. Tăuții de Jos, am văzut, 23 februarie. Maniu Băița, am văzut 23 februarie 1850. Szabó. Firiza <de Sus>, am căpătat în 26 februarie și în 1 martie am trimis Mosolygó Ferneziu am luat în 1 martie și am trimis în 4, Demetriu Poppu. Groși, am luat în 5 zile și am trimis în 6. Paul Cămpanu. Satu nou de Jos, în 6 zile <a lui> măișor. Andrei Lupan.

A.t. St. Baia Mare, fond Protopopiatul gr. cat. Baia Mare, dosar 88/1850, f. 1, orig.

31

1850 aprilie 3, Șomcuta Mare. Apelul frunțașilor români din districtul Chioar adresat împăratului prin care, evocînd meritele deputatului Sigismund Pop în timpul revoluției de la 1848—1849, intervin în favoarea acestuia.

Apelul frunțașilor români din ținutul Șomcutei în favorul fostului deputat Sigismund Pap.

Excelența Sa, Preamărite Doamne, Cesareo-Regesc Primar Povățitor de oaste ! Al nostru preabune și îndurate Doamne !

Dintre toate națiunile imperiului austriac, națiunea română pentru Majestatea Sa și pentru statornicirea preainaltului Tron împărătesc, cu toată energia s-a opus în contra rebelilor, crunte lovituri (pugne) susținînd.

Prevăzut-au națiunea română că promisiunile spre asigurarea altor națiuni de la rebeli date au fost numai amăgitori, neavînd dînșii alt scop, fără sub pretextul egalității extinderea naționalității sale și subjugarea altor popoare, voind cu un nemărginit despotism a domni peste alte națiuni. Prevăzut-au națiunea română, cum că sub guvernul maghiar nu pot spera nicum civila existență națională, numai o servitute fără capăt, pentru-că Maghiarii totdeauna de mulți secolii au nutrit în pieptul lor o nespusă ură națională în contra românilor, pentru care tot spre apăsarea și totala extirpare a românilor au cugetat. Văzînd clar națiunea română, că numai sub legiuita și milostiva ocîrmuire a

Preainaltei Curți Împărătești poate spera viitoriul fericit, s-au declarat pînă la cea mai extremă picătură a singelui pentru susținerea strălucitului Tron Împărătesc a se lupta în contra rebelilor maghiari.

Cu adevărat recunoaștem aceea, cum că cu începerea reformelor de întiu nu am putut bine pricepe, unde tindeau pregătirile lor, dară Domnul Sigismund Pop, de națiune născut român și toatei națiuni iubit, avînd mai profundă străbateră în politică, fiind în Kővár (Chioar) între români doar din provedința dumnezeiască ca un apostol trimis, au ținut adunări române și vorbind cu o dulce cuvîntare, pre toți cu mare număr adunați români i-au deșteptat, învățîndu-i, că în tot timpul credința cătră Preainalta Curte Împărătească totdeauna nevătămată să o susțină și oricine ar cugeta a-i seduce cu amăgitori, oricine ar fi, nimeni să nu creadă, pentrucă alt guberniu legiuit în contra ocîrmuirii împărătești nu se poate ridica, zicîndu-le că națiunea română numai așa poate spera fericit viitor, dacă va fi totdeauna cu neînfîntă credință cătră înălțata Curte Domnitoare. Și cu aceea dulce cuvîntare tot poporului român plăcută, au produs în inimile tuturor o dulce complăcere și animositățe, pînă la moarte a se lupta pentru susținerea Preainălțatului Tron Împărătesc. Pentru aceea l-au și ales deputat la Dietă. După această alegere s-au dus în Ardeal și acolo asemenea cuvîntări au ținut către poporul român.

Aceste învățături și proclamări a D-lui Sigismund Pap acea urmare au produs, cît că în curgerea timpului desvoltîndu-se mai apriat răscolarea maghiarilor împotriva Curții Împărătești, tot poporul român din Kővár (Chioar) s-au ridicat cu arme în contra rebelilor unguri, orînduirea gardei naționale și conscrierea recruților o au denegat, au trimes deputați la Năsăud pentru jurămint și în contra rebelanților au luat armele. În Transilvania iară 30—40 mii de români s-au armat în contra lor pentru Curtea Împărătească, pînă la moarte luptîndu-se.

După aceea ca deputat al nostru la Dietă precum s-au cetit din novele Domnul Sigismund Pap în interesul națiunii române mult a priveghiat, mai ales pentru deputații români, ca cu ocaziunea verificării deputaților să nu se întîmple vre-o verificare românilor prejudicioasă, cum s-a întîmplat la alegerea deputatului din Baia Mare, unde pre votizanții români i-au bătut ungurii și i-au fugărit. La verificarea acestui deputat, anume Ludovic Kovács, Sigismund Pap a grăit în contra, a declarat a fi alegerea nelegitimă și au protestat să se anuleze. Dar acesta fiind de neam ungur votizanții unguri la Dietă cu numărul mai mulți au învins cu mulțimea voturilor și alegerea nelegiuită s-a verificat.

Alegerea deputaților din Transilvania o a declarat a fi zidită pe arină și au respins-o a fi lucru legiuit, că s-au sculat săcuii pe Români, pentru care cuvîntare deputații unguri din Ardeal au și protestat în contra lui Sigismund Pap.

Dintru toate aceste cu bucurie s-au umplut inimile noastre a Românilor vîzînd că în Dietă avem și noi un deputat din națiunea noastră, care nu se teme de preponderența putere a maghiarilor a grăi pentru drepturile și interesul națiunei române. Noi am privit la toată comportarea lui în calea deputațiunii și știm cum că în comisiunea ocîrmuirii rebele nicăiri n-a fost, fără ca deputat totdeauna s-a opus în

contra ocîrmuirii maghiare, unde a putut, precum se cunoaște și din novelele oficioase.

Și aceea cu bucurie am înțeles, că cu deputațiunea română de la Insbruck la Pesta înviată a dat mîna bună Domnul Sigismund Pap și cu acea deputațiune română, care la dînsu ținu cluburile sale cu împreună voință a conlucrat planul acela, întru a cărui urmare toată națiunea română în Transilvania s-au armat în contra rebelanților, pentru care lucru, precum am auzit a fost și inchizițiune contra dînsului de poliția maghiară rînduită, și pre dînsul rebelii maghiari l-au persecutat, pentru care lucru multe a fost silit, a suferi, ca să nu se dovedească a fi machinat planuri în contra revoltanților.

De unde se vede că prenumitul Sigismund Pap pentru mărirea Prea Înaltei Curți Împărătești, pentru fericirea și propășirea națiunei române cu o nespusă audacie ori la ce pericol e gata a se expune, cînd dînsu în așa timp primejdios revoluționar în mijlocul rebelilor a îndrăznit a colucra și a produce planuri în interesul Înaltei Curți Domnitoare. Cu adevărat mai mult a făcut, decît dacă ar fi prins și dus arme în tabăra română, pentru-că dînsul a fost unul, care a dus poporul român la luminare, deșteptîndu-l, cum cugetă rebelii a surupa de tot domnitoarea Curte și după aceea cum voiesc a subjuga pre români și pre alte națiuni și să domnească peste toți cu o nemărginită putere.

Așa după-ce prin binecuvîntatele de Dumnezeu arme eroice împărătești rebelii de tot s-au învins, pacea și liniștea de obște s-au redus și acum sub aripile Preastrălucitei Curți Împărătești ne odihnim și pre Domnul Sigismund Papp providența cerului sănătos l-au păstrat spre binele și folosul națiunei noastre române, pre care cu dulcea sa elocuență română și deacum o va ști deștepta, cum să-și susțină neînfîntă credința către Înalta Casă Domnitoare. După a noastră socoteală dînsul ar fi vrednic a se distingua de ceilalți deputați, pentru-că dînsul în calea deputațiunei sale tot în partea opozițională a fost, unde a putut, fără temere de rebeli.

Aceste de aceea îndrăsnim a le așterne înaintea Excelenței Sale, ca să se deie ocîrmuirii ocaziune a cunoaște pe credinciosul nostru deputat, ca pre un individ credincios Dinastiei și Națiunei sale și decumva Preaînalta Ocîrmuire după energia și lucrurile dînsului în interesul binelui comun îl va judeca vrednic de remunerare, să aibă ocaziune a cunoaște meritele lui.

După a noastră opiniune ar fi vrednic a-se denumi într-un cerc român de comisar cesaro-regesc pentru cultivarea și înacutarea (sic!) limbii române. Foarte de lipsă ar fi, pentru că în literatura română sunt puțini procopsiți. Și așa știm că Pop Sigismund stă între cei dintîiu români versați în literatura română. Elocuență română are foarte minunată și este iubit națiunei sale.

Pentru toate aceste cu profundă umilitate ne rugăm Excelenței Sale ca despre adeseori pomenitul Sigismund Pop să te milostivești a fi cu luare aminte, să te milostivești a exopera, ca dînsul între români să se constituie de ofițir, ca precum dînsul totdeauna a fost și este credincios către Prea înalta Casă Domnitoare, așa și pre națiunea română dînsul o iubește, precum și națiunea pre dînsul îl iubește.

Spre care a noastră preaumilită cerere exorind grația Excelenței Sale, cu profundă umilință rămînem.

Excelenței Sale prea umiliți servi :

Gregoriu Csokás, duhovnic al Plopișului, protopop și consist(oriu) asessor. Basiliu Szabo antiste (primar n.n.) comunal în Csokma (Ciocmani n.n.) ; Ioan Butyan, parohu Terszigului ; Beniamin Butyan,... diregător ; Popp Gyorgye, notar la... Kilintza (Chelintza n.n.), Vasile Butean, Iosif Popu cr(ăiesc) comisar... Sallymos (în Șoimuș, n.n.) ; Basiliu Paul senior, notarul Letchii ; Basiliu Paul, junior, judex ; Dimitrie Nagy, notaru Csuli (Ciula n.n.) ; Lucas Bala parochus, N(agy) Bunyensis (Bniul Mare), Ioane Kesely, m.p. parohu Leski (Läschiei n.n.) ; Ioan Peter, notariu Lemniului ; Ioanne Illyes, antiste al Lemniului ; Nicolae Popp c. reg. asistente în contributionalibus ; Beniamin Wéber, antistele comun Clinicii și a Râmes... ; Iacob Balint antistele comun, Danici Popp al Șoimușului c. reg., Gyiko Andreiu, notariu Răstocenilor ; Gradu Andrei, parohu Jetișenilor în Comitatul Satumarelui (Satu Mare n.n.).

Nr. 128—1850. De la c. crăesc subcomisariat al Șoimușului. la 3 aprilie 1850. C. Reg. adjunctii de subcomisariat al Șoimușului Alexandru Sebe m.p. și al Șomcuții Ioanne Tamaș c. r. adjunct de subcomisariat.

Vom. k. k. Armeekommando. Pesth, am 30 mai 1850.

An das hiesige k.k. Kriegsgericht. Zur Berücksichtigung der Beurteilung des comanischen Ablegatem Sigismund Papp.

Haynan m.p. Feldzengmeister.
1848/49, 13, 120.

Silviu Dragomir, *Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania, în anii 1848—1849*, vol. I, Sibiu, 1944, p. 192—197.

32

1850 iunie 19. Mocira. Memoriul protopopului Ștefan Bîlțiu înaintat comandamentului districtual militar cezaro — crăiesc din Debretin prin care solicită să se aprobe coborîrea spînzurătorilor și ridicarea unei cruci în amintirea celor trei români spînzurați în 3 octombrie 1848, în apropiere de Baia Mare.

Prealuminate domnul Cezaro regesc districtual comandamente militare :

Ordinațiunea aceea, care de la dirigătoria comandatura militărească districtuală sub numărul anului curent 2050 s-a îndreptat către supremul cezaro regesc comisariu districtului Debretin, preluminarea

sa Valentin Urai, și de acolo sub n(umă)rul anului curent 2204 s-a transmis mării sale Alexandru Gábány, comisarul cezaro-regesc și președintele cercului Baiei Mare, cuprindea în sine aceea : ca acei trei înși români adevărați : Petru Roman, Florea a(lui) Pop și Nuțiu Pop, care după publicarea înaltului manifest din 3 octombrie a anului 1848 aici în sinul protopopiei Baiei Mare s-au spânzurat prin(tre) rebelii, pentru fidelitatea către Maiestatea Sa și înalta curte austriacă, să se înmorminteze cu rit bisericesc, dar în tăcere și fără de nici o demonstrațiune politică ; a cărui înmormintare e efectuată prin mărirea sa președintele cercului acestuia Alexandru Gábány sub nrul 1006 a.c. mie ca protopopului giurului acestuia mi s-a poruncit. Însă înaintea împlinirii înmormintării acestei am avut datorita cu umilință a ruga pe mărirea sa președintele ca să binevoiască a dispune : ca furcile spânzurării, care și pînă azi stau în sus, și sub care nevinovații susnumiți ca niște vite s-au aruncat în pămînt și sub care ar fi deplinit înmormintarea ceea bisericească, — să se taie gios, iară deasupra trupurilor înmormintate să se ridice morminte cu cruci însemnate, după datina bisericească, după aceea în locul furcilor de spânzurare, unde aceștia s-au pierdut pentru fidelitatea avută către Maiestatea Sa, fiindcă locul acesta după ritul bisericesc este de sfințit, să se ridice o cruce cu răstignirea răscumpărătorului Cristos, ca să se deschilenească locul unde repauză trupurile credincioșilor bisericii greco-catolice și a Maiestății Sale, precum s-au făcut aceasta și la Cetatea Careilor (Nagy Károly) la înmormintarea unor asemenea preduți.

Toate acestea țin de ritul bisericesc și nici un act de demonstrațiune politică cu sine nu cuprinde. Însă toate acestea prin mărirea sa Alexandru Gábány, președintele cercului Baiei Mari, sub n(umă)rul 1856 a.c. ni s-au denegat, îndreptîndu-mă să-mi trimit cererea la loc mai înalt.

Pentru aceea, cu umilință mă rog Prealuminatului Tale ca să te înduri a da o ordinațiune nouă pentru împlinirea mai sus-cuprinselor umilințelor cereri din următoarele cauze .

1. Foarte s-ar vătăma simțul religios al credincioșilor gr. cat. de cumva un act așa de religios cum este înmormintarea s-ar face sub și lingă furcile spânzurătoare, care și pînă azi stau în sus, precum nu se poate spune cît de-ntristat lucru ar fi pentru familia și rămăși orfani a acestor perduți, care și pînă azi nici cum nu sunt mîngăiați.

2. Foarte ar vătăma inimile credincioșilor către Maiestatea Sa de cumva și mai încolo s-ar lăsa să stea în sus acelea furci care rebelii le-au ridicat cu nedreptate, spre a pedepsi fidelitatea către Înalta Împărăție.

3. Nemica n-ar adevăra religiozitatea ce totdeauna păstrată prin Înalta Curte decît înălțarea unei cruci cu chipul răstignirii răscumpărătorului în locul pedepsei acestei necuviincioase și nemeritată.

Din acestea motive de nou cu umilită plecare rugîndu-vă pentru împlinirea sus-însemnatelor umilitelor cereri, cu afundă plecare răminem.

În Mocira 19 iunie 1850.

Arh. St. Baia Mare, fond Protopopiatul gr. cat. Baia Mare, Protocol 1849/50, poz. 112, concept.

33

1850 iulie 5, Oradea Mare. Circulara lui Iosif Pop Sălăgean, directorul școlilor românești din diecezele Oradea și Muncaci, în care arată modul de folosire a prevederilor constituției imperiale pentru dezvoltarea învățămîntului românesc și emanciparea națională a poporului român.

Iubiților întru Christos frați vice arhidiaconi și parohi ca a școalelor române locali directori !

Principiile înaltei ocîrmuirii împărătești pentru organizația provizorie a treburilor de învățatură în hereditaria fără a coroanei Ungariei, din poruncă mai înaltă aci sub ./.. alăturată v-o împărtășesc.

Dintru carele pentru școalele poporului român doi paragrafi sunt mai de mare însemnătate : 5 prin care se zice : cum că școalele poporului sunt destinate spre educația națională și omenească a poporului, pentru aceea grijă despre școala populară se ține de fieștecare comunitate, adecă adunarea poporului din loc și acest firesc lucru este ca fieștecare popor sau comunitate însăși să fie îngrijită despre viitorimea sa ca nație și creștin, iară încît omul este mădulariu a statului, despre educația lui ca cetățean se va griji statul, adecă Ocîrmuirea ; poporul, dară, al său fiește care comunitate să fie îngrijită, ca să aibă în loc școală, care Românului e mai de lipsă, să se trezească românul din somnul cel adînc, să-și deschidă ochii și să vadă alme popoare și nații, cum s-au procopsit prin școale, pentru aceea domnesc. Sau pe român dumnezeu numai pentru plug și șerbie l-au zidit ? Împreună dară cu preoții săi să se sfătuiască poporul român cum să aibă școală, cu care el mai mult nu poate întîrzia, de voiește a fi fericit.

Frații preoți să țină neincetat cuvîntări îndemnătoare către popor pînă vor fi auziți, nici să nu se ostenească a îndemna poporul la împlinirea acestei datorințe, de la care atîrnă soarta viitoare a națiunii noastre și să știe tot românul că de la el atîrnă, poate fi mai fericit, numai de va voi și aceasta de la școală și numai de la școală poate aștepta.

Așîderea § 8 este foarte însemnătoriu în privința naționalității. În școalele poporului român după acest paragraf toate să se învețe în limba română. Abecedariu cu litere chirilice și deodată cu strămoșești romane, în scurt timp vor ieși la lumină și lățirea lor în toate școalele poporului nostru voi mijloci, pînă ce se vor tipări cărțile bisericești cu litere romane și acele chirilicești se vor lăpăda afară.

În școalele poporului să se învețe catechismul, biblia, Istoria românilor bisericească și națională, aritmetica, geografia, economia rurală și cele mai de frunte legi civile, precum datorințele cetățenilor pentru acei cari vor voi a păși la școli mai înalte, să se învețe și cele mai de frunte legi, elemente a limbei latine, limba maghiară încă, unde va voi poporul pentru comunicație cu concetățeni maghiari, se poate învăța.

Fraților, în toate lucrările înaltei ocîrmuiri împărătești se vede cum că cuvîntul înaltului împărat, a părintelui tuturor popoarelor în privința egalității a tuturor naționalităților este sfînt, precum aceste principii dovedesc; cu ajutorul lui Dumnezeu pacea este statornicită; așa dar să ne apucăm de lucru, în 15 octombrie se va începe anul nou școlastic și așa, în tot satul școală să fie! De vor afla frații preoți întru această deprindere împedecare, a cele mie cunoscute să le facă, ca să le pot depărta.

Întru alte cu frățească iubire rămin în Oradea Mare, 5 iulie 1850.

de binevoitoriu în Xtos frate, Iosif Pop Selegeanu, canonic, director a școalelor române și consiliariu

Arh. St. Baia Mare, fond Protopopiatul gr. cat. Baia Mare, dosar 88/1850, f. 2—3, orig.

34

1850 august 1, Mocira. Circulara trimisă de protopopul din Baia Mare preoților din subordinea sa privind folosirea limbii în corespondența oficială.

Măria sa Alesandru Gabany, prezidele cercului acestuia, are în cancelaria sa și români bărbați, pentru aceea de măria sa se acceptează suplicele și măcar ce scrisori românești și se dă rezoluțiune românească pe ele, precum îndatorează paragraful 12 a organismului provizoriu de ocîrmuire pentru Ungaria, cum au căpătat și mociranii¹ sub nr. 2521 și 2522 a.c. și acestea să vă fie fraților spre îndemn poporului spre îndreptare în viitor a da în lontru românești cereri, că naționalitatea noastră e recunoscută!

Măriei sale prezidelui mulțumită

Dat în Mocira la 1 august 1850.

Arh. St. Baia Mare, fond Protopopiatul gr. cat. Baia Mare, Protocol 1849/50, poziția 128, dosar 79, orig.

Publicat de T. Hăgan și colectiv în *op. cit.*, p. 132.

¹ Locuitorii satului Mocira, din apropiere de Baia Mare.

1850 august 11, Mocira. Scrisoarea prin care preotul din Satu Nou de Jos e invitat la înmormîntarea celor trei țărani români spînzurați în timpul revoluției de la 1848.

Multe reverite doamne paroahe,

După susternutele cereri, iertată fiind înmormîntarea bisericească a spînzuraților români sub revoluțiunea maghiară în ținutul parohiei frăției tale, s-a mîrginit a se ține aceea în 14 zile a luni acesteia la 9 ore, la a cărora petrecere pe frăția ta cu reverire te chiem și oficios te rînduiesc, cu cantorele și fătul bisericii frăției tale așa : ca în ziua numită în biserica parohiei frăției tale dimineața și la 9 ore după fericiti<i> acesteia să se tragă toate clopotele.

Altminterea în Mocira 11 aug. 1850.

Andrei Lupan

Arh. St. Baia Mare, fond Protopopiatul gr. cat. Baia Mare, Protocol 1849—50, nr. 79, poziția 132.

36

1850 august 19, Mocira. Informare privind înmormîntarea celor 3 români spînzurați în timpul revoluției de la 1848/1849.

Oficioasă relațiune.

În înțelesul și virtutea ordinarei excelenței sale, supremului comandament militaresc a cercului Oradiei Mari, sub n(umă)rul 3818 a.c. strădatei, pe românii locuitori cîndva din Minăștiurul sat <azi Merișor>, a subcercului Baiei Mari, spînzurați sub revoluțiunea maghiară în ținutul Satului nou de Jos, anume : Petru Roman, Florea (Irimia) Pop și Ioane Pop, după ce furcile spînzurătoarei s-au tăiat gios, și de-asupra osemintelor lor, în locul în care au fost acele parte astupate cu pămînt, parte răspîndite deasupra pămîntului, s-au ridicat mormînturile cu cruce, luînd lîngă mine pe doi preoți, anume administartorele sufleteriu al Chechișului, Andrea Gradoviciu și parohul Cecirlăului, a periților fostul sufleteriu Ștefan Boroș, în 14 zile a luni și a.c. după datina s(fintei) biserici sanțînd locul unde au fost periți pe un țințirîm a consacrațiunei acestor nevinovați deschîindu-i, cu rit bisericesc pe ei i-am petrecut.

Dat în Mocira <la> 19 aug. 1850.

Bilțiu

Arh. St. Baia Mare, fond Protopopiatul gr. cat. Baia Mare, Protocol 1849—50, nr. 179, poziția 133.

37

1850 octombrie 13, Mocira. Scrisoarea lui Ștefan Bilțiu, protopop de Baia Mare în legătură cu demersurile făcute pentru înființarea unui gimnaziu românesc în Baia Mare.

Mult reverite domine protopop frate prea onorate,

Cu distinsă mulțumită sum datoriu mult reverentissimei frației tale pentru plecarea arătată spre binele naționalității noastre care mi-a adeverit domnul Iacob Brîndușiu în a treia zi a luni curente după cuvîntul frației tale mie tramis.

Drept e aceea că înaintarea scopurilor folositoare naționalității noastre numai prin cointelegere laolaltă se poate spera, ca prin asemenea cointelegere și faciendele mai bine se explică și putere a lucrurilor prin înmulțirea voturilor ce adauge.

Fiind dară că domnul mai sus numit precum învoirea frației tale cu unele lucrări a noastre mi-a adeverit, așa despre altă parte mi-a adeverit și durerea frației tale pentru aceea : că nu au împărtășit obiectele lucrărilor noastre cu mărita frăția ta asemenea obiecte, ce cu bucurie voi lua reciproc de la frăția ta, așa am onoare a împărtăși un lucru nou cu acest recurs de față despre gimnaziul Baiei Mare, care de va fi încuviințat, de frăția ta, mă rog să-l faci a se subscrie prin preoții giurului frației tale și cit va fi <cu> puțință fără de contrazicere a-l trimite incoace, pentru a cărei retrimiteră și atunci mă rog de nu ar fi plăcut și lăsat pe loc, altminteri plecării și onoarei frățești, comandat cu distinsă onoare rămîn.

În Mocira 13 octombrie 1850.

Ștefan Bilțiu

Arh. St. Baia Mare, fond Protopopiatul gr. cat. Baia Mare, Protocol 1850, poz. 156, concept.

1850 octombrie 30, Sighetu Marmăției. Atestat dat de autoritățile comitatense pentru dezvinovățirea lui Gavril Mihályi, fost comisar guvernamental în timpul revoluției de la 1848—1849.

Másolat.

Alább irtak hiteles bizonyrágot teszünk arról mikép a múlt 1848-k évi december hó 3-án akkori kormány biztos Mihály Gábor úr által tanácskozmányba hivatván meg elő terjesztése után a Megye politikája felett azon határozat hozatott, hogy ha Máramaros Megyébe Császári katonaság bejönni szándékozna és a Megye elegendő Császári katonai erőhöz támaszkodhatik azonnal mint a Kormány biztos, mint pediglen az egész megye Közonsége hódolni fog és magát a Császári katonaság rendelkezése alá adja-ellenben népességek harczát létre jönni nem engedheti meg, ha egyes inkább rablásra czélzó nép felkelés fog ide vezettetni, annak telyes erőből ellentálland, mely tanácskozmányi közös megállapodás utasításul adatott a nemzetörök és fegyveresek felett parancsnokságot viselt, Nemzetöri örnagy Péterffy Endre Urnak.

Ezen bizonyítvány nagyobb erőségére és hitelességére nevünket aláírjuk. — Kelt Szigeten október hó 30-án 1849 — Szaploneczay Sigmod m<aga> k<eze> Máramaros Megye allispánya, Móritz Péter törvényszéki Ulnök, m<aga> k<eze>, Huszovszky Ferentz m<aga> keze Polgármester, Szilágyi János m<aga> k<eze> ev<ánghelikus> ref<ormátus> pap és espre-rest, Nánasy Lajos m<aga> k<eze> főjegyző, Anderkó Péter m<aga> k<eze> Mármárosi Vicarius, Csolosz Pál m<aga> k<eze>, Város fő birája, Toth Iános m<aga> k<eze> törvényszéki Ulnök, Szöllösy Balázs m<aga> k<eze> főügyész, Ifiu Várady József mind akkori szolga biró.

Arh. St. Baia Mare, Colecția de documente Acad. dr. Ioan Mihályi de Apșa, inv. 337, act nr. 83, f. 1, orig. l. maghiară.

TRADUCERE :

Copie :

Mai jos subscriiții adevărim oficial că în ziua de 3 decembrie a anului trecut, 1848, Gavril Mihályi, pe atunci comisar guvernamental, ne-a convocat la o consfătuire, în care, după prezentarea situației politice a Maramureșului, s-a adus hotărârea ca în cazul în care armata imperială ar intenționa să vină în comitatul Maramureș și ar sprijini comitatul cu suficiente forțe armate imperiale, imediat, atît comisarul guvernamental cît și întreaga comunitate a județului va aduce omagiu și se va pune în subordinea coroanei imperiale.

Pe de altă parte, însă nu va îngădui ca populația să se ridice la luptă și, dacă ar avea loc numai o singură răscoală a populației în

scopuri de jaf, s-ar împotrivi cu toate forțele acesteia. Despre cele stabilite în consfătuire s-au dat instrucțiuni comandamentului gărzilor naționale și trupelor domnului maior al gărzilor naționale Andrei Péterffy.

Pentru o mai mare întărire și autentificarea prezentului atestat ne subscriem.

Dat în Siget la 30 octombrie 1849.

Szaplonczay Sigismund vicecomite al Comitatului Maramureș cu mina proprie ; Moritz Petru asesor al tribunalului, cu mina proprie ; Huszovszky Francisc primar, cu mina proprie ; Szilágyi Ioan preot și protopop evanghelic-reformat cu mina proprie ; Nanasy Ludovic, notar principal, cu mina proprie ; Anderco Petru vicarul Maramureșului cu mina proprie ; Csolosz Paul judecător șef al orașului cu mina proprie ; Toth Ioan asesor al tribunalului, cu mina proprie ; Szölösy Balász avocat prim, cu mina proprie : Várady Iosif junior ca primpretor de atunci, cu mina proprie.

39

1851 septembrie 12, Mocira. Scrisoarea protopopului Ștefan Bîlțiu către Alexandru Roman, titularul catedrei de limbă română de la liceul din Oradea, prin care îi mulțumește că i-a înlesnit cunoștința cu istoricul Alexandru Papiu Ilarian, din a cărui *Istorie* a abonat 26 exemplare.

Mult onorate doamne și frate preastimate !

Mult prețuiesc confidența frăției tale prin epistolia din 30 august anului curgătoriu în privința mea adevărită că-mi țin onoarea a putea fi în corespondență cu bărbați plini de grija fericirii dulcii noastre națiuni, cu îndoită bucurie am luat preastimatele literile frăției tale pentru că pe lângă sincera-ți confidența ai binevoit a-mi deschide una carieră de ajutor pe junele istoric Alexandru Ilarian Papiu, binecunosându-l din partea animozității și conceptelor apăsate cînd l-am văzut pășit pe tapetul întrebărilor istorice a națiunii sale, l-am salutat cu bucurie și cu speranța că va corespunde așteptării. Nici nu e deșartă speranța căci circulează între noi un exemplar a *Istoriei*¹, tomul dintîi și putem adevărați că foarte bate la scopul propus prin tînărul istoric.

După provocățiunea dară <a> frăției tale am deschis calea de abonament, în care se află subscrise 26 exemplare pentru a căror păstrare pe seama noastră vei avea bunătatea a te îngriji și cînd îți vei putea deschide adeziune, care peste 14 zile o sperezi a ni le străpune încoace.

Îi avea bunătatea a-mi ierta să vorbesc ceva despre studiul domniei sale ; noi studiul limbei și literaturii române îl privim ca pe un soare acuma înseninat de sub întunecimea groșilor nori. de către care se revărsă razele încălzitoare în toate laturile române, iar pe frăția ta ca pe un conducătoriu a soarelui acestuia te salutăm pe grațioasa-ți ca-

tedră, de care începu a se bucura reînviata națiune, văzindu-ți putere și sănătate cătră într-o așa întreprindere, însă de vei ierta pe un român ca să nu-ți învețe studiul și încă bine ai peceat (procedat n.n.) și să nu zic în contra națiunii.

Noi am dori de studiul frăției tale și nu ne-am cruța spesele cînd le-or pofti acelea ca să iasă la lumină prin tipariu. Aici la mine se află strîns încă nouă florini în argint pentru *Cîntările naționale*² (s.n.), care sumuță încă <o> voi străpune către Domnia ta, însă aici se ivește întrebațiunea aceea că oare ieși-vor cîntecele acelea în tipariu și oare nu-s strămutate pe acolo împrejurările lucrului acestuia, drept aceea te rog fi bun a mă înștiința despre aceasta, pe cum a mă anunța despre luarea banilor pentru scopul acesta trimiși, că încă aceea chitanță nu am căpătat.

De altmitrelea primește
Mocira 12 septembrie 1851
Ștefan Bîlțiu

Arh. St. Baia Mare, fond Protopopiatul gr. cat. Baia Mare, Protocol, 104/1851, poziția 146.

¹ Titlul complet al lucrării este: *Istoria românilor din Dacia superioară*.

² Este vorba de antologia de poezie românească contemporană *Versuînții români, adeca culesiune versuaria din foile naciunale*.

40

1852 iulie 26, *Dumbrăvița*. Apelul intelectualilor din districtele Baia Mare și Baia Sprie adresat protopopului Laurențiu Mihalyi din leud în legătură cu trimiterea unei deputațiuni la împărat pentru obținerea unor drepturi naționale, inclusiv a drapelului propriu.

Preareverite doamne !

Avem onoare a te înștiința despre unele lucruri ponderoase în care s-au învoit prooțimca și inteligența română într-o adunare generală sunătoare despre primirea Maiestății Sale ce împărtășim pentru ca în unele să dobîndim ceva uniformitate de cumva îți binevoi a vă învoi pentru a noastre cugete, dintru carele cel mai important este : ca toată comunitatea să-și facă două flamure, una germană „Svarz-gelb“ (negru-galben n.n.) alta națională română, care s-au ridicat odinioară în cîmpul libertății¹, a căruia culoare sunt : albastru (cerului) roșu și alb.

1. De cumva veți pregăti și într-o aceea parte adevărat română, aceste trei culoare vi le <re>comandăm, pentru ca să nu fie ceva diformitate la una <și> aceeași națiune.

2. S-au determinat și s-a și trimis rugămintea pentru audiența unei deputațiuni române înaintea Maiestății Sale, care deputațiune a fi statatoare din 85 membri adecă : 50 protopopi și preoți, 25 inși inteligenți români și 12 țărani de comun, — această deputațiune, care ar reprezenta națiunea română din comitatul Sătmarului, după o cuvîntare omagială înaintea Maiestății Sale, ar amînuia unele dorințe și cereri a românilor pentru bunul de obște și încă și alte cereri private.

În aceste și altele ca aceste, ne-am învoit pentru primirea Maiestății Sale, iar cu mult onorata domnia ta le împărtășim, pentru ca de a fi și acolo învoire, să nu fie întramintea fără-ase, și ne rugăm să faceți încît îi putea pentru bunul de obște, că acum singur ni se dă ocaziune, care de nu o vom uzua, poate și strănepoții noștri să strige blăstăm asupra noastră.

Rugămu-ne dară M<ult> O<onoratei> domniei tale ca unui adevărat stîlp a naționalității române marmatiene, să bine voiești a înflăcări și pe ceilalți frați ai noștri a cerca audiența înaintea Maiestății Sale, a se înființa deputațiunea română reprezentativă a românilor marmatieni. Cu un cuvînt a face să fie cunoscut și românul de-acuma înainte.

Altmintrea cu distinsă onoare rămîn în Dumbrăvița, 26 iulie 1852.

Umiliți frați în Christos

Andrieu Cirtîță, m<ina> sa ord<inar> protopop

a Baiei Sprie

Ștefan Bîlțiu, protopop a Baiei Mare

Mihail Pavel neo ordinar și ceilalți

Arh. St. Baia Mare, fond Protopopiatul gr. cat. Ieud, dosar 1/1852, orig.

¹ În alegerile pentru noile organe dietale din vara anului 1848 românii din cercul electoral Baia Mare—Seini s-au prezentat cu un candidat propriu și cu stindard național, confecționat, potrivit unei informații dintr-un document din arhiva primăriei orașului Baia Sprie, păstrat la Cluj-Napoca, de către croitorul Moldovan din Baia Mare.

Acest stindard național se mai afla printre bunurile bisericii din Cicirlău în anul 1866 (Vezi documentul nr. 69).

În amintirea acestui stindard național de la 1848, și astăzi în Biserica din Cicirlău este expus la vedere, în strana cantorilor, tricolorul românesc.

41

1853 februarie 4, Mocira. Memoriul intelectualilor români din comitatul Sătmar înaintat guvernatorului civil și militar prin care solicită aprobarea pentru înființarea societății „Reuniunea pentru înființarea școalelor reale române din Comitatul Sătmarului“ în scopul stringerii de fonduri pentru înființarea de școli românești.

Serenissime Principe Cezaro Regesc Guvernatoriu civile și mili-tariu. Doamne prea grațioase.

Una dintre cele mai mărețe și mai glorioase însușiri a Guvernului Maiestății Sale, preabunului nostru Imperatoriu este : dorința fericirii popoarelor Imperiului ; această fericire numai prin cultură intelectuală și bunăstare materială putîndu-se ajunge. Bunăvoința înaltului Guvern a deschis cărarea pe seama fiecăruia popor din Imperiu, prin care, în strînsă legătură cu unitatea și cu integritatea Monarhiei' să poată ajunge la cultură și prin aceasta la bunăstare materială.

Noi care sîntem fiii națiunii române de supt înaltul sceptru al Austriei, uitîndu-ne la națiunea noastră despre o parte cu insuflețitoare bucurie o vedem plină de merite cătră tronul Maiestății Sale, iar despre altă parte nu cu puțină întristare privim la lipsa institutelor ei de cultură.

Noi din animă suntem convinși că Maiestatea Sa, prea bunul nostru Imperatoriu, mai dulce interprimdere nu are decît înființarea institutelor de cultură, care nu numai în privința întregului imperiu ci și a deosebitelor naționalități le și vedem înființate. Însă de vom căuta la spesele statului în genere, această împrejurare nici decît nu ne lasă a putea pași ca această spesire mare să se întidă și spre celea mai mărunțele ținuturi în privința înființării institutelor de cultură a diferențelor naționalității.

Drept aceea noi subsemnații și alți mai mulți frați ai noștri preoți români din comitatul Sătmăruului voim a folosi binelui de comun, și în special văzînd că poporul român din comitatele Sătmăr, Ugocea și Maramureș este lipsit de totul de folositoarele cunoștințe industriale și comerciale, care cunoștințe mult contribuiesc la fericirea unui popor, am dori a se înființa în opidul Seini, în comitatul Sătmăruului, o școală superioară reală română pe seama poporului român din acum numitele comitate.

Cu profundă plecăciune dară ne rugăm de Serenitatea Sa ca să te înduri părintește a ne dărui facultate spre a înființa cestionata școală în acum numitul opid Seini. Și fiindcă la întreprinderea înființării acesteia școală, de neîncongiurabilă trebuință este conlucrarea a mai multor membri, cu profundă umilință ne rugăm pentru indulgența de a forma o societate economisitoare sub numele de „Reuniunea pentru înființarea școalelor reale române din comitatul Sătmărelui“ și a forma un comitet a cărui datorință ar fi a culege un ajutoriu de 2.000 de florini prin modul ofertelor de bunăvoie date de la românimea comitatului Sătmărelui, Ugocei și Maramureșului, care culeasă apoi, comitetul aplacidat, prin industria și economia o ar spori din an în an la o sumă la aceea care ar fi destulă pentru fundațiunea școalei cestionate, în tot anul, odată din adunația Reuniunii dîndu-se rațiunile cuviincioase și publicîndu-se prin comitet, al cărui comitet datorință ar fi mai încolo a găta statutele Reuniunei și pentru aplacidarea și întărirea grațioasă a le așterne cu umilinți în mina Serenității tale.

Pe lingă acestea, cu omagială plecăciune preanaltei grației recomandați, rămînem în Mocira 4 făurariu 1853. A serenității Voastre de-a pururea credincioși : Andrea Cârțița, protopopul giurului Baiei Sprie,

Ștefan Bîltiu, protopopul giurului Baiei Mare, Georgiu Maniu, parohul Seiniului, Teodor Sabou, administratoarele Băiței.

Arh. St. Baia Mare, fond Protopopiatul gr. cat. Baia Mare, protocol nr. 129/1813, poziția 42, f. 6—7, concept.

42

1854 martie 9, Mocira. Recomandare a volumului de poezii editat de Gimnaziul din Oradea.

Provocațiunea la versuirile române, eșită prin „Gazeta” (Transilvaniei) de la anul 1838 pînă acuma de Societatea de lectură a junimei române orădene¹, culese în broșură și sub tipariu puse, nu pot destul a le recomandare, din mai multe cauze, dar mai ales pentru aceea că poezia română fiind scursă din natura și caracterul limbei române, e mai deaproape omogenă cu natura națiunii române și analogă datinilor și caracterului național și așa cu mult e mai dulce, mai desfătătoare, mai bine învățătoare decît multe alte poezii cu stil silit aplicate naturii căruiva limbi, dar și altmetre al nostru motiv trebuie să fie înaintarea culturii naționale, ajutorirea literaturii, care prin fragedele lucrări de junimea cea ageră la minte să poată scoate cîndva la limanul glorios și clasic.

Drept aceea circulez provocațiunea aci sub ./ (anexă) emisă, ca să binevoiți mult onorații frățiile voastre cu căldură a o îmbrățișa și precum dascălilor și cantorilor așa și altor inteligenți a o recomandare, ca să-și jertfească spre versuințele² cele frumoase puțințelul care se poștește, adică 1 florin, subscriindu-se în coala alăturată și pînă în 20 martie (să) străpuneți încoace prețul prenumerațiunei.

Dat în Mocira 9 martie 1854.

Arh. St. Baia Mare, fond Protopopiatul gr. cat. Baia Mare, Protocol nr. 143/1854, poziția 59, orig.

¹ Titlul complet este: „Societatea literară a junimii române studioase la Academia de drepturi și Arhigimnaziul din Oradea Mare”, societate înființată în 1851, grupînd în jurul său tineretul studios din Bihor sub conducerea eminenților profesori, Alexandru Roman, Dionisie Pășcuțiu, Vasile Pop Gălățeanu, Iustin Popfiu, Felician Bran, Nicolae Mărcuș ș.a. care au condus-o de-a-lungul anilor.

² Este vorba de volumul de poezii „Versuinții români, adică culesiune versuară din foaietele naționale”, cuprinzînd poezii ale unor poeți munteni, moldoveni și transilvăneni de la mijlocul secolului al XIX-lea, printre care, Ion Barac, Vasile Cîrlova, Iancu Văcărescu, N. Codreanu, Gr. Alexandrescu, C. Negruzzi, C. Aristia, Gh. Asachi, A. Donici, I. Heliade Rădulescu, G. Ralet, C. A. Rosetti, A. Pann, I. Poni, V. Babeș, P. Vasici, G. Barițiu ș.a.

1854 iunie 24, *Seini*. Scrisoarea lui George Maniu adresată lui Iacob Mureșianu, redactorul „Gazetei Transilvaniei” în care, printre altele se referă la necesitatea unei acțiuni comune a românilor.

Stimatisime domnule redactore !

Pe la începutul anului 1852, într-o zi ploioasă, întră mult prețuitul meu amic Ș(tefan) B(ilțiu)¹ la mine aflându-mă în patul neputinței frigurilor, cu o față care pe lângă toate îmi vesti o tristețe pentru spartea mea totuși nu-și putu ascunde serinul.

După puține vorbe de bine venite întrebaiu după cauza serinului feței sale care mi-o și descoperi cu înmînarea programei „Telegrafului român” a lui Florian Aron² care, cetindu-o și recetindu-o și cunoscînd din ea tendința strecurată și loc a lătirei cunoștințelor folositoare de care e atîta de lipsit poporul nostru, mă umplui de o nespună bucurie care-mi îșioară (ușură n.n.) neputința mai tare decît spiceriele³ lumii întregi. Și iată, cine ar fi crezut că tocma fătul acela de a cărui naștere ne bucurarăm atunci în măsură nespusă, mă va cășuna peste doi ani și jumătate o durere asemenea nespusă !! Așa e stimatisime domnule. Articulul „Telegrafului român” reprodus în nr. 44 al „Gazetei” ne cășună durere pentru că ne face și peste voie-ne a observa că orișicare loialitate arătată primi și un pic de suliman ; ma(i)că Doamne: rău li se șed lucrurilor sulemenite ! Apoi ce mai pot avea secularii cu trebile religiunare ? Nu le pot lăsa acelea în mîna noastră a preoților ca să le tracăm noi că ni se țin de profesiune.

Noi așa credem, că a sosit timpul de a ne învăța odată oarecînd a cunoaște că de nu voim a apune cu totul în oceanu popoarelor între care ne aflăm e lipsă neîncongiuravera de a ne centraliza simțămintele, cugetele și faptele și încă în un mod loial față cu guvernul împărăției noastre de la care multe, foarte multe bune am primit în privința națiunei noastre. Durere că la mulți dintre bărbații noștri cei mai renumiți încă n-au străbătut bine la creri, sau doară nu voiesc ca să străbată, însemnătatea centralismului, măcar numa atîta ar fi de lipsă să-și deschidă ochii și să se uite în lumea largă ce minuni a produs centralismul, care cu o destinațiune cuvenită se poate numi atotputernicia, înaintea căreia tot omul iubitoriu de binele comun se poate închina.

Națiunea noastră în un număr bunicel de seculi pînă la grația arată la ce grad al îngiosirei sale poate deveni, cînd fiii ei păstrară între sine desunire sentimentală, cugentementală și lucrativă ; acumă ar fi bine dacă am lăsa să arete națiunea noastră și contrariul, adecă : să vedem la ce va agiunge ea cînd fiii și fiicele ei vor simte, cugeta și lucra după un acord și consunanția deplină !!

Adevărul ieșit din gura răscumpărătorului cu acestea cuvinte zise: „Domine regnum in se divisum desolabitum” întratita-l recunoaștem cit toate puterile noastre spirituale sunt gata a le consacra spre combate-

rea aceluia dușman care ar voi a produce disunanția între fiii națiunii, mai ales decumva acel părăsit ar fi fiul rătăcit al ei. Eh, nu ne vom lăsa să se încuibă între noi neînțelegerea, aceasta plantă amară care ne-a înveninat și pînă acum, ne-a stricat tot gustul făcîndu-ne neabili spre lucruri folositoare și aruncîndu-ne în letargia cutropitoare, nu, ci o vom omori cu grosimea dragostei frățești și a concordanței simțurilor și a lucrurilor noastre.

Și de ce se va viri ea mai tare în grădina trebilor noastre, de aceea vom conlucra mai tare pentru stîrpirea ei.

Tocma azi căpătai de la Nicolau Nagy cooperatoarele de la Sf. Varvara din Viena 20 exemplare a portretului maiestății sale, a preabunei noastre împărătese pentru de a le împărți între doritorii de a-și înfrumuseța locuințele cu dînsul în folosul fondului Reuniunii femeilor române, cu aceea provocare ca banii care se vor strînge pentru dînsese să-i înmînez d(omniei) tale pe sama fondului atins. Am tare speranță că peste două săptămîni voi putea împlini dorința d-lui cooperatoriu și amic, care cu această faptă nobleată întreprinsă în folosul creșterii fetițelor orfane române documenta că domnia ta ești bărbatul binelui comun român.

Stimatissime doamne! În semestru 1-iu acestui an am tramis la onorata redacțiune a „Gazetei“ 17 fl. m(andat) c(onvențional) din această sumă 15 fl. au fost abonamentu la 3 exemplare din „Gazeta (Transilvaniei)“ iar doi fl. au fost trimiși cu rugare să se predea domnului Barițiu pentru 6 exemplare din cîlindariu. Însă mai tîrziu în nr. 10 a „Gazetei“ a.c. mi s-a dat în știre că calendariul cercat nu se mai află de vîndut în Brașov, iar banii nu mi s-au retransmis, deci dară către acei doi fl. mai tramit 8 fl. m.c., (mandat) (convențional), aci închiși, și așa acești 10 fl. vor fi abonamentul la „Gazeta T(ransilvaniei)“ și „Foaia“ pe două exemplare pe semestrul viitor al doilea. Unul cu titula domniei sale Georgiu Maniu, paroh român în Seini, per Debrețin Seini, altul domniei sale Sandru Erdeșiu paroh român în Racșa. Dealtmitreni în Seini la 24 iuniu 1854.

D-lui

Iacob Mureșianu redactoru
„Gazetei Transilvaniei“

Arh. St. Baia Mare, fond Protopopiatul gr. cat. Seini, dosar
183/1854, concept, p. 12—13.

¹ Ștefan Bîlțiu-protopop al districtului Baia Mare. De numele său se leagă inițiativa înființării în 1850 a unui gimnaziu românesc în orașul Baia Mare. (Vezi documentele nr. 37 și 38).

² Aaron, Florian (1805—1887), istoric român.

³ Farmaciile.

1854 octombrie 9, Seini. Scrisoarea protopopului George Maniu adresată profesorului Dionisie Pășcuțiu de la liceul din Oradea prin care îi aduce la cunoștință că i-a trimis un exemplar din poeziile lui Cezar Bolliac pentru biblioteca Societății de lectură a junimii române de acolo, interesându-se în același timp de primirea banilor pentru cele opt exemplare din volumul de versuri, editat de societate.

Multreverite Doamne

În 10 august a(nul) curinte avui onoarea a tramite multreverinței Voastre 11 f(lorini) 20 kr. man(dat) con(vențional) pe deligențiu rugîndu-vă cu tot respectul să binevoiți a tramite 8 esemplare din *Versuinți*. Tot cu acea ocasiune și poeziile lui Cesariu Bolliac tipărite în anul 1847 le tramisei pe sama bibliotecii junimei române orădene¹. Și fiindcă lung timp după aceea n-am căpătat esemplarele pentru a căror tramitere m-am rugat, fiind cu îndoială că oare ajuns-au banii la Mult Reverita Domnia Voastră au ba, am făcut întrebare-nachfrage- prin poșta de Seini la Onorata Cezaro Regească diregătorie poștală Oradea care prin răspunsul său încă din septembrie a.c. ne-au încunoștințat despre aceea că banii susatiși s-au strădat mult reverenței Voastre deci după ce esemplarele cerute a versuinților pe cale privată acum mi se pot lesne trimite. Să binevoiești acelea a mi le tramite pe deligență poștală cu ocaziunea cea mai de-aproape, prețul pe diligențiu îl voi solvi eu, ca așa abonații pe calea aceasta la versuinți dobîndindu-și cit de grabă *Versuinții* la care s-au abonat, să-i pot provoca și la prenumerațiune pre *Almanahu* care adecă va fi eșit de sub tipariu.

De altminterea în 9 octombrie 1854.

Lui Dionisie P(ășcuțiu)².

Arh. St. Baia Mare, fond Protopopiatul gr. cat. Seini, dosar 183/1854, f. 10, orig.

¹ Biblioteca Societății de lectură la Oradea s-a înființat în anul 1854.

² Dionisie Pășcuțiu (1852—?), profesor la liceul din Beiuș, apoi titularul catedrei de limbă română de la liceul călugărilor premonstratenzi de la Oradea (1854—1860), timp în care conduce Societatea de lectură orădeană. A publicat manuale școlare, un dicționar român-maghiar, articole în revista „Familia” (cf. Const. Pavel, *Școalele din Beiuș, 1828—1928*, Beiuș, 1928, p. 148).

1855 ianuarie 20, Mocira. Scrisoarea lui Ștefan Bîlțiu prin care trimite suma de 40 de florini comitetului Reuniunii femeilor române de la Brașov, reprezentind contravaloarea broșurilor vîndute pentru sporirea fondului Institutului de fete.

Prea venerat comitet !

Precum pe de o parte cu mulțumită primim broșurile Reuniunii¹ mie prezentate ca și suveniri de aduceri aminte, așa despre altă parte cu cea mai vie bucurie am luat și aceea binevoiască însărcinare ca să împărtășc în favoarea fondului cele 40 exemplare din broșurile Reuniunii cu data 24/12 decembrie 1853 nrul 71/2 Iv. către mine străpuse, care broșure le-am și împărțit, pe lingă prețu cite de un florin m.c. a căror 40 esemplare, parte în capăt, parte încă restante însă deplin prețu patruzeci florini mc aci închiși, am onoare a-l străpune către prea Veneratul Comitet, una cu zisul procent asemnat pentru spese, care-l prezentez în favoarea fondului cu cea mai fierbinte oftare și dorință ca să-i dea Dumnezeu cel mai dorit sporiu și binecuvîntare.

De altmetrea-mi cer iertare pentru întîrzierea tramiterii sumuliței acesteia, care întîrziere-mi a căsunat lunga neputință. Pe lingă acestea adevărate cuviinciosul meu respect rămîn. În Mocira 20 ianuarie 1855.

〈Ștefan〉 Bîlțiu

Arh. St. Baia Mare, fond Protopopiatul gr. cat. Baia Mare, Protocol 1854/55, nr. 144, poziția 4/1855, concept.

¹ Reuniunea femeilor române din Brașov.

1857 noiembrie 3. Articol publicat în „Gazeta Transilvaniei” din 3 noiembrie 1857 prin care se aduce la cunoștință că la Gimnaziul mic din Sighet, frecventat de mulți tineri români maramureșeni, s-a aprobat funcționarea unei catedre de limba română.

Partea neoficioasă

Cu bucurie vin a încunoștința că în urma aplacidării Maiestății Sale în gimnaziul mic din Sighetu — în ținutul Maramureșului — de la 1 octombrie a.c. se propune limba română ca studiu straordinariu, nu numai tinerimii române studioase la acel gimnaziu, ci de două ori pe săptămînă și dirigătorilor de la prefectură (prezidiatul comitatului) de acolo, fiindcă știința ei de la mai înaltele locuri s-au judecat a fi de

neaparată lipsă pentru oficialii de acolo, ca să nu pătimească poporul scăderea în administrațiunea politică *.

Știrea aceasta îmbucurătoare cred că va face impresie bună și senzațiune plăcută în inima fiecăruia, dară mai virtos piepturile confracților noștri marmășeni vor sălta de bucuria aceasta, asupra cărora împrejurările timpului avură mare și foarte stricăcioasă înfriurintă într-atita cît unii — chiar și dintre români — era să-și uite limba ; sunt și pînă azi în ținutul acela — și pre aiurea — cari lăpădîndu-se de limba lor, suptă cu laptele mamei sale, nici că mai știu ceti, măcar cărțile de rugăciuni.

Dară acum începîndu-se o eră nouă, ne nutrim cu aceea dulce speranță că maramureșenii, mai virtos clerul și inteligența română, va îmbrățișa cu căldură grația aceasta a Înaltului Imperatoriu și nu va privi cu ochi indiferenți cultura și progresul tinerimii studioase în limba română, însă ca progresul acesta să fie încoronat de succes bun, ar fi de dorit ca fiecare să învețe limba mamei în etatea copilăriei încă în sinul cel plăcut al familiei sale, bine, ca cînd pășește în școală să nu-i fie limba sa „terra ignota“ și să nu roșească sau să se schimbe la față auzind sunetul ei, și aceasta se poate efectui prea ușor prin părinți, dar mai ales prin mame, care de la natură sunt destinate spre a învăța cele din întâi semne de vorbire în copil, ele sînt chemate a stîrni plăcere și a încînta pe născuții lor cu vorba lor dulce și sunătoare ; mamele sunt dascălii primari ai copiilor, ele dară debe (trebuie) să aibe în tot momentul înaintea ochilor chemarea aceasta sfîntă a instrucțiunei primitive : și ne place a ne legăna în aceea dulce speranță că damele noastre vor crește o generațiune cu limbă mai (în)grijită și prin urmare și mai pregătită pentru studiere în școala publică.

La toate acestea mă voi mai reîntoarce de cumva zisele acestea vor da de un răsunset plăcut între munții superbi ai Marmășiei ; însă astă dată îmi închid corespondența cu aceea bună convingere și speranță că toți aceia pe a căror umeri zace responsaveritatea și de la care totodată depinde prosperitatea catedrei acesteia ridicate din grația împărătească, vor lucra din toate puterile ; ca și se vor îngriji la învățarea limbii române și să inflorească catedra aceasta dimpreună cu profesorul ei interimal m<ult> on<oratul> Mihail Kőkényesdi de la care publicul român cred — că cu bucurie va primi înștiințări cit de dese, fundate, plăcute și îmbucurătoare în obiectul acesta interesant ¹.

Dele atotpotintele ca dorințele și speranțele acestea să se realizeze cît mai repede. Dar pînă cînd vom fi fericiți a gusta fructele ma-

* Foarte ar fi de dorit ca această îndemnare să se practiceze în toate ținuturile locuite de români, ca bietul țaran să nu fie silit a alerga prin șapte sate cu rezoluțiunea căpătată în limba ne-nțeleasă pînă ce dă de unul care o înțelege ; căci e cu mult mai ușor să învețe inteligența limba cea lătită a poporului cu care are de a tracta, decît o masă necultă de popor o altă limbă. De altmîterea dăm limbii germane tot respectul ca unei limbi culte și lățite, care însă numai inteligenților e posibilă a o învăța — (nota redacției).

¹ Catedra de limba română înființată în 1857 la gimnaziul mic din Sighet era a patra, în ordine cronologică, după cele de la Oradea (1851), Timișoara (1851) și Cluj (1856).

ture și pline de dulceață ale dorințelor și speranțelor realizînde, în semn de recunoștință aducem cea mai cordială și omagială mulțumită pentru grația și favoarea înaltă a prea bunului nostru împărat.

J...

„Gazeta Transilvaniei”, 87 din 3.XI.1857, p. 349—350.

47

1859 februarie 28, Gherla. Circulara episcopiei din Gherla prin care se recomandă procurarea cărții lui Vasiliu Maniu „Disertațiune istorico-critică despre limba, literatura și originea românilor“.

Iubiți în Christos frați și fii,

Suntem convinși că toți preoții diecezei noastre ca inteligenți sunt plecați a îmbrățișa cu căldură ori ce întreprindere (lucrare n.n) literară folositoare, scrisă în orișice limbă, și dacă această convingere nu suferă îndoială, cu cît mai mare poate să fie căldura și zelul în care poate îmbrățișa fiecare preot ca literat român opurile scrise în limba cea dulce a mamei noastre, mai virtuos atunci cînd acelea se cuprin singur cu noi, cu lipsele și interesele noastre, *puîndu-ne înaintea ochilor trecutul cel trist, prezentul cel îmbucurător și viitorul cel frumos ce ne așteaptă sub sceptrul gloriosului Domnitor de față.*

Astfel de op e *Dezertațiunea istorico-critică despre limba, literatura și originea românilor*, compus de d(omnul) Vasiliu Maniu¹, care în opul atins revarsă o lumină intensă peste materiile despre care tratează cu multă dexteritate, prin urmare nu e cu puțință să nu intereseze pe fiecare adevărat literat român, pentru aceea noi opul mai sus înștiințat nu-l putem destul recomanda preoților noștri pe cari parintește-i provocăm ca acest op din 44 de coale stătătoriu să și-l cîștige cu prețul foarte moderat de 2 fl. și 20 cr. de la oficiul nostru, iar fraților protopopi se și trimite acum un exemplar, neîndoindu-ne că va fi bine primit (...) ²

În acea speranță că sămînța semănată ar fi căzînd în pămînt fructuos, dîndu-vă binecuvîntarea arhierească cu bună plecare părintească suntem.

În Gherla, 28 februarie 1859.

Arh. St. Baia Mare, fond Protopopiatul gr. cat. Baia Mare, dosar 193/1860; Publ. de T. Hăgan și colectiv, *Op. cit.*, p. 135.

¹ Vasile Maniu (sec. XIX), istoric și jurist bănățean, membru al Academiei Române din 1876. A luat atitudine împotriva dualismului austro-ungar, militînd pentru unitatea națională a românilor de pe teritoriul vechii Dacii. Dintre lucrările sale menționăm *Unitatea latină sau cauza română în procesul naționalităților din punct de vedere istoric, juridic și politic* (București, 1877) și *Misiunea Occidentului latin în Orientul Europei* (Budapesta 1869).

² Se referă la cîteva cărți de cult.

1860 iulie 16, Gherla. Circulara prin care Oficiul diecezan din Gherla recomandă procurarea și răspîndirea portretului lui Mihai Viteazul.

Prea reverite domnule

Cu acestea-mi țin de onoare și datorință națională a Vă încuștiința că acum de curind a ieșit în Pesta portretul lui Mihai eroul în format foarte excelent și mare, în postură așa eroică precum numai însuși a fost.

Drept aceea vă rog în numele Națiunei cam cite exemplare ar trebui în acel tract, care apoi de-a dreptul de la expeditoriul lor, P(artenie) Cosma, jurist în Pesta să se transfereze (...) ¹ prețul unui exemplar 1 fl. 10 cr. v. a.

Cred că scopul e filantropic. Principal e lățirea lui cit se poate mai tare prin toate unghiurile românilor, al doilea ajutorarea unui tinăr sărac cu numele Nicolae Popescu ², care învață pictura la universitatea Vienei.

Într-altele recomandăm simțirilor a prea reveritei domniei tale. Gherla 16 iulie 1860.

Arh. St. Baia Mare, fond Protopopiatul gr. cat. Baia Mare, dosar 209/1859, Publ. de T. Hăgan și colectiv, Op. cit., p. 137.

¹ Se indică adresa.

² Popescu Nicolae (1835—1877), pictor român din Banat. După ce a studiat mai întâi pictura cu tatăl său, iconar de sat, apoi în atelierul lui M. Velceanu, s-a perfecționat la Budapesta, Viena și Roma. Opera sa cuprinde compoziții, studii de nud și portrete, ultimele caracterizîndu-se prin profunzimea analizei psihologice.

1860 iunie 11, Tîrgu Lăpuș. Anexă la raportul protopopului Ioan Dragomir cu privire la greutățile prin care trecea Școala principală din Tîrgu Lăpuș.

Proiect de învoire

1. Poporul român greco-unit a cercului Lăpușului întinde mîna cu dragoste frățească la frații săi români greco-neuniți din cercul însemnat spre a-i primi cu egală îndreptățire la școala distriptuală aici cu puterile unite înființată.

2. Greco-neuniții primesc cu bucurie această dragoste frățească și se îndatorează în proporțiune numerală a conferi spre dotarea profesorilor.

3. În înțelegere comună se hotărăște a face pașii cuveniți în comunele, să ofereze obligațiunile împrumutului național pentru dotarea profesorilor, ca așa să înceteze contribuirea individuală, iar acele comune care n-ar fi în posesiunea obligațiunilor naționale, fără destinațiune de confesiune între uniți și neuniți, deoarece toți suntem români, să confereze și pe viitor în modul acela în care au conferit și pînă acum, de cumva suma cumulativă a obligațiunilor naționale nu ar fi suficientă spre acoperirea peselor anuale.

4. Limba propunerii în școală să fie după majoritatea națională, adică româna, totodată însă să se propună în toate clasele și limba germană și maghiară ca studiu obligatorie.

5. Școala aceasta să aibe numirea de Școala distriptuală ori principală și să fie prevăzută cu patru docenți.

6. Ca docenții să se poată jertfi cu scop și rezultat chemării proprii, corespunzătorii să fie prevăzuți cu plata anuală din care să poată onește trăi, prin urmare nici a unuia să nu fie mai gios de 400 florini și relatu de 50 fl. pentru cvartir.

Încît se atinge de numărul docenților vor mărgini giustările interveninde.

7. Docenții să fie pre cît se poate gimnaziști absoluți, între cari derectorul să fi absolvat gimnaziul mare și pedagogia mai înaltă, iar ceilalți încă să fie pedagogi absoluți.

8. Încît se ține de aplicarea profesorilor să fie cu toții români, denumiți cu împreuna-nvoire(a) ordinaritelor concernente.

9. Se înțelege de sine cum că la școala numită au să funcționeze doi cateheți confesionali, din catechismele respective pe lîngă remunerațiunea cuvenită.

10. Școala stă sub conducere inspecțiunii supreme a Episcopiei de la Gherla în consens cu cea de la Sibiu.

11. Pentru purtarea rațiunilor despre percepțiuni și erogate să se înființeze un comitet din doi profesori și cîte din doi preoți tractuali din ambe religii, șase inși (: 6 :) satori sub controlul c(ezaro) r(egesciului) oficialat pretorial, aceste rațiuni să se trimită în tot anul ambelor ordinariate episcopoești și pe cale pretorială preinaltei c(ezaro) r(egești) Locutenențe.

12. Ce se ține de interna organizare a școalei să se observeze cu modificările recerute de împregiurări. Ordinațiunile ministeriale în care priviță invoiindu-se ambele ordinațiuni episcopoești, invitarea extradirectorele școalei să se tramită de la ordinariatul Gherlan, carele are de a exerția inspecțiunea imediată, iar de la Î.C.R. guvern trebile școalei să steie sub referenda consiliariului greco-neunit pînă atunci pînă nu vor avea și gr-catolicii un consiliariu și referinte român, cînd apoi aceste la amindoi le-ar fi una mîna.

13. În urma acestei cointelegere, care fiecare dintre protopopii subscriși cel mai îndelungat termen pînă în patru săptămîni a ține sobor tractual și a informa pe preoți în sensul celor prescise.

14. După aceasta tuspatur protopopii vor face una recercare la o(norata) C(ezaro) R(egeasca) pretură ca să se țină una adunare generală spre a aplica toate comunele la primirea conclusiunilor acestora,

cu care ocaziune protocolul are să se ieie în limba română, ca așa să știe cu toții ce vor subscrie.

15. De cumva din interiorul obligațiunilor naționale ar rămîne vre-un rest acolo să se capitalizeze pînă atunci pînă cînd va fi îndestuiătoriu spre a înființa un gimnaziu inferior, sau cel puțin una școală de fete cît mai curînd, totodată va fi comitetul atins îndatorat a cerca toate mijloacele spre înmulțirea capitalelor spre scopul prezis.

Lăpușul Unguresc la 11 iunie 1860.

Ioan Dragomir¹ — protopopul Lăpușului

Georgiu Rațiu — protopopul Copalnic Mănăștiurului

Georgiu Ciocaș — protopopul Cetății de Piatră

Vasile Cosma — adm. protopopesce al Solnocului al II-lea.

Arh. St. Cluj, fond Episcopia gr. cat. Gherla, ad. nr. 1729 1860, orig.

¹ Ioan Dragomir (sec. XIX), fruntaș pașoptist lăpușean. A participat la Marcea Adunare Națională din 3/15 mai 1848 de pe Cîmpia Libertății de la Blaj, iar după aceea s-a remarcat prin activitatea sa pusă în slujba emancipării naționale a românilor transilvăneni.

50

1860 iulie, „*În comitatul Aradului*“. Memoriul românilor arădani prin care îl împuternicesc pe Andrei Șaguna să le susțină drepturile la împăratul Austriei.

Anexa 1.

Excelență,

Precum ne aduc la cunoștință gazetele, parte străine, parte și ale noastre, în înaltul Senat imperial înmulțit, în această publicitate în monarhia noastră austriacă azi de atîta însemnătate, nici în scurtul timp de la deschidere-i pînă-acum a putut rămîne delaturată întrebarea naționalităților genetice și cea identică cu aceasta, a limbilor și a drepturilor lipite de acestea; ci, ca una de care arde azi toată Europa civilizată, nechemată încă s-a vîrit, căutînd a se înghesa și în dezbateră a acelor obiecte, ale căror merit principal nu-l constituie precum, de exemplu, codicele de cadastru. Semn că această întrebare *debe* <trebuie> neîncongiurabil să se supună unei dezbateri mai îndelungate și mai serioase.

Am văzut că și cu ocaziunea acestui discurs, ce nu se poate numi decît extravagante, românilor, ca și de alteleori nu le-au lipsit inamicii, dar suntem mîndri că nici amicii.

Drept aceea, în astfel de împrejurări critice, fie departe de noi să voim a face zgomot și tulburări; urmînd însă celelalte națiuni și mai virtos maghiarii — care, precum unii dintre distinșii domni senator maghiari, în publicitatea înaltului senat ne-a făcut să știm — din toate părțile se vede a concurge spre a informa pre reprezentatorii săi

și a-i încurajare — și noi am voi a concurge-ne spre informarea și încurajarea reprezentanților noștri.

După ce însă noi românii din pământul numit „Țara de coroană Ungaria“ măcar în număr de 550.000 suflete, în contrarietate cu alte frinturi care-și au reprezentanții săi proprii-reprezentantori din sinul nostru în înaltul senat nu avem; concurem a vă informa, a Vă încuraja, ba și a vă împuternici pre Excelența Voastră și prin Excelența Voastră pre ceilalți distinși domni senatori români.

Iară ca preastfelii caracterizați apoi și mai repetind următoarele fiește cărui român inteligent prea bine cunoaște :

a) Că luind la cernere mai îndeaproape, de exemplu comitatul așa numit al Aradului unde ne aflăm noi subscrișii, în care sunt 176 comunități, dintre acestea 147 is curat române, 9 în majoritate absolută române, și numai 2 în minoritate române, 11 curat maghiare și 7 curat germane. Mai departe, dintre 244.323 suflete de aci, față cu o meste-cătură de 77.057 români-s în majoritate absolută de totul precumpăni-toare, adică în număr de 167.266. Reprezentind dinaintea ochilor mai încolo, precum ne dovedește geografia și statistica monarhiei, în lăun-trul Lineei, care în Bucovina, la granițele Moldovei începînd, desparte românii din Bucovina, Maramureș, Ugocea, Satu Mare, Arad și Banatul Timișan de către celelalte naționalități, numărul românilor stă ca în proporțiunea cifrelor arădene, ba în multe locuri pentru români și mai favorabil absolută ; — luind în socotință apoi :

b) Că în acest pămînt locuit de români dreptul internațional in-trinseco-monarhic al românilor încă tot în leagănul seclilor de mijloc doarme,

c) Că în anii fatali de 1848/9 în apărarea acestui drept sîngele a lor 40 și mai multe mii de români austriaci s-a vărsat și arma română și în urmă n-a căzut înfrîntă de altă armă ci numai înaintea monar-hului său s-a plecat, așteptînd realizarea egalei îndreptățiri,

d) Că deputațiunile române din deschilinite părți ale Monarhiei, precum de esemplu și de aici din Arad, în cererile lor din anii 1849—50 către înaltul tron al Maiestății Sale Imperatoriului și către unele din-tre celea mai înalte organe ale guvernărei imperiale așternute — în concret toate acelea cereri le-au detaliat, ce sunt și azi ale românilor :

Că românii din Monarhia Austriacă încă tot cu sete așteaptă să se realizeze voința împărătească apromițătoare și mai de curînd în cu-vîntul de tron : „în asemănațiune cu egala purtare de greutate, egală îndreptățire“.

Nu putem a întrelăsa să nu Vă rugăm ca și în numele nostru, la timpul și locul său. următoarele să binevoiți a le petiționare ;

I. Îmbunătățirea stării materiale ce se arată de neîncungiurabilă lipsă pentru toate națiunile colocuitoare în Monarhie.

II. În pămîntul românesc reprezentațiune, limbă și diregătorii naționale, întocma precum se va afla a se da altor naționalități în pă-mîntul lor.

III. Luarea în socotință a majorității absolute, delinsearea hotare-lor acestu(i) pămînt constituitoare, fără privire la insule ici-coale

aflînde, căci marea deşi are insule, nu trece de (drept n.n) pămîin uscat, ci rămîne tot mare.

Şi după a noastră convingere scoasă din spiritul timpului prezent, monarhia noastră austriacă numai în această delinare-şi poate afla pacea şi îndestulirea dinlăuntru, neavută pînă acuma.

Ba nici că poate arăta singură teoria alt principiu astfel puternic, după care asemenea s-ar putea realiza drepturile internaţionale intrinseco-monarhice şi în care a se instrui inteligenţa conducătoare a tuturor naţionalităţilor moraliceşte întratita ar fi silită şi de spiritul timpului contrînsă.

Altcum (pentru şi pîn-acum întreprinsele votînd mulţumire, cu deplină încredere şi sperare că Excelenţa Voastră, precum ceilalţi d<istinşi> d<omni> senatori români nu veţi lăsa a fi respinşi prin informaţiuni contrarii, ipoteze false şi sofisme), desluşirea, formularea şi înaintarea acestor cereri şi drepturi româno-înțelepciunei energiei şi zelului-Vă naţional, cu profundă reverinţă vi le încredem şi sperăm ca Excelenţa Ta precum şi ceilalţi d<istinşi> d<omni> senatori români, nu veţi lăsa a fi respinse prin informaţiuni contrarii, ipoteze false şi sofisme.

În comitatul Aradului, luna iulie 1860.

Arh. St. Baia Mare, fond Protopopiatul gr. cat. Seini, dosar 240/1861, f. 8—9, concept.

51

1860, Sibiu. Prospectul calendarului „Amicul poporului” editat de V. Roman la Sibiu, trimis protopopului din Vişeu pentru abonare.

Cum că razele culturai străbat numai puţin şi foarte încet la clasa cea mai de jos — masa cea mai mare — a poporului nostru, este un adevăr dureros însă nenegabil, cum că cauza acestui rău este între altele — şi lipsa cea mare de cărţi bune populare, încă cunoaştem cu toţii.

Cunoştinţa unui rău însă este cel dintîi pas spre vindecarea lui, căci al doilea urmează a sta din puterea miinilor vindecătoare.

Cunoştinţa astei giustări nu e la noi doară numai de ieri, de-alaltăieri, şi totuşi ce grei sîntem în pasul al doilea, cit de puţin sărim a pune mîna ş-a ajuta ! Nu vrem să zicem că nu s-ar face în asta privinţă toema nimic, dar mărturisim că, prelingă cit ar trebui, facem zău foarte puţin.

Va fi de prisos a mai spune aici ce loc ocupă între cărţile populare călindarele la un popor, precum şi că acele întocmite cu scop ce înrăurinde depunînd asupra lui ; deoarece folosul lor nu e supus la îndoieli.

Dar fiindcă și calindarele — încît urmează căi deosebite spre agiungerea comunului scop, folosu — sînt diverse, face totuși trebuință a ne declara aici mai de-aproape în privința cuprinsului și deosebitei tendințe a călindariului, a cărei esire anunțăm. „Amicul poporului“ va cuprinde în stil cît mai popular materii de învățătură și petrecere relative la viața tuturor claselor poporului nostru; de unde urmează că tendința lui este: a lăți cunoștințele cele mai trebuitoare și mai acomodate, de-a adaoge la înțelepciunea vieții, la deșteptarea de simțuri bune și la lățirea gustului cititului în poporul nostru.

Din atîta stă ce putem acum a promite, contenindu-ne de toată înșirarea mai departe și rezervîndu-ne numai: a ne dovedi scopul prin faptă.

Cît pentru forma „Amicului poporului“ și altele ce ar mai fi de știut, adaugăm că este în formatul „Amicului școalei“, va fi șapte coale de mare cu un adaus de un „ziar pentru spese și venite pe toate lunile de peste an“ de o coală.

Avem și cîteva ilustrațiuni în anul acesta, dintre care stă una de probă și aici, fața de dincolo (Alexandru Ioan Cuza n.n). Însă dacă călindariul va afla în acest an trecerea așteptată, pe anul viitor ne vom căpui¹ de mai multe ilustrațiuni și ne vom sili a concentra și mai multe puteri lucrătoare.

Prețul de boltă a călindariului e 50 cruceri; însă pentru abonații de Sibiu la scriptura² pedagogică „Amicul școalei“ e numai 40 cruceri, și pentru cei dinafară numai 50 de cruceri, adică cestor din urmă nu li se mai socoate și poșta d-lor abonați ai „Amicului școalei“, cari vor trimite încoace prețul defiptu³ mai sus pentru d-lor, li se va espeda călindariul numit încă cu viitoarea broșură a patra a „Amicului școalei“.

Rabatu se dă de la zece exemplare unu. Epistolele adresate sînt a se adresa la tipografia lui S. Filtsch în Sibiu.

O.O. D.D. căror li se împărtășește prospectul acesta sînt rugați cu toată cuviința a-l face și mai departe cunoscut și astfel a ne sta într-ajutor la lățirea numitului călindariu, destinat pentru interesele poporului nostru.

Mult Onoratului Domn

Vasiliu Mihalca, Vișeu de Sus

Arh. St. Baia Mare, fond Protopopiatul gr. cat. Vișeu, act.
nr. 164/1860.

¹ Ingriji.

² Publicația.

³ Menționat.

1861 mai 10, Baia Mare. Memoriu înaintat Cancelariei Aulice pentru aprobarea unei catedre de limbă română la gimnaziul din Baia Mare.

Excelsă Căntielarie Aulică Ungarică !

Toate Naționalitățile de sub coroana Ungariei, portu intru egală măsură greutățile și sarcinile țării, în toată privința. Fiii fieștecărei naționalități fiind asemenea fii ai acestei patrii, mamei comune fieștecărei naționalitate după egală măsură a purtării sarcinilor patriei are drept la egale drepturi. Noi românii din partea răsăriteană a comitatului Sătmarului cu jertfe de sînge și averi am proptit și apărat interesele patriei comune, totdeauna asemenea cu celelalte naționalități sorori colocuitoare și către această patrie comună totdeauna am fost credincioși, suntem asemenea îndreptățiți la toate foloasele patriei comune.

Drept aceea bazîndu-ne pe diploma Împărătească din 20 Octombrie a anului 1860, în care s-au edis egalitatea naționalităților de sub coroana Ungariei, pe egalitatea naționalităților edisă prin Dieta Tărei în anului 1848, pe dreptul naturei, dat de la Ursitoriul naturei, dreptul dumnezeu a naționalităților și Universului — precum pe spiritul timpului înaintătoriu, de a cărui geniu puternic e electrisată toată Europa, ne rugăm cu descilinită reverinția de Excels Căntielarie Aulică Ungarică : ca să se redice în gimnaziul Baiei Mare o catedră pentru limba română¹, cu salariu convenitu pentru un profesor de limbă română, din următoarele motive :

1) Numerului junimei studînte din gimnasiul Baiei Mare peste toți este 95 din care numai românii sunt 51, de alte naționalități 44.

2) Comunele din ținutul Baiei Mare sunt române, în vreo 7 comune (aci înțelegînd și Baia Sprie) să află de alte naționalități mestecați cu românii, dară dintre aceste 7 comune mestecate, în 5 comune majoritatea e română. În vice arhidiaconatul greco-catolic a Baiei Mare suntu 9053 suflete române, după Tabela sumaria a anului 1860. Din numărul <de> 9053, în cetatea Baiei Mare suntu 1905 suflete române.

3) În Districtul vice arhidiaconal greco-catolic a Baiei Sprie se află 7.696 suflete <române>.

4) În Districtul vice arhidiaconal greco-catolic a Seinului suntu 8032 suflete române.

5) În Districtul vice arhidiaconal greco-catolic a Țării Oașiului (Avas) suntu 14.166 suflete române.

Sufletele de sub punctele 3, 4 și 5 suntu escrise din Schematismul² anului 1856.

¹ Catedra de limba română solicitată (după ce în 1850 nu se reușise înființarea unui gimnaziu românesc), a început să funcționeze începînd cu anul școlar 1862—1863.

² Lucrare cu caracter demografic religios în care este înfățișată structura organizatorică a episcopiei (sau mitropoliei) și a protopopiatelor cu menționarea numărului sufletelor pe confesiuni pentru fiecare parohie sau filie în parte.

6) În Districtul vice arhidiaconal greco-catolic a Arduşului (Erdőszád) din Dieceza Oradei Mare sunt 6237 suflete române.

7) În Districtul vice arhidiaconal greco-catolic de Szamosköz (Someş) din Dieceza Oradei Mare sunt 6062 suflete române după Schematismul anului 1854.

8) Cu Gimnasiul Baiei Mare se foloseşte Districtul vecin a Cetăţii de Piatră (Kővárvidék), unde sunt 57.000 suflete române; să foloseşte cu Gimnasiului Baiei Mare şi o parte mare a Selagiului, care acum sunt incorporate către Ungaria.

9) Junimea română studinte are neapărată lipsă de cunoştinţa deplină a limbei române, de se vor aplica din dinşii după finitul cursului şcolar, la dregătorii politice sau besericeşti.

Iară fără cunoştinţa deplină a limbei române nu pot duce nici dregătorii politice, nici besericeşti.

Lingă arătatele motive, în interesul limbei maiceşti alor 108.247 suflete române, (şi mai multe cu o parte a Selagiului) pe baza egalităţii naţionalităţilor, fiind redicarea catedrei limbei române o lipsă foarte simţită, arzătoare, — ne rugăm cu descilinită reverinţia de Excelsa Căntiererie Aulică Ungarică: să binevoiască a ordina ridicarea catedrei limbei române în Gimnasiul Baiei Mare, cu soluţiune cuvenită pentru un profesor de limba română.

Altmitea iubirei de egală îndreptăţire recomandându-ne cu descilinită reverinţia suntem.

Împregiurul Gimnasiului Baiei Mare, 10 mai 1861.

A excelsei Căntielariei Aulice Ungarice plecaţi servi :

Teodor Szabo, protopopul Districtului Baiei Mare şi preot de Baia Mare,

George Pop	Teodor Coman
George Cristian	Stefan Stretie
Andrei Bud	Mihail Lucaciu ³ , m.p.
Georgi Cristian	cantor de la Baia Mare
Ioan Costin	Anton Török
Alexandru Szakacs	George Catoca
Andre Sarca	Ioan Ardelian
Carol Băban	Teodor Mădăras
Ilie Drozdan	Ioan Erdelyi
Vasilui Nagy	Paul Paşca
	Simion Mihalca

Curatorii bisericii greco-catolice a Baiei Mare în numele alor 1905 suflete române. L.S.

Vasilui Cernescianu m.p. preot a Ferneziului

Tanasie Drumar jude comunal

Vasilui Havaş

Ioanu Cherecheş

³ Mihail Lucaciu, cantor învăţător mai întâi în Apa (jud. Satu Mare), apoi în Baia Mare, tatăl viitorului memorandist dr. Vasile Lucaciu.

Ioan Petruț
Gabriel

Vasiliu Ariton
Mihail

În numele comunității Ferneziului L.S.

Filip Opriș, suflerie Firizei,	
Petru Lupșe, judele satului	Ioan Dumitrescu
Georgiu Dumitrescu	Ioan Pop
Simion Sincal	Costan Morosianu
Vasiliu Sandor	Dimitrie Oiegașu

În numele întregii comunități L.S.

Basiliu Drăgușiu m.p. preot gr. cat. român a Băiței.

Curatorii : Vasilica Micle	Georgie Micle
Onuțiu Finteușan	Dumitru Gherasim

Alessa Oros	George Zahar(i)a
Ioan Harvat	Dănilă Burja
Dimitrie Donca	Zaharie Sindreștean
Andrei Șișeștian	

Ioan Pop, în numele comunității. L.S.

Ioan Pop, parohul român gr. cat. din Tăuții de Jos și filia Măgheruș — (urmat de numele a 8 curatori, al căror nume nu se poate citi decât parțial din cauza stării documentului). L.S.

Mitru Lenghel	Ioan Măgurean
Ioan Molnar	Matei Silaghi în numele Tăuților de Jos.
Petru George, jude	Luca Buseanu
Nuțiu Crăciun	Ioan Săsăran
Iacov Săsăran	Stefan Bolchiș L.S.

Mitru Moise. În numele comunității Măgheraușului.

Simion Pop, paroh român gr. cat. a Recei	
jude Vasiliu Sarmașag	Simion Bud
Paul Sărmășag	Nicolae Mureșan
Vasilui Cadariu	Vasilui Cista
Andrei Nistor	Gavrilă Bălan
Andrei Bălan	

Ioan Pridu, în numele comunității. L.S.

Ioan Zoicaș m.p. preot român a Mocirei. L.S.	
Grigoriu Petruș, jude comunal	Gavrila Mesaroșiu, jurat
Grigoriu Băban jurat	Nuțiu Pavel, jurat
Basiliu Bancu, curator	Gavriel Herman-curator
Onuțiu Petruș-curator	Onacu Goge
Vasalia Mihertia	Nuțiu Tertușiu
Nuțiu Holoșiu	Vartolomeiu Potcoavă
Toader Bode	Petrea Misaroșiu
Petrea Brinzeiu	Vasilica Banciu

Dumitru Pavel. În numele întregii comunită(ți).
Andrei Lupan, m.p. parohul Satului nou de Jos și a Ocolişului. L.S.

Gavril Filipan-judele comunei	Ioan Hauși, jurat
Gavril Drozman-jurat	Așexiu Pașca-jurat
Ioan Pașca-jurat	Basiliu (...) jurat
Lupe Pașca-jurat	Simeon Lupe (urmează alte 5 nume indescifrabile din cauza stării documentului)

Paul Cîmpianu, preotul L.S. Groșilor

Nechita (...) jude comunal	Gavrilă Rohianu-jurat
Nuțiu Jurcu-jurat	Georgiu Brendușian-jurat
Ioan Lupan-jurat	Olah Simion-jurat
Georgiu Fărașui-jurat	Andrei Zoicașiu-jude mic
Pavel Dobrican	Nicolaie Tetișan. În numele întregii comunități. L.S.

Arh. St. Baia Mare, fond Protopopiatul gr. cat. Baia Mare, dosar 215/1862, orig. validat cu 12 sigilii. Publ. parțial de Trofin Hăgan și colectiv, în *Op. cit.* p. 153—154.

53

1861 mai 9/23 Arad. Memoriul românilor din comitatul Arad către Comisia permanentă de la Sibiu prin care revendică un Congres național al tuturor românilor din Monarhia Austriacă, trimis confrăților lor din comitatele Maramureș, Satu Mare, Bihor și Sălaj, pentru solidarizare.

Anexa 2.

Prin mult onoratul domn Antoniu Vestineanu, paroh român greco-catolic și membru al Comisiei permanente în Sibiu.

Preastimată comisie permanentă ! Excelentisimilor. ilustrisimilor, onorantisimilor, mult onoraților și spectabililor domni.

După ce prin alegerea din ședința a IV-a în 4/16 ianuarie 1861 în Sabiniu (Sibiu) ținută, v-a tramis conferința națională românească din sînul său spre purtarea mai departe a cauzei naționale și confesionale române, v-a încrezut formularea și înaintarea la locurile competente a tuturor acelor dorințe publice române ale căror realizare și ducere în efect este strîns legată cu mai departea dezvoltare a vieții și prosperității și perfectiunii noastre naționale, — și pentru a putea împlini și executa susatinsele mandate naționale — sunteți mai bine, mai siste-

matic constituiți și de mai estinsă încredere publică încungiurați ca oricare altă autoritate publică română :

Drept aceea, noi subscrișii, deși răzâmați pe dorința românilor de prin giuru-ne, esperiată de mai multe ori în conversațiunile cu ei — totuși numai în numele nostru ne luăm curagiu a ne adresa către sustitulate domniile Voastre și a vă împuteri ca la timpul care, vi se va vedea mai favoratoriu, răzâmați și pre noi, să esoperați conchemarea și ținerea unui Congres a<1> tuturor românilor din monarhia austriacă, sau barem a celor din Transilvania, Banat și Ungaria.

Motivele care dovedesc că ținerea unui astfel de congres este condițiunea sine qua non a aridicării noastre naționale la gradul de respect public ce i se cuvine azi unei rase compacte de trei milioane de suflete, în ori și ce stat al Europei, — sunt multe și precum inteligenței române din toate părțile locuite de români în genere, și respective și nouă — așa și sustitulate domniile voastre vă sunt preabine cunoscute, pentru aceea dară nu ne estindem și la formularea lor, ci acest lucru al acomodăre<i>, după împregiurări vi-l încredințăm cu tot respectul.

Numai un motiv ne fie iertat a-l aducere aici înainte, adică :

Securitatea publică, prosperitatea și îndestulirea generală, ca primele postulate ale fericirii oricărui stat, le cugetăm a fi condiționate de la convicțiunea tuturor claselor și raselor despre aceea, ca existența lor în stat este regulată prin legislațiune cu a lor încurgere și conlucrare ; de aci :

Să ne fie iertat a deducere că pentru securitatea publică, prosperitatea și îndestulirea generală a statului, — fie acel stat socotit supt numirea diplomatică de „Imperiul Austriac“ sau supt acea de „Ungaria cum partibus adnexis“ — în care ne aflăm noi rasa română și convicțiunea noastră despre aceea, că existența rasei române cu a ei încurgere și colucrare este regulată prin legislațiune, încă este o condițiune de la care atirună securitatea publică, prosperitatea și îndestulirea generală a statului, — ci :

Noi românii nu putem încurge în, și conlucra la regularea prin legislațiune a existenței noastre naționale pre-altă cale decît prin organul unui congres, nu provincial ci național, și așa nici că vom putea fi cîndva convinși fără de congres și despre aceea că existența noastră națională cu a noastră concurgere și colucrare concretă este regulată prin legislațiune.

Așa dară un Congres a tuturor românilor din Monarhia Austriacă, sau barem a celor din Transilvania, Banat și Ungaria, ca condițiune de la care atirună securitatea publică, prosperitatea și îndestulirea generală a statului, se află a fi lipsa neîncongiurabilă în stat.

Dat în Ungaria, comitatul Aradului, Arad, mai 19 31,
anul domnului 1861.

Arh. St. Baia Mare, fond Protopopiatul gr. cat. Seini, dosar 240/1861, f. 10—11, concept, Publ. de T. Hăgan și colectiv, în *op. cit.*, p. 145—146 ; Vezi și T. Păcățean, *Cartea de aur*, ed. II, Sibiu 1904, vol. II., p. 522—523, și Andrei Căciora și Nicolae Roșuț, *op. cit.*, p. 25—26.

1861 mai 19/31, Arad. Memoriul românilor arădeni către Emanoil Gojdu și ceilalți deputați de origine română din dieta maghiară privind necesitatea obiectivă a unui congres național al tuturor românilor din monarhia austriacă, trimis de Iacob Brîndușeanu românilor sătmăreni și maramureșeni spre a avea o poziție similară în formularea revendicărilor lor politice.

Anexa 3.

Prin ilustritatea sa domnul Em(anoil) Gojdu¹, comite suprem al Carașului, membru și notar al Casei de Sus, în Pesta.

Ilustrisimilor domni membri ai Casei de Sus² și speptabililor domni albești de naștere români!

Am auzit cu bucurie nespusă din nr. 36 al *Gazetei Transilvaniei* că d-voastre v-ați constituit spre a vă consulta sistematic despre calea ce aveți de făcut, ca reprezentanții națiunii române din Ungaria la dieta prezentă.

După ce dară sunteți constituiți, iertați ca să ne putem adresa și noi în unele și altele privințe, cu tot respectul și sinceritatea către distinși domniile voastre, nu într-atît ca către membri ai Casei de Sus și ablegați, decît mai mult ca către niște fii zeloși, doritori de fericirea și prosperitatea națiunii române.

Primiți, domnilor, această adresă ca un not <o notă> informativ. Vă veți folosi și de informațiunea noastră, ori că veți pune-o la o parte, lucrul domniilor Voastre.

Noi cu toată stîmă subscrișii, fii credincioși ai națiunii române și frați ai distinșelor domnii ale Voastre, răzimați pe articolii IV și V a legilor din 1847/8 — constituirea D. D. Voastre spre a vă consulta *ca reprezentanții națiunii române din Ungaria*, afară de zelul cald și sincer național, ce-l arătați prin această faptă, suntem plecați a o afla bazată pe firea și caracterul corpurilor legislative, din care curge și dreptul membrilor lor, a se putea constitui în -și forma- partide spre a-și face majoritate pentru reușirea cu unu sau alt principiu.

Nu suntem însă de acea părere că în corpul legislativ a unui stat sau a unei individualități istorico-politice poliglote, precum e Ungaria, unde pe de o parte naționalitatea rasei maghiare, cu limba ei în afacerile publice este asigurată cit de bine prin dreptu pozitiv /. 1840 art. VI. 1848 art. V §3 XVI § 2 c. / și prin un uz îndelungat, iară de altă parte, în interesul prosperității publice se arată cea mai mare lipsă de a se regula și pretențiunile naționale ale celorlalte rase; atare lege fundamentală însă spre acest scop nu există — mandatarii cercurilor alegătoare, ca născuți din sînul fiecărei rase, care locuiesc acelea

¹ Gojdu, Emanoil, (1802—1870), jurist și om politic român din Transilvania. Ca deputat în parlamentul de la Budapesta a fost unul dintre susținătorii ideii egalității între naționalitățile din Ungaria.

² Camera superioară.

cercuri, sau le locuiesc numai în majoritate, să se poată slobozi la tractare despre constituirea politică în viitoriu a rasei lor întregi, — și nu suntem de părere ca o astfel de cauză să se poată cu succes favoritoriu regula, pînă a-și pune rasa întreagă qua talis, votul său în cum-pănă.

Îndoiala noastră o bazăm pe §§-ii 3, 4, 5 din art. IV și 3, 44, 56 din art. V a legilor din 1847/8 carii apriat dovedesc că oricare ablegat din Ungaria singur luat nu e mai mult decît mandatariul unui cerc și toți laolaltă luați constituie Casa de gios³ a corpului legislativ pentru individualitatea istorico-politică Ungaria.

Așa dară credem și ne nutrește speranța ca și D.D. Voastre în consfăturile dd. voastre private veți deveni la acel adevăr că în corpul legislativ nu puteți păși ca reprezentanții națiunii române la mijloc și nu vă puteți slobozi în tractare pentru regularea cauzei române, încă nici în numele românilor din Ungaria :

a) Pentrucă fostele clase privilegiate din „Ungaria și părți“ mai toate sunt plecate a sprijini numai interesele rasei maghiare, în care mare parte sunt contopite. Iară fiindcă acelea clase sunt puternice în materialism și cultură, bineversate în viața parlamentară și sprijinite de întreaga rasă maghiară, și așa rasa maghiară — care e bine întărită prin acelea orașe și care și altcum și-are limba și naționalitatea sa asigurată prin drepturi pozitive și uz ; — se bucură cu mult mai de mulți și puternici apărători la fii, decît să fie cu puțință ca dd.voastre — și atunci cînd ați ști postulatele națiunii românei, cu ce însă pîn acuma și pîn' la un Congres, nici un român nu se poate lăuda — să puteți forma o astfel de majoritate în corpul legislativ, ca să fiți siguri că veți putea reuși cu acelea postulate și că nu veți periclita toată cauza.

Apoi în timpurile de față naționalitățile qua tales nu mai așteaptă drepturi de la grația unui sau altui corp legislativ, ci — răzimate pe dreptul firei și pe spiritul secului, care stau asupra tuturor drepturilor pozitive, — le pretind acelea și sprijinite pe „Nihil de nobis sine nobis“ voiesc a fi singure a încurge în regularea lor.

b) Pentru ca precum și d.d.-lor Voastre preabine este cunoscut, — nici nu toate cercurile alegătoare locuite de majoritate, sau numai de români, sunt reprezentate prin mandatar de naștere români, — și aceasta numai din cauză că rasa maghiară, sprijinită pe fostele clase privilegiate și de apucaturile acestora, a reușit în alegerea dirigătorilor comitatensi după placul său, și dirigătorii au întrebuințat forța lor, mai tirziu urmată alegere a abligaților.

c) Pentru că și între d.d.-voastre cîți figurați sub nume de români, încă se află unii, care deși aleși de unu sau majoritatea unui cerc alegător — nu se poate bucura de o încredere publică română ; și e probabilitatea cea mai mare că din sinul unui congres național, nici încît ar fi aleși de reprezentanții națiunii române.

³ Camera inferioară a corpului legislativ.

Nu rămâne dară alta în dreptu decît ca d.d.voastre, după a noastră umilită părere, numai ca mandatarî ale unor cercuri alegătoare din individualitatea istorico-politică „Ungaria“ și nici decît ca reprezentanții națiunei române din Ungaria, să pășiți la vreo nucumva venindă ocaziune la tractare despre cauza română. Și rezultatul celor mai sus înșirate e acela, că această cauză nici decît se poate regula, sau barem nu cu succes favoratoriu, fără a fi întrebată însăși națiunea română, prin organul său natural, care nu poate fi altul decît un Congres Național, cărui singur îi compete a vorbi în numele națiunei române și a tracta, respective a formula postulate cu putere obligatoare pentru întreaga națiune.

Noi credem că ținerea unui congres din partea românilor nici încît poate vătămă pe rasa maghiară, ba trebuie și singură să-l dorească, ca pe un mai potînte mijlocitoriu a co-nțelegerii maghiarilor cu românii, căci, românii sunt neîndestuliți, știe tot insul dintre noi, că ne lipsește oarece. Însă ce ne lipsește aceea nici noi n-o știm, rasa maghiară, de ar avea toată bunăvoința-ce cu dulce presupunem, fiindcă acum avem de a face cu o rasă întregă, iară nu cu clase privilegiate, și o rasă întregă nu poate fi decît dreaptă și nevinovată — totuși nu ne-ar putea întinde mîna de ajutoriu pentru a deveni și noi îndestuliți, căci nu știe marginile, pînă unde am dori a fi sprijiniți.

Credem mai departe că rasa maghiară, ținta și dorința românilor de a ține un congres național, nu poate să le afle decît drepte, juste, și de cea mai urgentă lipsă a prezentului, — și nici încît poate afla în ele tendința separatistică, precum nici nu este, pentru aceea că din un congres român nimic poate rezulta decît formularea postulatelor române, prin urmare, în împrejurări bune, regularea existenței politice a românilor; și aceea că vom fi români în privința politică regułați nu derogă unității și integrității statului, prin urmare nu e în lucru nici un separatism. Exemplu e Transilvania, despre care nime nu poate zice n-a fost și înainte de 1848,9 una și întreaga individualitate politică; și totuși secuii și sașii și-au avut în ea contingentul lor cu reprezentanțiune colectivă în dietă. Precum dară au putut sta mai înainte clasele și rasele privilegiate în Transilvania într-o confederațiune, ce n-a deranjat unității și integrității statului său. ai individualității istorico-politice, înocma va putea sta în viitoriu confederațiunea naționalităților, — și va fi cu bună seama mai puternică apărătoare a libertății, constituționalismului și integrității statului unit supt coroana lui S. Stefan, a cărui maximă politică și altcum a fost „Regnum unius labii fragile et imbecile est“, decît orice centralism strîmt sau conțopism.

Rasa română înocma dorește viață constituțională ca cea maghiară. E drept că diversitatea limbilor și a naționalităților nu se poate numi de „norocire“ pentru afacerile publice ale unei individualități istorico-politice; însă despotismul, care poate urma din neco-nțelegere e tocma „nenorocire“. După ce dară această diversitate ar pute-o preface în uniformitate nu stă, a o putea regula însă stă în puterea omenească; nu rămîne alta în dreptu decît aceasta să se rezolve dupa mintea sănă-

toasă, cu sînge rece fără patimă și derogarea simțului de onoare a oricărei rase, așa dară cu încurgerea și acestei qua talis.

Ce se ține de rasa română : relațiunile acesteia sunt într-atîta mestecate cu cele ale rasei maghiare încît nici românii, nici maghiarii nu se mai pot despărți deolaltă — și așa caută să trăiască în această patrie laolaltă, de unde rezultă necesitatea politică de a se regula și existența politică și națională a românilor cu concurgerea lor qua talis, pentru ca să fie patria tare și ferice, iară nu pentru ca să se desfacă, să verse sînge nevinovat și o rasă și alta și pe urmă să fie poate amin-două sub despotism.

Din acestea se vede curat că cei care caută în ținerea unui congres național din partea românilor a afla tendințe separatistice și simburele dezbinării poartă o frică deșartă, ce e însușire numai a caracterelor debile și nu a bărbaților care precugetă fără patimă.

Nu zică nimeni că românii sunt reacționari. Românii n-au avut pînă acum viață politică națională ; spiritul naționalismului însă, ce e mai dezvoltat azi în Europa din cum a fost orișicînd, i-a deșteptat și pre ei, și cînd pretind cu toții o astfel de viață, nu pretind decît realizarea unui drept firesc, ce e mai tare și stă mai presus de orice drepturi pozitive. După ce dară românii, cu toată ființa vitală cearcă după viață și toți alții au datorința morală pre ei în ale lor tendințe către astfelu de scop a nu-i împiedica : rezultează de <la> sine că acela e reacționariu. care ar năzui a-i împedeca și mai departe în ajungerea scopului lor.

Se poate întîmpla ca națiunea română într-un Congres își va formula cu mult mai moderate postulate, din cum dară ați formula d. d-lor voastre și ați și reuși cu ele în corpul legislativ ; și totuși pacea publică, năzuința către un același scop, — de ce așa mare lipsă avem cu toții, — nu sunt asigurate nici pe un minut decumva națiunea română întreagă qua talis, nu va considera deciziunile făcute fără de încurgerea ei de obligatorie pentru ea, ca națiune. Și durere ! atunci rămîn nelegate minele reacțiunei omoritoare de libertate și constituționalism în ajungerea scopului său.

Și acum întrebăm : ce folos ar fi ca corpul legislativ și d. d-voastră în el să vă sloboziți în tractare și, de o parte să se reguleze viața politică a românilor fără încurgerea unui congres național, iar românii să se scoale, de altă parte, cu mîna înarmată ca în nefericiții ani de <la> 1848/9 și în urmă să ne mai urce apoi despotismul la toți pe cap ? Credem că răspunsul nici e greu, nici mîngăitoriu, știm noi că cu întrebarea ținerii unui congres al tuturor românilor din monarhia austriacă, ba și numai al celor din Ungaria și Transilvania, sunt mai multe întrebări și multe greutăți încopciate ; (să) e (xemplificăm) :

1. Că Bucovina nu se ține de integritatea țărilor de supt coroana S. Stefan.

2. Că Transilvania încă nu e unită în fapt cu Ungaria și dară chiar românii fac cea mai mare pedecă

3. Că, poate, dieta prezentă nici va corona, nici va aduce legi fără a fi reprezentate și părțile anexe și Transilvania și așa nici cauza românilor a putea-o regula ; prin urmare nici n-a putea încurge spre a li se da puterea românilor pentru ținerea unui congres în care să-și for-

muleze postulatele și nici n-a putea asculta postulatele lor de ar și fi acelea formulate dintr-un congres, poate, cu concesiune dintr-alt loc ținut.

4. Că, dacă dieta prezentă și așa constituită precum stă numai acum, totuși ar deveni a fi legislatoare, oare să rămână cauza naționalității române din Ungaria neregulată ? s.d.

Acestea toate sunt, ce e drept, tot atâtea pedeci și greutăți, și deslegarea lor cere o dezbatere cu mult mai intensă decât să se poată aici strînge, cum am zice, într-o coage de nucă.

După ce însă sunteți bărbați aleși și mai mulți la un loc și atîrnă de la înțelepciunea și tactul d. d-lor voastre, ca și d. d.-voastre să ajungeți a se pune în consunanție lucrarea solidară din partea națiunii române, cu toate împregiurările de față, și nu cumva mai abveninde : așa dară noi numai la aceea voim și noi a vă face atenți ca ;

„Videant consules, nequid Respublica detrimenti capiat“.

Altcum subscrișii și-au ținut de datorință a concurgere și ei la consultările d. d.-voastre și se vor ține fericiți, decumva prin concursul lor v-au dat materia de a vă cugeta și mai afund despre cauza română, — despre care sunt convinși că și altcum vă cugetați destul — iar decumva și din cugetarea d. d-lor voastre prin subscrișii cauzată va rezulta cît de puțină înaintare în viitoriu pentru prosperitatea și binele românilor, atunci subscrișii vor zice, că datorința și-au făcut destul.

Dat în Arad 19/31 mai 1861.

Urmează suptscriptiunile inteligenței române din Arad și giur.

Arh. St. Baia Mare, fond Protopiatal gr. cat. Seini, dosar 240/1861, f. 12—14, concept ; Publ. de T. Hăgan și colectiv, în *Op cit.*, p. 147—152, ediții : T. V. Păcălean, *Cărtea de aur...* ed. II, Sibiu, vol. II. p. 517—522 și Andrei Caciora, Nicolae Roșuț, *Op. cit.*, p. 26—30.

55

1861 iunie 12, Arad. Scrisoarea avocatului Iacob Brîndușeanu din Arad către George Maniu, protopop în Seini, însoțită de trei anexe, prin care se militează pentru un Congres național al tuturor românilor din monarhia austriacă.

Moșule preiubite ¹ !

Ți-mai recitii azi epistola din 5 martie al anului curent și apucaii pana la mînă.

În capătul epistolei mă rogi să-ți scriu îndată.

Ei bine, aci-mi vine să te sudui ; cît de bine știi porunci și a mă împunge în coaste cu rugarea-ți : să-ți scriu îndată. Da de aceea nu-ți

¹ Este vorba de protopopul George Maniu din Seini.

aduci aminte, cite epistole ți-am scris de cînd venii de la Pesta în părțile acestea ? Și d-ta ai tăcut ca peștele ! (...) *

Ți-răspund dară, că ți-aș fi scris de loc de ți-aș fi putut dar, doamne, eu am fost așa de bolnav în primăvara trecută. cit într-un rînd în cinci săptămîni și într-alt rînd dacapo în trei săptămîni, nu numai că n-am putut ieși afară din chilia-mi, ci și în chilia-mi, nici din pat nu m-am putut scula, numai amu am mai înviat, după ce s-a încălzit aerul, ca musca. De cînd sunt însă mai viu într-atîta am fost îngră-mădit cu lucruri parte private, parte publice, naționale, încît ordinea abia a ajuns acuma la D-ta.

Situațiunea D-tale și a românilor de pe acolo o vād în epistola-ți, și de nu mi-o descriai încă puteam să știu că în împrejurările de față nu poate fi alta.

Pe cea a noastră de pe aci am colorat-o eu mai pe larg în careva corespondență începută încă în anul trecut în „*Gazeta Transilvaniei*“, dintre care mai multe, ceea ce cu privire la restaurațiunea comitatului² s-au și publicat, unele pe extens, altele ciuncate, publicarea unor dintre ele, cînd scriu aceste rînduri, încă nu e încheiată. Mai sunt apoi și ne-publicate la redacțiune. Deci dară în acest obiect nu-ți voi repeți nimica.

Suntem puțini și care suntem încă nu suntem cum ar trebui să fim. Masă de popor avem însă din aceea, cu 2—3 oameni nu vei face națiune.

Noi încă numai începem și ca să poată fi din noi oarece e lipsă neîncongiurabilă ca tot insul să-și împlinească datorința ce o are față de națiune : preoții să facă cu manipulațiunea materială bisericească, precum mi-arăți că faci, ori voiești a face mai incolo D-ta. Atunci se va mai spori și inteligența laică binesimțitoare și apoi cîndva va fi oarece.

Eu, din parte-mi, sunt așa convins în inima mea că noi numai a înainta putem, căci am fost în starea cea mai de jos. Și totuși acum se află mai multe suflete curate între noi, de unde numai înaintarea noastră poate urma.

Cîți predecesori ai avut numai D-ta între alții și ce a făcut numai unul dintre ei pentru publicul și onoarea lui ? — nimica !

Ce se ține de consunanția în lucrurile noastre solidare cuget că aceia care sunt români adevărați au cea mai principală datorință pretutindeni, de-a se năzui spre a realiza „terria“ propusă în broșura lui Andrei Mocioni³, cei adevărați și de pe aici sunt de asemenea părere.

Cînd s-a ținut *Senatul imperial*, în vara trecută, noi încă am făcut reprezentațiune de aci la Șaguna⁴; conceptul mi-a fost mie încredintat și ți-l propun aici sub ./..** măcar că e tras cu pana peste el,

* Amănunte nesemnificative.

** Anexa 1.

² Reinființarea comitatelor în Transilvania și Parțium în forma și cu atribuțiunile anterioare revoluției de la 1848, ca urmare a patentelor imperiale din anul 1860.

³ Andrei Mocioni (1812—1880), om politic bănățean, membru al Senatu-lui imperial lărgit de la Viena, după instituirea așa-zisului „regim liberal“.

⁴ Andrei Șaguna (1809—1873), mitropolit al românilor ortodocși din Transilvania și Ungaria din 1865, unul dintre conducătorii luptei de eliberare națională a românilor ardeleni.

nu face nimica, căci înțelesul i-a rămas, numai niște strămutări formale s-au făcut în tot conceptul, cînd l-am dezbătut cu toții laolaltă.

*Așa dară vei vedea că noi încă suntem de păreri D-voastre.*⁵

Noi aci ne adunăm mai adeseori laolaltă, președintele consultanților noștri e protopopul neunit de aci : Ioan Raț, membri ordinari : protopopul neunit Petru Raț, avocatul Arcasi, avocatul Grigoriu Popovici, Georgiu Popovici, ablegat și altcum așesor la Tribunalul Cambial, tînărul Ioan Popovici-Deseanu, asemenea ablegat la dietă, dr. Sandor⁶, notariul Moldoveanu, notariul Petrașiu și eu — extraordinari sunt apoi ceilalți toți, și buni și răi.

În privința lucrării noastre solidare demult, încă înainte de ce mi-ai trimis epistola, s-a arătat și pe aici dorințe care s-au manifestat în simțirea către ținerea unui congres. Dar calea, calea ! și modul nu s-au putut ghici. Unii au zis că ar trebui să petiționăm ici, alții colo și nici unul <nu> s-a aflat să propuie acel loc, carele l-am ghicit eu mai tîrziu.

Am fost eu însărcinat ca să găsesc calea și modul petiționării și să fac conceptul.

Eu însă căzui în 18 februar bolnav și fusei bolnav mai două luni și jumătate, așa dară tot lucrul a rămas la o parte. Bărbații noștri săracii umblau cu toții numai la mine a-mi pîndi moartea și a se bucura cînd vedea că-mi e mai bine. Mergerea treburilor însă era întreruptă. Tîrziu, cu voia lui Dumnezeu, m-am mai ridicat și m-am apucat de lucru, aci (alăturat) îți trimit sub ././. *** adresa către Comisiunea Permanentă din Ardeal și sub ./././.. **** cea către ablegații de naștere români.

Acestea s-au primit mai fără modifi cațiune și sunt expediate cu ajutorul lui dr. Sandor. Le-am expediat și redacțiunilor „Gazetei“ și „Telegrafului“ și le mai am descrise de 14 ori.

D-tale, moșule, îți mai trimit din ele 3 exemplare ca să <le> arunci în locuri sigure, în Marmația 2 exemplare și unul poate la Baia Mare.

N-am timp a le revedea toate, poate or fi scrise și rău, că sunt dictando scrise prin prepa ranzi cărora le-a dictat dr. Sandor. În Sălașiu, pe la Oradea și poate și la Mădăras voi trimite eu, așa și prin Banat și un exemplar lui Mocioni.

Cuget că de a se va face din mai multe locuri asemenea, nu poate lucrul să aibă decît rezultat bun.

Eu în meditațiunile mele îndelungate în acest obiect am devenit la aceea că în privința tînerii unui congres și a conducerii treburilor noastre generale nu e iertat, nici aducător de scop, ca fieștecare dintre noi, din toate părțile și poate în moduri și forme deschilinite să petiționăm

*** Anexa 2.

**** Anexa 3.

⁵ Deși nu cunoaștem scrisorile lui George Maniu către fruntașii politicii arădani, fraza confirmă unitatea de vederi a românilor de pe meleagurile sătmărene și maramureșene cu cei din Arad. Vezi în acest sens și documentul nr. 56, 57.

⁶ Atanasie Șandor, profesor, fruntaș politic arădan, membru al primului comitet al „Reuniunii politice naționale a tuturor românilor din comitatul Aradului“ (1871). A. S. s-a aflat și cu un deceniu înainte în grupul inițiatorilor „Asociației naționale arădane pentru cultura poporului român“.

pe la Maiestate ; nu printr-alt loc ci în loc de aceea să năzuim a întări și a ardica o autoritate din sinul națiunii române, care nu poate fi alta decât Comisiunea Permanentă numită din sinul conferinței de la Sibiu ; se poate expedia la unul sau altul dintre cei 16 membri sau și la Șuluțiu⁷ ori Șaguna pentru a o prezenta. Eu am expediat lui Antoniu Vestineanu paroh unit în Sibiu.

Cu atita va avea acea comisiune mai mare vază, cu cît ne vom lega mai mulți de grumazu-i, și cuget că numai 2—300 de astfel <de> mandate să capete din toate părțile, îndată va putea păși altcum și la Maiestate și la Dietă și va căpăta și îndemn mai mare a lucrare.

La ablegați cuget că e mai bine să se scrie separat din toate părțile și de pretutindeni, să li se denege dreptul de a figura ca reprezentanții națiunii maghiare, cu provocare la ținerea unui congres național ce e de lipsă neîncongiurabilă.

Eu din parte-mi mișc toată piatra și prin jurnalele cele teuțești încă am publicat pînă acum articuli, în „Pest-Budiuszky-Wedamasky“, care jurnal apoi a provocat pe toate gazetele slaviene din Monarhie, pentru a-mi reproduce articuli împărtășiți (Teuții⁸ ținură adunare națională în iunie prezent în comitatul Liptoului în Sent Martin și precum înțeleg tocmai acum s-au declarat în contra maghiarismului. Dobrov-szky încă a mers la acea adunare precum ne înștiințează Georgiu Popa).

Îți mai trimit aici și 4 exemplare din cuvîntarea lui Wlad — trimite 3 exemplare mai departe cu adresele.

Acum să mă întorc la trebi private (...) ⁹

Eu în Comitetul central al Comitatului de aici nu sunt luat, respectiv ales. Administrația maghiară a făcut luarea sau neluarea în Comitet, întrebare de viață ! La mine, de la comitele suprem începînd, toți se uită cu ochi răi, numai cu baronul Simonyi mă am bine, a cărui cauze le port și cu care prin Sigismund Popovici am devenit la cunoștință. Acest om e foarte loial în privința noastră, el încă e abligat în Dietă, a fost candidatul nostru, al românilor.

Noi românii ne-am pus și am candidat ablegați noi, fără a ne înțelege cu comitetul comitatului și am reușit în contra maghiarilor și a magistratelor la Buteni : cu Sigismund Popovici la Vilagoș, cu Popa Georgiu la Radna, dintii cu Petru Cernovici, după abdicerea acestuia cu Ioan Popovici-Deseanu, la Kis Ineu (Ineu Mic) cu b(aro-nul) Simonyi, la orașul Arad cu Arseniu Cernovici, afinele lui Andrei Mocioni.

Numai la S<int> Ana și la Pecica am picat. Și sperăm ca de altă oară vom reuși pretutindeni în cercurile din afară, numai în oraș poate nu, căci suntem preponderenți pretutindeni, afară de oraș ; acum n(e)-au cam speriat poporul cu Bulgaria (nemzetörség)¹⁰ mișei de dregători ; dar cred că nu va merge tot așa.

Punct de astă dată.

⁷ Șterca Șuluțiu, Alexandru, mitropolit al Blajului, (între anii 1855—1867).

⁸ Slovaci.

⁹ Amănunte nesemnificative.

¹⁰ Garda națională.

Fii sănătos moșiule, că mi-a trecut papiul (hîrtia n.n.) cît l-am luat laolaltă pentru a-ți scrie, epistola nepotului meu am căpătat-o în zilele trecute Văd că și fugi la tiția (?) cît a mers de aici, însă nu bine a făcut, lingă-se pe buze.

Îți salut familia și pe moșia ta te sărut de 1.000 de ori.

I. Brîndușeanu ¹¹

P.S. Diploma-mi în copie încă ți-o trimit sub of<iciu> să le ai deocamdată toate.

Arh. St. Baia Mare, fond Protopopiatul gr. cat. Seini, dosar 240/1861, f. 2—7, orig. Publ. de T. Hăgan și colectiv, *op. cit.*, p. 138—141. Vezi și Andrei Caciora, Nicolae Roșuț, *Aradul în lupta pentru eliberare socială și națională*, Arad, 1978, p. 22—24.

¹¹ Iacob Brîndușeanu (sec. XIX), om politic arădan, originar din localitatea Apa, jud. Satu Mare.

56

1861 iulie 13, Slatina. Scrisoarea vicarului Mihai Pavel către Vasile Mihalca, protopopul Vișeuului, prin care îl roagă să nu lipsească de la conferința națională de la Strimtura.

Iubite frate pretine și amice Vasile,

Ieri îți scriseru o epistolă cu n.rul 108 în care te rugăm să vii pe joi 18 lunei și a.c. st(il) n(ou) în Strimtura la Karacsanyi, acuma iarăși te rog să nu cumva să rămii de la acea conferință, că atunci tare am fi împiedecați în cele lucrînde.

Obiectele pertractande între altele or fi : dezbateră cererei Episcopiei de Baia Mare mai deaproape și mai afund, după nescari date proaspete. După <a>ceea tramitarea alor doi deputați la Locurile mai înalte, spre ce suntem provocați prin românii din Banat și Sătmariu ¹, a căror misiune ar fi națională, dar aceia ar putea cu acea ocaziune a lucra și pentru episcopie și pentru redobîndirea Sighetului ².

Rogu-te dară să nu rămii ci încă ai face bine de ai pute aduce și pe domnul Stefan Simion sau și pe alt preot care ar voi să vină din acel tract.

N-ar strica dacă ai provoca să vină la acea conferință și domnul jude Sigismund Pop, sau și tatăl său domnul Simion Pop.

Altcum aștepta-l-vom frățeste recomandat, sărutîndu-te rămîn în Slatina. 13 iulie 1861.

Arh. St. Baia Mare, fond Protopopiatul gr. cat. Vișeu, act. nr. 71/1861, orig.

¹ A se vedea în acest sens și documentul nr. 55 din care rezultă faptul că proiectele de memorii în problema unui congres național al tuturor românilor din monarhia austriacă, elaborate la Arad, au fost însușite atât de românii din județul Satu Mare cât și de cei din Maramureș.

² Se referă la aspirațiile românilor din Sighet de a se elibera de sub tutela ruteană, de a avea o parohie și biserică proprie care să aparțină, ca și celelalte biserici românești din vicariatul Maramureș, de episcopia din Gherla, înființată în anul 1853.

57

1861 <iulie 18>, Strimtura. Protocolul conferinței naționale de la Strimtura în cadrul căreia intelectualii români din Maramureș și-au reafirmat adeziunea pentru înființarea unui Congres național al tuturor românilor din monarhia austriacă.

După de timpuriu făcuta încunoștințare sub prezidiul reverendisimului domn Mihail Pavel, vicariul foraneu¹ a Marmației în iulie 18, a.c. pentru de a lua dezbateri meritorie a obiectei bisericești și naționale foarte interesante, s-au ținut o conferință în comuna Strimturei, la care atât partea clerului cea mai influențatoare cât și domnii seculari² inteligenți români pentru înfățișare și pentru împreună consultare au fost provocați. Din care de față au fost Onoratul domn Vasiliu Koracsany (Crăciun), protopopul Izei, Vasiliu Mihalca protopopul Vișeului, Ștefan Simon, parohul Vișeului de Jos și asesor consistorial, Laurențiu Mihalyi, paroh în Eudu și asesor consistoriale, Ioan Batin, parohul Vadului, Ambroziu Steț, parohul Rozavlei, Mihael Demeter, preot în Nănești, Mihail Kökényesdy, suflerierul Bisericii Albe, deodată notariu consistorial, întru care :

1. Prin reverendisimul domn Vicariu, pe tapetul consultării s-au pus pentru dezbateri o provocațiune de la frații noștri satumăreni, prin care cu tot de-adinsul ne îndeamnă ca după ce românii din toate părțile de ei locuite intenționează prin o reprezentare aplacidarea³ unui Congres Național la Viena de a eșopera, întru care să se formuleze dreptele pretențiuni și decide referințele române către celelalte colocuitoare naționalități, să alegem și noi indivizii reprezentatori a poporului român din Marmația, care provocațiune, fiind obiectul ei și din foile naționale cunoscută, s-au luat în demnă considerațiune și după ce principialmente de tot s-au acceptat s-au luat în dezbateri meritoria a cărei urmare — după ce cu voturi unanime neapărată și neaminată tribuința a ținindului unui Congres național — între care odată și pentru totdeauna, pentru scopul final a nostru să ne cointelegem ; întru care pentru formularea dreptelor noastre către națiunea maghiară fără de a vătămă teritoriul Țării Ungurești, legile constituționale a patriei —

¹ Imputernicitul și totodată locțiitorul episcopului în vicariat.

² Intelectualitatea laică

³ Aprobarea.

s-au recunoscut, adecă a căruia urma a fost reconstituirea lipsei de tramite și din partea noastră reprezentanți, cît din cler, atît și din secularii —, statorindu-se principiul lipsei de a alege și tramite reprezentanți, s-au luat în dezbatere ca cîți și cari indivizi să se condecoreze⁴ cu această frumoasă și splendidă misiune !

2. Conferința după una pătrunzătoare judecată de seculari, din acel obtulu (punct n.n.) de vedere au ales pre măritul domn Gavrilă Mihalyi R(egesc) consiliariul la Locutenenția budană, ca precum pîn-aici cauzele naționale cu bravă energie le-a apărât, și în această misiune va face destul așteptării noastre ; cu dînsul pe D(omnul) Vasiliu Jurka, O(noratul) V(ice) notariu a Comitatului. Din cler pe mult o(noratul) d(omn) Vasiliu Karacsany, protopopul Izei, Vasiliu Mihalca, protopopul Vișeuului, cu voturi unanime ; ca bărbat de toată încredere(a) denumindu-se reverendisimul domn vicariu, s-a imputernicit ca de cumva, unul sau altul dintre deputații preoți, prin una sau alta neprevăzută împrejurare s-ar împedeca de a întreprinde frumoasa călătorie, din înșii chemați și cu însușirile recerute prevăzuți se substituie pre altul.

3. Cunoscindu-se lipsa pentru de a tăia calea intrigelor cavi-lațiunilor⁵, învinuirilor de separatism, de a prevedea pre aleșii deputați cu instrucțiuni obligatoria, s-a decis tot cu voturi unanime ca în tot locul, la nemica alta să colucere, numai la esoperarea ținindului Congres național.

4. După ce întreprinderea călătoriei în esmisiune ca asta condiționează multe spese, despre partea D(istinșilor) D(omni) deputați, s-au decis ca domnii reprezentanți pentru cauza națională și besericească făcîndă fatigii⁶ să se ajutorească în semnul recunoștinței un onorariulu de 400 florini val(ută) aus(triacă) asemenea împărțîndă ; la a căror conflare vor concurge distinșii domni preoți români, unul fiecare cite cu 3 fl., fiecare biserică matre cu 4 fl. 30 cr. fiecare cantor cu 1 fl. Stringerea acestei sume se încredințează mult onoraților domni protopopi prin care apoi aicea se va transpune la reverendisimul domn vicariu, care sumă se va admîna d(istinșilor) d(omni) deputați în ziua pornirii la cale (...) ⁷.

Semnat ca mai sus

Extras prin Michailu Kokenyeșdi, actuariu conferinței

Arh. St. Baia Mare, fond Protopopiatul gr. cat. Vișeu, act nr. 78/1861.

⁴ Onoreze.

⁵ Sicane, glume proaste.

⁶ Îndemn, îmbărbătare.

⁷ În continuare se fac referiri la problema înființării episcopiei de Baia Mare.

1861 iulie 28, Sighetu Marmăției. Chemarea adresată protopopului din Vișeu de vicecomitele Ioan Iurca de a sprijini răspindirea în districtul său a ziarului „Concordia“.

Preaonorate domnule protopoape !

În înțelesul recercării al măriei sale comitelui suprem al Maramureșului Iosif Man, sub data de 25 iulie, fiind provocată ieșirea gazetei „Concordia“¹, care va fi redigată (scoasă n.n.) prin căpitanul suprem al Chioarei și va ieși în Pesta la 1 a lunei lui august, prin părtinirea și îmbrățișarea călduroasă a noastră a o ușura.

O datorie sfântă, națională cred (este) a împlini, alăturînd aici două exemplare din programul noii eșinde gazete, ca convingîndu-vă despre lăudabile tendințele a foaiei acesteia, la alăturatele două arcuiri de prenumerațiune² cît mai mulți prenumerați din partea onoratului cler districtual și al poporenilor a cîștiga să binevoiești.

Iar banii de prenumerațiune în răstimp de 20 de zile pentru spenduirea³ lor la locul destinat, la mine a le pretramite⁴ să nu fiu îngreoiat.

Carele în speranța efectului favorabil rămîn în Sighet 28 iulie 1861.
Al preaonoratei domniei tale umilit serv.

Ioan Iurca
subcomite prim

Arh. St. Baia Mare, fond Protopopiatul gr. cat. Vișeu act nr. 77/1861.

¹ „Concordia“ ziar politic și literar scos de Sigismund Pop, căpitanul suprem al Districtului Chioar, la Pesta începînd cu anul 1861.

² Liste de abonament.

³ Expedierea.

⁴ Restituiri.

59

1861 august 1, Pesta. Proiectul ziarului „Concordia“ scos de Sigismund Pop, căpitanul suprem al Districtului Chioar.

An. I. 1861.

„CONCORDIA“

Jurnal politic și literar
Către onoratul public,

În zi ce merge evenimentele politice ale continentului nostru se desfășoară cu repezime necunoscută în cartea întîmplămintelor geniului omenesc.

Spiritul domnitoriu al timpului cu putere nerezistibilă împinge înainte pe calea civilizațiunii moderne atît pre popoarele cele mari, spre a împlini misiunea lor, cît și pre cele mai mici și dezbinat, cari se desțeptase la anul 1848, spre a urma direcțiunea apucată atunci, de a se *consolida* și de a cuprinde locul ce li se cuvine între națiunile surori.

Deviza cea sublimă a secului e *principiul naționalității*. Stăruința popoarelor mai înainte de toate e *unitatea națională*, adunindu-se toți fiii unei mari familii de aceeași limbă, datine etc. spre a forma națiunea, care socotită în spațiul ce cuprinde se zice și patria, pentru ca astfel în solidaritate, încordînd puterile sporite, mai ușor și mai curînd să ajungă la scopul comun.

Ca să putem împlini aceste datorințe se cere ca să ne amim <iubim> unii pre alții pentru ca apoi să ne putem uni, ca să respectăm drepturile cele neînstrăinabile ale altora, ca și pe ale noastre înseși, adică : egale drepturi pentru fieștecare om singuratec și pentru toți socotiți ca națiune, fiind că astfel, fără astă egalitate deplină, frățietatea nu are înțeles.

Tot insul care scurteaza, vatămă, răpește ori calcă drepturile unui popor, ori îl dezbină, incurge urgisirea omenimei.

Dacă e frumos a vedea pe om devenit prin a sa inteligență domnul naturii, supunînd trebuințelor sale, ma chiar și capriciilor elementare cele mai înfricoșate, încă mai e un lucru și mai frumos, mai adînc și o mulțumire mai completă de noi înșine.

Asta e triumful *dreptului* asupra *silei* (forța), a *dreptății* asupra *patimilor*, a *conștiinței* asupra *vicleniei* și asupra celor mai științifice *precalculări de tiranici*. Astă privește glorioasă ne pare în detaiuri întru legile particulare a fiecărui popor civilizat și carele *amoarei gloriei au știut însoți onoarea libertății*. Dar nu străluce de tot în a sa deplînatate decît cu legile generale din care s-au format, cu încetul dreptul popoarelor, sau precum se numește mai bucuos, dreptul internațional.

Veni-va ziua în care popoarele părăsind sumeția, deșertăciunile și lăcomia pre domniri, se vor îmbrățișa ca frații.

În timpurile trecute oamenii mai înainte de a cunoaște că sînt oameni, știau îndată că sînt creștini, mahomedani, evrei ori păgîni și socoteau cum că religiunea le impune sacra datorință de a face silă științei fraților săi ; astăzi sîntem italieni, francezi, români, nemți, maghiari s.d. și asta e prea bine, pentru că grădinarul cel preînțelept spre a sa desfătare a presărat în grădina sa flori de diferite culori și mirosuri, ci precum dînsul le-au dat tuturor asemenea drepturi de viață, așa națiunile, cele mai frumoase flori ale marelui grînariu, au dreptul de a viețui, de a se învăța înfrumusetîndu-se și desvelindu-se după plac pe calea ce natura le-o prescrie ; însă ele între sine au datorința primară de a recunoaște demnitatea omenească, stîmîndu-se și amîndu-se (iubindu-se n.n.) împrumutat — fiii națiunilor, bine, ca de diferite limbi, datorie s.d. să se socotească ca frații, ca fiii aceluiași părinte.

Cînd fiii națiunilor una cite una vor fi pătrunși de acest adevăr se vor îmbrățișa dîndu-și sărutare frățească. Așa va fi ziua cea mare, sărbătoarea cea luminată a patriei omenești.

Așteptînd realizațiunile acestea sublime a viitorimei, noi aștia de acum să ne facem datorința, să urmăm pe calea propășirii, să perseverăm cu tenacitatea atît de caracteristică și proprie națiunii noastre — să mergem înainte.

Totîi bărbații de inteligență și cu inimă făcîndu-și datoria actuală pentru luminarea poporului, întru apărarea drepturilor lui. Nimenea dintre fiii națiunii noastre, fie acela cît de învățat, să nu formeze în parte planurile sale pentru înaintarea intereselor națiunii sub cuvînt că dînsul s-ar pricepe mai bine la acestea.

Nimenea să nu creadă că acum că singurele sentimentele lui sînt cele mai curate, cum că ardoarea pentru mama-i comună e mai potînte decît a confracților săi, ci unindu-ne cugetele și inimile, împărtășindu-ne ideile, vederile și părerile dîmpreună să prelucrăm baza operațiunilor noastre, ținîndu-ne totdeauna cît se poate mai aproape de mintea universală a națiunii, adevă întru toate faptele noastre să fie între noi *solidaritate*.

Nimenea, fie cît de luminat și de orice stare înaltă, să nu plece pe cale separată, ci să socotim că suntem îndatorați a ne supune voinței universale a adevăratei inteligente române, căci numai atunci întreprinderile noastre vor însufla respect și nu ni se va opune din partea antagoniștilor noștri cum că unii și alții vorbesc, simtesc și lucră altcum. Ce poate fi mai meritoriu decît multimea cea mare !

Încă și atunci avem să urmăm direcțiunea apucată de întreaga națiunea noastră, cînd nu ar fi după puterile și plăcerea noastră, pentru cuvîntul că un trup morale mai arareori se înșeală și mai cu anevoie poate fi înșelat decît persoane singuratece.

Subscrisul condus de aceste principii și îmboldit de dorul de a căra cel puțin o piatră spre construirea aceluia măreț edificiu carele se numește naționalitatea română, am socotit cumcă, pentru înaintarea intereselor noastre naționale, să înființeze aici în centru un jurnal politic-literar și anume : pentru că, de cînd aburele și electricitatea au scurtat depărtările, au învecinat popoarele, se recere ca să urmăm cît se poate de aproape toate evenimentele ce decurg nu numai în vecinătatea noastră ci și în țările mai îndepărtate, dar ale căror geniu influențează asupra destinului Europei.

Astăzi popoarele sînt într-o corelațiune atît de strînsă, încît unul nu poate ignora ceea ce se întîmplă la celălalt, fără ca să nu simțească urmările într-una ori chiar cu a sa scădere.

Mai departe mijloacele de comunicațiune care ne stau la îndemînă aici, ne pun în stare de a împărtăși chiar și întîmplările provinciale, locale, particulare, mai curînd decît de oriunde din alt loc.

În fine, acele transformări grandioase care se desvelesc acum în patriile noastre taie adînc în viața națiunii române încît avem neapărată trebuință de a cunoaște deplin tot ce se întîmplă în Ungaria și la guvernul ei, pentru ca să ne putem orienta de timpuriu.

Programul ziarului nostru e operarea drepturilor naționale, întrebându-se spre acest scop toate mijloacele care ni le pot întinde un stat constituțional, ținându-ne strâns de principiul egalității, de unde firește urmează înaintarea frățietății între națiunile colocuitoare.

Peste tot luminarea poporului nostru în privința intereselor lui cele naționale și politice. Se pricepe de sine cum că interesele bisericești, industriale și cele ce privesc înaintarea culturii încă vor fi obiectul stăruințelor noastre.

Onoratul public va avea ocaziunea de a se convinge de năzuințele noastre, ziarul va fi independent, ferit de orice încurcare și atât redactorul cât și lucrătorii vor urma numai ceea ce le va spune conștiința, iară conștiința de fii credincioși ai națiunii române.

Credem că în părerile și vederile noastre vom fi sprijiniți prin zeloasa noastră inteligență, pe care cu astă cale o și rugăm ca să binevoiască a ne sucure prin colucrările sale atât spirituale cât și materiale.

În fieștecare număr al ziarului va ieși cite un articol acomodat priceperii poporului. Foiletonul va aduce articole literare, lingvistice, novele și poezii.

Formatul va fi acesta ce e al prospectului, decît coala întregă.

Patriotismului și sentimentelor adevărat române avem de a mulțumi înființarea jurnalului, deoarece banii de cauțiune, care se recer în interesul legilor de tipariu au benevoit a-i depune străluciții noștri bărbați: domnul căpitan al districtului Cetății de Piatră *Iosif Pop* și judele cercual din acest district domnu *Vasiliu Buteanu*, amîndoi ablegați (deputați n.n.) în dieta țării.

Ulterioara subscriere a ziarului va depinde de la patriotismul cu carele onoratul public va îmbrățișa astă întreprindere națională.

Asigurarea viitorului acestei foi, mare parte depinde de zeloasa stăruință a prealuminaților distinși domnii episcopi și de la direcțorii români.

Numărul inteligenței noastre, laudă domnului, crește într-un mod îmbucurătoriu, gustul de cetire se face mai universale și sperăm cum că voinței ferme ceriul va adăuga și mijloacele materiale, care pînă acum soarta ni le împărțise cu mină avară.

Concordia va ieși întru început de două ori în săptămînă, adică duminica și joia, iar decumva numărul domnilor prenumerați ne va ajuta de a ajunge la astfelu de stare favorabilă ca să putem suporta spesele trebuincioase, jurnalul va ieși în toate zilele săptămînii afară de sărbători.

Pesta la 1 iulie 1861

Sigismund Pop
suprem capitan al districtului
Cetății de Piatră, redactor răspînditor

Arh. St. Baia Mare, fond Protopopiatul gr. cat. Baia Mare, dosar 218/1861.

1862 august 20, Rohia. Memoriul românilor lăpușeni către episcopul Andrei Șaguna, deputat în senatul imperial, prin care se plîng că au fost excluși de la viața politică, cerindu-i să intervină pentru a fi reprezentați în conducerea comitatului în raport cu numărul și aportul lor la viața social-economică.

Excelența Ta,
al nostru prea îndurat părinte !

Din cauza justărilor nefavorabile în care deveni națiunea română al comitatului Solnocu Interior (Belső Szolnok) — fără privire la trecutul period constituțional — cu ocaziunea organizării provizorie al aceia, în privința pozițiunii politice, și în special locuitorii greco-răsăriteni ai acestui comitat — suntem siliți prea umiliți subscriși ca membri ai Sf. biserici gr(eco)-orientale cu următoarele a ne adresa către Excelența Voastră.

Prin instrucțiunea înaltului regesc guvern privitoare la organizarea provizorie a comitatelor în Transilvania, apriat (clar) este ordinar ca la numita organizare atît interesele naționale cît și cele confesionale ale locuitorilor să se respectează — pe temeiul egalei îndreptățiri — așa dar Înaltul Regim a arătat că vrea îndestulirea și pacificarea poporului fără distingere, totuși noi românii din comitatul acesta, și în specie greco-orientalii, ne vedem peste măsură neîndreptățiti, anume prin aceea căci dintre coreligionarii noștri nici barem un individ vedem aplicat în serviciul comitatului, măcar că numărul oficianților politici și judiciari suie peste 50 de indivizi ; acum într-un teritoriu administrativ în carele se află 84% locuitori români, dintre carii 10.000 sunt greco-orientali — neaflindu-se nici un individ din cutarea confesiune în oficiu. Cine ar putea afirma că s-a luat cea mai mică băgare de samă pentru respectarea confesiunii noastre pe baza instrucțiunii și atîtor acte înalte emenate în această cauză ?

Poate domnul administrator a obiecta (obiecta) că noi nu avem indivizi capaci pentru oficii, însă această observare ar fi falsă, căci noi avem membri de la jude suprem și viceșpan în jos ori pentru care post de administrațiune politică, iar susatinsa obiecțiune nu s-ar baza pe altceva decît pe datină, — din partea dumnealor — de obște a ne tot imputa că românii nu au oameni culți spre a putea porta oficiu, că cu atît mai ușor să poate implea toate posturile numai cu maghiari și pe noi să ne tot înapoieze. Deci aceasta cu atît mai puțin o ar putea zice domnul administrator despre noi, cu cît ilustritatea Sa la organizarea comitatului nici barem un individ din confesiunea noastră nu a întrebat, și nu a provocat, ca să-i arătăm și noi oameni de-ai noștri care ar fi harnici a porta deregătoria, nu, căci atunci nu putea monopoliza oficiile comitatului pentru consîngeneii săi — precum a făcut.

Drept aceea cum, dară, se poate interpreta îndestulirea egală dacă cutare națiune sau confesiune nu este reprezentată și în oficiul politic? Sau dară prin aceea că greumintele statului toți le portăm asemenea și ce e drept și înaintea legii încă trebuie să fim asemenea! Prin aceasta nicidecum se înțelege egalitatea politică națională și confesională ci trebuie, precum ne împărtășim în greutatea așa să gustăm și bunătățile țării, căci precum ne arată experiența de toate zilele o confesiune — strîns înțeles religionariu — încă numai atunci poate prospera dacă credincioșii ei și în statul civil sunt bine reprezentați, ca influența stării politice, bune sau rele, a unei confesiuni spre înflorirea sau decăderea aceleia nu să poată denega.

Cu fiască umilință îndrăznim dară a ne ruga Excelenței Voastre să vă întornați privirea la acest comitat în nordul Transilvaniei unde așa depărtați fiind de scutul și privegherea Excelenței Voastre, cu atît mai puțin ne respectează și superiorii, care spre acel scop sunt de înaltul guvern puși, ca organizînd după drept și respectînd interesele noastre ca și a altora, să întemeieze <asigure n.n.> îndestulirea în genere a popoarelor și confesiunilor după voia și intențiunea prea grațioasei Maiestății Sale, dovedită prin atîtea acte înminate în cauza aceasta, deci subscrișii prea umiliți ne rugăm ca Excelența Voastră să vă îndurați la înaltul guvern și anume la domnul administrator Daniel Pataki prin care să denumesc și să propun spre întărire oficianții a exopera, ca pe viitoriu, la denumirea aceloră să se ieie respect și la coreligionarii noștri, — iară în specie a mijloci ca noi greco-orientalii de aici, cit mai curînd să căpătăm un diregător cercual (comitatens) fiindcă aceasta, după numărul nostru și în înțelesul instrucțiunei, cu tot dreptul o putem preînde, căci mai ales trista stare a școalelor noastre populare, carele se află mai de tot dizolvate și în cea mai mare decadentă, din lipsa ajutorului administrațiunei politice, numai atunci o vom putea ridica, iară la un grad îndestulătoriu, dacă noi greco-orientalii în cercul de sus (felsökerület) al comitatului în carele ne aflăm mai compacti, vom avea un angajat cerculariu <cercual n.n.> administrativ — iar din contra, negrijind nimenea pentru încasarea salariului învățătorilor și pentru frecventarea școalei prin tinerime, căci deși de la locurile mai înalte doar se demandă conlucrarea în acest obiect, prin pasivitatea organelor nemijlocit dispunitoare, toate se paralizează — acelea fără îndoială vor exista numai cu numele.

În urmă, sperînd ajutoriul și părinteasca preîngrijire spre a ne vedea și confesiunea noastră reprezentată în statul civil, de la care împrejurare singură putem aștepta un viitor mai senin, — ne însemnăm cu devoțiune și firească supunere a Excelenței Voastre.

Rohia, tractu Solnocului al doilea, în 30 august 1862.

Cei mai umiliți și credincioși fii

Vasiliu Cosma, administrator presbit	Simion Griguță, Stoiceni
George Lucșan, Costeni	Ioan Perhaiță
Porfirie Filip, Inău	Teodor Herman
Ioan Herman, Văleni	
Petru Perhaiță, Borcut	

Vasile Tunsu, (Peteritea)
Teodor Perhaița
Ioan Cozma
Ioan Buda, Ungureni,
Dionisie Filip, Libotin

⟨*Pe verso :*⟩

Ca să pot face pașii cei cuviincioși în treaba aceasta provoc pe suplicanți ca :

1. Să-mi arete pe indivizii harnici de revenția noastră pentru posturi la comitat.

2. Ce serviciuri au îmbrăcat până acum acei indivizi.

3. Ce studii au învățat.

4. În ce serviciuri se află astăzi acei indivizi.

Sibiu la 5 septembrie 1862

Andrei Episcop

Arh. St. Baia Mare, fond Protopopiatul ortodox Selnoc II, dosar 66/1862, 1—4, orig. Publ. parțial și comentat de Blaga Mihoc în „Muzeul Național” II, 1975, p. 475—484.

61

1862, *Seini*. Memoriul românilor sătmăreni adresat împăratului Austriei în care arată necesitatea înființării unui liceu românesc la Seini.

Sacratismă Cesaro Regească și Apostolică Maiestate !

Poporul român de sub Gloriosul Sceptru al Maiestății Voastre Sacrantissime, binemeritat de Înaltul Tron și de dulcea patrie, pătruns de indigiențele dezvoltării a timpului modern și scutit prin aripile blinde a Preastrălucitei Dinastii Habsburgice, curge cu nedumerire din toate părțile de alăturarea cu celelalte naționalități surori a incinge armele civilizațiunei, culturai și a industriei, conform năzuințelor comune a confrăților noștri, și noi românii din *ambitul*¹ comitatului Satu Mare cumpărîndu-ne tăria brațelor noastre în conferința ținută în opidul Seini — Szinyer Várallya — în a 12 septembrie a anului decurînd trecut², încredințîndu-ne de o parte în bunătatea nemărginită a lui Dumnezeu care toate întreprinderile salutare a fiilor celor credincioși le încoro-

¹ Cuprinsul.

² La conferința „preliminară națională școlară” din 12 septembrie 1861, în care s-a luat hotărîrea înființării unui liceu românesc în localitatea Seini, iar după aceea, la ședințele comitetului ales să acționeze în acest scop pentru strîngerea de fonduri și obținerea aprobării de la dieta maghiară, au luat parte, pe lîngă localnici și profesorii : Ioan Popovici-Deseanu din Arad, Simion Popovici-Deseanu, Ignățiu Sabău și Petru Mihuțiu de la Gimnaziul românesc din Beiuș (cf. filelor 8 și 13 din același dosar.)

nează cu binecuvîntarea sa prea înaltă, carea de altă parte rezemîndu-ne pre grația mărinimoasă Maiestății Voastre, cu care bine voiți a însoți toate năzuințele de fericire precum spirituale așa și temporale a supușilor fideli-ne încumentăm a concurge cu toate puterile spre înființarea unui institut gimnazial inferior și superior în așa numitul opid Seini-Szinyer Várallya — în ambitul comitatului Satu Mare.

Motivul principal care ne îndeamnă pre noi românii sătmăreni cu numărul la 100.000 suflete spre acest pas salutaru e de o parte năzuința spre cultură și civilizațiune, convinși fiind cum că cu cît cutare popor a înaintat mai departe pre căile culturai și ale industriei, cu atît e mai abil membru spre fericirea patriei comune și cu atît mai limpede pricepe intențiunile salutare a Înaltului Tron, precum și interesele comune a Imperiului întreg; iară de altă parte lipsa institutelor publice românești, încît în întreaga Ungarie abia ne putem fâli cu un institut național greco-catolic din Beiuș, și acela în o depărtare mare de la noi, în miezuinele comitatului Bihorului.

Ce e drept în ambitul acestuia comitat compatrioții noștri <unguri n.n.> deși nu ne întrec cu numărul sufletelor, au patru institute gimnaziale, trei romano-catolice și unul de confesiune helvetică³ — ci precum la fieștecare popor e scumpă religiunea și naționalitatea, așa și noi românii avem cea mai fierbinte dorință ca tînerimea noastră să se educe în institutele sale proprii, ca de o parte să nu mai sufere înapoierea în cultură, prin neînțelegerea limbilor străine, iară de altă parte să-și cîștige cum mai pre ușor creștere curată națională, care curge din sinul poporului adecă: credința neclătită către Tron și alipirea nemărginită către patrie.

Încît pentru înființarea și susținerea acestui institut scolastic, avem cu toată umilința de a reprezenta Maiestății Voastre Apostolice Prea-grațioase, cum că comunitatea bisericească greco-catolică de Seini a oferit fondul și material precum și dovedește de sub ./.. alăturatele litere donaționale; iară celelalte comune române din ambitul inclitului⁴ comitat a Sătmariului reprezentate fiind în conferința amintită a anului 1861 prin bărbații lor de încredere, adică preoțimea și inteligența civilă, și-au descoperit nu numai dorința ferbinte pentru înființarea unui institut scolastic, ci deodată și voința cea mai aplecată de a conferi cu puteri unite, precît pentru edificarea, pre atît și pentru susținerea deja numitului institut, precum iarăși dovedesc numeroasele subscripțiuni ale comunităților suburmante.

Aceste comune îndată-și vor realiza voința sa de conferire în faptă numaidecît după pregrațioasa concesiune de contribuire și încă în răstimp anumit, conform timpului și capitalului debuincios <trebuincios n.n.>; ma înșii reprezentanți a comunelor române sătmărene oferă de odată cu ocaziunea conferinței în meritul acestui obiect o sumuliță de <bani> precum arată protocolul contribuțiunilor a conferinței ținute în opidul Seini, pentru înființarea unui gimnaziu român.

Iată dară Maiestate Sacrantisimă Cesaro Regească și Apostolică, cum că noi toți românii sătmăreni, reprezentați prin inteligența eclesias-

³ Confesiune reformată.

⁴ Renumitului.

tică și civilă și deodată prin comunele bisericești, dorim ferbinte precum înființarea așa și dotarea unui institut scolastic greco-catolic inferior și superior de opt clase, — în care limba popunerei să fie cea română — deci ne aplecăm cu cea mai mare umilință la Preagrațiosul Tron al Maiestății Voastre ca să ne concedați facultatea prea înaltă de a culege și coaduna ofertele noastre, precum și a confrăților noștri compatrioți de sub gloriosul sceptru al Maiestății Voastre Cesaro-Regești și Apostolice, pentru înființarea și susținerea unui institut gimnazial greco-catolic public român de opt clase în opidul Seini-Szinyer Várálya — din ambitul comitatului sátmárean și de-odată să binevoiți Preagrațios de a ne încuviința și fundarea aceleiași institut scolastic public greco-catolic.

Recomandându-ne Prea Înaltei grații Regești cu devotațiune și supunere omagială suntem Sacrantissimei Cezaro Regești și Apostolicei Maiestății supuși pururea credincioși.

Dat în Seini anul 1862.

Arh. St. Baia Mare, fond Protopopiatul gr. cat. Seini, dosar 238/1861, f. 1—3, concept.

62

1863 noiembrie 14, Seini. Adresa întocmită de protopopul din Seini către Antoniu Schmerling, ministru, prin care îi trimite memoriul românilor sátmáreni în apărarea lui Sigismund Pop, căpitanul suprem al Districtului Chioar.

Exelență,

Foloasele celea multe care le-a dobândit națiunea română de atunci de cînd norocirea de a Vă vedea pe excelența Voastră cel mai de-a-proape sfetnic al Maiestății Sale prealuminatului nostru Împărat, ne-a dat nouă a pricepe că Exelența Voastră sunteți unul dintre marii binefăcători ai națiunii noastre atît de însetată după o stare mai fericită și mai îndreptățită. Și asta e cauza că, cu ocaziunea prezentă, îndrăznim a ne întoarce către Exelența Voastră cu profundă reverință rugîndu-vă ca recursul nostru omagial aci în origine alăturat, cu omagială supunere îndreptat către Maiestatea Sa în cauza ilustrității Sale domnului Sigismund Pop¹, căpitanul suprem al Districtului Cetății de Piatră, care în urmarea unor delațiuni viclene se află sub cercare oficială suspendat de la oficiul său de căpitan suprem, pe temeiul moti-

¹ Sigismund Pop, om politic transilvănean din secolul al XIX-lea, a participat la evenimentele revoluționare din anii 1848/1849, cu care prilej l-a cunoscut și pe Nicolae Bălcescu. În 1861 a fost numit căpitan suprem al Districtului Chioar. S. P. a introdus limba română ca limbă oficială a districtului său și a promis locuitorilor chioreni să înființeze un gimnaziu românesc în Șomcuta Mare.

velor recursului aci alăturat, precum și pe cea al facerilor de bine cunoscute de Excelența Voastră, puse pentru națiunea noastră, să vă îndurați grațios a-l înmîna Maiestății Sale preagrațiosului nostru Împărat și Domn și a stăruii la Maiestatea Sa pentru conservarea și susținerea acestui bărbat al națiunii noastre și grația Maiestății Sale și a postului său de căpitan suprem, pentru că cunoscind noi caracterul solid al acestui bărbat și purtarea lui cea loială, din întreprinsele lui în oficialul său de căpitan suprem, nu putem crede să fi comis ceva pentru care ar merita spre rușinea națiunii noastre o pedeapsă atît de riguroasă, iar de altă parte suntem prea convinși că delăturîndu-se acest bărbat din postul său de căpitan suprem, atunci înființarea gimnaziului, întreprinsă prin acest bărbat, spre cea mai mare pagubă a noastră se va nimici.

Altcum cu profundă recunoștință rămîn al Excelenței Voastre. Seini, în comitatul Sătumarelui, 14 noiembrie 1863.

Excelenței Sale Domnului Antoniu Schmerling, ministru de stat.

Arh. St. Baia Mare, fond Protopopiatul gr. cat. Seini, dosar 249/1863, f. 2, concept.

63

1863 noiembrie 17, Sătîn. Scrisoarea protopopului George Maniu din Seini către mitropolitul Alexandru Șterca Șuluțiu, cu care îi trimite în copie memoriile întocmite de românii sătmăreni pentru susținerea lui Sigismund Pop în calitate de căpitan al Districtului Chioar, în speranța înființării unui gimnaziu românesc în Șomcuta Mare.

Excelentissime Domnule Arhiepiscoape.

Neamicii națiunii noastre — numărul cărora este lege nu voiesc a surupa pe ilustrisimul domn. Sigismund Pop, căpitanul suprem al Districtului Cetății de Piatră și prin această surupare a nimici salutările întreprinderi a Domniei Sale, în fruntea cărora stă înființarea unui gimnaziu greco-catolic în Șomcuta Mare.

Eu din buzele Excelenței Tale am auzit un adevăr mare, — ce nu pot să uit — că pe român numai școalele-l poate fericii și iată că ilustratea mai susă, cu onoare numitul domn căpitan prin înființarea planului său față cu gimnaziul atins, s-a făcut factorul cel mai prețuit pentru principiul Excelenței Voastre, pentru cultura națiunii noastre.

Deci văzînd noi că (acțiunile n.n.) neamicilor națiunii noastre pornite în contra atinsului domn căpitan sunt îndreptate mai mult spre suruparea mărețelor lui întreprinderi, ne-am simțit datori a ne ridica debilul nostru cuvînt de apărare pentru atacatul domn căpitan suprem din scopul acesta în ziua de astăzi cu poșta am susternut ce am scris noi din comitatul Sătumarelui și suscernut cu poșta de astăzi excelen-

lei sale ministrului de stat de Schmerling. Vei binevoi Excelența Ta a vedea din aci în copia alăturatele recursuri către Maiestatea Sa prin laudatul domn ministru de stat, iar sub ./. cu reverire către acum numitul domn ministru, care acte îndrăznim a le comunica cu Excelența Voastră pre lingă acea preaumilită rugare : ca să Vă îndurați Excelența Voastră după înțelepciunea părintească, în interesul culturii noastre literare precum și în acela al bărbatului nostru atacat a Vă ridica puternica sprigiană, dimpreună cu ceilalți Excelenți și măriți membri români a înaltului senat imperiale, la excelența sa ministrul de stat și a mijloci sustarea lui în postul și rangul de pînă acum. ca să nu fim prin căderea lui de batjocură și ris înaintea neamicilor cunoscuți, care în ziua de astăzi prin tot comitatul Satumarelui nu vorbesc de alta decît de triumful care și-l profetesc a-l repurta în contra prosperității noastre prin suruparea bărbatului nostru mai sus arătat. Altcum, Seini, 17 noiembrie 1863.

Mitropolitului Alexandru Șterca Șuluțiu

Arh. St. Baia Mare, fond Protopopiatul gr. cat. Seini, dosar 249/1863, f. 11, concept.

64

(1863), *Seini*. Memoriul românilor din Seini, adresat împăratului Austriei pentru menținerea lui Sigismund Pop în funcția de căpitan suprem al Districtului Chioar, spre a se putea înființa gimnaziul românesc în Șomecuta Mare.

Sacratissim Cezaro Regească și Apostolică Maiestate, Preaîndurate Rege al nostru.

Maiestatea Voastră fiind convins că stîlpii neclătibili a strălucitului tron a maiestății voastre, ea constituie credința și alipirea tuturor popoarelor întregului imperiu, cu bucurie putem face amintire de mărețele instituțiuni <de> sub glorioasa domnire a Maiestății Voastre înființate, carii ne mîntuie de a apărea măgulitori, că Preagrațioasa Maiestate a Voastră cu solitudinea celui mai bun părinte, cărui fericirea familiei sale cu cea mai mare îngrijire îi zace la inimă, îndată de la începerea glorioasei domnii a maiestății voastre, cu o tărie sufletească admirată și neasemănuabilă, ați delaturat nenumărate pedici care v-au stat în calea mijlocirii fericirii tuturor popoarelor viețuitoare sub puternica apărare a gloriosului sceptru a maiestății voastre

Noi cu umilintă omagială subscrișii, cari sîntem dintr-aceia sudiți <supuși> a Maiestății Voastre de sub Coroana Ungariei, cătăm cu ajutorul Maiestății Voastre ni-a succes bucuria de dreptul de a ne putea numi membrii unei națiuni antice, a națiunei române. cari prin fata-

bilitatea timpului a devenit la acea nenorocire că sub decursul mai multor secole numai sub minuri străine s-a putut folosi de drepturile cari au competit tuturor concetățenilor și măcar că națiunea română nu în întregul teritoriu al Coroanei Ungariei se bucură de asemenea drepturi naționale, totuși înaintea noastră, preabinecunoscuta părintească îngrijire a Maiestății Voastre ne-a umplut inimile de speranță temeinică, că drepturile naționale se vor extinde peste întreaga monarhie și în cel mai scurt timp cu bucurie vom serba festivitatea introducerii drepturilor egale în întreaga monarhie.

Preaîndurată Maiestate ! Prea bine ne este cunoscut nouă că nu e destul a ne bucura de drepturi cîștigate și a spera cu miinile în sfîn în înmulțirea drepturilor, ci noi ca sudiți credincioși ai Maiestății Voastre și ca concetățeni fideli ai Patriei avem și misiuni grele, a căror împlinire, pe lingă ori și ce ajutoriu, ne poate cufunda în abisul nimicirii totale și știm prea bine că, ca să cunoaștem misiunea noastră și să o putem împlini, trebuie să năzuim a ajunge la nivelul civilizațiunei popoarelor celor cultivate și spre acest scop, înainte de toate trebuie să ne îngrijim de o educare națională, ca să putem zice că suntem fiii unei națiuni antice de un renume nemuritoriu.

Preabine e cunoscut Maiestății Voastre că precum la guvernarea politică e lipsă de diplomați destoinici la comandarea oștilor, de a duce pricepuți și au dacă (?) și fără bărbați harnici, pe lingă cea mai bună voință în ocîrmuire se pot comite erori nevindecabile și cea mai tare oaste poate deveni neputernică neputindu-și împlini misiunea, așa și o națiune, ca să poată înainta pe cîmpul culturai are trebuință de bărbați harnici, cari să însuflețească ceata întreagă la fapte de interes comun, să nădușască vicleniile și să frîngă nepăsarea.

În legătură cu acestea mai gios scrișii, cu omagială supunere suplicăm la Preagrațioasa Voastră Maiestate pentru un renumit bărbat al națiunei noastre din comitatul vecin care și Maiestatea Voastră V-ați îndurat a-l distinge cu deschilinite semne a grației Maiestății Voastre — pentru Sigismund Pop din grația Maiestății Voastre, căpitanu suprem a Districtului Cetății de Piatră, despre care cu cea mai mare durere și întristare, am înțeles că s-a suspendat de la diregătoria sa de căpitan suprem.

Fiind bărbatul acesta cunoscut înaintea noastră prin blindețele sale, prin caracterul său nepătat, *prin faptele sale de obște cunoscute de patrie bine meritat* nu ne-am putut ierta o cugetare : că bărbatul acesta ar fi făcut astfeliu de fapte pentru care ar merita o asemenea riguroasă pedeapsă, pentru aceea nenumărate cugete și presumpțiuni ne-a ocupat mintea noastră, cunoscînd mărețele instituțiuni în Districtul Cetatea de Piatră <care> fac influința bărbatului acestuia puse la cale, dintre care realizarea înființării unui gimnaziu greco-catolic și pentru noi *românii din comitatul Sătumarelui*, în privința culturai e de cea mai mare însemnătate, fiindcă elevii noștri din comitatul Sătumarelui ar avea în apropiere un institut național unde și-ar putea cîștiga cultura corespunzătoare timpului după cerințele națiunei de la care își au originea.

După ce vedem cu mult interes și bucurie că acestui bărbat, care pînă acum și-a cîștigat renume nemuritoriu înaintea națiunii sale, cu un cuvînt, înțonat cu elocvența sa cea rară din pieptul de poporul său iubit i-a succes, în un district cu mult mai mic decît comitatul nostru și cu un teritoriu cu mult mai steril, a dobîndi una ofertă spre înființarea unui gimnaziu greco-catolic în Șomcuta Mare, în timpul acela cînd Districtul s-a fost hotărît a clădi și un pretoriu, care zel a locuitorilor numitului district V-ați îndurat și Preagrațiaa Maiestate a Voastră a-l remunera cu preagrațiaa concedare de a culege oferte în întregul Imperiu pentru ca(re) ne exprimăm cea mai fierbinte mulțumită, pe sama cărui gimnaziu voim și noi ofertele noastre a le face, numai ca să putem vede(a) înființat un asemenea institut.

Și văzînd ce progres a făcut bărbatul acesta în interesul culturai națiunei sale. foarte mare prepas am avut și avem că inimile răutăcioase — care nu numai că nu se bucură de înaintarea deaproapelui său ci cu o bucurie de dauna altuia se năzuiesc a surupa tot ce e bun și salutar și ținînd să de(a) ziua ce nu mai le stă în cale ca să se nimicească instituțiunile salutare spre cea mai mare rușine a întregii națiunei noastre, care i s-ar plesni în ochi prin defăimătorii săi deobște cunoscuți, că fiii ei nu sînt apti a efeptui nici un lucru măreț. Și noi foarte triști ne exprimăm acea teamă : că dacă îi va succede la violenție prin intrigile sale a-l compromite pe bărbatul acesta ca să se amîneze din Districtul numit, realizarea gimnaziului, spre cea (mai) mare pagubă și rușine a noastră și spre bucuria violenților, se va năduși de totul.

Noi avem foarte mare și temeios prepas că în compromisionarea acestui bărbat își joacă rola sa partida care voiește să atîte lumea, precum și prin organele publice a dat expresiune astor fel de tendințe cum că bărbații națiunii noastre nu sînt destoinici de a purta direcătorii mai înalte.

Ne temem ca partida care voind a incurca trebile imperiului, voind a delătura din cale tot elementul, care e în stare a pune pedici grele tendințelor sale, are mare parte în suspicinarea bărbaților noștri fideli.

Ne temen, și asta e cea mai mare teamă (a) noastră, că decumva violenților susnumiți le-ar succede ori și prin ce modru a arăta niște defecte care doară ar fi efluința debilității umane — în locurile decidaătoare se va da o însemnătate nemotivată.

Deci, cuprinși de îngrijire pentru bărbatul nostru, în care națiunea noastră are mare speranță, la care e îndemnată prin faptele bărbatului acestuia pînă acum cunoscut, cu omagială supunere și cu încrederea care o au fiii către cel mai bun părinte al său, ne rugăm Sacrantissimei Maiestății Voastre ca bărbatului acestuia despre care noi cu întreaga convingere presupunem că n-a putut comite astfelu de greșală pentru care după atare servicii ar fi demn de a perde grația Maiestății Voastre — să i se restituie activitatea în postul său de pînă acum și preagrațios să vă îndurați a-l susține a fi de acum în postul acesta ca instituțiunile pentru Tron, Patrie și națiune salutarie, în Districtul Cetății de Piatră începute să-și poată agiunge efeptul dorit.

Rămînem cu devotament omagial al Maiestății Voastre.
cei mai umiliți servi

⟨Pe verso :⟩

Recursuri la Maiestate—Ministerul de stat de Schmerling s. Mitropolitului Șuluțiu în cauza lui Sigismund Pop, căpitan suprem.

Arh. St. Baia Mare, fond Protopopiatul gr. cat. Seini, dosar 249/1863, f. 3—11, concept.

65

⟨1863⟩, *Sirbi*. Note aparținînd lui Laurențiu Mihalyi, în care demonstrează necesitatea folosirii limbii române ca limbă oficială pe baza vechimii și continuității neîntrerupte a românilor în Banat, Transilvania și Maramureș.

În luna iunie 1863, cînd de la jurați s-au cerut că ce limbă voim în stat, româna sau maghiara, dipce ⟨de ce n.n.⟩ s-a pus întrebarea asta ? Dipce s-a schimbat și dacă s-a schimbat trebuie și noi să ne schimbăm după ea, să mergem înainte, că cel ce nu mere, rămîne înapoi. Apoi dară avem datorie a merge înainte.

Cum am mers înainte ? Cu limba română ! Pr⟨af⟩ ș-amar de acele neamuri care n-au limba sa—limba maicei sale. Noi încă suntem aici din moși—strămoși, de la 78 după Hristos, 1700 mai bine de ani.

Aici ne-au aflat ungurii. Al nostru a fost și este pămîntul acesta al strămoșilor noștri, ei s-au luptat mult și și-au ținut limba, datinele, portul românesc, numai limba străină s-a virit în diregătorii, care a fost silită pe noi, — cea ungurească, cea nemțească și turcească — și acestea fiind împrumutate la noi, trebuie să le dăm împrumutul înapoi, cu mulțumită, și să luăm limba noastră, care amu întîia poate încape numai de la 800 de ani. Toate satele, Ardealul, Banatul — noi, ne-am face de poveste, apoi în zadar, că în contra puhoiului nu vom putea insista în sus.

Sunt unii ca un prunc cu tatăl său... Gimnazie în Cluj, Bălgrad, Oradea Mare, Beiuș. Baia Mare, Satu Mare, Sighet — școli ungurești — limbă cu profesor român¹. În Academia Pestană catedră de limba română. Portretul Romanilor. Românul.

Arh. St. Baia Mare, Colecția de documente Acad. dr. Ioan Mihalyi de Apșa, inventar 353, act. nr. 28, orig.

¹ La gimnaziile maghiare respective s-au înființat, între 1854—1863, catedre de limbă română pentru elevii proveniți din rîndul populației românești din Transilvania.

1864 ianuarie 20, Călinești. Proces-verbal încheiat la conferința prezidată de Iosif Man, comite suprem, în care s-a dezbătut situația financiară a Preparandinei din Sighet și s-a hotărît susținerea sa prin contribuții benevole.

În anul 1864, 20 ianuar în cauză Institutului preparandial român din Sighetu Marmăției¹ sub presiunea Ilustrității Sale Iosif Man, supremul comite, în Călinești s-a ținut o conferință, la care de față au fost: spect<atul> domn Ioan Iurca, subprezidele comitetului preparandial, reverendisimul d<omn> Mihai Pavel, vicarul român marmățian, pre<aonoratul> d<istins> d<omn> Filip Opriș, protopopul Cosăului, Vasiliu Crăciun, protopopul Izei, Vasiliu Mihalca, protopopul Vișeuului, Stefan Simon, parohul Vișeuului de Jos și protopop onorariu, spectatul d<omn> Nicolau Iody, jude cercual, domnul Grigoriu Simon, c<ezaro> r<egesc> econom la oficialatul de sare de la Ocna Șugatagului, domnul Ioane Bușiția, magistrul Preparandiei, în care :

A) Înainte de toate s-au luat în serioasă atențiune goalestația (sic!) casei preparandiale și acea împrejurare cum că în casa aceea, de la un răstimp anumit, banii oferiți, subscriși... nici decum nu încurg, prin urmare domnul profesore de mai multe luni nu și-a câpătat leafa sa, nu capătă lemnele focăritului, apoi cum că cu atit mai virtos nici alte eventuale eroğațiuni² nu se pot acoperi, la care împrejurare,

Conferința înainte de a se lua măsurile debuincioase, pentru de a stringe bani, deci ofertele subscrise, sau din alte contribuiri, a cunoscut a fi de lipsă fipsarea tuturor eroğațiunilor anuale, drept aceea atinsele eroğațiuni se cunosc a fi :

- a) 500 florini v. a. leafa profesorului preparandial,
- b) 100 fl. v. austr. onorariul profesorelui de rit și cîntări,
- c) 100 fl. v. austr. ca recompensă pentru 12 m.c. de lemne de focărit,
- d) 100 fl. v. austr. spese eventuale pe anul acesta din antie, numai pentru reciștigarea instrumintelor necesarie, de totul dara 800 f. v. austr. pre un an.

B) Statorindu-se așa dară citimea eroğațiunilor anuale, s-a decis ca pentru cit de curînd conflare a banilor și pentru întetirea regulătei curgere a eroğațiunilor anuale, pentru delaturarea pedecilor respective nemicirea acătării normalei mergeri a lucrului — ofertele pină aci subscrise s-au contractualisit de obligate să rămînă neatinse și clerul român marmățian, bisericile, domnii sufleri, învățatori și cantorii, precum și inteligența seculară română din Marmăția să primească presiune a contribui de bunăvoie o anumită sumă eroğațiunilor anuale corespunzătoare de aci înainte numai pe trei ani dară singitative luate. În urma cărei deciziuni de la respectivul cler, biserici și învățatori și cantori, precum și de la acei membri din brava inteligență seculară română din Marmăția, despre a căror zel, mărinimitate și călduroasă imbrățișare conferința a nutrit și nutrește cea mai frumoasă speranță —

annotimi <adnotăm n.n.> cît se așteaptă se vede din aci mai jos alături-rata consemnare făcută pe baza contribuiri spontanea, care contribuiri apoi în cel mai scurt timp prin respectivii protopopi sever strălua și pentru de a se depune în casa institutului nostru, revendisimului domnu vicariu în mînă.

C) S-a adus înainte cum că la prosperarea Institutului preparandial mult ar conduce dacă comitetul diriginte cu venerabilul guvern diecezan s-ar pune în atingere pentru de a esopera o cîințelegere soluțiferă.

Drept aceea s-a decis ca pentru efeptuirea cîințelegerii su conducerea ilustrității sale Iosif Man, spectatul domn Ioan Iurca, subpreside și toți protopopii români din Marmatîia în persoană să meargă la Gherla unde, după ce pe sara zilei a 4 faur se vor coaduna în Călinești, în a cincea <zi> cu toții vor porni.

D) Domnul profesor de rit și cîint în Institutul preparandial, afară de salariul onorariu, ca un ajutor la plătirea cartelului,

S-a decis a i se da pe anul presinte încă 70 f<lorini> v<alută> austr<iacă>, însă numai acuma odată pentru totdeauna.

E) După ce de comun se știe cum că pentru asigurarea capitalelor pe partea Institutului oferite, contracte formale s-au întipărit și acele domnilor protopopi a Marmatîiei pentru subscrierea clerului, spectatului domn Vasiliu Mihalca, supremul jude cercual pentru de a efeptui subscrierea inteligenței seculare s-au înaintat; după aceea,

S-a decis să se provoace respectivii ca acele la conferința venitoria ținîndă la tirgul postului mare din Sighet să le aducă și conferinței pentru depunerea lor în lada Institutului să se susțearnă.

J) Pentru de a înainta starea materială a Institutului s-au ales curatori care în interesul îmbunătățirii soartei Institutului să nu pregete a strînge pe toată calea legiuită coleptă în bani, sau naturale, în care direcțiunea aleasă s-au și oftărit (oferit n.n.), însă cît au strîns și cît au dat înlontru nefiind lămurit pentru aceea.

Conferința decide ca spectatul d<omn> Vasiliu Mihalca, supremul jude cercual și d<omnul> Mihail Marina ca curatori pe la conferința viitoare să facă o arătare atît despre coleptile subministrate casei cît și pentru cele restante.

G) Pentru de a cunoaște starea finanțială a Institutului s-a proieptat a se provoca respectivul casier pentru arătarea tuturor rațiunilor.

Conferința cu atît mai vîrtos primește proieptul, cu cît starea finanțială e nervul de viață a tuturor institutelor; se decide ca spectatul domn Georgiu Anderco, casiarul, pe la conferința viitoare să binevoiască a face rațiunile atît asupra percepțiunilor cît și erogațiunilor de la începutul Institutului pînă la finea anului trecut.

H) Dintre membrii prezenți a conferinței observînd intețitoare lipsă de a plăti pre domnul profesore preparandial contribuiriile sale spontane pe un an de totul aci le-au și depus precum :

Ilustritatea sa Iosif Man, supremul comite, 15 fl<orini> v<alută> austriacă, preonoratul d<omn> Filip Opriș, protopopul Cosăului, rata sa 10 fl. v.a., Vasiliu Mihalca, protopopul Vișeuului rata sa 6 fl. v.a., a

bisericii din Vișeu 5 f.v.a., învățătorul 3 f.v.austr., cantorele 1 f. v.a. de totul 15 fl. v. austriacă.

Tot domnia sa pentru biserica din Cuhea 4 fl. v.a., preotul 12 fl. v.a., învățătorul 1 fl. v.a., cantorele 1 f.v.a., Ioan Mariș, judele în Cuhea 2 fl. v.a, de totul 20 f. v. austr. Mai încolo tot domnia sa pentru spectatul domn Gavril Mihalca jude cercual 6 f. v. austr.

M.O.D. Ștefan Simon, paroh în Vișeu de Jos și protopop onorar rata de 12 f. v. austr. De totul, sau în suma sumarum 78 fl. v. austr., care s-au înminat reverendisimului domn vicariu for(aneu) român marmășian.

CONSEMNAREA

contribuțiunilor spontanee a bisericilor, d<istinșilor> d<omni> preoți, învățători, cantori români și inteligenței seculare române din Marmășia pe partea Institutului român preparandial din Sighet.

Nr. crt.	Parohiile române din Marmășia	Bisericile	Parohul	Învățătorul	Cantorul
		f.	f.	f.	f.
1.	Borșa paroh<ia> infer<ioară>	6	5	2	
2.	Borșa paroh<ia> superioară	6	2		
3.	Moisei	6	5	2	
4.	Vișeu de Sus	6	5	2	1
5.	Vișeu de Mijloc	6	3	1	1
6.	Vișeu de Jos	6	12	2	1
7.	Leordina	3	2	1	1
8.	Petrova	3	3	2	
9.	Săcel	6	5	1	
10.	Săliște paroh<ia> sup<erioară>	2	2		
11.	Săliște paroh<ia> inf<erioară>	4	12	2	
12.	Dragomirești	4	5	1	
13.	Bocicoiel	2	3	1	1
14.	Cuhea	4	12	1	1
15.	Ieud	6	10	2	
16.	Botiza	2	—	1	—
17.	Șieu	2	2	1	
18.	Poienile Ilies	2	5	1	
19.	Rozavlea	5	2	2	1
20.	Strimtura	5	5	3	1
21.	Glod	5	3	1	
22.	Slătioara	2		1	
23.	Bîrsana	6	5	2	1
24.	Văleni	1	10	1	1
25.	Nănești	2	2	1	
26.	Oncești	3	3	2	
27.	Vad	3	3	1	1
28.	Călinești	6	10	2	
29.	Sîrbi	4	2	1	

30. Budești	6	3	3	
31. Breb	4	4	2	
32. Crăcești	4	2	2	
33. Desești	4	5	1	
34. Șugatag Sat	5	5	2	
35. Giulești	6	4	1	
36. Berbești	6	8		1
37. Cornești, Ferești	4	2		
38. Rona de Jos	4	3	1	
39. Biserica Albă	4	3	1	
40. Slatina	6	12		1
41. Apșa de Mijloc paroh. superioară	4	5	2	1
42. Apșa de Mijloc paroh. inferioară	4	3		1
43. Apșa de Jos paroh. de Sus	4	3	2	
44. Apșa de Jos parohia de Jos	4	4		
45. Iapa	2	2	1	
46. Sarasău	2	2	1	
47. Săpînța	4	5	2	1
48. Valea Porcului	2			
Suma	200	213	62	16

CONSEMNAREA
intelenței seculare din Marmășia

Nr.- crt.	Numele și conunele locuința	Val. austriacă florini	Nr.	Numele și conunele locuința	Val. austriacă florini
1.	III-tea sa D. Iosif Man	15	10.	D. Georgiu Rednic, Giulești	1
2.	Spect. D. Ioan Iurca, Călinești	25	11.	D. Ionaș Jura, Oncești	2
3.	Spect. D. Ioan Dunca, Sîrbi	12	12.	D. Grigoriu Simon, Ocna Șugatag	5
4.	D. Mihail Rednic, Berbești	5	13.	D. Petru Opriș, jude în Berbești	1
5.	D. Petru Rednic, Berbești	5	14.	D. Ioan Jura, adv(ocat) Sighet	3
6.	D. Ladislau Drăguș, Desești		15.	D. Laslo Chindriș, Birsana	3
7.	D. Farcaș Pop, Desești	1	16.	Vasiliu Chindriș, Bir(sana)	3
8.	D. Georgiu Iurca, notar, Călinești	1	17.	Petru Pop, jude în Bir(sana)	2
9.	D. Ștefan Gogia, notar, Fe(rești)	2	18.	Notariul din Birsana	2

19. D. Demetriu Thodor, notar Strimtura	3	41. Farcaș Simon, Vișeu de Mijloc	2
20. D. Ioan Sabo, notar în Poienile Șieului	1	42. Iosif Gyengye	1
21. Petru Man, jude, C(omunal) Șieu	10	43. Grigorie Coman, Vișeu de Jos	2
22. D. Ioan Dunca, jude Șieu	3	44. Simeon Pop, Petrova	5
23. D. Ștefan Pop propr(ietar) în Șieu	10	45. D. Sigismund Pop, Petrova	3
24. D. Ștefan Dunca, notar Berbești	3	46. D. Ioan Gyenge, Petrova	5
25. D. Ilie Pop, cantor în leud	3	47. Georgiu Petrovai, jude Petrova	10
26. D. Iosif Balea, notar leud	2	48. Emanuel Sandor Rona de Jos	5
27. S. D., Gavril Mihalca, jude c(omunal)	6	49. S. D. Paul Lipcey, avocat	10
28. Ioan Marișu, jude Cuhea	2	50. D. Ioan Tiple, jur(at) bisericesc	3
29. Petru Bondor, Săliște	2	51. S. D. Nicolau Iodi, jude, cerc	5
30. S. Simeon Bondor, Săliște	5	52. Jonas Marina, jude Apșa	1
31. D. Mihail Chiș notar Săliște	2	53. S. D. Vasiliu Mihalca jude	10
32. Ștefan Mihai, Săcel	4	54. S. D. Georgiu Vințu, jude	5
33. Petru Mihai, Săcel	2	55. Ioan Vultur, curator	2
34. Alexa Coman, jude Moisei	3	56. D. Carol Lazar, comis(ar) Iapa	2
35. Toma Tomojaga, Moisei	4	57. D. Petru Mihaly, advocat Sarasău	5
36. Ștefan Hojdu, Moisei	1	58. D. Vasiliu Jurca, proprietar, Sarasău	5
37. Gavril Țimiș, Borșa	4	59. D. Ioan Fabian, avocat Sighet	10
38. Grigoriu Țimiș, jude Borșa	5	60. D. Georgiu Anderco, proprietar, Sighet	5
39. Ioan Stapea, Vișeu de Sus	5	61. D. Ludovic Jura, avocat	3
40. Gavril Simonca Mogi, Vișeu	3	62. Lazlo Gogia, Sirbi	1
		63. D. Georgiu Deacu, avocat	3
		suma	263 v.a.

Contribuirea bisericilor, preoților, învățătorilor și a cantorilor face laolaltă 491 fl, suma sumelor : 754 fl v.a.

Arh. St. Baia Mare, fond Protopopiatul gr. cat. Vișeu, act nr. 42/1864, orig.

¹ Preparandia din Sighet a funcționat între 1862—1869, fiind prima școală românească de tip mediu din această parte a țării noastre. În timpul scurtei sale activități, ea a dat peste o sută de învățători, pentru școlile românești din comitatele Maramureș, Satu Mare, Sălaj.

² Cheltuieli.

1865 martie 6, Carei. Scrisoarea protopopului Toma Șerban din Carei către Teodor Sabău, protopop în Baia Mare. în care arătând necesitatea emancipării culturale a poporului român, solicită ajutorarea studenților români de la diferite institute de învățămînt superior.

Avînd pe de o parte a recunoaște noi numeroșii români din comitatul Satu Mare, pe lingă toată părerea de rău și durerea, cum că în multe privințe suntem mai în drept decît conaționalii noștri din aceste părți ale patriei, pe de altă parte fiind datoriu tot insul a contribui și colucra după puteri pentru dezvoltarea și înaintarea în cultură a poporului, din al căruia sîn și-are originea, vasăzic a națiunii sale, subscrisul, căruia încă mi-a zăcut și-mi zace la inimă dezvoltarea, înaintarea și prosperarea în toată privința a națiunei mele, mai ales de un timp încoace, de cînd poțițele spirit al timpului pretinde de la toate națiunile o dezvoltare și o cultură anumită, dacă acele nu vor să fie absorbite de alte elemente mai puternice în cultură, am meditat mult despre aceea că ce am avea de a face noi românii numeroși din comitatul Satu Mare, pentru ca să ne avîntăm și noi, și cel puțin să nu rămînem îndărăptul conaționalilor noștri din alte părți ale imperiului.

Rezultatul meditațiunilor mele au fost că spre acest scop, înainte de toate, debue să ne năzuim a ne dezvolta instituțiunea, a-i da o avîntare, care nu o a avut pînă acum, ca astfel, deșteptîndu-se poporul nostru și fiii aceluia să se îndemne a-și alege și altă carieră afară de coarnele plugului, să se îndemne a-și cîștiga știința și cultura, ca să poată sta alături cu fiii altor națiuni mai înaintate din patrie, să fie capaci a ocupa posturi și oficii publice și astfel să devină tot atîția razim al națiunii, înaintatori ai culturei și sprijinitori ai intenselor și sinceri apărători ai drepturilor ei.

Numai și numai aceasta e — după convingerea mea — mijlocul prin care, corespunzînd spiritului timpului, vom putea sta și subzista alături cu alte națiuni mai avîntate în cultură.

Dar pentru ca românii din comitatul Satu Mare să ajungem la acest scop, sau încă să putem conlucra cu succes spre agiungerea lui, e de lipsă ca să fie între noi o cîntelegere în cugete și o unire în puteri. La aceasta însă numai așa putem ajunge de vom cere ocaziunea ca să ne schimbăm și împărtășim părerile, să ne designăm o cale comună pe care să procedăm toți armonia, și în unire spre scopul prezis.

În acest înțeles prea onorate domn confrate Georgiu Maniu, protopopul Seinilor, în cîntelegere cu alți prea o<norati> confrați protopopi și preoți români din acest comitat, a făcut pînă acum laudaverul început, încît adică s-a adunat cu mai mulți înțelepți români ai comitatului nostru și s-a consfătuît în intersul dezvoltării instituțiunii poporului român din acest comitat. Și eu sunt sigur că doritul rezultat al pașilor salutari făcuți pînă acuma va urma cu timpul. Cred și aceea că în scurt timp vom avea ocaziunea a conveni într-un loc cutarele cit mai numeroși români din acest comitat, spre a ne consfătui despre

ulteriorii pași, ce vom avea a face în interesul înființării Gimnaziului român, proiectat și dorit pentru comitatul acesta, și peste toate, în interesul instituțiunei <instruirii n.n.> poporului român din comitatul nostru.

Și pînă atunci însă din parte-mi aflind de lipsă a provoca și ruga prin această scrisoare pe tot sufletul român din acest comitat, pentru ajutorarea și sprijinirea unui număr frumos de juni lipsiți de mijloace materiale, de la diverse institute mai înalte de învățămînt — mai ales la învățătura drepturilor, de care numai în Oradea Mare avem șase inși, care toți se luptă cu lipse...

Colectele se vor publica în „Concordia“, cînd cu o cale se vor provoca și junii studenți născuți în comitatul nostru, care vor fi lipsiți de ajutoriu, ca să se însemneze. Eu apoi voi ruga pe cîțiva prea onorați domni protopopi și alți inteligenți din apropiere, ca să formeze la mine un comitet interimal pentru manipularea, judecarea și conferirea ajutoarelor...

În Careii Mari în 6 martie 1865.
Al prea Onorat frăției tale

Toma Șiorban
arhidiacon al Părților sătămărene orădene
Prea Onoratului domn protopop de Baia Mare
Teodor Sabău

Arh. St. Baia Mare, fond Protopopiatul gr. cat. Baia Mare, dosar 253/1865, f. 1—2, orig., sigiliu aplicat.

68

1865 decembrie 14, Seini. Scrisoarea protopopului George Maniu către profesorul Ioan Sălăgean din Oradea în legătură cu desfășurarea alegerilor pentru dietă în comitatul Satu Mare.

Preaonorate Domnule,

Oamenii noștri care susțin cu minile în părul capului că fericirea noastră nu poate veni numai de la frații unguri, cu ocaziunea alegerilor la dieta de est timp, își putură ciștiga cu un document mai mult : către cea de 976 de ani dobîndite — că se află în rătăcire.

Dea bunul D-zeu să rămîn de minciună, însă speranța-mi este prea puțină față de binele ce-l așteaptă lumea noastră de la dieta ce se deschide în minutele cînd scriu aceste rinduri.

Cînd aruncă omul o privire peste întîmplămintele alegerilor de est timp, de peste tot teritoriul Ungariei strîns socotite, peste voia-mi se formează convingerea : că ni se pregătește un șir de calamități intru izbînda pentru cele din 1848 și 1849 de către români întreprinse.

Alegerile din cercurile comitatului Satumareului cu precumpănire română așîdarea decurseră într-un mod cit se poate de ticălos, întreprins de către frații maghiari.

În cercul Baia Mare avurăm de candidat pe Sigismund Pop, proprietarul „Concordiei” însă Ujfaluși¹ din Pomi, cu beuturi spirtoase, cu minciuni, cu bătaii anticipative, cu amenințări publice, cu terorism prin corteșii săi întreprinse, aduce lucrul la atîta de candidatul nostru înaintea alegerii cu 2—3 zile renunță. Le spune pentru ca să se încongiure (evite) vîrsarea de sînge <și> așa partida română nici nu mersă la alegere.

În cercul Cărașeului merșeră la alegere românii, cu candidatul lor, Vas<ile> Fabian, însă fură bătuți, un român căzînd mort, preoțimea batjocorită și încă unii din preoți și bătuți.

În cercul Medieșului (Aurit) doi oameni muriră, un român din Gôrbediu și un rus din Serchideu².

E vrednic de milă acel român care din toate acestea nu va și trage doctrina, iar pentru viitor orientare în agendele naționale.

Ai cugeta, moșule preaiubite, că a planat unul și același spirit peste toate alegerile din regatul întreg și sunt foarte alunecăcios a crede că toate au fost esecutate după croirea cutărei mine necunoscute! Și ți-ar pare din firea lucrurilor că zilele ce decurseră au fost zilele cuceririi de isnou <din nou> a teritoriului patriei noastre, și alta nici că pot socoti cînd aflî din ziurnale că alegerile de pe teritoriul cu populațiune rusească³, carii în 1848 au fost fiii iubiți ai patriei, sau mai bine zis a partidei revoluționare, chiar cu acea modalitate s-au efectuat, cu care s-au efectuat celea de pe teritoriul cu populațiune română. Oricum ascunde lumea maghiară mița-n sac, totuși i se vîd unghiile.

Ea voiește a-și elupta supremația antică peste celelalte naționalități. Eu însă la această năzuință a fraților noștri maghiari din evul de față nu pot alta reflecta decît că: „Quisque suae fortunae faber”.

Cît că națiunea română după cele întimplale în zilele acestea poate umbla cu frunte înaltă și cu fața deschisă: că conștiința ei internă sigur numai într-atîta o poate nepăciui, că-și vede fiii sfășiindu-se între sine și prin aceasta ei înșiși cooperînd la săparea mormîntului național, ce e predestinat numelui român de către binevoitorii (?)⁴ noștri începînd încă de la anul 274 după Christos pînă în zilele de față.

Decumva șirul de calamități ce le gustarăm de atunci pînă acum încă nu ne-au putut învăța ca să ne ferim de sfișieri ca de apa cea clocotită ce ne opărește, atunci noi constituim o națiune demnă de toată compătimirea!

Sfișierile <dezbinările> dintre noi cuprînd în sine temnița perirei noastre sigure, pe cînd concordia ce domni între noi de la 1848 încoace ne făcu respectabili înaintea inamicilor cauzei noastre.

¹ Azi Românești.

² Azi Livada, ambele în județul Satu Mare.

³ Ruteană.

⁴ Așa în original.

Îată ce făcu Atila, respectabil înaintea lumii, stricără de tot fiii lui discordanți, căderea noastră din fericirea timpurilor clasice...⁵ se poate ascrie <datora> singur singurel și exclusiv, numai disensiunilor dintre noi !

Și oare să nu fi sosit încă timpul că fiii națiunei noastre prea-strugite și scârmănite să bage de seamă de doctrinele cu care ne îmbie pe tot minutul : „dăscălița vieții“ practice, — istoria ? !

Deci pe stindardul lucrurilor noastre din prezent, nimica poate fi scris mai mintuitoriu pentru națiune decît : „Să piară discordia“ vîrită între noi, pe ascuns, de către inamicii prosperității noastre !

Nu ne putem, moșule preaiubite, ascunde durerea ce ne torturează văzînd că hidra discordiei voiește a se localiza chiar pe teritoriul acela ce ne-a fost pînă acum icoana preafrumoasă a exemplului de concordia și consunanția perfectă — pe ținutul Beiușului. Ca cum ar ști blăstămata de hidră că inima trebuie zdrobită pentru ca celelalte părți a trupului mai îndepărtate apoi de sine vor peri neputîndu-se izbi singele în extremitățile trupesti.

Noi dar sătmărenii între care miazma morbului amortitoriu a discordiei, din dorul lui D-zeu nu s-a așezat, încă în gradul de a produce preîngrijiri, Vă rugăm pe tot ce e sfînt să conlucrați la stîrpiirea răului ce voiește cu permanență a se așeza pe acolo.

Avem noi inamici destui, cîtă frunză și iarbă, să ne luptăm cu aceia și nu cu noi înșine. Piară cuvîntul de neunire din dicționarele și gurile noastre ! Piară și orice fel de cuvînt sau faptă prin care s-ar produce neplăcere în inima de frate !

Pe stindardul spiritului — domnitoriu astăzi peste Europa, care planează peste noi toți — nu e scris „confesionalism“ ori „egoism“ ci „naționalism“ și „dreptate“ !

Apoi de pămîntul făgăduinței noastre la care aspirăm cu toții sigur numai prin consunanția și nu prin discordia ne putem apropia.

Seini 14 decembrie 1865

Domnului profesor Ioan Selegianu, în Beiuș

Arh. St. Baia Mare, fond Protopopiatul gr. cat. Seini, Protocol nr. 264/1865, poz. 191-a, concept, f. 28—29.

⁵ Punctele de suspensie aparțin autorului.

69

1866 iulie 25, Cicirlău. Inventarul bunurilor bisericii, casei parohiale, casei cantonale și a școlii din Cicirlău.

B. Cărți.

Minei tipărit la Blaj în anul 1751 cu legătură bună, Ciaslov în care lipsesc foile din-nainte, în stat de mijloc, Octoih, în quarto, fără foile dinainte, în stat de mijloc, Carte de Cazanîe tipărită la București

În anul 1768, cu legătură bună, iar alt *Octoih* din București d(in) a(nul) 1746, în stat slab, două *Catavasiere* în stat de mijloc, *Rugatiuneri* din București d(in) a(nul) 1729 tip(ărit) în stat foarte slab, din care multe foi se află rupte. *Triodion* tip(ărit) la București în an(nul) d(e la) zidirea lumii 7255 (1746) în stat bun, *Pentecostariu* de la Rîmnic din anul 1743, în stat slab cu legătură slabă, *Apostol* în folio tip(ărit) în anul 1767 în Blaj, în stat de mijloc cu legătură bună, *Strasnic* tip(ărit) Blaj în a(nul) 1773 în stat bun cu legătură de mijloc...¹. Două steaguri unul austriac național, altul național român (...)².

Dat în Cicirlău 25 iulie 1866.

Înainte noastră

L.S. George Maniu

Protopopul districtului Seini

Ioan Marchiș

Preot de Cicirlău L.S.

Ioan Ardelean

curatore

Ioan Sabou

Teodor Ardeleanu

L.S.

Arh. St. Baia Mare, fond Protopopiatul gr. cat. Seini, dosar 274/1866, f. 6, extras.

¹ Urmează înșirarea altor obiecte de cult.

² Urmează enumerarea altor obiecte de inventar, neimportante pentru volum.

70

1867 mai 15, *Ieud*. Adresa protopopului Laurențiu Mihalyi din Ieud către confratele său din Vișeu, căruia îi trimite pentru semnare apelul privind înființarea Societății de lectură.

Reverite domnule protoapoape,
Preastimate în Christos frate !

Apelul către prea veneratul cler și prea venerata inteligență română marmațiană, subscris din districtele viceprotopopești de la acest oficiu prea veneratei frăției voastre pentru ulterioare subscriere a respectivilor cu acea frățescă recercare se străpune ./.. (alăturat) ca după efeptuita posibilă subscriere, acel Apel la reverendisimul domn vicariu for(aneu) român marmațian a-l aviza să binevoiești.

Alcum cu frățească și of. reverenție sum în Ioudu la 15 lea mai 1867.

Reverendisimului domnu frăției Voastre

Preventoriu în Christos frate

Laurențiu Mihalyi ¹

viceprotopopul Ioudului

Arh. St. Baia Mare, fond Protopopiatul gr. cat. Vișeu, dosar 104/1867.

¹ Preot militar în timpul revoluției de la 1848—1849 din Transilvania văr primar cu Gavril Mihalyi. După revoluție a profesat în localitățile maramureșene Sirbi și Ieud. A desfășurat o bogată activitate culturală fiind printre inițiatorii societății de lectură „Dragoșiana” din Sighet, înființată în 1867. A intenționat să scrie o epopee dedicată eroismului românilor maramureșeni care i-au înfrânt pe tătari în 1717 la Borșa, rămânând în urma lui sute de versuri în manuscris. A fost la curent cu tot ce s-a publicat în materie de poezie românească în timpul vieții sale, mărturie fiind în acest sens mai multe caiete cuprinzând versuri de Cezar Bolliac, D. Bolintineanu, Vasile Cîrlova, G. Sion, I. H. Rădulescu și alții.

71

1867 mai 15, <Ieud>. Apelul comitetului de inițiativă adresat „intelectualilor din Maramureș” privind înființarea „Asociațiunii de lectură”.

Prea Venerat cler !

Prea onorată întregă inteligență română marmățiană ! Motto... et ne eam deserant ita reluctantur ut non tantum pro vitae quantum pro lingvae incolumitate certasse videantur“.

Dacă toți seculii au avut idealul propriu, căruia din toate puterile <i> s-au adus tămii și sacrificii, ba pentru a căruia apărare paralică omenimea cu resemnațiune s-a luptat pînă la extreme, atunci idolul secului nostru cel desmerdat, căruia azi întreaga Europă-și reflectă genunchele, este naționalitatea, dimpreună cu fiica sa cea naturală, cu limba.

De vom urmări cu atențiune conștiincioasă pașii popoarelor ce ne încungiură și a căror soarte este strînsă de a noastră legată, ne vom convinge cum că acelea toate deșteptate din somnul letargios a seclelor ruginite se nisuiesc cu pași amăsurați a se apropia de ținta prefeptă și destinată în viața popoarelor — și ca pașii să le fie mai siguri, se întrunesc în reuniuni, societăți, comitete, corporațiuni și altele ca acest gen, toate cu scopu de a face pașii singuraticilor mai înclinați în gravitate către centru.

Cum că dulcea noastră națiune română nici în timpurile acestea critice nu doarme, ci prosperează, de argument ne pot servi, între

alte, o mulțime de reuniuni înființate printre români, tot cu scop național, pentru înaintarea culturii poporului, ajutorarea studenților lipsiți, societăți de leptură ș.a.

Multe de acestea se află și la noi, domnilor, și totuși ceva ne mai lipsește! polul magnetic a vieții soțiale, la care după ce toate mijloacele le posedăm, singura convingerea și voia P<rea> I<luștrilor> domni se mai poștește, ca cuvîntul în corp să se prefacă și aceasta ar fi *Aso-ciațiunea de leptură*.

Scopurile ce s-ar ajunge prin atare societate de leptură după pu-țina-mi opiniune, ar fi următoarele: a) Se va aduce prin societatea noastră o piatră bunicică la edificiul național și literaturii române i se va da un avantaj însemnat, b) După „esempla trahunt“ conațio-naliștilor de spirit mai puțin li se va da un exemplu bun de imitat și prin aceea se vor încopcia mai tare către corpul național. c) Socie-tatea împreunată cu o bibliotecă națională va înfăptui și scopul cel măreț, a forma din tinerii noștri studioși, care se cresc în gimnazii străine, fără nici o înviațiune și dezvoltare națională, ba fără mingiiera sufletească de a-și asculta cele religioase în limba maternă, ca pe lingă patrioți învăpăiați să revină și naționaliști buni, deodată prin socie-tatea noastră s-ar pune stavilă rușinoasei trecere în castrele altora, pentru care, D-lor mei, cu toți suntem remarcabili. d) În fine, cine va aduce în dubiu angereasca desfătare spirituală? A fi în societatea na-țională, a vorbi și a asculta dulcea limbă maternă fără teamă de remar-cațiune, a ceti cu puține spese opuri și jurnale din toată lumea română, cu un cuvînt, a da semn de viață națională — e superflu a aminti cum că spiritul, fără nutremint național e mort!

În dulcea convingere cum că tot românul bine simțitor, convins de sfîntenia obieptului, cosimțește una cu mine, nu mă întind la de-taiarea amendamentului prezent, ci eu concred cu totul prea zeloșilor domni români cari posed în tot respectul mai multă tactică că pâr-tinindu-l și agiungîndu-se un număr însemnat de partizani, să defigă un termin și loc pentru convenirea membrilor, alucrarea statutelor și mo-dul înființării amintitei societăți.

P<rea> T<itulații> Domni cari vor pârțini și vor dori a se înscrie de membri, vor avea bunătate a subșcrie precum urmează:

Mihai Pavel — vicariu
Vasiliu Caracioni — m<înă> <pro-prie> protopopul Izei
Laurențiu Mihalyi — protopopul Ieudului
Michail Kökenyesdi
Ioan Popu
Stefan Oprișiu
Alesandru Lazar
Ioanu Bușța¹
Ioanu Bistoianul
Theodor Gavrișiu m.p.
Ladislau Ardelean

Vasiliu Gyengye
Ioane Gibanu, învățători în Glod
Georgiu Man
Samuele Dredeanu
Nicolau Babiciu, învățător în Vad
Ambrosiu Steț
Demetriu Horvath
Ioan Mureșean, învățător
Filip Mihalca m.p.
Simeon Bondur m.p.
Simeon Drăgan — învățătorul Se-liștei
Demetriu A... m.p.

Ioan Tomojaga
Gavril Mihalca
Ioane Jusco, învățător
Alecsiu Andreica

Timis Gavrilă, jude în Borșa
Andrei Coman
Artemiu Anderco²
Mihail Salca

Arh. St. Baia Mare, fond Protopopiatul gr. cat. Vișeu, act nr. 104/
1867., 2 file.

¹ Profesor cu studii pedagogice făcute la Viena. A înființat o școală superioară românească în Tg. Lăpuș în anul 1857 apoi în 1862 a fost directorul primei Preparandii românești de învățători din Maramureș, care a funcționat la Sighet între 1862—1869. Fruntaș al Reuniunii învățătorilor români din Maramureș, înființată în 1883 și membru activ al Asociațiunii pentru cultura poporului român din Maramureș.

² Artemiu Anderco (Homorodeanu), (1853—1877) călător maramureșean prin Europa secolului al XIX-lea, fiul protopopului din Borșa care beneficiind de o bursă oferită de societatea „Transilvania” din București a făcut studii în Italia și Belgia. S-a stins din viață la 23 de ani, în 1877 lăsând un jurnal de călătorie publicat de Nicolae Iorga în 1934 la Vălenii de Munte sub titlul *Un student în străinătate acum o jumătate de veac. Maramureșanul Artemiu Anderco. Jurnalul său.*

72

1868 noiembrie 12, Sighetu Marmăției. Circulara pentru convocarea adunării generale a membrilor Asociațiunii pentru cultura poporului român din Maramureș.

P<rea> T<itulate> Domnule !

După ce înaltul ministeriu regesc ungar pentru culte și învățămînt public a întărit statutele *Asociațiunei pentru cultura poporului român din Maramureș*, susțernute încă în anul 1861 — pentru asigurarea institutului preparandial, precum și pentru întemeierea convic-tului cuprins în statute, mi-am ținut de datoria a conchema o adunare generală constitutivă, la care, în înțelesul statutelor <i>mi iau voia a invita împreună cu toți membrii și pre p<rea> t<itulata> Domnia voas-tră.

Adunarea se va ține la 1-a decembrie a.c. la 3 ore d.m. în sala comitatului.

M<armația> Sighet a 12-a, noiembrie 1868 c.n.

Iosif Man
președinte

Arh. St. Baia Mare, Colecția de documente, Acad. dr. Ioan Mihalci
de Apșa, inventar nr. 329, dosar 63/1868, tipărit.

1869 ianuarie 12 <Sighetu Marmăției>. Hotărîrea nr. 126 a Comitetului comitatens al comitatului Maramureș privind redactarea protocoalelor sale și în limbile română și ruteană și stabilirea limbii oficiale în administrația comunelor maramureșene.

126. Szaplanczay Iózsef I. alispán fölemlítvén mikép a most fölölvasott törvénycike 2. §-a szerint ha a megyei bizottmány egy ötöd része kívánja a bizottmányi gyűlések jegyzőkönyve vitethetik a magyar hivatalos nyelven kívül mindazon nyelven is, mely a megyében lakó nemzetiségek anyanyelve, ezen §-nak megfelelően indítványozza, hogy amennyiben a jelen törvényre az országgyűlésen meggyőződése szerint szavazott, s kívánja, hogy a jelen törvény ne csak megírva, hanem valósággal foganatosítva is legyen, s hogy e megyében lakó nemzetiségek a magyar testvéreik jóakarata felől meggyőződést szerezhessenek, az egyetértés elérése és szabadelvűség tekintetéből határozatassék el ez uttal egyelőre: hogy ha csak egy bizottmányi tag is óhajt a jegyzőkönyvek vitelére a hivatalos államnyelven kívül mást használni, a megyei bizottmány a szavazás mellőzésével ezen kívánatot a határozat erejére emelni fogja :

Ezen indítvány a bizottmányi tagok által minden ellenvetés nélkül egyhangulag elfogadván, a Popovits Jenő 3-ad alispán óhajtására mikép ruthén és román nyelven is vitessék: határoztatott, hogy a megyei a megye gűlésének jegyzőkönyvei az, állam hivatalos nyelve mellett a határozatok ezentúl három nyelven vétessenek jegyzőkönyvbe.

Annál fogva a jegyzőkönyveknek a mondott nyelvekeni vezetésének, vagy lefordíthatásának, úgy az égés XLIV törvénycikk életbe léptetésének módozatai s illetőleg a kivitel iránti véleményes adással Szaplanczay József kormányzó alispán megbizatik.

Egyuttal ugyanezen szám alól a fő és alszolgabírák megbizatnak, mikép a XLIV t.cz. 6 §-a teljesítése végett a kerületeikbeli községek ügyekezélesi nyelvét megállapítván azt úgy a kormányzó alispánnrak mint a megyei törvényszéknek tudomására hozni köteleességüknek ismerjek.

Arh. St. Baia Mare, fond Prefectura jud. Maramureș, Actele Comitetului municipal, Protocol nr. 14, f. 42, orig., l. maghiară.

TRADUCERE:

126. Iosif Szaplanczay prim vicecomite arată că, potrivit paragrafului 2 al articolului de lege, care a fost prezentat, în cazul în care o cincime dintre membrii comitetului municipal doresc ca protocoalele adunărilor acestuia să fie redactate nu numai în limba maghiară, oficială, ci și în limbile naționalităților care locuiesc în comitat, respectiv faptul că el a votat legea în cauză din convingere și că dorește ca ea să nu rămână literă moartă ci să fie aplicată în practică.

Propune ca pentru demonstrarea fraternității maghiarilor cu naționalitățile din acest comitat, pentru înfăptuirea înțelegerii și din spirit liberal să fie hotărâte ca în cazul în care numai unul dintre membrii comitetului dorește ca protocoalele să fie și în altă limbă decât cea oficială a statului, comitetul municipal să o accepte fără vot și să o ridice la rangul de hotărîre.

Propunerea în cauză fiind votată fără nici o observație, cu unanimitate de voturi, la cererea vicecomitetului al treilea. Eugen Popovici ca protocoalele adunărilor comitatense să fie purtate nu numai în limba statului ci și în limbile ruteană și română, s-a stabilit ca de acum înainte hotărîrile comitatense să fie comunicate în trei limbi.

În consecință vicecomitele guvernant Iosif Szaploneczay se impunternicește de a face propuneri pentru înfăptuirea redactării protocoalelor <adunării generale> în limbile respective, sau pentru introducerea acestora precum și pentru modalitățile de aplicare a prevederilor articolului de lege XLIV.

Tot cu acest număr primpretorii și vicepretorii se impunternicesc ca în conformitate cu paragraful 6 al articolului de lege XLIV, să procedeze la stabilirea limbii oficiale a administrației <comunale>, după care să raporteze rezultatele atît vicecomitetului guvernant cit și tribunalului comitatens.

74

<1869> martie 3, Sighetu Marmăției. Proces-verbal al ședinței comisiei numite de Comitetul comitatens cuprinzînd propunerile de măsuri ce urmează a fi luate pentru aplicarea în Maramureș a prevederilor legii din 1868 privind egalitatea naționalităților din Ungaria.

Jegyzőkönyv

felvétetett a Máramaros Szigeten március 3-án tekintetes Szaploneczay József I. alispán elnöklete alatt tartott küldöttségi ülésről.

Jelen voltak :

Szaploneczay József I, alispán mint küldöttségi elnök, Popovics Jenő III. alispán, Iurka Iános, elnök, Szabó Iózséf főjegyző, Markos István, Mihalka László, Mihaly Péter, Hrabár Manó, Mihályi János aljegyző.

Tárgy

A megye bizottmányának folyó év 126 szám alatt kelt abbeli határozata, miszerént a nemzeti egyenjoguság tárgyában hozott 1868. 44 törvénycikk életbeléptetése és kiviteli módzatai iránt véleményes jelentés tétessék.

Az ezen tanácskozás tárgyát képező megyebizottmányi határozat s az 1868. 44 törvénycikk, idevágó szakaszainak felolvasása után, a nemzetiségi egyenjoguság tárgyában hozott törvénynek a megyénkbeli

viszonyokhoz alkalmazott életbeléptetése iránt a következő képpen megállapított kiviteli módzatok hozatnak javaslatba.

1) Figyelemmel arra hogy a törvénynek szoros megtartása és jótékony hatása annak minnél szélesebb körben megértetésétől van feltételezve, s amennyiben a hozott törvények a hazabeli minden nemzetiség nyelvén hiteles fordításban kiadatnak :

A megye bizottmánya által a magyar királyi belügyminisztérium oly célból lenne megkeresendő, hogy a szentesített törvénykből egy-egy példányt juttasson a megyebeli minden egyes község részére oly nyelven, melyet az illető község lakossága beszél.

2) Amennyiben már határozattá emeltetett az hogy a megye bizottmánya jegyzőkönyve a megyében divatozó orosz és román nyelveken is vitessék és ebből kifolyólag a hivatott törvénycikk értelmében ezen nyelvnek bizonyos mértékben a megyei közigazgatás és igazságszolgáltatásnál leendő alkalmaztatása is igénybe vehetők :

Az eként megszorodott teendők vitelére két aljegyzői új állomás létrehozása javasoltatik aként : hogy a megválasztandók a kellő képzettséggel bírójának arra nézve, hogy orosz illetőleg román nyelven a megye határozatait feltehessék s a közigazgatási és bírósági hatóság ezen nyelvekbeni szükségleteinek eleget tehessenek. — Az ügykezelés tekintetéből a két aljegyzőn kívül még egy az orosz és egy a román írásban jártas írnoknak alkalmazása is szükségesnek mutatkozik. Egy — egy aljegyző évi fizetése 700 forint s egy írnoké 400 forintban lenne megállapítandó.

3) Tekintve a törvény abbéli rendeletét hogy a különböző nyelvű szövegekben mutatkozó eltérések esetében a magyar szöveg a szabályozó, s tekintve azt, hogy a bizottmányi nagy gyűlés minden szöveg hitelesítését csak nagy idővesztéssel lenne képes eszközölni : a megye bizottmány jegyző könyvnek orosz és román szövege — mely még a gyűlés hetiben készítették el- aként lenne hitelesítendő :

hogy a megye bizottmánya saját kebeléből gyűlésről gyűlésre mind két szöveg hitelesítésére egy-egy elnök s egy alelnök vezetése alatt 6 tagból álló bizottságot küldi ki, amelynek legalább 3—3 tagja összeülvén egész nyilvánosság mellett és bármely bizottmány tag közbejöttével az illető szövegü jegyzőkönyvet megvizsgálva azt a hozott határozatokhoz képest híven meghitelesíti s a meghitelesítést záradékban saját aláírásával megjegyzi. — Ugyanezen hitelesítési küldöttségek jelölnek ki azt is, hogy mely határozatnak orosz illetőleg román nyelven is leendő közzététele mutatkozik kívánatos és szükségesnek.

4. Ezen törvénynek az igazságszolgáltatásra vonatkozó 7, 8, 9, 11, 12 § ahhoz leendő alkalmazkodás végett a megyei törvényszékekkel közlendők lennének.

jegyezte
ss. Mihályi János
aljegyző

Arh. St. Baia Mare, fond Prefectura jud. Maramureș, Actele
Comitetului municipal, nr. 86/1869, f. 13—14, orig., l. maghiar.

Proces-verbal

Încheiat în ședința comisiei, ținută sub președinția onoratului Iosif Szaploneczai, prim-vicecomite, din 3 martie, la Sighetu Marmăției.

Au fost prezenți

Iosif Szaploneczai, prim-vicecomite, în calitate de președinte al comisiei, Eugen Popovici, vicecomite III, Ioan Iurca, Iosif Szabo, prim notar, Ștefan Markos, Vasile Mihalca, Petru Mihalyi, Emanoil Habar, Ioan Mihalyi¹, vicenotar.

Obiectul :

Hotărîrea nr. 126 din anul curent al Comitetului comitatens legată de prezentarea unui raport cu privire la punerea în practică și modalitățile de aplicare a articolului de lege 44 din 1868 cu privire la asigurarea egalității naționale.

După citirea hotărîrii Comitetului comitatens, care face obiectul prezentei dezbateri, precum și a paragrafelor oferite ale articolului de lege 44 din 1868, pentru punerea în aplicare a legii egalității naționalităților, ținînd cont de situația existentă în comitatul nostru, pentru aplicarea acesteia au fost formate următoarele propuneri :

1) Ținînd cont de faptul că respectarea strictă a legii, împreună cu avantajele sale, e condiționată ca aceasta să fie înțeleasă într-un cerc cît mai larg, în cazul în care legile votate vor fi emise în traduceri autentificate în limba tuturor naționalităților patriei, Comitetul comitatens ar trebui să facă un raport către Ministerul de Interne al Ungariei, solicitînd pentru fiecare comună din comitat cîte un exemplar din legile sancționate, în limba vorbită de populația localității respective.

2) Întrucît s-a hotărît deja că protocolul Comitetului comitatens să fie purtat și în limbile română și rusă < ruteană > vorbite în acest comitat, și ca urmare conform articolului de lege în cauză, aceste limbi pot fi folosite într-o anumită măsură și în administrația și justiția comitatensă.

Pentru ducerea la îndeplinire a sarcinilor astfel majorate, se propune înființarea a două posturi noi de vicenotari, reglementînd că cei ce vor fi aleși să dispună de cunoștințele necesare pentru consemnarea în limbile rusă, respectiv română a hotărîrilor comitatense și pentru a face față cerințelor privind folosirea acestor limbi în administrație și la instanțele judecătorești.

Pentru necesitățile administrației pe lângă cei doi vicenotari, mai este necesară angajarea a doi scribi îndeminateci în limbile rusă, respectiv română.

Salariul unui notar ar urma să fie fixat la 700 florini, iar al unui scrib la 400 florini.

¹ Ioan Mihalyi de Apsa (1844—1914), intelectual român maramureșean, autorul valoroasei lucrări *Diplome maramureșene din secolul XIV și XV*, Sighet 1900, membru corespondent al Academiei Române din anul 1901.

3) Ținând cont de reglementările legii, potrivit căreia în cazurile în care între variantele textelor în diferite limbi s-ar constata unele nepotriviri, în acest caz normativul este varianta maghiară, avînd în vedere și faptul că autentificarea acestor variante în cadrul adunărilor generale s-ar înfăptui cu apreciazabilă pierdere de timp, din care motive se propune ca validarea variantelor ruse și române ale protocoalelor Comitetului comitatens, — care urma să fie definitive încă în săptămîna în care au loc adunările — să se facă în așa fel ca din sinul Comitetului comitatens, în fiecare adunare să se aleagă cîte o comisie formată din șase membri, în frunte cu cîte un președinte și un vicepreședinte, care întrunindu-se în număr de cel puțin trei, va urma să lucreze deschis și cu eventuala intervenție a oricărui membru al Comitetului comitatens, cu care prilej, verificînd textul protocolului, îl va semna, după textul notiței de încheiere, întocmit potrivit hotărîrilor aduse. Aceste comisii de validare urmează să stabilească acele hotărîri a căror publicare în limbile rusă respectiv română se constată a fi oportună și necesară.

4) Paragrafele 7, 8, 9, 11 și 12 ale acestei legi, care se referă la activitatea instanțelor judecătorești, pentru confirmare ar urma să fie aduse la cunoștința tribunalului comitatens.

Consemnat de Ioan Mihalyi
vicenotar

75

1869 aprilie 4, Vadu Izei. Proces-verbal al adunării generale a antistiei comunale din Vad în cadrul căreia s-a hotărît în unanimitate ca limba oficială în administrația comunală să fie limba română.

Protocol

sus luat în Vad în anul 1869 la 4 aprilie în urma articolului Onorat Comitetului comitatens sub nr. 126.

De față fiind :

Din partea oficiului politic Ioan Țiple, jude cercual, din partea comunei Ioan Pop protopop și paroh local, Istrate Moldovan, jude comunal, Dumitru Săcălașiu subjude comunal, Grigoriu Trifoiu și Alexa Apanu, juratori comunali, mai în colo, Mihai Arba, Nuțiu Socoloșiu, Ioan Oros, Mihai Laviția, Vasiliu Coșia, Adras Virsu, George Telep-teanu, Ioan Aredeleanu a lui Maștei, Petru Oros. Maștei Moldovan a lui Ioan, Onuțiu Todoruțiu a lui Mihai Ursu, Corneșteanu, Grigore Conta, Ioan Vraje, Maștei Oros, Todor Arba a lui Ioan, Grigore Telep-tean, Onațiu Rodincașiu, Ilie Virsta, George Corneștianu, Ioan Todo-

ruțiu, Pavel Hrincea cantor, Ioan Arba a lui Vasocu, Ioan Ardeleanu a lui George, Macovei Telepteanu, Stefan Vraja. Vasiliu Gavrușiu, Ioan Gampe, Pricop Oros, Ștefan Virsta, Todor Oros a lui Gavrilă, George Leschianu, Ioan Leschianu a lui George, Vasalie Ardeleanu, Petru Ardeleanu, Vasalie Hima, Ursu Telepteanu a lui Toader, Iacob Rusu, Andrei Telepteanu, Pricop Munteanu, George Moldovan a Dumitrei, Zaharie Munteanu, Florea Herbelu, Ștefan Orza, Ioan Moldovan a lui Istrate, Ioan Vesta a lui Todor, Alexa Borleanu, Todor Borleanu, Ioan Borbanu ș.a.

Judele cercual prin o cuvîntare dînd înainte dreptul căpătat prin articolul XLIV-lea § 6-lea a legii din anul 1868 a provocat pre coadunații locuitori ca limba afacerilor comunale să și-o aleagă.

La care provocare locuitorii coadunați cu vot unanim de limbă oficioasă și-o declarat limba maternă română.

După acestea în urma articolului legii mai sus amintite în satul Vad¹ limba română, de limbă oficioasă s-a declarat, pe baza acestei deciziuni <a> antistiei comunale s-a îndrumat ca toate afacerile în limba oficioasă decretată, adică română să le ducă.

Cu aceste protocolul se declară de închis.

Ioan Țiple, jude cercual
Ioan Pop, protopopul de Mara
și paroh român gr<eco> cat<olic>

Istrate Moldovan, jude comunal
Dumitru Săcălașiu, subjude
Grigore Trifoi
Alexa Apan, juratori comunali
Prin Ioan Chereches, cantor comunal

Arh. St. Baia Mare, fond Prefectura jud. Maramureș, Actele Comitetului municipal, act. 86/1869, f. 42—44, orig.

¹ Azi Vadul Izei.

76

1869 aprilie 6, Oncești. Proces-verbal al adunării generale a locuitorilor comunei Oncești în care s-a hotărît ca limba oficială a localității să fie română.

Protocol

Sus luat în Oncești 1869 la 6 aprilie în urma articolului On. Comitetului comitatens sub nr. 126

De față fiind :

Din partea oficiului politic Ioan Țiple, jude cercual, din partea comunei Samuil Dudian, sufleteriu în Oncești, Ionașiu Jura, Georgiu Godja, jude, Georgiu Pop, Onuțiu Pop, Andrei-Godja, Ionasiu Grigor,

Vasii Negres, Nuțiu Jura, Petru Godja lui Ionasiu, T. Godja, Andrei Drăgus, Vasiu Drăgus, Vasilie Jura (...) ¹

Judele cercual prin o cuvîntare dînd în antistie dreptul prin articolul Legii XLIV § 6 din anul 1868 au provocat pe coadunații locuitori ca limba afacerilor comunale să și-o aleagă.

La care provocare locuitorii coadunați cu vot unanim de limbă oficioasă s-a declarat maternă limba română.

După acestea în urma articolului legii mai sus amintite în satul Oncești limba română de limbă oficioasă s-au dețăr murit.

Pe baza acestei deciziuni antistii comunale s-au îndrumat ca toate afacerile comunale în limba de oficioasă decretată, adecă româna, să le ducă.

Cu acestea protocolul s-au închis.

Dat ca mai sus

Ioan Țiple, jude cercual

Samuilă Dredian, sufleteriul Onceștilor

Jura Jonas

Vasilie Negre

Georgiu Godja, jude comunal

Mihail Godja, jude mic

Onuțiu Jura-jurat

Ioan Dura-jurat

subsecretariul Samuele

Dredean sufleteriu

Arh. St. Baia Mare, fond Prefectura jud. Maramureș, Actele Comitetului municipal, act 86/869, f. 46—47, orig.

¹ Urmează menționarea a încă 48 de nume de onceșteni, participanți la adunare.

77

1869 aprilie 9, Ocna Sugatag. Raportul pretorului circumscripției din Valea Marei către vicecomitele comitatului Maramureș privind opțiunea comunelor din această plasă pentru limba oficială.

48

k.ig.

Máravizi szolgabírótól

Tekintetes első alispán úr !

A tekintetes megyei bizottmánynak folyó évi január 11-én 126 szám alatt hozott határozatával meghagyatott hogy kerüiletem községeinek ügykezelési nyelvét, megállapítva, erről tekintetes kormányzó alispán urat értesitsem. — Van szerencsém kerüiletem öszves községeinek e tárgyban adott nyilatkozatait ./.. alatt azon alázatos észrevétel mellett beterjesztteni, hogy Akna Sugatag kivételével- mely a magyar nyelvet

óhajtja- mindnyájan saját román anyanyelvöket kívánják ügykezelési nyelvül.

Kelt Akna Sugatag, 1869 aprilis hó 9-én.

Iurka Bazil
ss. szolgabíró

Arh. St. Baia Mare, fond Prefectura jud. Maramureş, Actele Comitetului municipal, nr. 86/1869, f. 16, orig., l. maghiară.

TRADUCERE:

De la pretorul <circumscripției> Valea Marei
Onorate domn prim-vicecomite,

Prin hotărîrea 126 din 11 ianuarie anul curent, a onoratului comitet comitatens s-a dispus ca stabilind limba oficială a comunelor din circumscripția mea, despre care să raportez onoratului vicecomite guvernant.

Am onoarea a vă prezenta anexat declarațiile în acest sens ale tuturor antistiilor comunale din subordine, remarcînd cu supunere faptul că, cu excepția localității Ocna Șugatag, care a optat pentru limba maghiară, toate celelalte localități * doresc drept limbă oficială limba lor maternă, limba română.

Ocna Șugatag, la 9 aprilie 1869.

Iurka Bazil
pretor

* Birsana, Breb, Berbești, Budești, Călinești, Crăcești (azi Mara), Cornești, Desești, Giulești, Hărniciești, Hoteni, Ferești, Văleni, Sat Șugatag, Sirbi.

78

1869 aprilie 17, Buda. Ordinul Ministerului de Interne prin care se respinge înființarea celor două posturi de notari și de scribi, cerute de comitatul Maramureş, pentru redactarea variantelor în limbile română și ruteană ale protocoalelor comitatense.

6451 szám

Máramaros vármegye közönségének
Máramaros-Szigeten

Vonatkozva folyó évi martius 1-én 390 szám alatt kelt felterjesztésére a mellékletek visszarekesztése mellett értesitem a megye közönséget, hogy a bizottmányi jegyzőkönyveknek az állam nyelvén kívül törvényszerint megengedett ruthén és oláh nyelven leendő szerkesztése ellen

elvileg nehézség nem forog fen, nem oszthatom azonban a megye közönségének azon javallatát, hogy a kérdéses jegyzőkönyveknek ruthén, s oláh nyelven vezetése két jegyzői, s ugyan annyi őrnöki állomás újból rendszeresítessék, mert eltenkintve attól hogy a mondott jegyzőkönyvek ilymodóni szerkesztése az e célra kért négy új tisztviselőnek az egész éven át elengedő, fizetésükkel is arányban álló foglalkozást éppen nem nyújthatna, a mennyiben a bizottmányi közgyűlések évnegyedenként, a kisgyűlések pedig havonként legfellebb egyszer szoktak megtartatni a megyék, s kerületek házi szükségleteire országgyűlésileg megszávozott folyó évi javadalmazás is oly szűk határok közzé van szorítva, hogy azon öszvegen felül, melyett a megye közönségének mult évi december 18-án 19436 szám alatt kelt rendelettemmel ez idei javadalmazásként kilátásba helyeztem, s melyen a folyó év tartama alatt túl menni semmi szin alatt nem lehet-bármí csekély pótléket nem utalványozhatok.

Ily nehézségekkel szemben a megye közönsége fentérintett kívánatának most hely adható nem léven, felhívom a megye közönségét, hogy az ülési jegyzőkönyvek ruthén, s oláh nyelven szerkesztését a folyó évi megyei költségvetés során rendszeresítet 5 jegyző s 20 őrnök, illetőleg díjnök által eszközöltesse, ha pedig ezen cél a mondott, s erre első sorban hivatott jegyzői s őrnöki személyzetnek ruthén, s oláh nyelvekbeni járatlansága miatt és idén netalán elérhető nem lenni? ez esetben, akként intézkedjék, hogy a kérdéses jegyzőkönyvek érintett nyelvekbeni szerkesztése, s letisztázása csupán e célra kinevezendő tiszteletbeli jegyző s őrnök által eszközöltessék, kiknek ebbeli munkásságuk idejére a megye házipénztárából állásuknak megfelelő napidíjak lesznek utalványozhatók.

Budán 1869 évi aprilis hó 17-én a miniszter helyett ss. indescifrabíl államtitkár.

Arh. St. Baia Mare, fond Prefectura jud. Maramures. Actele Comitetului municipal, nr. 86/1869, f. 11, orig., l. maghiară.

TRADUCERE:

Ministerul de Interne regal maghiar
nr. 6451

Către

Comunitatea comitatului Maramures
Sighetu Marmatei

Cu referire la raportul nr. 390 din 1 martie anul curent, cu retrimitearea anexelor, înștiințez comunitatea comitatului comitatens că în privința redactării protoalelor, în afară de limba oficială de stat și în limbile ruteană și română, de altfel garantate prin lege, în principiu nu există nici un impediment, dar nu pot să fiu de acord cu acea propunere a comunității comitatense potrivit căreia, pentru purtarea protoalelor în cauză în limbile română, respectiv ruteană, să fie instituite cite două posturi noi de notari și scribi deoarece, făcînd abstracție de faptul că redactarea protoalelor în cauză potrivit celor prece-

nizate, nu se asigură o activitate permanentă pe tot parcursul anului, celor patru funcționari noi, activitate care să fie în concordanță cu salarizarea acestora, întrucât adunările generale sînt ținute doar trimestrial, iar adunările mai mici cel mult odată pe lună.

Fondurile stabilite pentru acest an de către parlament pentru acoperirea necesităților locale ale comitatelor și districtelor sînt îngrădite atît de mult încît pe lingă suma stabilită prin ordinul meu nr. 19436 din 18 decembrie anul trecut, privind salarizarea pe acest an, și care în cursul acestui an nu pot a fi depășite, cu nimic, în consecință nu pot acorda nici cea mai mică majorare.

Ținînd cont de aceste greutăți, cererea în cauză a comitatului nu poate fi aprobată deocamdată și ca urmare, cer comunității comitatense să ia măsuri ca în acest an întocmirea acestor protocoale în limbile menționate să fie făcută de cei cinci notari și 20 de scribi sau diurniști prin bugetul comitatens pentru anul în curs.

În cazul în care notarii și scribii, care au această menire, din lipsă de cunoaștere a limbilor ruteană și română nu ar fi în stare de așa ceva,

Vă rog să luați măsuri pentru ca redactarea protocoalelor în limbile amintite și transcrierea acestora în curat să fie efectuate de către notari și scribi onorifici, numiți numai în acest scop și care pentru activitățile respective, pot fi plătiți ca diurniști, din bugetul comitatens.

Buda, la 17 aprilie 1869

În locul Ministrului de Interne

Secretar de stat
ss. indescifrabil

79

1869 aprilie 18, Sighetu Marmăției. Apelul trimis de profesorii Ioan Bușția și Ioan Pop, de la Preparandia românească din Sighet, protopopilor din vicariatul Maramureș, pentru colecte de bani în scopul ajutorării ziarului „Federațiunea“.

Reverendisimo doamne protopoape !

Un singur jurnal avem, care cu resemnațiune apără sfînta noastră cauză națională, și un singur redactor care cu abnegare de sine a dat peptu cu obstacolele inimice.

Veți ști cum că sentința în contra-le, prin tabla septemvirală e deja încuviințată, redactorele D(omnul) Alexandru Roman e judecat la arest de un an, iar „Federațiunea“ la muleta de 540 florini v. a.

Luînd acei 540 florini din cautiunea jurnalului acesta pînă la întregirea cautiunei prin naționaliștii români zeloși va căuta să încete — atîrnă dară de la zelul călduros a inteligenței române din Austria ca prețuita „Federațiunea“ să se redige și speduiască fără întrecurare.

Pentru aceea, cunoscuta energie a reverendisimei domniei Voastre ne îndreptățește a spera cum că spre scopul amintit și spre susținerea onoarei naționale române din Marmăția veți binevoi a mijloci și a tramite ofertele benevole barem pînă în vinerea sfintelor Paști la subscrișii, care s-au deobligat a le străpune la locul destinat.

Pe lingă care rugare națională suntem

A prea reverendisimei domniei Voastre

Sighetu Marmăției, 18 aprilie 1869.

Semnatari amici I. Bușția

Ioan Pop, profesori

Arh. St. Baia Mare, fond Protopopiatul gr. cat. Vișeu, act nr. 93/1869, 1 f.

80

1869 aprilie 30, Dragomirești. Raportul pretorului plășii Șieu către vicecomitele comitatului Maramureș privitor la stabilirea limbii române ca limbă oficială a localităților din această plasă.

A Sajó kerületi szolgabirótól

62

k.i.

Tekintetes Kormányzó első Alispány úr !

A nemzeti egyenjogúságot tárgyaló 1868 évi XLIV törvénycikk 6 §-a, úgy a tekintetes megyei bizottmánynak folyó évi 126 szám határozata értelménél fogva ; — van szerencsém alázatos tisztelettel jelenteni, hogy a kerületembeli községek, — minden kivétel nélkül, úgy községi valamint a szolgabirói hivatalnál előfordulandó ügyekben, ügykezelési nyelvül a román nyelvet állapították meg.

Mit is midőn hivatalos tudomásul juttatni szerencsém van, alázatos tisztelettel vagyok Dragomérfalván 1869 évi április hó 30-án.

ss. Vincz Gyula
szolgabiró

Arh. St. Baia Mare, fond Prefectura jud. Maramureș, Actele Comitetului municipal act nr. 86/1869, f. 15, orig., l. maghiară.

<Nr.> 62, administrativ

De la pretorul circumscripției Șieu.

Onoratului domn prim vicecomite guvernant.

În conformitate cu prevederile paragrafului 6 al articolului de lege XLIV privind egalitatea naționalităților, precum și ale hotărârii nr. 126 din anul curent al onoratului comitet comitatens,

Am onoarea de a raporta cu supunere că toate comunele¹ din circumscripția mea, fără nici o rezervă, au hotărât să-și aleagă ca limbă oficială a comunelor cit și a oficiului pretorial, limba română.

Avînd onoarea a Vă raporta oficial cele susarătate, rămîn cu plecăciune la Dragomirești, 30 aprilie 1869.

Iuliu Vincz
pretor

¹ Bocicoel, Botiza, Cuhea (azi Bogdan Vodă), Dragomirești, Glod, Ieud, Poienile Glodului, Rozavlea, Săcel, Săliștea de Sus, Slătioara, Strimtura, Șieu.

81

1869 mai 5, Rona de Jos. Proces-verbal al antistiei comunale Rona de Jos în care s-a hotărît ca limba oficială a comunei să fie româna.

Protocol

Sus luat în Rona de Jos în anul 1869 la 5 mai în urma articolului Onoratului comitetului comitatens sub numărul 126, de față fiind:

Din partea oficiului politic Ioan Țiple, jude cercual, din partea comunei: Teodor Nan, jude comunal, Petru Ulici, Teodor Ardelean, Ursu Orban, Ioan Țiple, Lupu Ulici, Maftei Ulici, Nistor Sabados, David Jeger, Volf Jeger, Leb Fogel, Vasilie Vancea, Teodor Marina, Ianoșiu Marina, Ion Marina, Georgiu Marina, Vasiliu Ulici, Mihail Marina, Ioan Ulici, Flora Ulici, Georgiu Arbas, Petru Urban, Alexandru Tivadar, Vasile Tomoioagă, Vasile Nan, Mihail Nan, Georgiu Tivadar, Gavrilă Ardelean, Petru Rișco, Alexandru Rișco, Ion Nan, Nuțiu Tivadar ș.a.

Judele cercual prin o cuvîntare dînd înainte dreptul căpătat prin articolul XLIV, paragraful al 6-lea al legii din anul 1868 a provocat pre coadunații locuitori ce limbă a afacerilor comunale să și-o aleagă.

La care provocare locuitorii coadunați cu vot unanim de limbă oficioasă și-au declarat limba maternă româna.

După aceasta în urma articolului legii mai sus amintite în satul Rona de Jos limba română de limbă oficioasă, s-a declarat, pe baza acestei deciziuni antistiei comunale s-au îndrumat ca toate afacerile comunale în limba de oficioasă decretată, adecă română să le ducă.

Cu aceasta protocolul se declară închis
dat ca mai sus
Înaintea mea

Antoniou Breban, pretorul local
Emanuilă Sandor

Teodor Nan, jude comunal,
Vasiliu Tomoioagă jude mic
Nuț Tivadar, jurătoriu
Vicentiu Cuc, notar

Arh. St. Baia Mare, fond Prefectura jud. Maramureș, Actele
Comitetului municipal, nr. 86/1869, f. 51, orig.

82

1869 mai 31, Sighetu Marmăției. Raportul pretorului plășii
Rona către prim-vicecomite privind rezultatul consultării
locuitorilor din plasa Rona în legătură cu limba oficială
ce și-au ales-o pentru administrația comunală.

38 Közigazgatási

Tekintetes Kormányzó I Alispán úr !

A Tekintetes megyei bizottmáynak f. évi 126 szám ; alatti
határozatra, melyben a községi ügykezelési nyelv meghatározása és az
eredményről Tekintetes első alispán úrnak jelentésével hagyott meg
— van szerencsém alázatos tisztelettel jelenteni : miként kerülemem
községei közül Rónaszék a magyar — Felső Róna az orosz nyelvet
választa ügykezelési nyelvül, azonban addig mig orosz literátusát értő
jegyzőjük leend, ideiglenesen a magyar nyelv használatát fogadja el.

Alsó Róna, Vánczfalva, Nánfalva, Farkasrév és Disznopatak kozségek pedig ügykezelési nyelvükül a román nyelvet választották.

Az erről felvett jegyzőkönyvek e helyütt betartattak.

Ezen választás alapján a községi jegyzők az ügyeknek a választott
ügykezelési nyelveken való vitelére urasítottak.

Kelt Szigeten 1869 május 31-én.

Cziple János
szolgabíró

⟨Pe verso :⟩

1225 szám. érkezet 9/6 1869.

Azon utasítással adatik vissza, mikép a községek kihalgatása alkalmával felvett jegyzőkönyveket is mellékelje jelentéséhez.

Kelt Máram.⟨aros⟩ vármegyének 1869-én jul.⟨ius⟩ 1-én. Szigeten tartott bizottmányi kisgyűléséből.

TRADUCERE :

(Nr.) 38 administrativ

Onoratului prim-vicecomite guvernator

În baza hotărîrii adunării Comitatense cu nr. 126, în care s-a cerut să se raporteze primului vicecomite rezultatul alegerii limbii oficiale în administrația comunală, de către localitățile comitatului (Maramureș), am onoarea a Vă raporta următoarele :

Din plasa mea localitatea Coștiui și-a ales ca limbă oficială limba maghiară, iar Rona de Sus limba rusă, însă pînă cînd nu vor primi un notar care să posede această limbă, vor folosi în mod provizoriu limba maghiară.

Localitățile Rona de Jos, Oncești, Nănești, Vadu (Izei) și Valea Porcului¹ și-au ales ca limbă oficială administrativă limba română.

Proceele verbale întocmite cu această ocazie au fost reținute la noi.

În urma acestor alegeri notarii comunelor au primit ordine despre folosirea limbilor în cauză.

Dat la Sighet, 31 mai 1869.

Țiplea Ioan, pretor

(Pe verso :)

Se restituie cu indicația de a fi anexate la acest raport și proceele verbale întocmite cu ocazia alegerii limbii administrative. Cu ocazia adunării comitatului, 1 iulie 1869.

¹ Azi Valea Stejarului.

83

(1869 august), Șomcuta Mare. Relatare asupra desfășurării adunării generale a „Astrei“ în zilele de 10—11 august 1869 în Șomcuta Mare, la care au participat personalități ale vieții științifice și culturale ca, George Barițiu, Iosif Vulcan, I. V. Rusu, Iustin Popfiu ș.a., cu care prilej s-a și inaugurat primul „despărțămînt“ al Asociațiunii.

Az erdélyi román népművelési és irodalmi egyeslet nagy gyűlése.

Augusztus 10-én isteni tisztelet bevégzése után a nagyszámu, minden vidékről összegyűlt románság és több más nemzetbeliek is a vidék nagy termébe vonultak, hol, miután egy választmány által elnök Pap Laszló a gyűlés megnyitására szokásosan meghivatott, — reggel 10 órakor elnök, az egyeslet igazgató bizottságával a terembe lépven, harsány éljenekkel fogadtatott, ki elfoglalván elnöki székét, lelkesítő remek

beszédében bebizonyítá, hogy nem annyira a mult gáltó, s szerencsétlen törvényei és elnyomás, részvétlenség vagy gyávaság, mint inkább a tudatlanság voltak okai a románok hátramaradásának. Utalva az egylet kitűzött szép czéljára, fölhívja a tagokat munkasság kipotlandó a mult hanyagságát; — üdvözli Kövárvidék összes lakosait s a jelen lévőket, és ezzel a gyűlést megnyitottnak nyilvánítja. Elnök beszéde harsány éljenekkel fogadtak.

Elnök után a szót Buttyán László veszi, ki remek beszédében üdvözli az elnököt Somkut mezőváros részéről, — ugyan ezt teszi Fülep Sándor alkapitány is a vidék nevében.

Elnök felhívja a közgyűlést, hogy saját kebeléből 3 jegyzőt válasszon a közgyűlés jegyzőkönyvének vitelére; Elnöki előterjesztésre jegyzőkül megválasztatnak Papfy Justin Nagyvárad tanár, dr. Nikita ügyvéd és Pap Sándor, kik is elfoglalván helyeiket; a közgyűlési program szerint következtek: a) az egyleti titkár Rus János előterjesztése az egylet mult évi tevékenységéről, b) pénztárnok, Stezar kapitány előterjesztése, e szerint az egylet jelenlegi vagyona 40 ezeret meghaladja; könyvtár jelen nem lévén, a szokott előterjesztést nem tehetette.

A két előbbeni előterjesztés megvizsgálása és véleményadás végett 5—5 tagu bizottságok választattak, — nem különbben választatott egy 3 tagu bizottsági az egyleti tagok díjának beszédése és új tagok feljegyzése végett- és egy hét tagu bizottság a jövő évi budget megállapítása végett. — Ennek megtörténte után olvastatott több üdvözlőirat, nevezetesen Turinból, Fogarasból, Bécsből etc.

A programhoz képest elnök jelenti, hogy felolvasásra 5 értekezés jelentetett be: egy Rusu titkártól, más Vulcanától, harmadik Barițiu Györgytől, Papfytól és végre Buda Sándortól. Közkívánatra a közönség harsány éljénei közt a szöszékre lépett a nagy tudományu Barițiu és olvasott egy igen érdekes értekezést: *A nőnem neveltetéséről a román nemzetnél*. Utána Vulcan a költő értekezett *„A román nép jelleméről költészetében“* és végre Papfy tanár *„A nyelvről mint a nemzeti lét fő tényezőjéről“*.

Min három értekezés nagy tettszést aratott és értekezők több rendben éljenekkel szakítottak félben értekezésükben.

Az értekezések befejezte után diszebed tartatott, hol a toastirozók sorát elnök megnyitván, ki Ő felségére emelt poharat, ittak, Barițiu, az elnök, a szépnem és a „Gura Satului“ (Vulcanu) egézségére.

Este fényes bál a vidék házának nagytermében.

Augusztus 11-én 9-órakor megnyitván a gyűlés az értezesek fonalát Rusu titkár vette fel értekezővény *„A hazai történelem tanulmányozásának szükségessége nemzetiségi szempontból“* és végre Buda Sándor értekezett *„A népnevelésről“*.

Bologa Jakab, mint kiküldött választmányi tag, a kiküldött választmány véleményes jelentését olvasa fel egy még tavaly beadott indítvány fölött, vonatkozólag minden románok által lakott vidékeken alakítandó nép irodalomművelési fiókegyletekre. Az indítvány kevés módosítással elfogadtatott és annak végrehajtása a az igazgató bizottságra bízott.

Ugyancsak ő véleményes jelentést ad a Bécsi román ifjaknak egy kérő iratára, melyben tudatván, hogy miután sok fáradozás után a bécsi kormány csak 500 forint évi fizetést utalványozott a bécsi egyetemen emelt román nyelv és irodalom tanári állomás jutalmazására (szegény a bécsi kormányra és a bécsi egyetemre), — az egylettől segínyt kérnek hogy a tanár illően legyen fizetve. Határozatba ment, hogy az egylet kérje fel a bécsi kormányt, miszerint a Bécsben felállított román nyelv és irodalmi állomás kellő jutalmaztatásáról illően gondoskodni méltóztassék.

Pap József (Kolosvárról) folytatta a Bologna által megkezdett jelentések sorát, melyben több érdekes tárgy közül megemlítendőnek tartom, hogy az egylet iskolai könyveket akarván nyomtatni és kiadni, — az illető hitfelekezeti pöspökségek és ellen felszólálnak mint hogy iskoláik hitfelekezetiiek. Csodálatos módon tudva levő dolog, hogy a románoknak alig van 2—3 jó népnevelési tankönyv.

Pável marmarosí vicarius felolvasá a Szatmár megyei románoknak egy emlékiratát egy Szinerváralján felállítandó román gimnázium tárgyában. Pap Sándor (monostori) mint az egylet tagságidijak és új tagok öszeírása, Moldován a jövő évi budget megállapítása veget kiküldött bizottság előadója terjesztik elő jelentéseiket.

Nem különben a többi bizottságok jelentései is felolvastatván tárgyalattak.

Papfy előterjesztésére bécsi tanár. *Mussafia A.* egyleti tiszteletbeli tagnak nyilvánított, — a román nyelv és iradalom terén szerzett érdemeiért.

Végre a jövő évi közgyűlés augusztus 8 Naszódra tüzetett kán. (onicus) Anderkó az egyleti tagok részéről megköszönik elnöknek és az igazgató bizottságnak tett fáradozását és az ég áldásait kéri rájuk. Colcieru a Somkutiak részéről. Elnök.

Sietek, üdvözlöm Gróf úr alázatos szolgája Kozma Endre. Méltóságos gróf Teleki Géza urnak tisztelettel Nagy Somkut.

Art. St. Baia Mare, fond Oficiul parohial rom. cat. Baia Mare
act 63/1869, f. 1—3, orig., l. maghiară, sigiliu inelar aplicat în
ceară roșie.

TRADUCERE:

Maroa adunare a Asociațiunii transilvane pentru literatură și cultura poporului român.

La 10 august (1869), după terminarea serviciului divin, marele număr de români și de multe alte naționalități, întruniți din toate regiunile s-a retras în marea sală a districtului, unde după ce printr-un comitet președintele Vasile (L) Pop a fost invitat, după obicei, să deschidă adunarea — la orele 10 dimineața, președintele comitetului direcțiunii păsește în sală fiind primit cu răsunătoare urale de „să trăiască“, ocupându-și scaunul prezidențial. În insuflețita și superba-i cuvîntare el a demonstrat că nu atît opreliștile din trecut și legile nefaste, asupra rea, nepăsarea sau lașitatea au fost cauzele rămîinerii în urmă a româ-

nilor cît mai ales neștiința. Referindu-se la frumoasele scopuri pe care și le-a propus Asociația cere membrilor săi ca prin muncă să recupereze delăsarea din trecut. Salută pe toți locuitorii ținutului Chioar și pe cei prezenți în sală și cu aceasta declară deschisă adunarea. Invitarea președintelui a fost primită cu răsunătoare urale de „să trăiască“.

După președinte ia cuvîntul Vasile Buteanu care în superba-i cuvîntare salută pe președinte din partea locuitorilor ținutului Șomcuta. Același lucru îl face vicecăpitanul Alexandru Filip în numele ținutului (Chioar).

Președintele cheamă adunarea generală să aleagă din sinul ei trei notari, care să întocmească procesul verbal al adunării generale. La propunerea președintelui au fost aleși ca notari : Iustin Popfîu¹, profesor din Oradea, dr. Nichita avocat și Alexandru Pop, care și-au și ocupat locurile.

Conform programului adunării generale a urmat : a) Prezentarea de către secretarul Asociației, Ioan Rusu², a activității asociației pe anul anterior (1868), b) Căpitanul Stezar (Stejar) casierul, a prezentat raportul, după care averea în prezent a asociației depășește 40.000 (flo-rini), biblioteca neexistînd în prezent, raport nu a putut fi făcut. Pentru verificarea și expunerea părerii asupra celor două rapoarte prezentate mai înainte au fost alese comisii formate din cîte 5—6 membri ; — și de asemenea s-a ales un comitet format din trei membri pentru stringerea cotizației asociației și întocmirea evidenței noilor membri, — precum și un comitet din 7 membri pentru stabilirea bugetului pe anul următor. După acestea au fost citite mai multe telegrame de felicitare, în mod deosebit din Torino, Făgăraș, Viena etc.

Conform programului, președintele anunță că au fost prezentate pentru susținere cinci comunicări : una din partea secretarului Rusu, a doua a lui Vulcan³, a treia a lui George Barițiu⁴, a lui Popfîu și la sfîrșit a lui Alexandru Buda⁵.

¹ Iustin Popfîu (sec. XIX), profesor la Oradea, poet și publicist ; a colaborat la „Familia“ lui Iosif Vulcan cu versuri și proză, la „Transilvania“ lui G. Barițiu și la alte publicații românești. În 1865 face parte dintr-un comitet pentru „unificarea ortografiei române, iar în 1867 adresîndu-se fraților de peste Carpați îi îndeamnă să asculte „voturile celor 10 milioane de români“ și să dea o istorie critică a literaturii naționale conchinzînd că „cel ce va scrie aceasta, numai acela va scrie adevărata istorie a gloriei române“.

² Ioan V. Rusu, istoric și om de cultură transilvănean din secolul al XIX-lea, membru activ al „ASTREI“.

³ Iosif Vulcan (1841—1907) scriitor și publicist român (născut în Hodod-Belus). A publicat mai multe volume de poezii de inspirație patriotică, erotică și socială. Animator al culturii românești I. V. a fost inițiatorul și președintele Asociației pentru fond de teatru românesc în Transilvania și a înființat mai multe reviste („Umoristul“, „Gura satului“, „Șezătoarea“), cea mai însemnată fiind „Familia“, pe care a condus-o timp de mai multe decenii.

⁴ George Barițiu (1812—1893) om politic, ziarist și istoric român cu vederi democratice, personalitate proeminentă a revoluției de la 1848 din Transilvania. A fost președinte al „Astrei“ între 1888—1893 și membru al Academiei Române, de la înființarea acesteia.

⁵ Alexandru Buda (sec. XIX), om politic bănățean, unul dintre conducătorii românilor din Banat și Crișana în timpul revoluției de la 1848 ; deputat în parlamentul de la Budapesta.

La cererea generală, în uralele puternice ale auditoriului, a pășit la tribună marele om de știință Barițiu, care a citit o într-adevăr interesantă dizertație despre „Educațiunea femeii la națiunea română”. După aceasta a urmat Vulcan cu disertația „Poporul român în poezia sa” și la sfârșit profesorul Popfiu „Despre limbă ca conservatoare a naționalității române”. Toate cele trei disertații au reputat un mare succes, conferințarii fiind întrerupți în mai multe rinduri cu aplauze.

După terminarea disertațiilor a avut loc o masă festivă unde șirul toasturilor a fost deschis de către președinte, care a ridicat paharul pentru majestatea Sa, s-a toastat în sănătatea lui Barițiu, pentru președinte, pentru genul frumos și pentru „Gura satului” (Vulcan).

Seara a avut loc un strălucit bal în marea sală a districtului.

La 11 august la ora 9 deschiderea adunării a fost făcută de către secretarul Rusu cu disertația „Despre necesitatea de a studia istoria patriei din punct de vedere național” și la sfârșit Alexandru Buda cu dizertația „Despre educațiunea poporală”.

Iacob Bologa⁶, ca membru delegat al comitetului, expune raportul informativ al acestuia referitor la propunerea făcută încă anul trecut privind constituirea de despărțăminte ale Asociației pentru literatură și cultura poporului în toate zonele locuite de români. Propunerea, cu mici modificări, a fost primită și s-au dat asigurări comitetului direcțiunii de îndeplinirea ei.

De asemenea în raportul său informativ dă răspuns cererii tineretului român vienez prin care face cunoscut că, după multe eforturi, guvernul vienez a alocat pentru remunerarea pe un an a postului de profesor la catedra de limbă și literatură română de la universitatea vieneză numai suma de 500 florini (este sărac guvernul vienez și universitatea vieneză). Din partea Asociației cer ca subvenția să fie plătită dinainte. S-a ajuns la hotărîrea ca Asociația să ceară guvernului vienez că întrucît a înființat catedra de limba și literatură română să facă bine să se gîndească și la o remunerație corespunzătoare.

Iosif Pop (din Cluj) a continuat seria rapoartelor începute de Bologa. Dintre multele probleme interesante — ridicate — țin să amintesc faptul că Asociația ar dori să tipărească și să difuzeze manuale școlare. Împotriva acestui fapt protestează episcopiile confesiunii respective, deoarece școlile sînt confesionale. Este de mirat, fiind știut faptul că românii au abia 2—3 manuale bune de instrucțiune.

⁶ Iacob Bologa, om politic ardelean din secolul al XIX-lea, participant activ la evenimentele revoluției de la 1848—1849; consilier de tribunal. A fost și președinte al „Astrei” între 1875—1877.

Pavel⁷, vicarul Maramureșului, citește un memoriu al românilor din județul Satu Mare în problema înființării unui gimnaziu românesc în Seini. Pop Alexandru din Mănăștiur <Copalnic> despre modul strîngerii cotizațiilor și înscrierea de noi membri. Moldovanu, raportor al comitetului delegat, prezintă proiectul bugetului pe anul viitor.

De altfel și rapoartele citite a celorlalte comisii au fost dezbătute.

După prezentarea lui Popfii profesorul <universitar> vienez A. Mussafia a fost validat ca membru de onoare al Asociației pentru meritele sale pe tărîmul limbii și literaturii române.

La sfîrșit au stabilit ca adunarea generală din anul viitor să aibă loc la Năsăud la 8 august.

(Canonicul n.n.) Anderco din partea membrilor asociației mulțumește președintelui și comitetului direcțiunii pentru străduința depusă și învoca pentru ei binecuvîntarea divină.

Colceriu din partea șomcutenilor (aduce aceleași mulțumiri). Președinte.

Mă grăbesc, vă salută milostivul supus al domnului conte

Andrei Cozma

Teleki Géza

Șomcuta Mare

<Pe verso>:

Înălțimei sale onoratului domn conte

⁷ Mihail Pavel (sec. XIX), vicar al Maramureșului și apoi episcop. În 1868 cu prilejul adunării generale a „Astrei” de la Gherla a adresat o scrisoare în care făcea propunerea ca „Onorata adunare să binevoiască a adăuga către statutele Asociațiunii un articol în înțelesul căruia activitatea Asociațiunii transilvane se extinde și asupra comitatelor Maramureș, Satu Mare și Ugocea”.

84

1869 noiembrie 11, Baia Mare. „Preliminariul” și discursul rostit de titularul catedrei de limbă română de la gimnaziul din Baia Mare cu prilejul fondării „Societății de bibliotecă” de către elevii români.

Preliminari

Junimea română a Gimnaziului complet de Baia Mare, meditănd mai serios de a inventa un mijloc prin care să se cultiveze în limbă, a văzut de bine să fondeze una societate de lectură, pentru a cărei înființare, în numele junimei totale, s-au prezentat în 11/II. trei înși sestani¹ precum : Ioane Budu, Paul Demianu, Demetriu Pecurariu și doi rethori : Iului Pop și Vasiliu Rausu la M<ult> O<onoratul> domn Ioane Pop, profesore de limba și religione română, rugîndu-i întreprinderea maranimoasă a susamintitului respectiv domn profesor în astă privință, și-i adresînd

¹ Din clasa a șasea.

cea mai profundă mulțumită pentru neobosita-i energie cu care a îmbrățișat acest scop sublim.

În urma rugărei susamintîților cinci indivizi preaveneratul domn profesor a binevoit a conchema pre 14 noiembrie 1869 una adunare generală, în prezența junimei română totală a gimnaziului acestuia, unde afar de junii interesați au binevoit a lua parte una cunună prețioasă de oaspeți, împletită din cele mai frumoase și mai alese flori precum : re<veren>dissimul domn Theodor Sabo, paroh și vice arhidiacon în districtul Baia Mare, mult onoratul domn Ioane Pop, profesor român și catechet gimnazial, specta<tu>l domn Georgiu Pop, stima<tu>l domn Michaiu Lucaciu, cantore-învățătoriu român, domnu Andrei Budu a căroră anime dimpreună cu a noastre săltau de bucuria cea mai mare în momentul acest ponderos binevenit pentru noi.

Mult O<noratul> D<omn> profesor a deschis adunarea prin următoarea cuvîntare.

Iubiților tineri !

Veni-va primăvara pe cîmpurile noastre și pre noi dormind să ne afle ?, vă întreb eu pre voi cu poetul. Ascultați-mă dar cu atențiune, ca să-mi puteți răspunde cu seriozitate !

O idee maiestuoasă, care nobilitează anima (inima n.n.) cultivează mintea...² așteaptă de la voi împlinirea, realizarea ei.

Destul purtarăți și dorerea nepotinței... să vă îmbucurați dară astăzi că a sosit și pe seama voastră — ce ați așteptat cu așa mare dor — : epoca, timpul faptelor.

Și cine e acela dintre voi, care să nu se simte mareți, ajungînd timpul acela, cînd și el ar poate face ceva ?

Cu bucuria pociu eu exprima, dovezi ați dat despre aceea : că însătoșează după asta animile voastre.

Căci în zilele trecute ajunsem cu norocirea aceea că mă cercară dintre voi vreo 5 inși, provocîndu-mă să vă povățuiesc în ajungerea scopului vostru, care ar fi inventarea și realizarea unui mijloc ca și acela în care v-ați pote<a> înainta în cultura literară maternă.

Iubiților tineri ! Eu mă plec înaintea dorinței voastre, sum cu acord și încît atîrnă de mine, nici că voi cruța fatigiul³ meu, că cu înviețiunea-mi dîndă să vă pociu povățui la propășire.

Însă să facem una meditațiune, să vedem ce voiți, ce doriți voi studenții gim<naziului> de Baia Mare⁴, cu un număr imposant de 142,

² Punctele de suspensie apar de mai multe ori în text pentru a-i da o notă solemnă, de discurs.

³ Oboseala.

⁴ Gimnaziul romano-catolic din Baia Mare, continuator al vestitei „Schola Rivulina”, a fost frecventat pe tot parcursul existenței sale, pînă în anul 1919, de tineri români din împrejurimile Băii Mari. Mulți ani de-arîndul ei au format majoritatea elevilor gimnazialui. În anul școlar 1798—1799 în cele trei clase ale gimnaziului numărul lor se ridica la 56, pentru ca după 1850 numărul lor să domine ; 62 în 1857 din 114 elevi în cl. I—IV ; 123 din 212 în anul școlar 1868—1869 ; 103 din 180 în anul școlar 1873—1874. (A se vedea în acest sens și *Îndrumătorul în Arhivele Statului, județul Maramureș*), editat de Direcția generală a Arhivelor Statului din Republica Socialistă România, București, 1974, p. 236—238).

în un gremiu⁵, toți fiind iubitori a națiunii române, care <de> 18 seclii locuiește pământul acesta în care se află astăzi.

18 sute de ani... frumos tempu !... destul de lung a străsimți fericirea ce(a) mai mare,... însă altmintrea era : românii, fiii faimoșilor romani, cari cîndva domnia tot pământul aici în patria asta nouă, în Dacia Traiană... în decurgerea alor 18 seclii, cel mai de multe ori, pinea sărată cu lacrimi o mîncă. Ei cugeta că se vor avuți, de aur fiind plin cu de acela sînul patriei cuprînsă, și se-ntîmplă că cu un lucru omoritoriu de trup și suflet, l-a scos acela din adîncul pămîntului spre înfrumusețarea altora ; se întîmplă ca și rodul pămîntului, ce se da din darul lui D-zeu, după sudoarea românului să-ndoaie masa domnilor... ca din mielul a cărui iubit păstoriu românul era, s-a ospătat aceiași domni aristocrați, pe care-i avem din alte națiuni... așa aridea de noi fericirea.

Istoria trecutului nu se poate fi îndestulătoare... în cei dintîi 8 seclii n-am fost mulți, totuși eram împărțiți în provincii și asta e și cauza că venind ungarilor nu ne puturăm apăra, ci prin pacte ne unirăm cu dîșii, care pre încetu ne încorporară în regatul Ungariei, care regat dacă are locuri strălucite în istorie, cu acele ne lăudăm și noi, că am conlucrat și noi în acele.

Era însă ceva, care ca o sarcină nesuferavera se îngreuna pe umerii românilor : aceasta era sistemul casturilor, era magnați, nobili și plebei. Aristocrații domnea asupra poporului, fericirea sau nefericirea acestora era în mîna lor, și starea asta prin aceea era mai nesuferavera românului, că el pe aristocrații săi, îi avea din alte națiuni.

Cultura, literatura noastră era în stare decăzută, eram săraci, nu aveam școli, cu durere debue să mărturisim că domni noștri pre încet ne lăsară, trecînd la altă naționalitate mai privilegiată, și în trecut, ba încă și în prezent, mai cu seamă prin privați se fac institutele pentru înaintarea culturii.

„De multe ori trecură fantasia mea peste istoria trecutului nostru, și abia a aflat cite un loc, cite o întîmplare în tot trecutul nostru, la care cu bucuria a <a>vut poate petrece batăr un minut“.

Precum albinda nu rămîne pe drumul țării, că bucuria ritul cu florile lui îi dă ei, — așa voios o las și eu istoria trecutului nostru, trecînd cu bucurie la present, care-mi dă cea mai frumoasă speranță.

Așa e iubiților tineri ! zilele probei au trecut și nu numai că a rezistat românul valurilor care-l amenința cu perire totală, dar înmulțindu-se în număr, se află astăzi tot în acel pămînt, pe carele plin cu speranță l-au cuprîns înainte de 18 seclii... stînd înaintea unui venitoriu mai frumos căci :

Aristocrația fiind siliți de spiritul tempului au abzis de drepturile lor, sistema casturilor, epoca privilegielor, a încetat — altă fericire iar ne aprinse prin aceea căci împăratul Austriei, regele și principele românilor, care între strămoșii săi număra și pre românul Menu Morut, ne-a dat constituțiune, asigurînd drepturi egale tuturor popoarelor.

Așa dară, tinerilor, răsuflăm astăzi mai ușor, mai liber, și să dăm mulțumită lui D-zeu că ne-a dat a ajunge un present mai favoritoriu, și

⁵ Asociația (societate de lectură).

speranța la un venitorii mai frumos, în care speranță nici că ne vom înșela, dacă folosindu-ne de împrejurările prezente ne vom năzui a face atîta cît e cu putință, cu una silință înduplecată.

Națiunea română, amestecată în trecut de vitregia soartei, va să revie, să înainteze în cultura și limba cea mai armonioasă în lume, va avea o literatură amplă și mare și ajungerea acestora cu atît va fi mai ușoară, căci în vecini, în România, îi avem pe frații noștri, cari dintru un trecut doară și decît a nostru mai neîndestulătoriu, ajungînd la un liman dorit, cu pași giganti înainteză la perfecțiune, înavuindu-se cu tesauri scumpi în literatura lor, care e totodată și a noastră.

Acuma dar să ne medităm despre aceea că în lucru acest mai scump, înflorirea națiunii, cum am pote conlucra și noi? ce ar fi datorința noastră? și cum am pote împleti noi datorința ast(a) santă?

Vedeți în societatea umană, fiecare om cuprinde un loc, are datorii, ce-i defige locul cuprins, căci omenimea e un organ, e o mașină neîncetat lucrătoare, unde de la fiecare se așteaptă ceva, se poștește conlucrarea-i, și așa dar și de la voi iubiții mei tineri...

Și ce așteaptă de la voi națiunea? Națiunea română între alte multe înșetosiază după bărbați învățați, din cari să-și aleagă conducătorii, învățătorii și dirigătorii ei, căci de aceștia pînă acuma nu pre(a) are — înșetoșează după o literatură din care anima ei să se sature cu toate acele, ce-s bune și frumoasă, și după biblioteci, care sunt comoarele științelor... Și asta de la voi fiii mei așteaptă națiunea română, pre cari cu spese multe vă sustine la școli.

Și cu bucuria pociu zice eu, că voi v-ați înțeles pre mama voastră —, sunteți gata a vă usteni în folosul ei, căci pentru asta m-au cercat pe mine cei mai suslăudați 5 tineri — cerînd inviețiunea, eu iară pentru ace(e)a v-am poftit astăzi pe voi în localitatea asta, ca să vă întreb că dorul tuturor este năzuința asta laudavăra — și pentru aceea, v-am întreat: că venînd primăvara, să-mi răspundeți: oare dormind să ne afle? Și dacă răspunsul vostru e că: „nu“ dormind ci „în lucru asuînd ne va afla“, atunci să vă dau următorul sfat:

Încît cu puteri unite mari lucruri se pot face, folositoare, de aceea buna ocaziune ca întru un număr așa frumos vă aflați întru un gremiu și consotiți-vă pentru realizarea aceloră, ce la singuratici nu ar fi cu putință; întemeiați o bibliotecă și puneți temei la o școală literară!

Recunosc eu aceea că scopurile aceste nici a le apropia nu vom fi în stare în anii cei dintîi, însă noi prenumerăm că aceia care vor veni după noi, vor coace spicele și vor culege și fructe.

Iub(îți) tineri! să nu vă spărie pe voi debilitatea voastră, tina țipată de pe călcîi, că cărămida poate fi cîndva fundamentul unui edificiu mărețiu... te înfiorezi a te uita la virful unui copaciu binecrescut și acela cîndva numai o ghindă era...

Dacă în anul acesta ați pote strînge o sută de florini, ați cumpăra cărți, nevele și ați pune⁶ temei bibliotecii, care peste un deceniu ar custra⁷ o mie de florini; și cine știe, cîndva românii cu superbie ar arăta pe biblioteca gimnaziului de Baia Mare.

⁶ În original „ați puneți“.

⁷ Ar valora.

Apoi ca să vă dedați și să câștigați una desteritate în compuneri probative poteriile,... scrieți ori de ce temă câte un opusor, care critisîndu-se s-or pote scrie întru un tom început pentru aste elaborate...⁸

Și dacă le primiți, aste, acuma nu-i alta ce înapoi decit să alegeți, oarecari înși pentru elucrarea statutelor, după care să procedați apoi mai încolo, dacă mă veți recerca eu încă voi da inviețiuni (îndemnuri, sfaturi n.n.)

Și după aceea cu poteri unite la lucru ! Așa să fie !!!

Arh. St. Cluj, Colecția de documente, cutia nr. 18 „Cronica Societății de bibliotecă... Baia Mare“, f. 5—13, orig.

85

1870 noiembrie 17, Sighetu Marmatei. Apelul Societății de lectură a românilor din Maramureș trimis protopopului Vasile Mihalca în care, după ce se arată că scopul acesteia este răspîndirea printre români a culturii naționale, i se solicită sprijin material.

Stimate domnule și frate,

Toate popoarele deștepte a aduseră a-și asigura existența și a-și procura una soartă mai bună, viitoriu mai fericit.

Cultura națională este condițiunea cea mai eficace într-un realizarea acestor scopuri sacre pentru fiecare națiune.

Poporul român nu poate să rămînă îndărătul altor popoare, el încă este chemat a trăi și prospera prin cultura sa națională.

Societatea de lectură a românilor din Maramureș și-a dat misiunea generoasă de a răspîndi între români cultura națională. Ajungerea acestui scop recere concursul tuturor românilor binesimțitori și osebit înființarea unei Biblioteci, înzestrată cu toate produsele mai însemnate ale literaturii române și ale genurilor lumii civilizate.

Avînd încredere deplină în zelul și sentimentele d-tale patriotice și naționale, subscrișii venim a te ruga cu tot respectul și din toată căldura inimii noastre să binevoiești a contribui după puțință la adăugarea fondului societății noastre de lectură și a dona pentru biblioteca acestei societăți una sau mai multe cărți folositoare.

Domnii membri des lăudatei societăți sunt rugați cu asta ocaziune să nu întîrzie a-și răfui (achita n.n.) taxele obligate conform statutelor societății.

Sperînd că voia noastră modestă va afla răsunset în nobila inimă a Domniei Tale ne subsemnăm.

⁸ Pe lîngă „Cronica societății de bibliotecă“ s-a păstrat și un volum de „Încercări literare, elucrate de studenții români de Baia Mare“. Ambele volume aflate în manuscris, au foile de titlu scrise cu litere majuscule colorate în culorile drapelului românesc.

Din şedinţa Comitetului ținută la 17 noiembrie 1870, Sighetu Marmăției.

Simon Botezeanu
secretar

Ioan Pop
vice președinte

Artur Koman, *Documente istorice maramureșene*, Vișeu de Jos, 1937, p. 14—15.

86

1871 noiembrie 30, Seini. Scrisoarea protopopului George Maniu din Seini către Mihai Călinescu din Cernăuți, secretarul „Societății pentru cultura și literatura română în Bucovina“, privind expedierea banilor pentru lozurile vândute în favoarea societății.

Onorabilului domn Mihai Călinescu, secretarul Societății pentru cultura și literatura română Cernăuți, Bucovina.

Onorabile domnule secretariu,

Pe temeiul încrederii așezate în mine avui bunătatea, cu provocarea din 6 august a.c. a-mi trimite 30 bucăți de lozuri concesionate de către înaltul Ministeriu Vinez a le sorti în folosul fondului *Societății pentru cultura și literatura română în Bucovina* pe lângă notificarea : ca prețul acelor lozuri, după ce se vor cumpăra de către locuitori de a le avea per 50 hrițari de la un loz, în 15 florini, pe 15 noiembrie din a.c. să vi-l transpun, au de n-ar trece lozurile toate, cu prețul lozurilor cumpărate să vă retrimiți și lozurile necumpărate, ca spre a putea depune aiurea cu ele și spre a fi <de> față la controlare.

În urma acestei provocări și însărcinări plăcute, am onoarea, — deși cu 15 zile mai târziu de termenul <dat> de către onorabila domnia noastră prescript — ceea ce nu va face dară multă încâlceală în socotelile afacerilor lotariale, deoarece sortirea e de lipsă pe 18/30 decembrie 1871, a sustene aci închis prețul acelor 30 loturi în 15 fl. v. a. însemna-l-voi aci și pre cumpărătorii acelor lozuri care sunt :

1. Ioan Cozma, învățătoriu în Ilba nr. 4132.
2. Timoteu Bumb, învățătoriu în Săbișa, nr. 4131.
3. Ioan Calocianu, învățătoriu în Jojib, nr. 4137.
4. Ioan Bretanu, învățătoriu în Apa, nr. 4139.
5. Gavrilă Filip, econom <țaran n.n.> în Tăuții de Jos, nr. 4140.
6. Mihail Ghiriti, învățătoriu în Seini, nr. 4121.
7. Ioan Mich Ghiriti, învățătoriu în Seini, nr. 4120.
8. Teodor Bărgăuanu, econom în Seini, nr. 4145.

9. Ioan Murgu, iconom în Seini, nr. 4124.
10. Ioan Pop, preot în Ilba, nr. 4138.
11. Tot Ioan Pop, preot în Ilba, nr. 4150.
12. Vasile Șavanyu, preot în Somoștele¹, nr. 4130.
13. Tot Vasile Șavaniu, preot în Somoștelec, nr. 4136.
14. Tot Vasile Șavanyu, preot în Somoștelec, nr. 4128.
15. Tot Vasile Șavanyu, preot în Somoștelec, nr. 4135.
16. Tot Vasile Șavanyu, preot în Somoștelec, nr. 4133.
17. Tot Vasile Șavanyu, preot în Somoștelec, nr. 4134.
18. Vas Cionca, făt bisericesc în Seini, nr. 4141.
19. George Maniu, protopop în Seini, nr. 4148.
20. George Maniu, protopop în Seini, nr. 4149.
21. George Maniu, protopop în Seini, nr. 4147.
22. George Maniu, protopop în Seini, nr. 4146.
23. Teodor Roman, preot în Cicirlău, nr. 4143.
24. Georgiu Maniu, protopop în Seini, nr. 4142.
25. Teodor Roman, preot în Cicirlău, nr. 4126.
26. Tot Georgiu Maniu, protopop în Seini, nr. 4127.
27. Maria Siomlai, protopopeasă în Seini, 4144.
28. Laura Maniu, preoteasă văduvă, nr. 4125.
29. Emilia Maniu, iuvenișioară (tinără n.n.) în Seini, nr. 4123.
30. Victor Maniu, jurist în Pesta, nr. 4122.

Altfel poftindu-Vă rezultatul cel mai strălucit și progresul cel mai îmbucurătoriu și învingere deplină peste toate pedicele ce vă stau în calea prosperării.

Aduceți-vă aminte și de noi cei din comitatul Satumarelui, carii dorim a ne înființa aici un gimnaziu² — o condițiune indispensabilă și „sine qua non“ a existenței și menținerii noastre naționale aici în marginea românismului, ce poate, la timpul său, va implora ajutoriul material și moral a confrăților săi din Bucovina, tocmai așa cum și maghiarii bucovineni imploră ajutorul confrăților lor din Ungaria.

Seini, în comitatul Satumarelui, în Ungaria, 30 noiembrie 1871.

Prestimatoriu George Maniu, protopop

Arh. St. Baia Mare, fond Protopopiatul gr. cat. Seini, Protocol nr. 290/1871, f. 44—45, poziția 338, concept.

¹ Someșeni, județul Satu Mare.

² Se referă la proiectatele gimnazii românești de la 1850 din Baia Mare și 1861 la Seini și Șomcuta Mare.

1871 decembrie 15, Seini. Scrisoarea protopopului George Maniu din Seini, către Alexandru Roman, redactorul ziarului „Federațiunea”, căruia îi trimite contravaloarea abonamentului pentru un trimestru, cu referiri la climatul politic din comitatul Satu Mare.

Preaonorată Redacțiune,

Vă rog să aveți bunătatea a-mi trimite jurnalul „Federațiunea” pe trimestrul ianuarie-martie 1872.

Abonamentul în 3 florini îl închid aci.

Dacă s-ar întâmpla ca abonamentul să fie mai mult de 3 fl., ce va mai lipsi, voi suplini îndată.

Noi aici în comitatul Satumariului suntem luați la persecuțiune neroniană de către „Vodă” al nostru prin sateliții săi.

Dar viu este domnul și vom ști suferi bărbătește încă și pînă la martiriul singelui și nu ne vom abate de pre calea adevărului și a moralului nici cît e negru sub unghie !

Seini 15 decembrie 1871.

D-lui Alexandru Roman, redactorul „Federațiunii”

Arh. St. Baia Mare, fond Protopopiatul gr. cat. Seini, Protocol nr. 290/1871, f. 46, poziția 344, concept.

1872 decembrie 10, Baia Mare. Discursul de deschidere al adunării Societății de bibliotecă a elevilor români de la Gimnaziul ramano-catolic din Baia Mare, în care se pledează pentru unire.

Proinubiților frați !

În unire e putere
Și viață pentru noi !

G. Sion

Îndemnătoarele cuvinte ale poetului destul ne conving despre aceea luînd în considerațiune chiar și toată omenimea, sau pre deosebite scopuri înființate Societăți, precum științei, artelor frumoasă, înaintarea literaturii scl.¹ ori și ce asociațiuni și strînsuri scl. de cunva nu există acolo unire, le lipsește puterea aceea prin care se susțin și

¹ Folosit în original pentru etc.

care li-i fundamentul măreț cînd se amenință de pericol, fără unire nu le cură viața lin și fericit, ci sunt tot în preturbațiune.

Poterea din unire consistă tuturor puterilor trupești, precum și celor prin facultatea omului procreate, iară viața prin unire ne convinge despre îngrijirea aceea a lui D-zeu, că și omul în viață mai ales prin unire să-și vieze (asigure n.n.) fericirea.

Poterea din unire ne mîngie viața, iar viața cea liniștită și mîngaiată ne produce puterea, poterea care învinge toate greutățile ce domnesc asupra omenimei toată.

Căci cuvintele poetului „În unire“ scl. nu sunt acomodate numai către un popor sau ginte, fără cătră tot geniul omenesc. Unire și concordia ! anunță potintele vorbe a filosofilor, ce mai ales Historia ne-n-tărește, din istorie știm ce putere cuprinde în sine unirea cînd cetim că numai asta făcură multeori fericit poporul timpuri îndelungate, iară omul sau alt gubernatoriu ținînd strict între poporul său, precum de pildă : Alesandru cel Mare la macedoni, sau Carol cel Mare la franci, și-a(u) cîștigat puterea lucrurilor din afară (și) di(n) lăuntru folositoare în patria lor.

Iar unde nu există între omenie concordie și unire, slăbiciune domnește și discordia acolo.

Dar căutînd mai încolo pre cei de un sînge și de o mamă fii, ai căroră frați suntem, întreb : „Ce unitate ne voiește scumpa-ne națiune ?“ Unitatea ce aduce fericirea ei ! unitate ce o premărește, ce depărtează pericolul, unitatea ce o apropia în dulce consens și concordia cu alte națiuni.

Unitatea la care chemasă și poetul în doina sa nemuritoare pre fiii națiunei române :

„Ai să dăm mîină cu mîină
Cei cu inima română scl.
Eu ți-s frate tu-mi ești frate
În noi doi un sînge bate etc.

La așa puterea-le să crească prin aceea ce iară și poetul adeverește urm(ătoarele) :

„Unde-i unul nu-i putere
La nevoi și la durere
Unde-s doi puterea crește
Și dușmanul nu sporește !“

Care hore ne dispărînd, nedeslipindu-să de către anima româ-nului, totdeauna ne va spune : Unirea dă putere și viață, puterea în viață și viața în putere“.

Să ne unim dar în noi, să cugetăm asupra înțelesului cuvîntului acesta și să-l primim și noi la anima noastră. Știm, Societatea noastră numai așa se va susține, numai așa-și va arăta progresul, totodată folosul ei națiunei noastre, care mult așteaptă de la noi, dacă totdeauna într-un cuget, într-un simț ne vom uni în toate agendele ce sunt aju-

țarea și ajungerea scopului nostru, după cuvintele clasicului și nemuritorului poet Andrei Mureșianu².

„Uniți-vă în cuget, uniți-vă-n simțiri“ !

² Adunările generale ale Societății de bibliotecă se deschideau, începând cu anul 1870, cu „imnul național Deșteaptă-te române“. Aceste adunări au avut adeseori un caracter deschis, la ele a luat parte și un numeros public din oraș, în-deosebi părinți ai elevilor. Ele au încântat pe participanți cu frumoase coruri, dansuri naționale, creații poetice proprii sau ale poezilor români Vasile Alecsandri, Iustin Popfii, Iosif Vulcan, D. Bolintineanu etc.

Arh. St. Cluj. Colecția de documente, Cronica Societății de bibliotecă, Baia Mare, Cutia nr. 18, p. 112—114, orig.

89

1875 martie 15, <Sighet>. Extras din procesul verbal al adunării generale a „Asociațiunii pentru cultura poporului român din Marmureș“, în cadrul căreia dr. Ioan Mihalyi de Apșa, notarul Asociațiunii, a pledat pentru răspîndirea culturii naționale.

Adunarea acestei societăți umanistice, prin deciziunea din 26 august 1872, a fost însărcinată pre trei membri ai săi spre a face toate pentru realizarea mijloacelor conducătoare la înființarea unui institut, al cărui scop sublim să fie „cultura poporului român din Maramureș“.

Comisiunea exmisă, năzuindu-se din toate puterile să facă destul acestei onorifice și grele însărcinări, vine acum să susțină adunării generale spre noțiie eventualmintre spre aprobare următorul raport :

Precum ne spun statutele, două scopuri avea întruinirea noastră ; una de a crește și a forma învățători apți pentru școalele comunelor noastre confesionale, de a-i aplica în locul celor din sistema veche, carii pînă ce stăturăm sub jurisdicțiunea Muncaciului¹ nu putură ajunge pînă la cunoștința literelor străbune ; al doilea scop era înlesnirea învățămîntului superior prin înființarea unui alumneat², unde să se poată întreține tinerimea noastră studioasă, atît cei a părinților cu avere, cît și tinerii talentați, dar lipsiți de orice mijloace.

¹ Episcopie greco-catolică ruteană de care au aparținut pînă în anul 1824, respectiv 1853 și parohiile românești greco-catolice din fostele comitate Maramureș și Satu Mare și prin intermediul căreia autoritățile de stat maghiare au urmărit deznaționalizarea populației românești. În anul 1824 episcopul român de la Oradea, Samoil Vulcan a reușit să smulgă Muncaciului parohiile românești sătmărene din stînga Someșului, iar în anul 1853, prin înființarea episcopiei de la Gherla, s-au deprins și restul parohiilor românești greco-catolice din comitatele amintite de episcopia de la Muncaci (*Indrumător în Arhivele Statului județul Maramureș*, p. 243).

² Convict sau internat înființat și susținut de Asociațiunea pentru cultura poporului român din Maramureș pentru a facilita tinerilor români din județ posibilitatea frecventării școlilor secundare din Sighet.

Înființată într-o zi de entuziasm general în anul 1860, Asociațiunea noastră, în lipsa mijloacelor, nu fu în stare numai una din dorințele sale; și-a organizat la început un institut pedagogic, care din contribuiriile membrilor sub inspecțiunea preadementului vicar de atunci și ilustrului episcop de acum Mihai Pavel (repausat ca spiscop al Orăzii Mare), sub conducerea neobositului profesor Bușia, în decursul deceniului trecut a adăus cu mai mulți de o sută corul (numărul) institutorilor români, dintre care cei mai mulți fiind aplecați prin comunele noastre, prin luminile lor câștigate la acest institut fac servicii importante pentru cultura română.

Pînă în anul 1868 Asociațiunea noastră avea numai o existență precară, statutele ei, din cauze politice, nu s-au aprobat.

Fericitul, ministru ba(ronul) Eötvös, al cărui simț umanistic nimeni nu-l poate trage la îndoială, scoase și statutele noastre din pulberea pertractărilor oficiale și după unele modificări neesențiale le-a aprobat.

Urmă însă reforma învățămîntului elementar statorit prin legea din 1868. Dispozițiunile acestei legi în privința preparandiilor astfel de grele și de pretensive încît s-a părut la toți de consult a nu ne opune regimului, care avea intențiune să organizeze aici în Sighet o preparandie fără caracter confesional.

Institutul statului e în activitate din anul 1870. Erogațiunile acelui institut, ce e constrîns a le face în sensul legii amintite, trecu peste 15—16 mii florini, iar institutul nostru în anii cei mai buni nu avea nici 2.000 florini.

Dacă nu altele, acest singur dat e de-ajuns să fie justificată deciziunea adunării generale din 11 octombrie 1869, prin care s-a sistat cu vot unanim Preparandia română gr. cat. din Sighet.

La încetarea aceasta conlucrării și alte cauze: că comunele noastre erau acum prevăzute cu institutori pre mai multe decenii și cine ar fi avut voie a face sacrificii însemnate pentru generațiunea viitoare, sau pentru alte ținuturi, cînd lipsele zilelor noastre și a ținutului nostru sunt enorme!

Dar cu de-adinsul s-a lăsat un ram mai somtuos și mai puțin roditor, pentru ca să crească și întărească ramul celălalt al Asociațiunii; un ram mai practic și cu al cărui fructe sănătoase să se nutrească și generațiunea prezentă.

Acest ram este alumneatul român prevăzut în statute și numit prin acelea „Institutul Săn Vasiliu“.

În sensul acordului încheiat cu regimul ni s-a exoperat preainaltă rezoluțiune, prin care fondul intravilan al Asociațiunii se va putea întrebuința spre scopul exclusiv al alumneatului cu acel mic obligămint, că pe lîngă studenții școalelor publice din loc să fie primiți în alumneat și studenții preparandiei de stat pe speșele lor.

Pentru înființarea alumneatului era de primă necesitate a ne îngriji de capital pentru edificarea edificiului, care servind de o parte de localitate acomodată institutului, de alta parte avea destinațiune de a forma fondul cel mai sigur, venitele căruia să fie întrebuințate în folosul alumneatului.

Pentru procurarea capitalului s-a fost adoptată prin adunarea din 1869 proiectul de împrumut prin exmisiunea a lor 800 de acțiuni. Împrumutul era proiectat la o sumă de 20.000 florini, însă fără interuzuriu și cu o amortizare în răstimp de 20 de ani. Prin astfelu de condițiuni rezultatul proiectului n-a corespuns așteptării și adunarea generală din 1872 (august 26) a decis, ca să nu se întirzie mai mult cu fructificarea situațiunei locului de frunte, dar și cu averea de 2.000 florini, ce avea atunci casa Asociațiunei, să se înceapă zidirea în anul 1873 avînd incu-rajare și de la ilustritatea sa episcopul, fostul președinte al acestei Aso-ciațiuni, că veneratul capitlu diecezan ne va ajutora prin un împrumut de vre 10 mii și astfel s-a exmis această comisiune de trei cu însărci-narea de a contracta acest împrumut și de a comite toate pentru ridi-carea edificiului în acea parte ce poate fructifica cu securitate (...) ³

Și cine ar fi între noi să nu simțească o mare bucurie și insufle-țire numai la speranța aceea că în răstimp de cițiva ani vom putea să deschidem un institut național, în care să fie primiți 20—30 tineri ai noștri talentați, dintre aceia care nu sint în stare a-și continua studi-ile lor.

Simțim cu toții că suntem în stare foarte nefavorabilă în ori ce privință, vedem că civilizațiunea, progresul seclului ne-a găsit nepregă-țiți, așa zicînd în stare primitivă.

Instrucțiunea elementară se datează la noi abia de ieri, de alaltă ieri; în urma culturii, ce se dezvoltă, trebuințele poporului nostru cresc pre zi ce merge, iar puterea lui productivă fiind tot cea veche, nu e în stare să acopere toate acestea trebuințe și cu durere vedem prea mulți pierzîndu-și moșioarele lor rămase de la părinți.

E lucru dureros a vedea o mulțime de români pierzînd terenul de sub picioarele lor, pierzînd țarina cea sacră, ce i-a servit de refugiu în contra inamicilor externi. S-a zis cu mult adevăr că nu numai la periclu să fim îngrijați, fiindcă pacea e și mai periculoasă.

Noi, cari am apărat moșiile noastre în decurs de 17 seclii, chiar acum suntem amenințați a le pierde în timp de pace, acum cînd co-merțul și industria sunt pre calea dezvoltării.

Dacă privim la cauzele de decadență trebuie să observe ori și cine că pericolul provine din cauza că românul nu simțește nici o aplicare la comerț și industrie; unul e la noi, mai fără excepțiune în mînă necreștină, alta în mînă neromână.

Vreo cițiva funcționari, vreo cițiva preoți în zilele de acum, nu pot salva un popor întreg, dacă masa cea mare a lui rămîne tot masă crudă a seclelor întunecoase.

Institutul, ce are a se înființa, are să formeze dintre români și comercianți și industriași, are mai încolo să dezvolte trupul, inima și mintea generațiunii viitoare, care va fi mai fericită doară, de cum sun-tem noi.

³ Urmează amănunte în legătură cu procurarea banilor, pentru care unii fruntași politici și-au ipotecat averile proprii (vicecomitele L. Mihalca averea imo-bilă din Apsa de Jos pentru 9500 florini, dr. Ioan Mihalvi de Apsa averea sa din Șieu și feud pentru suma de 1200 florini). Alte amănunte se referă la efectuarea lucrărilor de construcție și plata datoriilor către băncile de împrumut.

Acestea dovedesc indelul că activitatea Asociațiunei ar merita o îmbrățișare mai caldă, o sprijinire mai vie din partea publicului român și cu de-adinsul din partea părinților cu familie.

Sunt convins că institutul va câștiga merite mari pentru răspîndirea luminii, dar atîrnă și de la sprijinirea publicului ca această lumină să ne lucrească mai curînd decît ar ierta mijloacele sale proprii ; și cine nu ar dori aceasta știind că nu este nimic mai frumos, nimic mai scump pe pămînt, decît lumina, încă și sfînta scriptură ne învătă că cel dintîi lucru al Creatorului era de a despărți lumina de întuneric, pentru că nimic mai bun, nimica folositor nu crește în umbră.

Precum nutreșmentul dezvoltării trupului, precum exercițiul dă membrilor tăria, dezvoltarea, tot astfel lumina instrucțiunii dă spiritului acea întinerire, acea putere care măsorează spațiile cerului și îmbrățișează lumea întregă.

Fără nutrire corpul lincește și moare, fără exercițiu, membrele amorteșc, fără educațiune sîntămintele virtuților și ale talenților pier, iar fără instrucțiune spiritul omului nu se ridică de fel mai presus de instinctul animalelor.

A sosit timpul suprem cînd trebuie să ne ocupuăm serios de noi înșine și să fim pătrunși de aceea că numai o educațiune națională poate să ștergă de pre fața noastră urmele rușinoase ale trecutului, dacă vom crește pentru patria comună pentru biserica și națiunea română, români culți, învățați, români liberi și virtuoși.

Tit Bud, *Analele Asociațiunii pentru cultura poporului român din Maramureș*, 1860—1905, edit. prin comitetul Asociațiunii, Gherla, 1906, p. 32—39.

90

1877 iunie 27, *Țirgu Lăpuș*. Scrisoarea lui Ioan Georgiu din Țirgu Lăpuș adresată președintelui comitetului din Brașov D. I. Manole prin care comunică suma colectată pentru soldații români răniți în războiul pentru independență.

Prea stimate domnule Diamandi I. Manole !

Am plăcuta fericire de a vă trimite 101 florini v. a. una sută unul florini v. austriacă, destinați ostașilor români răniți în lupta pentru Independența României.

Această sumuliță s-a colectat în cercul Lăpușului comit(atul) Solnoc Dobica. Românii din acest cerc și-au ținut de santa datorie a sucurge fraților de un sînge de peste Carpați, încît le-au conces giustările.

Iubim ca adevărați frați pre frații noștri <de> dincolo de Carpați, bucuria se poate ceti în fața fiecăruia român cînd aude despre brava oștire română și spiritul ce o animează.

O iubește fiecare și-i doresc succesul cel mai favorabil și strălucită izbândă contra inamicului seculariu; și totodată cu durere de inimă trebuie să audă calomniile contra fraților săi, carea cu atât o simte mai tare cu cât ea provine de la aceia cari împreună cu noi ar trebui să le sară întru ajutor, cari, dacă ar fi cumpănit lucrul bine, ar trebui să lase pe turc să piară în barbaria lui și să se facă aliații națiunii române, lingă care și cu care au de a împărți binele și răul pre venitoriu.

Cu această ocaziune-mi permit a vă saluta pentru zelul adevărat național ce vă animează și vă asigur de deosebita-mi stimă ce vă păstrez.

Stimătoriu frate : Ioanu Georgiu, paroh.

„Gazeta Transilvaniei”, nr. 50, din 12 VII 1877. Publ. de Al. Matei în „Almanahul Tribuna '76”, p. 74—75.

91

1877 iulie 21, Sighet. Raportul comitelui suprem al comitatului Maramureș către Ministerul de Interne al Ungariei privind situația economică, politică, socială și culturală a locuitorilor din comitat din care rezultă aspirațiile de eliberare națională ale populației.

35/el.

Máramaros megye főispánja

Nagyméltóságú magyar királyi Belügy Miniszter Úr!

(...)¹

Fő fontosságúak Máramaros megyében a nemzetiségi mozgalmak.

Hogy ilyenek léteznek és hogy a mostani keleti háború folytán a nemzetiségi aspirációk új tájat nyertek, az nem szenved kétséget — de a nemzetiségi zajangók itten főképp csak a papok körében működtek, és mostanáig nem terjeszték ki az igazásaikat a köznépre.

Az itteni nemzetiségi vezetőkre vonatkozó információim, még kevésbé mondhatók alaposoknak, úgy hogy az e tekintetbeni jelentésemnek beterjesztését még el kell halasztanom; — da amidőn megítem a lehető intézkedéseket a leginkább gravírozottaknak figyelemmel tarzására hézve, arról már is meg vagyok győződve, hogy ők csak is akkor fognának ártalmasakká válni, ha az igazásaikat a köznépre is kiterjesztenék a melynek iránya azonban nem fog nemzetiségi hanem csak socialisticus lehetni; mert csak is erre bír az itteni köznép értelemmel, főképp jelenleg amidőn az uzsorák és az oly drága törvénykezés következtében, a népnek elszegényedése mindinkább általánossá vált.

M.(áramaros) Sziget, 1877 jul. 21.

¹ Au fost omise date nesemnificative.

Arh. St. Baia Mare, fond Prefectura jud. Maramureș, Actele comitetului suprem, nr. 33/1877, concept.

1877 iulie 21,
Sighetu-Marmației
nr. 35 prezidențial

Comitele suprem al comitatului Maramureș

Preînălțimei sale domnului ministru de interne al
Ungariei regale !

(...) ¹ O importanță mare o au în comitat mișcările naționale.

Că acestea în prezent există nu ne îndoim și că aceste aspirații naționale au primit un nou avânt în urma războiului din Orient, — dar acești instigatori naționali se găsesc în primul rînd în sînul preoțimii, care pînă în prezent încă nu și-au extins instigarea lor și în rîndurile populației.

Este adevărat faptul că informațiile mele asupra conducătorilor naționali sînt încă puțin întemeiate, în așa fel că sînt nevoit de a amîna întocmirea unui raport detaliat în problema respectivă, dar cînd am luat măsurile necesare în vederea urmăririi persoanelor mai periculoase, am fost conștient de faptul că acestea vor deveni periculoase numai în măsura în care își vor extinde instigațiile lor în rîndurile populației; sensul acestor instigații în schimb nu va deveni național doar social; despre acestea mă convinge mentalitatea populației de aci, în special în prezent cînd în urma dobînzilor și a scumpetei, pauperizarea ei a devenit o problemă generală.

92

1877 noiembrie 8, Sibiu. Lista ofrandelor strînse de Victor Colceriu din Șomcuta Mare și Elena Pop (fiica lui George Pop de Băsești), publicată de Iudita Măcelariu.

Oferte în bani în favorul ostașilor români răniți din România liberă. Colectante Victor Colceriu din Șomcuta Mare, student în a 3-a cl(asă) normală :

Susana Popu-Saplonțiana 10 fl., Clara Nilvan 10 fl. Sandru Popu Mireșianu 10 fl., Franciscu Hosu Longin 2 fl., Ioan Balint 2 fl., Sandru Gh. Dragomir 1 fl., Iacob Marcu 2 fl., Teodor Blaga 2 fl., Elia Popu 1 fl., Ladislau Dragoșiu 5 fl., Alesandru Micu 1 fl., Ioan Pojaru 1 fl., Maria Ciuleanu 1 fl., Ioan Abraham 50 cr(eitari), Ioan Indre 60 cr., Stefan Tămași 1 fl., Stefan Lenghel 1 fl., Alesandru Nistor 1 fl., Mihai Catulu 50 cr., Gavril Dragoșiu 1 fl., Ioan Pop 1 fl., Petru Danțiu 1 fl., Maria Georgiu 10 cr., Ignat Buchșie 50 cr., Hirsh Natau 1 fl., Iosif Pop jun(ior) 1 fl., Victor Nilvan 4 fl., Ioan Marcu 50 cr., Eleonora Rațiu 1 fl., Iuliana Buteanu a László (a lui Vasile), 50 cr., Vasile B.

Indre 5 fl., Hirsch M. Iosef 40 cr., Heinrich Somer 2 fl., Ioan Trifu 1 fl., Ioan Nistor 1 fl., Ioan Ilieșiu 1 fl., Ioan Doroșiu 1 fl., Andrei Betoki 1 fl., Vasiliu Ardeleanu 2 fl., Pelagia Pop 2 fl., Basiliu Buda Chioreanul 1 fl., Vasiliu Cozmuța 10 cr., Gavril Buda 1 fl., Bele Macaveri 50 cr., A Popu Monostoreanul 10 fl., Ioan Buteanu 50 cr., Ioan Popu 1 fl., Ioan Hosu 5 fl., Theodor Chisuiu 50 cr., Ioan Ciulean 1 fl., Ioan Dote 50 cr., Cineva 1 fl., Merschkovits Moise 50 cr., Ioan Petrișoru 1 fl., Rosalia Colceriu 1 fl., Aurelia Colceriu 20 cr., Eugenia Colceriu 2 cr., Elena Colceciu 20 cr., Victor Colceriu 40 cr., (s-a socotit în postporto). *Suma totală* 108 fl. 20 cr.

Prin domnișoara Elena Popu din Băsești : de la d<omnul> Stefan Pop, paroch în Babția 6 fl. în argint.

Iudita Macellariu
collectantă

Gazeta Transilvaniei, 1877.

93

1877 <noiembrie>, Vișeu de Sus. Scrisoarea farmacistului maramureșean Filip Mihalca, adresată Crucii Roșii de la Iași, prin care se oferă să plece în România pentru îngrijirea ostașilor români, răniți în războiul pentru independență.

Avînd dorul de a fi în starea bravilor ostași răniți în lupta prezentă, în sfera mea la una apotheca¹ cu ajutor a servi, mă rog de cumva e lipsă, pe timpul cît va dura lupta, să fiu chemat.

Atestate despre aptitatea și moratitatea mea la cît favorabil eu în persoana le voi duce — în favoarea mea pot documenta că sum acuma de 6 ani continu în apotheca, din cari unu și jumătate am una apotheca cu cea mai bună laudă am admanuatus ca adjunct nediplomat.

De cumva mi se va preferi rogarea sum rogatoriu să fiu instiințat despre condițiunile cari le-aș avea, — și nefiind în stare toate cheltuielile pînă la Iași a le suporta, mă rog barem de la Suceava pînă la Iași biletul de cale ferată să mi se dea fără taxă, fiind gata ori în care oră a ocupa locul. Sum al zeloasei Societate.

Filip Mihalca, român, adjunct de farmacop din Vișeu Superior, Ungaria, comitatul Maramureș.

Orig. la Bibl. Acad. R. S. România, nr. 3296, f. 117, publ. în *D.I.R. Războiul pentru Independență*, București, VII. 1954, p. 771—772.

¹ farmacie.

1877 decembrie 4, Baia Mare. Scrisoarea Ghizelei Cresta Drumariu din Baia Mare către redacția „Gazeta Transilvaniei” privind ofrandele strinse de ea pentru ostașii români răniți în războiul pentru independență împreună cu lista donatorilor.

Ajutoria pentru răniți

Comit(atul) Satu Mare, Baia Mare, 5 dec(embrie)

Prea onorată redacțiune! Cuprinși de compătimiri pentru frații noștri români, cari singurează pe cîmpul de luptă, ne grăbim cu toată căldura animei a concurge între ușorarea durerilor vulnerațiilor (răniților n.n.), alăturînd suma colectată de 120 fl. 18 cr. v. a(ustriacă). Tot cu poșta de astăzi am onoare a trimite și 13 kilogr(ame) 29 de grame scame.

Rogîndu-vă cu tot respectu să aveți bunătate toate a înainta la locul menit, iar pentru legitimare a publica toate ofrandele după listele aci acluse în prețuita foaie a D(umnea)voastre.

Cu toată stima onoratoare Gizella Cresta Drumariu
colectantă

Lista ofertelor în favoarea vulnerațiilor (răniților n.n.) armatei române, colectate prin subscrisa :

Ștefan Bîlțiu, protopop în Baia Mare, 2 fl., Sandru Catona, avocat 2 fl., Vas(ile) Cosmuția, preot în Ferneziu, 50 cr., Mich(ail) Lucaciu cant(or)-doc(ent) în Baia Mare 50 cr., Ioan Cârțiția, făt, 30 cr., Athan(asia) Mureșianu, direct(or) la băi (mine) 2 fl., Șt(efan) Popu, profesorul limbei române 1 fl., Iacobu Popu, preot în Sișești 1 fl. Următorii domni și doamne din Baia Mare : Ioan Triffu, avocat 5 fl., Budu Sandoreasa, neguțătoare 50 cr., N.N. 50 cr., Toth Eleonora 1 fl., soția lui Matéfi Francisc 1 fl., Egy valaki (un oarecare) 1 fl., A. I. Popsiaru, esact(or) mont(anistic) (contabil minier) 2 fl., Ioan Drumariu, avocat 5 fl., domnișoara Luizuca Drumariu 2 fl., d(oam)na Văd(uva) lui Sim(ion) Cresta Ana Mureșianu 20 fl., Petru Petrovanu, not(ar) în Săcălășeni 1 fl., Ioan Anca 1 fl., Un compătimitor, posesoru din Remetea (Chioarului) 5 fl. ; Următorii d(om)ni și d(oam)ne din Somecuta Mare : Vas(ile) Dragosiu, avocat, 5 fl., Elia Pop 1 fl., Teodor Blaga 1 fl., dr. Colceriu, medic 1 fl., Florian Nilvan, avocat 1 fl., Moritz Herskovics econ(omu) 1 fl., d(oamna) Pelagia Popu, învățătoareasă 1 fl., d(oam)na Rosa Cotoțiu 1 fl., Iosif Popu ad(vocat) 2 fl., Moga Odön, jude poces(ual) (de plasă), grof Teleki Sándor ifj(u) (junior) 2 fl., Egy valaki (un oarecare) 50 cr., dr. Takacs S., medic 1 fl., Egy valaki (un oarecare) 1 fl., un român 1 fl., Andrei Medan, posesor, 2 fl., d(omni)șoarele Biri și Roja Hossu 1 fl., Egy valaki (un oarecare) 50 cr., Vas(ile) Indre avocat 2 fl., I. Dale

preot din Remetea <Chioarului> 1 fl.; Următorii d<om>ni și d<oam>ne din Baia Mare : Szivesen (cu plăcere) 50 cr., Szivesen (cu plăcere) 50 cr., d<oam>na Zina Popu 1 fl., Vigdorovits Aser, negoț. 25 cr., Valaki (oarecine) 80 cr., Szivesen (cu plăcere) 50 cr., Un compătimitor 2 fl., d<oam>na Nina Măgureanu 65 cr., iară d<oam>na Nina Măgureanu și d<omni>șoara Maria Coti 1 fl., 43 cr., N.N. 90 cr., Homola diregăt<or> montan<istic> (funcționar minier) 1 fl., d<oam>na Ath <anasie> Mureșian 1 fl., d<oam>na Antonia Maar 1 fl., Emiliu Hossu, cand<idat> de ad<vocat> în Șomcuta Mare 1 fl., Ioan Hossu 1 fl., Iacob Marcu, notar în Berchez 1 fl., Ioan Dosa, preot în Secălășeni 1 fl.. Comuna Săcălășeni 4 fl., 80 cr., Hers Abraham, posesor 50 cr. Takats Károly 30 cr., Frenkel Volf, negoț 56 cr., Georgiu Pityik direg<ător> 1 fl., Jeremia Ratiu, notar 50 cr., Tetisiu <Chechis> : Vas<ile> Dragosiu, preot 1 fl., Dem<etriu> Dragoșiu preot 1 fl., Szellemi, direg. mont. în Baia Mare 1 fl., Dem<etriu> Mureșianu preot în Săsariu 1 fl., 50 cr.; din Baia Mare : Gyenge Soma, direg. mont. 1 fl., Binder, pénztárnok (casier) 50 cr., Ilie Bucsia, notar 1 fl., Veturia Maria Bucsia 1 fl., Ema Bucsia 1 fl., Linca Bartianu din Ilba 5 fl.

Colecta d<omnu>lui dr. Sandrianu medic în Baia Sprie : Munteanu, preot 1 fl., Din Sișești : Iacob Popu, preot 2 fl., Băbanu docinte 25 cr.; Din Baia Sprie, Bohn, pleban-canonice tit<ular> 1 fl., Szmik direg. mont. 1 fl., Schmidt L. 30 cr., Bradotka 40 cr., Bojthar senat<or> 40 cr., Sandru Nistor, esactor 1 fl., N.N. es<si> M.N. 1 fl., 30 cr., soția lui Varga Vilmos 1 fl., Salamon 30 cr., N.N. 30 cr., Dr. Sandrianu medic 4 fl., 75 cr., Ioan Câmpăneanu, preot în Grosi 1 fl., Vas<ile>, Popu preot în Bușag 1 fl. *Suma totală* 140 fl<orini> 18 cr<eițari> v<alută> a<ustriacă>.

Semnat în Baia Mare, 4 dec<embrie> 1877

Gizella Cresta Drumariu
colectantă

Lista ofertelor de scame, comprese etc., colectate în favoarea vulneraților prin subscrisa :

D<oam>na Ana Dosa, născ<ută> Sima, din Secălășeni, 1 kilogr<am>, 5 gr<ame> scame, vâd Sim<ion> Cresta născ. Mureșianu din Baia Mare 2 kilograme scame, 8 comprese; d<omni>șoara Terezia Zoicași din Mocira 1 kilogram 4 gr. scame; Botta Boroșiu din Satu Nou 42 gr. scame; Toth Roza din Baia Mare 32 gr. scame; d<oam>na Maria Catocea născ. Silagyi din Baia Mare 33 gr. scame; d<omni>șoara Bartos Berta din Baia Sprie 22 gr. scame; Din Baia Mare : d<oam>na Emilia Popu Lem<ényi> 84 gr. scame; Berta Terebesy 55 gr. scame; domnișoarele Elena Biltiu. 50 gr. scame; Elena Lucaciu 83 gr. scame, 8 comprese și 1 per<eche> vestimente albe; Emilia Manu din Seini 1 kilogram 65 gr. scame; d<oam>na lui Athasie Mureșan din Baia Mare 35 gr. scame; d<omni>șoara Szmik Gisella din Baia Sprie 22 gr. scame; d<oam>na lui Ion Câmpăneanu din Grosi 1 kilogram 18 gr. scame; d<omni>șoara Emilia Popu Erdelyi din Baia Mare 65 gr. scame; d<oam>na Maar Antonia 25 legături, d<oam>na vâd. Simoneasa Cresta 40 legături; d<omni>șoara Lizuca Drumariu 50 legături.

Suma 13 kilograme 29 gr. scame, 16 comprese și 1 pereche vest-minte albe.

Baia Mare, 4 dec<embrie> 1877.

Gizella Cresta Drumariu

„Gazeta Transilvaniei”, din 4 16 decembrie 1877.

95

1877 decembrie <25>, Șomcuta Mare. Apelul învățătorului Ilie Pop din Șomcuta Mare prin care își îndeamnă colegii de breaslă la adunarea de scame pentru soldații români ce luptă pentru independență națională.

Onorate d-le redactor !

Numele de român, ce-l port cu fală și care astăzi atrage asupra-și atențiunea Europei întregi, datorinția ce-mi e impusă prin legătura de sînge, simțul uman și filantropic, împregiurarea că rarul eroism al bravilor descendenți ai lui Traian, Ștefan și Mihai au reîmprospătat la Grivița gloria străbună, toate acestea m-au obligat la împlinirea uneia din cele mai sante datorințe de a contribui după potință la alinarea dorerilor scumpilor noștri confrăți din România liberă, cari singerează în lupta contra despotismului asupritoriu, în contra semilunei.

Eu sum învățător și ca atare trebuie să o spun sus și tare că, noi învățătorii de dincoace de Carpați trăim în astfeliu de împregiurări încît cei mai mulți nici cu „denariul văduvei” nu putem concurge, nici în cazul cel mai de lipsă. Dar altă cale ne e deschisă spre a întinde astăzi ajutoriu confrăților de dincolo : a cîștiga scame. Și aceasta o poate face oricare, din colegii mei învățători. Eu am făcut așa : după ce am cîștigat cirpele, am numit un loc unde adun junimea — fie seara spre sărbătoare, ori, chiar duminica după vecernie — după ce le-am arătat cum se fac scamele. să te fi uitat, îți era drag să-i vezi cum le făceau. Așa mi-a succedat că am făcut 9 chilo <și> 80 deka scame, care le-am și trimis doamnei Iudita Măcelariu spre a le înainta societății „Crucea Roșie”, care au dat în Șomcuta Mare următorii : Ladislau Meciu, Mitru Bozo, Ioanu Bozo, Teodoru Bozo, Cantoreasa, B. Ioanu, B. Gafie, B. Marișca, B. Ioanu Dochie, Gecie, B. Ilie, Chișiu, Tibil, Varga, B. Alexa, B. Mihai. Ladislau, perceptorul, M. Ștefan, M. Lupu, D. Ioan, Uția Ioan, iară din comuna Posta și Săpîia au dat : Afimie Bucșie, Fl. Tibil, Iuliana Denuțiu, Maria Mureșian, Maria Pop, Maria Nistor, Maria Dragoșiu. La facerea scamelor au escelat cu diligenția fetițele : Floarea Bozo, Eleonora Meciu, Iulia Bozo, Paulina Meciu, Maria Buda, și junii : Ioan Uția, Vasiliu și Ioan Buteanu, Sandru și Ioan Buda, Vasiliu Hertșeg și Ioan Buteanu cel mic.

Înceind recomand cu tot deadinsul colegilor învațători acest mod de a întinde ajutoriu celor ce luptă căci „Oastea e creștină, devisa-i libertate și scopul e prea sant“.

Elia Pop
înveț. norm.

„Gazeta Transilvaniei“, nr. 101 din 25 decembrie 1877. Publ. de Al. Matei în *Almanahul Tribuna*, 1976, p. 75—76.

96

⟨1877—1878, *Sîrbi*⟩. Poezie scrisă de Laurențiu Mihalyi prin care se urmărea deșteptarea sentimentului național la compatrioții săi maramureșeni.

Ecoul ¹ Patriei.

Ecoul ce sus zboară pe pene de vînt
Din cap de rezel aclamă cuvînt
Trist este cuvîntul și dulce totuși
C-o maică duiosă se roagă de prunci
Și țara ca fulger o cutreieră
Ci ginta română se de-mbucură.

„Cumbate“ zise a mei fii ce m-ați părăsit !

Au maică decît mine ați alta găsit ?

Ia umblați ma(i) aproape în urechi să vă spui

Căci loc renegaților în lume nu-i !

Sus l-arme, că maica sosește la voi

Romană prăsilă, nepoți de eroi !

Eu vin să roștiți, recunoașteți amu

Căci vi-s buna maică, nu vitregă, nu ?

Eu v-am dat a voastră voroavă pe rost

Pieptu-m(i) ce-l sugeți fuse leagănu vost

Dar sântul sîn cum mi-i(i) rănit ah, vedeți

Cum mi-l săbiară inimici șugubăți.

Stîrpiră o maică de prunci să rămîn

Însumi ca ș-o umbră, și pruncii mișei

Cum din cea elegantă mă dislacera

Ș-o tearfă de schlendrie mă-n fășura

Cum din mineralele de bunătați

Se-ngrășă strein din a mele cetăți

Cum din sănătoasă o bolnică gemu

Din harnica oara nemernică sum

Cum sum ticăloasă, nu cîndva visam

Căci eu ca edinu frumoasă eram.

¹ În original echul.

Dar l-arme ! că maica se roagă de voi
 Romană prăsilă, nepoți de eroi !
 Ah somn ca de moarte românii adorm
 Din ei nu găsesc apărindu-mă om
 Ș-eu lor decît un nume rece numai
 De vitregă alta nemic să rămii ?
 Doar ei din a lor mică vîrstă curînd
 Sunt mame de limbă streină sugînd
 Din dinsele o alta a nervurilor
 Schimbînd firea sunt idoli-nchinători ?
 Răbdați de puteți dar apunerea mea !
 Toți șerbi să vă apoi ocărască lumea !
 Ecoul tăcu... dar trezi somn comun
 În rezelul sfînt și românii apun
 Că-n cîmp de rezel eroii nepoți
 De-a maicii dor într-aripaseră toți
 Ș'echul românimea cuprinseră cînd
 De patria liberă fost-a visînt,
 De Daco-Romania fost-a visînd.

Laurențiu Mihalyi

Arh. St. Baia Mare, Colecția de documente, Acad. dr. Ioan Mihalyi de Apșa, inventar nr. 443, dosar 6. f. 38—40, orig.

97

1885 martie 1, Brașov. Scrisoarea lui George Barițiu către vicarul Silvaniei Olimpiu Barbulovici privind activitatea băncii românești *Albina* din Sibiu și necesitatea afirmării românilor pe tărîmul vieții economice.

Reverendissime Domine !

Vă mulțumesc din suflet în numele meu și al unor amici intimi ai mei din Sibiu pentru cuprinsul amabilei scrisori din 20/II.

Este regulă generală a institutelor de bani și a comerțului a observa în cele mai multe afaceri și dacă s-ar putea în toate, strictul secret bunăoară ca strategie.

Natura comerțului cere așa.

„Albina” este foarte tare luată la ochi și pîndită, iară de 3 luni încoace ziarele din Cluș zbiară asupra ei ca din țepă, mult mai tare decît asupra jidovilor.

De vreo doi ani au început să ceară mulți gentry¹ bani de la ea. De vreo doua luni însă nu se dă mai la niciunul. Dară ce e drept, moșii

¹ Pătură a nobilimii maghiare îmburghezite din Transilvania care nepuțindu-și cîștiga existența, a urmat studii secundare sau universitare și a intrat în aparatul de stat.

se cumpără atunci cînd ele vin la tobă și mai totdeauna cînd vine cîte o comună întreagă, sau o frunte de oameni din comuna și zic : „Măria sa au sărăcit, i se vinde moșia ; voim să o cumpărăm noi ; să ne dea „Albina“ bani pe 20—25 de ani, căci ia ipotecă triplă“.

Operațiuni de acestea se fac și „Albina“ le ține de cele mai salutare din toate punctele de vedere. Da, este război economic acesta, pe care trebuie să-l purtăm din toate puterile, în tot cuprinsul țării, dacă voim să mai existăm și să avem în adevăr patria noastră !

În 26 martie se va ține adunarea generală XII la „Albina“ și cred că dividendă va fi iarăși 10%. Acțiunile sale sunt urcate cu 30% peste al pari, iară din scrisurile sale beneficiază în loc de valoare pînă la 200.000 florini cum se calculase la început, sunt vîndute la peste 400.000 din cauza că au ipotecă triplă și dau 6%. Din această cauză restanțele se vor înnoi pe la Cluj și pe aicea.

Aceasta spre frățească informațiune în preziua plecării în o țară mai călduroasă, pe vreo lună de zile.

Al Reverentiei Voastre cel mai devotat
G. Barițiu

Arh. St. Baia Mare, Colecția de documente, inv. nr. 436 act nr. 22/
1885, orig. Publ. în „Revista Arhivelor“, an. LVII, vol. XLII,
nr. 1, 1980, p. 73.

98

1886 mai 9, Brașov. Scrisoarea lui George Barițiu către protopopul Alexiu Berinde din Seini prin care își exprimă mulțumirea pentru înființarea unei bănci românești de credit în această parte a Transilvaniei.

Admodum Reverende Domine ¹ !

Preastimata D-voastră scrisoare și *statutele societății Dv. de credit și economie*, înaintate la adresa mea din 19 martie la Sibiu, le-am primit și cetit aici în Brașov numai după ce mi s-au transmis de la Sibiu aici, unde petrec la două fiice ale mele măritate în loc și unde, după moartea soției mele, în timpul în 3 decembrie anul trecut, mă aflu în afaceri familiale pînă 20 mai, cînd mă voi întoarce la Sibiu.

M-am bucurat cu atît mai virtos de întreprinderea Dvoastră, cu cît doream mai mult ca să ne vină o știre ca aceasta și din acelea comitate locuite de români, după ce în Transilvania lucrează „Albina“ ² de

¹ Alexiu Berinde (1844—1923), colaborator apropiat al lui Vasile Lucaciu, împreună cu care a înființat o bancă populară de credit la Seini.

² „Albina“, institut de credit și economii fondat la Sibiu în anul 1871, cea mai importantă bancă a românilor transilvăneni, cu sucursale în București și în principalele orașe din Transilvania.

14 ani cu prea bun succes și după ce în anii din urmă s-au mai înființat societăți românești de credit și economii pentru popor în Făgăraș, în Orăștie (Szaszvaros), în Deva, Reghin, Cluj, Timișoara în Banat, una mai veche în Năsăud, iară de 3 ani o filie sănătoasă a „Albinei” în Brașov.

Toate acestea, iar mai virtos „Albina” salvară și pînă acum sute de case și moșioare românești de instrăinare și pe familii de ruină totală, iară la altele și mai multe le-au ajutat a cumpăra de veci mai multe mii de iugăre. S-au cumpărat și cîteva moșii mai mari în valoare de la 30 pînă la 80 mii de florini pentru unele comune românești ai căror locuitori le împart între sine, sau le folosesc în comun; și această programă se realizează mereu.

Era timpul suprem ca să se arunce și românii pe terenul acesta de activitate, punînd umăr la umăr !

Eram profesor tinerel la liceul din Blaj pe cînd, aflîndu-mă cu doi colegi, Timotei Cipariu și S(imion) Cristorianu în o societate mică de neromâni descoperisem o maximă secretă care mi se formula așa : „Este pericol mare pentru noi ca să suferim pe valachi a-și face capitaluri de bani și a-și cîștiga proprietate de pămînt și mici realități pe la orașe și cetăți”.

Curat în acest înțeles îmi vorbise în august 1845 consilierul de curte Semlyai în Viena.

De la 1861 și mai virtos de la 1868 acea maximă tilhărească o am auzit și o am cetit de nenumărate ori la nenumărate ocaziuni, pînă cînd în decembrie 1884 cetirăm în ziarele din Cluj unele ca acestea : „Vai de noi și noi ! Am ajuns ca și inteligența valahă și popii valachi să aibă capitaluri de bani și iacă, blăstămata „Albină” și Blajul cel afurisit ne cumpără moșiile”.

Tocma pe atunci Blajul (fondurile șuluțiane) era să cumpere un domeniu vecin cu 380 mii, dară nu l-au lăsat, ci l-au vîndut la un german Haller cu 360 mii !

Faciamus Valachos primo miseris dein servos, dein magyaros aut vero patria exterres. Aceasta și altu nimic.

Sau să-și ajute românii ei înșiși, sau că vom peri în toate înțelesurile. Și să o știe preoții românești, că de nu vom ajuta pe popor

³ Urmează cîteva amănunte neimportante. Vezi „Revista Arhivelor”, an LVII, vol. XLII, nr. 1/1980, p. 75.

⁴ Ioan Vancea de Buteasa, episcop la Gherla din anul 1854, iar din 1868 arhiepiscop al mitropoliei de Alba Iulia și Făgăraș.

⁵ Ioan Mențianu (sec. XIX) episcop al Aradului, apoi mitropolit la Sibiu, membru al Casei magnatilor.

⁶ Mihail Pavel, (sec. XIX) vicar foraneu al Maramureșului din anul 1872, apoi episcop.

⁷ Ioan Popasu (sec. XIX) protopop, a făcut parte din „tînăra pleiadă” G. Barițiu, Iacob Mureșianu, Ioan Bran și Paul Vasici care, sosiți la Brașov, au reușit să intensifice viața culturală și politică românească, de numele lor legîndu-se cîteva realizări de prestigiu ca „Gazeta Transilvaniei”. „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, Gimnaziul românesc (1850) ș.a.

⁸ Ziare înființate de G. Barițiu.

⁹ Idem.

cu consiliu și cu exemple, ca să câștige și să păstreze cu grija, în 30 de ani acest popor va avea popi calvini și jidovi renegați de aceia care de exemplu în Moldova se botezau până acum de câte 2—3 ori în religiu-nea ortodoxă pentru bani, spre bucuria unor călugări proști (...) ³

Rog pe Dumnezeu părinților noștri ca cel mai puțin două mii de preoți de ambe confesiuni românești să urmeze exemplul Reverendissimei Voastre, fără zgomot, fără paradă, însă pe calea legii. Să nu-i jeneze obrăznicile fanaticilor și ale renegaților, cum nu jenează pe unu Vancea ⁴, pe unu Mețianu ⁵, Pavel ⁶, Popasu ⁷, pe atîția protopopi și preoți membrii în direcțiunea susamintitelor institute de bani.

Ați binevoit a memora ceva despre articuli mei din *Observatoriu* ⁸, cu cari îndemnam pe români la diligenție, labore, câștig și păstrare. Ei bine, acelea doctrine se continuă în *Transilvania* ⁹, foaia Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român, care se publică în al 18-lea, tot sub redacțiunea mea, se abonează cu 3 florini pe an, la comitetul Asociațiunii în Sibiu, în casele propriu strada Morii (Mühgasse) nr. 8.

Din partea mea îmi permit a Vă transmite sub<alăturat> un con-
spect despre operațiunile „Albinei“ și un catalog cu cărți de la W. Krafft ¹⁰.

Cu acestea am onoarea a fi și a subscrie al Reverenței Voastre serv devotat.

Georgie Barițiu.

Arh. St. Baia Mare, Colecția de documente, inventar nr. 330,
act nr. 28/1886, orig. Publ. de V. Căpîlnean, în „Revista Arhive-
lor“, an LVII, vol. XLII, nr. 1/1980, p. 75—76.

¹⁰ Editor sibian.

99

1889 martie 19, Baia Mare. Articolul program al ziarului „Gutînul“, săptămînal social, literar și economic“, număr de probă.

Onorat public cetitor !

Este o veche dorință și o lipsă de mult simțită înființarea unui ziar pentru părțile noastre și anumit pentru comitatele Sătmar, Salagiu, Maramureș, Ugocea și o parte din Solnoc-Dobîca, în care nu se află nici o astfel de întreprindere literară românească.

Această dorință, această lipsă este chemată în primul loc să o îndeplinească foaia noastră.

Mărturisim fără rezervă că numai la provocarea și încurajarea mai multor amici de ai noștri și numai după o serioasă cugetare, ne-am

putut rezolvi la redactarea acestei foaie ; căci știut este că a redacta un jurnal — mai virtos social — fie acela cit de mic, ca să poată corespunde scopului pentru care este înființat și să poată câștiga și plăcerea publicului cititor — nu este lucru ușor.

Și numai după ce am fost asigurați de sprijinul moral a unor bărbați prea bine cunoscuți în literatura română, ne-am apucat de această întreprindere literară.

Reclamă nu vom să facem. Vom ca publicul român însuși să-și câștige convingerea, că oare merităm a fi susținuți, au ba ?

Spațiul foaiei noastre nici că va concede să producem ceva lucruri extraordinare. Putem însă a promite că ne vom năzui a produce lucruri plăcute și, înainte de toate, folositoare pentru publicul nostru.

Și încît foaia noastră este social-literară și economică, în partea ei socială se vor pertracta cestiuni sociale și culturale, vom raporta despre toate întîmplările și mișcările sociale și culturale ce pot să intereseze pe publicul nostru și astfel foaia noastră este chemată să formeze o legătură socială între publicul român.

Vom reproduce totodată și știri din lumea mare. În partea ei literară ne vom ocupa cu produse literare de tot soiul precum : romane, nărațiuni scurte, povești populare, poezii, tractate științifice, anecdote etc.

Partea economică se va ocupa de cestiuni economice de tot soiul. Și toate aceste vor fi scrise în stil ușor, ca să poată fi înțelese și de popor.

Iată, pe scurt, programul foaiei noastre : Dacă onoratul public român consimțeste cu noi, ne rugăm cu tot respectul a sprijini întreprinderea noastră literară, prenumerîndu-se la ea și lăîndu-se aceea și între popor, căci numai așa vom putea susține foia noastră și cu timp a-i da o estensiune mai mare.

Îndeosebi rugăm pe onorata inteligență română să binevoiască a ne informa despre toate întîmplările ce pot să ocupe loc în cadrul foiei noastre, căci numai așa vom putea satisface scopului intenționat, ca să fie aceasta foaie oglinda fidelă a mișcărilor noastre sociale și culturale.

Nefiind însă foaia noastră politică nu vom putea să publicăm nici un articol de cuprins politic.

Totodată eschidem din foaia noastră orice polemică ce se admite la personalități, ca unele lucruri ce sîrvesc numai spre dizolvarea bunei înțelegeri ; avînd noi de scop a conlucra la conțelegere și acolo unde aceea poate ar lipsi.

Foaia va apare de la aprilie a.c. începînd în fiecare miercuri pe o coală întregă, Prețul abonamentului :

Pentru Monarhie, pe an ... 4 florini

pe jumătate an ... 2fl.

pe trimestru ... 1 fl.

Pentru România, pe an ... 12 franci

pe jumătate an 6 franci

Abonamentele se fac la tipografia Mihail Molnar. Manuscrisele, corespondențele și tot ce privește redacțiunea, a se adresa la direcțiunea ziarului.

Epistole și corespondențe nefrancate nu se primesc. Mânuscripte nu se retrimite.

Manuscripte se primesc cu oricare ortografie. Ne rugăm abonamentele a le trimite pînă la 1 aprilie a.c. ca să ne știm orienta cu tipărirea exemplarelor.

Abonamentele se fac mai ușor cu asigurățiunea poștală (Poșta utalvány).

Baia Mare (Nagybánya) la 17 martie, 1889.

Redactor răspunzător
Gavril Sabo

Editor
Mihail Molnar

„Gutinel” — Număr de probă. A fost singurul ziar românesc (1889—1890) editat în această parte a țării pînă la Unirea din 1918.

100

1889 august 25, Sighetu Marmăției. Relatare asupra conferinței prezentate de dr. Ioan Mihalyi de Apșa, în cadrul „Societății istorice maghiare”, relevindu-se ținuta științifică și obiectivitatea acesteia.

Correspondențe

Sighetu Marmăției 25 august 1889

Astăzi s-a ținut aici adunarea Asociației istorice maghiare, la care, din curiozitate, am luat parte.

Sedinta a deschis-o vice prezidele Thay Kalman, vestitul ablegat dietal, cu una cuvîntare destul de obiectivă. Apoi s-au ținut trei disertiuni.

Cea dintîi a ținut-o Szilagy Istvan, directorul gimnaziului reformat de aici, despre documentele privitoare la Maramureș din veacurile 13 și 14. A arătat cum că din acele veacuri despre Maramureș nu se află decît 3—4 documente și a dedus cum că înainte de veacul al XIII-lea Maramureșul a trebuit să fie lipsit de locuitori.

Disertiunea a fost destul de obiectivă, deși ici-colea a vrut dizorantele (autorul) a detrage din originea românilor și a maramureșenilor.

La ceastă dizertațiune observez numai cum că este cu neputință a crede că în Maramureș, în veacurile 10—13 n-ar fi fost locuitori, căci dacă se află documente din veacul al XIII-lea este semn cum că a locuit cineva pre aici și mai înainte.

Diserantele al doilea a fost cutare dr. Csánky Dezső, oficial la arhivul de stat din Budapesta. Acesta a dizertat despre românii din veacul al XV-lea.

Acesta apoi a grăit multe verzi și uscate. A voit a arăta că românii din Maramureș sunt rămășițele păstorilor veniți de peste Dunăre,

că sunt de origine slavi și că toți românii au fost iobagi și altele de ale lui Humfalvi¹.

Era lucru de ris. Directorele Szilagy că suntem români de origine și că strămoșii noștri venind aici ca ostași s-au însurat aici cu unguroaicele din Maramureș, iar Csánky a voit a documenta că suntem slavi.

Adică fac istoria cum le place lor! Însă a durat puțin bucuria lor căci ascultându-se dl. dr. Ioan Mihalyi a disertat despre diplomele privitoare la Maramureș și a documentat contrariul aserțiunilor antevorbitorilor.

Această disertațiune a fost clasică. Se vede că dl. dr. Ioan Mihalyi se ocupă serios cu istoria poporului român din Maramureș.

Onoare lui că a produs atari documente despre cari nu am avut cunoștință și care revarsă o lumină asupra poporului român din Maramureș.

Tustrele disertațiuni vor apărea în numerele din octombrie a foaiei oficioase a Societății istorice maghiare, numită „Századok“. Atrag atențiunea istoricilor noștri români asupra acestor disertațiuni, despre care mai pe larg vom putea grăi și noi maramureșenii, dacă se vor tipări.

Însă îl rog pe dl. dr. Ioan Mihalyi, cumcă disertațiunea sa clasică să binevoiască s-o publice și în cutare foaie română. Sum convins că i se va da loc (în) orișicare din foile noastre române.

În această speranță nici nu mă ocup mai pre larg cu conținutul acestei dizertațiuni.

Peste tot, ședința aceasta a societății istorice maghiare a fost interesantă, căci astăzi s-a discutat aci mai întâi public despre trecutul Maramureșului și în speție despre românii din Maramureș.

Despre rutenii și maghiarii de aici nu s-a grăit nimica. Domnii istorici așa se vede și-a pus toată silința a scrie și dizerta numai despre românii din Maramureș.

În zadar! — altcum nu pot face — Maramureșul a fost al românilor deja din timpurile Sf. Ștefan.

Membrii societății acum vor cerca datele istorice despre Maramureș și despre cele aflate vor da seama în ședința de încheiere ținând în 29 l.c.

De sine se înțelege, că după ședința destul de bine cercetată, a urmat un mare adolmaș, la care a fost mai original că deputatul dietal guvernamental Urány a ridicat toast pentru Kosuth. Să fie auzit la éljen²-uri! Apoi nu s-a lăsat nici Thaly, iar éljen-uri, încit comitele suprem s-a tras frumușel din sală.

Lucruri minunate. Se ridică poculul pentru maiestatea Sa Împăratul și Regele și îndată și pentru Kosuth și acesta dobîndește ovațiuni frenectice. Ei, dar³ astăzi a fost ziua onomastică a lui Kosuth!

Correspondintele

„Gutitul“, an I, nr. 23 din 4 sept. 1889, f. 1—2.

¹ Istoric ungur din sec. XIX-lea, adept al teoriei roesleriene.

² Trăiască.

1889 august 25, <Sighetu Marmăției>. Dizertația dr. Ioan Mihalyi de Apșa prezentată la adunarea generală a Societății istorice maghiare, cu titlul „Diplomele din Maramureș“, în care combate cu argumente științifice încercările de contestare a vechimii și continuității neîntrerupte a poporului român în vatra sa strămoșească.

Diplomele din Maramureș.

Conferința ținută de dl. dr. Ioan Mihalyi în Sighetu Marmăției, cu ocaziunea adunării generale din 23 august a.c. a Societății istorice maghiare.

Toți care ne interesăm de istoria patriei și indeosebi de trecutul Maramureșului, cu bucurie îndoită salutăm Societatea istorică maghiară și pe onorații membri ai aceleia în reședința comitatului nostru.

Compatrioții noștri, care fac excursiuni prin ținutul nostru muntos, după ce îl cunosc și se împretinoșează cu el, ne mângâie cu speranța de înaintare și înflorire în viitor, însă aceia a căror deviză este „să medităm despre cei vechi“, ne pun în perspectivă și aceea, că vor scoate la lumină monumentele vechi ale comitatului nostru romantic, și vor lumina evenimentele acoperite cu vălul întunericii, cari în legătură cu întâmplările mai însemnate din istoria patriei noastre, au decurs teritoriul comitatului nostru.

Ori și care generațiune sau popor trebuie să cunoască faptele și modul de cugetare a strămoșilor săi, că numai din acelea poate scoate învățătură pentru viitor, în acelea poate afla exemplu atrăgător și vrednic de imitat pentru înaintarea bunăstării concetățenilor săi, îndemn spre jertfire și spre adevărate virtuți cetățenești din acele poate învăța — după zisa marelui orator francez Athanasie Caquerel cel tânăr că „*Omenimea nu poate înainta altcum numai învingând cu bărbăție obstacolele advenitoare, pentru aceea însă merge tot înainte, pașii săi sunt conduși de D-zeu*“.

Dacă și generațiunea nouă are parte din lupte și dureri, asta e de totul disperantă pe lângă suferințele strămoșilor; și chiar pentru aceea e vrednic a trăi și a se lupta pentru bine și adevăr, pentru că experiența secolelor adevărate că *nimic ce-i bun nu pierde și nimic ce-i rău nu ține în vecl.*

Pornind din astfel de punct de vedere trebuie să ne bucurăm că între cultivatorii istoriei patriei se află bărbați binemeritați, cari dacă și în trecut s-au năzuit, și în viitor încă voiesc a se osteni pentru a descoperi unele evenimente din trecutul comitatului nostru stincos și depăratat de centrul patriei, această năzuință ne îndatorește pre noi locuitorii acestui comitat ca după puterile noastre să o sprijinim, și datele istorice — cu cari dispunem — să le facem cunoscute celor interesați.

Această îndatorire m-a îndemnat și pre mine să prezentez onoratei adunări rezultatul experiențelor și studiilor mele făcute pe acest teren de mai mulți ani, și diplomele din seclii XIV și XV referitoare

la maramureșeni, despre care am cunoștință, în liniamentele principale a le face cunoscute. Conținutul întreg al celor mai multe diplome despre a căror existență avem cunoștință, este încă tot necunoscut.

Despre aceea, că există într-adevăr un număr considerabil de diplome din Evul Mediu avem cunoștință din protocoalele anilor 1749—1769, luate pentru legitimarea nobilității¹, în care prin înșiși producătorii documentelor se face amintire despre vre 240 documente prevăzute cu datul, numele vechi îndreptățit și a locului ce le-a estrădat; cel puțin de două ori atita poate să fie numărul acelor documente care cu ocaziunea producției, sau n-au fost arătate, sau nu sunt amintite, cum de exemplu, statutele, fasiunile, documentele de chiromonie, regularea fruntariilor, judecățile etc. fiindcă la legitimarea nobilității punctul principal se pune pe diplomele donaționale și pe genealogia familiei.

Numărul diplomelor existente îl putem pune cu toată siguranța la o mie, din acestea abia cunoaștem conținutul întreg a alor trei sute de diplome, ce pentru compunerea unei monografii corespunzătoare și complete este foarte puțin, pentru că deși renumitul învățat Cuvier² a știut din un singur os, a reconstitui mastodonții antediluviani, istoricul nici din 90 diplome n-ar fi în stare să statorească acele evenimente pentru a căror aprobare sunt de lipsă 100 diplome.

Ciștigarea copiilor de pe diplome este îngreunată prin aceea împrejurare, că precum averea strămoșească în decursul seclilor s-a divizat între urmași în parcele mai mari sau mai mici, chiar așa s-au împărțit moștenitorii și cu diplomele donaționale; diploma unei familii o aflăm și la zece înși și toți o păstrează cu grijă și cu pietate; mulți sperează recîștigarea drepturilor cuprinsă în aceea, iară alții, îndeosebi cei mai nepreceptui, sunt cu atita neîncredere, încît nu voiesc nici să le arate.

Scrutătorul, în comitatul nostru, foarte în multe locuri poate să afle colecțiuni mai mari de diplome; însă cu arhivă regulată, durere, nu ne putem lăuda; în arhiva comitatensă protocoalele adunărilor numai de la 1629 se află; diplomele din arhiva erarială pînă se păstrau aici, n-a fost iertat a le cerca, iar acum acelea sînt așezate în arhiva țării.

Afară de comitatul nostru, multe și interesante diplome privitoare la Maramureș se păstrează în arhiva familiei conte de Teleki din Gyömrő, de unde avui fericirea de a decopia în anul 1866 mai multe diplome inedite, iar din altele am făcut extrase, ce pot să mulțumesc contelui de fericită memorie Alexandru Teleki deci exprim și din acest loc memoriei lui recunoștință și mulțumită: dintre diplomele din acel arhiv 40 referitoare la Maramureș au văzut lumina în tomul X, XI și XII al prețiosului op „Hunyadiak Kóra“ (Epoca huniadeștilor) scris de contele Iosif Teleki.

Aceste diplome, în număr cam la 70, au trecut în posesia familiei conte Teleki cu averea familiei Dolhay, a cărei descendență bărbătească a încetat la începutul secolului trecut.

¹ Între anii respectivi o comisie specială a verificat documentele posesorilor titlurilor de nobil (nemes) din Maramureș.

² Cuvier, Georges (1769—1832), zoolog și palenteolog francez care, bazat pe teoria sa, a reconstituit structura unor vertebrate fosile pornind de la unele părți ale scheletului acestora.

Familia Dolhay și-a tras originea din un trunchi și a fost în legătură de sînge cu familiile românești Petrovai, Urda din Leordina, Man din Șieu și cu multe alte familii române, aceste familii deja în primii ani ai veacului XV erau despărțite deolaltă; de la cele ultime însă, deși atît în privința poziției materiale cît și a celei sociale stăteau pe același nivel cu aceea, ba pe aceea o a și supravețuit, de la toate laolaltă nu cunoaștem atîtea diplome cîte de la familia Dolhay, înțelegînd tot numai diplomele din secolele XIV și XV. De unde se vede chiar (clar n.n.) că împărțindu-se posesiunea și descoperirea diplomelor a fost îngreunată, ba, în parte, făcută imposibilă.

Deși, în înțeles strict, nu ne putem lăuda cu arhive private, așa cred, pot afirma fără să mă înșel că arhivele *locurilor acreditate*³ conțin multe diplome referitoare la comitatul nostru, pentru că instituțiunea locurilor acreditate nu numai pentru aceea a fost înființată prin legislațiunea noastră veche, ca validitatea a orice cauză de judecată prin valoare de credit public a acelora să se motiveze, ci și pentru aceea ca documentele încredințate lor spre păstrare, să le grijească.

Locurile acreditate cu drept le putem numi cărțile funduale a veacului de mijloc, căci, precum astăzi dreptul de proprietate a unei averi imobile, fără intabulare în cărțile funduare nu o putem cîștiga, chiar așa în evul de mijloc, donațiunile regale numai atunci aveau valoare deplină, dacă în decursul unui an erau confirmate prin înregistrare (introductio et statutio), tot aceea în multe cazuri era în uz și la investițiile private.

Înregistrarea, regularea fruntariilor (*metalīs reambulatio*) investigarea acțiunilor și toate cauzele juridice întîmplîndu-se în prezența unui membru a locurilor acreditate, în prezența unui regalist numit în actul de înregistrare și în prezența proprietarilor vecini, numele alor foarte mulți nobili și proprietari a rămas pentru posteritate, pentru că, după lege, numai astfel de oameni puteau să fie aplicați *homo nequius*.

Însemnătatea procedurii o arată și speșele împreunate cu aceea, pentru că, deși §-fii X și XI a legii din 1435 taxa diplomelor acolo înșirate o statoresc în preț moderat de 12—14 dinari iar taxa statutelor în proporție cu numărul moșiilor, totuși avem caz * că Ambroziu Dolhay (în) 1451 cu ocaziunea înregistrării, pentru numai expediția documentelor a plătit notarului regesc 15 galbini, 3 fl. esmisului capitular și 9 fl. pentru însuși documentul de înregistrare prepozitului din Lelesz⁴, cu totul 28 de florini, va să zică o atare sumă pe care — după pretuiala lui Verböczi⁵ — în acele timpuri puteai să cumperi 2,1/2 de moșii nemesești prevăzute cu edificiile necesare.

* Gr. Teleki „Hunyadiak kóra“, tom. X.

³ Locuri de adevărire (loca credibilia), erau acele colegii bisericești medievale (conventuri și capitluri) care, la cererea părților sau în baza mandatelor autorităților publice, emiteau diplome întărite cu sigiliile lor autentice și copii după documentele originale depuse spre păstrare în aceste locuri.

⁴ Leles, localitate astăzi în Cehoslovacia.

⁵ Werböczi, Stefan (c. 1460 c. 1541), jurist și om politic ungar, reprezentant al intereselor nobilimii. După înfrîngerea războiului țărănesc a lui Gh. Doja a elaborat codul cunoscut sub numele de „Tripartitul lui W.“

Astfel de loc acreditat era și în Maramureș, aceasta o adevărește diploma * din 1213, care se începe astfel „Nos M. Paulus magister domus fratrum de Maramorosio damus pro memoria“ și în care se adevărește donațiunea unor ugoceni făcută pentru biserica din Bihor.

Acest loc acreditat, verosimil, a fost nimicit, nerămînîndu-i nici urmă, prin invaziunea tătărească din 1241, așa încît astăzi nici locul nu-l știm hotărî unde a putut să fie, ba nici aceea nu se poate ști, oare fost-a acest convent a călugărilor cruciați, sau a altor fel de călugări, pentru că afară de documentul amintit, despre acest obiect alt document nu ni-e cunoscut.

În general pentru fiecare dieceză romano catolică capitulul diecezan a avut dreptul de loc acreditat. Maramureșul, după controversa dintre Episcopul din Ardeal și cel de la Agria ⁶, ajungînd de jure și de facto sub jurisdicția episcopului de la Agria, cea mai mare parte a cauzelor juridice rămase din secolul al XIV-lea au fost duse în îndeplinire prin mijlocirea capitolului de la Agria, ca loc acreditat. În arhivul de Agria însă precum m-am convins în persoană în 1885, nu se află decît un singur document din 1346 referitor la Maramureș. În acei document Georg, preotul de Vișk, face promisiunea solemnă că pre episcopul din Transilvania, nici cînd îl va recunoaște de episcopul său legitim.

Despre aceea, că multe alte diplome ce au trebuit să fi fost în acel arhiv nimicindu-se în timpul domniei turcești sau fost-au așezate în alt arhiv ? n-am putut să capăt deslușire.

Pe cît este de sărac în privința aceasta arhivul Capitolului de la Agria, chiar așa e de bogat arhivul conventului călugărilor din Lelész, comitatul Zemplén, de la 1346 încoace au ieșit la lumină de aici și diplome din secl. XIV ; însă numărul diplomelor din secolul XV este foarte mare.

Fiînd acest loc mai aproape de noi decît Agria și bucurîndu-se acest convent a călugărilor Premonstratenși ⁷ de o autoritate generală, de aci a urmat că maramureșenii îndeosebi s-au folosit de intervenirea aceluia. E daună că bogatul material a arhivei în această direcție nu a fost încă studiat sistematic, ce însă numai pe fața locului s-ar putea efecptui pentru că descoperirea întregă a diplomelor, pentru taxele prea mari ce se pretind în timpul mai nou, e foarte îngreunată.

Mai avem încă un număr mai mic ori mai mare de diplome și de prin alte locuri de acreditare, astfel de la capitele din Alba Iulia și Oradea Mare, apoi din conventele Benedictinilor de Cluș-Monoștur și Szent-Iob se află unele diplome și de la conventul călugărilor din Albalregală și anume o statutie estrădată în anul 1495 contelui de Presburg Szigismund Pogany și fraților lui ** și este făcută o amintire despre o obligațiune ipotecară a familiilor nobile române din Apșa din anul 1480, care a fost publicat prin conventul din Szent-Endre ***.

* Magyar történeti Tár, Tom. II, p. 104.

** După copia autentică.

*** Protocolum productionis nobilium anni 1768.

⁶ Vezi documentul în continuare în partea a II-a, p.

⁷ Ordin călugăresc întemeiat în anul 1120.

Conventul din Szent-Endre⁸ nefiind însemnat între locurile acreditate în catalogul acestora, compus de Ioan Ierney, e dubietate că atare loc acreditat exista sau ba ? și unde ?

Se află un număr însemnat și de atari diplome, care au fost publicate prin comunitatea comitatensă, pentru că, deși cauzele ereditare trebuiau organizate sub sigiliu locului acreditat, însă rectificarea afacerilor aparținătoare de interesele private, sau de proprietatea locuitorilor din comitat, era dusă în îndeplinire prin comunitatea comitatensă.

Dintre acestea-fiind de un interes deosebit-amintim ordinațiunea instătătoare a regelui Ludovic cel Mare edată în Bistrița anul 1349 în favorul lui Iula, fiul lui Dragoș, strămoșul familiei Rednic de astăzi, prin care regele poruncește lui Ioan, voievoda românilor din Maramureș, fiul lui Iuga, ca pe Iula, cu șase fii ai săi, care pentru că n-au voit a face alianță cu Bogdan Vodă, fondatorul Moldovei, au fost scoși afară din comuna Julești (Giulești n.n.) situată lângă riul Mara și din domeniul numit Mesteacăn, iar casele lor au fost nimicite prin foc ; să-i introducă în aceași posesiune. Introducerea s-a săvârșit sărbătorește în prezența tuturor cnezilor și despre aceasta Ioan Vodă și esmisul regelui a raportat regelui *.

Un alt atestat au estrădat în 1385 patru pretori a comitatului și vice comitele Ioan Bank de Sarasău (a cărui urmași și pînă azi trăiesc în comuna Bedeu). În atestat se adeverește că nepoții lui Iuga Voievod, Alexandru, Mihai și alții competența de a patra parte ce se cuvenea surorii lor, măritată după notarul din Baia Sprie o au dat afară **.

De la nepoții amintiți a lui Iuga vodă își trag originea familiile române Șandor și Mihali din Borșa, a căror membri, ce și astăzi trăiesc, în simplitatea lor fericită nu mult își bat capul cu aceea că strămoșul lor au fost frate dulce cu Bogdan vodă, care dincolo de munții lor înainte de asta cu 550 de ani a fondat Moldova, care înconjurată de patru imperii puternice și-a știut susține neafirmarea sa pînă azi ; tot din familia Șandor a fost renumitul bărbat Șandor Lupu care a servit ca ofițer între insurgenții lui Francisc Racolța II și mai tirziu ca preot și protopop român din Borșa în anul 1717 a fost factorul principal al învingerii strălucite repurtate asupra tătarilor, care învingere, după relațiunea *** comitatului trimisă în 1717 generalului Alexandru Karolyi „pure pute az mi embereink által vitétetet végbé“⁹ prin oamenii noștri a fost dus în îndeplinire și a avut ca rezultat, că mai mulți de cît 10.000 de cetățeni prinși, de prin Sătmar, Bereg și alte comitate învecinate și-au recăpătat libertatea, însă prada ciștigată cu aceea ocaziune o au luat din mina învingătorilor miliția de la Oradea Mare, sosita pentru urmărirea inamicului *re infecta* și mulțimea de popor ce a alergat acolo din comunele diverse (*diversis vicibus*).

Însă, ca să nu ne abatem de la obiect însemnăm că computind <socotind> toate diplomele ce se află pe la locurile acreditate amintite

⁸ Localitate pe teritoriul Ungariei.

* După originalul aflat la familia Rednic.

** După originalul aflat la familia Mihali din Borșa.

*** După originalul aflat în arhiva familiei Karolyi din Budapesta.

⁹ În întregime a fost dusă la îndeplinire prin oamenii noștri.

pină aici, diplomatica noastră, în privința numărului nu se poate lăuda cu atâtea diplome, cu cîte alte părți a țării, cum de exemplu comitatele învecinate Sătmar și Bereg. Numai în zilele mai îndeaproape am înțeles că, afară de cele 72 locuri acreditate ce au existat în țară, și afară de alte archive publice, numai partea diplomatică pină în anul 1526 a arhivei țării conține aproape 85.000 diplome. Cîte pot să fie dintre acestea privitoare la Maramureș, aceea doară o vom ști după ce va fi gata registrarea, ce acumă decurge, însă abia cred că din acelea se află un contingent proporționat privitor la Maramureș.

Numărul mărginit al diplomelor privitoare la Maramureș, în parte îl putem atribui acelei împrejurări că comitatul nostru, precum în trecut, așa și de prezinte, este de un tip democratic, însă muza istoriei este de simfăminte aristocratice, și precum cronicile amintesc sumarul evenimentelor și numai pre bărbații dătători de ton îi disting, chiar așa și diplomele numai acolo se pot afla în număr mai mare unde bărbați destinși concentrează posesiuni mari, care au rămas peste mai multe generațiuni.

Democratismul comitatului nostru nimic nu-l documentează mai chiar (clar n.n.) decît întîmplarea că în răscoala țăranilor din 1514 a participat mai întreaga nobilime din Maramureș „omnes fere nobiles comitatus Maramuresiensis partem rusticorum tenuisse dicuntur“, zise regele Vladislau în decretul său, datat din același an, prin care orînduiește cercetarea contra <mar>mureșenilor. Tot democratismul comitatului îl adeverește și aceea că comitatul nostru, revoluția lui Francisc Rakoczi II îndată în primul an — cînd încă mulți se rețineau a participa — la aceea — o a ajutat cu 4 000 pedestrași și cu 800 călăreți (II Rakóczy Ferencz Emlékirata, Györ, 1861).

Altcum spre aceea, ca să se formeze în Maramureș o clasă aristocratică, a lipsit o condițiune esențială și anume, a lipsit teritoriul roditor și bogat, care să fi putut forma donațiune regală : „Terra Maramorosiensis infertilis, laboriosa et gravis ad residendum fore dicitur“, zise regele Carol Robert în un privilegiu ce l-a dat în anul 1329 cetăților Vișc, Teceu, Hust și Cimpulung, în care se află atari drepturi, cum erau principiile fundamentale a libertății cetățenești.

De o demnitate distinsă și adevăr mare numai străbunii familiei Drăgfy au fost învredniciți, Balc Vodă, magistrul Drag, comite și fratele lor Ioanș Olahus, fiii lui Sas Vodă, care au căpătat ca donațiune în anul 1365 de la regele Ludovic cel Mare bunurile lui Bogdan Vodă, ajunse pentru necredința aceluia, proprietatea coroanei, iară de la regele Sigismund au căpătat, afară de multe comune și munți în 1392 cetățile Hust, Vișc, Sighet și Chioarul, acesta din urmă cu întreg ținutul. Fiii fondatorilor familiei în 1395 împărțindu-se între sine, cartea lor de împărțeală atîtea posesiuni înșiră încît acelea ar putea forma un principat întreg, acele posesiuni însă mai toate se află prin comitatele învecinate a Sătmarului, Beregului, Ugocei și mai ales în comitatul Solnoc, posesiunile din Maramureș n-au format obiect de împărțire și astfel așa se vede că și familia, cu moartea fundătorilor familiei, a încetat de a mai figura în comitatul nostru.

Multe diplome au putut să se piardă și cu ocaziunea invaziunii inamice, care au trecut peste teritoriul nostru.

Drept că am fost scutiți contra invaziunilor turcești, însă cu atât mai mult a trebuit să sufere comitatul nostru de la inimizii de cătră răsărit, și amiaza-noapte.

„Gutinel”, an I, nr. 29 din 16 oct. 1889.

II

Cronicele spun că Sf. Ladislau a zidit cetatea Hust cam pe la 1090, ca să fie scut contra invaziunilor cumenilor. De-i drept asta, atunci cumenii și înainte de zidirea cetății Hust și după aceea au putut să umble liber pe la noi, pentru că cetatea Hust aflându-se la marginea de către apus a comitatului, ținuturile ce cad mai către răsărit în depărtare de 10—20 mile, nu le-a putut scuti chiar așa, precum de exemplu cetatea Presburg¹⁰ n-a putut să apere țara de pustiirile turcești sau tătărești.

În diplomele noastre adeseori se face amintire despre invaziuni, ce-i drept, nu cumănești, ci moldovenești. Așa între altele regele Sigismund în diploma noua donațională, ce o a dat în anul 1506 strămoșilor familiilor lui Ioan, fiul lui Vlad, lui Mihai, fiul lui Oprea a familiilor din Apșa, Vlad, Mihalyi, Dan și Simon, pe baza atestatului edat de cele cinci cetăți erariale¹¹, adeverește că diplomele donaționale ale susnumitelor familii, căpătate de la Ludovic cel Mare, împreună cu multe alte documente, cu ocaziunea invaziunilor moldovenești au fost nimicite prin foc („donationis litterae privilegiales felicis recordationis domini Ludovici regis, cum aliis eorundem nobilium monumentis copiosis, per invasores de Moldva, combustae fuissent“).

Prin asemenea pustiire de foc au fost nimicite în secolul XV și cele cinci cetăți erariale, precum se adeverește aceasta din o diplomă din anul 1472 a regelui Mathia, și o diplomă din anul 1504 a reginei Ana, după aceasta din urmă „privilegia sua scilicet literas dominorum Regnum et Reginarum Hungariae habuisse asserabant, attamen sive per incuriam, sive per Volachorum illam terram olim igne ferroque vastantium insidias amisissent“, pentru ce le întărește din nou privilegiile avute mai demult.

Afară de aceasta, cetatea Vișc a suferit mult și de la poloni, care, ca să-și răzbune pentru expediția nefericită a lui Georgiu Rakoczy II în anul 1657 sub conducerea lui Georgiu Ludomirski, au năvălit în comitatul nostru și mare parte din aceea cu cetatea Vișc o au aprins și dărîmat.

Din năvălirile tătărești am avut parte în prisosință : 1594, 40.000 de tătari au năvălit de către răsărit în comitatul nostru ; în 1598 aceeași hoardă tătărească, înmulțită la 60.000 s-a retras înapoi tot prin comitatul nostru ; iară despre năvălirea din 1717 deja a fost vorba mai înainte.

¹⁰ Azi Bratislava.

¹¹ Vișk, Hust, Teceu, Cimpulung și Sighet.

Toate aceste năvăliri aduceau cu sine vărsări de sînge și pustiiri, poporul fugea dinaintea invaziunii care încătrău, cercîndu-și loc de scutintă prin pădurile seculare și prin crepăturile și peșterile munților, oricine se bucura dacă între astfel de împrejurări putea să scape însuși cu ai săi, puțini erau de aceia care purtau grijă să poată scăpa și diplomele ce le aveau, și dacă comitatul ca municipiu n-a fost în stare să-și scutească documentele sale — nici cele din secolul al XVI-lea, e mirare că poporul a conservat și atîtea diplome cîte putem astăzi produce.

După a mea cunoștință, cea mai veche diplomă o avem — despre care se face amintire în protocoalele producționale — din anul 1317*, care a fost extrădată lui Dragomir fiul lui Dragoș, strămoșul familiei române Rednic, despre posesiunea cu numele Julești și Mestiacăn, însă despre numele comitatului se face amintire deja în o diplomă edată în anul 1199, care din archiva orașului Sopron a văzut lumina în codicele diplomatic a lui Georgiu Fejér.

Ar fi însă greșeală a crede că înainte de anii pomenirii comitatului nostru să fi fost un ținut nelocuit, ba din contră, putem zice și noi ca Horațiu :

Vixere fortes ante Agamemnona
Multi, sed omnes illacrymabiles
Urgentur, ignotique longa
Nocte : carent quia vate sacro

⟨Au trăit mulți viteji și înainte de Agamemnon, dar toți s-au pierdut neplîși, în noaptea lungă, nemărginită, neavînd cine să cînte amintirea lor⟩.

Despre aceasta chiar din diplomele noastre ne putem convinge din cuvintele lui Ioan Kükülöi, scriitorul coetan a biografiei regelui Ludovic cel Mare, unde zice „Bogdan woyvoda Olachorum de Maramorosio, coadunatis sibi olachis ejusdem districtus“ se poate deduce că fundarea și ocuparea Moldovei care în 1359 era săvîrșită, s-a făcut prin maramureșeni, averile acestora sub pretext de infidelitate au ajuns proprietatea coroanei, iar diplomele lor au fost nimicite „universis litteratibus instrumentis“ — zice donația din 1365 — „cassatis aut nihilatis et in irritum revocatis“, — astfel de diplome lipsite de valoare nu ne-au rămas nici una, deși fără îndoială au existat atari.

Despre donațiunile din secolul al XIV-lea s-a⟨u⟩ extrădat diplome noi ; astfel e diploma din 1360 a lui Ladomir, strămoșul familiei române Szaplanczay, Nan și Stan*, astfel e diploma din 1360 edată strămoșului lui Jura din Oncești și a altor familii „Vancsuk filius Farkstan, fidelis olachus“ în care „mediatas ejusdem possessionis olachalis „Walaralia“ vocate, nove donationis titulo“ se dăruiește așa „ut a modo idem Wancsuk et sui heredes, eo mere, nobilitatis titulo perpetuis temporibus utantur et politantur, quo ceteri regni nostri veri et naturales nobiles gaudent et fruntur“**. Chiar așa deja pomenita diplomă din Giulești

* Protocollum productionalis nob.

** Din inedite.

din anul 1355 adevărește că acel dominiu „verus descensus et certus locus mansionis ejusdem Dragus ac predecessorum suorum praefuisse dinoscitur“, expresiuni de acestea și asemeni acestora ne dau dreptul a deduce că antecesorii donatorilor din secolul al XIV-lea a Ungariei erau posesorii acelorași dominii cu aceea deosebire numai că ce stăpînise mai înainte cu a lor drept de proprietate, tot aceeași avere, între împrejurările consolidate de sub regii Anjou, o au căpătat și stăpînit după dreptul primit de la coroană, chiar așa precum foarte mulți nobili, donatori vechi și-au mijlocit armalii <diplome> noi de la principii Transilvaniei și diplomele seculare ce le aveau, cereau ca prin diplomele noi să fie recunoscute și confirmate.

În acest loc putem aminti diploma din 1445 arătată de mai multe familii din Vișeu cu ocaziunea producțiunei nobiliare din 1763 în care comitele suprem Kenderes de Malovize adevărește că strămoșilor familiilor din Vișeu — „ipsorum primis parentibus Negrile et Rhadamer vocatis colatio adhuc a Sancte Rege Stephano sit pro fidelibus servitils în Kenezio de Viso“.

N-am avut ocaziunea a vedea recognitia comitelui Kenderes prin urmare nici a o studia aceea, atîta însă apare și din această dată simplă că între locuitorii comitatului nostru, deja în 1445 susta o atare tradițiune în înțelesul căreia cîștigarea proprietății era adusă în legătură cu persoana primului fundator și organizator a Ungariei.

Mai sus am amintit comuna Varalia. Însăși cetatea deja în 1360 n-a existat, mineralistii (metallis) și în mai multe locuri amintesc ruine de cetăți, azi însă și bazele aceloră sunt date uitării. Nici aceea nu o știm satori pe ce bază afirmă Bonfinius că Maramureșul în evul vechi s-a numit Marmăția? Atîta numai vedem că obiecte din veacul de bronz se află în număr mare; și monumente de prin migrațiunea popoarelor se găsesc prin tot comitatul, bani de-a împăraților romani, galbeni de-a împăraților bizantini, cei de mai înainte cîte într-un loc cu miile se află, și în multe locuri. Din ce se vede că deja și în secli străvechi în acest ținut era viață și o activitate laborioasă; însă că cine a luat parte în aceia, nu o putem ști, pentru că după zisa poetului „carent vate sacro“.

Despre viața bisericească, care în alte locuri e izvorul cel mai bogat a evenimentelor istorice, avem foarte puține date înainte de secolul XIV.

În acest seclu despre cearta dintre episcopul Transilvaniei și cel de la Agria, despre acea că „terra Maramoros vocata“ de a cărui dleceză să se țină? deciziunea regelui suna cînd pentru cel din Transilvania, cînd pentru cel din Agria, pînă ce în fine, precum am văzut, a învins cel de la Agria, a cărui zeciuială privilegiul din 1328 o statorește după fieștecare 50 de moșii în o marcă, ce în acele timpuri reprezenta o sumă însemnată.

Ca vicariul lui Nicolau, episcopul de la Agria, se amintește în 1346 Benedict. preotul bisericei Sf. Emeric, prin a cărui întrepunere privilegiul celor patru cetăți s-a estins și asupra Sighetului. E vrednic de amintire Bartolomeus literatus, pastor de Ziget, care în o diplomă din 1432 figurează ca vicecomitele comitatului.

Tot în secolul XV a fost organizată în comitatul nostru și biserica răsăriteană; ca preoții acestei biserici se amintesc: Mirizlo, preot în Julești 1386; preotul Kosta; preotul din Apșa de Mijloc Balota 1428; preotul Nicolau din Vișeu 1445. Apoi se amintesc mai multe mănăstiri, dintre care mai însemnată era mănăstirea închinată sf. arhanghel Mihail, fondată în 1391 prin Balc Vodă și meșterul Drag, care și-a căpătat diploma fundațională — scrisă în limba grecească — de la Antoniu patriarhul de Constantinopol și cu un veac mai târziu a fost înțărîtă prin regele Vladislau II.

Egumenul mănăstirii se alegea prin credincioși, juristicțiunea lui ca a unui episcop se estindea peste comitatele Ugocea, Sătmar și Solnoc, din asta s-a format mai târziu Episcopia Maramureșului.

Curtuiușul era reședința mănăstirii, după secularizarea acesteia, Moiseiu *, și alte mănăstiri; venitul episcopului congregațiunea comitatensă din 5 martie 1635 l-a statorit la un florin de la preoții români după fieștecăre biserică.

Dacă episcopul român în privința venitului numai pe acel florin s-a putut răzima; nu-i mirare că în răstimp de 300 de ani cit a sustat episcopia nu s-au zidit biserici mai mari, nici preoțimea nu s-a putut ridica la acel grad de cultură pe care se află preoțimea altor confesiuni, deși după datele ce la avem, preoțimea era din clasa nobililor și proprietarilor și pe lângă toate că regele Mathia, cu ordinațiunea sa de dtto 1479 prin înființarea Mitropoliei din Alba Iulia pre preoții români („Valachos presbyteros Graecum fidem tenentes“) din Maramureș i-a absolvat de la orice soi de contribuțiune.

Însăși episcopia a sustat pînă la 1723, cînd apoi prin lățirea uniunii între români, ultimul episcop Dorotheos a fugit în Moldova, ducînd cu sine și documente<le> sale, ce se vede și din aceea că originalul diplomei fundaționale cu text grecesc încă a ieșit la lumină de acolo **.

De ne-ar concede timpul scurt ne-am estinde și la multe alte împrejurări instructive, cari se referesc la raporturile de drept, la numirile locurilor și persoanelor, la instituțiunea knezadelor, despre care toate diplomele noastre conțin multe date prețioase; acum însă numai atîta amintim că cite diplome avem acelea toate fără excepțiune au fost date pentru merite cîștigate în război; strămoșii noștri, care au cîștigat acele merite, pînă cînd despre o parte erau cu cea mai mare alipire către religia și naționalitatea lor și originea lor au dorit să apară și în diplome, despre altă parte făceau multe servicii patriei și regelui, sub dinastia Anjou și pe timpul Huneadeștilor, abia s-a întîmplat vreo expediție, despre care să nu fie amintite în diplomele noastre.

Astfel că dintr-o sută de cazuri, să pomenim numai una două; sub regele Ludovic cel Mare, Dragomir, tata românului Ioan o căzut

* Protocolul adunărilor comitatense 1647.

** Textul original grecesc l-a publicat M. Kogălniceanu în „Archiva românească“ 1860. Tot în aceeași a fost publicată și confirmarea regelui Vladislau II text latin, în 1846, în tom. III. „Magazin istoric“ de N. Bălcescu (...)

sub Vidin în prima luptă cu turcii 1365, fratele aceluiași Thatomir a căzut la Bellez în Podolia, în războiul contra lituanilor *.

Cu ocaziunea unei expedițiuni a lui Ioan Huniad, cinci frați din Moisei au căzut deodată pe cimpurile Bulgariei, caz ca și acesta rareori vine înainte chiar și în luptele crunte din timpul modern **. Atari cazuri stîrnesc însă o interesare numai parțială. De un interes mai general este însă expediția independentă a măritului Drag în contra lituanilor, despre care, afară de o diplomă ce se află aici, — după cum știu alt document nu face amintire, care însă și pentru reușita ei norocoasă merită ca istoria patriei să o însemne.

Despre acea expediție regina Maria în diploma din 1384 prin care întărește donațiunea făcută de tatăl său Ludovic cel Mare, zice următoarele : „Cum nos ipsos magistros Drag et Johannem in regnum nostrum Ruscie, quod per lithvanos turbabatur transmissemus, ipsi in supremam laudem milicie ardencius incitati, bellicis eorum actibus forte bravis ipsis arridente tam felici diplomate noscuntur militasse, ut ipsos lithvanos spolia dicti regni nostri Ruscie secum deferentes intrepride invadendo, captivosque et spolia dicti nostri Simul cum litvanorum eorundem vezillo, ab eisdem per ipsos fideles nostros victoriose ablato et nobis demum in victorie signum destinato prosus ab ipsis abstulerunt, nonnullos ex eisdem lithvanis siquanter Preskoya Capitaneum ipsorum captivarunt, ubi idem magister Drag enormia in facie vulnera ut deprenti cunetis cernentibus habentur manifesta, ab ipsis lithvanis in demonstrationem sue fidelitatis constantiam noscitur recepisse“ ***

Precum cufundariul care scoate afară din fundul mării frînturile năiei sale, chiar așa și scrutătorul istoric, care e în stare a scoate la lumină un eveniment atît de strălucit, prin acest unic fapt fiind pe deplin răsplătită osteneala sa, capătă îndemn, ca să ostenească și mai departe și să urmeze cu credință sfatul istoricului de pe timpul goților, Cassiodor, care zice : „Perdus et pernox patrum memorias revolue, scrutare gentis tuae cunabula, resgestas et annalium monumenta observa : turpe enim este in patria sua, peregrinum esse“.

„Gutinel“ „an. I, nr. 30 din 23 oct. 1889.

* După original.

** Fejér, *Cod. Dipl. X. T. p. 1, p. 371.*

*** Arhiva de Gyömör a contelui Teleki.

1891 ianuarie <1> Băsești. Scrisoarea lui George Pop de Băsești către Vicențiu Babeș în care motivînd neparticiparea sa la ședința comitetului central al P.N.R. din 9 ianuarie 1891 arată că preocuparea primordială a fruntașilor politici români trebuie să o constituie redactarea definitivă a textului Memorandumului în vederea publicării.

Scumpe amice !

Regret că afaceri economice cu termen fatal, care coincid cu ziua ședinței noastre, — mă împiedică a putea fi prezent și părtaş la sfătuirile comitetului poimîne în Sibiu.

Între multele noastre agende eu o aflu de mai urgentă cauza memorialului, asta a o deslega și satisface e timpul suprem.

Eu nu cunosc conținutul memorialului din București¹, dau însă cu socoteală că ăla nu va conține toate gravaminele noastre așa de amplu, pe cum am dori noi să fie date în judecata Europei.

Deci după ce noi avem un memorial gata, elaborat prin conmembrul Coroian² cu multă diligență, zel și prudență, care noi cei bătrîni l-am fost și revăzut, — eu sum de părere :

Ca acest memorial de-l primim și pentru a-l mai revedea, să se exmită una comisiune de 3 sau 5 — care apoi, nu cum s-a întîmplat în trecut — ad calendas graecas, ci în răstimp de 8, mult 15 zile să-l revadă, să-l redacteze definitiv și tot comisiune<a> asta să fie plenipotențată să facă toate pentru a-l putea da publicității<i>.

Ce să țin de alte afaceri ale noastre, aderăm la conclusele Comitetului.

Scumpe amice !

După aste, din incidentul anului nou permite-mi a-ți gratula, dăruindu-ți din inimă :

Ca bunul Dzeu să mi te țină în deplină sănătate la mulți ani ;
Providența divină să-ți lungească firul vieții, învrednicindu-te a vede cu ochi proprii scăparea neamului nostru din robia seculară, pentru ce cu atîta zel și abnegațiune ai luptat timp lung de peste un jum<ătate> de secol.

Te îmbrățoșez cu ardoare frățască, al tău pururea devotat

George Pop³

Publ. de Șerban Polverejan și Nicolae Cordoș în *Mișcarea memorandistă în documente* (1885—1897), Edit. Dacia, Cluj, 1973, p. 150—152.

¹ Se referă la *Memoriul studenților universitari români privitor la situația omânilor din Transilvania și Ungaria*, București, 1891.

² Iuliu Corioanu, om politic transilvănean din secolul al XIX-lea, redactor principal al Memorandumului din 1892.

³ George Pop de Băsești (1835—1919), om politic român din Transilvania, unul dintre conducătorii Partidului Național Român din Transilvania (P.N.R.). A fost unul dintre inițiatorii Memorandumului din anul 1892.

1891 ianuarie 20, Baia Mare. Chemarea trimisă intelectualilor români din județele Satu Mare, Maramureș și Sălaj pentru a-i convoca la o consfătuire națională la Baia Mare pe ziua de 17 februarie 1891.

Preastimate domnule !

Convinși fiind despre aceea, ca Vă interesați cu toată căldura de cauza noastră națională română, a cărei dezvoltare și perfecționare este condițiune vitală pentru bunăstarea și progresul patriei comune, — ne-am luat libertate a ne adresa către D-voastră cu toată încrederea.

Limba națională este mijlocul de a revela tesaurele culturale ce sunt în viața unui popor. — Iară religia, — care se manifestă în „Credință tare și nădejde în Ceriu“ — cuprinde garanția morală a dezvoltării și cultivării lor.

Popoarele toate în concertul cultural al omenimei prin limba lor națională se afirmă.

Credința, virtutea, cultura și aspirațiunile unui popor prin limba lui națională se manifestă.

Durerea, neîndestulirea, suferințele unui popor din poezia lui națională, prin limba lui națională se descopere.

Vitalitatea, maturitatea politică a unui popor se revelează prin atitudinea lui în cauza dezvoltării limbei sale naționale.

Scris este cu neșterse caractere în istoria neamurilor, că noi românii ne-am distins pururea prin o alipire sinceră către legea și limba noastră dulce națională, prin un adevărat eroism.

„Valachi autem... scrie Anonimus“¹ plus pro linguae, quam pro vitae incolumitate certasse videntur“.

Adecă părinții noștri mai mult au prețuit limba dulce națională și drepturile ei, decât viața însăși.

„Limba, legea, vorbe sfinte
La părinți erau“

Românul nu vrea se trăiască fără limba și legea sa națională.

Ca fii credincioși ai părinților noștri trebuie se ne oferim, să ne jertfim chiar și viața pentru drepturile limbei și religiunii noastre naționale.

Cu atât mai virtuos ni se impune în această epocă a libertății și a luminei, ca să cultivăm cu toată grija limba noastră dulce națională și cu toate mijloacele legale, oneste și constituționale să ne nisuiim a promova cultura ei, se apărăm drepturile ei.

Asta pretinde conștiința noastră națională, cultura elementului românesc și interesele prea bine pricepute ale patriei comune.

¹ Greșit. Nu este vorba de Anonimus ci de umanistul Italian Antonio Bonfini (1434—1503), care a făcut această afirmație, citată și în documentele nr. 73/186 și 140/1903.

De aceea pentru o consfătuire serioasă asupra mijloacelor, cari ar fi necesare a se adopera în interesul desvoltărei limbei noastre naționale și a individualității noastre religiosomorale pe baza legilor existente, și în spiritul libertăților publice constituționale, prin aceste cu toată onoarea Vă invităm la CONFERINȚA PUBLICĂ, ce se va ține în Baia Mare în sala hotelului „Europa“ la 17 februarie 1891 st.n., 10 oare din zi.

Dorința comună ar fi, ca toți românii din aceste ținuturi să fie de față la aceea conferință, ca așa în mod cât mai impunător să spunem în fața lumii justele noastre dorințe.

În speranța că veți grăbi a vă folosi de ocasiunea, ce se îmbie a Vă dovedi interesarea călduroasă pentru cauza sfântă a religiunii și limbei noastre naționale și prin urmare și pentru cauza iubitei noastre patrii comune ne subscriem.

Baiamare la 20 ianuarie 1891

Ai D-Voastre, Preastimate Dle

devotați frați :

Alimpiu Barboloviciu mp.

Vicariu for(aneu) gr(eco) c(atolic) a Silvaniei.

Ciriac Barbul m.p.

A. Diaconul părților sătmărene

George Pop m.p.
posesor

Gavril Barbul m.p.
posesor

A. Cosma m.p.
advocat

Antoniou Gitta m.p.
protopop onor.

Ioane Șerbu m.p.
v(ice)-protop. onor.

Ioane Pop m.p.
paroch.

Gavrilă Lazar de Purcăreți m.p.
Protopopul Careilor

Sigismund Eug. Catoca m.p.
paroch.

Augustin Pelle m.p.
protopop

Alexiu Berinde m.p.
paroch.

Dr. Vasiliu Lucaciu ² m.p.
paroch

Andrei Medan m.p.
posesor

Vasiliu Dragoș m.p.
advocat

Programul

conferinței culturale a românilor din comitatul Sătmar și Selagiu :

1. Cuvîntul de deschidere ;
2. Constituirea conferenței ;

² Vasile Lucaciu (1852—1922) ; om politic, scriitor și preot, unul din conducătorii luptei de eliberare a românilor transilvăneni. Ca secretar general al Partidului Național Român (din 1892), a fost printre inițiatorii Memorandului

3. Stătorirea și subscrierea texturilor de adresă îndreptate către ministrul de culte și instrucțiune și către dieta țării în cauza religiunii și limbei române ;

4. Desbaterea unor propuneri eventuale insinuate previe la presidiu ;

5. Esmiterea unei comisiuni pentru censurarea acestor propuneri ;

6. Esmiterea unei comisiuni pentru verificarea procesului verbal din aceasta conferință ;

7. Închiderea conferinței.

Arh. St. Baia Mare, fond Primăria orașului Baia Mare, Oficiu de poliție, act nr. 214/1891, f. 2—3.

104

1891 februarie 17, Baia Mare. Memoriul românilor din județele Satu Mare, Maramureș și Sălaj adresat primului ministru și prezentat de dr. Vasile Lucaciu în cadrul conferinței de la Baia Mare, privind abuzurile în aplicarea legii naționalităților din Ungaria, solicitând drepturi pentru școlile și catedrele de limbă română.

Excelentissime Domnule Ministre !

Este un lucru cunoscut și recunoscut de toată lumea civilizată că una din ideile predominante în secolul nostru este ideea libertăților naționale, care idee servește de baza existenței statelor, este ținta de aspirațiune a popoarelor. Respectarea reciprocă a acestor libertăți este garanția păcii între state și națiuni ; desconsiderarea postulatelor politice, care izvorăsc din principiul acesta organizator de stat produce neliniște, turburări primejdioase pentru viața și pacinica dezvoltare a popoarelor.

Și asta numai așa poate și trebuie să fie. Nimic mai natural, decât că observarea sinceră a principiilor fixate de natura lucrurilor este ca și pământul cel bun, în care trăiește cu voie și se dezvoltă vesel arborile bunăstării, a progresului și a civilizațiunei popoarelor ; pînă eo, din contra o procedură volnică, contrară respectelor și prescrișelor a celor principii se răzbună pre sine, producînd neîndestulire și îndemnînd naturalmente la luptă nobilă ca dreptatea și adevărul să învingă asupra volniciei și a prepotenței.

Asta este legea eternă și nestrămutată a moralității. Și românul ține tare la credința sa în Dumnezeu, la legile nestrămutate ale moralității, cari se derivă din voia cea sfintă a lui Dumnezeu.

Mînebind din aceste principii sublime și de eternă valoare, privim în jurul nostru și observăm arangementul ce s-au făcut și se face în statul nostru, în patria noastră iubită Ungaria.

Mai înainte de toate observăm faptul evident și neîndoios că patria noastră este un stat poliglot.

Și este ceva foarte elementar ca într-un stat poliglot, arangeamentul de stat numai pe baza egalei îndreptățiri se poate face și trebuie să se facă, care egală îndreptățire, dacă este sinceră, și nu este numai o frază inventată și întrebuițată, spre mascarea unor tendințe asupritoare, eschide din natura sa orice predominare, orice sechestrare, orice administrare a puterii publice în favorul exclusiv al unei rase (națiuni n.n.) dintre cele ce constituie statul.

Și mai ales noi românii, locuitorii autohtoni ai patriei noastre iubite, am reclamat pururea și reclamăm sărbătorește în contra unor asemenea abuzuri cu puterea de stat.

Părinții noștri, fiii legiunilor lui Traian, au ținut pământul locuit și azi de români, în mijlocul invaziunilor popoarelor barbare din evul de mijloc și de cînd au descălecat în aceste plaiuri concetățenii maghiari, de cînd au răsunit pe cîmpiile de la Așchileu memorabilele cuvinte însemnate de Anonymus: „Dexteram dantes pactum facerunt“, adică de o mie de ani încoace, cu un devotament adevărat patriotic, și cînd au cerut timpurile cu eroism, constatat de nenumărate ori în istorie, am contribuit cu singele și cu averea noastră, din generațiune în generațiune, la conservarea și dezvoltarea patriei, fără ca să fi pierdut vreodată din vedere individualitatea noastră națională, drepturile noastre nedescrîpibile naționale.

Astfeliu dispuși ne-au aflat epoca, cînd suflarea libertății a rupt cătușele feudalismului și de sub presiunea generală a spiritului de caste, s-au dezvoltat la o nouă viață conștiința individualităților naționale și așa, între națiunile cari compun statul ungar, națiunea română pe cîmpul libertății în 1848, cu demnitate impunătoare și-au afirmat individualitatea sa națională, pretinzîndu-și loc în concertul popoarelor și națiunilor libere care constituie statul poliglot și adecă statele de sub coroana Sfîntului Ștefan.

Ce a urmat după aceea e cunoscut și n-au trebuit mai mult de două decenii ca să se dovedească înaintea lumii culte pentru toate veacurile viitoare, că un sistem politic carele desconsideră resoanele de drept public, postulatele libertății publice și creațiunile sale și le bazează pe un drept fictitiu, dreptul de cucerire, nu poate să aibă viață cu zile, trebuie să cadă înaintea pretensiunilor juste ale spiritului de libertate și de egală îndreptățire.

Anii șazeci au fost anii redeșteptării națiunilor și guvernul provizoriu al țării, inspirat de sentimentele de loialitate și de dreptate către naționalități, s-au arătat dispus cu bunăvoință față de organizarea politică și culturală a naționalităților din țară. Așa s-au organizat maghiarii, românii, sîrbii și celelalte naționalități în partide politice naționale, cu scop ca sub egida libertăților publice naționale, în frățeească cîînțelegere, punîndu-și în cumpănă toată puterea lor culturală și națională, să conlucre la scopul măreț, bunăstarea și înflorirea patriei comune.

În acest timp și-au plinit și românii din Sătmar și părțile adiacente o sacră datorie față de limba și cultura noastră românească.

Anume, precum dovedesc datele originale din anii 1861—1862 românii din Sătmar, Chioar, Sălagiu și Maramureș au recurs la guvernul țării, cerind pe baza egalei îndreptățiri cite o catedră pentru religiunea greco-catolică, și pentru limba și literatura română la gimnaziile din Baia Mare, Sătmar și Sighet.

Și înalta Cămară Aulică Ungară, în anul 1862, 6 octombrie nr. 66353, apreciind justa cerere a românilor și spunând apriat că cererea lor formează un punct din justele pretensiuni naționale ale românilor, dispune ca la Gimnaziile din Baia Mare, Sătmar și Sighet¹ să se organizeze catedre profesionale pentru religiunea greco-catolică propunând în limba română, și pentru limba și literatura română, cu dotațiune anuală de 600 florini v.a.

Aprețierea și împlinirea cererii juste a românilor au produs cea mai mare îndestulare și mulțumire între români, iară dotațiunea, deși modestă de 600 fl., au fost corespunzătoare împrejurărilor sociale și financiare din acele timpuri.

Asta a făcut un guvern provizor, și lucru natural, în mod provizor conform însușirii acelui sistem politic provizor, și era numai preajustificată așteptarea, că inaugurându-se în 1866—1868 sistemul politic constituțional, care va fi expresiunea fidelă a ființei poliglote a statului nostru, va organiza în mod statornic acele instituțiuni, cari servesc de mijloace indispensabile între promovarea culturale noastre naționale, spre dezvoltarea individualității noastre naționale.

Nu poate fi menirea noastră ca să arătăm cu ocaziunea aceasta încît s-a împlinit justa noastră așteptare, sau încît am rămas înșelați și deziluzionați în cele mai temeinice așteptări și speranțe, destul este a constata că partidul politic al naționalității maghiare, poate din îndemnul sincer al unor fruntași ai acestui partid, au ținut de necesar de a crea o lege numită „Despre egala îndreptățire a naționalităților“, bineștiind ei că fără de această lege, Ungaria nu numai că nu poate exista, dar nici îndreptățire și titlu de existență nu are.

În această lege au trebuit să se depună principiilor acele pe baza cărora fieștecăre naționalitate liberă să se poată dezvolta în individualitatea, conștiința și cultura sa națională.

Asta s-a și proclamat sus și tare din partea corifeilor politici a naționalității maghiare și față de temerile deputaților de spirit național român aceiași corifei au apelat la noblețea și la cavalerismul națiunii maghiare asigurându-i că nimic nu ne va sta în calea dezvoltării individualității și a culturalei noastre naționale.

Durere, cuvintele acele frumoase, asigurările solemne și promisiunile au răsunat în vînt și au trecut ca sunetul și realitatea înfiorător de tristă ne arată și ne dovedește că acea lege, indispensabilă pentru

¹ La Sighet s-a înființat o astfel de catedră în 1857, iar la Satu Mare în anul 1859. Întîiul titular al catedrei de limba română de la gimnaziul romano-catolic din Satu Mare — Petru Bran — i-a urmat dr. Vasile Lucaciu pînă în anul 1895, cînd s-a mutat definitiv la Șifești.

existența și înflorirea Ungariei, este numai pentru escamotarea lumii civilizate, pentru seducerea opiniei publice europene, este ironia amară în aplicarea principiilor de libertate publică națională : pentru că nu numai că principiile de libertate și de cultură națională nu s-au dezvoltat în favorul națiunii române, ci din contră, cu toate măiestriile apucăturilor politice și cu presiuni de tot felul, libertățile publice naționale, condițiile de progres cultural și economic național, sechestrându-se pe seama unei singure naționalități, suntem ca și deposedați, scoși din cadrele vieții constituționale ; legea pentru egala îndreptățire a naționalităților pentru noi e literă moartă, călcată în picioare chiar de aceia care sunt chemați a o susține și a o aplica.

Un șir lung de cele mai dureroase suferințe, despre cari mărturisesc trei milioane de români-scoaterea limbii române din administrațiune și justiție, desconsiderarea aproape totală a românilor la denumirile în oficii de stat și administrative, un curent de exclusivism politic maghiar, împiedecarea sistematică a dezvoltării culturale a elementului românesc, persecutarea presei periodice românești și alte abuzuri nenumărate-dovedesc pe deplin pină unde au ajuns lucrurile la noi. Și ca insultele să fie cu virf și ca ilustrarea situațiunei să fie completă, putem constata în fața lumii faptul că după ce un sistem rafinat de pauperizare ne sugerează medua, ne împedecă în progresul nostru economic național, iară șovinismul cel mai intolerant ne răpește condițiunile progresului nostru cultural național, același curent politic mai are cutezanța de a ne insulta zi de zi : că suntem săraci și înapoiți în cultură ; iară o presă perfidă, demoralizată și calomniatoare, care stă în serviciul acestui șovinism intolerant, atunci cînd spunem în fața lumii adevărata stare a lucrurilor, ne denunță de agitatori, ne calomniază de răi patrioți, ne ponegrește înaintea înaltului Tron și a guvernului țării, mistificînd cele mai nobile, cele mai ieșite, cele mai legitime aspirațiuni ale românilor.

Bine de noi, că nime în lume nu le mai crede, ci numai pe sine se amăgesc !

Și cum că e adevăr curat ceea ce vorbim, vom dovedi iacă cu argumente nerăsturnabile, luate din miile de argumente, ce le avem la îndemînă.

Asume în paragrafi 17—18 din legea amintită, despre egala îndreptățire a naționalităților se dispune apriat că la institutele gimnaziale din ținuturile locuite de naționalități nemaghiare, pentru limba și literatura acelor naționalități să se organizeze catedre profesoriale la gimnaziile respective ; însuși statul să angajează și prin lege sancționată se obligă că va susține pentru naționalități, și așa și pentru români, institute culturale. Cităm aici textul original al §§-lor amintiți :

§ 17 „Az állam s illetőleg a kormány által már állított, vagy a szükséghez képest állítandó tanintézetekben a tanítási nyelvnek meghatározása, amennyiben erről törvény nem rendelkezik, a közoktatási miniszter teendőihez tartozik. De a közoktatás sikere, a közművelődés és közjólét szempontjából az államnak is legfőbb célja lévén : köteles ez az állami tanintézetekben a lehetőségig gondoskodni arról, hogy a honbarmely nemzetiségű nagyobb tömegekben együtt élő polgárai az általok

lakot vidék közelében anyanyelvökön képezhessék magukat egészen addig, hol a magasabb akadémiai képezés kezdődik“².

§ 18. „Azon területeken létező vagy felállítandó állami közép és felsőtanadákban, a melyeken egynél több nyelv divatozik, azon nyelvek mindenikének részére nyelv és irodalmi tanszékek állítandók“³.

Adică vedem că : aceea ce guvernul provizor au hotărît în mod provizor despre limba și literatura română, legea constituțională din 1868 au introdus în mod stabil în organismul instrucțiunii publice a țării : și că prin urmare, după natura lucrului, cauza acestor catedre trebuie să intre în combinațiunile legale, ce se fac cu celelalte catedre și studii de la institutele gimnaziale, și că dispozițiunile legale ce se fac de exemplu cu privire la limba maghiară, sau la fizică, sau la celelalte studii în genere, sub respect metodic sau a calificațiunii recerute a profesorilor, a dotațiunii lor, prin consecință firească și după toate rezoanele de drept, trebuie să se referească și la catedra, la profesorul, la învățămîntul limbei și a literaturii române.

Și ce a urmat ?

A urmat că s-a organizat tot învățămîntul secundariu, în privința metodică, în privința dotațiunii profesorilor, în privința calificațiunii legale pentru fieștecare studiu, cu un cuvînt guvernul instrucțiunii publice a țării și-a dat toată silința să ridice nivelul cultural al învățămîntului și să asigure existența profesorilor : catedra limbei și a literaturii române a rămas în statul său primitiv, cum o au introdus guvernul provizor, ba încă mai rău, nu s-a regulat dotațiunea catedrelor, nu s-au prescris condițiunile calificațiunii legale cu ocaziunea denumirilor la catedrele respective, și cu durere suntem constrînși a constata înaintea Excelenței Tale, că pe cînd la gimnaziile din Baia Mare și Sătmar s-au nivelat și organizat toate studiile, s-au dotat catedrele, s-au prescris calificațiunea legală pentru fieșcare studiu : limba română, limba noastră națională, limba alor 12 milioane de români, este degradată de studiu extraordinariu și se batjocorește în aceste gimnazii, de oameni care abia știu ceva ceti și scrie românește, pentru un bacșis de 150—200 fl(orini) v(alută) a(ustriacă) la an. Sau în fața acestei împrejurări faptice va cuteza să afirme cineva că prin o astfel de procedură este destul îngrijit pentru studiul limbei și literaturii române ?

Și ce e mai mult, dispozițiunile guvernului instrucțiunii publice din țară au mers atît de departe în desconsiderarea literei și a spiri-

² Paragraful 17. Determinarea limbii de predare în școlile deja înființate de stat și de către guvern, sau în cele care vor fi înființate din necesitate, în caz dacă legea nu dispune, este de competența ministrului învățămîntului. Dar succesul învățămîntului, din punct de vedere al culturii și bunului public este și scopul cel mai presus al statului : acesta este obligat ca în școlile de stat să poarte grijă cu puțință ca cetățenii fiecărei naționalități din țară, care trăiesc împreună în masă, să poată organiza (învăța) în limba lor, în apropierea teritoriului unde locuiesc pînă atunci pînă cînd se începe învățămîntul academic (deci superior).

³ Paragraful 18. Pe acele teritorii unde există, sau unde se vor înființa școli de stat gimnaziale și superioare, unde sînt (la modă) folosite mai multe limbi, este obligatorie înființarea unei catedre de limbă și literatură pentru fiecare.

tului legii despre egala îndreptăţire a naţionalităţilor, încît s-au deschis o rubrică înaintea elevilor gimnaziali în care să se scrie răspunsul lor la întrebarea fatală că ei, studenţii români, fiii poporului român, speranţa naţiunii române, oare vreau ei să înveţe româneşte?! Cine nu vede că prin aceasta se picură în inima candidă şi necoruptă a elevilor români veninul indiferenţismului pentru cultura lor naţională şi se predispun la păcatul cel mai respingător din viaţa politică a popoarelor, să devină renegaţi faţă cu naţiunea lor română!

Aşadară Excelenţă, sau legea despre egala îndreptăţire a naţionalităţilor este un ceva iluzoriu, sau procedura înaltului guvern al instrucţiunii publice ne dă exemplu periculos de a putea călca nepedepsiţi legile existente.

Tertium non datur!

Iaca dară Excelenţă, nu numai că nu s-au dezvoltat în favorul nostru nici un principiu de libertate naţională, de progres cultural şi economic naţional, depuse în legea despre egala îndreptăţire a naţionalităţilor, nu numai că nu ni s-au creat institute publice de învăţămînt, gimnazii, universitate, teatre, nu numai că dezvoltarea economică, industrială a naţiunii noastre este în mod măiestrit împiedecată, nu numai că nimic nu primim de la stat drept răsplată pentru imensele jertfe de sînge şi de avere ce le aducem pe altarul patriei comune, ci chiar într-o chestiune normată prin paragraf anume introdus în lege, stăm în faţa unei fapte regretabile!

Există un paragraf în legea sancţionată, despre egala îndreptăţire a naţionalităţilor, care dispune limbei române un loc competent în organismul instrucţiunii publice a ţării, iară de altă parte legea rămîne neaplicată sau e mistificată, limba şi literatura română este scoasă din organismul instrucţiunii publice a ţării, ba se lasă de batjocură şi şi junimei române se deschide calea spre cea mai înfiorătoare demoralizare: spre renegatism.

E natural, Excelenţă, că faţă de situaţiunea aceasta abnormală, faţă de procedura aceasta ilegală, avem datorinţa sfîntă, să ne ridicăm glasul:

a. Ca patrioţi adevăraţi, cari voim ca legea să domnească în ţară şi să încete abuzurile veleităţilor şovinistice;

b. ca părinţi, cari nu voim ca fiii noştri să se predisună spre trădarea intereselor naţionale române, să se crească renegaţi;

c. ca români conştii de demnitatea noastră naţională, cari nu putem suferi dejosirea şi batjocorirea limbei noastre naţionale şi desconsiderarea drepturilor ei: şi să protestăm sărbătoreşte în contra procedurii nelegale şi provocatoare a Înaltului ministru de culte şi instrucţiune publică, în cauza catedrelor de limba şi literatura română, de la gimnaziile din Baia Mare şi Sătmar; şi să cerem de la Excelenţa Ta repararea vătămării provenitoare din această procedură, prin organizarea acelor catedre conform dispoziţiunilor legii, conform recerînţelor pedagogice şi conform demnităţii naţiunii române, şi dotîndu-le cum se dotează catedrele celorlalte studii ordinare de la aceleaşi institute gimnaziale.

Mai amintim înaintea Excelenței Tale cit de dureros ne-au atins dispozițiunea cea mai recentă a Excelenței Tale, în cauza catedrei de religiunea gr<eco> cat<olică> de la gimnaziul superior din Baia Mare.

Anume, după toți pedagogii de valoare, studiul religiunii este obiectul cel mai important în creșterea junimei și prin urmare nimic nu poate fi mai natural decît aceea că în gimnaziile catolice și de stat cari stau sub patronatul suprem, sub egida Maiestății sale a gloriosului nostru împărat și rege apostolic, studiul religiunii catolice este pus în rangul prim între celelalte studii, iară catedra profesorală a religiunii catolice este dotată ca și celelalte studii obligate.

Acum stațiunile profesorale sunt dotate la gimnaziile regești catolice și la cele de stat, pentru profesori supleanți cu 800, pentru cei ordinari cu 1400 fl<orini> v<alută> a<ustriacă>.

Cum se întîmplă, Excelența, pe ce bază se face că cită vreme un profesor catolic de ritul latin se dotează cu 800 și cu 1400 fl. v. a. plată anuală, un alt profesor catolic de ritul grecesc pentru același studiu de religiune este dotat cu 400 și cu 700 fl. v. a ?

E o abnormitate, Excelență, ca astăzi, cînd tot scriitorul, tot diurnistul cere îmbunătățirea dotațiunei sale, se organizează o stațiune profesorală de religune greco-catolică, care post pretinde o calificățiune superioară academică, ca și oricare altă catedră gimnazială-se organizează, cu o dotațiune anuală de patru sute fl. v.a. !

Asta este, Excelență, batjocorirea religiunii greco-catolice, este dejosirea așezămintelor noastre religioase, este martirizarea profesorului respectiv, prin expunerea lui la suferințe de foame și de toate neajunsurile.

Între vătămările flagrante, între călcările vădite de legea sancționată este a se număra și procedura Excelenței Tale în cauza gimnaziului din Beiuș, care procedură volnică, ilegală și injustă, au produs cea mai adîncă amărăciune în toate inimile românilor binesimțitori, precum și abuzul ne mai pomenit al puterii administrative în cauza școalelor române greco-catolice din Nir-Adon, Aciad și Abran⁴, unde cu forța s-a călcat legea, s-a călcat dreptul confesional și dreptul părinților români.

Nu putem să nu amintim aici, cu cea mai sinceră recunoștință că venerabilii nostri arhierei, interesați pentru credincioșii lor la acele gimnazii și la atinsele institute de cultură, au făcut toți pașii necesari pentru salvarea intereselor și a demnității acestor catedre de religiunea greco-catolică și de limba și literatura română.

Însă aceste nobile încercări au rămas zădarnice.

Este, prin urmare, datorința noastră morală a protesta sărbătorește în contra procedurii Excelenței Tale, și a o declara de o dejosire a sfintei noastre religiuni greco-catolice și a limbei și literaturii române, cerind repararea acestor vătămări !

Din încredințarea conferinței clerului, a inteligenței mirene și a poporului român din comitatul Sătmarului și a părților adiacente din fostul Chioar și din Sălaj, subscriem această reprezentațiune și o înain-

⁴ Localități din Ungaria.

tăm la Excelența ta spre aprecierea vrednică a justelor postulate depuse întrînsa.

Baia Mare la 17 februarie 1891.

ss. George Pop de Băsești
președintele conferinței.
L.S.

ss. Gavrilă Lazar de Porcăreț
vicepreședintele conferinței
ss. Constantin Lucaciu, secretarul
conferinței

Excelentissime Domnule Ministre,

Din încredințarea conferinței clerului, a inteligenței mirene și a poporului român din comitatul Sătmar, din părțile fostului Chioar și ale Selagiului, ținută în 17 februarie a.c. în Baia Mare, am onoarea a prezenta Excelenței tale reprezentațiunea acelei conferințe în cauza catedrelor de limbă și literatură română și a religiunii greco-catolice de la gimnaziile din Baia Mare și Sătmar, precum și în cauza altor institute culturale naționali române, rugînd pre Excelența Ta să binevoiești a lua în apreciere vrednică postulatele exprimate în aceea reprezentațiune.

Cu deosebită stimă sum al Excelenței Tale
Baia Mare la 17 februarie 1891

George Pop de Ilyesfalva (Băsești)
prezidele conferinței

Arh. St. Baia Mare, Fond fotocopii, originalul în fondul de manuscrise al Bibliotecii centrale a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca Publicat și comentat de Blaga Mihoc în *Muzeul Național*, II, 1975, p. 477—484. Vezi și „Gazeta Transilvania” din 12 februarie și 19 martie, 1891.

105

1891 februarie 19, Baia Mare. Raportul căpitanului șef Antal Schönher către primarul orașului Baia Mare, prin care îl informează despre conferința intelectualilor români, care au cerut o serie de drepturi pentru românii din nord-vestul Transilvaniei.

Tekintetes polgármeste úr !

Nagybányán, 1891 év Január hó 20-án kelt, nyomtatott meghívó szerint Alimpiu Barboloviciu, George Pop, Ciriac Barbul és társai által felszólított a Szatmár és Szilágy megye román lakosság értelmisége, hogy vallási és culturalis kérdések megvitatása végett folyó hó 17-én tartandó népgyűlésre mentül nagyobb számmal jelenjen meg Nagybányán, a városi vendéglőtermében.

Az össze hívó bizottság nevében Barbol Gábor hidegkuti földbir-tokos február 13-án a kapitányi hivatalnak írásban bejelentette a gyűlést s bemutatta a tárgy sorozatot.

A gyűlés február 17-én reggeli 11 órakor felügyeletem alatt meg-kezdett s délutáni két óráig tartott.

A gyűlés lefolyásáról van szerencsém értesíteni a tekintetes polgár mester urat, a következőkben :

Délelőtt 11 órakor a városi vendéglő kistermében a vidékről egybe gyűlt mintegy 90 személyből álló román közönséget a szinyérváraljai görök-katholikus lelkész felhívta, hogy az értekezlet vezetésére elnököt és jegyzőt válasszon. Ezen felhívás folytán elnöknek Pap György, jegy-zőnek Lukács Konstantin egyhangulag meg választottak.

Elnök a gyűlést megalakultnak nyilvánítván azt megnyitatta s felhívta a jelenvoltakat, hogy a tanácskozás folyama alatt férfiasan és higgadtan viseljék magukat :

Megválasztatván a felirat szerkesztésére egy bizottság, elnök átadta a szót Dr. Lukács László laczfalusi görök-katholikus lelkésznek, ki is felolvasott egy többirre terjedő írásbeli munkát, melyben igyekszik kimutatni, hogy a román nemzetiség nyelve és vallása — főleg a nagybányai állami főgymnásiumban — menyire elvan nyomva s ajánlotta, hogy ebbeli sérelmek orvoslása végett feliratot küldjenek a Nagy méltoságu magyar király vallás és közoktatás ügyi miniszteriumhoz és a magyar ország gyűléshez.

A gyűlés elfogadta a felolvasott munkát a felirat szövege gyománt, s elhatározta annak a fentebb megnevezett helyekre való felterjesztését.

Medán Endre nagysomkuti lakos ajánlotta, hogy a felirat, helyese-ben kérelem szövegének egy pár erősebb kitétele szelidíttessék. — In-dítványa elfogadtatott. —

Lázár, szaniszlói görök-katholikus lelkész felhozta, hogy a Nagy Károlyi gymnasiumban sem tanítatik a román vallás és nyelv úgy a hogy azt törvényrendelet, kéri ennél fogva a kérelemben a nagykarolyi esetet is mint sérelmet felemlíteni. Indítványa elfogadtatott.

Indítványoztatott, hogy a kisdedovási törvény javaslat ellen kérelem adassék be az ország gyűlés mind két házához.

Berinde Szinyérváraljai görök-katholikus lelkész egy homuristikus felolvasásban igyekezett bebizonyítani hogy menyire káros lesz a falusi óvoda a román nemzetiségnek.

Egyhangulag elhatároztatott, hogy a kisdedovási törvény ellen felirat intézessék az ország gyűlés mindkét házához.

A gyűlés folyama alatt Lukács Konstantin az elnöki aztalon egy indítványt fogalmazott s azt a jelenvolt 10 idegen románnő által aláíratva beterjesztette az elnökségnek.

Ebben az indítványban az van előadva, hogy a három évvel ezelőtt megalakult de felsőbb helyről beszüntetett Szatmár megyei román nőegylet újból alakuljon meg s az alapszabályok megerősítés végett a Nagy méltoságu magyar király belügyminiszteriumhoz terjesztesenek be.

Dr. Lukács László ajánló beszéde után az indítvány elfogadtatott s az ideiglenes bizottság megallaktatott.

Elnök Medán Endréné jegyzők illetőleg titkárok Nyilván Mijkos nagysomkuti ügyvéd és dr. Lukács László bizottsági tagokra jelen levő nők.

Lázár szaniszlói görök-katholikus lelkész indítványozta, hogy a választásoknál oda kellene hatni, miszerint az ország gyűlésbe és megyei bizottságba mentül több román választáséba, mert sehol sincsenek kellőleg képviselve, a minek nézete szerint legfőbb oka a virilis intézmény.

Ezen ügy érdemlegesen nem tárgyalatott, hanem kimondatott hogy az 1881-id évben megállapított választásokra, felügyelő bizottság elé tartozik.

Ezzel a tárgysorozat kilévén meritve az elnök a király és közös haza éltetése mellett a gyűlést berekesztette.

Szükségesnek látom megemlíteni a következő jellemző körülményeket.

1. Nagybánya város területén lakó románok közzül egyedül Bilcz István görök-katholikus esperes volt a gyűlésen s ott is csak mint hallgató szerepelt.

2. A gyűlésben megjelentek egy harmada falusi parasztoktól, a kiket a heti vásárról hajtottak fel a gyűlés terembe a papok.

3. A gyűlés folyama alatt Lukács Konstantin egyre másra küldte a román lapoknak a távürgönyöket, melyek szerint a gyűlések a résztvevők száma 500-felül „a lelkesedés óriási“ stb. valotlanságokat...

Egybeiránt jelentésemet azzal rekesztem be: hogy a gyűlés elég simán és rendben folyot le s nem voltam kénytelen hivatalos hatalmat igénybe venni.

Kelt Nagybányán 1891 év február 19-án.

Schönher Gyula
főkapitány

Arh. St. Baia Mare, fond Primăria oraşului Baia Mare, Acte prezidenţiale nr. 34/1891, f. 1—5, orig. l. maghiară. Publ. de T. Hăgan şi colectiv, în *Op. cit.*, p. 155—157.

TRADUCERE:

Mult stimat domnule primar !

Prin chemarea tipărită, datată în Baia Mare la 20 ianuarie 1891, Alimpiu Barbuloviciu, George Pop <de Băseşti>, Ciriac Barbul şi tovarăşii lor au convocat intelectualitatea românească din comitatele Satu Mare şi Sălaj ca să se prezinte într-un număr cât mai mare la adunarea populară din ziua de 17 a lunii curente <februarie>, în sala restaurantului oraşului Baia Mare pentru a dezbate probleme religioase şi culturale.

În numele comitetului celor invitaţi, Gavril Barbul, proprietar din Mocira, la data de 13 februarie a anunţat în scris oficiul căpitanatu-

lui despre ținerea ședinței și a prezentat problemele ce urmau a fi discutate.

Ședința s-a deschis în dimineața zilei de 17 februarie la orele 11 și a ținut pînă după amiază la orele două.

Despre desfășurarea ședinței am onoarea a raporta domnului primar următoarele :

Dimineața la orele 11, în sala mică a restaurantului orășenesc, s-au întrunit aproximativ 90 de persoane din regiune de origine română, pe care preotul greco-catolic din Seini i-a invitat să aleagă un președinte și un secretar, pentru conducerea consfătuirii.

Ca urmare în unanimitate au fost aleși ca președinte George Pop <de Băsești>, iar ca secretar Constantin Lucaci¹.

Președintele declarînd ședința deschisă a cerut celor prezenți ca pe parcursul consfătuirii să se comporte bărbătește și cu calm.

După ce a fost aleasă comisia pentru redactarea memoriului, președintele a dat cuvîntul doctorului Vasile Lucaci, preot greco-catolic din Șișești, care a citit o lucrare de mai multe pagini prin care se străduiește să arate că limba și religiunea națiunii române — mai ales în liceul din Baia Mare — sînt desconsiderate și a recomandat ca pentru satisfacerea plîngerilor lor, memoriul să fie înaintat Înalțului Minister al Cultelor și Educației și Parlamentului Ungariei.

Ședința a primit memoriul așa cum a fost redactat și a hotărît să fie înaintat înalțelor foruri amintite.

Andrei Medan, locuitor din Șomcuta Mare, a recomandat ca unele expresii mai tari din textul memoriului, mai bine zis a cererii, să fie înlocuite. Propunerea a fost acceptată.

Lazăr, preotul greco-catolic din Sanislău, remarcă faptul că nici în liceul din Careii Mari nu se învață limba și religia română și a cerut ca, în conformitate cu legile amintite, în memoriu, să se specifice aceleași revendicări și pentru Careii Mari. Propunerea a fost acceptată.

A mai propus ca moțiunea la legea grădinițelor să fie înaintată ambelor camere ale Parlamentului.

Berinde, preotul greco-catolic din Seini, într-o lectură umoristică, s-a străduit să demonstreze cit de dăunătoare au să fie pentru națiunea română grădinițele satești.

În unanimitate s-a hotărît ca moțiunea la legea grădinițelor să fie înaintată ambelor camere ale Parlamentului.

În cursul ședinței Constantin Lucaci de la masa prezidențială a întocmit un memoriu și l-a dat spre a fi semnat celor zece femei române invitate, după care actul a fost prezentat prezidiului.

În acest memoriu este redat faptul că cu trei ani în urmă s-a înființat Uniunea femeilor române din județul Satu Mare, dar aceasta a fost desființată de autoritățile superioare, cerîndu-se reînființarea ei.

¹ Constantin Lucaci (1860—1920), preot și om politic transilvănean, frate cu memorandistul dr. Vasile Lucaci. C. L. a făcut parte din delegația de trei sute de români plecată la Viena în 1892 spre a prezenta *Memorandul* împăratului. În 1914 a trecut Carpații în România, împreună cu V. L. militînd pentru intrarea țării în război alături de Antantă. Pentru meritele sale în lupta națională a fost ales în Marele Sfat Național Român, apoi deputat în Parlamentul României în anul 1919.

hotărîndu-se în acest scop înaintarea regulamentului Înaltului Minister de Interne al Ungariei spre confirmare.

După cuvîntarea de recomandare a dr. Vasile Lucaciu, propunerea a fost acceptată și s-a constituit comitetul provizoriu.

Președintă a fost aleasă soția lui Medan Andrei, notari, respectiv secretari, Nicolae Nyilvan, avocat, în Șomcuta Mare și dr. Vasile Luca-ciu, iar ca membre în comitet femeile prezente.

Lazăr, preotul din Sanislău, a propus ca cu ocazia alegerilor, ar trebui să se ajungă acolo încît în parlamentul țării cît și în comisiile județene să se aleagă mai mulți români deoarece nicăieri nu sunt su-ficient reprezentați, cauza constînd în instituția viriliștilor². Această chestiune nu a fost discutată în prealabil, ci s-a spus că în anul 1887 s-a stabilit că alegerile aparțin de comisia de supraveghere.

Cu aceasta ordinea de zi a fost epuizată, președintele a închis șe-dința cu urări pentru rege și patria comună.

Consider necesar să amintesc următoarele împrejurări :

1. Din partea populației orașului Baia Mare a luat parte la șe-dință și Bîlț Ștefan, el figurînd ca ascultător.

2. Dintre cei prezenți la ședință o treime au fost locuitori de la sate, adunați de preoți în sala de ședință din tîrgul săptămînal.

3. În timpul desfășurării consfăturii Constantin Lucaciu a înștiin-țat periodic prin telegrame, ziarele românești, din care rezultă că la ședință au participat „mai mult de 500 de persoane și că a fost un mare entuziasm“ etc ceea ce este ireal.

Închei raportul meu cu mențiunea că ședința s-a desfășurat în con-dițiuni normale, fără să fiu obligat să mă folosesc de puterea mea ofi-cială.

Baia Mare, 1891 februarie 19.

Schönher Antal
căpitan șef

² Cincizeci la sută din deputații numiți de drept, în baza impozitului mai mare plătit statului și a posedării științei de carte.

106

1891 februarie 25, Carei. Ordinul comitetului comitatului Satu Mare către primarul orașului Baia Mare prin care îi cere să-l informeze despre acțiunile întreprinse de că-tre Vasile Lucaciu și Alexiu Berinde pentru înființarea unor bănci românești de credit la Baia Mare și Seini.

⟨Sigiliul cu inscripția :⟩ Szatmár vármegye és Szatmár nemes Szabad kirái város.

Főispánya.

Bizalmas
25 elnöki

Tekintetes polgármester Úr !

Vett értesülés szerint az oláh nemzetiségi izgatól elnkön Berinde Elek és Lukács László lelkészekkel Szinérváralján avagy Nagybánán 100 ezerforintnyi részvénytőkével egy oláh pénzügyintézetet szándékoznak alapítani, melynek célja kiváltképen az oláh nemzetiségi izgatások előmozdítása lenne.

Felkérem tekintetes polgármeste Úrat, hogy az ügy mibenlétéről s jelen állásáról puhatolások útján tudomást szerezzni s az eredményről hozám jelentést teni sziveskedjék.

Fogadja tiszteletem nyilvánítását.
Nagykároly, 1891, február hó 25.

Domahidy

Tekintetes Oliver polgármester úrnak

Nagy Bánán

Arh. St. Baia Mare, fond Primăria oraşului Baia Mare, Acte prezidențiale nr. 39/1891, Publ. de T. Hăgan și colectiv, în *Op cit.*, p. 158.

TRADUCERE :

〈Sigiliul cu inscripția :〉 Comitele suprem al comitatului Satu Mare și oraşului liber regal Satu Mare.

Confidențial
25, prezidențial

Mult stimate domnule primar !

În conformitate cu informațiile primite președinții provocatori ai națiunii române, preoții Alexiu Berinde și Vasile Lucaciu și-au propus să înființeze o instituție românească de credit pe acțiuni cu un capital de 100 de mii florini la Seini¹, sau la Baia Mare, a cărui scop, în mod deosebit, ar fi sprijinirea provocărilor în rîndul națiunii române.

Rog pe mult stimatul domn primar ca pe căi ocolite să afle stadiul actual al acestei probleme și rezultatul să fie amabil să mi-l înainteze.

Primiți expresia considerației mele

Careii Mari la 25 februarie 1891

Domohidy

Mult stimatului domn primar Turman Oliver
Baia Mare

¹ Vezi documentul nr. 98 și 107.

1891 martie 6, Baia Mare. Raportul primarului oraşului Baia Mare către prefectul judeţului Satu Mare privind acţiunile întreprinse de V. Lucaciu şi Al. Berinde pentru sprijinirea băncilor româneşti.

ad. 39/1891.

Méltóságos Főispán Úr !

Folyó évi 25 elnöki megbízása folytán van Szerencsém következő jelentésemet előterjeszteni :

Berinde Elek és Lukács László lelkészek mozgalmat indítottak egy pénzügyintézetek létesíteni, a mely oláh, nemzetiségi érdekek előmozdítására szolgálna alapul, ez ügy tekintetéből a nevezett lelkészek Budapesten is lépéseket tettek, s tekintélyesebb egyéniségekkel tanácskozásokat tartottak, de annak még tényleges eredménye nincs.

Berinde Elek Szinyérváralyán a Nagyszebeni „Albina” oláh banknak pénzt kezel, nemzetiségi céljaiknak előmozdítására.

Lukács László kizbánya községben alakított egy bankot, melynek élén mint igazgató működik.

Fogadja Méltóságod kitünő tisztelettem nyilvánítását.

Nagy-Bányán 1891 mártius 6.

Turman Olivier
polgármester

Arh. St. Baia Mare, fond Primăria oraş Baia Mare, Acte prezidenţiale nr. 39/1891.

TRADUCERE :

ad. 39/1891

Ilustre domnule prefect !

La ordinul 25 prezidenţial din anul curent am onoare a vă înainta următoru-mi raport :

Preoţii Alexiu Berinde şi Vasile Lucaciu au iniţiat acţiunea pentru înfiinţarea unei instituţii de credit care să sprijine dezvoltarea intereselor naţiunii române, în această cauză numiţii preoţi au făcut demersuri şi la Budapesta şi cu mai înalţi demnitari au ţinut sfaturi, dar la aceea un rezultat pozitiv nu s-a dat.

Alexiu Berinde, la Seini, mînuieşte banii marii bănci româneşti „Albina” din Sibiu pentru sprijinirea dezvoltării scopurilor naţiunii.

Vasile Lucaciu a înfiinţat o bancă în comuna Chiuzbaia, a cărui director este.

Primiţi ilustre cele mai distinse consideraţiuni. Baia Mare, 1891 martie 6.

Turman Olivier
primar

1891 noiembrie 10, Băsești. Scrisoarea adresată de George Pop de Băsești lui Vicențiu Babeș, în care îi reproșează atitudinea față de înaintarea Memorandumului la împărat.

Amate Frate¹.

Știu că ești convins despre aceea că eu în viața mea am ținut cu tot devotamentul inimii mele la cauza mare și sfântă a națiunii, și că între toate junstările m-am născut a o servi din tot sufletul meu.

Asemeni dispozițiuni am găsit că te disting pre tine și <pe> baza acestei comunități de sentimente s-au încheiat între noi acea solidaritate și prietenie, care ne-au ținut în acord și strâm(t) legați, ani îndelungați, chiar și atunci, cînd alții ne combăteau, sau chiar au desertat din rîndurile partidului național.

Dar tot aceste relațiuni intime de perfectă solidaritate în vederile politice, și de constanță în urmărirea scopului pe cale dreaptă și onestă, îmi impun acum în mod imperios datorința, ca să mă adresez la tine cu aceste orduri, care, ca și toate faptele mele politice, izvoresc numai din cea mai sinceră durere a inimei mele pentru neamul meu.

Trebuie să-ți amintesc din capul locului, că după diferențele care s-au ivit în sinul comitetului național îndată după constituirea lui în a. 1887, în urma cărora tu te-ai retras din acel comitet, eu am fost carele cu amiciei mei dr. Raț, Coroian și dr. Lucaciu, — nu fără deprecarea altor amici, — am stăruit cu totdeădinsul să te înduplecăm, ca să reintri în comitet, avînd speranța de a-l vedea între noi și pre amicul nostru Al. Mocioni, spre care scop ne-am dus și în persoană, și cu întreg comitetul la Budapesta, ca să-l luăm ca în triumf între noi.

Tu ai reintrat, pînă cînd A. Mocioni a rămas în rezerva sa.

Știi foarte bine, ce dispozițiune domina în comitet, știi și aceea, că comitetul, din respect către opiniunea ta și a lui Al. Mocioni, în cauza memorialului, ca să nu se pară că cineva își octroiază vederile sale personale asupra națiunii, au apelat la conferința generală, care și cu înțeleapta ta conlucrare, cu atîta succes moral s-au ținut în 27—28 oct. 1890.

Toți cîți au fost prezenți la acea conferență, vîind a judeca cu inimă dreaptă, trebuie să știe și să recunoască, în ce direcțiune s-au manifestat opiniunea publică a națiunii, și că numai un spirit de conciliațiune și de solidaritate au predominat între noi și ne-au îndemnat să primim aranjamentul ce s-au făcut, cu ferma speranță, că tu și întreg comitetul, lămurit acum deplin asupra voinței națiunii, după pretenșiunile cele mai elementare ale disciplinei de partid, ne vom născu

¹ Scrisoarea este o copie transcrisă pentru I. Rațiu de către V. Lucaciu. O altă copie (cu două grafii necunoscute) a rămas în posesia lui G. Pop de Băsești (Vezi B.C.U. Cluj, mss. 4055, coresp. George Pop de Băsești, vol. I, f. 23—28).

a-i da expresiune prin activitatea noastră, înaintînd memorialul la locul său.

Avînd aceste în vedere, cu plăcere te-am aclamat de preşedinte, rugîndu-te ca să fii pururea expresiunea vie şi fidelă a comitetului şi a sentimentelor manifestate în conferinţa naţională. Stînd pe basa asta, pacea, liniştea, solidaritatea, disciplina de partid şi morala politică niciodată nu s-ar fi vătămât!

Dară iacă, iubite frate, sum silit a constata din fapte, că chiar contraru s-au întîmplat, şi vezi, aici nu încapе discusiune, pentru că „factum inpectum fieri nequit“.

Las acumа nedesbătută în detal аша-numita campanie ziaristică din cari s-au constatat, că după votul de încredere a comitetului nostru², România, amintesc numai antecedentele şi urmările acelei polemii, din ziarele din România, fără deosebire de partid, cu o vehementă şi mai mare au atacat poziţiunea şi ţinuta ta politică, şi din cari s-au dovedit neîncrederea lor în politica ta.

Relevez la acest loc, că esenţa lucrului, fondul şi meritul principal în cestiunea aceea gravă este atîrnată de persoana ta, de ţinuta ta, de expunerile tale, pe care le-ai făcut în locuri înalte şi preînalte în România, despre situaţiunea noastră despre care toate îmi scrii în preţuita ta din Bucureşti, 18 aprilie 1891, care expuneri şi care scriere însă nu corespunde deloc adevărului lucrurilor, despre ce şi eu în persoană m-am convins în România³, şi ne-ai prezentat politica acolo, şi voeşti a o presenta şi chiar aici acasă аша precum nu este.

Vezi frate, după asta procedură, eu nu mă mir dacă oamenii, venind la cunoştinţa lucrului, au alarmat lumea în capul tău.

Dară să trec la actualitate: am înaintea mea epistola ta convocatoare din 17 oct. 1891⁴.

Aici nu mai poate fi vorba de „bănuieli“, de „suspitiuni“, de „încercări de a sparge solidaritatea şi disciplina, şi morala politică în partid“, prin alţii, pre care i-ai învinuit, ci scrisoarea aceasta emanată de la tine, ca de la preşedintele comitetului nostru naţional este o vătămare flagrantă a tuturor postulatelor de ordine, de disciplină şi solidaritate naţională în partid; deoarece prin însăşi convocarea asta ai comis şi ai săvîrşit faptul de desbinare în sinul comitetului şi ai recurs la elemente necompetente cu eschiderea mai multor membri ai comitetului, şi аţi discutat asupra unor cestiuni, cari să ţin exclusiv de competenţa comitetului, provocînd astfel indignaţiunea şi scandalizarea mai multor membri din comitet, prezenţi la aceea consfătuire.

Mi'pare foarte rău că n-am putut participa la şedinţele comitetului convocate pe 24—25 oct. a.c. sum însă pe deplin informat din toate părerile despre decursul acelor şedinţe, şi nu-mi pot ascunde adîncă

² Se referă la votul de încredere dat lui V. Babeş în şedinţa Comitetului central P.N.R. din 18—19/30—31 august 1891 („Tribuna“, 1891, nr. 187—189).

³ Vezi „Tribuna“, nr. 166, din 26 iulie/7 august 1891, p. 2. care ne informează după „Românul“, că G. Pop de Băseşti a fost la Bucureşti cu ocazia jubileului de la 10 mai 1891.

⁴ Şerban Polverejan, Nicolae Cordoş, *Op. cit.*, p. 169, (anexa 37).

părere de rău, preste cele ce s-au petrecut acolo sub egida și sub conducerea ta⁵.

Constatându-se în ședințele conferinței generale naționale din 1890 linia de direcțiune pe care vrem să înainteze cauza noastră, ne-am văzut, ca niciodată pînă acum, sprijiniți de simpatiiile popoarelor culte din Europa, și în prima linie a fraților noștri din România, ni s-au deschis o eră nouă, favorabilă pentru acțiuni mari, pentru realizarea aspirațiilor noastre naționale. Și ce este faptul? Faptul trist este, că de cînd te-am ales de președintele comitetului, în loc de activitate serioasă și solidară, avem certe nentruperi, personalități, confusiune în cestiunile cele mai grave și vitale ale națiunii; și eu, carele în mijlocul acestor frămîntări am studiat simptoamele situațiunei, am găsit adevărul acum nerăsturnabil: că lumea română nu mai are încredere nici în tine, nici în comitetul presidat de tine.

Dar mă vei întreba cu tot dreptul ce însemnătate are votul meu de încredere, ce ți-am dat în ședința comitetului din 31 aug. a.c.?⁶ Iacă mă esplic.

După cele ce le-ai isprăvit în România, avînd mandatul comitetului, precum îmi scrii în epistola mai sus amintită, și după campania ziaristică ce au urmat, credem, eram convins, că tu însuși vei cunoaște că ești imposibil în fruntea comitetului nostru național, și că vei cerca ocasiunea favorabilă de a te retrage cu cinste.

Această ocasiune am voit eu să ți-o dau prin votul meu de încredere, din îndemnul meu amical, precum și din respecte mai înalte politice, cătră cauza noastră, între care în locul prim este respectul sincer pentru meritele tale ciștigate pe terenul luptelor naționali. Ti-am făcut o punte cinstită de retragere, tu însă pînă acum nu te-ai folosit de ea. Asta e însemnătatea votului meu de încredere.

Departe să fie de la mine să bănuiesc sau să suspitionez pre cineva, e de constatat însă, că o intrigă inimică, oriunde s-ar fi țesut ea în contra noastră, mai păgubitoare rezultate n-au fi putut să producă între noi, decît chiar pre acele, ce ne stau înaintea ochilor.

Și cum se întîmplă, de în mijlocul nisuițelor de a scăpa din această zăpăceală, de a scoate cauza noastră națională din rușinoasa-i stagnațiune, vii tu cu idei extravagante de „dualism maghiaro-român“, cu epistola cătră „Telegraful român“ și mai vine amicul nostru Al. Mocioni cu epistola sa cătră comitet?

Quo iure se întîmplă, că toate nisuițele de a eși din impasul în care ne aflăm le consideri de atacuri îndreptate în contra comitetului, în contra partidului nostru, deși acele în realitate sunt lucruri îndreptate în contra unor simptoame, — le-aș putea numi veleități politice ale tale, — care nu au de a face nimic nici cu comitetul, nici cu partidul nostru.

Manevra aceasta, de a te identifica cu comitetul și cu partidul atunci cînd trebuie să simțеști că stai pe un teren justificabil, nu poate să aducă roduri bune pentru cauza națională.

⁵ Vezi anexa 39, *idem*, p. 173—174.

⁶ În această problemă se mai pot consulta: B.C.U. Cluj, mss. 4119, Coresp. Fr. Hossu-Longin, vol. I, f. 25—26 și B.A.R.S.R. mss. Coresp. nr. 55527

De 10 ani de zile are comitetul național mandatul de a aduce la cunoștința tronului și a lumii întregi situațiunea penibilă și aproape nesuferibilă în care ne aflăm : și tu, în curs de ani scumpi și îndelungați ți-ai pus toată silința ca să zădărnicești împlinirea acestui mandat, și acum, noi, politici bătrini ca și conducători ai neamului nostru, suntem reduși la starea de compătimit, să privim cu inerție cum ne trece pe dinainte junimea cu memorande, în numele națiunei, în loc să o punem noi la cale, ca în alt sens, în altă direcțiune, să lucreze în acord și concentric cu un memoriu impunător, pre care noi, comitetul, avem datoria de a-l prezenta la tron și de a-l da publicității.

Apoi, ne stau la pragul vieții noastre naționali mulțime de cestiuni grave și de supremă importanță, care toate de la noi așteaptă deslegarea dorită. Suntem în ajunul noului period electoral : avem să decidem cu demnitate preste ținuta noastră politică în viitor ; avem să cercăm relațiuni și conexiuni în în(ăun)tru și în afară spre apărarea și dezvoltarea cauzei noastre ; avem să ne strîngem rindurile pe lîngă stîndardul programului național, să știm noi și să știe toți, că numai în spiritul acestui program se poate orîșicine apropia de noi ; avem să ne organizăm între noi, ca să știe amicii și inamicii, ai noștri toți și străinii, că numai acela este român, carele e în spiritul programului nostru național, și că cine nu este cu noi, este împotriva cauzei române : și noi în loc să ne punem toate puterile la deslegarea acestor mari și grave probleme, ne frîngem și ne risipim puterile în certe meschine personali, suscitade, susținute și propagate de tine ; așa că în fața marilor evenimente ce ne așteaptă, stăm, din cauzele amintite, în situațiunea grecilor de tristă memoria, cari atunci, cînd Constantinopolul lor era amenințat de perire, din partea dușmanilor, — cum este azi românismul nostru, — își consumau puterile în certe și intrigi personali, pînă cînd Mahomed i-au șters de pre fața pămîntului.

Și dacă reamintim toate cîte s-au întîmplat de la ședința comitetului din 30—31 aug. a.c. și apoi cele ce s-au întîmplat în ședințele comitetului din 24—25 oct. a.c. desavuările, retractările, atîtea „mea culpa“, pentru lucruri săvîrșite de tine : cum crezi că această situațiune, ce ți-o ai creat, se poate împăca cu starea ta, președinte al comitetului partidului național ?

De multe ori mi-ai scris și mi-ai spus că situațiunea noastră politică reclamă o acțiune concentrică, harmonică, și întru-toate solidară. Din aceste considerațiuni vrednice și indispensabile mînc și eu, cînd viu a te ruga, ca în vederea marilor interese mai sus accentuate, să-ți cedezi locul altuia, care să fie și el unul dintre cei mai buni al noștri, apoi cu un naturel mai conciliant, de temperament mai calm, și mai presus de toate, să fie cu desăvîrșire independent și stăpîn preste ideile și convicțiunile sale.

Adă-ți aminte de cele ce s-au petrecut în primăvara anului 1890, cînd în cestiunea memorialului și tu ai fost de acord perfect cu noi, și cînd față de un distins amic al nostru, însă contrar părerilor în cauza memorialului, în fața comitetului nostru, ca și imputare i-ai reflectat cu cuvintele astăz(i) devenite proverbiale pentru tine : „Das

Baunst du ewig sage“⁷. Și apoi, peste puțină vreme, la întrunirea din Cluj a comitetului, tu ai fost carele părăsind vederile tale și adoptînd pre ale numitului amic, ai combătut hotărîrile comitetului.

După toate aceste, sperăm că vom putea redubîndi pentru comit. nostru încrederea, care astăzi ne lipsește : și va reveni între noi pacea, liniștea și solidaritatea, fără cari, ca și precum însuși mărturisește, nu avem nici un viitor.

Resumez : în activitatea comit. nostru naț. ținuta ta, precum se prezintă în ziaristica română și cea străină, și cum o prezentezi însuși, între noi, apare ca o politică „aparte“ față de politica comitetului, normată prin spiritul programului național, care trebuie să caracterizeze activitatea partidului întreg : și tu, președintele comitetului, adeseori te-ai adus în pozițiune, că trebuie să-ți explici și să-ți retragi unele enunțaiuni, poreclite de productul „excesului de zel“.

Este evident, că această situațiune nu este normală, și justifică pre deplin adresa prezentă, pre care ți-o fac ca amic devotat, și ca om, carele n-am alte videri, nici alte scopuri, nici alte interese, decît binele, progresul și fericirea neamului nostru, către care în cazul present mai adaug și salvarea reputațiunei tale.

Și nu eu voi purta vina, dacă în cas de nesucces, comit. va fi silit a se folosi de alte mijloace, ca să scape din încurcăturile și din penibila situațiune, în care de presinte ne aflăm.

Am crezut că este datorința mea, de amic și de român, a le pune toate astea la matura ta așteptare.

După care, exprimîndu-mi față de tine distinsa mea stimă și considerațiune, cu iubire frățească sum al tău devotat amic.
Băsești 10-XI-(1)891.

(P.S.)

Băsești 11/11 (1)891.

Scumpe frate⁸ !

Scrisoare(a) de mai sus am adresatu-o astăzi lui Babeș⁹ — avînd și eu doru, însă fiind și avizat prin frații Lucaciu și Coroianu și despre voința ta ; — e timpul suprem să venim la reson în cauzele noastre, și noi bătrîni(i) suntem în prima linie răspunzători pentru toate cite se fac, și pentru cele ce nu se fac.

Te rog, primind aste și fiind informat, scrie-i și tu lui Babeșiu, ca așa pe cale bună să obținem rezultatul dorit, dacă nu, apoi vadă el ; noi am făcut posibilul pentru ca el să se poată feri de soarta care de altcum îl va ajunge.

⁷ În traducere „asta poți s-o spui veșnic“

⁸ Post-scriptum autograf al lui G. Pop de Băsești.

⁹ Originalul se găsește în Colecția V. Babeș pach. II, doc. nr. 5. Babeș îl va informa pe G. Pop de Băsești că a primit scrisoarea la Budapesta în 17 noiembrie 1881 și că e gata să răspundă cu aceeași „sinceritate și frățietate veche“, dar că amînă pentru cîteva zile, fiind ocupat cu Consiliul metropolitan (B.C.U. Cluj, mss. 4055, Coresp. George Pop de Băsești, vol. I. f. 29—30). (Apud Șerban Polverejan, Nicolae Cordoș, *op. cit.*, p. 181).

Te salut cu amabila-ți familie dimpreună în veci al tău purure(a) iubitoriu frate.

G. Pop.

Publ. de Șerban Polverejan și Nicolae Cordoș, *Op. cit.*, p. 175—181.

109

1892 decembrie 29, Carei. Ordin circular al vicecomitelui comitatului Satu Mare adresat prim pretorilor și primarilor prin care se dispune confiscarea exemplarelor din *Memorand* și *Replică la problema românilor din Ardeal și Ungaria*, tipărite și răspindite în imperiul Austro-Ungar.

17932/1892.

Szatmár megyei alispánjától.

Főszolgabírák és polgármester uraknak.

A nagyméltóságu magyar király belügyminister-urnak folyó évi december 13-án 916 szám alatt kiadott rendelete szerint a „román memorándum”-és „a románkérdés Erdélyben és Magyarországon, Repliká s a többi” czim alatt ismeretes nemzetiségi röpiratoknak, különböző nyelven nyomtatott és különösen magyar, német és román szövegű példányai az ország területén több helyen terjesztvén, egyes helyeken a közigazgatási hatóságok által rendőri uton lefoglaltattak.

Mínthogy az említett nyomtatványoknak fentebb megjelölt nyelveken szerkesztett kiadásai tekintetében a sajtóügyi megtorló eljárás a Kolozsvári királyi törvényszeknél mint sajtó biroságnál folyómatban van — felhívom a cimet, hogy a menyiben az említett röpiratoknak egyes példányait rendőri uton lefoglalná-erről a Kolozsvári királyi főügyést a további törvényes lépések megtehetése végett távirati uton azonnal értesíteni és ennek megtörténtéről hozzám haladéktalanul jelentést tegyen. Nagy Károly 1892 év december 29-én.

Nagy
alispán

⟨Pe verso :⟩

érkezet január 2-án, 11/1893.

Végzés. Jelen rendelet másolatban megfelelő eljárás, s ahoz alkalmazkodás végett a rendőr kapitányi hivatalnak beadatni rendeltetik.

Nagybányán 1893 inauar 7-én tartott tanács ülésből.

Schönher Gyula
főkapitány

Arh. St. Baia Mare, Fond Primăria oraș Baia Mare, Acte prezidențiale act nr. 11/1893, orig., l. maghiară.

De la vicecomitele comitatului Satu Mare.

Nr. 17932, 1892.

Domnilor primpretori și primari de orașe.

Conform ordinului preainaltului ministru de interne al Ungariei regale, emis la 13 septembrie anul curent cu nr. 916 broșurile-manifeste de naționalitate — cunoscute sub titlu de „Memorandul Român” și „Replică la problema românilor din Ardeal și Ungaria” au fost tipărite în mai multe limbi, fiind răspândite pe teritoriul țării mai cu seamă în limbile maghiară, germană și română; în unele locuri autoritățile administrative prin organele de poliție le-au confiscat.

Deoarece procesul amintitelor tipărituri în limbile sus menționate se află în curs la Tribunalul regal din Cluj, ca delict de presă, solicit pe adresanți ca în cazul în care, prin intermediul poliției ar confisca unele exemplare din broșurile-manifest amintite, să înștiințeze imediat prin telegrame pe procurorul șef din Cluj, în scopul continuării procesului, iar mie să mi se trimită fără întârziere raport asupra celor întreprinse.

Careii Mari la 29 decembrie 1892

Vicecomite
Nagy

(*Pe verso* :) nr. 11 sosit în 2 ianuarie 1893.

Hotărîre: Se dispune transpunerea prezentului ordin Oficiului căpitanatului de poliție în vederea executării și luării măsurilor corespunzătoare.

Din ședința consiliului orașului Baia Mare ținută în ziua de 7 ianuarie 1893.

Căpitan șef
Schönher Antal

110

1894 martie 2, Șişești. Scrisoarea adresată de dr. Vasile Lucaciu lui George Pop de Băsești cu privire la atitudinea ce o va lua în procesul Memorandului, demonstrînd necesitatea unirii Transilvaniei cu România.

Scumpul meu Bade ¹!

Scrisoarea ta mi-a cauzat o mare bucurie, căci mi-a întărit credința că merită să lupt pentru o cauză sfîntă văzînd că tovarășii de luptă nu te părăsesc. În această viață plină de amărăciuni, e o ade-

¹ Publicată parțial de A. Iuga, *Cu privire la Vasile Lucaciu. Acte, documente, procese*, p. 272—273, după care o reproduce V. Netea, *Istoria Memorandului...* p. 224—225.

vărată fericire când găsești un suflet asemănător cu al tău. Similis similes gaudet.

Scumpe Bade, suntem în luna martie și numai două luni ne mai despart de desbaterea ce va avea loc la Cluj. Acest proces al nostru va trebui să aibă un răsunet istoric. Aștept cu nerăbdare procesul și sunt convins că vom putea arăta din nou tiranilor noștri demnitatea noastră de a sta neclintii față de orice tentativă sau unelire a lor.

În ce mă privește pe mine, eu stau ca și cum aș fi deja la închisoare, nu-mi pot părăsi casa, fără a fi urmărit de jandarmi. Recunoști, dragă Bade, cât a fost de zadarnic să te încrezi în grația împăratului. Nu se deosebește nici el de guvernele sale. Când te plîngi la împărat, este ca și cum te-ai plînge directorului pușcării contra brutalității temnicerului. Cauza noastră națională nu se poate câștiga decît prin lupta și solidaritatea noastră dirză și neînfricată.

Sunt sigur că vom fi condamnați grav. Cel puțin să ne purtăm cu demnitate și mîndrie la proces și la pușcărie. Să le arătăm că nu ne temem de amenințările lor, nici de apucăturile lor viclene și nici de cruzimea lor. Ne așteptăm la cele mai grozave închiziții. Ele nu trebuie să ne intimideze, să ne slăbească credința, ci din contră, să ne-o întărească și convingerea fermă că trebuie să ne desrobim de sub jugul strein cu orice preț, aducînd chiar jertfa supremă : viața.

În ce mă privește pe mine, eu m-am obicinuit cu pușcăria. Și am încrederea neclintită că ne vom răzbuna și răzbunarea noastră va fi groaznică pentru ei. Eu le-am spus-o la Satu Mare, la proces², că voi ajunge să fiu ales deputat de Satu Mare pentru dieta din București. S-au cutremurat grozav la această amenințare și nici n-au avut curajul să reacționeze. Simțeau în subconștientul lor că spun un adevăr profetic pe care ei nu-l vor putea schimba, al cărui proces fatal nu-l vor putea evita, căci așa vrea istoria, așa vrea destinul, fiindcă e firesc să fie așa. E chestie numai de timp și vom învinge.

Te rog, dragă Bade, ai curaj și insuflă-le și celorlalți curaj, căci numai avînd curaj vom putea atrage simpatia întregii lumi civilizate spre noi. Pregătiți-vă de procesul Memorandului. Am scris și lui Rațiu la Sibiu, el mă întrece în însuflețire. Dacă avem un astfel de conducător curagios și înțelept vom putea fi condamnați, dar nu învinși.

La revedere la proces. Te salută cu mult drag un viitor tovarăș de robie.

Șișești la 2 martie 1894.

dr. Vasile Lucaciu.

Publ. de Ștefan Polverejan și Nicolae Cordoș, în *op. cit.*, p. 272—273.

² Probabil la procesul din 27 ianuarie st. n. 1894 de la Satu Mare cînd a fost condamnat pentru „calomniere publică a guvernului ungar“, la două luni de închisoare ordinară și amendă de 50 fl. (cf. „Tribuna“, 1893, nr. 12—13, 16—17).

<1894>. Apelul redactat de V. Lucaciu și Al. Vaida-Voievod în numele poporului român, despre semnificația procesului memorandist, caracterul social și național al mișcării.

Cuvîntul poporului român din Transilvania

În aceste zile sfinte, sfințite prin suferințele crincene ale atitor suflete românești, mama națiune își îndreaptă graiul său dulce către noi toți, fiii iubiți ai mamei, popor mîndru românesc.

Voi care sunteți la Cluj, și care vedeți cu ochii voștri cum se înalță fărădelegea asupra dreptății, și voi, cari nu v-ați putut părăsi casele ca să vedeți și voi această priveriște înfiorătoare, știți bine de ce-i vorba aici.

Libertatea națională, drepturile omului, onoarea cetățeanului sunt trase în judecată prin niște suflete șubrede, prin niște călai, rușinea neamului omenesc, care n-au nici lege, nici chiar Dumnezeu.

Toți membrii comitetului nostru național și patru prieteni deaproape ai lor, sînt puși pe banca acuzaților, ca niște răufăcători, nu ca dreptate să li se facă, ci să fie osîndiți, pentru că au lucrat spre binele poporului românesc.

Scriem aici numele acestor acuzați, ca să-i aveți pururea înaintea ochilor voștri, să știți pe cine aveți să-i iubiți pe nume, pe cine aveți să pomeniți pe nume în sfintele voastre rugăciuni, să știți, cu fiii și nepoții voștri, cine au stat în zilele acestea în focul luptei pentru dragostea neamului românesc.

Iaca numele lor, scumpe și onorate prin neuitare (lista membrilor acușați) : dr. Ioan Rațiu, George Pop de Băsești, dr. Vasile Lucaciu, Demetru Comșa, dr. Danila P. Barcianu, Septimiu Albin, Nicolae Cristea, Iuliu Coroianu, Patriciu Barbu, dr. Teodor Mihali, dr. Gavrilă Tripon, Aureliu Suciu, Mihail Velicu, dr. Iuliu Terențiu Mera, Gavril Lazăr de Purcăreți, Vasile Ignat, Rubin Patița, Basiliu Raț, Gerasim Domide, Alex. Filip, Nicolau Roman, Ioan Munteanu, Dionisiu Roman, Ioan Duma, Romul Crainic.

Și ce au făcut acești oameni cinstiți și iubiți ai poporului românesc, ce au făcut de sunt trași în judecată ?

Cu toții știm noi că ei sunt nevinovați, că sunt cetățeni nepătați, că nimic n-au făcut împotriva legilor sau împotriva țării.

Să spunem dară aici, că ce este vina lor.

Poporul român din Transilvania și din Ungaria, niciodată, nici pe un moment n-au abzis de drepturile sale naționale, ci din contră, în contra tuturor tendințelor de asuprire, de deznaționalizare, ș-au declarat sărbătorește drepturile ce-i compet, ca națiune, ca un factor în viața publică a statului, a patriei comune.

În vremile aceste, în care trăim, sistemul de guvernare au năvălit asupra poporului român, și i-au răpit în faptă toate drepturile naționale.

Față de această năvală, poporul român au rămas nemișcat în revendicările sale, și în Conferințele naționale ținute în Sibiu de la 1881 încoace, au lucrat cu toată hotărîrea, ca individualitatea noastră națională să fie recunoscută și apreciată după vrednicie, ca poporul român, precum își ia partea sa din sarcinile vieții publice, plătind porție grea și dînd soldați voinici pentru apărarea țării : să aibă parte și de binefacerile statului.

Limba lui să fie respectată în viața statului, fiii lui să fie aplicați în diregătoriile țării : poporul întreg să fie sprijinit și ajutat în desvoltarea sa culturală și economică ; individualitatea sa națională să să fie asigurată și ocrotită.

Și cînd poporul român au văzut că dreptele lui reclamațiuni nu sînt băgate în samă, și mai virtos se învîrtoșează pornirea dușmănoasă de prigonire spre desnaționalizare, cînd au văzut că n-are ce aștepta de la legislațiunea țării : și-au adus aminte că patria noastră are un părinte în capul statului, pre iubitul său monarch, împărat și rege apostolic, și în conferința sa ținută în ianuarie 1892 au hotărît în unanimitate ca să prezenteze majestății sale împăratului și regelui nostru apostolic „Memorandul națiunei române“, carele cuprinde în sine gravaminele poporului român, dreptele noastre dorințe, și totodată să (aducă la cunoștință) și modul cum cugetă poporul român și să îndrepteze relele și cum să se liniștească spiritele agitate alor 3 milioane cetățeni români. Și comitetul executiv al partidului nostru rațional a și implinit misiunea primită din partea poporului român : au redactat „Memorandul“ și s-au dus cu el la Viena ca să-l supună aprețierii Majestății Sale.

Passul acesta hotărît a dovedit lumii întregi că poporul român din Transilvania și Ungaria este asuprit și împilat, că acest popor nu mai vrea să poarte jugul robiei nevrednice, și că, deșteptîndu-se la conștiința națională, vrea să intre cu vrednicie în șirul națiunilor libere.

Și lumea toată și-a întors privirea asupra stărilor de lucruri din țara noastră și a pretins, asemenea ca noi, ca în interesul păcii și al liberei desvoltări a popoarelor, să să îndrepte relele de cari suferă țara noastră.

Vrășmașii noștri politici însă s-au simțit loviți ca prin fulger de această hotărîre a românilor și în loc să se deștepte la o lucrare împăciuitoare, s-au hotărît să innădușească glasul de durere al poporului român, și nu s-a rușinat a bucina în lumea mare că „Memorandul“ nu este al poporului român, că poporul român, blind și răbdător, este îndestulit cu soarta sa, și că numai cîteva capete înfierbîntate să arată nemulțumite cu starea de lucruri, și că aceste capete înfierbîntate nu spun dorința întreg poporului român.

De aceea nu numai că au voit să împedece ca Memorandul poporului român să ajungă în mîinile Majestății Sale, ci au pornit goană sălbatecă asupra a tot ce e românesc în această țară și, în trufia oarbă de asupritori, au gîndit că lovind în iubiții noștri conducători, va rămînea și mai departe poporul român ca o turmă de oi necuvîntătoare, bună numai a fi tunsă și mulsă de stăpînitorii săi.

Eacă, iubit popor românesc, pentru aceasta sunt dați în judecata vrășmașilor membrii comitetului național, ca prin osîndirea lor să să infrice toată suflarea românească și să nu mai cutezați a cere drept și trai pentru voi, în țara pe care voi o susțineți cu sîngele și cu averea voastră.

Dar aici sunteți voi ca să mărturisiți în fața lui Dumnezeu și-n fața lumii întregi, că acea ce au făcut conducătorii noștri cu „Memorandumul”, din porunca poporului român au făcut, și să spuneți în auzul tuturor, cari au urechi de auzit, că nu mai voiți a suferi asupra pîginească de pîn-acum și că voiți a trăi ca cetățeni liberi și cu drepturi ce i se cuvin unui popor-națiune și că numai acela este vrednic de iubirea și încrederea poporului românesc, care ține seamă de durerile și cerințele lui.

Știe bine poporul român că toate aceste uneltiri mișelești se fac împotriva lui numai ca să-și piardă și răbdarea și încrederea în Majestatea Sa, și așa mai ușor să poată fi înjuțați la carul răsvrătirilor care au detronat pe Maj(estatea) Sa; știe bine poporul român că, dîndu-și seama de suferințele și de purtarea sa, de a să răsbuna împotriva asupritorilor, într-o clipă poate să sfîrșească cu ei; știe bine poporul român că dacă va porni pilda asupritorilor săi îngînați, poate să-și facă el însuși judecată.

Însă poporul român are credință în Dumnezeu și, cumpănind toate împrejurările vieții sale, cu nădejde își îndreaptă privirea spre Majestatea Sa și seamă-i cere înaintea lumii întregi: cum să întîmplă ca poporul cel mai credincios al Maj. Sale este aruncat pradă prigonirilor sâlbaticelor ale dușmanilor împărății;

Cum să-ntîmplă, de la sfîrșitul acestui veac al luminei și a re-deșteptării popoarelor, ca o națiune întreagă să fie lăsată a fi strivită de niște barbari;

Cum se întîmplă, de țișetele de durere ale unui popor întreg nu sunt ascultate acolo unde să așteaptă cu drept cuvînt vindecarea rănilor noastre?

Atît este de grea soarta noastră, de nu mai putem suporta jugul sclaviei și dacă unii mai vreu să ne opăcească cu cuvinte ademenitoare, le răspundem astăzi: nu vă mai ascultăm, ci mergem pe calea pe care însuși Dumnezeu a croit-o pentru toate popoarele zidite de el.

Nu mai acceptăm ca alții să ne croiască fericirea vieții, avem drept ca: noi înșine să ne-o croim, și acum voim să ne-o croim!

Destul a fost răbdarea, am golit paharul suferințelor pîn-n fund. Dar nimeni să nu creadă că poporul român poate să fie sîlbatec, nimeni să nu creadă că poporul român este setos de sînge nevinovat sau de dreptul și averile altora: el însetează numai după libertate și bunăstarea care i se cuvine.

Conducătorii noștri iubiți și înțelepți vor fi aruncați în temnițele ungurilor pentru că pe noi ne-au apărat:

Ei bine, aici rămînem noi, și vom arăta lumii că vrem să fim stăpîni asupra sorții noastre.

De aceea în aceste zile sărbătorești, noi, poporul român, declaram și ne jurăm:

1) Una suntem cu iubiții noștri conducători și că în numele nostru au lucrat tot ce au lucrat până acuma.

2) Că de aici înainte nici un suflet de român nu mai primește limba ungurească, nu mai primim nici o scrisoare ungurească de la deregătorii țării, nu mai vorbim decît românește înaintea tuturor deregătorilor, numai românește vom vorbi cu deregătorii, cu judecătorii noștri, în școli, în biserică, în neguțătorii, în toate daraverile noastre publice și private; că nu mai scriem în afacerile noastre deregătorești și private decît românește, nu plătim porția dacă nu ni se dau cărți și chitanții românești, nu vom iscăți nici o hirtie deregătorească care nu ni-e făcută românește, nu vom mai recunoaște nici un fel de contract dacă nu e făcut pentru noi românește;

Români suntem și români voim să fim în toate împrejurările vieții noastre, ca cetățeni și ca oameni privați.

3) Cunoscînd cu durere la ce umiliri și prigoniri suntem supuși din partea ungarimei, prin acestea declarăm cu jurămint că fiii poporului român nu vom mai lucra și nu vom mai sluji în casă ungurească, nici nu vom mai merge nici la lucru cîmpului, nici la curte pe seama ungarilor; vom munci la brazda noastră, vom suferi dacă trebuie, decît să mîncăm pîine de rușine și dispreț.

4) Voim ca de aici, din această adunare a poporului românesc să meargă cîțiva frați de-ai noștri ca deputați la Majestatea Sa, la Viena, și să-i spună Majestății Sale că nu mai putem trăi de necazurile ce ni le fac vrăjmașii Majestății Sale și ai noștri, dușmani ai țării și ai popoarelor din ea; să-i spună Maj. Sale că s-a umplut paharul suferințelor și că nu voim a suferi mai departe starea înjositoare ce ni s-a făcut¹.

Ni s-au luat pămînturile, ni s-au furat pășunile, ni s-au oprit pădurile, ni să pun în spinare deregători călăi, cu limbă străină și cu porniri spre nimicirea noastră;

Nu mai suntem stăpîni în școlile noastre și că acum voiesc să ne răpească și legea, vreau să ne silească la obiceiuri păgînești, ca, după ce ne-au răpit limba, să ni-l răpească și pe Dzeu însuși, nimicindu-ne așezămintele sfinte bisericești.

5) Și dacă nici acum nu vom fi ascultați, tot poporul român să steie gata în toate orașele și satele noastre, să ne înțălegem noi între noi, ca la un semn dat de cei ce se vor întoarce de la Majest. Sa, din toate satele și din toate orașele să ne adunăm pe Cîmpul libertății din Blaj, unde ne vom consfătuî în numele lui Dumnezeu și al drepturilor noastre, că ce avem de a face ca să ne mintuim.

Și pînă atunci tot românul să-și scrie în mintea și în inima sa, cuvintele de aur ale părinților și fraților noștri:

Murim mai bine-n luptă cu glorie deplină,

Decît să fim sclavi earăși în vechiul nost pămînt!

Publ. de Ștefan Polverejan și Nicolae Cordoș, în *Op. cit.*, p. 305—309.

¹ Aceștia au fost Nicolae Herlea din Vinerea, Teodor Onișor din Blaj și Gavril Trif din Chiuzbaia (cf. „Tribuna”, nr. 86, din 28 aprilie/10 mai 1894, p. 1).

1895 ianuarie 28, Vaț. Scrisoarea de răspuns a memoran-diștilor întemnițați la închisoarea din Vaț (Ungaria) adresa românilor sălăjeni, în care mulțumesc pentru solidaritate și încurajările transmise, exprimându-și convingerea în izbînda cauzei naționale.

Reverendissime domnule vicariu foraneu !

Iubiți frați !

Ne-ați făcut atențiunea prea măgulitoare de a ne adresa de Anul nou, în numele poporului român din Sylvania, cuvinte de laudă, de îmbărbătare și de felicitare : de laudă, zicînd că în lupta grea am stat credincioși în jurul steagului, pre care ni l-a încredințat poporul român și pe care e scris : religiunea noastră strămoșească, limbă și naționalitate și drepturi omenești și cetățenești, de încurajare arătîndu-ne neclătită credința a d-voastre a tuturor, că învingerea în cele din urmă a cauzei noastre, și drepte și sfinte are să fie ; de felicitare, urîndu-ne zile mai fericite, în care și noi să vedem rodul muncii și faptelor din dragă inimă pentru acea cauză.

Felicitările le-am primit cu adînc simțită mulțumită, pentru că suntem convinși că au ieșit din duioase inimi românești, încurajările ne sînt de deosebit preț, nu pentru că am fi slăbit în lupta pentru apărarea steagului, ci pentru că ele ne arată că inteligență și popor, toți. fiii neamului românesc, stau în rară armonie la spatele nostru, că toți sunt gata să ne susțină și să aducă jertfe pentru cauza comună și astfel ne dau cea mai puternică garanță, că aspirațiunile nobile ale poporului nostru încununate de succes au să fie, iar laudele, permiteți-ne a le deriva acolo unde se cuvine : la națiunea noastră iubită, care în sclăvie de secole, și politică și socială și bisericească, nu și-a pierdut încrederea în D-zeu îndurătorilor, în forțele și aptitudinile proprii, ci cu fruntea ridicată pășește cu conștiința valorii sale și cu încredere spre ținta măreață, sfîntă și generoasă de a-și dobîndi locul de onoare, ce l-au avut odinioară străbunii noștri în concertul popoarelor, de a deveni campioni adevărați ai civilizațiunii în orientul Europei și a fi și ocrotitorii altora în această cale.

Fermi în credința că izbînda nu poate să întârzie, Va urăm tuturor viață îndelungată cu fericire, ca împreună să ne putem bucura de viitorul mai fericit și mai blînd al scumpei noastre națiuni, viitor pre care cu toții deopotrivă-l optăm.

Ai Dvoastră

Vaț în 28/I.1895

Cu frățească iubire :

George Pop de Băsești
N. Cristea
Mih. Veliciu

Aurel Suci
Dr. Teodor Mihali
Dr. D. P. Barcianu

113

1895 aprilie 27, Gherla. Circulara Episcopiei greco-catolice române din Gherla către protopopul Ștefan Biltiu din Baia Mare prin care îi trimite în extras ordinul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice din 18 aprilie 1895, privind confiscarea unui manifest al președintelui *Ligii culturale*, V. A. Urechia, răspândit și prin școlile din județ.

Mult onorate în Christosu Frate !

Înaltul Ministeriu de Cult și Instrucțiune publică cu data 18 aprilie a.c. nr. 384 presid(ențial) scrie următoarele :

„Mi-a venit la cunoștință cum că agitațiunile naționale românești acum se estind și la pruncii școlari, pentrucă împărșesc între ei aturi tipărituri a căror scop este preamărirea martirilor, cari luptă pentru națiunea română, ridicarea sensului de unitate a românilor din patrie și străinătate“.

„Astor de idei servește de exemplu o epistolă multiplicată a președintelui *Ligei române*¹, Urechia², care e decorată cu icoanele lui Traian și Decebal cu vulturul roman, cu lupoaica ce lăptează pe Romulu și Remu“.

„Am onoare a ruga pe Excelenția Voastră ca să binevoiască a face dispușațiune ca să se împedece în modul cel mai riguros lățirea astor feluri de scrieri contrarie statului și exemplarele eventual deja împărțite să se sechestreze“.

„Încît pe directorul, profesorii, învățătorii cutărei institut de învățămînt poporal, școala popo-elementară, Școala superioară populară, școala civilă, școala superioară de fete sau de comerț, preparandia de învățători și învățătoare, i-ar putea îngreuna omisiune sau greșala care s-ar putea aduce în nex cu lățirea amintitelor scrieri contrarie statului, cu onoare rog pe Excelența Voastră, ca despre aceasta cu ex-

¹ Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor, creată în anul 1890 de N. Iorga, prin articole publicate în presă, prin memorii denunțînd persecuțiile la care erau supuși românii din Transilvania de către autoritățile austro-ungare și prin mitinguri organizate în țară și străinătate, a răspîndit în mase ideea unirii Transilvaniei cu România.

Din 1914 L.C. își alege un nou comitet avîndu-l ca președinte pe dr. Vasile Lucaci, vice președinte pe Barbu Șt. Delavrancea, iar ca secretar pe N. Iorga, devenind „Liga pentru unitatea națională a tuturor românilor“.

² V. A. Urechia (1834—1901), istoric și scriitor român.

punerea detaliată a lucrului fără aminare să binevoiți a mă încunoștința“.

Drept aceea se concrede Frăției Tale a împlini cele aici dispuse cu toată eficacitatea și ca totul să relatezi aici.

Din ședința Consistorială ținută în Gherla la 27 aprilie 1895.

Ioan Episcopu

Arh. St. Baia Mare, fond Protopopiatul gr. cat. Baia Mare, act nr. 466/1895. Publ. de T. Hăgan și colectiv, *Op. cit.*, p. 160.

114

1895 iulie 18, Carei. Ordinul circular al vicecomitelui comitatului Satu Mare adresat primpretorilor și primarilor orașelor sătmărene privind urmărirea și confiscarea foietelor de țigări pe care sînt imprimate chipuri și texte care circulau în Transilvania și Bucovina, urmărind dezvoltarea conștiinței naționale românești.

34/1895 elnöki. Szatmárvármegye alispánjától bizalmas sajátkezéhez.

A vármegyei főszolgabírák és polgármester uraknak

Tudomásomra jutott hogy a megszállott tartományokban, illetőleg az ország déli megyéiben a nemzeti eszmék terjesztésére és állam ellenes izgatásra alkalmas képekkel és felírásokkal ellátott szivarpapirok árultatnak, és ugyan ilyen szivarpapirok Bukovinában is találtattak.

Minthogy valószínű, hogy ezeknek terjesztése Szatmárvármegye területén is megkíséreltetik, felhivom hogy hatósága területén tapintatos módon puhatolásokat eszközöljön, eredmény esetén azonnal jelentést tegyen, s a netáni terjesztők ellen a törvényes megtorlás iránti lépéseket tegye meg.

Tett intézkedéséről pedig öt nap alatt, a puhatolások eredményjéről esetről esetre sürgős jelentést várok.

Nagykároly, 1895 július hó 18-án.

Nagy
Alispán

⟨Pe verso :⟩

Méltóságos főispánhoz

Folyó évi július hó 18-án 34/1895 szám alatti rendeletre hivatkozva tiszteletel jelentem, hogy a rendőr kapitányt utasítottam, hogy

azon szivarpapírok amelyek állam ellenes izgatásokra alkalmas képekkel lennének ellátva, ha ilyenek hatóságunk területén elárusítás által forgalomban hozatnának, azt azonnal bejelenteni szigorú kötelességének tartom.

Fogadja méltóságod mély tiszteletem nyilvánosítását.
Nagy Bánya, július 29-én

Turmán Olivér
polgármester

Érkezett, július 29-1895.
64/1895 elnöki.

Arh. St. Baia Mare, fond Primăria oraşului Baia Mare, Acte prezidenţiale, act nr. 64/1895, orig., l. maghiară.

TRADUCERE.

Nr. 34, 1895 prezidenţiale
confidenţial în mină proprie.

De la vice comitele comitatului
Satu Mare

Domnilor primpretori ai judeţului şi primari de oraşe

Mi-a ajuns la cunoştinţă că în ținuturile ocupate, respectiv în județele de răsărit ale țării (Ungariei) pentru propovăduirea conștiinței naționale și pentru instigarea împotriva statului se vînd foi de țigări cu chipuri și texte corespunzătoare ; și tot astfel de foițe de țigări au fost găsite și în Bucovina.

Deoarece probabil o să încerce răspîndirea acestora și pe teritoriul judeţului Satu Mare vă solicit ca pe teritoriul din subordine să efectuați cu tact investigații și în caz afirmativ să înaintați imediat raport și împotriva eventualelor răspînditori să faceți pașii de repri-mare prevăzuți de lege.

Despre măsurile întreprinse și rezultatul investigațiilor, de la caz la caz, aștept rapoarte urgent în timp de 5 zile.
Careii Mari la 18 iulie 1895.

vicecomite
Nagy

(Pe verso :) Sosit în 29 iulie 1895.
Nr. 64 prezidenţial din 1895.

Mărite domnule subprefect

Referitor la ordinul dv. nr. 34 din 18 iulie anul curent vă raportez cu onoare că am dat dispoziție căpitanului de poliție ca acele foițe de țigări care ar fi prevăzute cu chipuri instigatoare împotriva statului și ar circula spre vânzare pe teritoriul din subordine-mi consider ca datoria mea riguroasă de a vă raporta imediat.

Primiți mărite, să-mi exprim profunda considerațiune.
Baia Mare la 29 iulie 1895.

Turman Oliver
primar

115

1896 noiembrie 13, Carei. Ordinul circular al vicecomite-lui către primpretorii și primarii orașelor din județ pri-vind urmărirea și confiscarea celor 17 tipărituri româ-nești aduse de Badea Cârțan din România și pe care le-a răspândit în Transilvania.

29083/1896

Szatmarvármegye alispánjától

Járási szolgabíró és városi polgármester uraknak

A nagy méltóságos magyar királyi belügyminiszter úrnak fojó évi október hó 29-én 93715 szám alatt kelt rendelete szerint a Brassó királyi törvényszék fojó évi 4761 bünfenyítő szám alatt kelt és jog erőssé vált ítéletével Cartian György birtokában talált és következő czimű oláh nyelvű nyomtatványokat úgy mint : 1) a „Românii din regatul Ungariei și politica maghiară“, de Ioan Slavici, 2) a „Românii și maghiarii“ de I. T. Florențiu, 3) a „Cine sunt ungurii și cine sunt românii“ de Ioan Athanasiad, 4) a „Studentii și Mihail Cogălniceanu“, 5) a „Reunirea“ de Nicolae Merentguțiu, 6) a „Chestiunea Transilvaniei în parlamentul României“, 7) a „Românii la Debrețin sau condamnarea lui Dr. Vasile Lucaci“, 8) a „Discursul de apărare redus“ de Ioan Russu-Șirianu, 9) a „Chestiunea națională“, discurs rostit de Domnul D. A. Sturdza, 10) a „Tactica social democrației“ de Fridrich Engels, 11) az „Al III-lea răspuns la Mesagi“, 12) az „Al IV-lea răspuns la Mesagi“, 13) a „Statul viitor și social democrația“, 14) a „Despoleirea...“, 15) az „Interpelarea“ a lui V. A. Urechea s a többi, 16) a „România cu țările învecinate“ de F. Collier Iași és 17 a George Bran által szerkesztett „Martiriul lui Dr. Vasile Lucaci“ mivel ezek tartalma a büntető törvény könyv 172 § ellen ütköző izgatás vétségét foglalja magában, valamint ezen nyomtatványoknak a magyar büntető törvény könyv-hatálya előtt lévő területem a szerző terjesztő és nyilvános kiállító birtokában lévő példányait elkobozni, s meg semisíteni rendelvén felhivom a czimet, hogy intézkedjék, miszerint hatósága területén található ily példányok elko-boztatván a Brassói királyi ügyészségnek küldessenek meg.

Nagy Károly. 1896 november 13.

Nagy
Alispán

Jelen körrendelet tudomásul vétetik, eredetben irattárba tétetni ; másolatba a nyomtatványok nyomozása és esetleg elkobzása végett a rendőri kapitányi hivatalát közölni határoztatott.

Arh. St. Baia Mare, fond Primăria oraşului Baia Mare, Acte administrative, act nr. 3835/1896, f. 1, orig., l. maghiară.

TRADUCERE:

Nr. 29083/1896

De la vicecomitele comitatului Satu Mare

Domnilor primpretori de plăşi şi primarilor de oraşe

Conform ordinului preainaltului ministru de interne al Ungariei regale nr. 93715 din 29 octombrie anul curent, sentinţa penală de sub nr. 4761 a Tribunalului regal din Braşov a devenit executivă asupra următoarelor titluri de tipărituri găsite în proprietatea lui Gheorghe Cîrţan ¹ <Badea Cîrţan> şi anume :

1. *Românii din regatul Ungariei şi politica maghiară de Ioan Slavici.*
2. *Românii şi maghiarii de I. T. Florenţiu*
3. *Cine sînt ungurii şi cine sînt românii, de Ioan Athanasiad*
4. *Studentii şi Mihail Kogălniceanu*
5. *Reuniunea de Nicolae Manguţiu*
6. *Chestiunea Transilvaniei în parlamentul României*
7. *Românii la Debreţin sau condamnarea lui Dr. Vasile Lucaciu*
8. *Discursul de apărare redus, de Ioan Russu-Şirianu*
9. *Chestiunea naţională, discurs rostit de domnul D. A. Sturdza*
10. *Tactica social democraţiei de Fridich Engels*
11. *Al III-lea răspuns la Mesagiu*
12. *Al IV-lea răspuns la Mesagiu* ²
13. *Statul viitor şi social democraţia*
14. *Dezrobirea muncitorilor*
15. *Interpelatia ş.a.m.d. a lui V. A. Urechia*
16. *România cu ţerile învecinate de F. Collier-Iaşi*

17. *Martiriul lui Dr. Vasile Lucaciu*, editat de George Banu, întrucît cuprinsul acestora contravine paragrafului 172 a codului penal, conţinînd delictul de instigare. Cum pentru exemplarele aflate în proprietatea autorului, difuzătorului şi expuse în public codul penal maghiar în vigoare prevede confiscarea şi distrugerea lor, Vă solicit ca să

¹ Gheorghe Cîrţan (1849—1911); ţăran român autodidact din comuna Cîrţi-şoara (Făgăraş), luptător pentru eliberarea naţională a românilor din Transilvania şi răspînditor de cărţi româneşti, — aduse de peste Carpaţi —, la sate.

² Este vorba de „răspunsurile“ lui V. Gh. Morţun.

luați măsuri ca exemplarele ce s-ar găsi pe teritoriul Dvs. confiscate să le înaintați Procuraturii regale din Brașov.

Careii Mari la 13 noiembrie 1896.

Vice comite

Nagy

Conținutul prezentei circulari se ia la cunoștință, originalul se depune în arhiva curentă. S-a hotărît să se comunice în copie oficiului de poliție pentru efectuarea cercetării și eventuala confiscare a tipăriturilor.

Consiliul orașului. ss. indescifrabil
Nr. 3835/1896 decembrie 10.

116

1898 septembrie 4. Articol din ziarul „Szatmármegyei Közlöny“, privind necesitatea interzicerii pelerinajelor la Șișești, organizate de dr. V. Lucaciu.

Láczfaluban dr. Lukács László román pap, a hirhedt agitátor aug. 27-én ismét búcsút akart tartani, bár egyházi felsőbbhatóságától erre nézve engedélye nem volt. Azonban ezuttal idegen helyről nem jött egyetlen búcsús sem. Csak is a laczfalusi egyház leányegyházából, a szomszédos Magyar-Kékesről kísérlette meg, 60—70 főből, férfiak, asszonyok és gyermekekből álló tömeg, a laczfalusi templomba bejutni. Mint-hogy pedig ide nem juthattak, a lelkész udvarán gyűltek össze, a honnét a hatósági közeg felhívására szétoszlottak. A politikai hatóság kötelességéhez képest évről évre elkövet mindent arra nézve, hogy a Lukács László által búcsú czimén rendezendő politikai tüntetéstől és izgatástól megóvja népet. De hát ez utoljára is rossz vért fog szülni a dolgok lényegét nem értő népben, mert azt hitetik el vele, hogy a hatóság még vallásos gyakorlatában is megakadályozni egyekszik.

Itt volna tehát az ideje annak, hogy Lukács László püspöke vonja végre felelősségre azért, hogy az általa nem engedélyezett búcsút, tilalma ellenére évről-évre megtartani akarja s megis tartja, a mint most is kijelentette azt, hogy szept. 20-án, kisasszony napján ismét búcsút tart.

Arh. St. Baia Mare, Colecția de ziare „Szatmármegyei Közlöny“
nr. 36, din 4 sept. 1898.

TRADUCERE:

In Șișești faimosul agitator dr. Vasile Lucaciu, preot român din nou a intenționat să țină la 27 august pelerinaj, cu toate că de la forurile ecleziastice superioare nu a avut aprobare. Dar de data aceasta din locuri străine nu a fost nici un pelerin. Numai din filia Șișeștiului din Chechiș o grămadă, mai mult 60—70 de bărbați, femei și copii au

încercat să pătrundă în biserica din Șișești. Cum aicea nu au putut intra, s-au strîns cu toții în curtea casei parohiale, de unde la somația agentului autorităților s-au împrăștiat.

Față de obligațiile politice ale autorităților, acestea, din an în an fac tot posibilul să apere populația de manifestarea politică și instigarea organizată de Vasile Lucaciu sub denumirea de pelerinaj.

Dar la sfîrșit și din aceasta o să se facă sînge rău pentru poporul care nu înțelege esențialul, deoarece așa o să creadă că autoritățile se străduiesc să împiedice și practicarea religiei. Deci a sosit timpul ca episcopul lui Vasile Lucaciu să-l ia la răspundere pentru ca pelerinajele interzise de el, împotriva faptului că au fost interzise an de an, dorește să le țină și le și ține, precum și acum a anunțat că la 20 septembrie <s.v> de Sfîntă Maria-mică, va ține din nou pelerinaj.

117

1898. Articol din ziarul „Szatmármegyei közlöny“ privind discursul rostit de Dr. Vasile Lucaciu cu prilejul sfințirii bisericii din Tamaia, în care a afirmat că „trebuie să vină, și va veni libertatea românilor“ din imperiul Austro-Ungar.

Nagy-Károly. 1898. szeptember 4. 36. szám. XXIV. évfolyam

Szatmármegyei Közlöny

Szatmár vármegye hivatalos Közlönye.

— Templom szentelés politikával.

Templomszentelés volt augusztus hó 28-án Tományán. Az egyházi szertatás után közebed volt, a melyen a vidékbeli papság és ezek család tagjal nagy számban vettek részt. Dr. Laurán Ágoston nagyvárad kanonok hivatalos román beszédében az ebéd alatt éltette a királyt és a hazát. A többi beszédek is tartózkodtak minden politikai nyilatkozattól. Kizárólag románul beszéltek, később aztán román dalokat énekelt a fiatalság. Ez ellen semmi kifogásunk nincs. De azt már nem tartjuk rendén, hogy az ebéd végén megjelent dr. Lukács László, a híres laczfalusi pap s a románok jóvoltáért és megtartásáért üritve poharát, beszéde végén kijelentette, hogy jönni kel és jönni fog a románok szabadsága, s épp ezért őrizték meg addig a románok az egyetértést nyelvben és közérzésben.

Arh. St. Baia Mare, Colecția de ziare „Szatmármegyei Közlöny“, nr. 36 din 4 septembrie 1898.

Buletinul județului Satu Mare

— Buletinul Oficial al județului Satu Mare — 1898
septembrie 14 Careii Mari, nr. 36 anul XXIV.

Sfințire de biserică cu politică

La 28 august a fost sfințirea bisericii din Tămaia. După ceremonia bisericească a avut loc o masă comună la care au luat parte în număr mare preoții din ținut și membrii de familie ai acestora. În timpul mesei dr. Augustin Lăuran, canonic (al expiscopiei) din Oradea, în cuvântarea sa oficioasă în limba română a toastat pentru rege și țară. Și ceilalți vorbitori s-au abținut de la orice declarații politice. S-a vorbit exclusiv în limba română, mai tirziu tineretul a cîntat cîntece românești. Împotriva acestora nu avem nici o obiecțiune. Dar ceea ce nu o mai socotim ca potrivită a fost aceea cînd la sfîșitul mesei, dr. Vasile Lucaciu, renumitul preot din Șișești, golind paharul pentru bunăstarea și menținerea românilor, la sfîșitul cuvîntării a declarat că trebuie să vină și va veni libertatea românilor și tocmai pentru aceea să-și păstreze pînă atunci armonia în limbă și-n simțăminte.

118

1900 iulie 3, Carei. Ordinul comitelui comitatului Satu Mare către primăria orașului Baia Mare prin care se interzice locuitorilor de religie greco-catolică din comunele apropiate și din oraș să celebreze sărbătorile anuale organizate de preotul Vasile Lucaciu la Șișești.

209 elnöki szám.

Szatmár Vármegye főispánja.

Kizárólag saját kezéhez.

Tekintetes Gellért Endre polgármester urnak
Nagy-Bányán

Attól értesültem, hogy laczfaluban Lukács László görög, szertartású katolikus román lelkész vezetése alatt folyó évi július 9-én, 12-én és augusztus 25-én s 28-án más községbeli hívek bevonásával, illetve zarándoklásokkal egyházi jubiláris ünnepek rendezése véttetett tervbe.

Minthogy Laczfaluban más plébániabeli hívők részvételével búcsuk tartása már évek óta be van tiltva s miután a tervezett ünnepségek is búcsuk jellegével bírnak s azok csak is a fennálló tilalom kijátszását czélozzák: azok megtartását Belügy Minister Ur ő Nagyméltósága 496 számú leirata szerint nem engedélyezte.

Felkérem intézkedjék az iránt, hogy ezen búcsúk betiltása a görög kátholikus hívek között azonnal közhirrre tétessék, a Laczfaluba ezen búcsúkra menni készülrők lehetőleg már kösségük területén vissza-

tartásának más parochiabeli hívek ezen ünnepekre Laczfaluba ne menjenek s az odamenetel, — ha kell — karhatalommal is megakadályoztassék. Nagy-Károly 1900 július 3.

ss. indescifrabil
főispán

érkezett 1900 július 4.
44/1900 elnöki szám

Főtisztelendő Biltiu István görök-katholikus lelkész-esperes urnak. Helyben.

Főispán úr ő Méltóságának fen érkezett 269 elnöki számú értesítése szerint, Laczfaluban Lukács László görök-katholikus lelkész által, fenti évi július hó 9-én, 12-én valamint augusztus hó 25-én és 28-án más községbeli hívek bevonásával, illetve zarándoklásokkal egyházi jubiláris ünnepek rendezése vétetett tervbe,

Minhogy Laczfaluban más plebániabeli hívek részvételével búcsuk tartása már évek óta be van tiltva s a tervezett **ünnepsegek** is búcsuk jellegével bírnak azok megtartását Belügyminiszter úr ő Nagyméltósága 469 számú leirata szerint nem engedélyezte.

Felkérem Főtisztelendő urat, hogy a fentebb Jelzett búcsú betiltását a helybeli görök-katholikus hívek között alkalmas módon közhírré tenni sziveskedjék.

Fogadja Főtisztelendő lelkész-esperes úr őszinte tiszteletem nyilvánítását,
Nagybányán, 1900 július 5.

Gellért polgármester

Rendőrkapitányt a szükséges intézkedések megtételére felhívtam.
Nagybányán, 1900 július 5.

Gellért polgármester

Arh. St. Baia Mare, fond Primăria oraşului Baia Mare, Acte prezidențiale nr. 44/1900.

TRADUCERE:

Comitele comitatului Satu Mare

Nr. 269 prezidențial

Exclusiv în mină proprie

Onoratului domn primar Gellért Endre,
Baia Mare.

Am luat la cunoștință că sub conducerea preotului român greco-catolic din Șișești, Vasile Lucaciu, s-a prevăzut pentru zilele de 9 și 12 iulie și 25 și 28 august anul curent organizarea de pelerinaje cu stringerea de credincioși din alte localități pentru sărbătorirea jubiliară a bisericii ¹.

Întrucît participarea la pelerinajele din Şişeşti a credincioşilor din alte localităţi este de ani de zile interzisă şi deoarece planificatele serbări primesc caracter de pelerinaj şi doar pentru eludarea interzicerii în vigoare au fost numite astfel, ţinerea acestora nu este aprobată, conform rescriptului nr. 496 a înaltului domn ministru de interne.

Vă solicit să luaţi măsuri ca credincioşilor greco-catolici să le fie adusă la cunoştinţă imediat interzicerea pelerinajului; cei ce se pregătesc să meargă la aceste sărbători în Şişeşti să fie reţinuţi pe cît posibil în teritoriul localităţilor lor; credincioşii din alte parohii să nu meargă la acele sărbători în Şişeşti şi mergerea acolo — dacă trebuie — să o împiedecaţi chiar şi cu forţa publică.

Çareii Mari la 3 iulie 1900

ss. indescifrabil

comite

(*Pe verso :*)

Sosit la 4 iulie 1900. nr. 44/1900 prezidenţial

Reverendisime domn Bilţiu Ştefan, protopop greco-catolic
În loco

Conform comunicării ilustrului domn comite nr. 269 prezidenţial din anul curent preotul greco-catolic Vasile Lucaciu a prevăzut pentru zilele de 9 şi 12 iulie şi 25 şi 28 august organizarea de pelerinaje cu credincioşi din alte localităţi, respectiv pelerinaje pentru sărbătorirea jubiliară a bisericii.

Întrucît ţinerea de pelerinaje în parohia Şişeşti este de ani de zile interzisă şi întrucît sărbătorile preconizate capătă caracter de pelerinaj, ţinerea acestora conform rescriptului nr. 496 a înaltului ministru de interne, nu este aprobată.

Vă solicit reverendisime să binevoiţi ca în mod potrivit să aduceţi la cunoştinţă preoţilor greco-catolici interzicerea sărbătorilor mai sus amintite.

Primiţi reverendisime domnule protopop să-mi exprim sincerele consideraţii.

Baia Mare la 5 iulie 1900.

Gellért

primar

¹ Biserica din Şişeşti a fost inaugurată în anul 1890 fiind închinată unirii tuturor românilor, fapt afirmat de însuşi Vasile Lucaciu în discursul său din 27 august 1890: „Zidirea aceasta nu este o simplă clădire de piatră pe piatră, ci este întruparea unei idei, a unu ideal, carele pe ceriul vieţii mele străluceşte ca un soare, luminînd cu razele sale trecutul, presintele şi viitorul neamului meu iubit.

Ce ne-au lăsat istoria, ce ne-au transmis părinţii noştri, ce au cîntat poeţii, ce doreşte tot sufletul român: măreaţa, fericitoarea, sfînta unire a tuturor românilor am vrut eu şi cu mine poporul meu să fie simbolizată în această măreaţă, biserică“ (T. Hăgan şi colectiv, *op. cit.*, p. 94—95).

1902 octombrie 21, București. Scrisoarea de răspuns a Academiei Române adresată dr. Ioan Mihalyi membru corespondent prin care confirmă primirea celor patru documente originale și solicită altele necesare pentru studiile istorice și paleografice românești.

Academia Română
Nr. II. 4955

Stimate domn și coleg,

Deodată cu prețioasa Domniei Voastre publicațiune despre *Diplome Maramureșene*¹ ați trimis aici și patru originale (două pe pergament și două pe hirtie) spre a se vedea cită greutate ați întimpinat la descifrarea textului documentelor tipărite în aceea lucrare. Aceste patru originale se află de atunci în păstrarea noastră.

Ar fi de mare folos pentru studiile istorice și paleografice care se fac în Biblioteca Academiei, dacă s-ar păstra în colecțiunile acestei instituțiuni toate documentele originale al căror text l-ai tipărit în carte și care sunt proprietatea Domniei Voastre. Academia v-ar fi recunoscătoare dacă ați binevoi a îmbogăți colecțiunile ei de documente cu acele maramureșene adunate de Domnia-Voastră.

Primiți Vă rugăm stimate domn și coleg încredințarea prea distinsei noastre considerațiuni.

Președinte
Iacob Negruzzi²

Secretar general
D. Sturdza³

Domniei sale

Domnului Ioan Mihalyi
Membru corespondent al Academiei Române

Arh. St. Baia Mare. Colecția de documente Acad. dr. Ioan Mihalyi de Apșa, inventar nr. 445 act nr. 8/1902.

¹ Dr. Ioan Mihalyi, *Diplome maramureșene din secolul XIV și XV*, Sighet, 1900.

² Iacob Negruzzi (1843—1932), scriitor român, profesor la Facultatea de drept din Iași și președinte al Academiei Române. Membru fondator al societății „Junimea” a condus timp de peste 28 de ani revista „Convorbiri literare”. A scris proză, versuri și memorialistică.

³ D. A. Sturdza (1833—1914), istoric și om politic liberal. Șef al partidului Liberal (din 1892) și prim-ministru (1895—1896, 1897—1899, 1901—1904, 1907—1908). Membru și președinte al Academiei Române. A scris numeroase studii istorice și numismatice și a fost autorul principal al colecției „Acte și documente relative la istoria renașterii României”.

1903 ianuarie 16/29, București. Scrisoarea Academiei Române adresată dr. Ioan Mihalyi din Sighet prin care îi mulțumește pentru donarea unui document istoric din 1384.

Academia Română
Nr. II. 5279.

Domnule coleg,

În ședința publică de la 10/23 ianuarie curent s-a prezentat Academiei Române documentul original din 1384 pe care ați binevoit a-l trimite pentru Colecțiunile acestei Instituțiuni și care a fost tipărit în valoroasa Domniei Voastre publicațiune la nr. 29, 36 și 50.

Cu onoare Vă exprimăm cele mai călduroase mulțumiri ale Academiei pentru acest prețios dar și Vă rugăm să primiți, domnule coleg, încredințarea prea distinsei noastre considerațiuni.

Președintele
ss. indescifrabil

Secretar general
D. Sturdza

Domniei sale

Domnului I. Mihalyi
Membru corpondent al Academiei Române

Arh. St. Baia Mare, Colecția de documente Acad. dr. Ioan Mihalyi
de Apșa, inventar nr. 445, act nr. 9/1903.

121

1903 iulie 30, Carei. Comunicare făcută de către comitele suprem al Comitatului Satu Mare primarului orașului Baia Mare privind organizarea serbărilor „Astrei” în zilele de 9 și 10 august 1903.

136 elnöki szán. Szatmárvármegye főispánja
Hátaridő : augusztus 12.

Bizalmas Saját kezéhez
A polgármester úrnak

Nagybányán

Oláh lapközlemények szerint a magyar országi oláh nemzetiségi közművelődési törekvéseknek, „Associatio” név alatt ismert igazgató-sága folyó év augusztus hó 9 és 10 napjain tartja Nagybányán évi általános közgyűlését.

Ezek alapján fekérem, hogy az említett „Associatio“ megtartandó közgyűlésének lefolyását a legéberebb figyelemmel kísértetni és a szerzett észleletekről engem értesíteni sziveskedjék.
Nagykároly 1903 július 30.

ss. indescifrabil
főispán

<Pe verso :>

érk<ezett> 1903 július 31.

59/1903 eln<öki> sz<ám>

Főispán úr !

A 136 eln<öki> számu rendeletre jelentem, hogy a román irodalmi és közművelődési egyletnek Nagyányán f<olyó> hó 9 és 10-én, megtartott évi közgyűlése a hatóságnak előtte bejelentett napirend korlátai között telyes rendben tartatott meg. Az ezen közgyűlés alkalmából Nagyányára érkezett idegenek száma 300-ra tehető, kiknek nagyobb része magán házaknál nyert elszállásolást.

A, f<olyó> hó 8-án megtartott ismerkedési estéiy a 9-iki, hangversény s a 10-iki tánczestély, valamint a 9 és 10-én tartott közebédek szintény teljes rendben folytak le. A hatóság a kellő ellenőrzést minden alkalommal gyakorolta, sőt az összes ünnepségen Nagyányaa város magyar intelligenciája is tömegesen részt vett.

Törvényellenes tulkapás csak két irányban fordult elő :

1-ör Az ünnepségek tartama alatt mejelent „Astra“ czimű lapon és a román szövegű lapon és a román szövegű programokon a helységre névről alkotott törvény rendelkezése ellenőre Nagyányaa helyett Baia Mare szerepelt.

2-ös, a bálrendező bizottság a tánczrendet Románia színeivel készítette el. Megjegyzem hogy a rendező bizottság elnöke : Pap Sándor kir<ályi> járásbiróság vezetője, — mihelyt ezen körülményről értesült — a tánczrendek bevonása iránt azonnal intézkedett.

Nagyányaa, 1903 auguszt 13.

Gellért polgármester
14. VIII. Szentkirály

Arh. St. Baia Mare, fond Primăria oraşului Baia Mare, Acte prezidenţiale nr. 59/1903, orig. l. maghiară.

TRADUCERE :

Comitele suprem al comitatului Satu Mare

136, număr prezidențial.

Termen de executare : 12 august

Secret. În mină proprie

Domnului primar

Baia Mare

După știrile apărute în ziarele românești Asociația pentru cultura poporului de naționalitate română din Ungaria, a cărei direcțiune este

cunoscută sub denumirea de „Asociație“ își ține adunarea generală anuală la Baia Mare în zilele de 9 și 10 august anul curent (1903).

Pe această bază vă cer ca să urmăriți cu cea mai mare atenție desfășurarea adunării generale a amintitei „Asociație“ și să-mi aduceți la cunoștință constatările făcute.

Careii Mari 30 iulie 1903.

Comite suprem

(*Pe verso* :)

ss. indescifrabil

Sosit la 31 iulie 1903 (Înregistrat sub nr.) 59/1903 număr prezidențial.

Domnule comite suprem

La ordinul cu numărul prezidențial 136 raportetz că Asociația pentru cultura și literatura română și-a ținut în zilele de 9 și 10 a lunii curente (august) adunarea generală în Baia Mare. Înainte au prezentat autorităților ordinea de zi ; (adunarea) și-au ținut-o în limitele unei depline ordini.

Cu ocazia acestei adunări generale în Baia Mare au sosit aproximativ 300 de străini, care, în cea mai mare parte au primit cazare în case proprietate particulară.

În seara zilei de 8 a lunii curente a avut loc o întrunire, unde s-au făcut cunoștințe ; în ziua de 9 un concert, iar în ziua de 10 un bal, precum și mese comune în zilele de 9 și 10 (august), toate au decurs de asemenea în cea mai deplină ordine. Autoritățile și-au exercitat supravegherea necesară în toate ocaziile, ba chiar și inteligența maghiară din Baia Mare a luat parte în număr mare la toate serbările.

Excese împotriva legii au apărut numai în două direcții :

1. În Foaia „Astra“ apărută cu conținutul sărbătorilor și în programul în limba română, contra prevederilor legii, la denumirea localității în loc de Nagybánya a apărut Baia Mare.

2. Comitetul de organizarea balului a încadarat programul cu ordinea dansurilor în culorile (tricolorul) României.

Remarcă că președintele comitetului de organizare : Alexandru Pap, judecător de Tablă regală, șeful judecătoriei regale din Baia Mare, după ce a fost încunoștințat despre această împrejurare, imediat a dispus retragerea programului cu ordinea dansurilor.

Baia Mare la 13 august 1903

Gellért

primar

14 august

Szentkirályi

1903 august 6, Carci. Ordinul comitelui suprem al comitatului Satu Mare adresat primarului oraşului Baia Mare pentru supravegherea serbărilor „Astrei“ la care vor participa delegaţi din România.

145 elnöki szám. Szatmár vármegye főispánja.

Határidő : augusztus 12.

Bizalmas. Kizárólag saját kezéhez.

A polgármester urnak

Nagybányán

A bukaresti „Voinţa Naţională“ című oláh nyelvű politikai napilap folyó hó 24-án megjelent számában oly tartalmú közlemény foglaltatik, hogy a magyarországi oláhok közművelődési érdekeit képviselő „Associatio“ nevű egyesületének folyó évi augusztus 8-án és következő napján Nagybányán tartandó évi közgyűlésére valószínűleg Romániából is fog néhány megbízott oláh egyén érkezni, kiknek állítólag az lesz feladatuk, hogy a hazai és külföldi oláhok, közművelődési egysége érdekében közreműködjenek.

Ezen hírlapi közlemény alapján felkérem, hogy hivatkozással folyó évi július 30-án kelt 136 számú rendeletemre, a szóban forgó oláh közgyűlésen esetleg résztvevő külföldi oláh egyéneket a legelőnkébb figyelemmel kísértetni sziveskedjék főleg azért, hogy ezen külföldiek itteni szereplése a honi törvények korlátait túl ne lépje.

E tekintetben tett tapasztalatairól hozzám azonnal kimerítő jelentést tenni sziveskedjék.

főispán ss. indescifrabil

<Pe verso :>

Erk(ezett) : 1903 aug(usztus) 9.

62/1903 eln(öki) sz(ám)

Főispán ur !

A 145 eln(öki) számú rendeletre jelentem hogy a román irodalmi és közművelődési egyesületnek Nagybányán f(olyó) hó 9 és 10-én megtartott évi közgyűlésére Bukarestből Alexander Gyika herczeg, Leon L. Gyika herczeg és Alexandru Davila vettek részt, kik f(olyó) hó 10-én érkeztek meg és 13-án hagyták el Nagybányát.

Nevezettek itteni szereplését illetőleg törvényellenes dolgokat nem tapasztaltunk.

Nagybányán ,1903 aug(usztus) 13.

Gellért
polgármester

Arh. St. Baia Mare, fond Primăria oraşului Baia Mare, Acte prezidenţiale, act nr. 62/1903, f. 1, orig., l. maghiară.

Comitele suprem al comitatului Satu Mare

145, număr prezidențial

Termen de executare : 12 august.

Confidențial. Exclusiv în mîna proprie

Domnului primar
Baia Mare

Cotidianul politic bucureștean „Voința Națională“ în numărul său din 24 a lunii curente (iulie) se ocupă de înștiințarea cu un astfel de conținut potrivit căruia Asociațiunea pentru cultura românilor din Ungaria, numită „Associatio“ își va ține adunarea generală în ziua de 8 august și următoarele în Baia Mare.

Probabil vor sosi din România cîțiva reprezentanți care, se zice că au misiunea de a-și da concursul în interesul unității culturale a românilor din țară și din străinătate.

În baza acestei comunicări din ziar vă cer ca, în conformitate cu ordinul meu nr. 136 din 30 iulie anul curent, referitor la eventuala participare la adunarea generală a românilor a unor persoane române din afara țării, acestea să fie urmărite cu cea mai mare atenție, mai cu seamă că acei străini sosiți aicea să nu încalce legile țării.

Cu privire la cele constatate fiți amabil și-mi trimiteți imediat un raport detaliat.

Careii Mari, la 6 august 1903

Comite suprem
ss. indescifrabil

⟨Pe verso :⟩

Sosit la 9 august 1903

Înregistrat sub nr. 62/1903 prezidențial

Domnule comite suprem !

La ordinul Dv.

prezidențial nr. 145 raportează ca Asociațiunea de literatură și cultură a românilor și-a ținut adunarea generală în Baia Mare în zilele de 9 și 10 august a lunii curente.

Din București au luat parte principii Alexandru și Leon Ghica, care au sosit în ziua de 10 și au părăsit Baia Mare în ziua de 13 a lunii curente.

Pe timpul șederii lor aicea nu am constatat fapte care să contravină legilor.

Baia Mare la 13 august 1903

primar
Gellért

1903 august 8, Baia Mare. Articolul „Suntem în sărbători“ publicat în nr. 1 al foii volante „Astra“ prin care se salută ținerea adunării generale a Asociației pentru literatura și cultura poporului român la Baia Mare în zilele de 9—10 august 1903.

Suntem în sărbători !

„Coloniae legionesque Romanae inter barbaros obrutae, Romanam tandem linguam redolere videntur, et ne omnino eam deserant, ita reluctantur, ut non tantum pro vitae, quantum pro linguae incolumitate certasse videntur“.

Bonfinius.

Românii din comitatele Sătmar și Ugocea, cari formează despărțământul XXXIV al „Asociațiunei“, sunt în zile de serbători, cind pot saluta în mijlocul lor adunarea generală a acestei reuniuni culturale.

O dorință ferbinte și de mult nutrită ni s-a împlinit.

O salutăm cu respect și o primim cu oftarea inimei românești : Bine ai venit !

Din momentul cind guvernul a pretins ștergerea cuventului : „transilvană“, din titlul Asociațiunei, și așa a estins activitatea ei binecuvîntată asupra tuturor plaiurilor locuite de români, ferbea în inimile noastre dorința de a ne constitui și noi în un despărțământ al „Astrei“, ca împreună cu toți frații noștri de un sînge, să putem lucra pentru cauza culturală națională a poporului românesc.

Comitetul central din Sibiu a delegat pre ilustrul d. George Pop de Băsești, cu misiunea să înființeze în comitatele noastre un „Despărțământ“ al Asociațiunei. La apelul și invitarea D-sale, toți bărbații iubitori de cultură națională și doritori de progresul poporului român s-au grăbit a se înrola sub falnicul stindard al Asociațiunei, și în 22 Februar 1898 s-a și ținut adunarea pentru constituirea provizorie a Despărțământului, în Seini, în casa parochială a M.O.D. Alexiu Berinde, unde atîtea sfaturi patriotice și folositoare s-au făcut, și s-a constituit biroul provizor, alegîndu-se de director : Gavril Lazar, de notar : George Șuta, membri în comitet : Antoniu Gita, Vasiliu Anderco, Vasiliu Lucaciu.

După acest început, s-au pus la cale relațiunile sistematice cu comitetul central din Sibiu, și în 25 August 1898 tot în Seini, în sala hotelului opidan, s-a ținut adunarea generală constituantă, în care s-a întemeiat în mod oficial „Despărțământul Sătmar-Ugocea“ al Asociațiunei.

Biroul despărțământului s-a constituit astfel : director : George Șuta, protopop-paroch în Moftinul-Mic, cassar : Ludovic Mărcuș, controlor : Vaile Ardelean ; membri în comitet : Dr. Felician Bran, Alexiu Berinde, Gavriil Szabo, Vasiliu Anderco, Gavriil Barbul, actuar Vasile Lucaciu.

Acest birou, supus unor modificațiuni în cursul anilor, a condus afacerile despărțămîntului.

Adunările generale, ce s-au aranjat în tot anul, de la constituire, au dovedit că înființarea acestei instituțiuni culturale-naționale, a fost foarte dorită în părțile noastre.

Nu vom aminti aici durerea adîncă, și resensul, ce au provocat împiedecarea adunării generale din Sanislău, în anul 1900, nici nu vom comuta satisfacțiunea, ce ne-au dat, inconștient împedecătorii, prin însăși motivele, sau mai bine pretextele, ce le-au produs pentru justificarea opreliștei lor ilegale.

În anul 1901 era să se țină adunarea generală în Medieșu Aurit, și cînd toate erau pregătite, și publicul cel mare aștepta cu nerăbdare să ia parte la sărbătoarea culturală : iacă intrevine un morb epidemic între copii, și autoritățile administrative se simțesc îndemnate a interzice adunarea în Medieș. Ce să facem ? Se va ține în Jojib, și în decurs de 3 zile se fac toate pregătirile, și adunarea generală se întrunește, succesul e preste așteptare, și s-a dovedit din nou, că nu dăm îndărăt, în fața tuturor greutăților, ce ni se pun în cale.

În această adunare M.O.D. Ioan Dobosi, în numele parohului și a poporului român din Turț invită despărțămîntul în acea comună fruntașă. Se fac toate pregătirile. M.O.D. paroch, Ioan Pop ne primește pre toți de oaspeții săi iubiți, și ne prevede cu o proverbială ospitalitate, o lume de români. Suntem oaspeții lui la banchet, la bal, la cină : dragostea de neam și de frați se arată într-o splendoare, cum arar s-a mai văzut. Voim ca recunoștința și mulțămita noastră să fie eternizată și în aceste pagine.

Rezultatul moral ce a urmat în favorul Asociațiunei, și adecă a cauzei culturale-naționale, este neprețuit. S-au incasat în bani gata : 1196 coroane.

În despărțămîntul nostru sunt : membri fondatori, membri pe viață, membri ordinari și membri ajutători.

Biroul actual : Director : George Șuta : actuar : Vasile Lucaciu : cassar : Vasile Ardelean ; membri în comitet : Dr. Felician Bran, Ioan Pop, Petru Dobosi, Alexiu Pop, Constantin Lucaciu, Ioan Serbac.

Dar opiniunea publică a românilor din acest despărțămînt a dorit, a reclamat ca să putem saluta în mijlocul nostru însăși adunarea generală a Asociațiunei.

Ca un răsunset viu, ca un reprezentant neobosit al acestei dorințe de obște s-a făcut distinsul nostru naționalist, și harnicul preot din Săsari : M.O.D. Alexiu Pop. În convorbiri sociale, în discuțiuni private, în adunări publice, a dat expresiune acestei dorințe. Din încredințarea adunării generale a despărțămîntului, ținută în Jojib a călătorit la Sibiu, și acolo, în plină adunare generală a „Astrei“, a pledat cu toată căldura pentru cauza propusă, și (a) invitat-o, ca pre o maică iubitoare, să vină, să vază pre fiii săi „de la margini“, să le spună cuvîntul de încurajare, de iubire, de indemn spre lupta sintă a culturii naționale. Și mama bună a ascultat cererea noastră, ne-a promis că vine la noi, numai să o putem primi în mijlocul nostru.

Anul 1902 ne-au pus la probă și constanța și răbdarea.

N-am desperat ! Representantul viu și zelos al ideii a vegheat cu ochii neadormiți, ne-au îndemnat, ne-au îmbărbătat.

În sfârșit, cu concursul și conlucrarea solidară a inteligenței române din Baia Mare și jur, am ajuns să ne vedem visul cu ochii, adunarea generală a „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român“, e oaspătul nostru.

Nepusă este bucuria noastră !

Bine ați venit !

Arh. St. Baia Mare, fond Primăria orașului Baia Mare, Acte prezidențiale, nr. 64/1903, „Astra“ foaie volantă nr. 1 din 6 august 1903, p. 1--2.

124

1903 august 8, Baia Mare. Discursul rostit de Alexiu Pop la primirea delegaților, în gara din Baia Mare, sosiți la serbările „Astreii“ din 9—10 august 1903, răspunsul lui Partenie Cosma, detalii privind primirea oaspeților și discursul lui Alexiu Pocol.

Ilustre Domnule Delegat !

Onorabil Comitet !

În numele inteligenței și a poporului român din Baia Mare și jur, am onoarea a Vă felicita de bun sosit !

Două decenii trecută de cînd orașul nostru avu fericirea de a primi în sînul său elita română, cu ocasiunea adunării pentru „fondul de teatru“¹; încă și astăzi ne este plăcută suvenirea acelor zile frumoase ; dară astăzi inimile noastre îndoit să desfătează, deoarece atunci a fost la noi numai fiica, însă acum suntem fericiți a saluta în mijlocul nostru mama culturii noastre naționale.

Bine ați venit, domnilor ! Acum împliniți dorul nostru fierbinte, de a vedea arborat și în comitatul Sătmar stindardul măreț, pe care cu litere neperitoare sunt gravate cuvintele și idealul maestos : „cultura poporului român“.

¹ Societatea pentru crearea unui fond de teatru român s-a înființat la inițiativa lui Iosif Vulcan și cu sprijinul lui Minai Eminescu (student la Viena) și Ion Lapedatu (bursier al societății „Transilvania“ la Paris). Ideea creerii Societății pentru fond de teatru a fost sprijinită și de deputații români din parlamentul de la Budapesta. În 1871 guvernul maghiar aprobă statutele Societății care după această dată și-a putut ține adunări periodice în diferite localități. Astfel de adunări generale s-au ținut și în Maramureș, la Sighet în 1882 și la Baia Mare în anul 1883.

Scopul Societății era stringerea unui fond din care cu timpul să se realizeze un teatru al românilor din Ungaria și Transilvania și să se încurajeze totodată mișcarea teatrală în limba română. Anual fondurile bănești ale Societății au crescut astfel încît în 1903 de exemplu ele ajunseseră la 268.282, 25 coroane.

Da, domnilor ! ați adus acel stindard să-l implinți în sacru nostru pământ consfințit de singele și cenușa părinților, moșilor și strămoșilor noștri.

Priviți în jur la fețele voioase a fraților și sorioarelor „de un singe și de un nume“ cari Vă întâmpină cu brațe deschise.

Priviți — în timpul petrecerii pe la noi — la maestosa ghirlandă a munților și colinelor seculare, ce împrejură acest ținut, a căror piscuri, stinci, vâlcele și șesuri incântătoare răsună de dulcea noastră limbă românească, organul de viață a culturii naționale prin care trăesc și înfloresc popoarele și fără de care umilire și moarte le așteaptă pe acest pământ.

Dar nu numai regiunea, ci și în inimile noastre — a sătmărenilor — arde focul sacru al idealului național ! Căci doar probe clasice au dat sătmărenii despre iubirea de neam și limba strămoșească.

Și dacă sub presiunea curentului am fost și zăpăciți, asta a provenit din neîncredere ; și avem ferma speranță că sosind elita română cu stindardul luminei la noi, aceea neîncredere are să dispară și în locul ei va găsi la mijloc iubirea și stima între frații băștinași ai patriei noastre iubite ; că așa și noi românii neîmpedecați să putem lucra cu puteri unite la clădirea paladiului maestos a culturii noastre naționale.

Sperăm că lucrările noastre vor fi încununate de acest rezultat prea dorit.

Sub impresiunea acestor avîntate sentimente, primiți încă odată — Ilustre Domnule President și Onorabil Comitet — felicitările noastre împreună cu călduroasele urale : „Să trăiască și să înflorească „Astrea“...

D(omnul) Cosma, adinc mișcat de primirea cordială, ce i s-a făcut răspunde cam următoarele :

Cu părere de rău anunță că Il. D. Alecsandru Mocioni, președintele „Astrei“, din cauză de morb avînd a folosi chiar în aceste timpuri băi, n-a putut veni, precum nici domnul vice-președintele Iosif Șt. Șulufiu și așa comitetul central ca pe cel mai vîrstnic din sinul său l-a delegat pre dinsul. De multe ori a auzit și chiar știut cu plăcere că sentimentul național pe aceste locuri arde într-un foc sacru și că e poate mai curat decît în multe alte locuri unde să laudă cu el.

De multe ori de cînd s-a desfăcut steagul „Astrei“ și p-aceste locuri, D. Voastră ați dorit, și ați încercat să fie odată aici adunarea generală, și învingîndu-se odată acum pedecile ce ni s-a pus în cale, iată că putem ținea cea dintîi adunare generală a Asociațiunei noastre culturale în aceste părți frumoase, și în orașul D-Voastre Baia Mare. Am venit cu multă plăcere între D-Voastră, Vă mulțămim pentru grandioasa și frumoasa primire ce mi-ați făcut-o. Vă salutăm frățeste și bine V-am găsit !

Urmează prezentările.

Membrii comitetului de primire și încvartiruire cu cea mai prevenitoare atențiune informează pre toți membrii despre locuințele lor destinate.

* Urmează detalii în legătură cu primirea delegaților.

În căruța de gală a d-lui Alexiu Pocol² ia loc d-l Parteniu Cosma, cu directorul despărțământului și urmează celelalte în ordine perfectă.

Pînă în momentul cînd punem sub presă foaia noastră au sosit în oraș, pentru a participa la adunarea generală, următorii domni și doamne :

Alexe Onuțiu, jude regesc în persoană cu d-na și d-șoarele ; Partenie Cosma, care va prezida, dr. Beu, Vătășan, dr. Bologa, V. Moldovan < Sibiu >; dr. Tripon³, G. Domide⁴, dr. V. Onișor⁵ < Bistrița >, d-na Isac cu domnișoarele, dr. Dăianu, dr. Șt. Morariu < Cluj >, dr. Sterie Circu, dr. Sextil Pușcariu⁶ < Viena >, V. Pop, S. Bocu < Arad >, dr. Maior, dr. Iurca, dr. Văleanu < Lugoj >, dr. N. Opreanu cu d-na < St. Miclăuș >, Andreiu Cosma < Șimleu >, dr. Epaminonda Lucaciu⁷ < Cenadul Sirbesc >, T. Bulc, inginer Erdelyi cu d-șoara Frederica, dr. G. Mureșan cu familia < Beiuș >.

Presa este bine prezentă, după cum urmează : „*Tribuna Poporului*“ prin dl. Russu-Șirianu⁸, „*Telegraful Român*“ prin T. Păcățianu⁹, „*Drapelul*“ prin dr. V. Braniște¹⁰, „*Vremca*“ < din București > prin d<omnul> Arteni.

² Alexiu Pocol, om politic din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea, proprietar de mine, fost primar al orașului Baia Mare și deputat în parlamentul maghiar ; colaborator al memorandiștilor Vasile Lucaciu și Georghe Pop de Băsești.

³ Gavril Tripon (1860—1930), om politic năsăudean, memorandist, primul prefect român după unire al județului Bistrița-Năsăud. Animator cultural înainte și după 1 decembrie 1918, G. T. a avut și preocupări literare.

⁴ Gherasim Domide (1856—1909), memorandist năsăudean, a făcut parte din delegația de trei sute de persoane care a plecat la Viena spre a înmîna împăratului textul Memorandului. A fost condamnat în procesul care a avut loc la Cluj la doi ani și jumătate temniță de stat.

⁵ Victor Onișor (1874—1932), jurist român năsăudean, membru al societății „*Virtus Romana Rediviva*“ de la Năsăud și al Societății „*Petru Maior*“ al studenților români de la Budapesta. A fondat în 1904 „*Gazeta Bistriței*“ în care a publicat printre altele, o suită de amintiri din călătoria ce a făcut-o cu N. Iorga în Maramureș. După unire a ocupat postul de secretar general cu probleme de politică externă în Consiliul Dirigent. (cf. Teodor Tanco, *Virtus Romana Rediviva*, Bistrița, 1974, vol. II, p. 257—259 ; 271—273 și 275—278).

⁶ Sextil Pușcariu (1877—1948), lingvist și filolog român. A fost primul rector al universității clujene după unirea Transilvaniei cu România de la 1 decembrie 1918, membru al Academiei Române. A întemeiat „*Muzeul limbii române*“ și revista „*Daco-romania*“. A condus între 1906—1940 colectivul de elaborare a *Dicționarului Academiei Române*. Este autorul mai multor studii lingvistice și filologice.

⁷ Epaminonda Lucaciu, fiul cel mai mare al dr. Vasile Lucaciu.

⁸ Russu-Șirianu, Ioan (1864—1909), ziarist și om politic român, membru marcant al Partidului Național Român. A condus ziarul „*Tribuna*“ de la Sibiu, a întemeiat ziarele „*Foaia poporului*“ (Sibiu, 1893) și „*Tribuna poporului*“ (Arad 1898), colaborînd la mai multe ziare și reviste ale vremii. Între 1905—1906 a fost deputat în parlamentul de la Budapesta.

⁹ Teodor Păcățeanu (1852—1941), istoric român, autorul monumentalei lucrări documentare *Cartea de aur sau luptele naționale ale românilor de sub coroana ungară* (8 volume 1904—1915), cu referiri la secolele XVIII—XIX.

¹⁰ Valeriu Braniște (1869—1928), publicist și om politic român din Transilvania, redactor al publicațiilor „*Tribuna*“ (Sibiu), „*Dreptatea*“ (Timișoara), „*Drapelul*“ (Lugoj) ș.a. A militat activ pentru emanciparea socială și națională a românilor ardeleni și pentru unirea lor cu România.

Din jur sunt de față mulți și pe mine s-așteapta d-asemeni.

Va fi o imponentă manifestațiune a spiritului românesc !

După primire și vestirea discursurilor comitetul central și elita publicului se pune în trăsuri sub conducerea a cite unui tânăr din comitetul de primire și mîndrul convoi își face intrarea sa solemnă în oraș. Era o priveliște admirabilă. Alungul străzilor pe unde trecea convoiul măreț publicul orășenesc salută cu plăcere pe oaspeții acum ai orașului întreg.

Era un ce înălțător !

După descindere în piațul frumos al orașului drăgălaș oaspeții-s conduși la cvartirele lor.

E remarcabil că elita inteligenței maghiare a orașului s-a exprimat în modul cel mai loial și plăcut despre ținuta demnă și înfățișarea simpatică a românilor și ne asigură de deplina lor ospitalitate și prevenire (promisiune n.n.) că ne însoțesc în manifestațiunile acestea culturale ale noastre cu deplinul lor sprijin moral și cavaleresc.

Inimile toate sînt stăpînite de o emoțiune într-adevăr sublimă. Domnește o dispozițiune adevărat sărbătorească. Pe la 8 oare seara restaurantele marelui hotel sînt pline de public frumos și vioi. E seara de cunoștință ; deodată se ridică domnul Pocol Alexiu și rostește următorul discurs de salutare :

Doamnelor și domnilor !

Ilustră societate !

E obicei în societatea românească să primim cu brațe deschise pe oaspeții noștri iubiți, să le spunem din inimă : „Bine ați venit“ !

În seara aceasta eu plinesc prescisele acestei datini frumoase, cînd în numele Despărțămîntului nostru Sătmar-Ugocea, Vă spun din adîncul inimii „bine ați venit“ !

Nu numai atît, domnia Voastră nu numai că sunteți oaspeții noștri preestimați și mult iubiți, din momentele acestea inimile noastre palpită în sentimente înalte, cerești, fericitoare.

Domnia-Voastră sunteți apostolii, propovăduitorii, reprezentanții culturai noastre naționale. Ah, ce dulceață, ce farmec se instăpînește preste inima mea, cînd am ocaziunea sărbătorească să salut o ceată atît de ilustră de oaspeți, care ni se prezintă împodobiți cu razele strălucitoare ale culturii naționale.

Și ca bucuria noastră deplină să fie, și ca societatea noastră să fie mai splendidă și mai frumos încolorată, ați adus și pe aceste încîntătoare odrasle ale sexului frumos, ca și femeia română să-și ia partea sa din lucrarea noastră pentru cultura națională. Timpul și asemănarea lui D-zeu mi se arată în ființa sa adevărată, cu graiul său, cu nemărginitele și neprețuitele sale comori, cu podoaba sa nefățărîtă, nefalsificată, cu cultura sa națională.

Ce sublim, ce încîntător e un om și un popor îmbrăcat cu această podoabă, care îl constituie în felul său, în individualitatea sa, în persoana sa, și îi asigurază locul cuvenit în marea familie a oamenimei.

Aşa-i compus universul acest mindru şi tainică vorbă e : cine-l pricepe ?

Diamantu şi zefirul, aurul şi argintul, seria nesfârşită a cristalelor zac laolaltă în sinul pământului fără să înţeleagă valoarea lor, strălucirea lor !

Se întrec între sine arborii seculari, florile gîngăşe, pricep ele însemnătatea lor proprie ?

Ne slujesc păsările, animalele, blinde şi sălbatice, slabe şi puternice, cu cîntecul lor, sau cu puterea lor sau cu alte calităţi. Ce ştiu ele, ce sunt, cui şi pentru ce slujesc ?

Toate acestea numai omul le pătrunde şi cu priceperea sa stă ca un domnitor nebiruit în mijlocul universului întreg. Pe toate le clasifică, le numeşte, le studiază şi prin viaţa sa îşi imprimă caracterul propriu în viaţa fiinţelor, exprimînd cu scînteia minţii sale cuvîntul măreţ „sum om“ !

Şi omul cu inima sa, cu gîndul său, cu tezaurul limbii sale, se constituie în familie, în popor, în naţiune ! Şi cultura ne dă vrednicia conştiinţa vredniciei noastre şi în lupta pentru existenţă, ne dă şi armele de apărare, şi speranţa dulce de biruinţă.

Omul prin cultură se afirmă, iar poporul prin cultură se constituie în naţiune.

Cînd Vă salut pe D-voastră, salut geniul cultural al scumpei noastre naţiuni, care ne-a asigurat locul ce ni se cuvine în concertul popoarelor.

Un om, un popor, poate să aibă duşmani mulţi, mari şi puternici, dar duşmanul cel mai hidos, cel mai detestabil, este cel ce stă în calea culturii naţionale, şi cea mai frumoasă biruinţă este triumful geniului cultural.

Ilustră societate ! Astăzi încep, acum se introduc serbările noastre culturale şi nemărginită ne este fala şi mîndria noastră, al despărţămîntului nostru şi în special în oraşul nostru Baia Mare are fericirea de a găzdui o ceată atît de frumoasă, de luptători destinşi ai culturii naţionale. Şi ce v-a îndemnat să veniţi la noi, să ne onoraţi pre noi, cu amabila d-voastră prezenţă ?

Aţi venit să ne vedeţi să ne cunoaştem faţă-n faţă, să ne incurajaţi, să ne înălţaţi.

Şi noi la rîndul nostru, vă oferim toată iubirea frăţească a inimii noastre româneşti, şi vă dăm în schimb, ce este mai plăcut decît toate bunătăţile trecătoare, Vă dăm sărbătorească făgăduinţă că vom fi pururea credincioşi cauzei sfinte a culturii noastre naţionale !

Bine aţi venit ! La mulţi ani, oaspeţi iubiţi !

Arh. St. Baia Mare, fond Primăria oraşului Baia Mare. Acte prezidenţiale, nr. 64/1903, (Suplimentul „Astra“ din 8 august 1903, p. 1—2 şi 6—8.

1903 august 8, Baia Mare. Articolul intitulat „Ospitalitatea și gentilețea compatrioților noștri maghiari, publicat în suplimentul „Astra“, cu prilejul adunării generale a Astrei din 1903, în care se remarcă colaborarea cu intelectualitatea maghiară băimăreană.

Ospitalitatea și Gentilețea compatrioților noștri maghiari.

„Senatus Populusque Romanus beneficiorum atque iniuriarum memor esse solet“. („Senatul și Poporul Roman ține minte de binefaceri și de nedreptate“).

(Vorba conștiinței naționale).

Cu ocasiunea pregătirilor noastre pentru aceste serbări culturale, după experiențele triste de la Sanislău și, în parte, din Megeșu Aurit, o anumită preocupare s-a instăpinit preste inimile multora, nu cumva să ni se pună ceva pedeci, să fim siliți a renunța la realizarea dorinței de obște, de a saluta în mijlocul nostru această strălucită adunare generală.

Preocupățiunile însă nu numai că au rămas fără obiect, ci din contră atît în cercurile oficiale, cît și în cele sociale am găsit loialitate deplină, prevenire și ospitalitate.

Neuitată rămîne înaintea membrilor comitetului afabilitatea și gentilețea ilustrului primar al orașului liber regesc de Baia Mare On. D. Andrei Gellert, cînd cu primirea deputațiunei Despărțămîntului, cu care ocasiune i-am anunțat cu grai viu ținerea adunării generale a „Astrei“, și am cerut, ca On. magistrat să ne predea sala festivă, pentru adunarea generală și serbările sociale. Despre toate i-am remis și un act în scris.

Nu numai ne-a afidat, că va sprijini cauza cu toată căldura, ci ne-a promis cu francheță și cu nobilă înținare, că ne va da tot concursul, ca succesul adunării să fie cît mai splendid.

Tot asemenea primire am găsit la On. D. Augustin Schönherr, stimatul căpitan al orașului¹.

Comitetul de încvartirare a făcut vizitele sale pe la stimatele familii din oraș, și pretutindenea a găsit cea mai cordială primire, și cu toată prevenirea și-au oferit cvartirele disponibile, pentru așezarea iubitorilor noștri oaspeți.

Onoare și recunoștință acestor nobili compatrioți. Asta e espreșiunea sinceră a frățietății, ce trebuie să fie între fiii patriei.

Cei ce lucrează pentru cultura națională a poporului sunt adevărați patrioți și amicii omenimei, iară cei ce împedecă cultura națională a popoarelor, nu sunt, nu pot fi patrioți buni, ei sunt dușmanii omenimei.

Din acestea se poate pricepe cu ce sentiment s-a primit îndeobște espectorățiunile inculte ale unor pseudo-patrioți cari prin alarmări nemotivate și nebunești, pline de cea mai neagră ură față de poporul român, au tentat să arunce zizania și discordia între frații aceleiași patrii.

Pină cînd își vor primi răspunsul cuvenit acești rătăciți, cu inima sinceră românească strigăm iubiților noștri compatrioți :
Să trăiască frățietatea !

Arh. St. Baia Mare, fond Primăria orașului Baia Mare, Acte prezidențiale, Nr. 64/1903, (Supliment „Astra” din 8 august 1903, p. 4).

¹ Medieșu Aurit.

126

1903 august 9, Baia Mare. Discursul rostit de Constantin Lucaciu cu prilejul serbărilor „Astrei” din 9—10 august 1903, de la Baia Mare.

Ilustră societate !

Plin de mîndrie națională iau acest poc al mină ca să rostesc, nu numai chemat, ci și din dictare internă, un cuvînt de salutare către onorații oaspeți veniți la noi din patru unghiuri, să zic în numele românilor din orașul nostru Baia Mare și în a celor din comitatul Sătmariului un : Bine ați venit !

Plaiurile aceste romantice și bogate-n frumusețile și tesaurile naturii adăpostesc și susțin un întregu și viguros popor românesc, care nici cînd și-n nici o împregiurare nu s-a rupt, sau nu s-a separat de la destinul acela măreț ce geniul românismului a croit acestui neam blind, bun și cu domoală natură fină : unitate în gîndire, unitate-n aspirațiuni : adecă unitatea-n cultură și prin cultură-n libertate.

Nici limba, nici legea strămoșească — aceste tesauri pentru cari românul și viața și-o pune-n joc și pentru cari știe să și moară de nu-i încătrău — p-aceste plaiuri de sub bătrînul Igriș și Valea Someșului nici cînd n-a fost lăsată pradă cutropitorilor năpraznici, pentru-că vie a fost, este și va fi conștiința românității noastre și a vitalității.

Priviți în lungul și latul acestei provincii frumoase locuită de frații de un sînge cu D-Voastră, și veți vedea în toate comunele bine situate și frumoase un popor deștept, bun, bine instruat, efluxul școalelor și bisericilor cari din timpii cei mai bătrîni a fost p-aici dorința, adăpostul și clenodiu ¹ cel mai scump al românului.

Vitregimea timpurilor, evoluțiunile istorice ce-a trecut peste noi ne-a-mpiedicat, ce e drept, în crearea și eluptarea unei situațiuni mai meritate, poate că și chiar amorteala noastră proprie a fost cauza, dar sunat-a și p-aici dulcele glas al geniului : Deșteaptă-te române ; stră-luce și p-aici soarele de viață dătătoriu al „Astrei”, și steagul măreț al culturai naționale ce ni l-a întins frații noștri de peste munții Craiului ; l-am primit cu drag.

¹ Lucru de preț, tezaur.

Azi s-a desfăcut la noi această sfintă flamură oficios de statul major al casei culturai naționale, noi o primim cu sfintă sărutare, și promitem solemn că o vom urma și nu ne vom deslipi de câtră dinsa pînă nu o ducem la deplină izbîndă, la cultură și-n aceasta la libertate.

Sărbătoare e aceasta, mare sărbătoare nu numai pentru noi din aceste plaiuri dar pentru toți românii, și D-Voastră Onorate și Onorați oaspeți ați venit să asistați la acest act măreț și de mare importanță.

Vă zic deci în numele românilor din Sătmar „un bine ați venit“ !, sunteți salutați cu dragoste frățească : Să trăiți !

Arh. Stat. Baia Mare, fond Primăria orașului Baia Mare, Acte prezidențiale, nr. 64/1904, (Suplimentul „Astra“ nr. 2 din 9 august 1903, p. 4—5).

127

1903 august 9, Baia Mare. Discursul rostit de George Șuta, directorul despărțămîntului sătămărean, cu prilejul serbărilor „Astrei“ de la Baia Mare din august 1903.

Sedinta I.

Sub impresia momentelor înălțătoare de azi, sufletele noastre se imbracă în sentimente sărbătorești, și pe aripele entusiasmului național ne ridică într-o lume, care ne arată calea ce conduce la cultul străbunilor. În sufletul omenesc mișcă o lume de mult apusă și deșteaptă la viață mărirea vremilor trecute ; din forul roman par-că aud pe măestrul oratoriei antice aducînd tributul admirațiunei poporului împărat „Ospeciem dignitatemque populi romani“, (ornamîntul și demnitatea poporului roman) „Illo fuit pulchritudo populi romani, illo forme, quam in campo videsti“ (aceea a fost frumusețea poporului roman ce s-a manifestat în cultura și instituțiunile lui, aceea a fost mindria lui, ce s-a eternizat în monumentele lui). Gîndul îmi zboară la anul 104, cînd la leagănul unui popor apare geniul latin, și incîntat de frumusețea aceleia, pune două sărutări, una pe frunte, ca român să fie numele lui ; alta pe buze, ca limba să-și iubească. De atunci pînă azi 18 veacuri, și numele de român, nici cînd nu s-a șters din mintea acestui popor, ci îl păstrează pînă în zilele noastre, iar dragostea cătră limbă e atît de mare, incît se miră însuși istoricul Bonfiniu : „Ut non tantum pro vitae quantum pro linguae incolumitate certasse videntur“ (Că mai mult să luptă pentru limbă, decît pentru viață). Providența ne-a conservat acest tesaur — zice, T. Cipariu¹ în adunarea constituantă a „Asociațiunei“ la a. 1861 —, un tesaur născut în noi la țitele maicei noastre, dulce ca sărutul măicuțelor, cînd ne aplecăm la sinul lor, tesaur mai scump decît

¹ Timotei Cipariu (1805—1887), filolog și lingvist român, participant activ la revoluția de la 1848 din Transilvania, profesor la Blaj și primul vicepreședinte al Academiei Române.

viața, pe care dacă, l-am perde — atunci mai bine să ne înghită pământul de vii, pentru că în limba sa trăiește și moare fieștecăre popor“. Și minunea acesta a latinității dă așa avînt fantasiei mele, că de cîte ori vreau să simbolizez „Asociațiunea pentru literatura și cultura poporului român“ în activitatea ei, tot de atîtea ori reapare în contururile unui geniu, ce are așa mare asemănare cu cel din vremile de mult. Acest geniu, an de an, în lunile ce înclină spre toamnă, îmbracă haine de nuntă, pornește la drum dintr-un colț al țării în altul, ea să afle oameni din neamul său. În călătoria sa triumfală de est an a ajuns pînă în părțile nord-vestice ale țării, la românii din Sătmar — de Baia Mare, unde generația de azi a românilor sub prezidența D. Voastre, dle președinte, s-au întrunit într-un scop național de a zidi templul culturii române, în care să se păstreze : rasa, limba și sufletul latin al poporului român din Sătmar și Ugocia. Sătmarul să bucure și prin rostul meu, îți zice : Bine ai venit Onorată adunare, pe pământul pitoresc al Băii Mari ! Inimile și sufletele noastre vă salută și vă îmbrățișează cu iubirea caldă a românului, care își cunoaște frații. Întrebă după numele noastre, ascultă la cuvintele ce zboară de pe buzele noastre, și te vei convinge despre marele adevăr, enunțat mai an de primarul Romei Galuppi : „că întru adevăr lucru de mirat în istorie, tăria poporului român, întru a-și păstra numele și moștenirea sfîntă a limbei și a naționalității sale“.

După atîta potop de vreme, așezați aici la granițele românismului, vorbim și noi o limbă vorbită de peste zece milioane de români, care înfățișează o unitate fără exemplu în istoria limbilor. Onorată Adunare ! Cultura și literatura formează bazele de existență a unui popor. Cultura deșteaptă la conștiință, întinde prosperitate, asigură libertate : iar în limbă și literatură se reoglindează viața popoarelor. Cultura, sub a cărei devisă luptăm și noi, nu e privilegiul unui popor, nici monopolul unei națiuni, ci e un ideal comun. Zeii au înlănțuit pre Prometeu la o stîncă din Camas pentru că a furat focul din ceriu, ca să-l dea oamenilor. Zeii păgîni au voit a ține în întunerec omenirea, dar Dumnezeu adevărat a zis „se fie lumină“ !. Cultura e lumină, e soarele în jurul căruia să învîrt cu plăcere națiunile, la care să țintească inima și mintea tuturor, și emulațiunea aceasta a făcut ca cultura să devină un însemnat factor de putere al popoarelor. De a ridica nivelul cultural și intelectual s-a înființat și „Asociațiunea“, căci un popor numai atîta valorează înainte lumii în cît își dezvoltă cultura și literatura ; însă o cultură numai atunci e trainică și poate chema toate forțele la viață, dacă e adăpată la izvorul sentimentelor naționale, altcum e numai o plantă subțioară în florărie. Condusă dară de sentimentul conservării de rasă, a culturii latine și de a reda frumusețea de odinioară a poporului român a venit „Asociațiunea“ la Sătmar, și dacă aș dispune cu elocvența lui Cicero, aș aduna toată suflarea românească în jurul Asociațiunii, ca să înțeleagă că limba e valoarea, proprietatea, onorul, singele și ființa noastră etnică, sau dacă aș avea puterea fărmeacătoare a geniului latin, aș pune și eu un sărut pe fruntea celui popor român, în a cărui vatră arde ne-necat focul iubirii de neam, și dacă sărutul meu n-ar avea efectul dorit, vă rog prin voi, iubite mame române, să dați

voi acel sărut fermecător copiilor voștri, întreg poporului român ; căci numai sărutul din ușa raiului e mai dulce ca sărutul vostru, și ce voiți voi, voește și Dumnezeu, căci :

Nu știm ce e scris în stele
Au să vină zile grele.
Nu știm vremea ce aduce
Dar Românii-și face cruce
Și se-ncrede în puterea unui mare Dumnezeu.

directorul despărțămintului
George Șuta

Arh. St. Baia Mare. fond Primăria oraș Baia Mare, Acte prezidențiale, nr. 64/1903, (Suplimentul „Astra” nr. 2 din 9 august 1903, p. 2—3).

128

1903 august 9, Baia Mare. Discursul rostit de dr. G. Tripon din Bistrița la banchetul „Asociațiunii”, dat în Baia Mare în 9 august 1903.

Ilustră societate !

În ziua aceasta solemnă a literaturii și culturii române și în acest loc mi-a revenit dorința plăcută de a ridica pocalul și cuvîntul meu la adresa tinerimei române, speranța neamului nostru.

Mă îndrept dară cu iubire și încredere către voi, tineri români, întruniți aici din multe ținuturi locuite de poporul nostru român.

Mă simt dator a vă arăta pe scurt și în treacăt menirea voastră frumoasă pe terenul *literaturii și culturii române* unde sinteți factor indispensabil, chiar pentru că voi sinteți inima caldă și speranța vie a poporului nostru !

II.

Datorința Voastră sfîntă : către literatura română jăcută deja este și va fi, a o studia serios, a o sprijini acuma și în viitor în forma posibilă, a Vă inspira din ea, a primi în sufletul vostru june sufletul bun al trecutului, depus în literatura de aur a marilor noștri autori : V. Alecsandri, Andr. Mureșan, D. Bolintineanu, Gh. Șincai, Petru Maior, Inocențiu Micu Klein, A. P. Ilarian, Hodos, Bălcescu ș.a. Căci este știut că viața și puterea noastră națională prezentă se alimentează în măsură fericită, în prima linie, din trecut, ca dintr-un izvor magic dătător de viață.

III.

Către literatura ce se face astăzi, intrucît voi înşivă aţi şi factori de condei, este şi va fi : A scrie şi a cînta dragostea de neam şi de limbă, înălţările şi căderile lor, în decursul veacurilor. A scrie şi a cînta eternele aspiraţiuni, eternele ideale de credinţă şi de virtuţi ale neamului nostru.

IV.

Datorinţa voastră ca organe vii, ca vorbitori şi purtători ai limbii române este şi mai mare, şi mai ardentă. Acei cari sunteţi şi rămîneţi şi mai departe, acei care încă nu aţi fi, să vă instruiţi de aci înainte, în apostolii ei aprinşi şi statornici, vestind şi ducînd, înălţînd limba română, prin toate ţinuturile locuite de români, grijind ca sentimentele neadormite ale comorilor naţionale, să nu se îngusteze acele margini :

„Pînă unde mai răsună
Limba dulce şi străbună,
Limba care să trăiască,
Limba românească !

V.

Şi ce e *datorinţa voastră* către cultură în genere şi către *cultura română* în special, în *etatea voastră de alumni ai muzelor* ? Cultura are natură *dualistă* ca şi omul : se referă la *suflet* şi la complexul său de sentimente, dorinţe, voinţe şi silinţe, şi se referă la *mintă*, la cercul cunoştinţelor şi vederilor ce se pot cîştiga în patria pămînteană, între împrejurările date.

Folosiţi cu sfinţenia cuvenită şi cu economie severă *acest timp zburător* al tineretelor şi studiilor voastre, *timp* care nu se opreşte şi nu se mai întoarce niciodată.

Folosiţi-vă de *acest timp de aur* şi primitor de toate şi clădiţi-vă, întăriţi-vă sufletul vostru, caracterul vostru, fondul vostru moral cu materialul sfînt şi superior, ce-l dau idealele eterne ale omenimei : credinţa în D-zeu, *iubirea de neam şi de limbă*, iubirea de muncă, solidaritatea în simţiri, în cugetări, în principii, în lupta şi munca vieţii, jertfirea de sine şi abnegaţiunea, aduse toate în măsura posibilă intereselor de viaţă a întregului neam.

Să cîntăm, să imitaţi în acestea pe străbuni :căci :

„Limbă, lege, lucruri sfinte
La străbuni era !
Ei ar plînge din morminte,
Dacă le-am uita“.

Folosiţi *timpul* şi *completaţi* cercul cunoştinţelor şi a judecăţii voastre, faceţi-vă *datorinţa* către Voi, către părinţi, către naţiune, către

știință și cultura însăși, ca să pășiți bine edificați la palestra vieții, la atelierul de muncă ce vă așteaptă, ce vi se impune !

Să ieșiți din timpul de studii cu minți luminate „cu inimi tari, caractere strălucite, cu brațe harnici, cu idealele frumoase, trecute în suflet ca să poată fi drept cuvîntul poetului.

„Că-n incinta Carpaților
Cresc paseri năzdrăvane
Și-n sufletul bărbaților
Virtuțile Romane !

VI.

Ca factori gata, ieșiți în viață, nu uitați niciodată că soarta literaturii și culturii române e legată de familia română. Oamenii răzleți, aibă orice valoare personală, cu greu vor fi centre calde și cetăți tari ale culturii și vieții române.

Vitalitatea voastră, idealul și dorul Vostru de viață, trebuie să vă instituie la timpul său în stâlpi de familii române, adăpost puternic de cultură și viață română. Familia română e cetate tare „Vîntul, ploaia și soarele poate intra, dar altă putere, alte curente nedorite, ba !“

Să nu se uite un lucru natural și important : cînd intră iarna și gerul la rodul lor, pe plaiurile țării, viața Codrului se retrage la rădăcină și acolo așteaptă primăvara. Iar rădăcina codrului român, poporul român, e familia română, unde mai ales astăzi trebuie să rezideze apărută cultura, literatura, arta și cultura română, în așteptarea de mult dorită a primăverii.

Drept apoteozare a vieții familiale-naționale, iată un idil adorabil, la Eminescu, fiul lui Mircea, scrie nevastei sale astfel :

„De din vale de Rovine
Grăim, doamnă, către Tine.
Nu din gură, ci din carte
Că ne ești așa departe !
Te-am ruga, dragă, ruga
Să-mi trimiți prin cineva
Ce-i mai mîndru-n Valea Ta :
Codrul cu poienele,
Ochii cu sprîncenele.
Că și eu trimite-voi
Ce-i mai mîndru pe la noi :
Oastea mea cu flămurile,
Codrul și cu ramurile,
Coifu-nalt cu penele,
Ochii cu sprîncenele.
Și să știi că-s sănătos
Și mulțumind lui Christos
Te sărut, doamnă, frumos !“

Unde trebuie o icoană mai frumoasă pentru trei ideale mari ale omeniei ?!

Iubirea către familie, neam și D-zeu !

Popoarele care ignorează aceste ideale, fie cât de mari, se apropie de cădere.

VIII

În treacăt am spus datorințele mai însemnate ale tinereții noastre. Să sperăm că tinerii vor ajunge și vor întrece în cele bune pe bătrâni, că ei vor li sufletul viu ce va da viață, senină și caldă tuturor ținuturilor române ! În fața viitorului Sus inimile ! Trăiască tinerețea română !

Arh. St. Baia Mare, fond Primăria orașului Baia Mare, Acte prezidențiale, nr. 64/1903 (Suplimentul „Astra” nr. 2 din 9 august 1903, p. 3—4, tipărit).

129

1903 august 9, Baia Mare. Toastul rostit de D. Cionte, din partea comitetului organizator al serbărilor „Astrei” de la Baia Mare, care a pledat pentru unitate națională.

Mindru și pătrunzător au răsunat cuvintele salutare, la adresa comitetului nostru aranjator și foarte onorat mă simțesc că am datorința plăcută de a răspunde în numele celui comitet, cuvinte de mulțumită și de recunoștință pentru gentila aducere aminte.

Da, am lucrat pentru că așa a pretins cauza culturală ; am lucrat pentru că așa a cerut de la noi sentimentul de iubire frățească și ospitalitate ; da, ne-am dat toată silința ca întrunindu-se în această strălucită sărbătoare, plini de entuziasm și de îndestulare, să putem zice : Doamne, bine este a fi fraților împreună !

La masa verde, precum la masa albă, unul și același foc sacru ne încălzește : dorul și zelul pentru cultura națională !

Și domniilor voastre <vă> revine meritul că nu ne-ați uitat nici pe noi, ci ați venit ca să ne încurajați în lupta sfântă, statornică, la ce omul are mai sfânt pe pământul acesta, la dezvoltarea individualității sale naționale, prin armele și cu mijloacele blinde ale culturii și civilizațiunii.

Așa am contemplat noi, ca să ajungem ambele scopuri : adunarea generală a scumpei noastre „Asociațiuni” să aibă succesul dorit, iară scumpii și preestimații noștri oaspeți să se afle bine la noi, și mare este îndestulirea noastră, când aflăm din cuvintele gentile ale antevorbitorului că, preocupățiunea noastră, sirguința noastră, n-au fost de totul zadarnice și după lucrarea serioasă, împreună cu însuflețita noastră tinerime, avem acest rezultat îmbucurător.

Sub împresiunea dulce a acestui rezultat îmi iau paharul în mână și închin pentru ideea solidarității și a buneî înțelegeri între toți fiii neamului românesc, că precum aici suntem cu toții uniți în cugete și în simțiri, așa și în luptele mari pentru drepturile și cultura națională să fim uniți și solidari !

Trăiască buna înțelegere !
Trăiască solidaritatea între frați !

Arh. St. Baia Mare, fond Primăria orașului Baia Mare, Acte prezidențiale, act. nr. 64/1903, (tipărit în foaia volantă „Astra“ nr. 2 din 9 august 1903, p. 5—6).

130

1903 noiembrie 22. Relatare asupra adunării populare de la Medieșu Aurit din 15 noiembrie (1903), la care au participat și adepți ai Partidului Socialist din Săbișa și Seini, din actualul județ Maramureș.

ADUNAREA DIN MEDIEȘU AURIT

Orice face stăpînirea, ea nu mai este în stare a opri glasul adevărului.

Social-democrația acuși a devenit o putere. Putere mare, care nu se lasă oprită de nici o putere.

În comuna Medieșul Aurit (com(itatul) Sătmariului), în duminica trecută iată am ținut deja a doua adunare. În alte părți nu capătă frații noștri îngăduială ideii socialiste. Stăpînirea uită că frații noștri nu numai la adunări fac cunoștință cu socialismul, ci citesc foile noastre și astfel se luminează.

Nici în Medieșul Aurit n-a mers așa ușor a ține două adunări. Frații noștri de acolo însă nu s-au lăsat, ci cu nădejde au luptat. Și lupta lor a fost victorioasă, căci am putut ține în Medieșul Aurit deja două adunări în care am luminat poporul muncitor român.

Acum frații noștri de acolo cunosc țintele partidului socialist ; acumă să se organizeze, să-și aleagă organe și înainte de toate să răspîndească „Adevărul“ și cărțile partidului, ca poporul, citindu-le acestea, să se lumineze și să capete voie mare la lupta pentru viață. Dealtcum, despre decursul adunării ni s-a trimis următorul raport :

Atîta popor n-a mai fost în comuna Medieșul Aurit ca în ziua de duminică 15 noiembrie, cînd partidul socialist a ținut o adunare mare. Mii și mii de frați au fost la acea adunare și toți cu un glas strigau să trăiască social-democrația. Au fost de față frați din următoarele comune : Medieșul Aurit, Valea Vinului, Jojib, Săbișa, Apa, Someșani, Seini, Racșa etc.

Înainte de amiază la 9 ore s-a ținut o conferință la casa fratelui Toader Maxim și acolo s-a hotărât formarea organului din Medieșul Aurit. Ca președinte și casarul organului s-a ales fratele Toader Maxim; de notar și ziarist fratele Mihai Bojan.

S-au mai ales 4 bărbați de încredere.

„Adevărul” („Glasul poporului”) An 1, nr. 13 din 22 noiembrie 1903, Apud. *Documente din istoria mișcării muncitorești din România 1900—1909*, Edit. Politică, București, 1975, p. 163.

131

⟨1903—1904⟩. Referatul întocmit de Tit Bud pe marginea noilor statute ale „Asociațiunii pentru cultura poporului român din Maramureș”.

Asociațiunea pentru cultura poporului român din Maramureș în anii 1885 și 1886 fiind atacată în foile publice din Maramureș, cum că nu face destule obligațiunii sale de a deschide convictul ⟨internatul n.n.⟩, care a trebuit să-l deschidă încă în 1870, conform convețiunii din 1869 octombrie 13, a fost cvasi silită a deschide convictul ceea ce a și efulat în anul școlar 1886—87, despre care s-a relaționat la prea veneratul guvern diecezan *, care a binevoit a denumi de prefect al convictului în 1886 pe mult onoratul domn Georgiu Belea.

După deschiderea convictului, ca să facem destul statutelor din 1868, în 1887 s-au sușternut la înaltul ministeriu pre calea prea veneratului guvern diecezan legile tinerimei și regulamentul convictului.

Prea veneratul guvern diecezan a retrimis acel regulament cu unele observări, care Asociațiunea primindu-le a întocmit regulamentul după acelea observări și de nou le-a sușternut la prea veneratul guvern diecezan.

Guvernul diecezan apoi le-a sușternut la înaltul minister de cult și instrucțiune publică.

Aceiași înalt ministeriu le-a trimis spre opinie la fostul inspector școlar regesc comitatens Zagroszky Gyla, care luind în mână statutele din 1868 ale Asociațiunei a făcut la înaltul ministeriu de cult și instrucțiune publică o reprezentațiune, în care a întorcat ⟨inversat n.n.⟩ și a confundat toate, a poftit să se facă statute nouă, să fie eschiși ⟨excluși n.n.⟩ toți preoții din asociațiune, inspectorul să aibă vot de veto, să se șteargă caracterul confesional al asociațiunei și a convictului și altele multe.

Înaltul minister pre baza acelei reprezentațiuni a emis ordinațiunea sa cunoscută (Trefort) din 27 decembrie 1887.

Această ordinațiune Asociațiunea a pertractat-o în adunarea sa generală din 12 aprilie 1888 și în reprezentațiunea sa proptită cu docu-

* Este vorba despre Episcopia gr. cat. din Gherla.

mintea a cerut susținerea caracterului confesional al asociațiunii și a convicțiunii.

Asociațiunea această reprezentațiune a susținut-o la preavenerabilul guvern diecezan, care a și binevoit a o trimite cu comitiva sa partinitoare la înaltul ministeriu (1888 mai 8, nr. 3108). Însă înalt ministeriu nici că a răspuns la prea ven(eratul) guv(ern) diecezan, ci de-a dreptul, la comitele suprem al Maramureșului (Gr. Csaky 1889 ianuarie 19) și ezice că nu recunoaște confesionalitatea institutului, căci statutele din 1868 și-au pierdut valoarea, deci poștește alte statute însă fără veto al inspectorului.

Asociațiunea nu le-a primit nici pe acestea, ci de nou a cerut susținerea caracterului confesional al institutului, recurgind de nou la prea veneratul ordinariat, la ce înaltul minister (de cult și instrucțiune publică n.n.) în 1889 noiembrie 4 rescree cum că episcopul din Gherla nu e competent a lucra în cauza aceasta și face critica statutelor vechi, poftind să se scoată din ele toate care asigurază influența episcopului.

După aceasta s-a esmis o deputațiune la înaltul minister din sinul Asociațiunii, care a și mers la Pesta în faur 1890.

La rescrisul înaltului minister de nou s-a făcut reprezentațiune la care înaltul minister în 10 iunie 1890 a răspuns la comitele suprem că pot fi deja și preoții între membrii comitetului, dar altcum susține celea de mai înainte.

Asociațiunea nici acestea nu le-a primit ci din adunarea generală ținută la 23 octombrie 1890 a poftit ca înaltul minister să pertracteze cauza cu întrevinerea reprezentantului episcopului, adică cu vicarul din Maramureș.

În urma acestora înaltul minister a răspuns în 1891 noiembrie 12 cum că cu vicariul nu va pertracta ci va esmite un oficial al său și acesta cu doi reprezentanți ai Asociațiunii și cu doi români din Maramureș să compună statutele.

Acel reprezentant al înaltului minister cu nume dr. Emil Morlin a venit la Sighet și în 24 noiembrie 1891, ne-a poftit la ședință, la care Asociațiunea a esmis pe prezidele Petru Mihalyi și pe prezidele său Tit Bud -- dînd lor instrucțiune ca să susțină caracterul confesional al institutului. Reprezentanții au făcut destul datorinței lor — vicarul a expus cum că fără concesiunea episcopului nu poate a se slobozi la pertractare.

Esmisul înaltului minister a amenințat că va dizolva asociațiunea spre care are împuternicire. Deci ne-am dimis a compune statute nouă cu rezervarea că le vom subomite votului adunării generale a Asociațiunii. Aceasta s-a efectuit.

Asociațiunea a dispus ca vicarul să refereze despre aceasta ilustrului domn episcop diecezan, ceea ce Tit Bud a făcut-o în 21 ianuarie 1902.

Ilustritatea sa a binevoit a-mi dispune și a-mi da îndrumare ca să se susțină caracterul confesional al asociațiunii și al convicțiunii.

Asociațiunea a făcut apoi încă o reprezentațiune în cauza aceasta însă înaltul minister al cultelor cu 8 octombrie 1892 n-a voit a sta în

vorbă mai mult cu noi, ci a poftit cumcă asociațiunea să primească statutele făcute în 1891 noiembrie 24.

Apoi înaltul minister în 1892 faur 28, mai încolo în 1892 martii 5 a urgeat susținerea statutelor.

În urma acestora, în 24 august 1892 Asociațiunea de nou a cerut susținerea caracterului confesional, la ce apoi în urmă înaltul minister a trimis ordinațiunea de sub nr. 1165 a.c. prin care suntem amăenințați că ni se va dezolva asociațiunea și convictul se va da sub altă administrare.

Pentru pertractarea acesteia s-a conchemat adunarea generală a asociațiunii pre 9 iunie 1893.

Acuma adunarea generală va avea să decidă cum că lasă să se desfășoare asociațiunea și să se deie convictul în administrarea altora. Opiniunea mea este cum că statutele să se primească, deoarece :

1) În acele statute este asigurat caracterul românesc al institutului, vezi §§, 2 și 3.

2) Pentru că în convict conform acelor statute se pot primi numai tineri gr. cat. români, vezi § 5.

3) Pentrucă asociațiunea așîdarea va rămîne a poporului român din Maramureș, vezi § 1.

4) Pentru că este asigurată limba română, cînd în § 24 se zice că, protocoalele să se deie și ungurește inspectorului școlar regesc comitatens.

5) Pentru că comitetul diriginte va sta și acuma din 9 preoți și 9 civili, către care se adaugă dirigătorii, între care vor fi și 3—4 preoți, astfel comitetul va sta totdeauna din bărbați de frunte civili și bisericesti ai Maramureșului, vezi § 29.

6) Comitetul diriginte conduce trebile sale interne, deci decide în cauzele sale, § 40.

Ar fi dăunăcios a se lăsa să ieie alții administrarea convictului, deoarece noi pînă acuma am susținut institutul cu spese mari, în cei 7 ani trecuți asociațiunea a întreținut elevii din Maramureș cu spese de 14.875 fl. și a crescut mai mulți prunci foarte buni.

Acum ar rămîne fără de creștere 20—30 prunci din Maramureș ceea ce ar face resens foarte mare între popor.

Dacă s-ar da institutul în alte mîini s-ar da tinerilor creștere lumească (oficială, nenațională n.n.), ceea ce ar degenera neamul nostru românesc din Maramureș, și ar duce cu sine necazuri și dureri mari.

E drept cum că la adunările generale și la celea ale comitetului trebuie să fie invitat și inspectorul școlar regesc comitatens și acesta poate și apela deciziunile aduse, însă cuget că nu vom da cauză la apelări, căci nu avem alte cauze decît administrative.

Iar dacă s-ar dizolva institutul tot adunarea generală face decidera ultimă.

Deci dacă noi vom fi la loc și vom fi creștini și catolici buni, institutul poate susta spre binele de obște și mărirea lui Dumnezeu și a națiunii românești până doară vor sosi alte vremuri mai bune!

Tit. Bud, *Analele Asociațiunii pentru cultura poporului român din Maramureș 1860—1905*, Gherla, 1906, p. 239—243.

132

1904 noiembrie 20, Baia Mare. Hotărîrea membrilor Partidului Național Român din județul Satu Mare privind desemnarea reprezentanților cercurilor electorale pentru conferința națională a partidului.

Subscrișii membri ai Partidului Național Român, consultîndu-ne asupra situațiunei politice, am aflat de bine a esmite la proxima conferință națională, ca delegați în cercurile electorale ale comitatului Sătmăr, pre următorii alegători :

1) Pentru cercul electoral de Baia Maare, dr. Vasile Lucaciu și dr. Teofil Dragoș, avocat.

2) Pentru cercul electoral de Medieșu-Aurit ; Ioan Șerban, George Achim și Constantin Lucaciu.

3) În cercul electoral Căărășeu, Gavril Barbul și Alexiu Pop.

4) Pentru cercul electoral Careii Mari, George Șuta și Alexiu Popcol, supleant, Lazăr Ternea.

Dat în Baia Mare, 20 noiembrie 1904.

Dr. V. Lucaciu
G. Dipșe

Lazăr Ternea
Liviu Sălăgian
Alexiu Berinde
Andrei Pelle
George Șuta
Dionisie Bran
Romul Marchiaș
ș.a.

Arh. St. Baia Mare, Colecția de documente dr. V. Lucaciu, inventar 104, act. nr. 14, orig.

1905 noiembrie 23, Seini. Protocolul încheiat la consfătuirea membrilor P.N.R. din comitatul Satu Mare în care s-a hotărât înființarea „Clubului alegătorilor“.

Protocol

luat în consfătuirea intimă și confidențială ținută în Seini la 23 noiembrie a.c.

La 10 ore din zi părintele din Mocira mult onoratul domn Avram Breban expune scopul acestei întruniri și o roagă să se constituiească.

Consfătuirea să constituie alegându-și de președinte pe numitul domn Avram Breban, de secretar pe dr. V. Lucaciu, dr. Cornel Breban și Alexandru Pop.

Președintele conduce consfătuirea cu următorul ordin de zi :

1. Înființarea clubului comitatens național. Consfătuirea enunță cu părere unanimă că e de lipsă înființarea clubului proiectat și hotărăște înființarea lui sub titlul următor : „Clubul alegătorilor din comitatul Sătmăruului, cari stau pe baza programului partidului naționalităților reprezentat în dieta din Budapesta“.

2. Dezbateră și satorirea statutelor clubului comitatens.

Proiectul de statute prezentat prin secretarul consfătuirii să discută și să primește punct de punct, alăturându-se formularul original autentic la acest protocol.

3. Alegerea membrilor în comitetul central comitatens.

Se aleg următorii : D<istinsul> D<omn> Dr. Coriolan Ardelean, Avram Breban, Gavril Barbul, Dionisiu Bran, dr. Andrei Dobossy, Dr. Teofil Dragoș, Gavril Lazăr, Constantin Lucaciu, dr. Vasile Lucaciu, Nicolau Nyilvan, Demetriu Pop, George Șuta, Ioan Sîrbu, dr. Aurel Szabo și dr. Ioan Tătar.

4. Discuțiuni asupra meetingului poporal din comitatul nostru.

Consfătuirea decide ca meetingul proiectat să țină în 30 a<nul> c<urent> l<una> c<urentă> în sala hotelului opidan din Seini la 10 ore din zi.

Pentru bunul succes al meetingului să alege un comitet arangiator local din membrii : Alexiu Berinde, George Achim, dr. Ioan Tătar, dr. Cornel Breban, Alexandru Pop.

5. Eventuale propuneri :

Nu s-a prezentat nici o propunere

6. În comisiunea pentru autentificarea acestui proces-verbal :

Se esmite comisiunea din membrii : Dionisiu Bran și Nicolau Breban.

D.C.M.S.

Secretar

dr. V. Lucaciu, dr. Coriolan Breban

Președinte :

Acest protocol s-a cetit și s-a verificat.
Seini 30 noiembrie 1905.

Membrii comisiunei verificatoare

Arh. St. Baia Mare, Colecția de documente dr. Vasile Lucaciu,
inventar 104, dosar 15, 1905, f. 1—6, orig.

STATUTELE

Clubului comitatenz al alegătorilor din comitatul Sătmarului cari stau pe baza programului susținut de partidul naționalităților din parlamentul din Budapesta.

I.

În comitatul Sătmar se constituie un club sub denumirea de „Clubul alegătorilor din comitatul Sătmarului, cari stau pe baza programului susținut de partidul naționalităților în parlamentul din Budapesta“.

II.

Scopul acestui club comitatens este : susținerea, propagarea și realizarea susnumitului program în toate ramurile vieții publice și mai ales în comitat.

III.

Mijloacele care servesc pentru realizarea scopului amintit sunt fixate în punctele de mai jos ale statutelor și anume :

IV.

Se constituie un comitet central cu sediul în Careii Mari compus din 15 (cinsprezece) membri.

V.

Acest comitet central stă în legătură organizatorică cu comitetele cercuale și corespondente care se constituie și se aleg în cercurile electorale următoare : Careii Mari, Cărășeu, Medieșu-Aurit, Baia Mare, Șomcuta Mare.

Comitetele cercuale se constituie din 24 de membri pentru fiecare cerc electoral, care număr se poate urca după justările cercului respectiv.

VI.

Comitetele cercuale se îngrijesc ca în fiecare comună să se constituie subcomitete comunale constatatoare cel puțin din 12 (doisprezece) membri care să fie totdeauna în strinsă legătură cu comitetul cercual.

XIV.

Comitetele acestea se reconstituie pe termen de (șase) 6 ani, după ciclul prevăzut în legea pentru alegerile membrilor comitatensî.

Toate comitetele susnumite au dreptul de a se întregi pre sine la caz de moarte sau de păşire a vreunui membru din comitetul respectiv.

134

1906 octombrie 20, Breb. Scrisoarea lui Nicolae Doros din Breb către Virgiliu Popescu din Bucureşti prin care îl înştiinţează de plecarea unei delegaţii de ţărani din satul său la expoziţia de la Bucureşti, rugându-l să-i primească şi să-i găzduiască „ca pre nepoţii lui Dragoş“.

Profesorului

Virgiliu Popescu, inspector al băncilor şi cooperativelor sătęşti

Bucureşti, strada Armeană I.

D-le !

Aducându-mi aminte de sucursul binevoitor ce l-aţi subministrat nouă în zăpăceala noastră la calea ferată din Bucureşti, vin a vă esprima cea mai adincă mulţămită şi recunoştinţă pentru fاتیgiile binevoitorie frăţęşti.

Totodată, aducându-mi aminte cu drag de suvenirul plăcut din capitală între fraţi, cu ocaziunea petrecerii mele acolo, iată acu <am> îndemnat şi pre poporeni de ai mei din Breb, din Maramureş, de sub muntele Gutiiu ca să meargă la expoziţie.

Primiţi-i, conduceţi-i şi găzduiţi-i în toate ca pre nepoţii lui Dragoş, conducător e d<omnul> Mihail Pavel, bibliotecarul comunei, nepot a fostului episcop de Oradea cu acelaşi nume.

Cu dragoste frăţęască vă îmbrăţişăm dorind darul şi binecuvântarea lui D-zeu preste toţi românii din toate părţile !
Breb, 20/X.1906.

N. Doros

P.S. De la Sighet în 30.X. va fi plecarea.

Arh. St. Baia Mare, fond Oficiul parohial Breb, dosar 30/1906, f. 2, concept.

1906 octombrie 21, Breb. Scrisoarea preotului Nicolae Doroș, prin care comunică protopopului numele celor cinci țărani români din Breb care și-au exprimat dorința să viziteze expoziția jubiliară de la București.

Spectate domnule

La Scripta de data 13 octombrie a.c. a Rev(arendisimului) d(omn) vicar Tit Bud prin care am fost provocat să indemn țărani români de a merge la Expoziția din București și la aceea excursiune favoritorie s-au insinuat din comuna Breb următorii :

- 1) Pop Iuon <a> lui Laurențiu
- 2) Pop Grigore <a> lui Iuon
- 3) Bud Vasile <a> lui Petru
- 4) Dunca George
- 5) Tămaș Vasilie

acești<a> doresc a merge și se roagă a se face pașii de lipsă pentru pașapoarte.

La facerea pașapoartelor ce dispozițiune se va urma ? Debuie pașaport regulat ? Și ciți pot să fie în un pașaport ? Cînd debuie să fie față la facerea pașapoartelor ? Apoi cîte parale de cheltuială cu drumul la București, cît va fi ? Va să zică cîte coroane trebuie la acel drum cu tren cu tot să aibă un țăran ?

Vă rog să-mi răspundeți cit de grabnic în acest lucru și ea, plecare, cînd va fi ?

Cu deosebită stimă

Breb la 21.X.1906.

Dv. Serv
N. Doroș

Arh. St. Baia Mare, fond Oficiul parohial Breb, dosar 30/1906, f. 1, Concept.

1906 noiembrie 2, stil nou, Breb. Scrisoarea lui Nicolae Doroș din Breb către un nepot al său cuprinzînd impresiile cu care s-a întors, împreună cu alți cinci maramureșeni din Breb, de la Expoziția jubiliară de la București, unde au fost asigurați de dr. Istrate că „va veni timpul cînd după o unire a tuturor românilor se vor grupa națiunile numite toți români“.

Iubite nepoate,

Epistola cu data 29 octombrie a.c. o am primit și cu care ceri să-ți expun cîte ceva cu privilegiul excursiei noastre la Țara Românească. Și

eu am avut gînd demult să-ți scriu despre aceea călătorie importantă...¹

Acum să mă întorc și să amintesc în notițe impresiile cîștigate în călătoria importantă la România.

Eu din capul locului am dorit să vii tu cu mine și neputînd tu, am găsit cu ocazia fidențării Valeriei pre Tănase să vie, dar el să-și facă rînd de pașaport.

El, după cum se știe n-au avut pașaport regulat și de aceea am putut trece și întoarce, dar liber fără capul conducătorului nu am putut îmbla, ci toți 120 de inși în un grup. Ergo noi vineri am fost în Sibiu și sîmbătă seara. Dumineca dimineată în Brașov și toată ziua (am stat) în locul întîlnirii cu excursioniștii din Blaj. Îi așteptăm sara duminică și luni abia au sosit, căci noi ne-am fost urit cu așteptatul și nedumeriți că acum ce va fi, cu megerea mai încolo la graniță.

Pre tren de la Copșa pînă în Brașov, am avut în tren cu noi un domn din Blaj cu muierea sa, dar cum îl chema nu știu, cari și ei călătoreau la București și spune precis domnul Domșa, luni cătră amiază sosește aci la Brașov. Na! pentru noi e ceva mult a aștepta o zi întreagă. Cuget, bine ar fi fost dacă aveam cu Tanasie pașaport regulat, căci puteam acum merge direct și nu am fi așteptat în Brașov atîta vreme. Dar programa se vede destrămîndu-se căci iată, cu trenul de 11 ore excursioniștii de la Blaj sosesc la Brașov în număr de 117 și se dau jos pre trei ore și se duc în oraș, noi cu Tanasie stăm și bem cîteva pocale de bere. Într-acele strigă un conducător de excursioniști — „certificatele domnilor, căci trebuie a merge la vicecomite a scoate bilete de trecere“. O dă și Tanasie și acolo a rămas la ei pînă în ziua de astăzi, el a mină nici un document n-au avut. La graniță am trecut cu toții numărîndu-să. Domnul Domșa mirat au luat de știre că eu am pașaport regulat ca el și am trecut veseli cu toții în țara liberă a românilor, împodobiți cu frunză verde și panglici vinete pe piept.

Peste munți înalți, stînci pleșuve înalte, jos ici pîraie, cole vâi, Prahova, ici colo cite o vilă boierească s-au văzut cu ochii. Stațiune marcantă Sinaia, loc de retragere a familiei regale în timp de vară, de pe tren nu s-a văzut, departe, cam 1 oră după cum spun. Loc muntos care servește în timp de primejdie de adăpost și ca pășune la vitele românilor. Se vîd fabrici de industrie, de petrolu. Vine stațiunea Ploiești, stațiune mare, colosală, unde am beut una halbă de bere, căci „țapul“ a fi mic. Doi domni la o masă numai inspectează cine iasă și cine solvește (plătește n.n.). Aci la Ploiești puteai observa viță română suptă, cu fieța gol-faldă (sic), arșă, ca țiganii de la noi. Poate lucrul în machinele industriali și de petrolu ce este pre la Azuga. La gară, respective în tren la Ploiești au suit și niște români din țară și deoarece în vagoanele noastre nu i-a lăsat au început a se sfădi, a înjura, că și ei plătesc bilet și ei oriunde pot sui, numai că nu s-au luat de cap la bătaie. Român febril, minios și batjocoritor.

Din Ploiești seara la 8 ore am ajuns în capitală, în București, la lumină am sosit, unde a fost o aglomerație nedescrisă de români voinici eu patriotismul și eroismul și entuziasmul plin în piepturi, întîmpinînd

¹ Amănunte nesemnificative (înmormintări, botezuri etc.)

pe frații de dincoace cu calde vorbiri, discursuri infocate de bunăvoință și sosire și să vă aflați ca acasă.

Apoi între publicul numeros a Bucureștilor am mers cu pachetul (grupul) și cu Tanasie îmbrățișându-ne la tranvaie să mergem în oraș(ul) București luminat. Cai românești, în sus tri, în jos doi. Pe bulevardul Carol I, ne-au tras pînă la locuință, la Școala normală, cei fără femei, cei cu femei la Institutul „Pompilian“. Orașul seara la prima vedere au impus în aspect foarte frumos. Ce viață românească și cu toți de tot felul, mai ales dimineața pa-pa-pa-pa-pa-patlagele, striga româno-bulgarul în gura mare.

Cu vîptul am...²

Luni dimineața în 20 august ne-am întîlnit în gara de la Brașov cu cei 117 excursioniști din toate părțile din Transilvania și de la Blaj, cari sub conducerea (lui) A. Cornel Domșa și prof. Gavril Precup au plecat să viziteze expoziția românească din București a fraților din Regatul României.

La 11 oare ne-am urcat cu excursioniștii către Predeal și acolo după vizitație am trecut granița în România, cunoștință făcînd cu redactorul „Gazetei (Transilvaniei)“ A. Paul. Deodată ne suim pe gară și trenul României, care sună tare răgușit și ne duce printre dealuri stînci bătrîne și izvoare cristaline, stînci pleșuve, înalte cu mult ca Gutinul.

Din vagoane se aude un simț înflăcărat a deșteptării și se cîntă „Deșteaptă-te române“. Cea mai bună impresie după ce se gată cîntecul! Toți fac și se silesc să vadă tot, tot ce se poate zări prin ferestrele unui vagon cînd trece trenul cu repeziune neobicinuită. Valea Prahovei se desvăluie. Aci nu vezi urmă de țaran la lucru. Tri-patru copii la vite apoi nădrăgari. Nici nu ști de-s sate sau orașele așezăminte ce le observi în fuga trenului. Dar îndată de la Azuga în jos fabricile dese îți arată că ești într-un ținut de industrie, de muncă, de unde fețele lucrătorilor istovite, galferde (sic!) negre.

Ajungem la Sinaia. Aici am fost salutați de directorul P. Garboviceanu care ne-a dorit călătorie bună și <ne> spune că școala condusă de el cu plăcere> a dat de adăpost nouă în București, la Institutul „Pompilian“. Aci e un institut de fete cu toate cele de lipsă și cu capela și cu reflector așa suteran și pe suprafața solului salele de învățămînt. Tot e bine, regulat. Capela frumoasă unde am ținut un Te-Deum la sosire.

Toate mîncările is românești pregătite cu ceva cimbru caracteristic că unii nu prea mîncă. Apoi a fost vin excelent de Cotnar, vin bun... te înfierbîntă bine, dar totuși nu era greu. S-a rostit la cină toasturi și înfrățiri, mulțumite că am ajuns în capitala Regatului Român „Deșteaptă-te, române!“ Aci s-au recomandat N. Moșil, român transilvănean, directorul școlilor de aci unde ne-am aflat și cu bună-voință ne-a călăuzit conducîndu-ne în toate locurile și ca esmis spre conducerea noastră.

² Aici se termină relatarea, în concept, fiind reluată, în continuare, din momentul în care trenul în care s-au aflat excursioniștii maramureșeni ajunge în gara din Brașov.

³ Urmează doi termeni indescifrabili.

la expoziție din partea d<omnului> ministru. Și în specie ne întreba că place-mi expoziția ?

Cartelul nostru la Școala normală, va să zică institutul de creșterea institutorilor, preparanida, e un edificiu frumos, instituit elegant cu toate cele de lipsă arangiat. Aci am văzut și tipul (chipul n.n.) lui Mihai Vi-teazul cind e prins din partea vrășmașilor, apoi alte chipuri din trecu-tul nostru, aci apoi am văzut că întru adevăr mi-s în Țara R<omânească>. Apoi chipul <lui> Genadie Petrescu mitropolit caterisit și reabilitat, care zic mult au făcut pentru acest institut. Acest institut e subvenționat și de stat. Edificiu cu etaj și frumos.

În ziua primă am dat laudă lui D-zeu în capela de la Institutul „Pompilian“ pentru bun sosit în țara mamă. Apoi toți ne-am pus în ordine și am parcurs șoselele Bucureștilor pînă la „Expoziție“. Aici una deputație s-a ales din toți cîți am fost, după regiuni și clase, între care și eu am intrat la comisarul expoziției dr. Istrati⁴ pre care domnul con-ducător Domșa l-a întîmpinat cu vorbe măgulitoare căci ne-a făcut în-lesniri și binefaceri și ne-a concurs cu munca-i neobositoare, de a pu-tea videa și expoziția românească, învățînd de aci calea propășirii ro-mânului prin muncă și știința. La acestea a răspuns domnul dr. Istrati cu caldă însuflețitoare vorbire tuturor, bucurîndu-se de vizita noastră, dînd învăț<ăminte> și susținînd că românul numai prin muncă, sir-guință și știință are viitor.

Expoziția e o mică școală românească, arătînd trecutul glorios, pre-zentul și cum să fie viitorul românilor, dacă ne vrem a „strănep_ților lui Traian, dacă vor iubi neamul“. Neamul întîi, apoi biserica. Ne-am născut, apoi ne-am botezat. Voi aveți aicea preoți culți, vă puteți mindri, cari poartă la inimă soarta poporului, pînă ce noi încă suntem departe în această privință. Noi pînă ce am umblat după oficiu, boierii, diregă-torii, cu sărmanul popor nu ne-am ocupat, starea lui deci e slabă și abia acum se fac încercări de a scoate pre poporul român, talpa țării la o scară mai bună și pînă ce cultura nu vor pătrunde și pînă și la coliba țaranului, de fericire, bunăstare nu poate fi vorba, prin urmare nici de libertate. Va veni timpul cînd după o unire a tuturor românilor se vor grupa națiunile numite toți români. Deie cerul ca oarecînd toți români să fie uniți în libertate, cultura națională română“ !

Dr. Istrati e un bărbat luminat, cu multe vederi și politician de samă afără. Om de statură înalt, brav român, arată o cultură europeană superioară. El a dat ca <în> decursul vizării Expoziției să purtăm co-carde în tricolorele României libere.

Intrarea o facem prin poarta cu două turnuri la mijloc cu vultu-rul de pază a zilelor de bucurie și nevoi a neamului ce-l are ca semn a<nii> 106, <1>866, 1906.

1. Pavilionul Agriculturii. În dreapta Pavilionul Ministerului de agricultură, tutungeria. Lung făcut și aranjat cu multă stăruință <și> pri-cepere. În față cum întri zeița Ceres, zîna belșugului. Redă tot felul

⁴ Constantin I. Istrate (1850—1918) chimist și medic român, membru și președinte al Academiei Române. Pe lîngă bogata sa activitate științifică, a des-lășurat și o intensă activitate socială, pe tărîm medical și cultural.

de bucate ce le produce pământul și munca românului, e așezat în cutie mai mari și mai mici. Anumite mape îți arăta puterea de producție a solului.

2. Pavilionul industriei. E așezat și rinduit în centru cu atita pricepere și gust de rămii uimit. Tot felul de produse și cele fabricate în țară. Produse textile, fabricațiuni de hirtie, pălărie, lemnerie, ciment și zahăr.

Pavilionul regal și al armatei-vitejia și vrednicia neamului.

a. — Pavilionul Ministerului Lucrărilor Publice multe modele plastice ale mai multor construcții de poduri și șosele.

3. Instrucțiunea Publică; fără rost, slab, fotografii de licee, cifre ciți au umblat la școală etc, etc, etc. Nu te frapează.

4. Pavilionul regal a familiei domnitoare ce prăzmuiește 40 de ani de stăpînire peste neamul românesc. Paza de...⁵ dovedește scumpetea valorilor ce se păstrează aici. Sunt aci două feliuri de comori. Cele îmbrăcate în purpură de aur, în scumpete și străluciri, pe care un rege bun le poate căpă'a ca dar în zilele de praznic ale vieții, de la rudenii, pretini și supuși.

Aceste scule lucrate în aur, bătute în pietrii scumpe, venite ca semn de prețuire de la domnitorii a mai multor țări sunt așezate în stivă. Aci au fost steagurile, drapelele războiului din 1877 și e coroana de oțel făurită din rezelul însingerat.

Pavilionul armatei în care sunt coadunate arme vechi și nouă.

5. În Pavilionul Industriei Casnice, a lucrului de mînă femeiască te pune în uimire. Îmbrăcăminte grupuri, grupuri după ținut, ceva pitoresc și poetic. Toaleta principesei Maria. Casă fermecată e aceasta cu cîte vezi aci.

6. Pavilionul industriei foarte frumos cu mașinării și mobilierul lui Lucyer, prim<arul ?> Vienei. Al Ungariei ca niște vile de pe Gellert hegy⁶ în colori maghiare. Turnul lui Tepeș Vodă, o clădire înaltă, rotundă, întunecoasă de pe care vezi tot Bucureștiul, zidire trainică, va rămînea și după expoziție, acest turn îi construit cu fer și multe bifurcații.

8. Pavilionul artelor e zidirea cea mai frumoasă și mai mîndră și mai scumpă și mai impunătoare din expoziție și ca situație și ca arhitectură, cum se cuvine unei clădiri care o să rămînă și după aceea ce celelalte se vor nimici. Statuia <lui> Vasile Alecsandri înainte. Aspect frumos, zidire cu etaj și intrare pro trepte multe, în lontru de marmure.

Aci e construirea podului lui Traian peste Dunăre, vreo 21 de stilpi, Sarmisegetuza, și Dacia și lupta, Decebal și Traian. Bustul lui Traian, 20.000 de franci (monede n.n.) din aramă și alte nenumărate busturi și statuie a bărbaților romani, chipuri foarte frumoase etc. pinacoteca și de cari nu-mi aduc aminte.

Aci a doua zi am convenit cu <un> d<omn> român și se recomandă Popescu și mă întreabă pe mine că nu cunosc pe A<tanisie ?> Darabant căci cu el a absolvit teologia la Pesta. Aceste conveniri românești îți cad

⁵ Indescifrabil în text.

⁶ Dealul Gellért (cca. 500 m.) unde se afla Buda.

bine și te simți ceva fericit că te agraiește cineva afabil ca frate, deși nu-l cunoșteai.

Am văzut luptele navale a rușilor cu japonezii, bombardarea lui Port Arthur⁷, Arenele romane. Un circ în mijloc cu arene spațioasă în semicerc loc pentru 20.000. Aci am văzut prima „poveste“ a neamului și pre Dragoș cu căteaua în portul marmațian cu toată suita lui. Povestea-i de Duduțescu, foarte frumoasă, îți aduce aminte apoteozată, de la Traian—Decebal—Mihai Viteazul—Matei Basarab—V. Lupu etc. Carol I. Se recerea știința istoriei în toate amănuntele ori unde păsești pe acolo în România și în București.

Am văzut cinematografie. Am văzut menagerie.

Am văzut pav(ilionul) transilvan, biserica din Sibiu ort. în miniatură și foarte multe, cu un cuvânt ce numai în o expoziție poți numai vedea și închipui. Numai că pe mine nu m-a frapat fiind expoziție grabnic aranjată și care și atunci era în lucrare.

Apoi tot așa am văzut noi la B(uda) Pesta numai (că) aci era tot românesc! Aceste în două zile le-am cercetat. A treia zi am ieșit cu toții în orașul de pre riul Dimbovița numit cet(atea) Bucureștiul(ui) unde tot ce e remarcabil și important am văzut.

Am fost la Universitate, la Poștă, Mitropolie, Morgă, Curtea de Casație și Apel, Academie, Muzeu, Ateneu, Palatul Regal, Palatul din Cotroceni a clironomului (moștenitorului n.n.) principe Ferdinand. Aci în lontru mai mult am studiat și mult m-au încîntat tot decît afară.

Oraș mare e Bucureștiul în orientul Europei cu tot soiul de comunicații și ar fi mai mult în aspect la curățenia din lontru. Numai pre lingă curțile boierești e pavuazat și curat, încolo ca orice oraș de provincie. Oraș scump, toate scumpe ca ardeiu, mizerie se vede a fi preste toate părțile și bunăstarea poporului respective fericirea lui se vede cu mult mai inferioară a fi ca în Ungaria.

Aceasta se vede de pe fețele oamenilor și totodată de pre lucrul arătat. Adică mirare că progresul e fără așteptare, în puțini ani au făcut ce alte neamuri în secli pot să facă.

România progresează și are viitor. Dar subjugarea seculară se vede și are urmele încă și în libertatea prezentă.

Vineri 24/11 august ne-am pus pe trenul cel repede de la București pină la Sighet și am ajuns simbătă seara la vatră în Breb și am descins, m-am dat jos și la ordinea zilei. Mai multe cu altă ocaziune, căci cele mai multe a le imagina numai se pot nu a le și descrie. Costul Bucureștiului au fost 250 coroane.

Suntem sănătoși, am fost și in Slatina (Maramureș) acum cit de curind, și is sănătoși, Valeria se gată cu zestrea, cu vestmintele sale de albituri etc.

Te sărut și îmbrățișez
Breb 15/XI.1906.

Al tău unchi iubitor
Nicolae

(P.S.)

⁷ Port Arthur.

În București, în Muzeul Național am convenit cu conșcloraul meu din teologie N. Bozga de 13 ani, căruia foarte bine i-a părut și înaintea tuturor și-a exprimat bucuria inimii sale etc. etc. Românul nu piere. El e un director de școală la Piatra Neamțului. Bucurie și mare impresie au făcut cu noi doi marmașiani și fală tot odată venind din Țara lui Dragoș, de care cu dulci suveniruri își aduc aminte românii de dincolo, cu un cuvânt am fost sărbătoriți. Ceilalți au mers la Constanța, noi 6 înși la vatră.

⟨Pe verso :⟩ 8, 9, 10 August stil vechi 1906 sau 21, 23 august st. n. am fost în București la expoziția generală eu Nicolau Doroș, preot în Breb și nepotul meu Atanasie Doroș teolog.

Mulțumită lui Dumnezeu !

Arh. St. Baia Mare, fond Oficiul parohial Breb, dosar 30/1906, f. 3--9, concept.

137

1907 martie 27, Carei. Ordinul prefectului județului Satu Mare adresat primarului orașului Baia Sprie prin care, după ce i se aduce la cunoștință izbucnirea răscoalei țărănilor din România, i se atrage atenția să supravegheze populația românească din oraș, să-l informeze asupra stării de spirit a acesteia și să ia măsuri de reprimare a oricăror eventuale mișcări locale.

Szatmár vármegye és Szatmár-Németi sz. kir. város főispánja
Kizárólag saját kezében.

112 elnöki szám.

A polgármester urnak

Felsőbánya

A Nagyméltóságu magyar királyi Belügy Minister Urnak 221/1907 számu leirata folytán, figyelemmel a Romániában kiűtött nagymérvű parasztlázadásra, felhivom, hogy a város román lakosságának magatartását a legéberebb módon kísérje figyelemmel, főleg a tekintetben, nem észlelhető-e, hogy az itteni románság ezen mozgalmat helyesli avagy azzal egyetért, és nem mutatkoznak-e oly jelenségek, melyek ily vagy hasonló veszedelmes mozgalom felkeltésére irányulnak ?

Amennyiben ily mozgalom netalán észleltetnék, felhivom, hogy erről hozzám azonnal kimerítő jelentést tegyen és egyidejűleg az annak megakadályozására szükséges hatósági intézkedések foganatba vételéről

megfelelően, haladéktalanul gondoskodjék.
Nagykároly, 1907 martius 27.

dr. Ujfalussy
főispán

Arh. St. Baia Mare, fond 2. Primăria oraşului Baia Sprie, Acte
prezidenţiale, nr. 14/1907.

TRADUCERE:

Prefectul judeţului Satu Mare şi a oraşului liber regal Satu Mare
Numai în mină proprie
Nr. 112 prezidenţial

Domnului primar din Baia Sprie

Conform rescriptului preainaltului domn ministru de interne al
Ungariei regale Nr. 221/1907, cu privire la izbucnirea marii răscoale a
ţăranilor din România, vă atrag atenţia ca să urmăriţi cu cea mai mare
grijă comportarea populaţiei române din oraş în special în acea pri-
vinţă că oare nu se observă că românii de aici aprobă sau sint de acord
cu această mişcare şi oare nu se observă nişte fenomene care se în-
dreaptă spre trezirea unei astfel de mişcări periculoase.

Dacă eventual se observă o astfel de mişcare, vă atrag atenţia ca
despre aceasta să-mi faceţi imediat un raport detaliat şi concomitent să
luaţi măsuri de îndată, în vederea punerii în vigoare a dispoziţiilor au-
toritare necesare pentru împiedicarea acestora.

Carei, 1907 martie 27.

Dr. Ujfalussy
prefect

⟨Pe versa :⟩

Nr. 14/1907 prezidenţial
Sosit III/31.

Luat la cunoştinţă
1907.IV.1

Farkas
primar

1907 martie, Băsești. Apelul lansat de George Pop de Băsești pentru ajutorarea văduvelor și orfanilor rășcoalei din 1907, cu care a înaintat și un dar de o mie de co-roane prin intermediul Crucii Roșii în acest scop.

Cătră frații mei Români !

Să ajutorăm pe văduvele și orfanii din România.

Adînc ne-au mișcat evenimentele escepționale, ce s-au petrecut în România, și sufletele noastre cu consternare au privit răscoala fatală, care a produs devastățiuni, au provocat vărsare de sînge și au învăluit țara întreagă în jale, ba ce e mai mult, au amenințat cu primejdii stră-daniile multor generațiuni nobile, puse în lucrare pentru bunăstarea și civilisațiunea României libere și independente.

Mintea sănătoasă și inima curată nu se îndestulește numai cu constatarea faptelor săvîrșite, cu vărsarea de lacrimi asupra ruinelor, ci cu interesare scrutează cauza adevărată a dezastrelor, și lecuirea o cearcă pentru sanarea relelor și cu dor ferbinte caută toate mijloacele, cari nu numai să pună capăt relelor, ci să le prevină în viitor, și să deie vieții (?) publice o îndrumare spre asigurarea dăinuitoare a muncii cetățenilor pentru ajungerea roadelor dorite de duhul civilisațiunei și al libertăților publice.

Știu eu, — și prin această constatare publică aduc omagiile mele, — că spirite înzestrate cu înalte sentimente patriotice și cu vedere clară în fondul situațiunei, cu un devotament generos pentru lecuirea relelor, ce băntuie o țară întreagă : au făcut diagnoza boalei, au arătat izvorul neîndestulirilor, și s-au pus la munca uriașe de a aduce balzam vindecător pentru ranele singeroasă.

Onoare lor, și recunoștință !

Durere însă, că atunci, cînd aceste minți luminate și inimi calde își pun toată silința în scopul de a vindeca relele și de a reintegra cinstea și bunul nume al neamului întreg, răsună și un glas nesocotit, ca un crivăț geros, care să pune în contra pornirilor generoase, și vrea se ridice stavilă în calea muncii, care are menirea a pune baza solidă și statornică a viitorului României.

Pot să fie mici intrigi locale detestabile, pot să fie la mijloc mici agitațiuni perverse, străine de interesele mari ale țării, pot să inveni-neze, pe unii nesăbuiți, doctrine false și exagerate, dar oamenii de stat, chemați și luminați, au văzut limpede și au constatat, că în mișcarea fatală, care în sfîrșit s-au dovedit ca o erupțiune vulcanică, sunt cauze și motive, cari au rădăcini în firea omenească, și cari în mod irezistibil răpește masele, cu putere covîrșitoare de un „vis major“.

Și cînd toți patrioții luminați determină aceste cauze și cu antică virtute românească hotărâsc sanarea lor ; de pe tripodul lugubru resună nota discordantă : „să nu să uite, că în România sunt nu numai țărani, ci și proprietari“, ce îmbibată în amorul propriu pornește campanie, care scapă din vedere interesele mari ale neamului, și nu vrea să țină

cont de puterea adevărată a țării, de straturile largi ale populației agricole, cu un cuvânt desconsideră aceea, ce să numește „talpa țării“, care în trecut totdeauna a fost uitată, și numai proprietarii au fost puși în primul plan.

Am încredere în conducătorii providențiali ai României libere, cari în înalta lor înțelepciune și cu patriotismul lor luminat au cunoscut, cari sunt rădăcinile adevărate, cari au pricinuit neindestulirea și cari sunt cauzele reale, cari au făcut accesibilă cea mai mare parte a națiunii, că pentru croirea sorții sale să ia în mini armele ucigătoare și în nemărginita sa amărăciune să-și piardă și cumpătul și firea ei blindă să izbucnească în revoltă singeroasă.

Datorința tuturor oamenilor de bine, cari au inimă pentru libertate și civilizațiunea popoarelor, este, ca să vină în ajutorul aceloră, cari cu inimă curată voiesc îndreptarea relexor și asigurarea fericirii neamului.

Cu atât mai virtos este datorința noastră, cari suntem frați de un sînge, să arătăm toată interesarea față de soarta fraților noștri.

Văd și știu, acei înțelepți bărbați de stat, că asanarea relexor stă în crearea acestor fel de condițiuni pe seama țărănimii, *ca toți să aibă traiul asigurat prin proprietate de pămînt*, care să le întindă puțință de o dezvoltare economică sănătoasă, totodată să aibă puțință de a se cultiva în *școli populare corespunzătoare, condusă de un cler luminat și de o învățătorime la înălțimea chemării*; să li să dea pășuni țărănilor pentru prăsirea vitelor și păduri pentru trebuințele căsiei și pentru industria economiei rurale, și prin aceste să li să creeze și asigure existența și fericirea din care să izvorească mărirea regatului.

În realizarea acestor dorințe juste și raționale ale populației agricole, dorim succesul cel mai deplin bărbaților chemați la conducerea destinelor țării, bine știind, că prin aceste măsuri înțelepte să pune cea mai puternică temelie pentru bunăstarea obștească, să lucrează la întărirea națională a țării, să creiază o masă poporală națională, o pepinieră nesăcată plină de viață și care va fi în stare să dea țării și neamului tot ce-i e de trebuință pentru progres în bunăstare materială, industrială, pentru progres în cultură și civilizațiune.

Dee cerul, ca esperințele triste ale trecutului, să aducă aceste rezultate îmbucurătoare, prin cari România liberă va fi îndrumată pe calea mare a progresului, și nu vom mai avea ocaziune de a deplînge evenimente triste, ca cele ce ne-au înfiorat în zilele acum trecute.

Au străbătut peste Carpați vestea înfiorătoare a devastărilor. Au pătruns pînă la noi știrea despre cruzimile săvîrșite de patimile deslănțuite. Și acum, după-ce prin puterea și virtutea patriotismului s-au potolit focul răscoalei, să lucrează la repararea pagubelor pricinuite.

Pe noi însă ne neliniștesc țipetele de durere nemărginită ale victimelor nevinovate, cari sunt jertfa revoltelor crunte: *văduvele și orfanii, cari au rămas fără sprigin, fără tată și cari deplîng cu amar, că*

valurile unei forțe majore au împins pe nefericiții părinți și bărbați la actele nesocotite ale revoltei.

Pentru acești nenorociți îmi ridic eu acum glasul meu, și adresându-mă către frații mei Români de pretutindenea, îi rog, îi conjur, să venim cu toții în ajutorul lor cu obolul nostru de caritate !

În urmă-mi permit a-mi așterne rugarea către Înaltul guvern al României ca, în disciplinarea și pedepsirea nefericiților răsvrătitori, fiind-că ei au desăvârșit faptele detestabile în stare încoștientă prin urmare...¹ răpiți și dominați de forța majoră — să se conducă de spiritul conciliar, că mai mult bine poți face cu milă și cu iubirea, decît cu esagerarea paragrafilor din codicele penale, care procedură numai ar înmulți durerile nealinate.

Pentru ajutorarea victimelor, a văduvelor și orfanilor țăranilor învăluți în răscoala nefericită, pun la dispoziția presidiului dela „Crucea Roșie“ din București, suma de 1000 — una mie — coroane !

Pop de Băsești

Redacțiunea ziarului nostru încă cu plăcere primește eventualele ajutoare din partea inimilor generoase, care la rîndul său le va pune la dispoziția direcțiunei dela „Crucea Roșie“ din București.

„Gazeta de Duminecă“, nr. 17, din 5.VII.1907.

¹ Punctele de suspensie aparțin autorului.

139

1907 aprilie 5, Carei. Ordinul prefectului către primarul orașului Baia Sprie, prin care cere să-l informeze despre greva minerilor din Baia Sprie.

Szatmárvarmegye és Szatmarnémeti Sz<abad>

Kiraly Város főispánja

124 Eln<öki> szám 1907

A polgármester urnak

Felsőbánya.

A kitört bányász sztrájk miben állásáról, a bányamunkások magatartásáról s tett intézkedéseiről tegyen haladéktalanul részletes jelentést.

Nagykároly, 1907 aprilis 5.

Dr. Ujfalussy
főispán

15/1907. Eln. sz. Érkezett : IV/8.

Méltóságos főispán Úr !

A folyó hó 5-én 124 elnöki szám alatt kelt rendeletre tisztelettel jelenetm, hogy az itteni összes kincstári bánya és kohó munkások folyó

hó 4-kén állottak sztrájkba, az nap reggel egysem állott közülök munkába s legnagyobb részük lement Nagybányára a magyar királyi bányaigazgatósághoz, hogy ott követeléseiket előadják.

Követelésük : a fogyasztási. egyesület felosztatása és béremelés.

A magyar királyi igazgató kijelentette nekik, hogy addig mig munkába ismét vissza nem állanak velük tárgyalásba nem bocsátkozik a azok kik 17-ikéig munkába nem állanak elbocsátottnak fognak tekinteni.

4-ikén és 5-ikén még elég csendesen viselték magukat de 6-ikán már gyűlést tartottak, hól fogadalommal kötelezték egymást hogy együtt fognak tartani s addig mig a királyi kincstár követeléseiket nem teljesíti nem állanak munkába, mint tegnap nekem a csendőrség vezetője jelentette a munkások egy része hajlandó lenne munkába állani de ezeket a másik rész fenyegeti az esetre ha a munkát fölvennék. Miután a csendőrség itteni létszáma csekély s azokat részben a kincstári művek biztonságban tartása részben a rend föntartása végett mindet szolgálatban kell tartani a csendőrség vezetője fölkért, hogy távirati uton azonnal kérjem egy század katonaság kiküldetését, mit én meg is tettem még tegnap 8-kán este.

Az izgatottság különben folyton óráról órára nő az éjjel csend háborítások és vagyonrongálások s verekedések is voltak ; egy embert csendőrök be is hoztak a börtönbe kinek kibocsátása miatt ma reggel nagy zajongás volt a rendőr kapitányi hivatal előtt. Természetes, hogy a rendőrkapitány kívánságukat nem teljesítette. Tegnap táviratoztak a munkások Budapestre egy szocialista vezér kiküldése iránt s mikor távirat vissza vonására a rendőr kapitány által fölhivattak a távirat vissza vonását megtagadták.

Egyszóval az állapot mind inkább súlyosbodik s félni lehet, hogy az izgatottságra különben is igen hajlandó munkás nép mely most miután nem dolgozik a pálinka ivással is folyton izgatja magát a legveszélyesebb kihágásokra fogja magát ragadtatni. Már azt is lehetett hallani, hogy a királyi kincstári pénztár kirrablásával is fenyegetőztek. Nagybányán mint már Méltóságodnak bizonyosan be is jelentetett, már dynamit merénylet is történt a bányaigazgatósági épület ellen. Azon tisztelet teljes jelentéssel illetve kéressel fejezem be jelentésemet, Méltóztásuk sürgősen intézkedni az iránt, hogy a csendőrség létszáma megerősítessék s azon kívül legalább egy század katona is küldessék ki ide mert ha a sztrájkolóknak már most is fogyatékán levő pénzük elfogy a legveszélyesebb zavargásokra és vagyon elleni kihágásokra lehetünk elkészülve.

Kiváló tisztelettel

Felsőbánya, 1907 ápril 9.

Farkas
polgármester

Arh. St. Baia Mare, fond Primăria orașului Baia Sprie, Acte prezidențiale, act nr. 15/1907, orig., l. maghiară.

Prefectul județului și al orașului liber regal
Satu Mare

Prezidențial nr. 124/1907.

Domnului primar al orașului
Baia Sprie

Imi veți raporta neintirziat, în mod detaliat, despre greva mine-
rilor din localitate, despre atitudinea muncitorilor mineri și despre
măsurile luate de Dv.
Carei la 5 aprilie 1907

Prefect
Dr. Ujfalussy

⟨Pe verso⟩ nr. 15/1907 prezidențial
Sosit IV/8.

Mărite domnule prefect !

La ordinul dv. nr. 124 prezidențial din 5 a lunii curente cu onoare
Vă raportează că toți muncitorii de la minele și topitoriile erariale au in-
trat în grevă din ziua de 4 a lunii curente. Din dimineața respectivă
niciunul dintre ei nu au intrat în muncă și marea majoritate dintre
aceștia au coborât în Baia Mare, la Direcția minelor regale în vederea
prezentării cerințelor lor.

Revendicările lor sînt : desființarea asociației de consum și ma-
jorarea salariilor.

Directorul minelor regale le-a răspuns că pînă nu vor relua lucrul
nu va sta de vorbă cu ei, iar care nu vor intra la lucru pînă în ziua
de 17 (a lunii) se vor putea socoti concediați.

În zilele de 4 și 5 ei s-au comportat destul de liniștit, dar în data
de 6 au ținut o ședință în care au făcut legămînt că vor fi uniți și nu
vor relua lucrul pînă ce erariul nu le va satisface revendicările.

După cum mi-a raportat ieri comandantul jandarmeriei locale, o
parte dintre muncitori a fost de acord să reia lucrul, în timp ce cealaltă
parte nu, amenințîndu-i pe cei dinții în cazul în care vor relua munca.

Dat fiind faptul că numărul de 5 jandarmi e mic, iar ei sînt fo-
losiți la asigurarea securității oficiilor erariale, parțial și pentru asi-
gurarea ordinii publice, toți fiind astfel reținuți în servicii, conducă-
torul jandarmeriei m-a rugat ca să cer telegrafic de la Dvs. să trimi-
teți o companie de soldați ceea ce am și făcut încă în ziua de 8, seara.

De-altfel agitația crește din oră în oră, iar astă noapte au avut loc
perturbații, distrugerii de bunuri și bătaii. Jandarmii au și adus un om
în temniță, dar astă dimineață, în fața căpitanatului jandarmeriei s-a
făcut mare zgomot pentru eliberarea lui. Natural, căpitanul jandarme-
riei n-a dat curs acestor pretenții. Muncitorii greviști au expediat o te-
legramă la Budapesta cerînd să li se trimită un conducător socialist,
iar cînd căpitanul le-a cerut să-și retragă telegrama aceștia au refuzat.

Intr-un cuvint, situația se agravează din ce în ce mai mult și mi-e teamă că muncitorii, care se înclină mult spre agitație, care se intensifică și datorită faptului că nu lucrează și consumă mult țuică, ajung în extaz, sînt în stare de faptele cele mai periculoase.

S-a putut auzi și avertizarea că ei vor jefui casieria erarială regală.

În Baia Mare, după cum desigur vi s-a raportat și măriei Voastre, s-a petrecut și un atentat cu dinamită împotriva clădirii Direcției minelor.

Închei raportul meu cu respect și rugămintea să binevoiți a dispune de urgență ca numărul jandarmilor să fie mărit și pe lângă aceștia să ne fie trimisă cel puțin o companie de soldați deoarece cînd li se vor termina banii greviștilor, care deja de pe acuma le sînt pe terminate, să putem să fim pregătiți pentru a face față celor mai periculoase perturbări și pagube contravenționale față de averea erariului.

Cu distinse considerațiuni.

Baia Sprie, la 9 aprilie 1907.

Farkas
primar

140

1907 decembrie 29, Băsești. Scrisoarea de felicitare a lui George Pop de Băsești către redacția „Gazetei Transilvaniei” cu ocazia jubileului de 70 de ani.

Ave „Gazeta Transilvaniei” la jubileul de 70 ani al falnicei tale existențe!

Eu, și coetanii mei și sutele de mii de români, care s-au inspirat din lupta eroică de șapte decenii a „Gazetei”, pururea desinteresată și la înălțimea chemării sale, pusă în serviciul cauzei naționale române, te salutăm cu devotament.

Cu adîncă venerațiune și admirațiune ne prosternăm înaintea memoriei fericitorilor Tăi fondatori George Barițiu și Iacob Mureșianu, marilor dascăli ai încercatei noastre națiuni, care și-au îndeplinit sfînta și marea misiune de-a ne lumina în cale, ca să putem ieși din sclavia milenară.

În veci pomenirea lor binecuvîntată de Dumnezeu neamurilor!

Iar pe tine, dulce frate Aurel Mureșianu, vrednicul erede al marilor tăi înaintași, te salut cu ardoare și dragoste frățească, care credincios învățăturii marilor dascăli de 30 de ani duci înainte și pururea înainte fără șovăire stîndardul luptei naționale curat și neprihănit, luptînd greua și sfînta luptă a desrobirii neamului nostru de multe ori între împrejurări aproape desperate, încă și pe patul suferințelor grele.

Te îmbrățișez cu dragoste frățească, dorindu-ți viață îndelungată cu zile senine în deplină putere sufletească și trupească, ca să poți lua parte la marea luptă care ne așteaptă în viitor și să ajungi a vedea scâpată mult, prea mult încercata noastră națiune.

Și așa, să ai satisfacția admirabilei Tale jertfe de sine însuși !

Astăzi, când sute de mii strigă contra tiraniei și pentru libertate, să sperăm că învingerea acesteia nu e prea departe.

Ave „Gazeta Transilvaniei !“

Băsești, la 1907 decembrie 29 st.n.

George Pop de Băsești

„Gazeta Transilvaniei“, an. LXXI, număr jubiliar, Brașov, iunie 1908, p. 35.

141

1910 octombrie 28, Copalnic-Mănăstur. Procesul verbal de la adunarea generală a corului bărbătesc din Copalnic Mănăstur, cuprinzând și raportul dirijorului George Vancu, în care se relevă semnificația înființării corului.

Proces-verbal

luat în Copalnic Mănăstur la 28 octombrie 1910, st.n., la 11 ore a.c în

I. Adunarea generală

a corului bisericesc din Copalnic Mănăstur, ținută în noul edificiu a Școlii confesionale din loc, convocată cu invitarea aci altăurată și cu programul din această invitare.

Prezenți :

domnii Alexandru Pop de Copalnic Mănăstur, Nicolae Avram, George Petrovan, Alexiu Stupariu, Vasile Szabo, George Vancu, Nicolae Dunca, Andrei Pop, Gavril Pop, Vasilie Nichita, Ioan Cheșeiu, Petru Bota, Andrei Bota, Alexandru Mihalca, George Mihalca, Alexandru Buda, Izidor Pop, Teodor Nichita, Vasilie Marinceș, Petru Micle, Ioan Bobb, Ioan Pop lui Gavrilă, Vasile Bota a Aristinii, Ioan Bota a Aristinii, Vasile Pop a lui Indrei, Ștefan Mihalca, Alexandru Bob a lui Indrei, Vasilie Dragomir a lui Ștefan, Alexandru Codre, Gavril Dragomir a lui Ștefan, Nicolae Flora, Ioan Botha, Ioan Pop a lui Teodor, Vasilie Nichita, Ioan Codre, George Dragomir, Mihai Micle, Augustin Pop, George Dragomir și Coriolan Pop.

Conform punctului 1 din ordinea de zi președinte(le) Nicolae Avram ia cuvîntul și făcînd demersul, și cu această ocaziune scopul corului, binecuvîntează pe cei întruniți și constatînd că cei prezenți

sunt deajuns ca adunarea să ia deciziuni valide declară ședința deschisă.

II. Se dă cetire procesului verbal luat în ședința de constituire ținută în 28 august 1910 prin secretarul corului care se ia la cunoștință și se verifică.

III. Conform punctului 3 din ordinea de zi secretarul, respectiv conducătorul corului face următorul raport :

„Onorată adunare generală ! Bine ați venit, fraților Bucuria robului cînd aude cuvintele de absolvare ale judecătorului său și-l repune iar în libertate trebuie să fie cu mult mai mică decît bucuria pe care trebuie s-o avem azi, cînd ne întîlnim pentru a da dovezi de deșteptare !

Trebuie să ne bucurăm cu toții că am înțeles sunetele întonate pentru deșteptarea noastră din somnul cel lung și amorțit — dînd piept la piept, umăr la umăr și mină cu mină — să putem presta fortunele atît de amenințătoare și ca, cu puteri unite să producem și noi în pămîntul nostru atît de roditor flori și fructe bune...¹.

În ajungerea acestui scop unele persoane din această comună nu au cruțat oboseala, ci or comis tot posibilul ca să ne întrunim într-un cuget și simțire și să alcătuim primul cor aici în loc, cu toate cerințele unui cor și dacă noi așa vom voi, să fie primul cor și în întreg comitatul acesta².

Această dorință generală s-a realizat în ședința din 28 august a.c. cînd s-a constituit corul și care ședință m-a onorat pe mine de a mă alege de secretar al corului, în care calitate am onoarea a face următorul raport.

Ca și secretar al corului, fiind încă de tot la începutul activității, nu am mult de raportat, dar și în acele puține, poate vor fi unele de însemnătate.

Pe cale privată am luat cunoștință că de timp mai îndelungat s-a făcut din partea unor mărinimoși, un fond menit corului de aci și care fond se patronează azi la institutul de bani „Riureana“³, în sumă de cca 34 coroane.

Fiindcă aici pînă acuma cor în sensul strict al cuvîntului încă nu au existat, sau dacă au și fost, lipsa acestui fond n-am simțit-o, au rămas și mai departe neatins.

Fiindcă actualul cor are acum și lipse materiale, precum : pentru procurarea notelor, încălzit, etc., rog onorata adunare să decidă ca acest fond să treacă în posesiunea corului actual, iar institutul „Riureana“ — pe lîngă comunicarea extractului din protocolul de a fi, referitor la acest punct — să fie rugat a extrăda un libel de depunere despre această sumă cu numirea „Fondul corului bisericesc din Copalnic Mănăstur“, care libel de depunere are să fie primit și păstrat de casarul corului.

În calitate de dirigent sau conducător al corului am onoare a raporta că corul — deși membri activi <coriștii> fiind prea ocupați cu ale economiei, s-or prezentat destul de punctuos la probe, în urma că-

¹ Urmează amănunte nesemnificative.

² Comitatul Solnoc Dobîca.

³ Bancă populară românească de credit înființată în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea la Copalnic Mănăstur.

rei punctualitate am și ajuns la un rezultat, nu prea bun, dar — îndes-
tulitor. De aci înainte sistindu-se lucrul de cîmp, sperez că mai mulți
dintre domniile voastre și ai domniilor voastre nu vor întirzia a se în-
șira între coriști.

Iar acum rugînd sprijinul fiecărui bun creștin, implor binecuvîn-
tarea lui D-zeu acestei întreprindere și îi doresc mare progres și în-
florire.

Adunarea ia la cunoștință acest raport. Ce privește depunerea de
la institutul „Rîureana“ președintele declară că libelul despre această
depunere se află la dumnealui, prin urmare nu este de lipsă comuni-
carea extractului acestei protocol la institutul numit.

Domnul George Vancu prezentează, respective dă citire unui pro-
iect de statute, ce adunarea ia la cunoștință cu puțină observare și
care proiect se alătură la acest protocol.

Adunarea decide ca acest proiect de statute să se înainteze înal-
tului Ministeriu regal maghiar de interne pentru aprobare, iar după ce
sunt aprobate, după puțină materială, să se tipărească în limba română.

Cu executarea acestor propuneri adunarea însărcinează comitetul.

Ad punctul 5 din convocator urmează înscrierea de membri fon-
datori și ajutători.

Domnul Alexandru Pop de Copalnic Mănăstur dorește corului
succes strălucit, cu mare însuflețire se înscrie de membru fondator
solvînd totodată taxa de 20 k<oroane>

Se mai înscriu membri fondatori :

dl. George Petrovan cu taxa de 20 k<oroane>

dl. Alexiu Stupariu cu taxa de 20 k<oroane>

dl. Nicolae Avram cu taxa de 20 k<oroane>

Membrii ajutători

D-nii : Teodor Bobb 2 k<oroane>

Vasile Szabo 2 k<oroane>

Nicolae Dunca 2 k<oroane>

Secretarul, dl. George Vancu propune, iar adunarea alege 5 (cinci)
membri în comitet în persoanele :

Ioan Pop a lui Găvrilă

Vasilio Nichita,

Izidor Pop

Vasilii Dragomir

Ioan Bota

Pentru verificarea procesului verbal de azi adunarea <alege> de
verificatori pe :

Vasile Nichita

Teodor Bobb

Nicolae Dunca

În lipsa altor propuneri președintele mulțumește prezenților pentru participare și la ora 1 p.m. ridică ședința.

D.C.M.S.

Nicolae Avram
președinte

G. Vancu
secretar

Să verifice

Teodor Botha

Vasilie Nichita

Dunca Nicolae

Arh. St. Baia Mare, fond Protopopialul gr. cat. Copalnic-Mănăstur,
dosar 55/1910, f. 8—11, orig.

142

1911 august 13, Ardușat. Proces-verbal încheiat cu ocazia anchetei efectuate împotriva învățătorului din Ardușat, acuzat că a neglijat predarea l. maghiare și ordinul ministrului cultelor și instrucțiunilor publice în acest caz.

Protocol

Luat la 13 august în Erdőszáda (Ardușat), la 10¹/₂ ore din zi în localul școlii confesionale gr. cat. din loc. în cauza cercetării disciplinare pornită în contra cantor-învățătorului A<lexandru> Anderco la mandatul V<eneratului> Consistor orădan ce poartă datul 27 iulie nr. 2628 și la recercetarea În<altului> Ministru de Culte și Instr. Publică de dat 30 iul. nr. 75777/1911.

Fiind de față :

protopopul George Șuta, comisar consistorial

protopopul Alecsandru Farkas, notar

Paroh-protopopul Dionisie Bran, președintele senatului școlar.

I.

Comisarul consistorial face cunoscut că actul de acuză al înal<ului> ministru de culte și instr<ucțiunii> publice de sub nr. 75777 s-a comunicat la 29 iulie în copie autentică — atât cu reclamatul învățător și cu președintele senatului școlar — iar citațiunea prin care părțile au fost chemate pe 13 august a.c. înaintea comisiunii investitoare s-a deliberat la 31 iulie <cu> nr. 214—1911.

valurile unei forțe majore au împins pe nefericiții părinți și bărbați la actele nesocotite ale revoltei.

Pentru acești nenorociți îmi ridic eu acum glasul meu, și adresându-mă către frații mei Români de pretutindenea, îi rog, îi conjur, să venim cu toții în ajutorul lor cu obolul nostru de caritate !

În urmă-mi permit a-mi așterne rugarea către Înaltul guvern al României ca, în disciplinarea și pedepsirea nefericiților răsvrățitori, fiind-că ei au desăvârșit faptele detestabile în stare încoștientă prin urmare...¹ răpiți și dominați de forța majoră — să se conducă de spiritul conciliar, că mai mult bine poți face cu milă și cu iubirea, decît cu esagerarea paragrafilor din codicele penale, care procedură numai ar înmulți durerile nealinate.

Pentru ajutorarea victimelor, a văduvelor și orfanilor țăranilor învăluți în răscoala nefericită, pun la dispoziția presiului dela „Crucea Roșie“ din București, suma de 1000 — una mie — coroane !

Pop de Băsești

Redacțiunea ziarului nostru încă cu plăcere primește eventualele ajutoare din partea inimilor generoase, care la rîndul său le va pune la dispoziția direcțiunei dela „Crucea Roșie“ din București.

„Gazeta de Duminecă“, nr. 17, din 5.VII.1907.

¹ Punctele de suspensie aparțin autorului.

139

1907 aprilie 5, Carei. Ordinul prefectului către primarul orașului Baia Sprie, prin care cere să-l informeze despre greva minerilor din Baia Sprie.

Szatmárvarmegye és Szatmarnémeti Sz(abad)

Kiraly Város főispánja

124 Eln(öki) szám 1907

A polgármester urnak

Felsőbánya.

A kitört bányász sztrájk miben állásáról, a bányamunkások magatartásáról s tett intézkedéseiről tegyen haladéktalanul részletes jelentést.

Nagykároly, 1907 aprilis 5.

Dr. Ujfalussy
főispán

15/1907. Eln. sz. Érkezett : IV/8.

Méltóságos főispán Úr !

A folyó hó 5-én 124 elnöki szám alatt kelt rendeletre tisztelettel jelenetm, hogy az itteni összes kincstári bánya és kohó munkások folyó

hó 4-kén állottak sztrájkba, a nap reggel egysem állott közüllök munkába s legnagyobb részük lement Nagybányára a magyar királyi bányaigazgatósághoz, hogy ott követeléseiket előadják.

Követelésük : a fogyasztási. egyesület felosztatása és béremelés.

A magyar királyi igazgató kijelentette nekik, hogy addig míg munkába ismét vissza nem állanak velük tárgyalásba nem bocsátkozik a azok kik 17-ikéig munkába nem állanak elbocsátottnak fognak tekinteni.

4-ikén és 5-ikén még elég csendesen viselték magukat de 6-ikán már gyűlést tartottak, hól fogadalommal kötelezték egymást hogy együtt fognak tartani s addig míg a királyi kincstár követeléseiket nem teljesíti nem állanak munkába, mint tegnap nekem a csendőrség vezetője jelentette a munkások egy része hajlandó lenne munkába állani de ezeket a másik rész fenyegeti az esetre ha a munkát fölvennék. Miután a csendőrség itteni létszáma csekély s azokat részben a kincstári művek biztonságban tartása részben a rend fõntartása végett mindet szolgálatban kell tartani a csendőrség vezetője fölkerít, hogy távirati uton azonnal kérjem egy század katonaság kiküldetését, mit én meg is tettem még tegnap 8-kán este.

Az izgatottság különben folyton óráról órára nõ az éjjel csend háborítások és vagyonrongálások s verekedések is voltak ; egy embert csendörök be is hoztak a börtönbe kinek kibocsátása miatt ma reggel nagy zajongás volt a rendör kapitányi hivatal előtt. Természetes, hogy a rendörkapitány kívánságukat nem teljesítette. Tegnap táviratoztak a munkások Budapestre egy szocialista vezér kiküldése iránt s mikor távirat vissza vonására a rendör kapitány által fölhivattak a távirat vissza vonását megtagadták.

Egyszóval az állapot mind inkább sulyosbodik s félni lehet, hogy az izgatottságra különben is igen hajlandó munkás nép mely most miután nem dolgozik a pálinka ivással is folyton izgatja magát a legveszélyesebb kihágásokra fogja magát ragadtatni. Már azt is lehetett hallani, hogy a királyi kincstári pénztár kirrablásával is fenyegetőztek. Nagybányán mint már Méltóságodnak bizonyosan be is jelentetett, már dynamit merénylet is történt a bányaigazgatósági épület ellen. Azon tisztelet teljes jelentéssel illetve kéressel fejezem be jelentésemet, Méltóztásuk sürgõsen intézkedni az iránt, hogy a csendőrség létszáma megerősítessék s azon kívül legalább egy század katona is küldessék ki ide mert ha a sztrájkolóknak már most is fogyatékán levõ pénzük elfogy a legveszélyesebb zavargásokra és vagyon elleni kihágásokra lehetünk elkészülve.

Kiváló tisztelettel

Felsõbánya, 1907 ápril 9.

Farkas
polgármester

Arh. St. Baia Mare, fond Primăria oraşului Baia Sprie, Acte prezidenţiale, act nr. 15/1907, orig., l. maghiară.

Prefectul județului și al orașului liber regal
Satu Mare

Prezidențial nr. 124/1907.

Domnului primar al orașului
Baia Sprie

Imi veți raporta neintirziat, în mod detaliat, despre greva mine-
rilor din localitate, despre atitudinea muncitorilor mineri și despre
măsurile luate de Dv.
Carei la 5 aprilie 1907

Prefect
Dr. Ujfalussy

⟨Pe verso⟩ nr. 15/1907 prezidențial
Sosit IV/8.

Mărite domnule prefect !

La ordinul dv. nr. 124 prezidențial din 5 a lunii curente cu onoare
Vă raportează că toți muncitorii de la minele și topitoriile erariale au in-
trat în grevă din ziua de 4 a lunii curente. Din dimineața respectivă
niciunul dintre ei nu au intrat în muncă și marea majoritate dintre
aceștia au coborât în Baia Mare, la Direcția minelor regale în vederea
prezentării cerințelor lor.

Revendicările lor sînt : desființarea asociației de consum și ma-
jorarea salariilor.

Directorul minelor regale le-a răspuns că pînă nu vor relua lucrul
nu va sta de vorbă cu ei, iar care nu vor intra la lucru pînă în ziua
de 17 (a lunii) se vor putea socoti concediați.

În zilele de 4 și 5 ei s-au comportat destul de liniștit, dar în data
de 6 au ținut o ședință în care au făcut legămînt că vor fi uniți și nu
vor relua lucrul pînă ce erariul nu le va satisface revendicările.

După cum mi-a raportat ieri comandantul jandarmeriei locale, o
parte dintre muncitori a fost de acord să reia lucrul, în timp ce cealaltă
parte nu, amenințîndu-i pe cei dinții în cazul în care vor relua munca.

Dat fiind faptul că numărul de 5 jandarmi e mic, iar ei sînt fo-
loșiți la asigurarea securității oficiilor erariale, parțial și pentru asi-
gurarea ordinii publice, toți fiind astfel reținuți în servicii, conducă-
torul jandarmeriei m-a rugat ca să cer telegrafic de la Dvs. să trimi-
teți o companie de soldați ceea ce am și făcut încă în ziua de 8, seara.

De-altfel agitația crește din oră în oră, iar astă noapte au avut loc
perturbații, distrugerii de bunuri și bătaii. Jandarmii au și adus un om
în temniță, dar astă dimineață, în fața căpitanatului jandarmeriei s-a
făcut mare zgomot pentru eliberarea lui. Natural, căpitanul jandarme-
riei n-a dat curs acestor pretenții. Muncitorii greviști au expedit o te-
legramă la Budapesta cerînd să li se trimită un conducător socialist,
iar cînd căpitanul le-a cerut să-și retragă telegrama aceștia au refuzat.

Într-un cuvînt, situația se agravează din ce în ce mai mult și mi-e teamă că muncitorii, care se înclină mult spre agitație, care se intensifică și datorită faptului că nu lucrează și consumă mult țuică, ajung în extaz, sînt în stare de faptele cele mai periculoase.

S-a putut auzi și avertizarea că ei vor jefui casieria erarială regală.

În Baia Mare, după cum desigur vi s-a raportat și măriei Voastre, s-a petrecut și un atentat cu dinamită împotriva clădirii Direcției minelor.

Închei raportul meu cu respect și rugămintea să binevoiți a dispune de urgență ca numărul jandarmilor să fie mărit și pe lângă aceștia să ne fie trimisă cel puțin o companie de soldați deoarece cînd li se vor termina banii greviștilor, care deja de pe acuma le sînt pe terminate, să putem să fim pregătiți pentru a face față celor mai periculoase perturbări și pagube contravenționale față de averea erariului.

Cu distinse considerațiuni.

Baia Sprie, la 9 aprilie 1907.

Farkas
primar

140

1907 decembrie 29, Băsești. Scrisoarea de felicitare a lui George Pop de Băsești către redacția „Gazetei Transilvaniei” cu ocazia jubileului de 70 de ani.

Ave „Gazeta Transilvaniei” la jubileul de 70 ani al falnicei tale existențe !

Eu, și coetanii mei și sutele de mii de români, care s-au inspirat din lupta eroică de șapte decenii a „Gazetei”, pururea desinteresată și la înălțimea chemării sale, pusă în serviciul cauzei naționale române, te salutăm cu devotament.

Cu adîncă venerațiune și admirațiune ne prosternăm înaintea memoriei fericitorilor Tăi fondatori George Barițiu și Iacob Mureșianu, marilor dascăli ai încercatei noastre națiuni, care și-au îndeplinit sfînta și marea misiune de-a ne lumina în cale, ca să putem ieși din sclavia milenară.

În veci pomenirea lor binecuvîntată de Dumnezeu neamurilor !

Iar pe tine, dulce frate Aurel Mureșianu, vrednicul erede al marilor tăi înaintași, te salut cu ardoare și dragoste frățească, care credincios învățăturii marilor dascăli de 30 de ani duci înainte și pururea înainte fără șovăire stîndardul luptei naționale curat și neprihănit, luptînd greua și sfînta luptă a desrobirii neamului nostru de multe ori între împrejurări aproape desperate, încă și pe patul suferințelor grele.

Te îmbrățișez cu dragoste frățască, dorindu-ți viață îndelungată cu zile senine în deplină putere sufletească și trupească, ca să poți lua parte la marea luptă care ne așteaptă în viitor și să ajungi a vedea scâpată mult, prea mult încercata noastră națiune.

Și așa, să ai satisfacția admirabilei Tale jertfe de sine însuși !

Astăzi, când sute de mii strigă contra tiraniei și pentru libertate, să sperăm că învingerea acesteia nu e prea departe.

Ave „Gazeta Transilvaniei !“
Băsești, la 1907 decembrie 29 st.n.

George Pop de Băsești

„Gazeta Transilvaniei“, an. LXXI, număr jubiliar, Brașov, iunie 1908, p. 35.

141

1910 octombrie 28, Copalnic-Mănăstur. Procesul verbal de la adunarea generală a corului bărbătesc din Copalnic Mănăstur, cuprinzând și raportul dirijorului George Vancu, în care se relevă semnificația înființării corului.

Proces-verbal

luat în Copalnic Mănăstur la 28 octombrie 1910, st.n., la 11 ore a.c în

I. Adunarea generală

a corului bisericesc din Copalnic Mănăstur, ținută în noul edificiu a Școlii confesionale din loc, convocată cu invitarea aci altăurată și cu programul din această invitare.

Prezenți :

domnii Alexandru Pop de Copalnic Mănăstur, Nicolae Avram, George Petrovan, Alexiu Stupariu, Vasile Szabo, George Vancu, Nicolae Dunca, Andrei Pop, Gavril Pop, Vasile Nichita, Ioan Cheșeiu, Petru Bota, Andrei Bota, Alexandru Mihalca, George Mihalca, Alexandru Buda, Izidor Pop, Teodor Nichita, Vasile Marinceș, Petru Micle, Ioan Bobb, Ioan Pop lui Gavrilă, Vasile Bota a Aristinii, Ioan Bota a Aristinii, Vasile Pop a lui Indrei, Ștefan Mihalca, Alexandru Bob a lui Indrei, Vasile Dragomir a lui Ștefan, Alexandru Codre, Gavril Dragomir a lui Ștefan, Nicolae Flora, Ioan Botha, Ioan Pop a lui Teodor, Vasile Nichita, Ioan Codre, George Dragomir, Mihai Micle, Augustin Pop, George Dragomir și Coriolan Pop.

Conform punctului 1 din ordinea de zi președinte(le) Nicolae Avram ia cuvîntul și făcînd demersul, și cu această ocaziune scopul corului, binecuvîntează pe cei întruniți și constatînd că cei prezenți

sunt deajuns ca adunarea să ia deciziuni valide declară ședința deschisă.

II. Se dă cetire procesului verbal luat în ședința de constituire ținută în 28 august 1910 prin secretarul corului care se ia la cunoștință și se verifică.

III. Conform punctului 3 din ordinea de zi secretarul, respectiv conducătorul corului face următorul raport :

„Onorată adunare generală ! Bine ați venit, fraților Bucuria robului cînd aude cuvintele de absolvare ale judecătorului său și-l repune iar în libertate trebuie să fie cu mult mai mică decît bucuria pe care trebuie s-o avem azi, cînd ne întîlnim pentru a da dovezi de deșteptare !

Trebuie să ne bucurăm cu toții că am înțeles sunetele întonate pentru deșteptarea noastră din somnul cel lung și amorțit — dînd piept la piept, umăr la umăr și mină cu mină — să putem presta fortunele atît de amenințătoare și ca, cu puteri unite să producem și noi în pămîntul nostru atît de roditor flori și fructe bune...¹.

În ajungerea acestui scop unele persoane din această comună nu au cruțat oboseala, ci or comis tot posibilul ca să ne întrunim într-un cuget și simțire și să alcătuim primul cor aici în loc, cu toate cerințele unui cor și dacă noi așa vom voi, să fie primul cor și în întreg comitatul acesta².

Această dorință generală s-a realizat în ședința din 28 august a.c. cînd s-a constituit corul și care ședință m-a onorat pe mine de a mă alege de secretar al corului, în care calitate am onoarea a face următorul raport.

Ca și secretar al corului, fiind încă de tot la începutul activității, nu am mult de raportat, dar și în acele puține, poate vor fi unele de însemnătate.

Pe cale privată am luat cunoștință că de timp mai îndelungat s-a făcut din partea unor mărinimoși, un fond menit corului de aci și care fond se patronează azi la institutul de bani „Riureana“³, în sumă de cca 34 coroane.

Fiindcă aici pînă acuma cor în sensul strict al cuvîntului încă nu au existat, sau dacă au și fost, lipsa acestui fond n-am simțit-o, au rămas și mai departe neatins.

Fiindcă actualul cor are acum și lipse materiale, precum : pentru procurarea notelor, încălzit, etc., rog onorata adunare să decidă ca acest fond să treacă în posesiunea corului actual, iar institutul „Riureana“ — pe lîngă comunicarea extractului din protocolul de a fi, referitor la acest punct — să fie rugat a extrăda un libel de depunere despre această sumă cu numirea „Fondul corului bisericesc din Copalnic Mănăstur“, care libel de depunere are să fie primit și păstrat de casarul corului.

În calitate de dirigent sau conducător al corului am onoare a raporta că corul — deși membri activi <coriștii> fiind prea ocupați cu ale economiei, s-or prezentat destul de punctuos la probe, în urma că-

¹ Urmează amănunte nesemnificative.

² Comitatul Solnoc Dobîca.

³ Bancă populară românească de credit înființată în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea la Copalnic Mănăstur.

rei punctualitate am și ajuns la un rezultat, nu prea bun, dar — îndes-
tulitor. De aci înainte sistindu-se lucrul de cîmp, sperez că mai mulți
dintre domniile voastre și ai domniilor voastre nu vor întirzia a se în-
șira între coriști.

Iar acum rugînd sprijinul fiecărui bun creștin, implor binecuvîn-
tarea lui D-zeu acestei întreprindere și îi doresc mare progres și în-
florire.

Adunarea ia la cunoștință acest raport. Ce privește depunerea de
la institutul „Riureana“ președintele declară că libelul despre această
depunere se află la dumnealui, prin urmare nu este de lipsă comuni-
carea extractului acestei protocol la institutul numit.

Domnul George Vancu prezentează, respective dă cetire unui pro-
iect de statute, ce adunarea ia la cunoștință cu puțină observare și
care proiect se alătură la acest protocol.

Adunarea decide ca acest proiect de statute să se înainteze înal-
tului Ministeriu regal maghiar de interne pentru aprobare, iar după ce
sunt aprobate, după puțină materială, să se tipărească în limba română.

Cu executarea acestor propuneri adunarea însărcinează comitetul.

Ad punctul 5 din convocator urmează înscrierea de membri fon-
datori și ajutători.

Domnul Alexandru Pop de Copalnic Mănăstur dorește corului
succes strălucit, cu mare însuflețire se înscrie de membru fondator
solvînd totodată taxa de 20 k<oroane>

Se mai înscriu membri fondatori :

dl. George Petrovan cu taxa de 20 k<oroane>

dl. Alexiu Stupariu cu taxa de 20 k<oroane>

dl. Nicolae Avram cu taxa de 20 k<oroane>

Membrii ajutători

D-nii : Teodor Bobb 2 k<oroane>

Vasile Szabo 2 k<oroane>

Nicolae Dunca 2 k<oroane>

Secretarul, dl. George Vancu propune, iar adunarea alege 5 (cinci)
membri în comitet în persoanele :

Ioan Pop a lui Găvrilă

Vasilio Nichita,

Izidor Pop

Vasiliu Dragomir

Ioan Bota

Pentru verificarea procesului verbal de azi adunarea <alege> de
verificatori pe :

Vasile Nichita

Teodor Bobb

Nicolae Dunca

În lipsa altor propuneri președintele mulțumește prezenților pentru participare și la ora 1 p.m. ridică ședința.

D.C.M.S.

Nicolae Avram
președinte

G. Vancu
secretar

Teodor Botha

Să verifice

Vasiliu Nichita

Dunca Nicolae

Arh. St. Baia Mare, fond Protopopiaul gr. cat. Copalnic-Mănăstur,
dosar 55/1910, f. 8—11, orig.

142

1911 august 13, Ardușat. Proces-verbal încheiat cu ocazia anchetei efectuate împotriva învățătorului din Ardușat, acuzat că a neglijat predarea l. maghiare și ordinul ministrului cultelor și instrucțiunilor publice în acest caz.

Protocol

Luat la 13 august în Erdőszáda (Ardușat), la 10¹/₂ ore din zi în localul școlii confesionale gr. cat. din loc. în cauza cercetării disciplinare pornită în contra cantor-învățătorului A(lexandru) Anderco la mandatul V(eneratului) Consistor orădan ce poartă datul 27 iulie nr. 2628 și la recercetarea În(altului) Ministru de Culte și Instr. Publică de dat 30 iul. nr. 75777/1911.

Fiind de față :

protopopul George Șuta, comisar consistorial

protopopul Alecsandru Farkas, notar

Paroh-protopopul Dionisie Bran, președintele senatului școlar.

I.

Comisarul consistorial face cunoscut că actul de acuză al înal(ului) ministru de culte și instr(u)cțiunii publice de sub nr. 75777 s-a comunicat la 29 iulie în copie autentică — atât cu reclamatul învățător și cu președintele senatului școlar — iar citațiunea prin care părțile au fost chemate pe 13 august a.c. înaintea comisiei investitoare s-a deliberat la 31 iulie (cu) nr. 214—1911.

Înfățișându-se înaintea comisiei de investigație atît reclamatul învățător, conform citațiunii pe 10½ ore, să constate că părțile au primit la mină atît citațiunea cit și actul de acuză.

II.

Să dă cetire atît instrucțiunii V<eneratului> Consistoriu de la 27 iulie nr. 2628/1911 prin care se rînduiește cercetarea disciplinară pentru anchetarea cauzei prin comisarul consistorial, conform § 2 art. XXVIII a legii din 1907 cit și copii autentice a ordinului ministerial de sub nr. 75777/1911. Se iau ambele spre statul științei.

III.

Se ia naționalul <naționalitatea> reclamatului învățător.

IV.

S. Inspectorul comitatului Sătmar a ridicat acuza înaintea În(altului) Ministeriu de Culte și Instr. Publică, că elevii școlii confesionale greco catolice Erdoszáda, după terminarea clasei a IV-lea nu sunt în stare a-și exprima gândurile corect în limba maghiară și tot metodel de învățămînt s-a exhaustat (rezumat) în bovizarea (reproducerea), unor cuvinte maghiare — fără nici un rost. Ce respunz. la acuzele d-lui S. inspector, înșirate și în ordinațiunea înalt Ministru de sub nr. 75777/1911 în urma căruia ești învinuit cu neglijarea punerii limbii maghiare și tras în cercetare disciplinară pe baza paragrafului 22 art. de lege XXVIII din 1907, lit. a ?

Dispusățiunile forurilor mai înalte le iau cu cuvenita onoare știință, însă acuzele dlui s. inspector is gratuite și au cusurul că năacoper nici în parte starea faptică a lucrurilor, căci la vizitarea școlii gr(eco) cat(olice) din Erdoszáda nu a fost normativ momentul didactic, ci năsuința dlui s. inspector culminează de a „aflatisti” și a găcusururi diferite — prin care pot fi șicanat și pedepsit. Eu sunt victimă unui înlănțuiri de împrejurări fatale.

Din capul locului excepționez ființa de față a însoțitorului dlui s. inspector, care în prima linie nici nu e bărbat competent în materie a doua oară îmi este dușman personal.

În planul al doilea excepționez modul cum și-a formulat dl. inspector întrebările adresate elevilor din școala din Erdoszád Arduș.

Feliul acesta a dlui s. inspector de a întreba a fost atît de înch și învelit încît la auzul aceluia am stat și eu perplex nepricepînd năeu că propriamente ce vrea dl. s. inspector a întreba. Cînd l-am rug să-mi permită mie a pune întrebările mi-a ripostat, că elevii mei nu ștămai mult decît gaităle (szajko) ce reagază numai la sunetele obișnui.

Cînd își permite dl. s. inspector a face astfel de observații de spărit uită că Erdoszáda este o comună curat românească, cu țur românesc, unde elevul din Ardușat nu mai aude afară de păreții școlii vorăungurească și că auzul elevului e datat numai cu graiul și accente auzite de la învățătorul său. Altcum îi și fac îmbiu un pariu dlui s. i

spector că elevii mei știu atîta ungurește cit știe d-sa latinește, deși d-sa nu în patru, ci în opt ani a învățat aceea limbă.

Dacă dl. s. inspector ar fi stat în fruntea unei școli confesionale între împrejurările date numai 4—5 ani, altcum ar aprecia activitatea unui învățător confesional, care săvîrșește o muncă consumatoare, și-și cheltuiește partea cea mai mare a energiei sale cu propunerea limbii maghiare, în contul (pe seama) celorlalte studii și dezvoltă o îndoită muncă ca să ajungă la ținta contemplată în § 22 art. XXVIII din legea 1907.

Dacă le-ar ști acestea atunci n-ar cere așa ușor cercetarea mea.

V.

Ești acuzat că s. inspectorul regese cu prilejul vizitațiunei oficioase din ast an la 30 maiu, a dat în ziarul de progres (catalogul școlar n.n.) de o gratulațiune în limba română destinată de a fi perorată de un elev în care să zice „că a sosit vremea ca și poporul românesc să se trezească din somnul cel de moarte“, din conținutul căreia apare că nu numai ai negleș (neglijat) dezvoltarea simțului de alipire către patria maghiară, ci ai urmat tendințe antipatriotice în urma cărui fapt ești acuzat cu transgresiunea § 22 art. XXVIII din 1907 lit. c.

Ce respunzi la această învinovățire ?

Forma cum prezintă dl. s. inspector cauza e tendințioasă. Formulind după închipuirea sa pe niște premise false, niște deducțiuni tot false, își îndreaptă toate forțele a face și din alb negru. Vede mușii și acolo unde nu sunt decît mușuroi.

Un concept, care e numai în zemislire și n-a fost predat nici auzit de nime, cum poate forma cap de acuzațiune ?

A scoate din text cîteva păsage (...) a le grupa după plac și a le mesteca în mod artificial colorile și a schimba lumina și umbra în mod tendențios — atunci și din „Tatăl nostru“ poți face proces de agitație.

Acuza ce mi să ridică, să reduce la faptul că frunzărind printre ziarele școalei, în ziarul de progres a dat de schița unei gratulări în împuru, scrisă cu creion pe o bucată de hirtie, a cărui conținut dl. s. inspector nu l-a aflat potrivit de a stîrni în elevi alipirea către patria comună.

E curios că pînă ce unii membrii răsfațați ai corpului didactic din țară pot vesti prin ziare și de la tribună idei destructive, fără ca să li se înconvoaie un fir de perul capului, pînă atunci în cel mai mic gest al învățătorului confesional nu vād decît fapte antipatriotice și suntem duși la pierzare pentru niște rinduri de scrisori aflate în maculatură.

În conceptul incriminat să pune față în față starea înapoiată a neamului românesc — cu lipsa de școală, care are menire, prin carte și învățătură, a-l lumina și a-l trezi, după zisa poetului, din somnul cel de moarte. Dacă scopul școalei nu este acela de a-l deștepta, pe poporul românesc din somnul cel de moarte ? atunci să se închidă toate școlile ca tot atîta foculari de luminare, căci și poetul nemuritor al francezilor Victor Hugo a zis : „ca atunci va fi cea mai mare revoluție, cînd nu se

va afla în țară nici un analfabet. Soarele dară nu pentru aceea răsare
că cîntă cocoșii ci cocoșii cîntă pentru că a răsărit soarele“.

Arh. St. Baia Mare, fond. Protop. gr. cat. Ardușat, act nr. 2628/
1911 și anexele. Publ. parțial de T. Hăgan și colectiv, op. cit.
p. 163—165.

Másolat

Magyar Kir(ályi) Vallás és Közoktatásügyi Miniszter. 75777 szám.

Méltóságos és főtisztelendő

Püspök Ur !

Szatmárvármegye Közigazgatási bizottságának jelentéséből és a
vármegye Kir(ály) tanfelügyelősége által 1911 évi május hó 30 napján
teljesített iskolalátogatás alkalmával fölvelt jegyzőkönyvből arról szerez-
tem tudomást hogy Méltóságod egyházi főhatósága alá tartozó erdőszada
gör(ög) kath(ólikus) felekezeti isk(ola) tanítója ellen komoly kifo-
gások vannak. Nevezetesen : a tanulók a IV. évfolyam bevégeztével
gondolataikat magyarul kifejezni nem tudják mert a tanító oktatása
csak szavaknak értelem nélküli betanításában merül ki. A haladási napló-
ban talált és a tanító által valamelyik gyermek szájába adandó román-
nyelvű köszönőbeszéd fogalmazványa pedig, melyben a vizsgabiztos fi-
gyelmezteti, hogy végre valahára elérkezett ideje annak, hogy a román
nemzet halálos álmához hasonló tespedéséből felrázassék, az mutatja
hogy nem csak elmulasztja a magyar, hazához való ragaszkodás kifej-
lesztését, hanem államellenes irányt is követ. — Minthogy a közlöt
adatok arra engednek következtetni, hogy Anderkó Sándor tanító a
magyar nyelv tanítását elhanyagolja, tisztelettel ertesitem Méltóságodat
hogy nevezett ellen az 1907 : XXVIII. cikk 23 § — ának a./és c./ pont-
jába ütköző vétségek miatt a fegyelmi vizsgálatokat elrendelem és ut-
alással az 1907. XXVIII. cikk 23 §-ára, félkérem Méltóságodat, hogy az
jelen rendeletem vételétől számított 30 nap alatt megindítani, legkésőbb
további 3 hó alatt befejezni, illetve, amennyiben a befejezést valamely
számbavehető ok hátráltatná a 76000/1907 sz. <am> a<lla> kiadot
végrehajtási utasítás 45 §-ának 2. pontja értelmében a fennforgó akadály
az illetékes törvényhatósági közigaz(gatási) bizottság előtt a jelzett 3
hónap letelte előtt feltárni s végül az ítéletet annak meghozatától számi-
tott 15 nap alatt hozzám felterjeszteni sziveskedjék. Megjegyzem végül
hogy Anderkó Sándor erdőszádi gör(ög) kath(ólikus) tanító részére en-
gedélyezett 100 k.(orona) fizetésekiegészítő és 200 k.(orona) korpótlél
államsegélyt egyidejűleg beszüntetem. — Fogadja méltóságod őszint
tiszteletem nyilvánítását. — Budapest, 1911 július hó 10-én. A miniszter

helyett : Náray Szabó s.<aját> k.<eze> államtitkár. Méltóságos és főtiszte-
lendő Dr. Radu Demeter nagyváradí gör<ög> kath<ólikus> püspök urnak.
A másolat hitelűl

Dr. B. Kornél
k<anonok>, sz<en>t széki jegyző
L.S.

Arh. St. Baia Mare, fond Protopopiatul greco-catolic Arduşat,
act nr. 5/1911, f. 1.

TRADUCERE:

COPIE:

Ministerul Maghiar Regal al Cultelor şi Instrucţiunii Publice, nr. 75777.

Exelenţă şi Reverendisime

Domnule Episcop.

Din raportul comitetului administrativ al judeţului Satu Mare şi din procesul verbal al inspectoratului regal judeţean de învăţămînt asu-
pra inspecţiei efectuate la 30 mai 1911 am luat la cunoştinţă că impo-
triva învăţătorului şcolii confesionale greco-catolice din Arduşat, de sub
autoritatea bisericească a excelenţei voastre, sînt serioase acuzaţii.
Aname: elevii la terminarea clasei a IV-a nu ştiu să-şi exprime gin-
durile în limba maghiară, deoarece învăţătorul se rezumă doar la în-
văţarea unor cuvinte fără nici un înţeles.

În catalogul clasei s-a găsit conceptul unei cuvîntări de mulţu-
nire în limba română preconizată a fi rostită de un elev în care comisia
de examinare era sesizată că a sosit timpul ca în sfîrşit poporul român
să se trezească din somnul cel de moarte, ceea ce dovedeşte că <învă-
ţătorul> nu numai că a neglijat dezvoltarea simţului de alipire la patria
maghiară, dar a urmărit şi tendinţe antistatale.

Deoarece cele comunicate ne permit să concludem că învăţătorul
Alexandru Anderco neglijează predarea limbii maghiare cu onoare vă
nştiinţez reverendisime că împotriva numitului, contravenind paragra-
ful 23, punctul a (şi c) al articolului XXVIII a legii din 1907, am ordo-
nat anchetă disciplinară şi conform paragrafului 23, art. XXVIII a legii
din 1907 vă solicit reverendisime ca în timp de 30 de zile de la prezen-
ta-mi dispoziţie să o porniţi şi să se termine cel mai tîrziu pe parcursul
a trei luni. În cazul în care încheierea cercetărilor ar fi împiedecată de
motive obiective, în baza punctului doi al paragrafului 45 al regula-
mentului de executare nr. 76000/1907, piedicile existente vor fi aduse
a cunoştinţa comisiei administrative legale, competente, înaintea expi-
rării celor trei luni şi hotărîrea luată de aceasta să fiţi amabili să mi-o
naintaţi în termen de 15 zile. Menţionez că pentru un timp am sistat
aprobarea acordării sumei de 100 coroane întregire de salar şi a sumei
de 200 coroane spor de vechime pentru învăţătorul greco-catolic An-
derco Alexandru din Arduşat. Primiţi excelenţă exprimarea sincerenelor

mele considerațiuni. Budapesta, 1911 iulie 10. Pentru ministru : Năray Szabó, secretar de stat, cu mîna proprie. Excelenței sale reverendisimul domn dr. Radu Demeter, episcop greco-catolic de Oradea. Oradea Mare.

Copie autenticată de

Dr. B. Corneliu
canonic, secretar al sfintului scaun
L.S.

143

1912 mai 7, Gherla. Circulara intelectualilor români din dieceza Gherla adresată românilor din întreaga episcopie pentru a organiza acțiuni de protest împotriva intenției guvernului maghiar de a înființa o episcopie greco-catolică cu limba liturgică maghiară.

Prea onorate domnule,

Vă este cunoscut că ilustrul cor <for> episcopesc al nostru în memorande înțelepte și-a ridicat glasul cucernic și hotărît atît la înaltul guvern al statului ungar cît și la treptele tronului Sfinției Sale pontifi celui roman în contra executării planului *de a rumpe parohii din provincia metropolitană de Alba Iulia și Făgăraș*, constituită prin bule papale și înarticulată în legile țării, adnexindu-se unei alte dieceze.

Vă este cunoscut și aceea că pe a patra zi de Rusalii e plănuît un mare meeting în Alba Iulia, cetatea în care s-au unit românii cu Roma convocat de inteligența mireană greco-catolică.

În acel meeting poporul român greco-catolic din provincia noastră metropolitană va avea să-și manifesteze aderința sa neștrămutată față de pașii întreprinși de corul episcopesc al provinciei noastre metropolitane protestînd împotriva planului de a rumpe unele comune din corpurile provinciei noastre metropolitane și a le încorpora plănuitei episcopii greco-catolice maghiare, silindu-se credincioșii a primi altă limbă liturgică.

Pentru ca meetingul convocat să succedă cît mai strălucit — ceea ce este de însemnătate istorică și vitală pentru biserica noastră — și recere ca noi preoții încă să mergem mină în mină cu inteligența noastră laică, care a convocat meetingul, făcînd tot posibilul între marginile legii, de a fi reprezentanți atît clerul cît și poporul într-un număr cît se poate mai impunător.

În scopul acesta Vă rugăm să vă puneți în înțelegere cu clerul tractual, cu inteligența mireană și cu poporul, în timpul cel mai îndepărtat posibil, consfătuindu-vă despre însemnătatea chestiunii aces-teia și să aflați modalitățile și mijloacele potrivite pentru ca la acel meeting să ia parte cît mai mulți sub conducerea inteligenței.

Notăm că înființarea episcopiei greco-catolice maghiare încă nu e implinită și nefiind articulată în lege, aderința noastră la concluzele conferinței arhierilor noștri nu se poate timbra de o împotrivire ilegală. Însuși meetingul are de scop a protesta numai în contra desmembrării unor parohii aparținătoare provinciei noastre metropolitane.

Despre numărul acelor care vor lua parte la meeting să se în cunoștințe cât mai urgent aranjatorii meetingului, cărora să se trimită și adrese de aderință în scris a acelor care n-ar putea lua parte la meeting.

Gherla la 7 Mai 1912.

Din încredințare
Pentru clerul și inteligența din Gherla.

Dr. Victor Bujor
secretar

Dr. Valeriu Suciu
Iuliu Pop

Ioan Velle
prezide
Dr. Andrei Macovei

Pe verso :

Mult onorat în Christos frate,

Venindu-mi la cunoștință că frăția ta ești încredințat din partea comitetului, din încredințarea clerului și a credincioșilor și inteligenței în Gherla pentru convocarea clerului din tractul protopopesesc al Băii Mari în o adunare de a se consfătuși pentru împedecarea înființării noii dieceze greco-catolice cu limba liturgică maghiară. După ce subcrisul am fost greu morbos și abia de două zile m-am sculat din pat pe 8 luni încoace, cred că nu te vei afla îngreunat cu aceea ca să conținem la adunare și pe preoții din tractul Baia Sprie, și împreună la laltă sfătuindu-vă, să aduceți rezultat cu care să se ajute împedecarea planuitei diecese pentru noi adeca rușinatorie și păgubitoare, spre ce să poftesc ajutorul Cel de Sus.

Cu toată stima
Baia Sprie la 12 mai 1912.

reveritoriu :

Ioan Nistor
prot. <opopul> tractu <lui>
Baia Sprie

în concept :

1. — Întru-toate aderăm la pașii porniți de înaltul Cor episcopesc.
2. — Protestăm cu toată energia la dezmembrarea unor parohii în provincia metropolitană.
3. — Aducem la cunoștința Preasfințitului Domn Episcop și a anetității Sale Pontificului că dispoziția credincioșilor noștri, spre ducerea noastră cea mai adîncă, este ca la caz dacă ar fi alipiți de noua

dieceză vor defecționa (sic!) în mare parte de la unica <și> singura
mîntuitoare biserică catolică.

Arh. St. Baia Mare, fond Protopopiatul gr. cat. Baia Mare, dosar
501/1912.

144

1912 mai 23, Băița. Memoriul locuitorilor din satul Băița,
de lângă Baia Mare, prin care protestează energic împo-
triva înființării de către guvernul de la Budapesta a
unei episcopii greco-catolice maghiare.

Ilustrisime domnule episcop,
Prea grațioase părinte,

Clerul și inteligența gr. cat. română din tractele protopopiatelor
Baia Mare și Baia Sprie coadunați la o consfătuire în cauza plănuită
desmembrări a unor parohii din provincia metropolitană de Alba Iulia
și Făgăraș și anexarea acelor unei alte dieceze, silindu-se credincioșii
a primi altă limbă liturgică, cu cea mai sinceră adeziune la pașii între-
prinși de Ilustrul Cor Episcopesc al nostru întru împiedicarea acestui
dezastru incalculabil în urmările sale pentru existența bisericii gr. cat.
în sinul poporului român protestează cu toată energia în contra planu-
lui de a dezmembra vreo-una din parohiile provinciei noastre metropo-
litane de Alba Iulia și Făgăraș.

Clerul acestor tracte care întotdeauna a năzuit a fi culmea che-
mării sale întru propagarea unirii cu stîlpul credinței Sfîntului scaun
pontifical de Roma cu durere sufletească vede că înființarea plănuită
episcopii gr. cat. maghiare pe lângă cea mai loială și nestrămutată ali-
pire a sa către sfîntul scaun al Romei și în butul tuturor sacrificiilor pe
care e dispus a le suporta pentru biserica catolică, nu va putea contrasta
urmărilor păgubitoare și nimicitoare care vor proveni din desmembra-
rea parohiilor provinciei noastre metropolitane pentru unitatea credin-
ței catolice în sinul credincioșilor noștri.

Cu toată umilința cădem înaintea Scaunului arhieresc al Sfîntiei
Voastre ca să Vă îndurați a Vă întrepune la Sfîntul Scaun Apostolic
pentru împiedicarea acestui dezastru religios.

Băița la 23 mai 1912.

L.S.

Șomecotean Mitru
Ceteraș Mitru
Ceteraș George
Ceteraș Petre
Ceteraș Vasile
Pop Mitru

Ioan Brehaița preot gr. cat. român
Alexa Șindreștean curator,
Micle George
Micle Cilea
Cătană Mitru
Pop Pavel

Pop George
Șindereșteanu Iuon
Sindreștean George
Pop Mitru
Crăciuc Simion
Margita Mitru
Moroșan Nuțu
Costin Simion
Cozma Vasiliu, învățător
Giuleștean Ioan
Giuleștean Vasile
Lupșe Mitru
Aoșan Ioan
Pușcaș Iuon
Chira Gheorghe
Chira Vasilică
Hotea Vasile
Berti Ioan
Cutîșan Mihai
Boitor Ioan
Loi Mihai
Loi Ioan
Moroșan C-tin
Mate Mitru
Mate Vasalica
Mihalca Flore
Mihalca Nicolae
Rus Mitru
Pop Vasile
Vișdeluc Alexa
Popa Nuțiu
Pop George
Tocăru Ioan
Rus Vasile
Poptiuc Iuon
Török Ioan
Lazar Vasilica

Rus Simion
Lupșa Ioan
Lupșe Gavrilă
Pop Ariton
Cotună Văsălică
Cătană Iuliu
Cherecheș Nuțu
Cherecheș Văsălică
Micle Cile
Micle Ioan
Aoșan George
Aoșan Ștefan
Romaniuc Mitru
Selegean George
Moldovan Nicolae
Tămaș Judocioasă
Rus Vasile
Moroșan Lazăr
Lupșe Petre
Șoncutean Iuon
Matei Mitroaie
Cherecheș George
Butîșan Simion
Cotuna Petreasă
Dirasin Flore
Dirasin Iuon
Ciolte Iuon
Țințaș Nicolae
Dunca Grigore
Dunca Vasalica
Ceteraș Petre
Ceteraș Alexoaie
Ciple Alexoaie
Finteușan Georgiu casariu

Scriitor de nume
Brehaița

1913 noiembrie 22, Baia Mare. Raportul primarului oraşului Baia Mare către prefect privind spectacolul cu drama „Năpasta“ rugându-l să intervină pe lângă ministrul de interne, pentru a nu mai aproba astfel de turnee în Baia Mare.

7/1913 Elnöki

Főispán úr !

26/1913 kelt szám alatt közölt Vallás és Közoktatás ügyi miniszteriumi rendelet alapján Antonescu Viktor színtársulata folyó hó 20 és 21-ére kért két előadás tartására helyhatósági engedélyt.

A város tanácsára az engedélyt megadta, miután a Nagybányai oláh intelligencia egy pár tagja felelőséget vállalt arra hogy ezen előadások semmi nemű politikai vagy nemzetiségi tüntetéssel nem fognak jární.

Tényleg a színi előadások kizárólag a kultura sőt a művészet jegyében folytak le, azonban mégis ismételten arra kelt kérnem főispán urat hasson oda hathatos befolyásával a Kormánynál hogy ily nemzeti-ségű nyelvű előadásokra engedélyt ne adjon, vagy ha kiad azt csakis az oláh többségű városokra adja ki, s ne terjessze ki olyan városokra mint Nagybánya hol az intelligencia — 6—8 honoratios osztályhoz tartozó oláh nemzetiségűtől eltekintve tiszta magyar, — s hol a mintegy 35—40% görög katolikus lakós tulnyomó részben bírja a magyar nyelvet, sőt igen tekintélyesen olá hul nem is tud.

Eltekintve attól hogy a magyar intelligencia és polgárság közt visszatetszést szült már maga az, hogy a Nanács a miniszteri rendelet alapján- oláh nyelvű előadása a városi színházban engedélyt adott : a ily előadások engedélyezésének jelentősége és veszélyessége abban kulminál, hogy messze vidékről — Szilagy-Szolnok Doboka és Szatmár megye minden részéből összegyűlő oláh intelligens közönség az ily össze jöveleteke alkalmával ellenőrizhetlenül gyűléseket tart, s hogy a Nagy-bányai állomi főgymnáziumban tanuló oláh nemzetiségű fiatalság is nem hogy megerősítettnek a magyar haza iránti szeretet és összetartozandóság érzetében hanem ép ellenkezője történik.

Ezekben látom én daczára a nyílt tüntetés elmaradásának, az ily nemű előadások engedélyzeisének hátrányát.

Makray

Arh. St. Baia Mare, fond Primăria oraş Baia Mare, Acte prezidenţiale, act nr. 7/1913, orig., l. maghiară.

Nr. 7/1913 prezidențial

Domnului prefect !

În baza ordinului nr. 26/1913 al Ministerului Cultelor și Învățămîntului trupa teatrală Victor Antonescu a cerut de la autoritatea locală permisiunea prezentării a două spectacole în zilele de 20 și 21 a lunii curente.

Consiliul orașului a acordat permisiunea, după ce cîțiva membri ai intelectualității române din Baia Mare și-au luat răspunderea că aceste reprezentații nu vor produce nici un fel de manifestații politice sau naționale.

Într-adevăr reprezentațiile teatrale s-au desfășurat exclusiv sub caracterul culturii și artei, dar totuși trebuie din nou să cer domnului prefect să intervină cu influența sa binecunoscută la guvern, ca să nu mai dea aprobări pentru astfel de reprezentații în limba națională, sau și dacă va mai da, acestea să fie numai pentru orașele cu majoritate română și să nu expună și astfel de orașe ca Baia Mare în care intelectualitatea, neținînd seama de 6—8 inși aparținători națiunii române ce fac parte din clasa onorifică, este curat maghiară, și unde doar cca 35—40% din locuitori sînt greco-catolici, care în marea majoritate posedă limba maghiară, ba chiar un însemnat număr dintre ei nici nu cunosc limba română.

Trecînd cu vederea faptul că în rîndul intelectualității și cetățenilor a apărut reprobarea pentru permisiunea acordată de consiliu — în baza ordinului ministerial — de a se prezenta spectacole în limba română în teatrul orașului ; importanța și primejdia aprobării unor astfel de spectacole atinge punctul culminant prin faptul că se adună societatea inteligenței române din regiuni mai îndepărtate — județele Sălaj — Solnoc-Dobica și Satu Mare — care cu ocazia unor astfel de adunări laolaltă țin consfătuiri ce nu pot fi controlate și totodată <cu astfel de manifestări culturale naționale> simțămîntul dragostei și conexiunii tinerilor elevi de naționalitate română din gimnaziul superior de stat din Baia Mare față de patria maghiară nu numai că nu se întărește dar au o influență contrară.

În acestea văd eu — chiar dacă nu au avut loc manifestații deschise — dezavantajul aprobării unor astfel de reprezentații. Baia Mare la 22 noiembrie 1913.

primar

Makrai

⟨1913, *Tirgu Lăpuș*⟩. Cuvîntarea de deschidere a conferinței învățătorilor români din districtul protopopesce Tirgu Lăpuș, cu tema : „Limba maghiară în școlile noastre“.

P⟨rea⟩ on⟨orați⟩ D⟨omni⟩ inspectori districtuali și de stat
St⟨imați⟩ D⟨omni⟩ învățători !

„Non scholae sed vitae discimus“ este principiul inalterabil, ce călăuzește și trebuie să călăuzească pe învățătorul-apostol în sanctuarul școlii sale.

O cere aceasta în mod imperativ pedagogia rațională, o cere rigiditatea actualului plan de învățămînt de două ori oficial, o cere mai presus de toate motive de ordin psihologic-individual și etnopsihologic.

În virtutea procesului psihologic desprins din legile firii procedăm în frământările noastre metodice de la natură-viață, așa, ca opera educativă primitivă, începută în familie, s-o completăm, sistematizăm și desăvîrșim în școală, pentru viață. „O lucrare cu plan a unor oameni bine crescuți și instruiți pentru a conduce copiii, ca și ei să devină oameni bine crescuți și instruiți“ și iată-ne puși pe calea de izbîndă a dezlegării problemei educației.

În cunoștință clară și sub stăpînirea acestei directive pedagogice, principale să supunem cercetărilor experiențelor noastre problema didactică : „*Limba maghiară în școlile noastre*“, problemă impusă nouă pentru această conferință prin înaltul ordin consistorial din 19 martie a.c. ⟨1913⟩ nr. 3642 Școl⟨ar⟩ și să cercetăm și cu acest prilej în mod teoretic și practic în ce măsură promovează această disciplină de învățămînt problemele educației și întrucît se pretează de mijloc de traducere în faptă a principiului nostru : „non scholae sed vitae discimus“, după cum am văzut și ne-am convins, că face aceasta învățămîntul din studiul religiunii și limbei române ?

Obligativitatea de studiu a limbii maghiare în școlile noastre datează în art⟨icolul⟩ de lege XXVIII din 1879. De atunci se propunea în 2, mai tirziu în 3½ pe săptămînă, pînă ce în urma ordinațiunii ministeriale din 5 iunie 1902 nr. 30332 face saltul la 8½ ore, iar prin art⟨icolul⟩ de lege XXVIII din 1907 ajunge la 13 ore pe săptămînă, dezechilibrarea anti-pedagogică a normalității planului de învățămînt.

Măsura cantitativă și calitativă a însușirii ei de asemenea o precizează paragraful 19 al legii citate în imperativul : „un elev cu limba maternă nemaghiară, după terminarea anului al IV-lea de școală să-și poată la înțeles exprima gîndurile în limba maghiară, atît cu graiul, cit și în scris“.

Cei mai chemați și competenți de a pecetlui cu cuvîntul „imposibilitate“ această pretențiune exagerată a legii sunt domnii învățători ai școlilor noastre cari prin trudă adevărat titanică s-au frământat nu 4 ci 6 ani spre a ajunge recordul oficial ; rezultatul însă a fost negativ pe toată linia.

Inspectiile mele școlare nu numai din acest tract¹ ci și din altele mi-au oferit un tablou de mare îngrijorare pentru fizicul și intelectul învățătorilor și al elevilor pe de o parte, al scopului școlii pe de altă parte.

Învățători hiperzeloși și deplin stăpîni pe metoda cel mai natural în predarea acestui obiect de învățămînt, iată-i : unul în groapă (învățătorul I. Bărbos din Făurești cf. mărturisirii sale cu 8 zile înainte), altul pe povârnișul care duce spre ea, cu toate că e unul dintre cei mai practici și versați învățători în ale școlii, și la cîți alții nu vedem presemnele creștinii gingașii fizice dacă nu chiar și intelectuale ? Toate acestea-s jertfe ale consumatorului metod direct ! Dar deseale lamentări și temeri de rigoarea controlului sub raportul acesta oferă oare învățătorului și școlii stări prielnice înfăptuirii adevăratei educațiuni ?

Elevii ? Confuzia și perturbațiunile stărilor lor sufletești sub greutatea vastității planului de învățămînt și a încordării nefirești în percepțiunea acestui studiu în măsura cerută, ce tablou ne prezintă o știu aceia cari le văd fețele și le aud răspunsurile. Aduc și aici cazuri concrete : La un examen (în Inău) unul dintre cei mai buni elevi din cl. IV. la întrebarea învățătorului cît e 8×8 n-a știut răspunde în limba sa maternă, punîndu-i-se imediat aceeași întrebare ungurește, elevul a știut.

Perturbațiunea aceasta psihică se verifică și prin vorbirea din cameră din 28 ianuarie 1889 a contelui Apponyi, care a zis atunci între altele „...mi se pare că impunerea unei limbi străine pînă la măsură, ca cineva să poată cugeta în ea... trebuie să ducă neapărat la una din două : sau la zdrobirea funcțiunilor unitare ale vieții spirituale, sau la nimicirea limbii materne și ridicarea limbii străine la rolul de stăpînă“. Alt caz caracteristic : un elev din cl. a VI-a e întrebat de mine să vorbească ceva despre regele Matia² în limba maternă. Nu știe. Îl întreabă învățătorul să răspundă ungurește. Elevul imediat recitează aproape fără să răsufle, vreo 6 rînduri din carte, dar din cuvînt în cuvînt, apoi stă. Provocat să continue nu știe. Ajutat prin întrebări auxiliare ale învățătorului, nu merge. Îmi exprim dorința de a auzi ceva din fizică : nu s-a putut lua nimic ; din geografie-românește, nimic ; din constituția patriei-românește nimic.

Ies de la un examen în care răspunsurile elevilor din limba maghiară au fost relativ bune. Pe stradă întreb un copil mărișor : unde ședeți voi ? bine înțeles pe ungurește ; elevul nimic ! unde-i biserica ? nimic. Vasăzică elevul care cu cîteva minute înainte îmi recitase în mod surprinzător despre S(fintul) István (Stefan) király (rege) sau Hunyadi János (Ioan de Hunedoara), afară din școală — nimic. Ca să nu mai continui mă întreb : Oare dresură, mehanizare cere de la școală noastră de azi planul de învățămînt ? Unde-s rezultatele efective, doza recerută de pregătire pentru viață ? Și trudește bietul învățător, truda desperatului, dar în zadar căci realizarea imposibilului nu rezistă puterilor firești ale omului. Mă identific în constatările mele cu cele ale scriitorului maghiar Kunffy Zigmund cuprinse în scrierea sa : „Népok-

¹ Teritoriul cuprinzînd localitățile aparținătoare unui protopopiat care de regulă era echivalent cu o plasă administrativă.

² Este vorba de regele Matei Corvin, în l. maghiară „Mátyás“.

tatásunk bünei" (Păcatele învățămîntului), că în cadrele regimului actual din școală, elevii noștri după terminarea școlii nu știu nimic ungurește și nu ies nici pregătiți temeinic pentru viață.

Dar, d-lor învățători la cunoștința clară a imposibilității de a-și putea însuși elevii școlilor noastre nu după 4 ani dar nici după 6 ani de școală vorbirea limbei maghiare în măsura pretinsă și de-a putea intra în cadrele planului de învățămînt actual educația preconizată de principiul nostru pedagogic amintit „non escolae sed vitae discimus” au ajuns și alte personalități mai competente decît noi : pedagogi moderni de renume, ca profesorul universitar W. Rein și alții; ba o deducem aceasta și din aserțiunea făuritorului legii din chestiune rostită în dietă : „És merem állítani, hogy ki ezt a tancélt, hogy tudni i(lik) érthetően tudja magát kifejezni, a mi nem jelenti azt, hogy szabadosan korekte grammatikailag és ékesszólóan — nem éri el az első négy év alatt, az utolsó öt-hat évben sem fogja elérni”³. O deducem din aserțiunea analogă a actualului prim ministru al cultelor ; pronunțîndu-se contra limbei latine în școlile secundare : „Nu aflu de potrivit să constrîngem un băiat de abia 9—10 ani, ca să învețe o limbă, care și în spiritul și construcția ei e așa de diametral opusă limbii naționale a copilului, cum e cea latină”. Același rezon și în cazul nostru, și încă cu copii și mai frazezi !

Și mai semnificativă pentru documentarea, respectiv însăși argumentarea aserțiunii noastre ne-o îmbie cu toată francheța un domn inspector regesc de școli în raportul său către D(omnu)l ministru al cultelor, relativ la o școală cu limba de propunere nemaghiară, din care citez : „Rezultatul general al instrucției bun. Învățătorii propun cu străduință conștiincioasă și cu mult simț practic...⁴ Învățătorii sunt calificați, știu ungurește, metoda lor în instrucție și educație e corespunzătoare, viața socială și atitudinea lor patriotică e neexcepțională după cît știu... Dar învață oare copiii ungurește ? Instruirea limbei se face metodic și practic dar cu toate aceste copii nu învață să vorbească ungurește, pentrucă în școală cu limba de propunere străină, nici pe lingă cea mai mare străduință nu-și poate însuși copilul — cu puțința de a și vorbi — limba aceia, din care acasă nu aude un singur cuvînt” (cf. Országgyűlési Értesítő din 23.IV.1907, Gustav Lindner).

Și încă un moment ilustru cu un caz concret, plin de semnificații și deducții logice pentru preocupările noastre, privit bine înțeles sub raportul pedagogic — dialectic. E următorul : Cetesc din întîmplare în ziarul „Az Est” („Seara”), nr. 239 din 8 octombrie a. c(urent) o decupațiune scripturistică silentă a unui elev de cl. IV-a a Școlii elementare de stat din Nagyvárad (Oradea Mare), clasă condusă de însuși directorul școlii de cuprinsul : „Az egész osztál nagyon örvendezet ma mer meglátogatot benunkett a naságos tanfelügyelo bácsi. Kihijt

³ cf. Országgyűlési értesítő (Buletinul parlamentar) din 23.IV.1907 : în vorbirea deputatului sas Gustav Lindener. În traducere : „Și îndrăznesc să afirm că acel (elev) care nu a reușit să realizeze acest scop al învățămîntului, de a se exprima, pe înțeles (în l. maghiară) după 4 ani — ceea ce nu înseamnă cursiv, gramatica și literar — nu va reuși să facă acest lucru nici după al cincilea sau al șaselea an de învățămînt”.

⁴ Puntele de suspensie, în ambele cazuri aparțin autorului.

sok fíjút a tábláhon es földrajzbul meg számtanbul kérdezet de a tanító úr mindik kijavitotta és ő ata fel a kérdést mer a tanfelügyelő bácsi nem tuta a leckét azé a tanító úr nem haragutt reá"⁵. Ce constatăm? Aproape atitea erori ortografice, cite cuvinte conține compoziția elevului — scrisă în limba sa maternă, elev al unei școli *de stat*, clasă *singură* condusă de învățător — *director*. Din constatare *tragem* două deducții cardinale: că e imposibil să putem parcurge în cei 6 ani din școala noastră — *nedivizată* — întreg materialul din planul de învățămînt — după întocmirea lui de azi — chiar și numai în limba noastră maternă, decît poate în cazul unei tratări de tot superficială a materiei — condamnabile — ceea ce nu poate fi scopul rațional al școalei; apoi că erorile constatate în aceea compoziție și în acea clasă, în școlile noastre n-ar fi permis să obvină nici chiar la studiul limbii maghiare, — deoarece la noi scrierea și vorbirea pentru posibilitatea însușirii unei limbi străine trebuie să exercite asupra elevului influență reciprocă, plane (mai ales) în cl. IV-a! Atari erori scripturistice nu pot întîri conversația. Dar e posibil să vorbești și să scrii relativ corect în cl. a IV-a în o limbă străină, cînd și în limba ta maternă comiți atitea erori?

Și-acum d<omni>lor învățători să încheiem cu pomelnicul citatelor și constatărilor celorlalte persoane căci biata de persoană primă — eu, învățătorul — bine le cunoaște din experiența imediată, proprie, ci să cercăm a ne compune bilanțul didactic al celor 6 ani din urmă de trudă deznădăjduită și să scrutăm după remediile inevitabile ușurării stării noastre și a școlii.

Toată lumea competentă și de bună credință trebuie să recunoască deja la primul moment, că munca noastră cu adevărat titanică, depusă cu toată bunăvoința în serviciu satisfacerii imperativului legii la predarea limbii maghiare în școlile noastre nu e încununată cu rezultate efective recente. Ba răsplata și succesul năzuințelor noastre atît de conștiente iau o întorsătură fatală — ironică, întorcîndu-ne înalterabilul principiu pedagogic în „non vitae sed scholae discimus“. Și vina numai a noastră nu e!

Iată-ne ajunși — după o expunere fugitivă zbuciumărilor inerente nouă, mai ales de 6 ani la rezumarea constatărilor pe cît de ușurătoare pentru noi din o parte, — ușurătoare sub raportul temerii noastre pe viitor, că rigorea controlului ne va fi nefastă nouă și atribuindu-ni-se insuccesul. Nu! Muncă constientă pe bază de metod bun depunem. Imposibilitatea însă are bazele exclusiv în împrejurările inaccesibile de azi, în cari se zbate școala noastră, îngrijorătoare sub raportul fizicului nostru expus și a responsabilității omului conștient din veacul luminii! Ce cunoștințe, ce educație, ce caractere va da școala noastră, care nu-și poate dezvolta viața în cadrele libertății pedagogiei raționale?

Ca dascăli apostoli nici sub fiorii acestei temeri nu desperăm și exclauzăm: „per aspera ad astra“! Personalitatea învățătorului ade-

⁵ Este vorba de compunere al cărui conținut nu este important în cazul nostru, adusă de autor ca exemplu de încălcare a regulilor ortografiei de către un elev cu limba maternă maghiară.

vărat e un perpetuum mobile“ spre perfecționare. Vom conlucra și cu acest prilej în mod teoretic și practic, ne vom aprofunda judecata și ne vom clarifica conștiința și asupra dezlegării enigmaticei probleme de azi. De-i firească strădania noastră, atunci ajutorul celui de sus, pe care iarăși și iarăși îl implorăm sigur ne va încununa lucrările cu succes.

Cu frățescu „Bine ați venit domnilor și fraților“ declar conferința învățătorească din ast an <1913> deschisă *.

A<ndrei> Ludu
prot. <presbiter>

Arh. St. Baia Mare, fond Protopopiatul ortodox Cetatea de Piatră, dosar 159/1913.

* În anexă se află „Lista inteligenței <intelectualității> române din jur și Chioar“ pe localități, după cum urmează: *Suciu de jos (Alsó Szűcs)*: Victor Lazăr inv.<ător> <in>retrag(ere) (pensionar), Grigore Popescu, preot, Cocis Todor, proprietar, Buda Alexandru, paroh, Oniga Ambrozie primar, Lazar Ilie econom. *Baba*: Gheorghe Ciup, preot. *Boereni (Boérfalva)*: Alexandru Man, primar, Vasile Man învățător, Cornel Bud, preot, Petru Man, preot, Ilie Man, învățămînt, Costan Man, învățător. *Borcut (Borkut)*: G. Criste, P. Perhaița, cartor. *Ungureni (Budafalva)*: Teodor Buda, preot. *Fintinele (Lapospatak)*: N. Tagean, preot, Alex. Man teolog abs<olvent>, Pr. Cotușiu învățător, Nic. China învățător pens<ionar>. *Văleni (Dánpatak)*: Aug. Herman, preot, Ion Herman, contabil, Alex. Herman, învățător, Ion Petruț, primar, Nic. Nichita, econom. *Drăghia (Dragósfalva)*: Pavel Oana, învățător. *Dealul Mare (Dülőfalva)*: Ion Tira, învățător, I. Rus preot. *Vima Mică (Dragavilma)*: Ion Roman, preot, Ion Cristea, învățător. *Suciu de sus (Felsőszűcs)*: Ion Oltean, preot, Teodor Opriș, Gavril Pop. *Coruia (Karúlyfalva)*: Ion Muste, notar, Gavril Muste , preot, G. Ciupe preot, Ion Andrei, preot, Bartolomeu Farcas, învățător, Vasile Pop învățător pensionar, Criste, învățător. *Cupșeni (Kupsfalva)*: Aug. Cupșa, preot, Valer Bărbos, învățător, Vasile Bene, notar, Băbuț Ion primar, Aug. Curău, prăvălier, *Costeni (Kosztafalva)*: G. Nadiș, paroh, V. Danciu capelan, Ion Nadiș, preot, Victor Nadiș, teolog. *Cufoaie (Kohpatak)*: Alexe Latiș învățător. *Dumbrava (Kisdebrece)*: Aurel Bodea, preot, Victor Bodea, Iacob Filip, adj. de notar, Ion Bodea, pedagog. *Dobricul Lăpușului (Laposdebrek)*: Ion Perhaița preot, Ion Șanta preot, Aug. Șanta, cantor, Vasile Juga, primpretor. *Libotin (Libaton)*: Alex. Perhaița, preot, Ion Filip, preot, Nic. Man, învățător, Vasile Buda, preot. *Răzoare (Macskamező)*: Ion Dobre, preot, Aug. Herman, învățător, Vasile Buda, preot. *Lăpușul Românesc (Oláh Lapos)*: Iosif Nemeș, preot, Victor Pașca, preot, Vasiliu Pașca, econom, Monți Grivase, învățător. *Peteritea (Petőré)*: At. Cădea, preot, Gavril Nichita, învățător, domnișoara Domnica Nichita, Rațiu, învățător. *Rohia (Rohi)*: N. Gerinău, preot, Austin Marton, preot, Șt. Bărbos, învățămînt, Nic. Cozma, notar pensionar. *Rogoz* Ion Herman preot, Alex. Herman, preot, Cornel Cozma, învățător, Alex. Bodea preot, Alex. Pop, primar. *Stoiceni (Sziczkafalva)*: Mihail Georgiu, preot, Familia Griguța. *Larga (Tagfalva)*: Ion Bozza, preot. *Groși (Tökés)*: Nic. Pop, învățător. *Vima Mare (Tordavilma)*: Const. Micu, preot, Nichita Scurtu, învățător. *Inău (Ünőmező)*: Petru Vaida, preot, V. Tira, învățător Iroște Filip. *Cernești (Cernefalva)*: Alexandru Mihalca, preot, vād. Zina Pop, preoteasă, Carol Bărbos, adj. notar, *Finațe (K. Fonacz)*: Ion Filip, notar, T. Șovra, preot, Aug. Șovrea, preot, I. Danciu, inv., Teodor Bota învățător. *Ciocotiș (Csokás)*: Alex. Bărbos, preot, Gr. Bărbos, învățător, Șt. Bărbos, învățător pensionar, *Măgureni (Nagyhegy)*: Gavril Bude, învățător, Alex. Medan, Dimitrie Medan, Alex Medan, primar. *Rușor (Rózsapatak)*: Emil Dragomir, preot, Iacob Bota, învățător pensionar, Alex. China, contabil, Ștefan Birla notar pensionar. Ion Birla, învățător. *Copalnic Mănăstur (Kápolnokmonostor)*: Nic. Avram, protopop, Gh. Petrovan, preot, Ion Petrovan, notar, vād. Dragomir, preoteasă, dr. Gh. I. Anca,

medic, Dr. Aug. Cîrlig, medic, dr. Valer Șovrea, avocat, Nicolae Fodor, farmacist, Alexiu Stupar cantor, Teodor Bob, comerciant, Liviu Iuga, hotelier, Avaconi B. Hangea, proprietar, Teodor Medan, Pop <practiciant> la avocat Șovrea, Pop, învățător, Ștefan Mihalca, proprietar, Vasile Mihalca, proprietar, Ion Pop a lui Gavrilă econom, Pop Gavrilă a lui Gheorghe, Ion Buda, practiciant de farmacist, Ion Buda funcționar administrativ, Ion Dragomir. *Copalnic (Szurdok Kopalnok)*: Ștefan Micle, preot, Ion Dragomir, învățător, Alex. Sinion, preot. *Vad (Rév-kapolnok)*: domnișoara Marc. Lăschia (Láczház): Gr. Roman, învățător. *Făurești (Kovács-Kapolnak)*: Aurel Greblea, preot, Alex Ciocaș, preot, Teodor Herman, învățător, Alex Latiș, notar pensionar. *Plopiș (Nyárfás)*: Alexe Latiș, preot. *Trestia (Kötetesmező)*: Ștefan Danciu, preot, G. Danciu. *Berința (Kovács-berencze)*: G. Gheție, preot, Andrei Gheție. *Cârpiniș*: Ștefan Sîrb, Ion Tetișan, protopop, Vasile Ciokás, cantor. *Curtuișu Mic*: G. Pașca, preot, Gavril Hereș, învățător, Cîrlig, primar. *Cărbunari (Kővárfüred)*: Ion Ciocaș și Alex. Ciocaș, preoți, Ion Șovrea, învățător. Ilie Sișeștean, cantor, *Văleni (Somkutpataka)*: Ștefan Gheție, preot. *Finteușu Mare (Nagyfentös)*: Ștefan Dragoș, preot, Valer Dragoș, Gavril Bogdan, preot, *Preluca Nouă (Ujharagos)*: Gigore Saon, învățător, *Țirgu Lăpuș (Magyar Lapos)*: Vasile Muste, protopop, doamna Rosica Pop, dr. Valer Muste, medic, Aug. Pop avocat, Antoniu Zsenteje, casier, dr. Titu Ciortea, candidat de avocat, G. Mancu, contabil, Dr. Ion Petruțiu, avocat, Dr. G. Buzura, avocat, Dr. Ion Oltean, avocat, Dr. Valer Roman, avocat, Vasile Latiș, învățător, Iosif Fetke, jurist, Ion Pop, jurist, Dr. Corian C. avocat, Iosif Farkas, jurist, Vasile Măscan, meșter fierar (kovácsmeșter), Ion Măscan, epitrop, Aurel Fărcaș, învățător pensionar, Alex Cozma, Ion Man, poenaș, Ion Moșuț, econom, Constantin Chifor, cantor, Andrei Ludu protopop. *Măgoaja (Hollomező)*: Victor Cupșa, preot, G. Prigoana, învățător.

147

1914 iunie 20, Baia Mare. Cererea dr. Vasile Lucaciu și dr. Gavril Oșianu, adresată consiliului orașenesc pentru concesionarea sălii teatrului în vederea organizării unui concert urmat de bal, prilejuit de adunarea generală anuală a despărțămintului „Astra“.

Tokintetes Városi Tanács !

Az „ASTRA“ román közművelődési egyesület nagybányai fiokja folyó év augusztus hó 2 napján délután 4 órakor tartja Nagybánán évi rendes közgyűlését, mely alkalommal egy — esetleg hangversenyyel egybekötött — táncmulatságot is ohajtunk rendezni.

Ezért aloirottak azon kérelemmel járulunk a tekintetes Városi Tanácshoz, hogy a táncmulatság és az esetleges hangverseny céljaira a Nagybanja város tulajdonát képező Lendvay színház termet folyó év augusztus hó 2 napjának esti 8 órától kezdődőleg ugyanazon hó 3 napjára virradó éjszakára engedélyezni és erről bennünket értesíteni méltoztassék.

A közgyűlés és az esetlege hangverseny tárgysorozatát annak idején a városi Rendörkapitány úrnak fogjuk bemutatni.

dr. Lukács László
igazgató
dr. Ossan Gábor
titkár

Arh. St. Baia Mare, fond Primăria oraşului Baia Mare, Acte adi-
tive, nr. 3482/1914 anexat la act nr. 3911/1914, orig., l. maghiară.

TRADUCERE :

Stimat consiliu orăşenesc !

Despărţămintul băimărean al Asociaţiunii pentru literatură ro-
mână şi cultura poporului român „ASTRA“ Baia Mare îşi ţine adunarea
generală anuală în Baia Mare în ziua de 2 august a.c. (1914 n.n.) după
masă la ora 4, cu care ocazie doreşte să organizeze o seară de concert
şi bal.

Pentru aceasta subsemnaţii venim în faţa consiliului orăşenesc cu
rugămintea ca pentru desfăşurarea concertului şi balului să ne acorde
sala teatrului „Lendvai“, din proprietatea oraşului, pentru seara zilei
de 2 august a.c. de la ora 8 şi pînă în zorii zilei de 3 august, despre
care vă rugăm să binevoiţi să ne înştiinţaţi în acest sens.

Programul adunării şi concertului din seara aceleiaşi zile îl vom
prezenta la timpul potrivit domnului căpitan de poliţie.
Baia Mare la 20 iunie 1914,

cu respect

dr. Vasile Lucaci
directorul despărţămintului
dr. Gavril Oşian ¹
secretar

¹ Gavril Oşianu (1885—1962), intelectual şi om politic transilvănean. Mem-
bru activ al Societăţii „Petru Maior“ a studenţilor români de la universitatea din
Budapesta, coleg şi prieten cu dr. Petru Groza. Membru al P.N.R. a luptat pentru
unirea Transilvaniei cu România. După unire a fost prefect şi deputat.

148

⟨1914 iulie⟩ Baia Mare. Adresa Despărţămintului „Astra“
din Baia Mare către consiliul orăşenesc cu care se înain-
tează programul adunării generale anuale şi se dau asi-
gurări pentru buna ei desfăşurare.

Advocat Dr. Ossan Gábor
Ügyvéd Nagybanja.

Tekintetes Városi Tanács !

A 3482/1914 szám határozat folytán A./ alatt tisztelettel bete-
jesztjük folyó évi augusztus 2-án délután 4 órakor a görög-kathólikus
iskola termében tartandó évi gyűlés programját.

Egyben tisztelettel bejelentjük, hogy hangversenyt nem rendezünk és így a Lendvay színház termet kizárólag az ugyan az nap esti 8 órakor kezdődő táncmulatság céljaira kérjük.

Az évi gyűlés és a táncmulatság rendezői lesznek az „Astra“ egyesület mindazon tagjai, kik Nagybányán laknak és pedig :

Brebán Sándor görög katolikus plébános

Dr. Drágos Theofil, ügyvéd

Dr. Nyisztor Aurél ügyvéd

Pokol Elek, bányatulajdonos

Drágos Ágoston, t. pénzt. pénztáros

Dr. Bohateil Coriolán, ügyvéd

Dr. Selegian János, orvos

Dr. Ossan Gábor, ügyvéd

Dr. Török Sándor és

Dr. Kerekes István ügyvédjelöltek, kik mindannyian felelőséget vállalnak azért, hogy sem a közgyűlésen, sem a táncmulatságon semmiféle nemzetiségi vagy politikai tüntetés nem lesz.

Tisztelettel :

Dr. Lukács László

Dr. Ossan Gábor

Az „Astra“ nagybányai fiokja által Nagybányán a görög katolikus elemi iskola termében 1914 év augusztus hó 2 napján délután 4 órakor rendezendő évi gyűlés

tárgysorozata :

1. A gyűlés megnyitása az elnök által.
2. Titkári jelentés a fiók működéséről.
3. A pénztárnok jelentése.
4. Három bizottság kiküldése a titkár és a pénztáros jelentésének meg vizsgálása továbbá új tagok gyűjtése céljából.
5. A legközelebbi gyűlés megtartási helyének és idejének megálapítása.
6. Két tagnak kijelölése és kiküldése, hogy a fiokot az „Astra“ évi közgyűlésén képviselje.
7. Esetleges indítványok.
8. A gyűlés berekesztése.

Arh. St. Baia Mare, fond Primăria oraşului Baia Mare, Acte ad-tive, act nr. 3911/1914, orig., l. maghiară.

TRADUCERE :

Avocat Dr. Oşian Gavril
Baia Mare

Stimat consiliu orăşenesc !

Ca urmare a hotărîrii dvs. nr. M. 3482/1914, alăturat sub A<nexă> avem onoarea a vă înainta programul adunării anuale ce se va ţine în

ziua de 2 august a.c. <1914> după masă la ora 4 în localul școlii <confesionale> greco-catolice.

Totodată avem onoarea a vă face cunoscut că nu organizăm concert și astfel solicităm sala teatrului „Lendvay” pentru seara aceleiași zile începînd de la ora 8 doar pentru bal.

Organizatorii adunării anuale și a balului vor fi toți acei membri ai Societății „Astra” care locuiesc în Baia Mare și anume :

Alexandru Breban, paroh greco-catolic

Dr. Teofil Dragoș, avocat

Dr. Aurel Nistor, avocat

Alexiu Pocol, proprietar de mine

Augustin Dragoș, casier al Băncii de păstrare

Dr. Coriolan Bohățiel, avocat

Dr. Ioan Sălăgian, medic

Dr. Gavril Oșian, avocat

Dr. Alexandru Török, și

Dr. Ștefan Chereches, avocați stagiați, care cu toții își asumă răspunderea că atît în timpul adunării, cît și în timpul balului nu vor avea loc nici un fel de manifestări naționale sau politice.

Cu respect

Dr. Vasile Lucaciu

Dr. Gavril Oșian

Programul

Adunării generale a Despărțămîntului Baia Mare al „Astrei” organizată pe ziua de 2 august, ora 4 după amiază în sala Școlii elementare greco-catolice.

1. Deschiderea adunării de către președinte
2. Raportul secretarului asupra activității despărțămîntului.
3. Raportul casierului.
4. Desemnarea a trei comisii pentru verificarea rapoartelor secretarului, casierului și pentru înscrierea de noi membri.
5. Stabilirea locului și datei ținerii următoarei adunări.
6. Desemnarea a doi membri care să reprezinte despărțămîntul la adunarea generală a „Astrei”.
7. Eventuale propuneri
8. Închiderea adunării.

149

1914 iulie 27, Baia Mare. Hotărîrea consiliului orășenesc Baia Mare de a nu mai aproba sala teatrului pentru balul Astrei.

3911/1914 szám

Dr. Lukács László és dr. Ossán Gábor az „Astra” képviselőtében bejelentik, hogy folyó év augusztus hó 2-án Nagybányán a görög-keleti

iskola termében az „Astra“ közgyűlést óhajt tartani s ugyan azon nap estéjére a Lendvay színház teremnek táncmulatság rendezésére áten-gedését kérik.

Végzés

A városi tanács a beállott szerfözlött komoj időket sem népes köz-gyűlések sem táncmulatság rendezésére alkalmasoknak nem tartja s épen ez okból sem a közgyűlés bejelentését tudomásul nem veszi, sem pedig a tancmulatság rendezésére a színház — termet átt nem engedi.

Miről az Astra képviseletében dr. Lukács László igazgató és dr. Ossán Gábor titkár jelen véghatározattot értesitetnek.

Nagybánya 1914 iulius 27.

Városi tanács

főjegyző

Torday

Arh. St. Baia Mare, fond Primăria oraşului Baia Mare, acte
ad-tive, act nr. 3911/1914, orig., l. maghiară.

TRADUCERE:

Nr. 3911/1914.

Dr. Vasile Lucaciu şi dr. Gavril Oşian în numele Asociaţiei „Astra“ anunţă că doresc ca în sala Şcolii confesionale greco-catolice din Baia Mare să țină adunarea generală anuală a „Astrei“ în ziua de 2 august a.c. şi tot pentru seara aceleiaşi zile solicită concesionarea sălii Teatrului „Lendvay“ pentru organizarea unui bal.

Hotărîre

Consiliul oraşului ținînd seama că timpurile de azi sînt deosebit de serioase şi că nu sînt potrivite pentru organizarea de adunări popu-lare cu participare numeroasă şi nici pentru organizarea de baluri şi tocmai din această cauză nu ia la cunoştinţă adunarea amintită şi nici nu acordă sala teatrului pentru organizarea balului.

Despre care hotărîre în numele reprezentanţilor „Astrei“ se în-ştiinţează Dr. Vasile Lucaciu, director şi Dr. Gavril Oşian, secretar Baia Mare, la 27 iulie 1914

Consiliul orasului

notar şef

Torday

1914 iulie 28, Baia Mare. Raportul primarului oraşului Baia Mare către prefect privind starea de spirit din oraş arătând că mai mult de o sută de vilegiaturişti au părăsit Baia Mare de teama unei mişcări naţionale româneşti în regiunea apropiată, cerind măsuri de întărire a jandarmeriei locale.

Nr. 18/1914 elnöki

Főispán úr !

67/1914 elnöki számu rendeletre jelentem hogy exponált nemzeti-ség vidéken fekvő városunkban a közönség körében minden féle alap-talan rém hírek keringenek oláh nemzetiségi mozgalmokról oly mérték-ben hogy több mint száz nyaraló hagyta már el ez okból a várost.

Fő oka volt ezen álhírek keletkezésének és hogy még a mult héten a városi szolgálatot teljesítő csendőrségből néhány embert elvezényeltek Szolnok Doboka megyébe, a miből a közönség közt az a hír támadt, hogy ott az oláhok lázonganak.

Kérem sürgősen intézkedni hogy a csendőrség létszáma Nagybányán megerősitenék mert csakis intézkedések alkalmasak arra, hogy a közön-ség nyugtalansága telyesen alaptalan álhirekkel szemben megsűnjön.

Nagybánya, 1914 iulius 28-án

Makray

Arh. St. Baia Mare, fond Primăria oraşului Baia Mare, Acte prezidenţiale, act nr. 18/1914, orig., l. maghiară.

TRADUCERE :

Nn. 18/1914 prezidenţial

Domnule prefect !

Lar ordinul dv. prezidenţial nr. 67/1914, raportează că în rindurile comunităţii oraşului, situat într-o regiune cu naţionalităţi, circulă tot felul de ştiri de spaimă, neîntemeiate, despre mişcarea naţională a românilor în aşa măsură că mai mult de o sută de inşi care au venit să-şi petreacă vara aci au părăsit deja din această cauză oraşul.

Cauza principală a acestor zvonuri constă în faptul că încă săptămîna trecută cîţiva oameni care-şi satisfac serviciul la jandarmeria oraşului au fost detaşaţi în judeţul Solnoc-Dobica, fapt pentru care, în rîndul populaţiei, s-a stîrnit ştirea că acolo românii se răzvrătesc.

Vă rog să luaţi măsuri de urgenţă ca numărul personalului jandarmeriei din Baia Mare să fie mărit, deoarece totuşi măsurile sînt

oportune pentru ca îngrijorarea populației în fața zvonurilor, pe deplin neintemeiate, să înceteze.

Baia Mare la 28 iulie 1914.

Makray
primar

151

1914 iulie 30, Carei. Răspunsul prefectului la raportul primarului orașului Baia Mare privind necesitatea măririi numărului personalului jandarmeriei pentru a face față eventualelor mișcări naționale românești, precizînd că a făcut intervenții în acest scop la Ministerul de Interne.

Szatmárvármegye és satmárnémeti szabad királyi város főispánja
67 elnöki, 1914

Polgármester Ur !
Nagybánya.

18 elnöki számú jelentésére értesitem, hogy a nagybányai járás és a város csendőrlétszámának megerősítése iránt a vármegyei alispán utján illetve a magyar királyi Belügy Miniszter Urhoz tett felterjesztésemmel intézkedtem.

Nagykároly 1914 július 30.

Csaba
főispán

Arh. St. Baia Mare, fond Primăria orașului Baia Mare, Acte prezidențiale, act. nr. 18/1914, orig., l. maghiară.

TRADUCERE:

Prefectul județului și orașului liber regal Satu Mare nr. 67/1914 prezidențial

Domnule primar !
Baia Mare

La raportul dv. nr. 18 prezidențial vă fac cunoscut că în vederea întăririi și măririi numărului personalului jandarmeriei plășii și orașului Baia Mare, prin intermediul suprefectului am făcut propuneri domnului Ministru de Interne al Ungariei regale.

Careii Mari, la 30 iulie 1914.

prefect
Csaba

1914 august 4, Baia Mare. Raportul primarului către prefect privind starea de spirit din orașul Baia Mare, cerind întărirea jandarmeriei locale și trimiterea de forțe armate.

Nr. 18/1914 elnöki

Főispán úr !

Ad 67/1914 elnöki szám rendelkezése iulius 28-áról kelt jelentésem kiegészítésül van szerencsém jelenteni, hogy habár semmi konkrét alap erre az idő szerint nincs, a lakosság mégis általában felette nyugtalan állandó félelem van a nemzetiségek állítólagos mozgódásai miatt híreket colportálnak, — melyeknek forrását megtalálni nem lehet, — hogy itt — ott lázítások folynak-s hogy oly nyilatkozatokat tennek egyes oláhok miszerint most ők lesznek itt az úrak. Jellem mindezek jelenleg telyesen alap nélküli elenőrizhetetlen s megakadályozhatatlan rém hírek, mégis a Nagybányai társodalom számottevő egyénei közt akadnak olyanok a kik polgár őrség felállítását óhajtanak.

Véleményem szerint ezen orvoság rosszabb volna a bajnál, mert a mig egy-két komoly baj esetén elégtelen lenne, más részt jelen viszonyok közt helytelen lenne oly látszatot felkelteni mintha szükség volna a nemzetiségek ellen fegyverkezni.

Mint azonáltal feltétlen szükségesnek tartom a felette fel izgotott lakóságot megnyugtanni az irányban hogy megvédéséről minden körülmények közt gondoskodás történik, s ezért kérem főispán urat, hogy vagy a csendőrség nagyobb méretű megerősítéséről, vagy valamely fegyveres erő beszállásáról sürgősen gondoskodni sziveskedjék.

Nagybányán 1914 august 4.

Makray

Arh. St. Baia Mare, fond Primăria orașului Baia Mare, Acte prezidențiale, act nr. 18/1914, orig., l. maghiară.

TRADUCERE :

Nr. 18/1914 prezidențial

Domnule prefect !

La raportul meu din 28 iulie ca răspuns la ordinul 67/1914 prezidențial am onoare, pentru întregire, a raporta că deși pînă în prezent nu are o bază concretă, populația în general este din cale afară de neliniștită, avînd o permanentă teamă de pretinsa activizare a mișcării naționalităților, din cauza știrilor neadevărate ce se răspindesc din om în om, — a căror sursă nu poate fi identificată — că ici — colo au fost răzvrătiri — și că unii români declară că de acum ei vor fi aici stăpîni. Menționez că toate aceste știri de groază sînt neintemeiate în

prezent, necontrolabile și fără posibilitate de prevenire ; cu toate acestea în sinul comunității Băii Mari se află un apreciabil număr de persoane care doresc înființarea de gărzi civile.

După părerea mea această soluție ar fi mai dăunătoare, deoarece chiar și în câteva cazuri de necazuri mai serioase acestea ar fi insuficiente, iar pe de altă parte, în împrejurările actuale, ar fi greșit să facem să se creadă că este necesar să ne înarmăm împotriva naționalităților.

Cu toate acestea socotesc neapărat necesar ca, pentru liniștirea populației peste măsură de incitată și că în direcția apărării ei se iau măsuri pentru orice eventualitate, vă rog domnule prefect să binevoiți a vă gândi de urgență, fie la întărirea jandarmeriei, fie la trimiterea de forțe armate.

Baia Mare, la 4 august 1914.

Makrai
primar

153

1914 noiembrie 17, Buzău. Scrisoarea dr. Vasile Lucaciu către capelanul său Andrei Pop din Sișești prin care se interesează de școala românească din sat, sugerindu-i să se îngrijească de ea.

Mult iubite D-le frate

Am voit să plec acasă însă nu m-a lăsat medicul care mă curează de boala grea ce m-a prins.

Aici stau sub îngrijirea unui medic de specialitate și sub scutul plin de iubire a Veturiei și a scumpului meu <ginere n.n.> Ioan.

Îndată ce mă fac bine merg acasă. Am scris și la Ordinariat pentru prelungirea concediului până la reînsănătoșire.

Te rog foarte să ai bunătatea de a-mi scrie pe o carte de corespondență ce mai faceți și cum vă aflați.

Mă tem, nu cumva să se fi întâmplat ceva cu școala, în absența mea, care a venit ca o forță majoră, fără a o prevedea. Dar așa se-ntimplă toate în aceste vremuri anormale

Vă îmbrățișez pre toți cu dragoste și vă spun cu dor un „la revedere cu bine“ !

Dr. V. Lucaciu

Adresa : la dr. Ioan Munteanu, medic în Buzău, România.
Buzău, 17.XI.1914.

Arh. St. Baia Mare, Colecția de documente (Iuliu Pop), inventar nr. 450, act 4/1914.

1916 septembrie 6, Carei. Ordinul circular al comitelui comitatului Satu Mare adresat primpretorilor și primarilor prin care se dispune supravegherea atentă a cercurilor culturale românești și a publicațiilor acestora.

Szatmárvármegye és Szatmárnémeti szabad király város főispánja.
142/1916 elnöki szám

Súrgos ! Bizalmas !

Valamennyi

Főszolgabíró és Polgármester úrnak

Románia meglepetésszerűleg hadat üzent és régóta a határon leskelődő csapatai nyomban be is törtek hazánk földjére.

A hazai románok a háboru alatt egész magatartásukkal sőt elismerésre méltó fegyvertényekkel is bizonyosságát szolgáltatták hazafias hűségüknek. Indokolt tehát az a meggyőződés, hogy egykori szövetségünknek pusztán hódításvágytól vezetett orvtámadását a hazai románság minden rétege épugy, mint magyar nemzettest egyéb tagja felháborodással fogadja és elítéli.

Méltán feltételezhető, hogy a hazai románság hagyományos hűséggel, az ország többi polgárával vállvet fog küzdeni, hogy ezt a páratlanul hitszegő támadást visszaverhessük és megérdemelt módon megtorolhassuk.

Mindamellett a köteles óvatosság arra int, hogy e teljes öszhang megzavarására irányuló esetleges törekvések lehetőségét is elhárítani igyekezzünk.

Reá kell ugyanis mutatnom arra a tényre, hogy a hazai románok köréből többen, akik megbízhatlanságukról már régebben ismeretesek voltak átszöktek Romániába és ott ellenünk heves agitációt fejtettek ki.

A valószínűség amellet szól, hogy ezek az elenséges érdekek szolgálatába szegődött elemek most alkalmat fognak keresni arra, hogy az országba visszajöjjenek és igyekezzenek a magyar állam román nemzetiségű polgárait hazafias meggyőződésükben megingatni.

Szükségesnek tartom tehát, hogy az ilyen esetleges aknamunka káros következményeitől megóvassanak ezek a hazai románok, akik csekélyebb értelmi képességeiknél, vagy gyengébb egyéniségüknek fogva a megtévesztésnek eshetnének sajnálatra méltó áldozatául.

Ennélfogva felhivom gondoskodjék arról, hogy a nemzetiségű mozgalmak legéberebb figyelemmel kísértessenek, minden esetleges gyanus személyel, elenséggel, vagy mozgalommal szemben a legerélyesebb eljárást elfojtassék és még arra is különösen kérem figyelmét, hogy elhallgatassanak az olyan nagyhangú szájhősök, kiknek a nép körében tett esetleges kijelentései a viszatérő hazáruók céljait szolgálhatnak.

A hatóságoknak általában arra kell törekedniök, hogy a románságot minden esetleges öszhangbontó törekvéssel szemben joakaratu fel-

világosítással védjék. Viszont azonban meg kell győzni a hatóságoknak a román anyanyelvű állampolgárinkat arról, hogy az állam ereje alkalmas minden hazaellenes szándék elfojtására, és minden ellenséges érdeket szolgáló cselekmény megtorlására. Ezért ott ahol az állam, vagy a hadviselés érdekeit veszélyeztető magtartással vagy mozgalommal találkozónak, példaadó eréllyel kell eljárniok, illetőleg — ha ez hatáskörükön kívül esnék — haladéktalanul megfelelő megelőző, vagy megtorló intézkedéseket kell illetékes helyről kérniok.

Fokozott éberséggel kell öködni a román nemzetiségű mozgalmak, főként a román egyesületek működése felett, Gondos figyelemmel kell kísérni a hazai román lapokat. Az egyesületek működése vagy a román nyelvű sajtó organumai ellen netán felmerülő kifogások esetében teljes nyomtatékkal kell az állam érdekében szükséges intézkedéseket megtenniök.

Felkérem, hogy az irányban kiadott intézkedéseinek végrehajtását a maga részéről is különös gonddal ellenőrizni és a fontossabb jelenségekről vagy eseményekről hozzám azonnal telephonom vagy táviratilag jelentést tenni sziveskedjék.

Nagykároly 1916 szeptember hó 6.

főispán
ss. indescifrabil

Rendőr kapitány úr !

Láttamozás és allkalmaskodás véget közlöm.

Nagybánya 1916 szept. 10.

Láttam

Makray
ss. indescifrabil.

Arh. St. Baia Mare, fond Primăria oraşului Baia Mare, Acte prezidenţiale, act nr. 56/1916, orig., l. maghiară.

TRADUCERE :

Prefectul comitatului şi oraşului liber regal Satu Mare
Nr. 142/1916 prezidenţial

Urgent ! Confidenţial !

Tuturor domnilor primpretori şi primari de oraşe.

România în mod neprevăzut a declarat război şi trupele ei, ce de mult pînneau la hotar, ne-au şi încălcat imediat pămîntul patriei.

Românii din patria noastră <Ungaria n.n.> în timpul războiului au dat dovezi, prin conduita lor şi prin recunoscute şi remarcabile fapte de arme, de deplină credinţă de patrioţi. Este justificată deci acea convingere că la părăsirea alianţei de odinioară a stat numai setea de cucerire printr-un act pe la spate, fapt care este primit şi condamnat cu indignare de românii din toate păturile sociale ale ţării, în acelaşi fel ca de toţi membrii de naţionalitate maghiară.

Pe bună dreptate se presupune că românii din țară cu devotamentul tradițional, alături de ceilalți cetățeni ai țării, vor lupta umăr la umăr pentru respingerea acestui atac fără precedent de sperjur și să-l reprimăm după cum merită.

Pe lângă aceasta, prudența obligatorie ne avertizează că în cazul în care eventual vor încerca să conturbe această înțelegere deplină, ne vom strădui să înlăturăm și această posibilitate. Trebuie să arăt anume și acea realitate că din cercul românilor din țară mai mulți înși, care deja mai demult au fost cunoscuți ca oameni în care nu se putea avea încredere, s-au refugiat în România, unde au desfășurat o vehementă agitație împotriva noastră¹.

Pe deasupra, probabilitatea indică faptul că aceste elemente ce s-au angajat în slujba intereselor dușmanului acum vor căuta ocazie să se reîntoarcă în țară și se vor strădui pentru a face să șovăie convingerea patriotică a cetățenilor români față de statul maghiar.

Țin necesar deci ca să ne apărăm de consecințele vătămătoare a unor astfel de activități de subminare a acelor români din țară care au mai puține capacități intelectuale, sau care datorită caracterului lor mai slab, ar cădea victime de compătimire ale seducerii.

În legătură cu aceasta vă solicit să aveți grijă ca să urmăriți cu cea mai mare vigilență și băgare de seamă mișcarea națională, și împotriva oricărei persoane eventual suspecte, a oricărui fenomen sau mișcare, să recurgeți la cele mai energice măsuri, să stărpiți în fașă orice tendință de extindere și să fiți atenți încă să impuneți tăcere unor astfel de fanfaroni, cu gura mare, a căror eventuale declarații făcute în rindul populației, ar putea servi scopurilor trădătorilor reînforși în țară.

Îndeosebi autoritățile trebuie să se străduiască să apere pe români, prin lămuriri binevoitoare, de orice eventuale tendințe de desfacere a bunei înțelegeri și să izbutească să convingă cetățenii de limbă română că forțele statului sînt capabile să învingă orice intenții potrivnice țării și să oprime orice acțiuni ce ar servi intereselor dușmanului. De aceea, dacă acolo ați întîlnit luări de poziții sau mișcări ce ar periclita interesele statului sau războiului, să luați măsuri exemplare, respectiv — dacă v-ar depăși competența — să cereți fără întîrziere autorităților competente luarea de măsuri preventive sau represalii.

Cu vigilență marită trebuie urmărite mișcările națiunii române și îndeosebi activitatea asociațiilor române. Cu multă atenție trebuie urmărite zările românești din țară.

În cazul ivirii unor eventuale obiecții față de activitatea mișcării sau a organelor de presă în limba română, să luați măsurile necesare cu toată energia în apărarea intereselor statului.

Vă solicit ca în executarea dispozițiilor date în această direcție — și din partea Dvoastră să aveți grijă deosebită de supraveghere —

¹ Printre cei vizați se găsesc o parte din membrii comitetului Partidului Național Român, în frunte cu dr. Vasile Lucaci și Octavian Goga.

și despre ivirea celor mai importante fenomene sau evenimente să-mi raportați imediat telefonic sau telegrafic.
Careii Mari, la 6 septembrie 1916.

Csaba
prefect

⟨Rezoluții :⟩

Domnului căpitan de poliție.

Vi-l transpun pentru luare la cunoștință și confirmare.

Baia Mare la 20 septembrie 1916

Makray

primar

ss. indescifrabil
nr. 56/1916 prezidențial

155

1918 octombrie 12, Oradea. Declarația de autodeterminare a Comitetului executiv al Partidului Național Român prezentată în parlamentul de la Budapesta, în 18 octombrie 1918 de Alxandru Vaida.

1918, octombrie 12, Oradea.

Declarația de autodeterminare a Comitetului executiv al Partidului Național Român.

Comitetul executiv al Partidului Național Român din Ardeal și Ungaria, ca organ politic al națiunii române din Ardeal și Ungaria, constată că urmările războiului îndreptățesc pretențiile de veacuri ale națiunii române la deplina libertate națională. Pe temeiul dreptului firesc, că fiecare națiune poate dispune, hotărî singură și liberă de soarta ei, — un drept care este acum recunoscut și de către guvernul ungar prin propunerea de armistițiu a monarhiei, — națiunea română din Ungaria și Ardeal dorește acum să facă uz de acest drept și reclamă în consecință și pentru ea dreptul, ca liberă de orice înrîurire străină să hotărască singură plasarea ei printre națiunile libere, precum și stabilirea legăturii de coordonare a ei cu celelalte națiuni libere. Organul național al națiunii române din Ungaria și Ardeal nu recunoaște îndreptățirea acestui parlament, a acestui guvern * să se considere ca reprezentante ale națiunii române, ca să poată reprezenta la congresul general de pace interesele națiunii române din Ungaria și Ardeal —

* Guvernul și parlamentul maghiar.

căci apărarea intereselor ei, națiunea română o poate încredința numai unor factori designați de propria lor adunare națională.

Afară de organele delegate de adunarea națională sau alese din mijlocul său, așadar afară de comitetul executiv al Partidului Național Român nimenia nu poate fi îndreptățit să trateze și să hotărască în treburile care se referă la situația politică a națiunii române. Toate deciziunile și acordurile, care s-ar lua și s-ar face fără aprobarea acestor organe, le declarăm ca nule și fără valoare, care nu leagă întru nimic națiunea română. Națiunea română care trăiește în monarhia austro-ungară așteaptă și cere — după multe suferințe de veacuri — afirmarea și valorizarea drepturilor ei nestrămutate și inalienabile, la deplină viață națională.

„Românul“, VII, nr. 1 din 26 octombrie/8 noiembrie 1918. Publicat după Ștefan Pascu, *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia*, Cluj, 1968, p. 403.

156

1918 noiembrie 3, Dej. Circulara Consiliului Național Român al comitatului Solnoc-Dobica prin care se dispune înființarea consiliilor naționale comunale.

Către toți Românii din comuna...

Fraților !

Vă aducem la cunoștință, că pe baza dreptului de liberă dispunere peste soarta sa s-a constituit și din sinul poporului român Consiliul Național Central, iar la recercarea acestuia s-a constituit Consiliul național românesc și pentru comitatul Solnoc-Dobăca *.

Subsemnatul Birou al acestui Consiliu, din însărcinarea Consiliului național românesc central vă reează să îndepliniți fără întârziere și cu toată conștientiositatea următoarele :

1. Să instituiți un Consiliu național românesc comunal din atâta membri, câți aflați de potrivit după împrejurările din comuna D-voastre, Consiliul să-și aleagă apoi Biroul, dintr-un președinte, unul sau doi vicepreședinți și unul sau doi secretari. Despre constituirea Consiliului și alegerea Biroului să binevoiți a ne aviza momentan

2. Consiliul comunal, în frunte cu Biroul său, va avea să îndeplinească toate îndrumările primite dela Consiliul național românesc comitatens și de la Consiliul Național Românesc Central, și să rezolve toate agendele ce vor cădea în sfera sa de acțiune.

3. În primul rînd vi se impune datorința mare și urgentă, ca să grijiți de susținerea ordinii obștești în comuna D-voastră și de sigu-

* Asemenea circulare s-au emis în toate comitatele din Transilvania.

ranța personală și a averii tuturor locuitorilor fără deosebire de neam și confesiune.

Astfel numai ne vom putea afirma ca popor matur și element de ordine înaintea marelui Areopag al lumii, vrednici deci de dreptul de liberă dispunere peste soarta noastră.

4. Vă conjurăm deci, să împedicați cu toată forța orice încercare de tulburări, jafuri, devastări, pustiiri, silnicii etc. Nime să nu se facă judecător în cauza sa, ci orice neîndreptățire l-a ajuns în trecut, ori va întâmpina, în viitor, să se adreseze, pentru repararea dreptului violat, prin Biroul Consiliului D-voastre la noi.

5. În scopul de a preveni orice tulburare, orice crimă : să înființați fără zăbavă o Gardă națională română din membrii de încredere și cât se poate de număroși. Garda națională să pășească momentan în acțiune, de câte ori ordinea obștească, siguranța personală, ori averea oricărui particular, precum și averea oricărei corporațiuni e amenințată.

Poporul român și în cele mai vitrege timpuri și-a păstrat cumpătul și virtuțile creștinești, cu atât mai mult trebuie să țină la aceste însușiri distinse acum, când au răsărit zorile libertății și independenței naționale și pentru el.

Primiți salutul nostru frățesc !

Deș. 3 Noiembrie st. n. 1918.

Consiliul național român al comitatului Solnoc-Dobâca :

Dr. Liviu Macșa, avocat,
prezident

Teodor Hermann, protoprezbiter gr. or.

Ilariu Boroș, protopop gr. cat.

viceprezidenți

Dr. Iosif Boca, avocat

Ioan Moldovan, secr. de bancă,
secretari.

Arh. St. Baia Mare, fond Oficiul parohial gr. cat. Lăpușel, 1918,
Publ. de T. Hăgan și colectiv, *op. cit.*, p. 169—170.

157

1918 noiembrie 6, Baia Mare. Circulară prin care au fost convocați pentru ziua de 12 noiembrie 1918 la Baia Mare membrii secției comitatului Satu Mare a Partidului Național Român în vederea constituirii Consiliului național român și Consiliul militar român pentru județul Satu Mare, afiliat Consiliului Național Român Central.

Comitetul comitatens sătmărean a<1> Partidului Național Român.

În urma însărcinării Comitetului Central a Partidului Național Român și Consiliului Național Român, cu datul de 3 Noiembrie 1918,

am onoare a Vă invita la consfătuirea Partidului Național Român — secția comitatului Sătmăr — ce va avea loc : în Baia Mare la 12 Novembrie a.c. la 12 oare din zi în cancelaria mea advocațială ¹.

Această consfătuire

1. va avea de a constitui Consiliul Național Comitatens Român și Consiliul Militar Român, afiliate Consiliului Național Român Central,

2. va avea să înființeze în toate comunele comitatului secții comunale ale Comitetului Național Român Comitatens.

3. va avea a lua măsuri pentru asigurarea ordinei publice, a averii publice și particulare formînd garda asiguranței,

„De dreptul liberei dispoziții asupra sortii lor a neamurilor mari și mici vrea și pretinde națiunea română să se poată folosi.

Viitorul întregului neam român nu poate fi obiect de samsarlicuri !

Nu se poate permite ca independența hotărîrilor națiunei române să fie profanată prin uneltiri viclene și considerații oportuniste. Libertatea neamului nostru trebuie să se nască nepătată și strălucitoare.

Toate dușmăniile de natură personală și locală trebuie sistate. Numai celor, care au comis crima fătășei calomnii și trădări în contra neamului lor, nu li se poate acorda iertare. În toate celelalte cazuri să fim ca frații iertători unii față de alții.

Dreptul de a califica vina și a-i pedepsi pe cei vinovați cade însă exclusiv în competența congresului național român și nu și-l poate aroga astăzi nici comitetul partidului național central sau comitatens român, nici Consiliul Român Național Central și cu atît mai puțin omul particular“ (din circularul C.N.R.C.).

Trăim zile istorice ! Fiecare să steie la culmea chemării și datorinței pentru libertatea neamului nostru !

Baia Mare, la 6 Novembrie 1918

Presidiul comitetului comitatens :

Dr. Teofil Dragoș,
viceprezident

〈Notă :〉 D-nii membri pe linia de tren Sătmăr pot sosi aici la 11 și 〈se〉 pot reîntoarce la 3 oare din zi spre casă.

Arh. St. Baia Mare, fond Consiliul național român cercual Baia Mare, act nr. 1.

¹ Consiliul național român al județului Satu Mare s-a constituit în Baia Mare.

1918 noiembrie 10, Apa. Procesul verbal de constituire a Consiliului național român comunal.

Locuitorii români ai comunei Apa, din comitatul Sătmarului, recunoscându-se dreptul de autonomie al popoarelor din Austro-Ungaria, pentru conducerea agendelor comunale și agendelor, care sunt în legătură cu viața noastră românească liberă au hotărît că-și vor constitui sfatul național român local, supus fiind Sfatului Național Român Central (C.N.R.C.). Spre acest scop s-a ținut o consfătuire în locuința preotului local Alexandru Pop în ziua de 10. Nov. 1918 despre care s-a luat următorul proces verbal :

Proces-verbal

luat în consfătuirea ținută în ziua de 10. Nov. 1918. în locuința preotului local Alexandru Pop. Au participat la consfătuire : Alexandru Pop preot, Vasile Pop profesor, Ioan Cherecheș econom, George Pașcu ec(onom), Ioan Marișca ec(onom), Vasile Roje, Ioan Pomian, Vasile Vârtolomeu, ec., Ioan Bonta tinărul, ec(onom).

1. Vasile Pop espuse evenimentele zilelor de azi, răsărîrea zorilor libertății și pentru neamul românesc, cetește „Apelul” apărut în revista „Unirea” de a se constitui în sfaturi naționale românești locale și roagă pe cei prezenți, ca pentru întemeierea viitorului neamului nostru să conlucre cu conducătorii românilor din Ardeal și Ungaria constituindu-se în sfat național românesc.

2. Vasile Popp roagă pe cei prezenți ca să candideze de membri ai Sfatului Național Românesc din Apa bărbați care să reprezinte toate straturile și întru cît se poate toate etățile comunei noastre de la 20 de ani în sus. (Urmează nominalizați cei 76 candidați...)

3. Ioan Cherecheș propune ca de președinte să se aleagă Alexandru Pop preot, vicepreședinte Titus Berinde capelan, notariu George Pașcu econom. Aceasta se primește.

4. Se statorește mai departe, că acești aleși, respectiv candidați să aibă dreptul de alegere în ședințele Sfatului N(ațional) Român din Apa, pentru conducerea agendelor se va încredința un comitet executiv al acestui sfat.

5. Se statorește că candidările se vor supune aprobării poporului în proxima adunare poporală.

Apa la 10. Nov. 1918.
George Pașcu m.p.
notar

Alexandru Papp m.p.
preot

Arh. St. Baia Mare, fond Consiliul național român cercual Seini,
act. nr. 4, p. 1—3.

1918 noiembrie 11, Sighetu Marmăției. Apelul pentru constituirea Consiliului Național Român al comitatului Maramureș.

MOTO :

Deșteaptă-te române din somnul cel de moarte

Acum ori niciodată croiește-ți altă soarte

Frați români maramureșeni

Au căzut lanțurile robiei de veacuri,

A sosit ceasul marelui al eliberării !

O lume nouă își ia astăzi ființă din ruinele trecutului și soarele dreptății a răsărit biruitor pe cerul nostru.

Pătrunși și noi în toată ființa noastră de dreptul sfânt de a ne fericii singuri pe noi înșine, subsemnații, în ziua de 11 noiembrie 1918 ne-am constituit în un Sfat național român provizoriu al comitatului Maramureș, afiliat la Sfatul Național Român Central cu sediul la Arad.

Provocăm toate comunele românești din comitatul Maramureș să aleagă și trimită o delegație de cel puțin trei membri, la adunarea de constituire, ce se va ține în ziua de vineri 22 noiembrie a.c. la 11 ore a<nte> m<eridian> în Sighet în locul băncii Maramurășana' (Erzsébet-fater 25), cu următorul program :

1. Constituirea Sfatului național român definitiv al comitatului Maramurăș

2. Decis cu privire la organizarea secțiilor rurale a Sfatului național român a comitatului Maramureș și a gardei naționale române, pentru susținerea ordinii și ajutorarea reciprocă.

Inteligența română, mai ales preotii și învățătorii români maramurășeni să-și țină de datoria patriotică a răspunde chemării lor, în vremurile aceste de mare însemnătate pentru viitorul neamului și să se prezinte în fruntea delegațiilor la adunarea de mai sus.

Să ne arătăm vrednici de mărimea vremurilor ce trăim !

Sighet la 11 noiembrie 1918

Ioan Balea de Ieud, not<ar> com<unal> pens<ionar>

Simion Balea de Ieud, preot gr<eco> cat<olic>

Ioan Biliț Dăncuș, învățător

Florentin Biliț Dăncuș, învățător

Dr. Grigore Bota, notar la judecătoria, cerc<uală>

Vasile Țiple, preot gr<eco> cat<olic>

Augustin Doroș, preot gr<eco> cat<olic>
dr. Titu Doroș, avocat
Demetriu Chiș, casar, învățător pensionar,
Georgiu Nemet, învățător
Dimitrie Ponoran, jude de tribunal
dr. Iosif Pap, avocat
Iuliu Rednic, preot gr<eco> cat<olic>
Mihail Săbădiș, econom
Emil Stoica, contabil
Vasile Timiș Filipan, contabil
Membri provizorii ai Consiliului național român al comitatului
Maramureș

Arh. St. Buc., fond, C.N.R. Solnoc Dobica, dosar 2/1918, f. 6.
Publ. în formă de fotocopie de Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri și până astăzi*, Edit. Albatros, (București, f.a., p. 608—609) ; Ioan Popovici și colectiv, *1918 Bihorul în epopeea unirii, Documente*, (Comitetul de cultură și educație socialistă al județului Bihor, Arhivele Statului Bihor), Oradea, 1978 și Trofin Hăgan, Ioan S. Mureșan, Valeriu Achim și Vasile Căpîlnean, *Maramureșul și Unirea 1918*, Baia Mare, 1968, (în anexe).

160

1918 noiembrie 12, Baia Mare. Adresa prezidiului comitetului comitatens al Partidului Național Român trimisă avocatului Ioan Savanyu din Satu Mare prin care i se aduce la cunoștință alegerea ca președinte al C.N.R. comitatens.

Comitetul Comitatens sătmărean al Partidului Național Român.

D-sale domnului Ioan Savanyu, advocat Sătmăr.

În urma însărcinării Comitetului Central al Partidului Național Român și al Consiliului Național Român Central¹ s-a convocat adunarea românilor de pe teritoriul comitatului Sătmăr pe 12 a curente în Baia Mare pentru constituirea Consiliului național român comitatens.

Am onoare a Vă anunța că adunarea românilor constituind Consiliul național român comitatens cu unanimitatea voturilor V-a ales pre D-voastre de prezident al acestui conziliu.

Profit de această ocazie și Vă felicitiez în scaunul prezidial a Consiliului național român comitatens cu dorința ca activitatea D-voastră să fie folositoare pentru întreg neamul românesc.

¹ Central-șters.

Primiți, Vă rog, expresiunea deosebitei mele considerațiuni, ce Vi-o păstrez.

Presidiul Comitetului comitatens al Partidului Național Român, vicepreședinte.

Arh. St. Baia Mare, fond Consiliul național român cercual Baia Mare, act nr. 1/1918, concept. Publ. în facsimil în *Îndrumător Arhivele Statului, jud. Maramureș, București, 1974, p. 106.*

161

1918 noiembrie 16, Săsar. Procesul verbal al adunării generale a locuitorilor români din satul Săsar, cercul pretorial Baia Mare, în care s-au constituit Consiliul național român comunal și garda națională comunală.

Comuna Săsari

Cercul pretorial Baia Mare

Proces-verbal

luat în adunarea generală a locuitorilor români din comuna rurală Săsari ținută la 16 noiembrie st. n. 1918.

Convocatorul adunării dl. Nicolae Barbul prezidează această adunare și publică, că în urma concluzelor Consiliului Național Român Central (C.N.R.C.), în 12 a curentei s-a constituit Consiliul național român comitatens pe teritoriul comitatului Sătmar* și tot atunci s-au constituit comitetele cercuale cu însărcinarea să înființeze în toate comunele comitatului locuite de români secții comunale ale Consiliului național român comitatens (C.N.R. Com.), afiliat C.N.R.C.

Baza pe care stau toți locuitorii români din această comună sunt principiile determinate și fixate în „*Declarația*” C.N.R.C. adusă la cunoștința lumei în ședința camerei din Budapesta în 18 octombrie a.c., care s-a cetit și în acesată adunare.

Președintele expune adunării de azi că Consiliul Național Român nu este subordonat Consiliului Național Maghiar, ci organizație echivalentă românească.

Deci tratativele *nu se pot face fuzionind aceste două organizații*, ci discutind ca părți independente prin intermedierea membrilor ex-miși.

În timpul care va trece pînă la Congresul de pace trebuie să fim cu cea mai mare băgare de seamă să nu se ivească tulburări, brutalități, (jaf, omor) în contra cetățenilor neromâni, fiindcă prin susținerea strictei ordine punem temeliile viitorului fericit, în liniște, fără tulbu-

* La acea dată localitățile din fostele plăși Baia Mare, Somcuta Mare, Seini și Ardușat, care astăzi aparțin jud. Maramureș, făceau parte din fostul comitat apoi județ Satu Mare.

rări, cu demnitatea unui popor conștiu de sine ; prin păstrarea ordinii ne manifestăm că suntem vrednici pentru deplina libertate națională.

Adunarea generală, înțelegind bine cele expuse de dl. președinte, decide cu unanimitate constituirea *Consiliului național român* în această comună și alege în Consiliul național român

de președinte pe dl. George Sima
de vicepreședinte pe dl. Teodor Lucaciu
de notar pe dl. Vasile Moisa

iar de delegați în Consiliul național român pe următorii locuitori români din comună : George Săsăran, Mihaiu Sereș, Alexa Lucaciu, Andreiu Ciociu, Andreiu Butean, Mihaiu Dobră, Alexa Pop, Teodor Mădăras, Vasiliu Valenaș, Nicolae Iosip, Gavril Mureșan, Ioan Iosif, Nicolae Roman, Ilie Valenaș, Flore Chira, Gavril Dobra.

Adunarea generală pentru asigurarea ordinii în comună decide constituirea *Gardei naționale române*, care socotind 5% după numărul locuitorilor români constă în 40 gardiști, intrînd în garda națională română următorii locuitori din comună : Nicolae Lucaciu, Aurel Gherasin, Vasiliu Molnar, Andreiu Valenaș, George Samoilă, Vasiliu Dobra, George Ciociu, Gavril Butean, Vasiliu Iosip, Vasiliu Molnar, Flore Pop, Ioan Dobra, Mihaiu Ghișe, Andreiu Ciociu, Nicolae Mureșan, Dănilă Merluș, Alexa Butean, Ioan Pop, Gavril Săsăran, Ioan Trif, Vasiliu Ciociu, George Ciociu, George Roman, Georgiu Ghișe, Dumitru Pop, Flore Valenaș, Ioan Săsăran, Vasiliu Ciociu, George Roman, George Sima, Vasiliu Valenaș, Teodor Lucaciu, Nicolae Iosip, Ioan Iosip, George Mădăras, Alexa Ciociu, Avram Lucaciu, Vasiliu Iosip, Gavril Mureșan, Mihaiu Nemeș, Mădăras George.

Garda are comanda în limba română și poartă pe chipiu insigniu tricolor român.

Comanda gărzii naționale române se concrete românului : Dl. Dr. Gavril Lazăr.

După aceste constituiri, în frunte cu prezidentul adunării, Consiliul național român, Garda națională română și toți românii coadunați în această adunare au depus jurămintul de credință după textul următor :

„Eu jor credință și alipire către Sfatul Român și că totdeauna voi asculta și numai poruncile Consiliului Național Român — Dumnezeu așa să-mi ajute“.

Președintele adunării provoacă pe toți cei prezenți ca să se reîntoarcă în ordine și ferindu-se de orice tulburări la vetrele lor și încheie adunarea generală a românilor.

Dat ca mai sus

George Sima,
președinte

Vasiliu Moisa,
notar

<Pe verso :>

Declarația

Consiliului Național Român adusă la cunoștința lumii în ședința camerei deputaților în Budapesta la 18 octombrie st. n. 1918 prin dl. deputat dr. Alexandru Vaida Voievod.

„În fața situației create prin războiul lumii, comitetul executiv al Partidului Național Român din Ungaria și Transilvania constată că rezultatele acestui război justifică pretenziunile de veacuri ale acestei națiuni pentru libertatea sa deplină națională.

În virtutea dreptului firesc al fiecărei națiuni de a hotări liber asupra sorții sale, drept acceptat acum și de guvernul Ungariei prin cererea de armistițiu a monarhiei, națiunea română din Ungaria și Transilvania pretinde să i se ofere putința de a-și determina liber și absolut fără de niciun amestec străin, ea însăși, forma sa constituțională de stat și a coordonării sale în sinul națiunilor libere.

Organizația națională a națiunii române din Ungaria și Transilvania nu recunoaște parlamentului ori guvernului ungar dreptul de a se considera ca reprezentant al acelei națiuni și nu recunoaște niciunui emis al acelui guvern ori monarhiei dreptul de a reprezenta interesele sale naționale la congresul general de pace, ci aceste interese le va putea încredința numai factorilor instituiți de adunarea sa națională.

În afară de însăși adunarea națională ori organele esmise din sinul ei — pentru cum : comitetul executiv al Partidului Național — nimeni nu are dreptul să pertraceteze și să decidă în chestii care privesc situația politică a acestei națiuni și ori și ce chestiuni și învoieli ce s-ar face fără concursul acelora le declară de nule și fără nici o putere obligatorie pentru națiunea română.

După suferinți și lupte seculare, națiunea română din monarhie așteaptă înfăptuirea dreptului său inalienabil și imprescriptibil la viață independentă națională“.

Arh. St. Baia Mare, fond Consiliul național român cercual Baia Mare, dosar 3/1918, Formular tipărit la tipografia Morvay Gyula din Baia Mare.

162

1918 noiembrie 16, Apa. Raportul Sfatului național român din comuna Apa prin care se cere Consiliului național român comitatens Satu Mare să intervină pentru ca constituirea acestui organism să nu fie interpretată greșit.

Prestimat comitet central comitatens al Consiliului Național Român <Satu Mare>.

Subscrișii avem onoarea a Vă încunoștința despre următoarele :

Comuna locuită în majoritate de 75% români în vremile prefacerilor de azi a excelat prin buna liniște și ordine, totuși prin tot jurul s-a lătit vestea că în Apa sînt mari turburări și au venit soldați pentru menținerea ordinii.

Bunul nostru renume s-a stricat prin notarul Rhédey István, care a socotit de revoluție că unii români au vrut să înființeze Sfat național român.

Pentru încurajarea abdicării notarului și altor mici scandaluri ce ni se promiteau, dacă s-ar înființa sfat național român local, românii de aici au preferat ca interimar să intre într-un sfat comunal, a cărui datorință ar fi fost susținerea ordinii pînă ce vom căpăta îndrumări de la Comitetul Central. Cu toate acestea n-a încetat de a se lăți vestea că românii de aici vreau să se scoale asupra Ungurilor...¹

În urma acestora ne adresăm Onoratului comitet central comitatens ca să se facă pașii necesari ca să nu fim prezentați de revoltători, cînd pe baza dreptului de autonomie și noi ne constituim în sfat național român local, și să nu se califice de răscoală împotriva maghiarilor...¹ și să nu ni se năltrăteze poporul și comuna sub pretextul susținerii ordinii.

Vă rugăm totodată în numele sfatului național român local, ca soldații aceștia să fie depărtați din comuna noastră dacă la provocarea sfatului nu s-ar depărta de bunăvoie.

Dat Apa la 16. Nov. 1918.

Cu stimă

Alexandru Pop
președintele Sf. atului național
Vasile Pop
Onaca George

Arh. St. Baia Mare, fond Consiliul național român cercual Seini,
act. nr. 6, p. 1—3.

¹ Relatările omise nu sînt semnificative.

163

1918 noiembrie 17, Șișești. Proces-verbal al adunării populare din Șișești, cercul pretorial Baia Mare, în care s-au constituit Consiliul național român comunal și garda națională comunală.

Comuna rurală Șișești

Cercul pretorial Baia Mare

Proces-verbal

luat în adunarea generală a locuitorilor români din comuna rurală Șișești, ținută la 17 noiembrie st. n. 1918.

Convocătorul adunării dl. : Vilhelm Nistor prezidează această adunare și publică, ca în urma concluzelor Consiliului Național Român Central (C.N.R.C.), în 12 a curente s-a constituit Consiliul național român comitatens pe teritoriul comitatului Sătmar și tot atunci s-au constituit comitetele cercuale cu însărcinarea să înființeze în toate comunele comitatului locuite de români secții comunale ale Consiliului național român comitatens (C.N.R. Com) afiliat C.N.R.C.

Baza pe care stau toți locuitorii români din această comună sunt principiile determinate și fixate în „*Declarația*“ C.N.R.C. adusă la cunoștința lumii în ședința camerei din Budapesta în 18 oct. a.c., care s-a cetit și în această adunare.

Președintele expune adunării de azi că Consiliul Național Român nu este subordonat Consiliului Național Maghiar, ci organizație echivalentă românească.

Deci tratativele *nu se pot face fuzionind aceste două organizații*, ci discutind ca părți independente prin intermedierea membrilor exmiși.

În timpul care va trece pînă la congresul de pace trebuie să fim cu cea mai mare băgare de seamă să nu se ivească tulburări, brutalități, (jaf, omor) în contra cetățenilor neromâni, fiindcă prin susținerea strictei ordine punem temeliile viitorului fericit, în liniște, fără tulburări, cu demnitatea unui popor conștiu de sine; prin păstrarea ordinei ne manifestăm că suntem vrednici pentru deplina libertate națională.

Adunarea generală, înțelegînd bine cele expuse de dl. președinte decide cu unanimitate constituirea *Consiliului național român* în această comună și alege în Consiliul național român.

de președinte pe dl. Andrei Pop
de vicepreședinte pe dl. Abrihan George
de notar pe dl. Bud Nuț a lui Pavăl

iar de delegați în Consiliul național român pe următorii locuitorii români din comuna : Horgoș Demetriu, Bertalan Iacob, Horgoș George, Andreică Nuț, Pricop Găvrilă, Bonto Nuț, Abrihan Nuț a lui George lui Ilie, Abrihan Grigore a lui Moisi, Bonto Văsălică, Viman Mihai, Chira George, Abrihan George din jos.

Adunarea generală pentru asigurarea ordinei în comună decide constituirea *Gardei naționale române*, care socotind 5% după numărul locuitorilor români constă în (62) gardiști, intrînd în garda națională română următorii locuitori din comună : Vasile Ținege a Mării, Nicolae Horgoș, Abrihan Nuț a Nuțului, Gavrilă Ciocotișan a Mitrului, Gavrilă Irc, George Bonto a lui Vasile, Mihai Ținege a Nuțu Grigii, Macarie Breban, Vasile Ciocotișan a lui George, Manoilă Ciocotișan, Ștefan Ținege, Mihai Ținege a Nuțu Petri, Pavel Breban, Nicolae Ținege a Gerve, Nicolae Horgoș, Mitru Ținege a lui George, Nicolae Bertalan, George Horvat a lui Lazar, Gavrilă Abrihan a Nuțu Gafiei, Ioan Babici, Ioan Ținege a lui Vasile, Nicolae Ținege a lui George, Pricop George, Ion Ținege a lui Vasile, Vasile Bertalan, Nicolae Gaspar, Gavrilă Gaspar, Mihai Tentiș a Nuțului, Anton Tentiș a lui Vasile, George Pricop a lui Gavrilă, George Buticaș, George Ciocotișan, Mihai Bonto, George Bonto, Mihai Ciocotișan, Mihai Tentiș, George Tentiș, Nicolae Tăriță a Grigii,

George Tărița, George Cioară a Ghimănescului, Bud Demetriu, George Ținege a Petrii, Nicolae Buruianu, Ion Buruian, Pinte Pop, Gavril Filip Mitru Țimerman a Gavrilă, Mitru Țimerman a lui Pavel, Nicolae Breban a lui Gavrilă, Vasile Breban, Ilie Ținege, Mihail Ținege, Petru Ținege, Sandian Bud, George Bud, Pavăl Ciocotișan, George Prislopan, Ioan Bertalan a Florii, Gavril Bertalan a Florii, Vasile Breban, Ioan Breban.

Garda are comanda în limba română și poartă pe chipiu insigniu tricolor român.

Comanda gărzii naționale române se concretează românului dl. Ciocotișan Nicolae.

După aceste constituiri, în frunte cu președintele adunării, Consiliul național român, Garda națională română și toți românii în această adunare au depus jurământul de credință după textul următor :

„Eu jor credință și alipire către Sfatul Român și că totdeauna voi asculta și numai poruncile Consiliului Național Român-Dumnezeu așa să-mi ajute“.

Președintele adunării provoacă pe toți cei prezenți ca să se reîntoarcă în ordine și ferindu-se de orice tulburări la vetrele lor și închide adunarea generală a românilor.

Dat mai sus

Andrei Pop
președinte

⟨Pe verso :⟩
Declarația (...) ¹

Ion Bud
notar

Arh. St. Baia Mare, fond Consiliul național român cercual
Baia Mare, dosar 31/1918, Formular tipărit.

¹ Declarația C.N.R.C. din 18 oct. 1918, prezentată de Al. Vaida Voievod parlamentului de la Budapesta nu am mai reprodus-o nici aci nici în celelalte procese verbale de constituire a C.N.R.C. locale, fiind aceeași ca la documentul nr. 161.

164

1918 noiembrie 19, Satu Mare. Scrisoarea dr. Ilie Barbul din Satu Mare către avocatul Dragoș din Baia Mare prin care îl roagă să convoace Consiliul național român comitatens în Satu Mare.

Stimate d-le Dragoș

Azi am vorbit pe telefon cu Dvs. dar de zgomotul mare ce era în sală nu te puteam înțelege în toate. Am să-l caut pe d-l căpitan Savu încă azi seara, ca să-i spun rugarea domniei tale.

Voiam să te rog ca în timp cel mai scurt să convocați Consiliul comitatens în înțelegere cu dl. Breban, fiindcă sunt multe chestii de discutat și trebuie să începem o activitate mai energică pe toate terenele.

Cu părere de rău am observat că pînă acuma nu s-a făcut nimic din partea presidiului și deci vă rog să convocați adunarea sau consfătuirea comitetului în cel mai scurt timp la Sătmar și nu la Baia Mare (asta este dorința tuturor domnilor acelora care șed în cercurile administrative Sătmar, Arded, Oașul, Cinghir¹ și Carei), că în caz contrar vom fi siliți noi cari suntem aici să convocăm adunarea aceasta.

Vă trimit totodată lista comitetelor cercuale și notez că comitetul cercual a Sătmarului și a orașului Sătmar l-am chemat la consfătuire pe 20 nov. Tot pe atunci ați putea conchema la Sătmar și consiliul comitatens.

Cu stimă

dr. Ilie I. Barbul

Arh. St. Baia Mare, fond Consiliul național român cercual Baia Mare, act nr. 4/1918, orig.

¹ Localitate din Ungaria.

165

1918 noiembrie 20, Sighetu Marmăției. Raportul căpitanului de poliție din Sighet către vicecomite în care-și exprimă îngrijorarea pentru ordinea publică din ziua de 22 noiembrie 1918 cînd s-a convocat o adunare populară pentru constituirea Consiliului național român al comitatului Maramureș.

Máramarosziget Rendezett Tanácsa,

Korona Város Rendőrhatósága
10896 1918.

Alispán Úr !

Községeimtől beérkezett jelentések szerint a román nemzeti tanácsnak folyó hó 22-ére tervezett alakuló gyűlésén a vármegye községeinek lakossága is meg fog jelenni.

Tekintettel arra hogy a jelzett napon hetivásár is tartatik, a népgyűlés megtartása aggályosnak mutatkozik.

Minthogy elegendő karhatalom rendezavarások esetén rendelkezésre nem állt, kérem alispán urat sziveskedjék közölni ki vállalt felelőséget abban a tekintetben, hogy a népgyűlésből kifolyólag rendezavarások történni nem fognak.

Máramarossziget, 1918 november 20.

ss. indescifrabil
rendőrkapitány

Arh. St. Baia Mare. fond Prefectura județului Maramureș, actele
subprefectului, act nr. 10896/1918, orig., l. maghiară.

TRADUCERE:

Oficiul de poliție al orașului
de coroană cu consiliul
Sighetu Marmației

Domnule vicecomite !

Conform rapoartelor primite de la comunele din subordine-mi
la adunarea de constituire a Sfatului Național Român, prevăzută pentru
ziua de 22 a lunii curente (noiembrie n.n.), vor fi prezenți și locuitorii
comunelor județului.

Avînd în vedere că în ziua indicată are loc și tirgul săptămînal
ținerea adunării populare se arată a fi îngrijorătoare.

Deoarece în cazul conturbărilor ordinei nu se dispune de forțe
suficiente pentru reprimare, rog pe domnul subprefect să-mi comunice
cine și-a asumat răspunderea că din această adunare populară nu vor
izvorî acțiuni de conturbarea ordinei.

Căpitan de poliție
ss. indescifrabil

166

*1918 noiembrie 7, 20, Arad. Convocarea de către marele
Sfat al Națiunii Române din Ungaria și Transilvania a
Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia pe ziua de
1 decembrie.*

1918 noiembrie 7 20, Arad.

Convocare

Istoria ne cheamă la fapte. Mersul irezistibil al civilizațiunii ome-
nești a scos și neamul nostru românesc din întunericul robiei la lu-
mina cunoaștinței de sine. Ne-am trezit din somnul de moarte și vrem
să trăim alături de celelalte națiuni ale lumii, liberi și independenți.
În numele dreptății eterne și a principiului liberei dispozițiuni a nați-
unilor, principiu consacrat acum prin evoluțiunea istoriei, națiunea ro-

mână din Ungaria și Transilvania vrea să-și hotărască însăși soarta sa de-acum înainte. Toate neamurile din preajma noastră și-au determinat viitorul prin rezoluțiuni în conformitate cu sufletul lor național. E rîndul nostru acum. Națiunea română din Ungaria și Transilvania are să-și spună cuvîntul său hotărîtor asupra sortii sale și acest cuvînt va fi respectat de lumea întreagă, el este așteptat, pentru ca la gurile Dunării și pe drumul larg, unde comunică pulsul vieții economice între Apus și Răsărit, să se poată înfăptui ordinea, și neamurilor prejmuitoare să li-se procure tîgna trebuitoare la munca binecuvîntată spre desăvîrșirea umană.

În scopul acesta convocăm

Adunarea națională

a națiunii române din Ungaria și Transilvania la Alba-Iulia, cetatea istorică a neamului nostru, pe ziua de Duminică în 18 noiembrie v. (1 decembrie) a.c. la orele 10 a.m.

La adunare vor lua parte : 1. Episcopii români din Ungaria și Transilvania, — 2. toți protopopii în funcțiune ai celor două confesiuni românești, — 3. câte un exmis al fiecărui Consistor și Capitlu, — 4. cîte 2 exmiși ai societăților culturale (Asociațiune, Fondul de teatru, Asociațiunea Arădană etc), — 5. cîte 2 exmise din partea fiecărei reuniuni femeiești, — 6. de la fiecare școală medie (gimnaziu, școală reală), apoi de la fiecare institut teologic, pedagogic și școală civilă cîte 1 reprezentant al colegiului profesional, — 7. cîte doi delegați de la fiecare reuniune învățătoarească, — 8. garda națională va fi reprezentată prin cîte 1 ofițer și 1 soldat din fiecare secțiune comitatensă, — 9, cîte 2 delegați de la fiecare reuniune de meseriași, — 10. delegații Partidului Social-Democrat român, ca reprezentanți ai muncitorimei organizate, — 11. Tinerimea universitară prin cîte 2 exmiși ai săi și în fine — 12. fiecare cerc electoral, în care locuiesc români, va trimite cîte 5 reprezentanți (delegați).

Suntem convinși, că afară de cei care vor reprezenta în chipul arătat mai sus toate păturile sociale ale națiunii noastre la această istorică adunare, unde se va hotări soarta neamului nostru, poate pentru vecie, se va prezenta însuși poporul românesc în număr vrednic de cauza mare și sfîntă. Se vor lua îngrijiri, ca toți cei veniți să fie adăpostiți și să fie părtași la consacrarea celor ce se vor hotări.

Biroul Consiliului Național a făcut toate pregătirile de lipsă pentru reușita adunării, iar frații români de pretutindeni sunt rugați să dea și ei tot ajutorul.

Înainte de începerea adunării se vor face rugăciuni în cele două biserici din Alba Iulia, cea ortodoxă răsăriteană și cea greco-catolică.

Toate informațiunile mai departe se dau din partea biroului Consiliului Central Național Român din Arad.

Fii tare neam românesc, în credința ta, căci iată se apropie ceasul mîntuirii tale !

Amin și Doamne ajută !

Marele Sfat al Națiunii Române din Ungaria și Transilvania.

Dr. Gheorghe Crișan
secretar

Dr. Stefan C. Pop
prezident.

„Telegraful român“, LXVI, nr. 122 (ediție specială) din 7/20 noiembrie, 1918. Publ. după Ștefan Pascu, *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia*, Cluj, 1968, p. 403—404.

167

1918 noiembrie 21, Sighetu Marmăției. Adresa subprefectului județului Maramureș către avocatul Titus Doros în legătură cu adunarea populară ce urmează a avea loc în Sighetu Marmăției pentru constituirea Consiliului național român din Maramureș, în care-l informează că au fost luate măsuri pentru menținerea ordinei publice.

Dr. Doros Titusz ügyvéd urnak mint a „Román Nemzeti Tanács“ megalakítására kiküldött bizottság megbízottjának

Máramarossziget

A folyó hó 22-re Máramaros Szigetre hirdetett, és a „Román Nemzeti Tanács“ megalakítását célzó népgyűléssel kapcsolatban, a kölcsönös megállapodáshoz képest van szerencsém közölni, hogy a közrendnek a gyűlésen való fenntartását garantáló kijelentést, tudomásul véve, a gyűlésben karhatalmat kirendelni szükségesnek nem tartom, hanem kölcsönös megállapodás szerint a karhatalom csak arra fog szorítkozni, hogy a város területére fegyveresen senki ne jöhessen és így megakadályoztasék azt, hogy a szívező bizottság itentioival is ellentétben, — nemzei hovátartozására való tekintet nélkül valamely felfegyverzet csoport a népgyűlésre való jövetel érve alatt akár a város közbiztonságát, akár a népgyűlés menetét meg zavarhasa.

Ezen közbiztonsági célon túl bármely irányú zaklatás elkerülésére a tapintatos eljárásra a karhatalomnak szigorú útasítás adatott, egyben kérem, hogy ezen átiratom tartalmát a népgyűlés megnyitás után ismertetni sziveskedjék, nehogy annak látszata legyen, mintha a hatóság részéről más cél mint közös érdeket képező közrend fenntartása biztosításék.

ss. indescifrabil

Arh. St. Baia Mare, fond Prefectura jud. Maramureș, Actele sub-prefectului, nr. 21970/1918 orig., l. maghiară. Publ. de T. Hăgan și colectiv în *Maramureșul și Unirea (1918)*, Muzeul județean Baia Mare, 1968, p. 174.

TRADUCERE:

Dr.-lui Doroș Titus, avocat, delegat în comisia pentru constituirea Consiliului Național Român

Sighetu Marmăției

Pentru adunarea populară programată pentru data de 22 noiembrie 1918 la Sighet în vederea constituirii Consiliului Național Român s-a garantat menținerea ordinii și deci nu este necesară prezența unor autorități publice.

Autoritățile publice vor veghea, în baza înțelegerii reciproce, că pe teritoriul orașului să nu intre persoane înarmate și astfel să se împiedice turburările ce ar putea fi provocate de cete înarmate pentru a provoca panica în oraș și pentru a opri mersul lucrărilor adunării populare.

Pentru a împiedica aceste tulburări autoritățile publice au primit instrucțiuni severe.

Se cere ca aceste dispoziții să fie aduse la cunoștința adunării populare imediat după deschidere pentru ca să nu se interpreteze altfel decât că autoritățile nu au alt scop decât interesul comun — și menținerea ordinii.

Sighetu Marmăției, la 21 noiembrie 1918.

ss. indescifrabil

168

1918 noiembrie 21, Satu Nou de Jos. Proces-verbal de constituire a consiliului național român comunal și a gărzii naționale române în comuna Satu nou de Jos.

Comuna rurală Satu nou de Jos
Cercul pretorial Baia Mare

Proces-verbal

luat în adunarea generală a locuitorilor români din comuna rurală Satu nou de Jos, ținută la 21 noiembrie st. n. 1918.

Convocatorul adunării dl. dr. Aurel Nistor prezidează această adunare și publică, că în urma concluzelor Consiliului Național Român

(C.N.R.C.) în 12 a curentei s-a constituit Consiliul național român comitatens pe teritoriul comitatului Sătmar și tot atunci s-au constituit comitetele cercuale cu însărcinarea să înființeze în toate comunele comitatului, locuite de români, secții comunale ale Consiliului național român comitatens (C.N.R.Com.) afiliat C.N.R.C.

Baza, pe care stau toți locuitorii români din această comună, sunt principiile determinate și fixate în „declarația” C.N.R.C. adusă la cunoștință lumii în ședința camerei din Budapesta în 18 oct. a.c. care s-a cetit și în această adunare.

Președintele espune adunării de azi că Consiliul Național Român nu este subordonat Consiliului Național Maghiar, ci organizație echivalentă românească.

Deci tratativele *nu se pot face fuzionînd aceste două organizații*, ci discutînd ca părți independente și cooperînd prin intermedierea membrilor exmiși.

În timpul care va trece pînă la Congresul de pace trebuie să fim cu cea mai mare băgare de seamă, să nu se ivească tulburări, brutalități, (jaf, omor) în contra cetățenilor neromâni, fiindcă prin susținerea strictei ordine punem temeliile viitorului fericit, în liniște, fără tulburări, cu demnitatea unui popor demn de sine ; prin păstrarea ordinei ne manifestăm că suntem vrednici pentru deplina libertate națională.

Adunarea generală, înțelegînd bine cele spuse de dl. președinte, decide cu unanimitate constituirea consiliului național român în această comună și alege în consiliul național român de președinte pe dl. Georgiu Tohătan, de vicepreședinte pe dl. Gavril Bălan și de notar pe dl. Ioan Petca, iar de delegați în Consiliul național român pe următorii locuitori români din comună :

Petru Bolte
Petru Sas
Vasiliu Berindan
Botha Gheorghe
Munca Gheorghe
Sic Tămaș
Sechei Todor
Arghiti Stupar
Pașca Vasălica a Onucu Tomii
Pașca Manuilă
Berindan Alexandru

Pașca Todor
Ioan Pașca, jude comunal
Fluțar Flore
Drotman Nichita
Pașca Ioan, tînăr
Pașca Stefan a Onucu Tomii
Maroșan Petru
Pașca Todor a Parăscii
Pașca Dumitru
Filipaș Stefan

Adunarea generală, pentru asigurarea ordinei în comună decide constituirea *Gărzii naționale române*, care socotind 50% după numărul locuitorilor români constă din 36 gardiști, intrînd în garda națională română următorii locuitori din comuna Satu nou de Jos.

Pașca Todor, inf<anterist>
Mureșan Stefan, inf.
Bota Petru, inf.
Sas Ioan, inf.
Berindan Vasălică Mihai, inf.

Pașca Gheorghe, inf.
Bota Gheorghe, plutonier
Flutar Flore, inf.
Talpoș Nutiu, inf.
Liciu Toma, inf.

Havași Petru, gefr.
Havași Ioan, inf.
Havași Văsălie, inf.
Drozman Gheorghe, inf.
Munca Gheorghe, gefr.
Pașca Ioan, inf.
Bolte Gheorghe, inf.
Mureșan Gheorghe, inf.
Băban Vasalica, inf.
Cotețiu Stefan, inf.
Goge Petre, inf.
Pașca Ion Manoilă, inf.

Berindan Alexandru, caporal
Pașca Avram, inf.
Bolte Alexandru
Agrili Ioan, inf.
Mureșan Vasalica, inf.
Pașca Alexandru, inf.
Filip Stefan, caporal
Felchein Aron, inf.
Sas Lazlo, inf.
Cotețiu Grigore, inf.
Bubuț Ioan, inf.
Secui Todor, inf.

Garda are comanda în limba română și poartă pe chipiu insigniu tricolorul român. Comanda gardei naționale române se concretează româ-nului Ioan Petca, sergent major.

După aceste constituirii în frunte cu președintele adunării Consiliu-lui național român și garda națională română și toți românii coadunați în această adunare au depus jurământul de credință cu textul următor :

„Eu jor credință și alipire către Sfatul Român și că totdeauna voi asculta numai poruncile Consiliului Național Român. Dumnezeu așa să-mi ajute“.

Președintele adunării provoacă pe toți cei prezenți ca să se reîn-toarcă în ordine și ferindu-se de orice tulburări la vetrele lor și închide adunarea generală a românilor.

Dat ca mai sus

Dr. Aurel Nistor
președinte

Ioan Berindan
notar

⟨Pe verso :⟩

Declarația C.N.R.C. adusă la cunoștință lumii în ședința camerei deputaților în Budapesta la 18 oct. st. n. 1918, prin dl. deputat dr. Ale-xandru Vaida Voevod.

Arh. St. Baia Mare, fond Consiliul național român cercual Baia Mare, act nr. 6/1918.

169

1918 noiembrie 21, Tăuții de Jos. Proces-verbal al adu-nării de constituire a Consiliului național român comunal și a gărzii naționale comunale.

Comuna rurală Tăuții de Jos.

Cercul pretorial Baia Mare

Proces-verbal

luat în adunarea generală a locuitorilor români din comuna rurală Tău-ții de Jos ținută la 21 noiembrie st. n. 1918.

Convocatorul adunării dr. Atanasiu Demian prezidează această adunare și publică, ca în urma concluzelor Consiliului Național Român Central (C.N.R.C.), în 12 a curintei s-a constituit Consiliul național român comitatens pe teritoriul comitatului Sătmar și tot atunci s-au constituit comitetele cercuale cu însărcinarea să înființeze în toate comunele comitatului locuite de români secții comunale ale Consiliului național român comitatens (C.N.R.com.) afiliat C.N.R.C.

Baza pe care stau toți locuitorii români din această comună sunt principiile determinate și fixate în „Declarația” C.N.R.C. adusă la cunoștința lumii în ședința camerei din Budapesta în 18 oct. a.c., care s-a cetit și în această adunare.

Președintele expune adunării de azi că Consiliul Național Român nu este subordonat Consiliului Național Maghiar, ci organizație echivalentă românească.

Deci tratativele *nu se pot face fuzionind aceste două organizații, ci discutînd ca părți independente* prin intermedierea membrilor exmiși.

În timpul care va trece pînă la Congresul de pace trebuie să fim cu cea mai mare băgare de seamă să nu se ivească tulburări, brutalități, (jaf, omor) în contra cetățenilor neromâni, fiindcă prin sustinerea strictei ordine punem temeliile viitorului fericit, în liniște, fără tulburări, cu demnitatea unui popor conștiu de sine; prin păstrarea ordinei ne manifestăm că suntem vrednici pentru deplina libertate națională.

Adunarea generală, înțelegînd bine cele expuse de dl. președinte, decide cu unanimitate constituirea *Consiliului național român* în această comună și alege în Consiliul național român

de președinte pe dl. Atanasiu Demian
de vicepreședinte pe dl. Florian Bandula
de notar pe dl. Dr. Victor Man

iar de delegați în Consiliul național român pe următorii locuitori români din comună : George Oegaș, Dumitru Bob, George Costin, Grigoriu Puscaș, Ioan Rațiu, Ioan Săsăran, George Recean, Mihail Mărcoviciu, Dumitru Ghișa, Atanasiu Pașca, Alexandru Săsăran, Ioachim Nedeale, Dumitru Palfi.

Adunarea generală pentru asigurarea ordinei în comună decide constituirea *Gardei naționale române*, care socotind 5% după numărul locuitorilor români constă în 5 gardiști, intrînd în garda națională română următorii locuitori din comuna : Vasile Oegaș, Dumitru Tap, Ioan Zaițe, Vasile Crăncău, George Răceana.

Garda are comanda în limba română și poartă pe chipiu insigniu tricolorul român.

Comanda gărzii naționale române se concorde românului... (nominatizat n.n.).

După aceste constituirii în frunte cu președintele adunării Consiliul național român, Garda națională română și toți românii coadunați în această adunare au depus jurămîntul de credință după textul următor :

„*Eu jor credință și alipire către Sfatul Român și că totdeauna voi asculta și numai poruncile Consiliului Național Român. — Dumnezeu așa să-mi ajute*“.

Președintele adunării provoacă pe toți cei prezenți ca să se reîntoarcă în ordine și ferindu-se de orice tulburări la vetrele lor și închide adunarea generală a românilor.

Dat ca mai sus

Atanasiu Demian
președinte,

⟨Pe verso :⟩

Declarația (...)

Dr. Victor Man
notar,

Arh. St. Baia Mare, fond Consiliul național român cercual Baia Mare, dosar 7/1918, formular tipărit.

170

1918 noiembrie 21, Lăpușel. Adresa Școlii primare de stat din Lăpușel către preotul Ioan Bohățiel prin care-i cere să-i comunice în urma consultării Consiliului național român comunal, dacă copiii românilor vor frecventa în continuare școala de stat, sau școala proprie.

84/1918

Főtisztelendő

Bohaticel Iános görök-kathólikus lelkész úrnak

Helyben

Tekintettel a megváltozott körülményekre, felkérem Főtisztelendőségemet, hogy a helyi Nemzeti tanács meghallgatása után, sziveskednék engem értesíteni, hogy addig is, míg az állapotok véglegesen rendezve lesznek, — a román ajku lakósok gyermekeiket az állami iskolába akarják — e járattni? vagy pedig azok oktatásáról már most külön kívánnak intézkedni.

Annyival inkább óhajtom ezt tudni, mert az iskola megnyitásáig a megfelelő tanárok beállításáról is gondoskodni kell.

Ugyancsak kívánatos lenne, ha a Nemzeti Tanács a postahivatal visszahelyezése iránt is erőlyesen intézkednék.

Teljes tisztelettel.

Hagymáslápos, 1918 november 21.

Vassváry
igazgató-tanító

Arh. St. Baia Mare, fond Oficiul parohial reformat, Lăpușel, dosar 8/1918.

nr. 84 din 1918.

Preacinstite domnule

Ioan Bohățiel, preot greco-catolic

în localitate

Avînd în vedere împrejurările schimbate îl rog pe domnia ta ca după ascultarea Consiliului național <român> local, să fie amabil să mă înștiințeze dacă pînă ce situația va fi definitivă dorește ca elevii de naționalitate română să frecventeze școala de stat sau dorește să dispună ca educația acestora să se facă separat de acumula deja.

Cu atît mai mult doresc să știu acest lucru cu cît pînă la deschiderea școlii trebuie să mă gîndesc la asigurarea unor învățători potriviți.

De asemenea ar fi de dorit ca Consiliul național să ia măsuri mai energice pentru reinstalarea oficiului poștal <din localitate>.

Cu toată stima

Lăpușel, la 21 noiembrie, 1918

Vassváry

director-învățător

171

1918 noiembrie 22, Sighet. Articolul „22 noiembrie 1918“ din „SFATUL“, organ oficial al C.N.R. din Maramureș, în care se descrie însuflețirea cu care a fost ales, într-o mare adunare populară, Consiliul național român comitatens Maramureș.

22 noiembrie 1918 :

A fost ziua cea mai aleasă a Maramureșului românesc. S-au adunat românășii din toate satele comitatului, ca la un semn, cu steaguri, cu cocarde în tricolor românesc. Eram adunați 5—6.000 de oameni, fieștecare cu dor sfînt de inimă. Cu dorul arzător de a arăta lumii întregi că ne-amul românesc din Maramureș știe să-și croiască viitorul, știe să-și aleagă oamenii, și mai ales vrea să dovedească, că stă ca stîncă pe lîngă Marele Sfat Național românesc. Buna rînduială ce o am ținut cu toții a fost ca în poveste. Chiar și străinii au recunoscut că ne-am purtat cu toată cinstea. Însuflețirea a fost la culme.

Cuvintele ce s-au spus, toate erau rupte din inima noastră. Și cînd părintele din Săpînța, Balea, l-a jurat pe președintele sfatului comitatens, Dr. Vasile Chindriș, sub steagul și pe steagul românesc, bucuria ne-a fost fără margini. — Lacrimi în ochi și bucurie pe fețele tuturor vestiau că ni se împlinește „visul neîmplinit“ al moș-strămoșilor noștri.

Cinste și recunoștință să cuvine celor ce au ostenit, ca 22 nov. 1918 să fie temelia noii vieți a românilor din Maramureș.

Hotărârile adunării, aduse cu unire desăvârșită, au arătat drumul pe care avem să mergem, s-au ales membrii sfatului comitatens. Președintele ales a dat lămuririle de lipsă pentru întemeierea sfaturilor sătești și cîntînd cîntarea noastră națională : „Deșteaptă-te române“ — jucînd cu foc, pe lîngă celea mai frumoase nădejdi, ne-am depărtat la vetrele noastre, pentru a zidi lumea nouă, ce s-a început.

Am pus pe hîrtie numai foarte puțin din ziua marea, înălțătoare, avem însă nădejdea și hotărîrea, că în viitorul apropiat și mai amănunțit vom da seama despre celea întîmplate în 22 nov.

Mulți n-au putut fi de față pentru că greul vieții adesea nu iartă și pe aceștia însă dorim să-i facem părtași, — după putință — bucuriei ce o am avut, fiindcă știm că întregul neam românesc din Maramureș, atunci dinpreună cu noi a sărbătorit.

„Sfatul“, Organ oficios al C.N.R. din Maramureș, an I, Sighet.
Vineri 7/20 dec. 1918, nr. 1. Publ. de T. Hăgan și colectiv., în
op. cit., p. 175—176.

172

1918 noiembrie 23, Fărcașa. Adresa președintelui Consiliul național român din Fărcașa cu care trimite C.N.R. comitatens procesul verbal de la ședința C.N.R. comunal privind nevinovăția celor 11 români arestați și închiși în Satu Mare.

Spectate domnule v. prezident !

Alăturat trămit protocolul constituirii consiliului național român subscris¹ și totodată primul protocol luat în cauza sărmanilor noștri oameni duși deja în 5 noiembrie în închisoare.

Vă rog spectate domnule să binevoiți a face ceva în cauza lor, căci precum veți vedea din protocol, la noi nu s-a întîmplat ceva dezordine mare, care ar justifica ținerea lor în închisoare.

A venit ordinațiune ca ostașii mai tineri să se însemne. Poporul e foarte nedumerit, se teme că vor veni ca să-i ducă cu forța.

Ar fi foarte bine dacă ar veni o ordonanțiune revocatoare de la pretore la antistia comunală, că ordinațiunea susnumită nu ne privește pe noi românii.

Fărcașa, la 23 noiembrie, 1918.

Cu deosebită stimă

Petru Hereg

Arh. St. Baia Mare, fond Consiliul național român cercual Baia Mare, dosar 8/1918, f. 2, orig.

¹ Lipsește din dosar.

luat în 23 noiembrie 1918 în adunarea Consiliului național român comunal din Fărcașa, fiind de față toți membrii consiliului.

Președintele Petru Hereg deschide ședința și își exprimă durerea și indignarea asupra faptului că 11 locuitori din comună, fără vină mare au fost maltratați și duși în prinsoare în Sătmar de către gardiștii unguri. Provoacă pe cei prezenți ca expunând cele întâmplate în comună în 3—4—5 noiembrie st. n. să pretindă eliberarea lor !

Cirț Longin fasionează (mărturisește n.n.) că în 3 noiembrie (duminea) după amiază a fost la crîsmă lui Katz Samuel și acolo crîșmarul, în contra ordinațiunii ministeriale, a dat la toți beutură (palincă) pe bani, cari au vrut. El s-a depărtat de la crîsmă, dar au rămas mulți beți acolo, care apoi au pretins beutură mai multă, nesolvindu-o. Dar după cum știm toți nu au făcut nici o forță, ci jidanul le-au dat beutură lor. Deci, pînă au fost oamenii treji nu au pretins beutură. Deci, la incidentul de la crîsmă, Katz Samuel a fost de vină.

Pop Todor fasionează că în 4 noiembrie fiind în dughianul jidanului Rooz Jigmond, care a fost concrezut cu împărțirea alimentelor și a altor articole de la stat, au intrat în dughiană mai mulți foști ostași întrebînd că sosit-a ceva zahăr, cafea, petrol pe seama comunei. Jidanul a răspuns că este 2,5 măji de zahăr și 80 kg. cafea (deși au primit 3,25 măji de zahăr) pentru aceste trei comune.

Am întrebat de petrol, jidanul a răspuns că nu este și a trimis pe copilul său cu vreo trei ostași ca să caute prin magazin. Cei trei ostași neaflînd mai mult nici nu au pretins.

În dughiană a fost Crainic Simion cu care s-a înțeles jidanul ca să deie la fișecare casă 1 kg de zahăr și $\frac{1}{4}$ kg cafea. Ostașii au ieșit din dughiana și după ce Crainic și cu Rooz au făcut lista familiilor din comună, au chemat apoi pe ostași ca să-i întrebe că solvi-vor zahărul și cafeaua, ori ba. Ei l-au întrebat că pe a cui samă să plătească, fiind că după părerea lor „statu” nu a mai existat. El a zis, bine, vă dau și fără bani. La ce din zahăr și cafea $\frac{1}{3}$ parte ce compete comunei Fărcașa, în cea mai mare ordine s-a împărțit, neatacîndu-l nici cu vorba nici cu fapta altul.

Mai tîrziu voinđ apoi mai mulți a solvi articolii primiți, de la unii a pretins 14 coroane, pe care sumă Cirț Gavrilă o a-ntabulat cu 14 cor., iar Nistor Mitru fasionează că de la soția lui, după ce a înjurat-o de totul urit, a pretins 100 coroane pentru 1 kg de zahăr și $\frac{1}{2}$ kg cafea. Altă forțare sau maltratare nu s-a întîmplat cu jidanul Rooz Jigmond.

Încă fiind ostașii la dughiană s-a lansat vestea între ei că d-șoarele de la curtea văduvei lui Kallay Emanuel le-au promis vin. S-au dus deci mai mulți acolo văzînd vinul promis. Ele le-au dat la început ceva vin rău și puțin. Au pretins apoi să le deie vin bun, dar d-șoarele au deschis pivnița, iar ei (ostașii) au scos două buți (de vin) cam 340 litre de vin, din care a beut mai întreg satul. D-șoarelor însă nu li s-a întîmplat nimica.

Pe lîngă hotarul satului se întinde pădurea contelui Károlyi, de unde fărcașenii în tot anul se prevedeau cu lemne. În anul acesta însă

de la începutul verii nu au fost vinzătură de lemne și astfel cei mai mulți oameni au rămas fără lemne pe iarnă.

Ostașii, reîntorcându-se de la oaste și văzînd mizeria în care se află familiile lor ; în cele mai multe locuințe era întreaga familie în boala spaniolă, cari nu puteau rămîne în frig, astfel au fost siliți cu orice preț să se îngrijească de lemne, ori altă pădure nu este în apropiere. Sunt însă aplicați toți a solvi paguba ce au produs.

Consiliul român comunal roagă cu toată onoarea și încrederea pe Consiliul român comitatens ca după cele expuse, convingîndu-se despre puțină vină a celor prinși și duși în Sătmar în nr. de 11, să exopereze eliberarea lor și pînă la pertractarea de investigare, care și așa numai în comună se va putea ținea, la care ei cu toții se vor prezenta, fiind cu toții în stare bună în comună.

D.C.M.S.

Notarul Consiliului
ss. indescifrabil

Crainic Vila
George Pop
Fănățan Mitru

Petru Hereg
președinte

Arh. St. Baia Mare, fond Consiliul național român cercual Baia Mare, act nr. 8/1918, f. 3, orig.

173

1918 noiembrie 24, Tăuții de Sus. Procesul verbal al adunării generale a locuitorilor români din Tăuții de Sus, din cercul pretorial Baia Mare, în care s-au constituit Consiliul național român comunal și garda națională comunală.

Comuna rurală Tăuții de Sus

Cercul pretorial Baia Mare

Proces-verbal

luat în adunarea generală a locuitorilor români din comuna rurală Tăuții de Sus ținută la 24 noiembrie st. n. 1918.

Convocătorul adunării dl. Augustin Dragoș prezidează această adunare și publică, că în urma concluzelor Consiliului Național Român Central (C.N.R.C.), în 12 a curintei s-a constituit Consiliul național român comitatens pe teritoriul comitatului Sătmar și tot atunci s-au constituit comitetele cercuale cu însărcinarea să înființeze în toate comunele comitatului locuite de români secții comunale ale Consiliului național român comitatens (C.N.R.Com.) afiliat C.N.R.C.

Baza pe care stau toți locuitorii români din această comună sunt principiile determinate și fixate în „Declarația” C.N.R.C. adusă la cunoștința lumii în ședința camerei din Budapesta în 18 oct. a.c., care s-a cetit și în această adunare.

Președintele expune adunării de azi că Consiliul Național Român nu este subordonat Consiliului Național Maghiar, ci este organizație echivalentă românească.

Deci tratativele nu se pot face fuzionînd aceste două organizații, ci discutînd ca părți independente prin intermedierea membrilor exmiși.

În timpul care va trece pînă la Congresul de pace trebuie să fim cu cea mai mare băgare de seamă să nu se ivească tulburări, brutalități, (jaf, omor) în contra cetățenilor neromâni, fiindcă prin susținerea strictei ordine punem temelile viitorului fericit, în liniște, fără tulburări, cu demnitatea unui popor conștiu de sine; prin păstrarea ordinei ne manifestăm că suntem vrednici pentru deplina libertate națională.

Adunarea generală, înțelegînd bine cele expuse de dl. președinte, decide cu unanimitate constituirea *Consiliului național român* în această comună și alege în consiliul național român

de președinte pe dl. Demetriu Chince (Cința)

de vicepreședinte pe dl. Vasiliu Babiciu

de notar pe dl. Ioan Porumb

iar de delegați în Consiliul național român pe următorii locuitori români din comună: Petru Chince, Gregoriu Petraș, Flore Rogoian, Ioan Gavran, Ioan Rogoian, Vasiliu Talpoș, Demetriu Petric, Onuț Pop, Ioan Chince, Mitru Chiuzbăian, Demetriu Lar, Alexa Chereji, Gavrilă Babiciu, Alesandru Chiuzbăian, Ioan Both, Dumitriu Chiuzbăian, Vasiliu Chiuzbăian, Ilie Chiuzbăian, George Rogoian a Alexi, George Mureșan, Grigoriu Babiciu, Alexă Petraș, Teodor Pap, Vasiliu Petraș, Lazar Chiuzbăian, Ioan Pap, Petru Porumb.

Adunarea generală pentru asigurarea ordinei în comuna decide constituirea *Gardei naționale române*, care socotind 50% după numărul locuitorilor români consta în 40 gardiști, intrînd în garda națională română următorii locuitori din comună: Vasiliu Petraș, Ilie Petraș, George Rogoian, Mihail Chiuzbaian, George Lar, George Chiș, Ioan Chiuzbaian, Dumitru Talpoș, Vasiliu Babiciu, Lazar Chiuzbaian, Demetriu Talpoș, Vasiliu Talpoș, Dumitru Petric, Ioan Chince, Grigore Petraș, Simion Aim, Ioan Petric, Flore Chiuzbaian, Vasiliu Rogoian, Elie Talpoș, Paul Iuhas, Gavril Bode, Gavril Talpoș, Alexă Rogoian, Ilie Ținte, Teodor Pop, Vasiliu Setinger, Ștefan Chince, Ioan Pop a lui Nicolae, Vasiliu Finățean, Ioan Chiuzbaian, George Rogoian, Ioan Chiuzbaian a lui Zah, Nicolae Pop, Mitru Chiuzbaian, Flore Petraș, Dumitru Săvan, Filip Talpoș, Alexă Săvan, Ștefan Pop.

Garda are comanda în limba română și poartă pe chipiu insigniu tricolor român.

Comanda gărzii naționale române se concretează românului: Dl. Ioan Petraș, sublocotenent, ofițer.

După aceste constituirii în frunte cu presidentul adunării Consiliul național român, Garda națională română și toți românii coadunați în această adunare au depus jurămîntul de credință după textul următor.

„Eu jor credință și alipire către Sfatul Român și că totdeauna voi asculta și numai poruncile Consiliului Național Român. — Dumicezu așa să-mi ajute“.

Președintele adunării provoacă pe toți cei prezenți ca să se reîntoarcă în ordine și ferindu-se de orice tulburări la vetrele lor și închide adunarea generală a românilor.

Ioan Porumb
noar

Demetriu Chinaea
președinte,
<Pe verso :>
Declarația...

Arh. St. Baia Mare, fond Consiliul național român cercual Baia Mare, dosar 9/1918, formular tipărit.

174

1918 noiembrie 24, Chechiș. Procesul verbal al adunării generale a locuitorilor români din localitatea Chechiș din cercul pretorial Baia Mare, în care s-au constituit consiliul național român comunal și garda națională comunală.

Comuna rurală Chechiș

Cercul pretorial Baia Mare

Proces-verbal

luat în adunarea generală a locuitorilor români din comuna rurală Chechiș ținută la 24 noiembrie st. n. 1918.

Covocătorul adunării dl. A. Schiller și V. Cherecheș prezicează această adunare și publică, ca în urma concluzelor Consiliului Național Român Central (C.N.R.C.), în 12 a curintei s-a constituit Consiliul național român comitatens pe teritoriul comitatului Sătmár și tot atunci s-au constituit comitetele cercuale cu însărcinarea să înființeze în toate comunele comitatului locuite de români secții comunale ale Consiliului național român comitatens (C.N.R. Com) afiliat C.N.R.C.

Baza pe care stau toți locuitorii români din această comună sunt principiile determinate și fixate în „Declarația“ C.N.R.C. adusă la cunoștința lumii în ședința camerei din Budapesta în 18 oct. a.c., care s-a cetit și în această adunare.

Președintele expune adunării de azi că Consiliul Național Român nu este subordonat Consiliului Național Maghiar, ci este organizație echivalentă românească.

Deci tratativele nu se pot face fuzionînd aceste două organizații, ci discutînd ca părți independente prin intermedierea membrilor exmiși.

În timpul care va trece pînă la congresul de pace trebuie să fim cu cea mai mare băgare de seamă să nu se ivească tulburări, brutalități, (jaf, omor) în contra cetățenilor neromâni, fiindcă prin susținerea strictei ordine punem temelile viitorului fericit, în liniște, fără tulburări, cu demnitatea unui popor conștiu de sine; prin păstrarea ordinei ne manifestăm că suntem vrednici pentru deplina libertate națională.

Adunarea generală, înțelegînd bine cele expuse de dl. președinte decide cu unanimitate constituirea *Consiliului național român* în această comună și alege în Consiliul național român

de președinte pe dl. Borcuti Ioan
de vicepreședinte pe dl. Borcui George
de notar pe dl. Alexandru Botoș

iar de delegați în Consiliul național român pe următorii locuitori români din comuna : Vasilică Fane, Geletuș Ioan, Indreiu Pop, Gavrilă Mociran, Vasiliu Sabo, Onisim Flore, comisar Grigoriu Lenghel.

Adunarea generală pentru asigurarea ordinii în comună decide constituirea *Gardei naționale române*, care socotind 5% după numărul locuitorilor români constă în 45 gardiști, intrînd în garda națională română următorii locuitori din comună : Tăut Mihaiu, Vasilică Rusu, George Fane, George Rusu, Onisim Pop, Ioan Cernestean, Petre Zetie Gavrilă Mociran, Ioan Cupar, Teodor Cicio, Teodor Rogojan.

Garda are comanda în limba română și poartă pe chipiu insigniu tricolor român.

Comanda gărzii naționale române se concretează românului : dl. Vasilică Sabo, plutonier.

După aceste constituirii în frunte cu presidentul adunării Consiliul național român, Garda națională română și toți românii coadunați în această adunare au depus jurămîntul de credință după textul următor :

„Eu jor credință și alipire către Sfatul Român și totdeauna voi asculta și numai poruncile Consiliului Național Român — Dumnezeu așa să-mi ajute“.

Președintele adunării provoacă pe toți cei prezenți ca să se întoarcă în ordine și ferindu-se de orice tulburări la vetrele lor și închide adunarea generală a românilor.

Dat ca mai sus

Borcuti Ioan
președinte,

Alexandru Botoș
notar,

<Pe verso :>

Declarația (...)

Arh. St. Baia Mare, fond Consiliul național român cercual Baia Mare, dosar nr. 33/1918, formular tipărit.

1918 noiembrie 24, Unguraș. Proces-verbal al adunării generale a locuitorilor români din localitatea Unguraș, cercul preotial Baia Mare, în care s-au constituit consiliul național român comunal și garda națională comunală.

Comuna rurală Unguraș

Cercul pretorial Baia Mare

Proces-verbal

luat în adunarea generală a locuitorilor români din comuna rurală Unguraș ținută la 24 noiembrie st. n. 1918.

Covocătorul adunării dl. Victor Anca prezidează această adunare și publică, ca în urma concluzelor Consiliului Național Român Central (C.N.R.C.), în 12 a curintei s-a constituit Consiliul național român comitatens pe teritoriul comitatului Sătmar și tot atunci s-au constituit comitetele cercuale cu însărcinarea să înființeze în toate comunele comitatului locuite de români secții comunale ale Consiliului național român comitatens (C.N.R. com.) afiliat C.N.R.C.

Baza pe care stau toți locuitorii români din această comună sunt principiile determinate și fixate în *Declarația* C.N.R.C. adusă la cunoștința lumii în ședința camerei din Budapesta în 18 oct. a.c., care s-a cetit în această adunare.

Președintele expune adunării de azi că Consiliul Național Român nu este subordonat Consiliului Național Maghiar, ci organizație echivalentă românească.

Deci tratativele *nu se pot face fuzionînd aceste două organizații*, ci discutînd ca părți independente prin intermedierea membrilor exmiși.

În timpul care se va trece pînă la congresul de pace trebuie să fim cu cea mai mare băgare de seamă să nu se ivească tulburări, brutalități, (jaf, omor) în contra cetățenilor neromâni, fiindcă prin susținerea strictei ordine punem temelile viitorului fericit, în liniște, fără tulburări, cu demnitatea unui popor conștiu de sine; prin păstrarea ordinei ne manifestăm că suntem vrednici pentru deplina libertate națională.

Adunarea generală, înțelegînd bine cele expuse de dl. președinte, decide cu unanimitate constituirea *Consiliului național român* în această comună și alege în Consiliul național român

de vicepreședinte pe dl. Grigore Farcaș

de președinte pe dl. Petre Filipan

de notar pe dl. Ioan Bârde

iar de delegați în Consiliul național român pe următorii locuitori români din comună: George Pricop, George Dobrican, George Chiver, Mitru Filip, George Dipșe, Gavril Belea, Teofil Cadar, Gavril Fărcaș a lui Găvril.

Adunarea generală pentru asigurarea ordinei în comună decide constituirea *Gardei naționale române*, care socotind 50% după numărul locuitorilor români constă în 13 gardiști, intrînd în gardo națională

română următorii locuitori din comună : Petre Pricop, George Trifan, Petre Chiver, Pavel Fărcaș, Nicolae Coltea, Zăhărie Pitiritean, Ioan Filipan, Ioan Pricop, Pavel Rogoian, Ioan Lupșa, Ioan Chiver.

Garda are comanda în limba română și poartă pe chipiu insigniu tricolor român.

Comanda gărzii naționale române se concretează românului subofițer Mitru Fekete.

După aceste constituiri în frunte cu presidentul adunării Consiliul național român coadunați în această adunare au depus jurământul de credință după textul următor :

„Eu jor credință și alipire către Sfatul Român și că totdeauna voi asculta și numai poruncile Consiliului Național Român. — Dumnezeu așa să-mi ajute“.

Președintele adunării provoacă pe toți cei prezenți ca să se reintoarcă în ordine și ferindu-se de orice tulburări la vetrele lor și închide adunarea generală a românilor.

Dat ca mai sus

Grigore Fărcaș
președinte

Petre Filipan și George Nistor
pt. notar

<Pe verso :>

Declarația (...)

Arh. St. Baia Mare, fond Consiliul Național Român cercul Baia Mare, dosar 10/1918, formular tipărit.

176

1918 noiembrie 24, Rus. Proces-verbal al adunării generale a locuitorilor români din localitatea Rus, din cercul pretorial Baia Mare, în care s-au constituit Consiliul național român comunal și garda națională comunală.

Comuna rurală Rus

Cercul pretorial Baia Mare

Proces-verbal

luat în adunarea generală a locuitorilor români din comuna rurală Rus ținută la 24 noiembrie st. n. 1918.

Convocatorul adunării dl. Victor Anca prezidează această adunare și publică, ca în urma concluzelor Consiliului Național Român Central (C.N.R.C.), în 12 a curintei s-a constituit Consiliul național român comitatens pe teritoriul comitatului Sătmăr și tot atunci s-au constituit comitetele cercuale cu însărcinarea să înființeze în toate comunele comitatului locuite de români secții comunale ale Consiliului național român comitatens (C.N.R. Com.) afiliat C.N.R.C.

Baza pe care stau toți locuitorii români din această comună sunt principiile determinate și fixate în „*Declarația*” C.N.R.C. adusă la cunoștința lumii în ședința camerei din Budapesta în 18 oct. a.c., care s-a cetit și în această adunare.

Președintele expune adunării de azi că Consiliul Național Român nu este subordonat Consiliului Național Maghiar, ci este organizație echivalentă românească.

Deci tratativele *nu se pot face fuzionînd aceste două organizații*, ci discutînd ca părți independente prin intermedierea membrilor exmiși.

În timpul care va trece pînă la congresul de pace trebuie să fim cu cea mai mare băgare de seamă să nu se ivească tulburări, brutalități, (jaf, omor) în contra cetățenilor neromâni, fiindcă prin susținerea strictei ordine punem temeliile viitorului fericit, în liniște, fără tulburări, cu demnitatea unui popor conștiu de sine ; prin păstrarea ordinii ne manifestăm că suntem vrednici pentru deplina libertate națională.

Adunarea generală, înțelegînd bine cele expuse de dl. președinte, decide cu unanimitate constituirea *Consiliului național român* în această comună și alege în Consiliul național român

de președinte pe dl. Vasile Cozma
de vicepreședinte pe dl. Mitru Morar
de notar pe dl. Costin Pinte

iar de delegați în Consiliul național român pe următorii locuitori români din comună : Gavril Mureșan, Gavril Cadar, Nicolae Morar, George Pop, George Timar, Gavril Timar a lui Gavril, Gavril Pop a Pinti, Ilie Pop.

Adunarea generală pentru asigurarea ordinii în comună decide constituirea *Gardei naționale române*, care socotînd 5% după numărul locuitorilor români constă în 10 gardiști, intrînd în garda națională română următorii locuitori din comuna : Ioan Pop, Timar Vasile, Pavel Pop, Ciril Timar, Pavel Timar, Gavril Cadar lui George, Ioan Păscan, Petre Păscan Pinte Tyira.

Garda are comanda în limba română și poartă pe chipiu insigniu tricolor român.

Comanda gării naționale române se concredre românului subofițer Ștefan Timar.

După aceste constituirii în frunte cu presidentul adunării Consiliului național român, Garda națională română și toți românii ceadunați în această adunare au depus jurămîntul de credință după textul următor :

„*Eu jor credință și alipire către Sfatul Român și că totdeauna voi asculta și numai poruncile Consiliului Național Român. -- Dumnezeu așa să-mi ajute*”.

Președintele adunării provoacă pe toți cei prezenți ca să se reîntoarcă în ordine și ferindu-se de orice tulburări la vetrele lor și închide adunarea generală a românilor.

Dat ca mai sus

Vasile Cozma și Victor Anca
președinte

George Nistor și
Mitru Morar
notar

⟨Pe verso :⟩

Declarația (...)

Arh. St. Baia Mare, fond Consiliul național român cercual Baia Mare, dosar 11/1918, formular tipărit.

177

1918 noiembrie 25, Cicirlău. Proces-verbal al adunării populare de constituire a Consiliului național român din localitatea Cicirlău.

Protocol

luat în adunarea poporului român din comuna Cecirlău, ținută în 25 noiembrie st. n. 1918 fiind de față toți locuitorii români din loc

Obiect :

În înțelesul ordinațiunii mai înalte a C.C.R. ⟨C.N.R.C.⟩ prezidele ad-hoc provoacă adunarea ca să facă alegerea membrilor consiliului național român local.

Deciziune :

Se aleg cu unanimitate următorii locuitori : Nicolae Breban, Sabin Gavra, Pamfilu Oancea, Demetriu Jurgea, Teodor Robaș, Ioan Gogea tinărul, George Simon, Paul Pop, Ioan Popa a Flori, Macovei Maxim, Demetriu Găvrilaș, Gavril Jurje, Emanuil Nedela, Ioan Motica a lui Filip, Ambrozie Cârăgean, Ioan Ardelean, Ioan Mureșan, Demetriu Oșan, Florian Andreica, Flore Pop Lichi, Pop Ioan a Cosmi, Toma Oșan, Vasile Oșan, Alexa Mureșan, Gavril Fluțiu, Ioan Miclăuș, de membri Consiliului național comunal.

După ce atît membrii aleşi cit şi tot poporul depune jurămint de fidelitate şi ascultare către Consiliul Naţional (Român n.n.), Central, se închide adunarea cu intonarea imnului naţional român.

D.C.M.S.

Sabin Goron
notar ad-hoc

Nicolae Breban
p(reşedinte) ad-hoc

Arh. St. Baia Mare, fond Consiliul Naţional român cercual
Baia Mare, dosar 13/1918.

178

1918 noiembrie 25, Seini. Proces-verbal al adunării populare de constituire a Consiliului naţional român comunal.

Protocol

luat în Seini la 25 noiembrie <8 decembrie st. nou> 1918 cu ocaziunea adunării populare conchemată şi ținută pentru alegerea Consiliului naţional român local.

1. M<ult> O<noratul> domn Alexiu Berinde, paroh local deschide adunarea făcînd cunoscută, prin o vorbire potrivită, starea politică a naţiunii române şi scopul pentru care s-a conchemat adunarea.

2. După aceea ia cuvîntul M.O.D. Georgiu Achim, directorul băncii „Sătmăreana“, prin care îndeamnă poporul la bună ordine, pace şi apucarea la muncă serioasă.

3. După aceea domnul Paul Cherecheş, docinte gr. catolic local ceteşte lista candidaţilor de membri în Consiliu.

S-au ales cu unanimitate următorii membri :

Alexiu Berinde, paroh
Georgiu Achim, director
dr. Cornel Curtuţiu, avocat
dr. Demetriu Crăciun, avocat
dr. Vasiliu Sălăgean, avocat
Georgiu Başca, casier
Paul Cherecheş, docinte
Vasile Achim, proprietar
Ioan Cotuna, bătrînul, econom
Ioan Bărbus a lui Pavel, econom
Vasiliu Izvoran, econom
Dumitru Bărbus, a lui Gavril, econom
Ioan Bălan a lui Vasiliu, econom
Georgiu Coza, bătrînul, econom
Georgiu Bumb, a lui Toader, econom şi
Dumitru Bărbus a lui Dumitru, econom.

P o t r o c e l .

Luat în Săina la 20 Nov. / 8 Dec. st. nou / 1918 cu ocaziunea adunării co-
porale convocată și ținută pentru alegerea Consiliului Național Român
local. -

1. - M. G. Leon Alexiu Berinde paroh local deschide adu-
narea făcând cunoscută prin o vorbire potrivită starea po-
litică a națiunii române și scopul pentru care sa convocat
adunarea. -
2. - După aceea se auzăntul M. G. Leon Georgiu Achis direc-
torul băncii Sătmăreana, prin care îndeamnă poporul la buna
ordine, pace și apăsarea la muncă serioasă. -
3. - După aceea domnul Paul Cherchesch decinte gr. cat. local
citește listele candidaților de membri în consiliu. - Seu a -
les cu unanimitate următorii membri :

Alexiu Berinde paroh, Georgiu Achis director,
Dr. Corneli Curtușiu avocat, Dr. Demetriu Crăciun avocat,
Dr. Vasiliu Șalișanu avocat, Georgiu Șapca șezător,
Paul Cherchesch decinte, Vasiliu Anghel proprietar
Ioan Șetana bătrânul ecom, Ioan Bărbuș a lui Pavel ecom.
Vasiliu Iavoran ecom, Dumitru Bărbuș a lui Gavril ecom.
Ioan Șelcan a lui Vasiliu ecom, Georgiu Șosa bătr. ecom.
Georgiu Șosa a lui Fandor ecom, Vasiliu Șigan ecom.
Ștefan Șogdan ecom, și Dumitru Bărbuș a lui Dumitru ecom.

Dupăce întrebă adunarea și consiliul ales puse în discuție so-
lează, ca vor fi credincioși, supuși și ascultători Regelui Sfăt
Național Român eșiclașă curîntele trăiescă România mare și prin
aceasta adunarea în cea mai bună ordine și liniște să încheie.

II.

1. Consiliul ales imediat să constituie în modul următor:
Președinte : A l e x i u B e r i n d e paroh,

Vice președinti: Georgiu Achis director de bancă,

Notar : Dumitru Bărbuș a lui Gavril,

Subnotar : Dr. Demetriu Crăciun avocat,

Contr. of. com. : Paul Cherchesch decinte,

Casier : Dr. Corneli Curtușiu avocat,

Casier : Dumitru Bărbuș a lui Dumitru,

2. Consiliul hotărăște convocarea Consiliului Cercual Națio-
nal Român pe 20 Nov. / 12 Dec. st. nou / 1918 în Săina.
3. Se hotărăște, ca primaedință a consiliului local să va fi
nom în 11 Dec. 1918.

Nefiind alte obiecte de pertractat pedința să încheie. -

Dat ca mai sus.

*Se autentifică și să se la cunoștință cu
unor adnotare, că D. L. a fost numiri nou
notare privită fără deșis.*

Paul Cherchesch
paroh paroh

Dr. Demetriu Crăciun
notar

După ce întreaga adunare și consiliul ales pune făgăduință solemnă, că vor fi credincioși, supuși și ascultători Marelui Sfat Național Român, exclamă cuvintele „Trăiască România Mare” și prin aceasta adunarea în cea mai bună ordine și liniște se închide.

II

1. Consiliul ales imediat se constituie în modul următor :

Președinte :	Alexiu Berinde, paroh,
Vicepreședinte :	Georgiu Achim, director de bancă Dumitru Bărbuș, a lui Gavrilă
Notar :	Dr. Demetriu Crăciun
Subnotar :	Paul Chereches, docinte
Contr. of. com :	dr. Corneliu Curtuțiu, avocat
Cassar :	Dumitru Bărbuș a lui Dumitru

2. Consiliul hotărăște convocarea Consiliului cercual Național Român pe 29 noiembrie <12 decembrie stil nou> 1918 în Seini.

3. Se hotărăște ca prima ședință a consiliului local se va ține în 11 decembrie 1918.

Nefiind alte obiecte de pertractat ședința se închide.

Dat ca mai sus

Se autentifică și se ia la cunoștință cu aceea adnotare ca a II-a a fost numai convorbire privată fără decis.

Alexiu Berinde
paroh-prezide

dr. Demetriu Crăciun
notar

Arh. St. Baia Mare, fond CNR cercual Seini, act nr. 11/1918.
orig.

179

1918 noiembrie 26, Baia Mare. Proces-verbal al adunării cercului electoral Baia Mare în care s-au ales delegații pentru Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918.

Proces-verbal

luat în adunarea electorală a cercului electoral Baia Mare din comitatul Sătmar, ținută în Baia Mare la 26 noiembrie 1918

Prezident : dr. Ioan Selăgean
Notar : Alexandru Schiller
Traian Pop.

Prezidentul dă citire ordinului venit de la Consiliul Central Național Român prin care se ordonă alegerea urgentă alor 5 delegați în Marea Adunare Națională Română, care va fi convocată în scurt timp. Constată

că publicarea alegerii de azi s-a vestit de cu vreme în toate comunele din cerc. Salută pe alegătorii prezenți și îi provoacă să numească doi bărbați de încredere.

Se numesc de atari prin unanimitate d-nii :
Gheorghe Dipșe și Gavril Florian

Prezidentul deschide votarea, care decurge în ordine, pe baza scrutinului făcut de biroul adunării, se constată că unanimitatea voturilor au întrunit d-nii :

Dr. Teofil Dragoș din Baia Mare, avocat
Alexiu Pocol din Baia Mare, mare proprietar
Nicolau Barbul din Mocira, arendator proprietar
Demetriu Cînța din Tauții de Sus, țaran frunțaș
dr. Vasiliu Selăgean, adv. în Seini

Ca urmare prezidiul declară pe domnii :

dr. Theofil Dragoș

Alexiu Pocol

Nicolau Barbul

Demetriu Cînța, aleși din partea românilor din acest cerc cu vot universal ca delegați ai cercului electoral îndreptățiți și îndatorați a lua parte cu vot decisiv în Marea Adunare Națională Română, care se va convoca din partea Consiliului Central Național Român încă în decursul acestui an și la adunările cari eventual le va convoca în decursul anului următor.

Prezidiul dispune ca în urma acestei enunțări prezidiale, aceiași deputați să fie prevăzuți cu credenționale, iar o parie a acestui proces verbal să se trimită imediat Consiliului Central Național Român spre știre.

Despre ce luîndu-se acest proces verbal în două parii, din cari unul se va păstra la Consiliul Național Român din fruntea comitatului, actul de alegere se încheie la orele 1.

D.C.S.M.

Dr. Ioan Selegean
prezidele adunării electorale

Dr. Coriolan Bohățiel
Iuon Pașca
Andrei Pop
Ioan Cherecheș t(inărul)
Ioon Cherecheș b(ătrînul)
Sabău Vasile
George Plop
Gheorghe Dipșe
Toma Chertița
Marc Herteg
Iacob Săsăran
Aurel Danciu

Alexandru Schiller
Traian Pop
notarii adunării electorale
Dr. Alexandru Turcu
Anton Babici
Georgiu Abrihan
Vasiliu Dumitru
Cherecheș Iuon
Vazul Hoban
Grigore Farcaș
Filip Talpoș
Gavrila Deac
Dumitru Lupan
Vasile Danciu

Pop Nuț
Halas Vasile
Huber Filip
Argyli Siog

Mihalca Miculai
Halas Ioan
Argyli Niculae

Arh. St. Baia Mare, fond Consiliul național român cercual Baia Mare, act nr. 15/1918, orig., f. 1—2.

180

1918 noiembrie 26, Vama (Oaș). Scrisoarea lui Aurel Dragoș, membru al C.N.R. al comitatului Satu Mare către vicepreședintele acestui consiliu, Teofil Dragoș din Baia Mare, prin care îi propune să accepte funcția de președinte al C.N.R. comitatens și să facă pregătiri pentru participare la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia.

Domnului Dr. Teofil Dragoș
v<ice> prezident al Comitetului N.R. comitatens Sătmar

Preiubite Bade !

Cu cea mai mare părere de rău trebuie să te avizez că morbul spaniol mă împedecă în prezentarea mea la ședința de azi. Însă fie-mi permis, ca pe această cale să vă trag atențiunea la următoarele :

1. Mai ales noi din Co(mi)t(a)t(ul) Sătmariului avem mare lipsă de un prezident foarte activ, dexter și om integru și precum sum informat Dl. Savanyu nu primește. — Te rugăm deci, ca Dta să ne fii exertații.

2. La directorul gimnazial din Baia Mare să se esmită o comisie în cauza restituirii limbei românești exclusive atit la religie cit și la exertații.

3. Dacă aici în ședința asta și ca vecini nu s-ar putea, atunci la adunarea mare de la Alba-Iulia la tot cazul să se protesteze contra ți-nutei ticăloșilor din comitatul Ugocei.

4. Să se facă pașii necesari pentru steaguri și insignii naționali...¹
Vama, la 26. nov. 1918.

Cu iubire :
Aurel Dragoș membru a
C.N.R. comitatens

Arh. St. Baia Mare, fond Consiliul național român cercual Baia Mare, act nr. 14/1918.

¹ Punctele de suspensie aparțin semnatarului scrisorii.

Proces verbal

luat în adunarea electorală a cercului electoral *Bara mare*
din comitatul *Sălaj* ținută în *Bara mare*
la *16. Noiembrie* 1918.

Prezident: *D. Ioan Seligian*

Notari:

Stasandru Schiller
Grigore Pop

Prezidentul dă citire ordinului venit
dela Consiliul Central Național Român,
prin care se ordonă alegerea urgentă a
5 delegați în Marea Adunare Națională
Română, care va fi convocată în scurt timp.
Constată că publicarea alegerii de azi s'a
vestit de cu vreme în toate comunele din
cerc. Salută pe alegătorii prezenți și îi
provoacă să numească 2 bărbați de încre-
dere.

Se numesc de atari prin

unanimistate dâni
Harigheș Pop
Javril Pop

Prezidentul deschide votarea, care
decurgând în ordine, pe baza scrutinului
făcut de biroul adunării se constată că

~~unanimistate~~ voturilor au intrat dâni

D. Ioan Seligian din *Bara mare* *unanimistate*

Harigheș Pop din *Bara mare* *unanimistate*

Stasandru Schiller din *Bara mare* *unanimistate*

Grigore Pop din *Bara mare* *unanimistate*

D. Ioan Seligian din *Bara mare* *unanimistate*

ca înscris pe listă declară pe dâni:

D. Ioan Seligian
Harigheș Pop
Stasandru Schiller
Grigore Pop

aleși din partea Românilor din acest cerc
cu vot universal ca delegați al cercului
electoral îndreptățiți și îndatorați a lua
parte cu vot decisiv în Marea Adunare
Națională Română, care se va convoca
din partea Consiliului Central Național
Român încă în decursul acestui an și la
Adunările, cari eventual le va convoca în
decursul anului următor.

Prezidiul dispune ca în grina acestei
enunțări prezidiale aleși deputați să fie
provăzuți cu credenționale, iar o parte a
acestui proces verbal să se trimită ime-
diat Consiliului Central Național Român.

Spre știre.

Despre ce luându-se acest proces verbal în 2 partii, dintre cari unul se va păstra
la Consiliul Național Român din hrutea comitatului, actul de alegere se încheie la
orele 4.

D. e. m. s.

Ioan Clegian
prezidentul adunării electorale.

Moritz von Mohrath
St. Klemente Juran
Ludwig Bader
Anton Labitz
Andreas Gop
Georg von Brinken
Abraham Punitan
Kerkes Juran
Vasile C. Holman
Vasile Juran

Alexander Schellkopf
Notari adunării electorale

Ioan Călugăreanu
Noon Chereches
Vasile Varile
George Plop
Gheorghe Păstor
Gheorghe Păstor
Dimitrie Păstor
Vasile Păstor
Dana Păstor
Gheorghe Păstor
Dimitrie Păstor
Jacob Păstor
Vasile Păstor
Dana Păstor

Notari de la Biserica din orașul nostru, care au fost

1918 noiembrie 26, Baia Mare. Credențional prin care cei cinci delegați ai cercului electoral Baia Mare au fost „autorizați să participe cu vot decisiv la Marea Adunare Națională Română“, de la Alba Iulia.

CREDENȚIONAL

Subsemnații adevărim, că în cercul electoral Baia Mare din comitatul Sătmar s-au ales azi ca delegați ai acestui cerc electoral dnii :

Demetriu Cînța, țăran în Tăuții de Sus

Dr. Theofil Dragoș, avocat în Baia Mare

Nicolau Barbul, arendator în Mocira

Alexiu Barbul, mare proprietar în Baia Mare

Dr. Vasiliu Selăgianu, adv. în Seini, cu unanimitate.

Drept-ce susnumiții delegați sunt prin aceasta autorizați a lua parte cu vot decisiv la Marea Adunare Națională Română ce se va convoca prin Consiliul Central Național Român, în numele tuturor Românilor din acest cerc electoral și la alte mari adunări naționale române, cari eventual o să mai fie convocate în decursul anului acestuia, ori în anul următor și a contribui cu votul lor la deciderea asupra sorții viitoare a neamului românesc din Transilvania, Ungaria și Bănătului timișan.

Dat din colegiu electoral al cercului electoral Baia Mare ținut în ziua de 26 Noiembrie 1918.

Dr. Ioan Selegian
prezident

Dr. Coriolan Bohățel

Anton Babici

Georgiu Abrihan

Iuon Kerekes

Ioan Horanyi

Ioan Chereches bătrînul

George Plop

Gheorghe Dipșie

Filip Talpos

Gavrilă Deac

Dumitru Lupan

Alexandru Schiller și Trăian Pop
notari

Dr. Alexandru Trifu

Andrei Pop

Vasiliu Dumitru

Vazzul Hoban

Ioan Chereches, tînărul

Szabo Vasile

Grigorie Fărcaș

Dumitru Cherecheș

Toma Chertiță

Marc Herteg

bărbați de încredere

Arh. St. Baia Mare, fond Colecția fotocopii, nr. 72. Originalul la Muzeul Unirii din Alba Iulia.

Credentiaional.

Subsemnatul adevărit, că în cercul electoral al Bair-Mare
din comitatul Scutina s'au ales azi ca delegați ai acestui
cerc electoral doi: Ion I. Ionescu și Grigore I. Ionescu

[illegible]

CU unanimitate de consens
unanimitate.

unanimitate.

Drept-ce susnumiții delegați sunt prin această autorizați a lua parte cu vot decisiv la Marea Adunare Națională Română ce se va convoca prin Consiliul Central Național Român, în numele tuturor Românilor din acest cerc electoral și la alte Mari Adunări Naționale Române, care eventuale a să mai fie convocate în decursul anului acestuia ori în următorilor și a contribui cu votul lor la decidența asupra sorții viitoare a neamului românesc din Transilvania, Ungaria și Bănatul Timișan.

fiind în ziua de azi. București 1946.

[illegible]

1918 noiembrie 27, Vișeu de Jos. Proces-verbal al adunării electorale a cercului Vișeu-Iza pentru alegerea celor cinci delegați la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia.

Proces-verbal

luat în adunarea electorală a cercului electoral Vișeu-Iza din comitatul Maramureș ținută în Vișeu de Jos la 27 noiembrie 1918

Prezident : Dr. Aurel Szabó

Notari : Grigore Țiple

Prezidentul dă cetire ordinului venit dela Consiliul Central Național Român, prin care se ordonă alegerea urgentă alor 5 delegați la Marea Adunare Națională Română, care va fi convocată în scurt timp. Constată că publicarea alegerii de azi s-a vestit de cu vreme în toate comunele din cerc. Salută pe alegătorii prezenți și îi provoacă să numească 2 bărbați de încredere. Se numesc de atari prin Dl. Emil Bran și Tite Demetru.

Prezidentul deschide votarea, care decurgînd în ordine, pe baza scrutinului făcut de biroul adunării se constată că unanimitatea voturilor au întrunit d-nii :

Alexiu Dragomir, din Dragomirești

Vasile Pleș din Ieud

Ion Iusco Dolhuță, din Vișeu de Jos

Gavrilă Coman jun(ior) din Vișeu de Jos

ca urmare prezidiul declară pe d-nii :

Coman Gavril, Alexiu Dragomir, Vasile Pleș, Ion Iusco Dolhuță, Michail Costea,

aleși din partea românilor din acest cerc cu vot universal ca delegați ai cercului electoral îndreptățiți și îndatorați a lua parte cu vot decisiv în Marea Adunare Națională Română, care se va convoca din partea Consiliului Central Național Român încă în decursul acestui an și la adunările, cari eventual le va convoca în decursul anului următor.

Prezidiul dispune ca în aceste enunțări prezidiali aleși deputați să fie prevăzuți cu credenționale, iar o parte a acestui proces verbal să se trimită imediat Consiliului Central Național Român. Spre știre. Despre-ce luîndu-se acest proces verbal în 2 parii, dintre cari unul se va păstra la Consiliul Național Român din fruntea comitatului, actul de alegere se încheie la orele 12.

Dr. Aurel Szabo,
președintele adunării electorale

Grigore Țiple,
notarul adunării electorale

Emil Bran și Tite Demetriu
bărbați de încredere

Arh. St. Baia Mare, Colecția fotocopii, nr. 73. Reprodus sub formă de faecsimil de T. Hăgan și colectiv, în *op. cit.*, fig. 12. Originalul la Muzeul Unirii din Alba Iulia.

1918 noiembrie 27, Vișeu de Sus. Credențional prin care cei cinci delegați ai cercului electoral Vișeu-Iza au fost împuterniciți a lua parte la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia.

Credențional

Subsemnații adevărim, că în cercul electoral Vișeu-Iza din Comitatul Maramureș s-au ales azi ca delegați ai acestei secțiuni comitatense :

D(om)nii :

Ion Iusco Dolhuțiu în Vișeu de Sus

Gavrilă Coman, jude comunal, în Vișeu de Jos

Artemiu Anderco, preot în Ieud

Vasile Pleș în Ieud

și Vasile Timiș Filipanu în Borșa

cu unanimitate.

Drept-ce susnumiții delegați sunt prin aceasta autorizați a lua parte cu vot decisiv la Marea Adunare Națională Română ce se va convoca prin Consiliul Central Național Român, în numele tuturor românilor din acest cerc electoral și la alte Mari Adunări Naționale Române, cari eventual o să mai fie convocate în decursul anului acestuia ori în anul următor și a contribui cu votul lor la deciderea asupra sortii viitoare a neamului românesc din Transilvania, Ungaria și Bănatul Timișan.

Dat din colegiul electoral al cercului electoral Vișeu-Iza, ținut în ziua de 27 noiembrie 1918.

Dr. Aurel Szabo
președinte

Grigorie Ciple Țiple
notar

Emil Bran

Tit Damian

Ioan D... *

Teodor Popp

Andrei D... *

Grigore Cosztye

Gyorgy S... *

Ion Pop

Ilie ... * ascu

Vasiliu Ch (...) *

Ioan A. (...) *

Vasile Simion

Vasile L. (...) *

George R. (...) *

Ilie Vancea

Alecsa Anderco

Ion Andreico

Vasile Bilț

Grigore Tomoiaga

Vasile Tomoiag

Grigore Tomoiag

Mihai Bran

Iuon T. (...) *
I. (...) D. (...) *
Todori B. (...) *

Ion Mi (...) *
Ionel Pop
Mihaiiu Costea

Arh. St. Baia Mare, Colecția fotocopii, Original la Muzeul Unirii
din Alba Iulia. Publ. în facsimil de T. Hăgan și colectiv, în
op. cit., fig. 13.

* semnături indescifrabile.

184

1918 noiembrie 27, Sighetu Marmatei. Credențional prin
care cei trei delegați ai Gărzii naționale române a comi-
tatului Maramureș au fost imputerniciți să participe la
Marea Adunare de la Alba Iulia.

Credențional

Subsemnații adevărim că în cercul electoral al Sighetului din
Comitatul Maramureș s-au ales azi ca delegați ai acestui cerc electoral
d<om>nii :

1. Dr. Vasile Chindriș în Sighetu Marmatei
2. Ilie Filip în Apșa de Jos
3. Dr. George Birlea în Sighetu Marmatei
4. Vasalie Mich în Iapa
5. Mihail Dan în Apșa de Miljoc

cu unanimitate.

Drept-ce susnumiții delegați sunt prin aceasta autorizați a lua
parte cu vot decisiv la Marea Adunare Națională Română ce se va con-
voca prin Consiliul Central Național Român, în numele tuturor Româ-
nilor din acest cerc electoral și la alte Mari Adunări Naționale Române.
cari eventual o să mai fie convocate în decursul anului acestuia ori în
anul următor și a contribui cu votul lor la deciderea asupra sortii vi-
itoare a neamului românesc din Transilvania, Ungaria și Bănatul
Timișan.

Dat din colegiul electoral al cercului electoral <al> Sighetului,
ținut în ziua de 27 noiembrie 1918.

Dr. Titu Doros
președinte

Ion Bilțu Dăncuș
notar

Dr ... * Vasile
Ion Simion
Iuliu Petru
George Stef ... *

Petru K ... *
Constantin Pavel
Papp Vasile
Petru Botta

Arh. St. Baia Mare, Colecția fotocopiă, Original la Muzeul Unirii din Alba Iulia. Publ. în facsimil de T. Hăgan și colectiv, în *op. cit.*, fig. 4.

* Semnătură indescifrabilă.

185

1918 noiembrie 27, *Sighetu Marmăției*. Credențional prin care cei trei delegați ai gărzii naționale române din comitatul Maramureș au fost împuterniciți să participe la lucrările Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia.

Credențional

Subsemnații adevărim, că pentru garda națională din comitatul Maramureș s-au ales azi ca delegați ai acestui cerc electoral dnii :

Dr. Aurel Szabo, căpitan în Vișeu de Sus
Floretin Bilt-Dăncuș, plot. în Sat Hoteni
Ioan Ivanciuc, sergent în Iapa, cu unanimitate.

Drept-ce susnumiții delegați sunt prin aceasta autorizați a lua parte cu vot decisiv la Marea Adunare Națională Română ce se va convoca prin Consiliul Central Național Român, în numele tuturor Românilor din acest cerc electoral și la alte mari adunări naționale române, cari eventual o să mai fie convocate în decursul anului acestuia ori în anul următor și a contribui cu votul lor la deciderea asupra sorții viitoare a neamului românesc din Transilvania, Ungaria și Bănatul timișan.

Dat din colegiul electoral al cercului electoral ținut în ziua de 27 Noiembrie 1918.

Dr. Vasile Chindriș
Prezident sfat. comitatens

Ion Bilt Dancuș, steg.
notar

Grigore Țiple avocat

Arh. St. Baia Mare, Colecția fotocopiă, nr. 74. Reprodus sub formă de facsimil de T. Hăgan și colectiv, în *op. cit.*, fig. 14. Originalul la Muzeul Unirii din Alba-Iulia.

1918 noiembrie 14/27, Săpînța. Credențional prin care cei cinci delegați ai cercului electoral Teceu au fost împuterniciți pentru a lua parte la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia.

Credențional

Subsemnații adevărim că în cercul electoral al Teceului (Técső) din Comitatul Maramureș s-au ales azi ca delegați ai acestui cerc electoral d<om>nii :

Simeon Balya în Săpînța (Szaplunca)
Teodor Papp al <lui> Ion din Săpînța
Ion Șteț l<ui> George în Săpînța
Ion Stan
Ion Popp a Tomii în Săpînța

cu unanimitate

Drept-ce susnumiții delegați sunt prin aceasta autorizați a lua parte cu vot decisiv la Marea Adunare Națională Română ce se va convoca prin Consiliul Central Național Român, în numele tuturor Românilor din acest cerc electoral și la alte Mari Adunări Naționale Române, cari eventual o să mai fie convocate în decursul anului acestuia ori în anul următor și a contribui cu votul lor la deciderea asupra sorții viitoare a neamului românesc din Transilvania, Ungaria și Bănatul Timișan.

Dat din Colegiul electoral al cercului electoral Teceu (Técső) ținut în ziua le 14/27 noiembrie 1918 în comuna Săpînța-Szaplonca.

Simeon Balya
președinte

Mihail Șerban
<și> George Stan
notari

Dumitru Stan l<ui> Todor
Gheorghe Pop

Ioan Pop l<a lui> Ioan
George Holdiș l<a lui> Grigor

Arh. St. Baia Mare, Colecția fotocopii, Original la Muzeul Unirii din Alba Iulia. Publ. în facsimil de T. Hăgan și colectiv, în op. cit., fig. 5.

1918 noiembrie 27, Șomcuta Mare. Credențional semnat de către doi reprezentanți ai tuturor satelor din cercul electoral Șomcuta Mare pentru imputernicirea celor cinci delegați aleși de a participa la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia.

Credențional

Subsemnații adevărim că în cercul electoral al Șomcutii din comitatul Sătmarului s-au ales azi ca delegați ai acestui cerc electoral d(om)nii :

Dr. Ioan Tibil avocat în Șomcuta Mare
 Dr. Aurel Nilvan avocat în Șomcuta Mare
 George Radocea, prim contabil în Șomcuta Mare
 Grigore Birle, econom în Prislop
 Atanasiu Demian în Negreia

cu unanimitate.

Drept-ce susnumiții delegați sunt prin aceasta autorizați a lua parte cu vot decisiv la Marea Adunare Națională Română ce se va convoca prin Consiliul Central Național Român, în numele tuturor Românilor din acest cerc electoral și alte Mari Adunări Naționale Române, care eventual o să mai fie convocate în decursul anului acestuia ori în anul următor și a contribuit cu votul la decidența asupra sortii viitoare a neamului românesc din Transilvania, Ungaria și Banatul Timișan.

Dat din colegiul electoral al cercului electoral <al> Șomcutii ținut în ziua de 27 noiembrie 1918

Ioan Iliesiu
 președinte

Dr. Teofil Doșa
 /și/ Petru Ilies
 notari

P... * <și> C... * Indre din comuna Iadăra,
 Ioanu Pop <și> Vasilica Costin din Gaura (azi Valea Chioarului n.n.)
 S... * <și> Ardelean Vasile din H. Lapoș <Lăpușel n.n.>, I... * Bretan <și>
 Augustin... *

din com. Săcălășeni :

Grigore Sava <și>

Ioan Cristian din comuna Lucăcești, Simon Gheorghe <și>... * din comuna Vărai, Dr. Ioan Pasca și Filip Todor din comuna Remetea (Chioarului n.n.), Mihai Popp <și> Simion Bott din com. Pribilești, Ionel Balint <și> Ioan Popp din comuna Mireșu Mare, Vasile Pop <și> Ioan Pop din comuna Fersig, Ioan Tinc <și> Iuon Tyira din comuna Dănești, Gavril Bogdan <și> Nistor Dragos din comuna Finteușu Mare, Georgiu Aron <și> Iuonu Petran din com. Finteușu Mare, Vasile Voisa <și> Agoston Petre din comuna Berchezoaia, Ioan Demitriu <și> Vasile Varga

din comuna Finteușel, Ioan Iliesu <și> Ioan Medan din comuna Culcea, George Ilies <și> Ioan B...* din comuna Prislop, Tudor M...* <și> Pasca Ianos din comuna Remeti, Vasiliu Olos <și> Victor Less din com. Toldiș, Ștefan Buciuman <și> Timofie Dragoș din comuna Hideaga, Ioan Marincăș <și> Ștefan Micle din comuna Hovrila, Petre Ciolte <și> Vasalica Pop din com. Ciolt, Ioan Dragos <și> Ioan Nystor din com. Posta, Hossu Teofil <și> Vasile Zah din com. Durușa, Necita Gica <și> Todor Vaida din com. Buteasa, Anderi Slegean <și> Sinnion Selegianu din com. Arieșu de Pădure, Ștefan Cotețiu <și> Teodor Coste din com. Berchez, Ioan Kozma <și> Iuon Papp din com. Buciumii, Danilă Coteț <și> Ioan Coteț din comuna Hosufalău (Satulung n.n.), Timofie Motioc <și> George Coste din com. Mogoșești, Vasalie Buia <și> Ioan Crișan din comuna Stejera, Gotiu (?) Tudor <și> Matei Giorgye din com. Valea Chioarului, Ioan Buteanu <și> Pompei Ch...* din com. Șomcuta, Iuon a <lui> Filip <și> Lar Ioan din Fericea, Simeon Popu, <și> Ilie Tebe din com. Săpila, Gyeorgye Lupan <și> George Dobrican din Comuna Dumbrăvița, K...* din Sindrești, Ioan B...* <și> Costan Costin din Cetățele, Andrei Pop <și> Tanasie Făt din Dănești, Mitru...* <și> Petru... din Farcasa, Andrei Cadariu <și> Anania Pinteș din Negreia, G...* L...* <și> Ioan Bota...* din...* Georgiu Abrihan <și> Grigore T...* din Bontăieni, Simion Ciocotișan <și> Crăciun Cerneșcean din Surdești, Ioan Nistor și George Nistor din Ca...*, Todor Kadar <și> Milian Pop din...*, George Pop și Nichifor Pop...*, Vasiliu Pogăceaș <și> M...* Iuon din Colțirea, Ionu Aram și Ștefan Pop din...*

Arh. St. Baia Mare, Colecția fotocopii, Original la Muzeul Unirii din Alba Iulia. Publ. în facsimil de T. Hăgan și colectiv, în op. și loc. cit., fig. 8 și continuarea.

* Semnături și localități indescifrabile.

188

1918 noiembrie 27, Satu Mare. Credențional prin care Garda națională română a comitatului Satu Mare impune pe baimărenii Coriolan Bohățiel și Alexandru Schiller pentru a participa cu drept de vot la lucrările Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia.

Credențional

Subsemnații adevărim, că din garda națională din comitatul Sătmărieu și Baia Mare s-au ales azi ca delegați ai acestei secțiuni comitatense :

Dr. Coriolan Bohățiel locotenent în Baia Mare

Alexandru Schiller în Baia Mare

cu unanimitate.

Drept-ce susnumiții delegați sunt prin aceasta autorizați a lua parte cu vot decisiv la Marea Adunare Națională Română ce se va convoca prin Consiliul Central Național Român, în numele tuturor Românilor din acest cerc electoral și la alte Mari Adunări Naționale Române, care eventual o să mai fie convocate în decursul anului acestuia ori în anul următor și a contribui cu votul lor la deciderea asupra sorții viitoare a neamului românesc din Transilvania, Ungaria și Bănatul Ti-mișan.

Dat din adunarea gardei naționale ținută în ziua de 27 noiembrie 1918 în Sătmariu.

Sav... * căpitan
prezident
Alexandru Breban
Dr. Aurel Nistor

Nistor sublocotenent
notar

Arh. St. Baia Mare, Colecția de fotocopii. Original la Muzeul
Unirii din Alba Iulia.

* Indescifrabil.

189

1918 noiembrie 27, Slatina. Credențional prin care Re-uniunea învățătorilor români din comitatul Maramureș imputernicește pe învățătorii Ion Biltz-Dăncuș și Gri-gore Țiple să participe cu vot decisiv la Marea Adu-nare Națională de la Alba Iulia.

Credențional

Subsemnații adevărim că în numele Reuniunii învățătorilor ro-mâni din Comitatul Maramureș s-au ales azi ca delegați ai acestei re-uniuni :

Ion Biltz-Dăncuș inv<ățător> în Sat Slatina
Grigore Ciple în Ieud

cu unanimitate.

Drept-ce susnumiții delegați sunt prin aceasta autorizați a lua parte cu vot decisiv la Marea Adunare Națională Română ce se va con-voca prin Consiliul Central Național Român, în numele tuturor Româ-nilor din acest cerc electoral și la alte Mari Adunări Naționale Române, cari eventual o să mai fie convocate în decursul anului acestuia ori în anul următor și a contribui cu votul lor la deciderea asupra sorții vii-toare a neamului românesc din Transilvania, Ungaria și Bănatul Ti-mișan.

Dat în Sat Slatina (Marmația) în ziua de 27 noiembrie 1918

Ioan Doros
prezident adm. m. p.

Dionisie Veres
notar

Publicat de T. Hăgan și colectiv în *op. cit.*, fig. 10. Originalul la Muzeul Unirii din Alba Iulia.

190

1918 noiembrie 28, *Capnic*. „Certificatul” prin care Simion Marcu este desemnat reprezentant al celor 2500 români, în marea lor majoritate mineri, din localitatea Capnic, la Adunarea Națională de la Alba Iulia.

Nr. 5—918 De la Consiliul național român din Capnic
Baia Mare

Certificat,

Prin care se adeverește, că Dl. Simion Marcu locuitor în Capnic, comitatul Sătmărulei, este delegat din partea Consiliului național român din Capnic la Adunarea Națională Română conchemată pe ziua de 1 decembrie 1918. st. nou. în Alba Iulia ; ca reprezentant al celor 2500 români a acestei comune. Pe timpul petrecerii în Alba-Iulia se recomandă consiliului național de acolo spre găzduire și prevedere, și dacă va fi cu putință pentru această comună ne rugăm să i se pună la dispoziție 2 stindarde naționale și tricolor.

Capnic în 28 noiembrie 1918.

Adrian Lupan,
preot, președintele Consiliului național român local

L.S.

Arh. St. Baia Mare, Colecția fotocopii, nr. 77. Original la Muzeul Unirii din Alba Iulia.

191

<1918>. Discursul rostit de George Pop de Băsești cu prilejul deschiderii lucrărilor Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918.

Prea iubiții mei ! Onorată adunare a tuturor Românilor din Transilvania, Ungaria și Banat !

Națiunea română la toate evenimentele mari istorice, în trecut și astfel și astăzi, s-a adunat pentru a decide asupra sorții sale. În 1848,

marele an al sguduirilor și prefacerilor sociale și al scuturării lanțurilor purtate de veacuri, neamul nostru s-a adunat pe Cîmpul Libertății de lingă Blaj, ca să-și fringă cătușele iobăgiei. Acolo, printr-o supracme-nească încordare, acest neam a frînt cătușele cari îl țineau legat de glia oligarhilor străini. Smuls din robia trupească a iobăgiei, poporul românesc din Ardeal și Ungaria a fost silit să continue a trăi într-o nouă iobăgie, cu mult mai dureroasă și mai umilitoare : iobăgia sufletească.

Dușmanii seculari, care ne-au ținut veacuri de-a-rîndul în lanțuri fizice, ne-au ținut, pînă ieri, înlănțuiți sufletește, innăbușind cu brutalitate toate manifestările sufletului românesc dornic de libertate și cultură națională.

Lanțurile acestei robii suntem chemați, fraților, să le zdrobim astăzi, în această mare adunare națională, a tuturor românilor din Ungaria și Transilvania, aici, pe pămîntul stropit cu sîngele martirilor Horea și Cloșca.

Vrem să zdrobim lanțurile robiei noastre sufletești, prin realizarea marelui vis al lui Mihai Viteazul : unirea tuturor celor de o limbă și de o lege, într-un singur și nedreptățit Stat Românesc.

Lăsați-Vă pătrunși, fraților, de fiorii sfinți ai acestui strălucit praznic național și în cea mai deplină și frățească armonie să clădim temelile fericirii noastre naționale viitoare.

Dumnezeu să binecuvînteze sfatul nostru și lucrările noastre !

Salutîndu-Vă cu toată căldura inimii mele, declar Adunarea națională a tuturor Românilor din Ungaria și Transilvania deschisă.

Publicat în : *MAREA UNIRE de la 1 decembrie 1918*, Ed. Biblioteca Despărțămîntului București al Asociațiunii „ASTRA”, București, 1 decembrie 1943, p. 85—86 ;

Ioan Georgescu : *George Pop de Băsești, 60 de ani din luptele naționale ale românilor transilvăneni*, Editura Asociației culturale „ASTRA”, Oradea, 1935, p. 172—174 ; T. Hăgan și colectivul în op. cit., p. 116—117.

192

1918 decembrie 1, Alba Iulia. Hotărîrea unirii Transilvaniei cu România, decretată de Adunarea Națională de la Alba Iulia.

I. Adunarea națională a tuturor Românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba Iulia în ziua de 18 Noiembrie (1 Decembrie) 1918 decretează unirea acelor români și a tuturor teritoriilor locuite de dinșii cu România.

II. Adunarea națională rezervă teritoriilor sus indicate autonomie provizorie pînă la întrunirea Constituantei aleasă pe baza votului universal.

III. În legătură cu aceasta, ca principii fundamentale la alcătuirea noului stat român, adunarea națională proclamă următoarele :

1. Deplină libertate națională pentru toate popoarele conlocuitoare. Fiecare popor se va instrui, administra și judeca în limba sa proprie prin indivizi din sinul său și fiecare popor va primi drept de reprezentare în corpurile legiuitoare și la guvernarea țării în proporție cu numărul indivizilor ce-l alcătuiesc.

2. Egala îndreptățire și deplină libertate autonomă confesională pentru toate confesiunile din stat.

3. Înfăptuirea desăvârșită a unui regim curat democratic pe toate terenele vieții publice. Votul obștească, direct, egal pe comune, în mod proporțional, pentru ambele sexe, în vîrstă de 21 de ani la reprezentarea în comune, județ ori parlament.

4. Desăvârșită libertate de presă, asociere și întrunire ; libera propagandă a tuturor gîndurilor omenești.

5. Reforma agrară radicală. Se va face conscrierea tuturor proprietarilor, în special a proprietăților mari. În baza acestei conscrieri, desființînd fideicomisele și în temeiul dreptului de a micșora după trebuință latifundiile, i se va face posibil țăranului să-și creeze o proprietate (arător, pășune, pădure) cel puțin atît, cît să o poată munci el și familia lui. Principiul conducător al acestei politici agrare e pe deoparte promovarea nivelării sociale, pe de altă parte potențarea producției.

6. Muncitorimei industriale i se asigură aceleași drepturi și avantagii, cari sunt legiferate în cele mai avansate state industriale din Apus.

IV. Adunarea națională dă expresiune orînteii sale ca congresul de pace să înfăptuiască comuniunea națiunilor libere în așa chip, ca dreptatea și libertatea să fie asigurate pentru toate națiunile mari și mici deopotrivă, iar în viitor să se elimineze războiul ca mijloc pentru reglarea raporturilor internaționale.

V. Românii adunați în această adunare națională salută pe frații lor din Bucovina scăpați din jugul monarhiei Austro-Ungare și uniți cu țara mamă România.

VI. Adunarea națională salută cu iubire și entuziasm liberarea națiunilor subjugate pînă aci în monarhia Austro-Ungară, anume națiunile : cehoslovacă, austro-germană, iugo-slavă, polonă și ruteană și hotărăște ca acest salut al său să se aducă la cunoștința tuturor acelor națiuni.

VII. Adunarea națională cu smerenie se închină înaintea memoriei acelor bravi români, cari în acest război și-au vărsat sîngele pentru înfăptuirea idealului nostru, murind pentru libertatea și unitatea națiunii române.

VIII. Adunarea națională dă expresiune mulțumitei și admirației sale tuturor puterilor aliate, cari prin strălucitele lupte purtate cu cerbie împotriva unui dușman pregătit de multe decenii pentru războiu au scăpat civilizațiunea din ghiarele barbariei.

IX. Pentru conducerea mai departe a afacerilor națiunii române din Transilvania, Banat și Tara Ungurească adunarea națională hotărăște instituirea unui Mare Sfat Național Român, care va avea toată îndreptățirea să reprezinte națiunea română oricând și pretutindeni față de toate națiunile lumii și să ia toate dispozițiunile, pe cari le va afla necesare în interesul națiunii.

Încheiu repetând dorul nestins al celor 14 milioane de români :
Trăiască România Mare !

„Românul“, VI. nr. 20 din 20 noiembrie/3 decembrie 1918 și „Telegraful român“, LXVI, nr. 131 din 23 noiembrie/6 decembrie. Publicat după Ștefan Pascu, *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia*, Cluj, 1968, p. 405—406.

193

〈1918 decembrie 1, Alba Iulia〉. Parlamentarii Adunării Naționale de la Alba Iulia, care au votat unirea cu România la 1 decembrie 1918¹.

I. Deputați de drept (protopopi)

Andrei Ludu, Cetatea de piatră (Chioar n.n.)
Iosif Patachi, Ardușat
Alexandru Breban, Baia Mare
Gavril Muste, Lăpuș

Delegații reuniunilor învățătoresți

Reuniunea învățătorilor români din comitatul Maramureș, Ioan Bilt-Dăncuș, Sat-Slatina și Grigore Ciple, Ieud.

Reprezentanții gărziilor naționale române

Garda națională română din comitatul Maramureș, dr. Aurel Sabo, Vișeu de Sus, sergent, Ioan Ivanciuc, Iapa ;
Supleant : sublocotenent Florentin Bilt-Dăncuș, Sat-Slatina,
Garda națională română din comitatul Sătmăr : locotenent dr. Coriolan Bohățiel și soldatul Alexandru Schiller, Baia Mare.

II. Deputați aleși de cercurile electorale românești Județul Maramureș :

Cercul Ocna Șugatag : Iuliu Ardelean, Văleni ; dr. Ilie Lazăr, Giulești ; Emil Fuciec, Sirbi ; George Moiş, Berbești ; George Nemnis, Călinești.
Cercul Sighet : dr. Vasile Chindriș, dr. George Birlea, Sighet ; Ilie Filip, Apșa de Jos ; Vasile Mich, Iapa ; M. Dan, Apșa de Mijloc.
Cercul Vișeuului : Ioan Iusco-Dolhuțiu, Vișeu de Sus ; Gavril Coman, Vișeu de Jos ; Artemiu Anderco, Vasile Pleș, Ieud ; Vasile Timiș Filipan, Borșa.

Cercul Teceu : Simion Balea, Teodor Pop, I. Ioan, Ioan Stan Mihăilescu, Ioan Șteț, I. George, Ioan Pop a Tomii, Săpînța.

Județul Satu Mare :

Cercul Baia Mare : dr. Teofil Dragoș, Alexiu Pocol, Baia Mare ; Nicolae Barbul, Mocira ; Demetriu Cița, Tăuții de Sus ; dr. Vasile Sălăgean, Seini ; Supleant : Simion Marcu, Căvnic.

Cercul Șomcuta Mare : dr. Ioan Tibil, dr. Aurel Nilvan, George Radocea, Șomcuta Mare ; Grigore Birlea, Prislop ; Atanasiu Demian, Negrei(a).

Județul Solnocu-Dobâca :

Cercul Lăpușu Unguresc (Tirgu Lăpuș n.n.) dr. Tiț Ciortea, Lăpușu Unguresc ; Nicolae Gherman, Rohia ; Sigismund Lenghel, Emil Dragomir, Copalnic Mănăștur ; Grigoriu Roman, Lăschia. Supleanți : Lazăr Pașca, Lăschia ; Pante Pașca, Lăschia, Vasile Moraru, Teodor Rus, Victor Moldovan, Ioan Mureșian, Inău.

Extras din : *Marea unire de la 1 decembrie 1918*, București, 1 decembrie 1943, p. 53—54 ; 61, 63, 70, 71.

¹ In Marele Stat Național Român de la Alba Iulia au fost aleși următorii delegați ai meleagurilor actualului județ Maramureș : Dr. Vasile Chindriș, Ioan Doros, dr. Salvator Iurca, Simeon Balea, dr. Vasile Filipescu, Nicolae Barbul, dr. Teofil Dragoș, Constantin Lucaci, dr. Aurel Nilvan și George Pop de Băsești.

194

1918 decembrie 9, Baia Mare. Cererea Consiliului național român cercual Baia Mare adresată comisarului guvernamental al județului Satu Mare prin care solicită să i se predea armele aflate în posesia căpitanatului de poliție din Baia Mare pentru înarmarea gărzilor civile din cele 34 localități din plasă în scopul apărării ordinii publice.

Nagybánya és járása Román Nemzeti Tanácsától

Méltóságos Kormánybiztos Úr !

A nagybányai főszolgabírói járáshoz tartozó 34 község területén a Közrend, az élet — és vagyonbiztonság megóvása érdekében — a járási közigazgatási hatósággal egyetértésben — a polgárőrséget megszerveztük.

A polgárőrség hivatását csak úgy teljesítheti, ha Községenként átlag legalább 10—11 darab fegyver satöbbi rendelkezésre áll.

Mínthogy — értesüléseink szerint — Nagybánya Szabad Királyi város rendőrkapitánysága felügyelete alatt 100 darab Manlicher és 300 darab orosz Typusu lőfegyver, 2000 darab Manlicher és 5000 darab orosz

töltény, 4 darab gépfegyver és 20 darab kézi gránát felhasználatlanul áll.

Ennélfogva tisztelettel kérjük méltóságodat :

Méltószassék elrendelni, hogy Nagybánya szabad királyi város rendőrkapitánysága és polgárőrsége azonnal adjon át fenti készletéből 100 darab Manlicher fegyvert 1500 darab tölténnyel és 200 darab orosz típusu fegyvert 3000 darab tölténnyel, 2 darab gépfegyvert töltény készletének felszerelésével és 10 darab kézigránátot.

Az átvételekkel alólirt elnök a járási polgárőrség paracstonka társaságában személyesen fog eljárni.

Fogadja Méltóságod kivált nagyrabecsülésem kifejezését,
Nagybánya 1918, december 9.

Nagybányai Román Nemzeti Tanács
elnök

Arh. St. Baia Mare, fond Consiliul național român cercual Baia Mare, act nr. 16, f. 1, concept, l. maghiară.

TRADUCERE :

De la Consiliul Național Român al orașului și plășii Baia Mare

Domnule comisar guvernamental !

În interesul apărării ordinei publice, vieții și siguranța avutului cetățenilor din cele 34 localități, ce se află pe teritoriul aparținător plășii — în înțelegere cu autoritățile administrative ale plășii — am organizat gărzile civile.

Gărzile civile numai așa își vor putea îndeplini chemarea dacă în fiecare localitate vor avea la dispoziție în medie cel puțin 10—11 puști și altele.

Intrucit — conform informațiilor noastre — sub controlul capitanatului de poliție al orașului Baia Mare se află 100 de puști „Manlicher” și 300 de puști de tip rusec, cu 2000 de încărcături pentru „Manlicher” și 5000 pentru cele rusești, 4 mitraliere și 20 de grenade de mină, cu respect cerem înălțimei voastre :

Să binevoiți să dispuneți ca imediat să fie predate căpitanatului de poliție al orașului Baia Mare și gărzilor civile din rezervele de mai sus, 100 puști „Manlicher” cu 1500 de încărcături și 200 de puști de tip rusec cu 3000 de încărcături, 2 puști mitraliere și 10 granade de mină.

Preluarea va fi făcută personal de subsemnatul președinte în prezența comandantului gărzilor civile de plasă.

Primiți înălțimea voastră exprimarea deosebitei mele considerații.
Baia Mare la 9 decembrie 1918

Consiliul Național Român Baia Mare
președinte

1918 decembrie 10, Carei. Răspunsul prefectului la raportul consiliului național român cercual Baia Mare privind asigurarea gărzilor civile cu armamentul solicitat, precizind că organizarea acestora intră în atribuțiile primpretorului.

Szatmár vármegye és Szatmár-Németi szabad királyi

Város főispánja

9897 szám. 1918.

Pokol Elek urnak

Nagybánya

A nagybányai városi és járási román nemzeti tanács nevében hozám beadott kérelmére értesitem, hogy a nagybányai járási polgárőrség részére a nagybányai főszolgabíró kezéhez 150 darab fegyver kiadása iránt intézkedtem.

A nemzeti tanácsok végrehajtó hatalommal és jogkörrel nem birnak, ezért a polgárőrség szervezésére hivatott főszolgabíró illetékes a szükséges fegyverek átvételére és megfelelő helyre való kiosztására mely eljárásában a nemzeti tanácsot támogatni fogja.

A kiutalt fegyverek számát a főszolgabíró urral egytértőleg alapították meg.

Nagykároly, 1918 december 10.

kormánybiztos

ss. indescifrabil

Arh. St. Baia Mare, fond Consiliul național român cercual Baia Mare, act nr. 16, f. 2, orig., l. maghiară.

TRADUCERE:

Prefectura județului și a orașului

liber regal Satu Mare

nr. 9897 din 1918

Domnului Alexiu Pocol

Baia Mare

La cererea înaintată în numele Consiliului Național Român al plășii și orașului Baia Mare vă facem cunoscut că am dat dispoziție ca să fie predate 150 de puști primpretorului plășii Baia Mare pentru gărzile civile ale acestei plăși.

Consiliile naționale nu au putere executivă și jurisdicție de cerc, fapt pentru care organizarea gărzilor civile cade în competența primpretorului, care este chemat pentru preluarea armelor și împărțirea lor

în locuri corespunzătoare, acțiune în care va fi ajutat de consiliile naționale.

Numărul armelor mandatate s-a stabilit de comun acord cu domnul primpretor.

Careii Mari la 10 decembrie 1918

Comisar guvernamental
ss. indescifrabil

196

1918 decembrie 11, Dej. Raport asupra masacrului săvârșit de o companie de soldați maghiari în Tîrgul Lăpuș, în ziua de 5 decembrie 1918, în timpul unei adunări populare organizate de Consiliul național român cercual pentru a se aduce la cunoștința populației românești hotărîrile Marii Adunări Naționale de la Alba-Iulia, din 1 decembrie 1918.

Raport

„În Lăpușul Unguresc, joi (28 nov. crt.), s-a ținut adunare poporală cu scopul de a alege delegații pentru marea adunare a poporului român la Alba-Iulia. După alegerea delegaților, președintele Andrei Ludu, protopop în Lăpuș, a rugat poporul ca pe joia viitoare (5 dec.), să se întrunească iarăși la adunare poporală, ca să li se comunice din partea delegaților hotărîrea adusă la Alba Iulia.

Pe ziua de 5 decembrie, poporul din Lăpuș și jur, conform invitației făcute, s-a întrunit iarăși în locul designat spre acest scop, în edificiul școlii confesionale gr<eco> cat<olice>, situat în piața Lăpușului. Fiindcă la această adunare s-au adunat cam 1500 oameni, — neîncăpînd în localurile școlii, — adunarea s-a ținut sub cerul liber, în curtea școlii.

Aci notăm, că poporul s-a prezentat la adunare sub stindard național, în cea mai mare ordine.

Președintele deschide adunarea la orele 10 și jumătate și delegații au comunicat poporului hotărîrile adunării din Alba-Iulia. Un delegat, protopopul Ludu, a vorbit poporului în curtea școlii de pe un amvon. După dînsul a luat cuvîntul avocatul dr. Titus Ciortea, care a vorbit poporului din galeria școlii. Avocatul dr. Ioan Oltean voia să închidă adunarea, dar abia adresase poporului cîteva cuvinte, s-a auzit un strigăt: „Fugiți oameni, că vin soldații străini“, și în aceeași clipă au și urmat cîteva detunături de pușcă, iar un om care ținea în mînă un stindard, a căzut mort la pămînt.

Poporul îngrozit a luat-o la fugă, peste grădina școlii, iar inteligența de pe balcon s-a adăpostit în localurile din etaj ale școlii.

Soldații străini, în număr de 60, cu 2 mitraliere, au așezat apoi o mitralieră în poarta școlii și au puscat în mulțime, pînă ce publicul

¹ Azi Tîrgul Lăpuș.

s-a refugiat, care încotro a putut, afară de cei vreo 14 cari au rămas morți în curtea școalei.

După măcel, soldații unguri s-au urcat în etaj și între baionete au silit inteligența română să părăsească localul școalei. În urma provocării brutale, intelectualii au părăsit școala între baionete, — în piața satului au fost puși în rînd în fața puștilor soldaților. Au scăpat de la moarte la intervenția unor jidani din loc și s-au resfirat la casele lor, afară de un învățător cu numele Suciuc din Dobric, care a fost pușcat în localul școalei, și afară de avocatul dr. Titus Ciortea, care a fost grav rănit la un picior.

Nu a fost destul atita, ci peste noapte soldații aceștia au umblat prin case, căutînd pe comandantul gardei române și pe gardiști. Aflînd pe un sergent din comuna Libotin, care a fost în serviciul gardei din loc, l-au omorît cu baionetele, iar banii, inelele și ghețele i le-au furat. Comandantul gardei, locotenentul Vasile Latiș, numai așa a scăpat de la moarte, că s-a refugiat în satul din jur.

O altă mitralieră au așezat-o în piață și cu aceasta au pușcat în oamenii adunați la tîrg, omorînd o muiere, înaintea bisericii reformate.

Rezultatul acestei bravuri vandale a fost, că 14 oameni pașnici au fost omorîți și — după cum s-a constatat oficios, 40 au fost răniți. Dar numărul morților și al răniților e mai mare, deoarece mulți răniți au fost transportați de-ai lor acasă, pe care, și au murit pe drum sau acasă. Despre aceștia încă n-avem date pozitive.

În decursul investigației s-a constatat că numiții soldați unguri se țin de regimentul 39 din Dobrița. Ei au fost trimiși pentru apărarea bunurilor erariale² din comuna Strâmbul Băiuțului (Kohóvölgy), — au venit în Lăpuș fără a se putea constata că la invitarea cui; s-a constatat însă că a fost o bandă de hoți sub comanda locotenentului Szöcs Béla, inginer în Gros, care nu numai că a jefuit de la victimele impușcate de ei la Lăpuș banii, vestmintele și ghețele din picioare, dar au jefuit și banca românească „Lăpușana“, furînd de acolo în bani gata și în valori peste o sută de mii de coroane.

S-a constatat mai departe, că numiții soldați au avut știre pozitivă, că în Lăpuș se va ține alunarea populară pe ziua de 5 decembrie, ceea ce apare din protocolul de investigație și anume din fasiunea martorului ungur Turuczó Ferenc, care zice, că intrînd soldații în Lăpuș au întrebat pe sergentul român, care i-a întîmpinat la pod, că: „unde se ține adunarea românească“.

S-a constatat mai departe, că soldații unguri, ajungînd pe piața Lăpușului, fără motiv și fără a le sta cineva în cale, au năvălit de-a dreptul asupra școalei române, unde se ținea adunarea, pe cei doi gardiști români, care făceau serviciu la poartă i-au dezarmat și fără de nici o vorbă au început a împușca în oameni, la început din puști și apoi momentan din mitraliere, omorînd și rănind o mulțime de oameni nevinovați.

S-a susținut în decursul investigației aserțiunea, că soldații unguri au fost atacați din partea românilor și numai după acest incident s-au năpustit asupra școalei. Aserțiunea aceasta însă nu corespunde adevă-

² Bunurile statului de la minele de acolo.

rului, pentru că prin martori de toată încrederea s-a dovedit, că nimenea nu a puscat asupra lor, nimenea nu i-a atacat, din contră chiar și cei doi soldați maghiari, cari au căzut, au ajuns în focul mitralierei și au murit de gloanțele mitralierei.

Prin actul acesta de barbarism s-a atentat la viața locuitorilor români din Lăpuș și jur, sub pretextul că românii din jur atacă averile erariale din Strîmbul Băiuțului. Toți acești soldați au împuscat și omorît și acolo vre-o cîțiva oameni nevinovați.

În urma acestor acte brutale, inteligența română din Lăpuș și jur este adusă în teamă extraordinară, temîndu-și în ori ce moment viața de asemenea bande de hoți, cari se girează a fi trupe regulate ungurești.

Dej, la 11 decembrie 1918.

Dr. Ioan Mezei, avocat, dr. Augustin Bodea, avocat, dr. Artene Mureșan, căpitan, membri esmiși din Consiliul Național Român din Dej.

Observăm, că constatările din raport s-au făcut în acord cu emisișii Consiliului Național Maghiar.

Comisia mixtă a adus unanim hotărîrea, că — atît în contra locotenentului Szücs Béla, cît și a celorlalți membri din detașament, să se pornească procedură judecătorească militară, prin C.N. Maghiar.

În ce privește cazul de la Strîmbul-Băiuțului (comună în cercul Lăpușului), amintit în raport, deocamdată vă putem numai atit comunica, că soldații maghiari au împuscat și în această comună în români, omorînd la moment trei inși, dar numărul celorlalți morți și răniți nu s-a putut încă constata, pentru că oamenii, cari au fost din diferite comune, i-au luat și dus cu ei.

Întreg detașamentul de 60 membri stă și azi încă în Strîmbul Băiuțului, ținînd comuna și întreg jurul sub teroare, incît Consiliul Național Român cercual din Lăpușul Unguresc, pe care l-am încredințat cu anchetarea cazului, ne-a răpus, că ancheta deocamdată nu o poate face, pentru că din cauza terorismului nu se pot apropia de sat și nici oameni de pe acolo nu pot veni la sediul Consiliului.

Dej, la 11 decembrie 1918.

Cu stimă :

Consiliul Național Român al comitetului Solnoc Dobîca în Dej.

Dr. Liviu Mișca, prezident

Dr. G. Ciupe, secretar“.

*

Iată mai jos numele celor ce au fost omoriți de soldații maghiari cu ocaziunea masacrului de la Lăpușul Unguresc :

1 Filip Vasile, plutonier din comuna Libotin, omorit în chipul cel mai îngrozitor, avînd 32 de împunsături cu baioneta în piept și spate și două împuscături, i-au tăiat un deget, pe care avea două inele, i s-a făcut o cruce în frunte tăiată cu baioneta, și l-au desbrăcat complet.

2 Ungur Teodor, agricultor din comuna Libotin.

3 Perhația Varvara, țărancă din Libotin

4 Dr. Ciortea Titus, avocat din Tg. Lăpuşului, mort mai târziu din cauza rănilor

- 5 Vasile Suci, învăţător din Dobricul Lăpuş
- 6 Maria Titu, ţărăncă din comuna Rohia
- 7 Vlaşin Vasile, din comuna Răzoare
- 8 Petru Pop, din comuna Suciul de Sus
- 9 Maria Poliar, din comuna Suciul de Sus.
- 10 Ioan Chindriş al Petri, din comuna Suciul de Jos
- 11 Bude Casian Pavel, din Suciul de Jos
- 12 Filip Simion, din Suciul de Jos
- 13 Luchian Niculae, din comuna Costeni,
- 14 Lucian Gavrila, din comuna Costeni
- 15 Pop Teodor P. Ioan, din comuna Groşi
- 16 Ungur Nicolae, din comuna Groşi,
- 17 Vasile Bude, din comuna Ungureni
- 18 Vasile Herman, din Strimbul Băiuţului
- 19 Ioan Şanta P. Gheorghe, din comuna Rogoz
- 20 Năstăcuţa Perhaiţa din comuna Libotin
- 21 Teot Rachila, din comuna Dămăcuşeni
- 22 Pop Ion Melinteanu, din comuna Lăpuş
- 23 Herţa Gheorghe, agricultor din Rogoz
- 24 Şanta Ileana, ţărăncă Rogoz

Afară de aceştia au fost răniţi 90 de români dintre cari 10 au rămas invalizi, iar ceilalţi s-au vindecat rămânând numai cu urmele rănilor.

Publ. de dr. Aurel Gociman în *România şi revizionismul maghiar*, ed. a II-a, Bucureşti, 1934, tipografia ziarului „Universul”, p. 270—273.

197

1918 decembrie 12, Seini. Proces-verbal încheiat cu ocazia adunării populare în cadrul căreia s-a ales Consiliul naţional român cercual Seini.

Protocol

Luat în Seini la 29 nov. (12 Dec.) 1918 cu ocaziunea adunării populare conchemată şi ținută pentru alegerea Consiliului naţional român cercual.

1. M. O. Domn Alexiu Berinde, paroh local, deschide adunarea făcând cunoscută, prin o vorbire potrivită, scopul pentru care s-a conchemat adunarea.

2. Apoi la cuvîntul O. D. Vasile Pop, profesor, care într-o vorbire însofletitoare, după ce face cunoscute suferinţele poporului

român, de sub foastele stăpâniri streine, arată însemnătatea unirei po-
poarelor de un neam și mai cu seamă a tuturor românilor într-un mare
stat independent, numit România Mare. La terminarea vorbirei se face
propunerea membrilor a Consiliului național român cercual din partea
comunelor și se aleg de membri :

Din Seini :

Alexiu Berinde paroh, dr. Artemiu Caba avocat, Georgiu Achim
dir. de bancă, dr. Cornel Curtuțiu, dr. Demetriu Crăciun adv., dr. Va-
siliu Sălăgean adv., Georgiu Bașca cassar, Paul Cherecheș docinte, Du-
mitru Bârbus a lui Dumitru și Vasiliu Achim.

Din Apa :

Alexandru Pop paroh, Vasiliu Onaca, Georgiu Pașca, Vasiliu Ma-
rișca, Vasiliu Pomian, Vasiliu Cherecheș și Florian Rentea.

Din Medieșiu Auriu :

Petru Doboși paroh, Petru Șteopei docinte, Dumitru Vezentan,
Mihail Apai.

Din Samoștelec ¹ :

Tit Berinde preot, Vasiliu Bălan docinte, Ioan Pischîș și Ioan
Gozar.

Din Pomi :

Petru German paroch, Emil Iacob docinte, Nuț Băban, Dumitru
Barbul, Nuț Barbul, George Barbul și Gavril Barbul.

Din Borlești :

Coriolan Ternovan paroch, Ioan Delean docinte, Grigoriu Băin-
țan, Simeon Glodan, Gregoriu Miclăuș a lui George.

Din Borhid ² :

Ioan D. Silagi paroch, Vasiliu Cristea, Ioan Bălaș și Nicolae
Crăciun.

Din Valosut ³ :

Georgiu Golea paroch, Paul Golea, Georgiu Golea, Iosif Nistor
docinte.

Din Măriuș :

Georgiu Nicoară docinte, Ambroziu Boitor și Vasiliu Boca.

Din Ilba :

Simeon Anderco protopop, Georgiu Danciu, Petru Danciu și Ioan
Palfi.

Din Săbișa :

Georgiu Săpunar, Nuț Danciu și Ștefan Fericean.

Din Girbediu ⁴ :

Ioan Huzău, Indrei Corodan și Ioan Ban.

Din Potău :

Gavril Berinde paroch, Georgiu Rusu, Vasiliu Filep și Vasiliu
Ferențiu

¹ Azi Someșeni.

² Azi Valea Vinului.

³ Azi Crucișor.

⁴ Azi Românești.

Din Vișmort ⁵ :

Panfil Ossian protopop, Georgiu Gitta, Vasiliu Roatiș și Ioan Sabo.

Din Jojib :

Ioan Silagi paroch, Ioan Batin docinte și Vasiliu Cuturaș.

Din Viile Apei :

Ioan Zoab, Georgiu Miclea, Florian Miclea și Georgiu Bondiș.

Din Cicirlău :

Nicolae Breban paroch, Tofil Oancea și Teodor Robaș.

Din Mânăștiur :

Vasiliu Gevrea, docinte.

Din Bușag :

Alexandru Brâncovean paroch, Ioan Terebeșiu docinte și Dumitru Bondea.

Din Popbicău ⁶ :

Izidor Silaghi paroch, Ioan Silaghi tânărul jude com., Ștefan Chindriș.

Din Iegheriște :

Ioan Huneade, docinte, Ioan Ardelean, Georgiu Ionuț.

3. După ce întreaga adunare și Consiliul ales pune făgăduința solemnă, că vor fi credincioși și ascultători Marelui Sfat Național Român exclamă cuvintele „Trăiască România Mare“, și cîntînd Imnul național român poporul să departă și adunarea să încheie.

4. Consiliul ales imediat să constituie în modul următor :

Președinte : Alexiu Berinde paroch

Vicepreședinți : dr. Artemiu Caba adv. și Tit Berinde preot.

Notar : dr. Demetriu Crăciun, avocat

Vicenotar : Paul Cherecheș, docinte

Cassar : Dumitru Bărbus a lui Dumitru.

5. Consiliul constituit la propunerea M.O.D.Al. Berinde președinte primește că în toate afacerile și atingerile Consiliului cu forurile streine, atît verbal, cît și în scris, să se folosească de limba română. Adunarea primește unanim.

6. Președintele propune să se aleagă o comisiune care să comunice fostului proprietore dr. Ioan Komoroczy dorința Consiliului cercual, să-și reocupe postul, întrerupt prin concediu. Să primește și să aleg în comisie : dr. A. Caba vicepreședinte, dr. D. Crăciun notar și Coriolan Ternovean.

Nefiind alte obiecte de pertarctat ședința se încheie.

Dat ca mai sus.

ss. Dr. Demetriu Crăciun
notar,

Președinte

Arh. St. Baia Mare, fond CNR cercual Seini, act nr. 12/1918,
orig., 2 f.

⁵ Azi Roșiori.

⁶ Azi Bicău.

1918 decembrie 12, Baia Mare. Propunerea Consiliului național maghiar local și a Consiliului orășenesc Baia Mare trimisă președintelui Consiliului național român al județului Satu Mare privind înființarea unei comisii pentru strângerea articolelor de îmbrăcăminte și încălțăminte în vederea distribuirii acestora populației nevoiașe, cu rugămintea de a numi cîțiva reprezentanți în această comisie.

7412/1918. szám.

A helyi Magyar Nemzeti Tanács végrehajtó bizottságának és a városi tanácsnak együttes javaslata a 28471/918 számú alispáni leirattal közölt 210. I. Hadügyi miniszterium 1918 számú rendelet végrehajtása tárgyában.

Határozat :

A törvényes rendelet szerint beszolgáltatandó és falragaszokon a város közönségével közölt utasítások szerint beszolgáltatandó ruha és lábbeli összeírása céljából Kupás Gyula városi aljegyző vezetése alatt bizottság küldetik ki, melynek tagjaiként Székely Árpád, Wider Péter, Izsák Ferenc és Holler Gyula végrehajtó bizottsági tagokat kérjük fel.

Az átvett ruhaneműek megőrzéséről a helyi Magyar Nemzeti Tanács fog gondoskodni.

Kiosztó bizottság alakítása tárgyában az összeírás és az átvétel befejezése után fogunk gondoskodni.

A rendelet intentióihoz képest a bizottságot az eljárás sürgős foganatosítására kérjük fel.

A Szátmar vármegyei román nemzeti tanács helyi bizottságának elnököt megkeressük, hogy a maga részéről a kiküldött bizottságha tagokat delegálni sziveskedjék.

Miről : Kupás Gyula városi aljegyző, a megfelelő nyomtatványok kiadásával — Pokol Elek a helyi Román Nemzeti Tanács elnöke és megnevezett szükséges karhatalom kirendelése végett értesíttetnek. Nagybánya, 1918, december 12.

A város Tanácsa
helyettes polgármester
ss. indescifrabil

A Nagybányai Román Nemzeti Tanácstól

A tekintetes városi Tanácsnak

Nagybánya

7412/1918. szám alatt megkeresésre van szerencsém értesíteni, hogy a nagybányai Román Nemzeti Tanács azon nemes céltól vezéreltetve, hogy a lakosság szegényebb rétege a szükséges fehérnemű és ruhaanyaggal a legsürgősebben ellátva lehessen, késséggel tesz eleget a tekintetes városi Tanács megkeresésének és az összeíró bizottságba Schiller Sándor, takarékpénztári főkönyvelő, gárdahadnagy úr vezetése alatt, Berindán János Pap János, Petrován László és Câmplian Octáv urakat küldi ki.

A helybeli Román Nemzeti Tanács részt ohajt venni a ruhák őrzési és kiosztási tevékenységében is oly célból, hogy a kiosztás közmegelegedésre kizárólag az arra igazoltan reáutaltak között történjen meg.

Végül biztosítom a tekintetes városi Tanácsot, hogy minden oly irányu tevékenységében, mely a közrend fenntartására, a hiány s szenvedők, a nélkülözők segélyezésére irányul, részünkről mindenkor élénk támogatásra számíthat.

Nagybánya, 1918 december 14.

Nagybányai Román Nemzeti Tanács elnök

Arh. St. Baia Mare, fond Consiliul national român cercual Baia Mare, act nr. 17, f. 1, orig., l. maghiară.

TRADUCERE:

Nr. 7412/1918.

Propunerea comună de hotărîre a Comitetului executiv al Consiliului național maghiar local și a consiliului orașului (Baia Mare n.n.) în executarea prevederilor ordonanței Ministerului de Război nr. 210 I din 1918, comunicată subprefectului cu nr. 2847/1918.

Hotărîre

Conform dispozițiilor legale și a afișului expus, s-a făcut cunoscut comunității orașului Baia Mare că s-a format o comisie sub conducerea vicenotarului Kupas Iuliu, din care fac parte ca membri Szekely Arpad, Widler Petru, Izsak Francisc și Holler Iuliu, care va fi trimisă prin case ca să efectueze conscrierea încălțămintei și îmbrăcăminte.

De păstrarea articolelor de îmbrăcăminte preluate se va îngriji Consiliul național maghiar local.

De înființarea comitetului de împărțire ne vom îngriji după efectuarea conscrierii și stringerea acestor articole.

Față de intențiile dispozițiunii cerem din partea comitetului să efectueze operațiunea urgent.

Ne adresăm președintelui Comitetului local al Consiliului Național Român al județului Satu Mare să binevoiască să desemneze membrii săi în această comisie.

Drept care se înștiințează : Kupaș Iuliu, viconotarul orașului, responsabil de predarea imprimatelor, Alexiu Pocol, președintele Consiliului național român din localitate și forțele de ordine publică.
Baia Mare la 12 decembrie 1918

Consiliul orașului, locțiitor primar
ss. indescifrabil

De la Consiliul Național Român Baia Mare.

Stimatului Consiliul orășenesc
Baia Mare,

La adresa nr. 7412/1918 am onoarea a vă înștiința că Consiliul Național Român Baia Mare, călăuzit de acel țel nobil care urmărește ca păturile cele mai sărace ale comunității să fie cit mai urgent prevăzute cu albituri și articole de îmbrăcăminte, delegea cu satisfacție la solicitarea consiliului orășenesc, în comisia de conscriere de sub conducerea lui Schiller Alexandru, contabilul șef al băncii orășenești și căpitan al gărzii naționale, pe domnii Berindan Ioan, Pop Ioan, Petrovan Vasile și Cîmpian Octavian.

Consiliul Național Român dorește să participe la supravegherea și împărțirea articolelor de îmbrăcăminte cu scopul ca aceasta să se facă spre mulțumirea generală în exclusivitate doar celor nevoiași.

În fine, asigurăm onoratul Consiliu orășenesc că în toate acțiunile care privesc menținerea ordinii publice, ajutorarea celor lipsiți și suferinzi, că poate conta pe activa noastră participare.
Baia Mare la 14 decembrie 1918

Președintele Consiliului național român (Baia Mare)

199

(1918 decembrie 12, Sibiu). Ordinul șefului armatei și siguranței publice din Consiliul Dirigent de la Sibiu către dr. Teofil Dragoș din Baia Mare privind luarea măsurilor pentru a-l întâmpina pe generalul francez Berthelot.

Șeful armatei și siguranței publice, Consiliul Dirigent
Șeful armatei și siguranței publice

D-lui dr. Teofil Dragoș, avocat
Baia Mare

Excelența Sa domnul general francez Berthelot¹, acest sincer prieten al neamului românesc, începînd cu ziua de ieri face o călătorie în toate ținuturile românești.

Scopul este a cunoaște ținuturile alipite de România și pe români. Partea din itinerar, care interesează ținuturile Sătmăruului, ale Băii Mari, Dejului și Bistriței, este următoarea :

Luni 30 decembrie ora 8 sosirea la Debrețin, oprire 2 ore. De aici va trece cam pe la orele 11—12 ziua prin Careii Mari apoi va merge la Sătmar, de acolo la Baia Mare și se va reîntoarce către Dej spre Bistrița. Oprise în fiecare localitate 1 oră.

Notez că trenul special cu care călătorește va fi mereu în mișcare ziua noaptea că în 31 decembrie la ora 8 dimineața voiește să fie în Bistrița.

Vă rog cu insistență ca să faceți tot posibilul ca la toate opririle — după ce trece ziua să fie primit de poporul din sate în mod demn.

De aceea să dispuneți ca poporul să fie avizat să se adune la gări sub steaguri naționale. Să cinte coruri, să fie grupuri în frumoasele noastre porturi populare, cari să defileze înaintea trenului. Să se facă ovații Marii Franțe și Excelenței Sale domnului general Berthelot pentru sincera promovare a intereselor poporului românesc.

Faceți deci totul ca aranjarea festivalelor de primire să succedă cit mai bine.

Să exprimați apoi în caz de întreținere și doleanțele și suferințele noastre de veacuri.

Avizați toate comunele care cad în linia pe unde trece trenul. În speranța unei strălucite reușite, semnez cu totă stima :

L.S. Șeful armatei și sig. publice
ss indescifrabil

Pe verso : <La> Sătmar să i se deie pentru culina (bucătărie n.n.) specială : carne, pine, faină frumoasă, ouă, unsoare și toți articlii pentru culină. Prețul alimentelor să nu-l primiți.

Arh. St. Baia Mare, fond C.N.R. cercual Baia Mare act nr. 38/1918, orig., semnătura, sigiliu, 1 f.

200

1918 decembrie 15, Firiza. Raportul C.N.R. comunal Firiza către C.N.R. cercual Baia Mare prin care îi informează asupra neregulilor săvârșite de notarul cercual, Papp Zsigmond, cerind să dispună măsuri corespunzătoare.

Spectatului domn
dr. Teofil Dragoș, avocat-prezidele
Sfatului național cercual

Baia Mare.

Hoban Avram a Văsălichii Safti, carele va să măsure fărina din încredințarea comitetului să căiește că notarul cercual Pop Zsigmond îi pune pedici și ceva petrolu carele a venit pe seama Firizei a fost dat altunde, la Satu nou de Jos adeca.

Ne rugăm să binevoiți a mijloci tocmai — și în interesul nota-riului — ca dînsul să nu aibă amestec în treaba fărinei și alimentării

noastre, ci să fie isprăvite acestea pentru noi de-adreptul prin protopretori, iar petrolu să dobîndim.

În comisia de supraveghere către prezie și cei designați deja a mai adaus comitetul pe doi oameni săraci : Zaharie Pușcaș și Pop Tomeiu.

Cu toată stima
Firiza la 1918 decembrie 15 st.v.

Comitetul Sfatului național român din Firiza

Iosif Demian

prezide-paroh local

urmează semnaturile a 23 români din Firiza

Arh. St. Baia Mare, fond Consiliul național român cercual Baia Mare, act nr. 20/1918.

201

1918 decembrie 7/20, Sighet. Articol apărut în ziarul „Sfatul” în care se descrie entuziasmul cu care locuitorii satelor maramureșene și-au petrecut aleșii în drumul lor spre Alba Iulia.

Drum spre Alba Iulia

Alba Iulia ! Oraș sfînt al Românilor ! Cîte suveniri glorioase și dureroase se renasc în sufletele noastre la amintirea acestui nume vrăjitor : Gloria legionarilor lui Traian, a dorobanților lui Mihai Viteazul, suferințele martirilor noștri naționali, Horea, Cloșca și Crișan, protestele nenumărate în contra volniciei și asupririi milenare, toate le-ai văzut în Alba Iulia ! Principiile lui Wilson¹ ne-au slăbit lanțurile seculare cari ne fereau la „integritate” ! Și noi alergăm cu toții, cu un trup, cu un suflet, la tine Alba Iulia : să rupem lanțurile ruginoase și slăbite, să manifestăm singurul nostru dor : de a dispune noi înșine asupra sortii noastre, de a fi liberi și uniți !

La apelul Consiliului Național Român Central ca tot cercul electoral unde locuiesc români să se reprezenteze la Adunarea Națională din Alba Iulia, prevăzuți cu credenționalele cercului Sighet și cu ale Reuniunii Învățătoresți, și Florentin Bîlt-Dăncuș, cu credenționalul corpului ofițeresc român maramureșan, au plecat din Sighet 7 înși în frunte cu dr. Vasile Chindriș — președintele Sfatului nostru comitatens. Veseli, enervați de nerăbdare — nu cumva să ne întîrziem de la Adunare-am plecat noi în 28 nov. st.n la 8 oare dimineața.

¹ Wilson, Tomas Woodrow (1856—1924), om de stat nord-american, membru al Partidului Democrat. A fost președinte al S.U.A. între 1918—1921. Aci este vorba de principiul autodeterminării popoarelor și națiunilor, formulat de W. în timpul primului război mondial.

În Berbești ne-o așteptat dl. student în drept Ilie Lazăr, ca să ne avizeze că berbeștenii au plecat deja. În Giulești odată observăm o grupă mare de români, îmbrăcați toți sârbăitorește. Cînd sosim la ei ne fac ovații, o surprindere plăcut pregătită de bravul student I. Lazăr și de părintele I. Ardealean din Văleni. — Bravii giuleșteni ne-au așteptat cu 10 care, ca să ne ducă în cinste pînă la Crăcești, iar doamna văduvă Lazăr ne-o așteptat cu un dejun bogat — pentru care — mare mulțumită! Cîntînd am plecat pe 3 care mai departe. Pe toate satele pe unde treceam, românii ne făceau ovații însuflețite.

Ajunzînd în Crăcești am prînzit în cîrciuma unui jidan-român. Neașteptîndu-ne carele, care să ne treacă peste Gutii, am fost anevoiți să ne rugăm de badea Ion și Pârja din Giulești, cari ne-a adus și pînă aici, să ne treacă și peste deal și ei ne-au și trecut cu cea mai mare plăcere, pentruce foarte le suntem recunoscători.

Înveseliți de glumele lui badea Ion din Giulești, abia observăm că suntem deja la poalele Gutiiului, unde ne-am dat din care, „ca să-i crutăm martina“ lui badea Ion, contra protestărilor lui.

Adevărul a fost că noi am preferat a face pe jos calea cea mai scurtă prin romanticele pături ale Gutiiului decît lungile serpentine cu carul. Abia observăm și suntem deja la fîntîna lui Pîntea unde observăm un car borborosînd în amurgul serii — sunt berbeștenii: doctorul G. Birlea cu taicăl său, dl. protopop și cu părintele Fuciec și cîțiva țărani de pe diferite sate. La crucea de pe vîrf, i-am ajuns, și pînă ne-au sosit carele, ne-am „încălzit“ din plosca Dlui protopop.

Sosiți la 4 ore am plecat în jos prin codrii Gutiiului spre Baia Sprie. Cînd suntem în vale la casa pădurarului ce surprindere plăcută! Ne iese înainte o grupă de d-șoare și domni cu steaguri românești, făcîndu-ne ovații însuflețite, — sunt baiasprieni: Dșoarele Anca, frații Lupan, frații Nistor și mai mulți alți domni. Grupa noastră crește cu tot pasul, steagurile filfăiesc, carele par că sboară, iar bătrînul Gutii răsună de: „Deșteaptă-te române din somnul cel de moarte, la care te-adînciră barbarii de tirani. Acum ori niciodată croiește-ți altă soartă, la care să-se-nchine și cruzii tăi dușmani“.

În Baia Sprie înaintea „Coroanei“ ne așteaptă deja tot orașul în frunte cu Dl. protopop din loc, totodată președintele Sfatului național local. La mesele „Coroanei“ suntem oaspeții lor bine văzuți, le mulțumim din inimă călduroasa primire. Suntem deja o grupă mare! Mai încolo la Baia Mare! — Badea Ion nu se lasă din: „să horiți mai una“. În Baia Mare (...) mai tare cîntăm:

„Hai să dăm mină cu mină
Cei cu inima română,
Să-nvîrtim hora frăției
Pe pămîntul României“ și:
„Iarba rea din holdă piară
Piară dușmanul din țeară“! etc.

„SFATUL“, Organ oficios al C.N.R.C. din Maramureș, an. I, nr. 1
Vineri 7/20, dec. 1918. Publ. de T. Hăgan și colectiv în *Op cit.*,
p. 177—179.

1918 decembrie 14/27, Sighet. Articol apărut în ziarul „Sfatul” în care se descrie călătoria delegaților Maramureșului, Sătmăruului și Sălajului la Alba Iulia.

Drum spre Alba Iulia

În piață, înaintea hotelului principal (din Baia Mare n.n.) ne primește dl. protopop Breban, dl. protopop Doboși cu mai mulți domni sătmăreni și ugoceni. În hotel după cina comună — fiind obosiți — ne punem la odihnă, când colo către miezul nopții, iată pe părintele Balea din Săpînța cu 8 săpînțeni ! În zori de zi plecarăm la gară, când mai să plecăm — sosește și părintele Anderco cu dl. învățător Țiplea și mai mulți ieudeni ! Au venit din Ieud pină la Baia Mare cu carul ! Iza, Mara și Tisa s-au întâlnit deja, dar unde-i Vișeu ? Ne așezăm cu toții într-un vagon și scriem pe el „Marmația” apoi : „Trăiască România Mare !” La toate gările călătoriei se sporesc. Însuflețirea e nespūsă, cîntecele naționale nu mai încetează, drapelele românești se tot sporesc. E ceva lucru lipicios însuflețirea. Odată vedem și pe conducătorul nostru cu tricolorul pe chipiu. La gară ne dăm jos, facem cunoștințe noi, cîntăm de răsună dealurile de :

„Murim mai bine-n luptă cu glorie deplină
Decît să fim sclavi iarăși pe vechiul nost' pămînt“ !
„Români din patru unghiuri, uniți-vă în cuget,
Uniți-vă-n simțiri“.

Vagonul nostru e situat între vagoanele : Țara Oașului și Sălajul. Pe toate ferestrele se văd fețe însuflețite, chipuri treicolorate. În Dej ne așteaptă cîteva mii de oameni în frunte cu protopopul Boroș și inteligența locală, drapele nenumărate, cîntece, ovațiuni etc. În Gherla tot așa. Se alătură de noi clerul diecesan și ceilalți trimiși ai Gherlei. Însuflețirea nu o poți descrie. În Cluj ne așteaptă garda noastră națională și ne conduce în casarma gardei, unde ne pun chilii la dispoziție. A doua zi către amiază a plecat trenul separat la Alba Iulia. În tren ne întîlnim cu domnii dr. Aurel Sabo, V. Timiș și mai mulți alți vișovani. Marmația e deja întreagă ! În trenul nostru vine și un detașament de gardiști români cu 2 mitraliere, spre a ocroti trenul de contra atacurilor eventuale (...), Vagonul nostru Marmația a avut onoarea de a primi mai mulți bărbați de ai noștri ca oaspeți d.e. pe Reverendisimul domn egumen al Bicsadului, care ne-a donat un steag mare, ca să avem sub care să ne grupăm. La Adunare am avut plăcerea de a auzi poveștile dlui dr. Tripon din Bistrița și a ne delecta în cîntecele renumitului cîntăreț al nostru român vălean, Ungurean, și voluntar în Armata Română. — Ai noștri ziceau „Niciodată n-am auzit așa de frumos a hori românește“. În gările mai mari — ca mai înainte —

toți călătorii a gardiștilor intonează : „Deșteaptă-te române“ apoi „Hora“ și în jurul orchestrului se încinge hora mare ! Domnișoarele, doamne, domni, țărani și țărânce dau mina laolaltă și joacă hora frăției.

În Teiuș auziam că bătrînul luptător al intereselor neamului românesc George Pop de Băsești călătorește pe trenul nostru împreună cu un general din România. În cît bați în palme ne-am strîns cu toți sub fereastra lui Badea George, cîntînd, făcîndu-i ovații. Nu se auzea alta ca : „Trăiască România Mare !, badea George, Unirea...“ Capul cărunt al bătrînului iese pe fereastră și cu lacrimi în ochi ne mulțumește ovațiile. În Alba Iulia locuința noastră e destinată în gimnaziul din cetate. Cei ce au venit la Alba Iulia ziceau : „S-a meritat a veni la Alba Iulia pentru călătoria făcută, dar încă pentru ce a fost acolo !“

„SFATUL“, organ oficios al C.N.R.C. din Maramureș, an. I, nr. 2, Sighet, Vineri, 14/27 dec. 1918.

203

1918 decembrie 21, Dumbrăvița. Proces-verbal al ședinței Consiliului național comunal Dumbrăvița în care s-a hotărît preluarea alimentației publice de către o comisie și s-a cerut Consiliului național cercual Baia Mare să le trimită de urgență un notar.

Protocol

luat în ședința consiliului național român ținută la 21 decembrie 1918

Prezenți subscrișii membri ai consiliului

Obiect : Preluarea alimentației publice pentru comuna Dumbrăvița.

Consiliul național cu unanimitate decide că alimentația publică o preia, (iar) pentru preluare esmite o comisie constătătoare din 6 membri în persoana lui : 1) Talpoș Nicefor, 2) George Dobrican, 3) Vasile Pricop, 4) Petru Pricop, 5) Vasile Lucaciu și 6) Ioan Dobrican. Roagă deci consiliul cercual să deie îndrumările necesare și să intervină la locul competent ca alimentele, făină, petrol, zahăr, sapon etc. numai-decît să se asigureze, în numele consiliului, comisiei esmisă.

Rugăm pe consiliul cercual ca să facă pași de lipsă ca, sau Gabanyi sau alt individ numai-decît să vină aici pentru conducerea cancelariei notariale deoarece poporeni nicidecum nu voiesc să se strămute cancelaria notarială în Baia Mare.

Lipsa urgentă de notar o motivăm cu aceea că ajutorul de stat a muerilor nici acum nu s-a plătit nefiind notar care să pregătească

conspectul pentru ridicarea ajutoriului și astfel și asta sarcină ar cădea în competența consiliului.

Consiliul neavînd la dispoziție protocoale, îndrumările de lipsă pentru conducerea celor mai sus-amintite nu e în stare să le ducă la îndeplinire la timp și poporeni sunt în stare să insulte consiliul pentru ce nu se îngrijește de alimentația publică și împărțirea ajutorului.

Fiindcă conducerea acestor, pe lângă controalele consiliului național, cade în sfera de activitate a notarului, este rugat consiliul cercual să se îngrijească ca numai decît să ni se trimită notar.

Dat ca mai sus

Demetriu Ciontea,
prezide
Grigore Borcutan,
notarul consf.

Avram Lupan,
vicepreședinte
George Dobrican
Vasiliul Lucean
Vasiliu Pricop
Ion Dobrican
Gheorghe Lupan

Arh. St. Baia Mare, fond Consiliul național român, cercual Baia Mare, act nr. 27, orig. 1 f.

204

1918 decembrie 22, Firiza. Adresa CNR comunal Firiza către președintele CNR cercual Baia Mare prin care se cer informații asupra datei sosirii trupelor române în Baia Mare, pentru a trimite delegați să le întîmpine.

Spectatului domn

dr. Teofil Dragoș

avocat, președintele sfatului național român

Baia Mare

Cu onoare mă rog binevoitori a ne înștiința cînd sosesc trupele ostașilor români în Baia Mare și trebuie să meargă garda națională la primire — eventual de se va putea și ceva feciori cu banderiu.

Foarte vă rog să mă informați în citeva rînduri

Firiza 1918 decembrie 22

Iosif Demian

paroh — prezidele sfatului național român Firiza

Arh. St. Baia Mare, fond Consiliul național român cercual Baia Mare, act nr. 30/1918, orig.

1918 decembrie 22, Baia Mare. Ordinul C.N.R. cercual Baia Mare, către consiliile comunale prin care se fixează ziua în care fiecare comună să-și trimită câte un delegat la sediul din Baia Mare pentru a lua cunoștință de situația politică și a primi dispozițiuni.

Consiliul național român Baia Mare

Către

Consiliul național român comunal

Pentru ca toate consiliile române comunale să poată fi în curent cu situația politică și cu starea cauzei neamului românesc, subsemnatul Consiliul a decis ca în fiecare zi de marți între orele 12—1 din zi să se coadune câte un delegat al C.N.R. comunal în Baia Mare pentru de a primi informații despre cele întâmplate în decursul săptămânii.

Delegatul ales să aducă cu ocazia convenirii dintii, credenționalul alăturat.

Baia Mare la 22 XII 1918.

L.S. Președinte

A. Pocol

Credențional

Pentru dl. membru al C.N.R. din comuna

pentru a participa la convenirea săptăminală.

. . . . la / 1918

Președinte

Arh. St. Baia Mare, fond Consiliul național român cercual Baia Mare, act nr. 29/1918, orig., sigilat cu sigiliul CNR Cercual Baia Mare.

1918 decembrie 22, Satu Mare. Circulara CNR comitatens Satu Mare către toate CNR cercuale privind apropierea trupelor române.

Nr. 29/1918.

Consiliul național român comitatens,

Tuturor Consiliilor naționale române, precum și bărbaților de încredere a acestor consilii și gărzi.

Vă aducem la cunoștință că stăm în preajma asedierii comitatului nostru Sătmar din partea trupelor române, ca parte a armatei Antantei, în cel mai scurt timp.

Cu privire la această împrejurare și cu deosebire, că comitatul nostru Sătmar de prezinte nu dispune pentru asigurarea ordinei și siguranței publice de forța îndestulitoare, în coînțelegere cu comisarul guvernului maghiar comitatens și comandantul jandărmăriei, s-a hotărât ca secțiile jandărmărești și în părțile locuite de români să rămână la locul lor și pe timpul asedierii, până la altă dispoziție din partea comandanților trupelor române, asigurându-li-se din partea Consiliului național român comitatens nevătămare.

Secțiile jandărmărești au stricte porunci din partea comandantului lor, să conlucre în coînțelegere cu consiliile cercuale și comunale române și cu comandanții gărzilor naționale române, din partea cărora sunt controlate.

Pentru controlă sunt recercate Consiliile naționale române cercuale, că imediat se esmită pentru fiește care secție jandărmărească de cercul lor de administrare 3 oameni trecuți de 24 ani, întrucît se poate subofițeri, cari vor fi plătiți din partea jandărmăriei cu 15 cor. la zi și îmbrăcăminte. Acești esmiși au să depună jurămint Consiliului din partea căruia au fost esmiși și au să poarte la chipiu totdeauna tricolorul românesc.

Vă recercăm a face acestea împrejurări cunoscute poporului românesc, că în interesul lui pentru asigurarea ordinei să sprijinească activitatea jandărmăriei construită în modul acesta, însemnînd încă pentru lecuire numai decît orice abuzuri, cari eventual s-ar întimpla din partea lor, la tribunii poporali pe lingă diferitele oficii administrative, lista cărora Vi o comunicăm în următoarele :

Cercul pretorial	Carii Mari	dr. Cornel Pap, avocat,
"	Arded	dr. Augustin Mircea, avocat
"	Cingir	Iuliu Pap, preot în Csegöld
"	Sătmar	dr. Ilie C. Barbul, avocat
"	Seini	dr. Artemiu Caba, avocat
"	Oașul	Aurel Dragoș, preot în Vama
"	Baia Mare	dr. Coriolan Bohățiel, avocat
"	Somcuta Mare	dr. Ioan Tibil, avocat
Orașul Sătmar		Ioan Savanyu, avocat
"	Careii Mari	dr. Cornel Pap, avocat
"	Baia Mare și Baia Sprie	dr. Aurel Nistor avocat

Totodată recercăm Consiliile cercuale că în caz dacă mai este vreo comună unde nu s-ar fi fost înființat Consiliul național român, să dispună imediat pentru înființarea, — trimițîndu-ne toate procesele verbale luate despre constituirea consiliilor.

Dat în Sătmar, la 22 decembrie 1918.

Pentru Consiliul național român comitatens
dr. Ilie C. Barbul mp.
secretar

Arh. St. Baia Mare, fond Consiliul național român, cercual Baia Mare, act nr. 42/1918, f. 1.

1918 decembrie 23, Chiuzbaia. Informarea președintelui C.N.R. comunal privind starea de spirit a locuitorilor din Chiuzbaia, care au ales un nou jude comunal, cerind să fie trimiși delegați din partea C.N.R. cercual pentru a clarifica situația.

Onoratlui Consiliu național român cercual
Baia Mare

Am onoarea a vă aduce la cunoștință că 39 locuitori din comuna Chiuzbaia, cuprinși în elencul aci alăturat, coadunându-se în sala școalei din loc au ales de jude comunal pe Vasile Babici a Diacului cu majoritate de voturi. Deci la această alegere au luat parte 37 familii, iar circa 140 familii s-au reținut de la această alegere.

Că pe cale legală s-a făcut această alegere să judece C.N.R. cercual.

Rog însă ca pe duminica viitoare să binevoiți a esmite un delegat din sinul C.N.R. cercual care, venind la fața locului, să limpezescă afacerea aceasta — eventual să-l întărească și joare pe noul jude.

Rog apoi ca pre duminica viitoare să se esmită la Chiuzbaia unul sau doi delegați din CNR militar cercual, ca să aducă în ordine garda națională din Chiuzbaia și să se ieie jurământul gardiștilor. Ar fi consult ca să vină însuși dl. comandant cercual.

Poporul din Chiuzbaia cea mai mare parte e agitat contra lui Anane, fostul jude, deci pentru calmarea spiritelor agitate ar fi consult să iasă la fața locului persoane străine și auctoritative.

Eu numai cu mare greutate am putut ținea în friu poporul ca să nu compromită cauza națională prin fapte escesive.

Ar fi consult ca din puștile ce le aveți la comandă delegații să aducă câteva pentru garda din Chiuzbaia.

După cari așteptînd prețiosul răspuns și îndrumările de lipsă sum.
În Chiuzbaia la 23 decembrie 1918

Cu deschilinită stimă

Nicolau Lupan
președintele CNR din Chiuzbaia

Arh. St. Baia Mare, fond CNR cercual Baia Mare, dosar 32/1918,
f. 2, orig.

1918 decembrie 11/24, Baia Mare. Adresa de orientare trimisă de C.N.R. cercual Baia Mare C.N.R. din Chiuzbaia în care se arată că pînă la preluarea administrației de către români se mențin vechii funcționari.

Consiliul național român din Baia Mare

Către

Consiliul național român comunal
Chiuzbaia

Pentru orientarea D-voastră și a neamului românesc din Chiuzbaia Vă facem cunoscut că pînă cînd Marele Consiliu Național Român Central nu va da porunca să preluăm imperiu peste teritoriul locuit de români, pînă atunci toți funcționarii comunali au să steie la locul lor.

Alegerea de funcționari va avea loc sub prezidiul unui tribun român emis de la centru după ce va fi concepută lista acelor care au drept de vot.

Deci să se rețină locuitorii de <la> orice provocăție.
Baia Mare la 11/24 decembrie 1918.

Consiliul Național Român
Președinte
Pocol

Arh. St. Baia Mare, fond C.N.R. cercual Baia Mare, dosar 32.1918, f. 1, concept.

209

1918 decembrie 13/26, Dej. Adresa CNR al comitatului Solnoc-Dobica prin care s-a trimis CNR din Baia Mare raportul șefului gării din Dej pentru decontarea celor 53 bilete de călătorie ale delegaților români care au luat parte la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918.

Nr. 90/1918.

Onoratului domn
dr. Teofil Dragoș, avocat
Baia Mare

Avem onoarea a vă transpune actul alăturat sub ./ cu recercarea să binevoiți a încasa și respective a trimite suma cerută, fiindcă, după cum se vede din scrisoarea de pe dosul hîrtiei, călătorii care au fost la Alba Iulia, de la Baia Mare, nu și-au cumpărat bilete.

Binevoiți a trimite suma cât mai în grabă căci șeful de gară aproape în fiecare zi ne reacearcă pentru plățirea ei.

Dej, 13,26 decembrie 1918

L. S. Consiliul Național Român al Comitatului
Solnoc-Dobica — în Dej

dr. Liviu Micșa
prezident

dr. George Ciupe
secretar

sz. 4931 — 1918.

A tekintetes Román Nemzeti Tanácsnak Désen

A mint már Barthos Sándor megbizottam által és tavbeszélőn több izben tett felkérésem igazolja, a Gyulafehérvárról folyó hó 2-án külön vonattal Désre érkezett 53 harmadosztályú román utasa 238 korona 50 fillérnyi menetjegy árát azon fizette be.

A Nagybányára utazó Román kiküldött urak azon kijelentést tették, hogy ezen összeget a tekintetes nemzeti tanács fogja megtérítiteni.

Miután ezen összeg a mai napig se lett hozzám kiutalva, smi után ezen összeg az itteni személypénztárban hiányt képez ennél fogva a kiállított utánfizetési szelvényt azon tiszteletteljes felkéréssel küldöm meg, miszerint a 238 korona 50 fillért hozzán mielőbb megküldeni méltóztatásék. A szelvényt visszakérem.

1 melléklet, Dej 1918 evi december hó 14-én,

Az állomás főnöke Gáy Jenő főelenőr
<Pe verso :> Igazoljuk, hogy bent említett 53 utas, kik a Gyulafehérvári gyűléstől Nagybányára utaztak. Désből Nagybányáig menetjegyüket nem váltották meg, s így az állomás főnök által követelt összeg helyes.
Dés 1918 XII/24.

Szamosvölgyi vasut forgalmi osztálya főellnök
ss. indescifrabil

Arh. St. Baia Mare, fond Consiliul național român cercual Baia Mare dosar 19/1918, f. 2, orig.

TRADUCERE:

Nr. 4931/1918.

Onoratului Consiliu Național Român

După cum atestă imputernicitul meu Bartha Sandor și repetatele rugăminți, în ziua de 2 a luni curente au sosit de la Alba Iulia cu un tren special cu clasa a III-a, 53 de călători români care nu au plătit costul biletelor în sumă de 238 coroane și 50 fileri.

Domnii delegați români ce călătoreau la Baia Mare au declarat că suma respectivă va fi compensată de consiliul național.

Deoarece această sumă nici până azi nu a fost ordonanțată și ca urmare în caseria proprie apare ca o lipsă, cu tot respectul și rugămintea că înaintez polițele pentru decontare, ca să bine voiți a-mi trimite cât mai curînd suma de 238 coroane și 50 fileri. Cupoanele urmează să mi le restituiți cu o anexă.
Dej, la 14 decembrie 1918

Șeful stației
Găy Jenő
controlor șef

<Pe verso :>

Adeverim că cei 53 călători amintiți care au călătorit de la Adu-narea de la Alba Iulia spre Baia Mare, de la Dej pînă la Baia Mare nu au avut bilete de călătorie și astfel suma pretinsă de șeful gării este firească.

Dej, la 24 decembrie 1918

Biroul de mișcare al căilor ferate de pe Valea Someșului
președinte
ss. indescifrabil

210

1918 decembrie 27, Firiza. Cererea C.N.R. comunal Fi-riza către C.N.R. cercual Baia Mare prin care solicită articole alimentare de primă necesitate pentru locuitorii satului.

Spectatului domn
dr. Teofil Dragoș, avocat, președintele
Sfatului cercual național român
în Baia Mare

Subscriși membri ai comitetului Sfatului național român din Fi-riza și subscriși reprezentanți ai poporului român de acolo cu toată stima ne rugăm să binevoiți a face dispozițiunile necesare, ca locuitorii din Firiza să dobîndim măcar acum, înainte de sărbătorile Crăciunu-lui, făină nulașe (albă n.n.), căci de aceasta nici măcar un kg nu am dobîndit de astă dată, deci cei mulți cari s-au întors acum de la fronturi la familiile lor și dîșii ar dori să aibă măcar de un coc ori doi restanțe pe sărbători.

Apoi *petroleu* de loc nu avem și poftim ca să nu fim în întunerec barem în noaptea nașterii Domnului.

Zahăr încă ne trebuie în cantitate mai mare decît ne este merit, căci mulți din cei cari au fîst lucrători la oraș, ori erariu, acum și-a lăsat din lucrul de acolo, care l-a ținut sub război și-acum trebuie să

fie indestiuliți din partea comunei. Avem lipsă apoi de cafă, de săpun și de rum.

Cu toată onoarea

Firiza la 1918 decembrie 27, sf.n.

Iosif Demian

paroh-prezidele Sfatului național român din loc., Basiliu Albul inv(ățător), Roman Florian, Hoban Mihail, Hoban Florea, Hoban Avram Hoban Petru, Lupan Petru, Hoban Gabor, Hoban Anton, Szeleveszki Gheorghe, Pușcaș Zaharie, Mureșan Pavel, Săsăran Petre, Suciș Vila, Hoban Ianos, Hoban Avram, Lupșe Vila, Szilagy Ion, Hoban Vasile, Hoban Laszlo, Lupan Gyorgye, Lupan Gligore.

Arh. St. Baia Mare, fond Consiliul național român cercual Baia Mare, dosar 20/1918.

211

1918 decembrie 27, Carei. Adresa subprefectului județului Satu Mare către Consiliul național român cercual Baia Mare prin care îi solicită concursul ca, folosindu-se de autoritatea sa, să mobilizeze pe locuitorii satelor la campania de stringere a recoltei anului în curs și la pregătirea celei viitoare.

30639/1918 szám

Szatmárvármegye alispánjától

Járási Nemzeti tanács!

Nagybánya

A földművelésügyi Miniszter ur az ország valamennyi már leszerelt, vagy még leszerelés alatt álló katonájához, illetőleg az ország földművelő népéhez a mellékelt kiáltványokat intézte. Azoknak a vármegye rendezett tanácsu városaiban és minden egyes községében való kifüggesztéséről gondoskodtam.

A földművelésügyi Minister úr felhívott arra is, hogy az idei termés betakarítatlan részének behordása, a jövő évi termés előkészítéséhez szükséges teendők, valamint egyéb gazdasági munkák biztosítása jelenleg a legfontosabb és legsürgősebb feladat lévén, az ezen munkálatok elvégzésében való közreműködésre kérem fel a vármegye területén alakult összes Nemzeti Tanácsokat is.

Ennek folytán felkérem tekintetes Cimet, sziveskedjék tekintélye minden súlyával odahatni, hogy a földműves nép a megszakadt gazdasági munkát azonnal vegye fel és álljon munkában annyival is inkább, mert ellenkező esetben az ország gazdasági fenállását veszélyezteti,

magára nézve pedig lehetetlené teszi, hogy a megalkotandó szociális törvények kedvezményében részesülhessen.

Nagykároly, 1918, december hó 27-én

Ilosvay
alispán

Arh. St. Baia Mare, fond Consiliul național român cercual Baia Mare, act nr. 35, f. 1. orig., l. maghiară.

TRADUCERE:

De la subprefectul județului Satu Mare

nr. 30639/1918

Către
Consiliul național român cercual
Baia Mare.

Domnul Ministru al Agriculturii s-a adresat tuturor soldaților demobilizați, sau în curs de demobilizare și respectiv populației țării din agricultură cu chemarea anexată ¹.

Noi ne-am îngrijit ca aceasta să fie afișată în orașele cu consiliu și în toate comunele județului nostru.

Domnul Ministru al Agriculturii a mai făcut și chemarea ca producția acestui an, nerecoltată, să fie strinsă, având îndatorirea pregătirii și recoltei anului viitor, precum și asigurarea efectuării altor munci agricole importante și mai urgente din etapa actuală.

La terminarea acestor lucrări solicit să-și dea concursul și toate consiliile naționale (române n.n.) constituite pe teritoriul județului.

Ca urmare vă rog să binevoiți a interveni cu întreaga dv. autoritate ca populația din agricultură să reia imediat lucrările agricole sistate și să înceapă lucrul, cu atât mai mult cu cât în caz contrar **periclit**oază existența economiei țării, iar ea se va pune într-o situație grea, de imposibilități de a fi împărtășită favorabil de legile sociale ce vor apare.

Careii Mari la 27 decembrie 1918.

Subprefect
Ilosvay

* Lipsește de la actul de bază.

1918 decembrie 28, Tăuții de Sus. Proces-verbal încheiat de C.N.R. comunal privind confiscarea de material exploziv de la un locuitor din Tăuții de Sus.

Protocol

Luat în Școala română de către secretarul Consiliului național român din Tăuții de Sus în 28 decembrie 1918 st.n. fiind de față subșcriși :

obiect :

Confiscarea armelor private

1. Consiliul național român din loc, cercetînd unele case private suspecte, pentru de a confisca obiecte din armată, se oprește și la locuința conaționalului ungur din comuna noastră cu numele Andrei Zemberi. Comisia trimisă din partea Consiliului național român, în care au luat parte, în frunte cu președintele următorii delegați : Demetriu Chince, președinte, Vasiliu Chiuzbăian, Ioan Bot și următorii gardiști : Ioan Chince, comandant, Vasiliu Babiciu și Vasiliu Petraș, au aflat în casa susnumitului.

a) Un granat explodabil, pregătit deja în un cilindru de granat, cu mai multe sirme de praf de granat.

b) Un săculeț, mai bine zis periniță, cu praf explodabil pentru tun.

c) O curea prevăzută numai cu 10—15 patroane de la mitralieră și

d) 250 bucăți patroane de pușcă-germană. Toate acestea în numele Consiliului național român s-au confiscat și s-au predat pentru păstrare secretarului C.N.R. din loc.

Acest protocol luîndu-se în două exemplare, unul se predă Consiliului național român cercual, pentru a face mai departe — la forurile competente — pașii de lipsă, în ceea ce privește investigarea acuzatului, constituindu-se totodată că spre ce scop și cu ce menire le-a ținut pregătite obiectele confiscate.

Dat ca mai sus

Înaintea noastră
Ioan Porumb
notarul CNR

Dumitru Chince
Vasiliu Chizbaian
Ion Both
Vasiliu Babiciu
Vasiliu Petres

Arh. St. Baia Mare, fond CNR cercual Baia Mare, act nr. 37/1918,
1 f., orig.

1918 decembrie 29, *Capnic*. Credenționalul dat de CNR Cavnic, lui Alexandru Medan pentru a participa la primirea generalului francez Berthelot.

nr. 15 De la Consiliul național român Capnic.

Credențional

Consiliul național din Capnic la primirea generalului francez Ex. Sa Berthelot, ce se va face în Baia Mare la gară, la 2 ore din zi, deleghează pe membrul Consiliului Alexandru Medan cu soții lui.

Rog consiliul cercual din Baia Mare să-i împartășească lui toate știrile mai noi despre înaintarea armatei române precum și orice știri mai nouă referitor la cauza națională.

În ziua de 31 l.c. înainte de amiaza la 11 ore rog să fie trimis cutareva membru din biroul consiliului cercual la telefonul erarial (din mineri) ca să vorbească personal cu mine.

Capnic în 29 decembrie 1918.

Adrian Lupan
prezident

Arh. St. Baia Mare, fond CNR cercual Baia Mare, act nr. 40/1918, orig.

214

1918 decembrie 30, *Șomcuta Mare*. Circulara Sfatului național român din Șomcuta Mare adresată sfaturilor naționale sătești din jur cerindu-le să înainteze procesele verbale de constituire precum și rezolvarea unor probleme administrative.

Tuturor sfaturilor naționale sătești din
Șomcuta Mare

Comunicându-se cele cuprinse în nota circulară a Consiliului național comitatens, din alăturare, Vă rugăm ca :

1. Vestindu-se cele cuprinse în circular, intru-cît s-ar afla în comunele d-lor Voastre atare soldați oameni cinstiți și întrucît se poate subofițeri, cari ar fi gata a intra în serviciul geandarmeriei, să binevoiți a ne comunica numele și gradul lor avut în miliții, cît de grabă comandantului gardei naționale din Șomcuta Mare, d-lui dr. Octavian Pop.

2. Întrucît încă nu ne-ați fi înaintat protocolul despre înființarea sfatului d-lor voastre, să binevoiți a ni-l trimite imediat, iar dacă nu

ați luat astfel de protocol, să-l faceți acum ulterior, bineînțeles cu data de 7, 8 ori 9 noiembrie, când s-a înființat sfaturile satești, cuprinzând în sine numele membrilor și a președintelui sfatului, precum și a celor 2 delegați pentru sfatul central.

3. Să binevoiți a ne face conșcrierea acelor familii din comuna cari sunt prisosite <în drept> să capete făină pe carte, însămnind și aceea ca din ciți membri stă familia, iar cei ce încă au puține bucate, pină le vor ajunge acelea, însemnind și la acele familii, din ciți membri stau :

La facerea listei să luați în seamă că farina ne stă la îndemână numai în măsura mai restrinsă — prin urmare aceea e iertat să se iaie în listă, cari într-adevăr sunt lipsiți de bucate.

Acest conspect să se facă și să ni se trimită asemenea cit de-n grabă.

4. Să ne comunicați punctual numărul familiilor (fumurilor) din comună.

Dat Șomcuta Mare la 30 decembrie 1918

În numele Sfatului național român din Șomcuta Mare

dr. Ioan Tibil

L. S.

Arh. St. Baia Mare, fond Parohia gr. cat., Lăpușel, act nr. 125/1918, copie. Publ. de Trofin Hăgan și colectiv, în *Maramureșul și Unirea* (1918) Muzeul județean Baia Mare, 1968, p. 182.

215

1918 decembrie 18 31, Baia Mare. Adresa Consiliului național român din Baia Mare către Consiliul național cercual Tîrgu Lăpuș privind rezolvarea neînțelegerilor dintre muncitorii de la minele erariale din Strîmbu și Băiuț și locuitorii satelor din jur în problema procurării de articole alimentare de către mineri, din satele respective.

Consiliul național român Baia Mare

<Către>

Consiliul național român cercual

Lăpușul Unguresc.

Direcțiunea minelor erariale din loc ne comunică că locuitorii români din Lăpușul Românesc¹, Suciuri², Ungureni și Groși nu le dă voie lucrătorilor erariali din Strîmbu și Băiuț, ca să intre în comunele lor pentru a cumpăra articole de alimentare (ouă, lapte etc.).

Considerînd că locuitorii din numitele comune sunt în majoritate români și că în decursul deceniilor trecute tot din acele comune au

cumpărat articole pentru alimentare, în fine că curentul politic n-are să influenzeze relațiile comerciale între comunele vecinare și locuitori în majoritate tot de români.

Vă rugăm ca să binevoiți a deștepta pe locuitorii români din Lăpușul Românesc etc. care să nu împedecă pe lucrătorii erariați români din comunele Strîmbu și Băiuț, din contra să înlesnească cumpărarea și vînzarea articlilor de alimentare.

Ar fi de dorit ca să înceapă din nou cercetarea (frecventarea n.n) pieții numitelor comune în zilele de plată și în acele zile a săptămînilor cînd în anii trecuți au fost obicei de a duce spre vînzare prisosul economiilor lor.

Baia Mare la 18/31 decembrie 1918.

Cu toată stima

Arh. St. Baia Mare, fond Consiliul național român cercual Baia Mare, act nr. 22/1918, orig., concept, 1 f.

¹ Azi Lăpuș.

² Suciu de Sus și Suciu de Jos.

216

1919 ianuarie 1, Cavnic. Raportul președintelui CNR comunal Cavnic către CNR cercual Baia Mare privind componența consiliului comunal și necesitatea obținerii unui birou propriu.

Nr. 3/1919 Consiliul național român din Capnic
Consiliului național cercual
Baia Mare

La ordinul nr. 27/1918 a Consiliului Dirigent din Sibiu, am onoare a vă comunica lista membrilor din Consiliul comunal :

1. Președinte Adrian Lupan, preotul parohiei de jos
2. Vicepreședinte Simion Marcu
3. Secretar Silvestru Moldovan

Notar, în lipsa persoanei alocate, nu este. Agendele notarului le prevede președintele, iar ale casierului și controlorului secretarul și Mihai Danciu, membru în consiliul comunal.

Biroul stă și funcționează în permanență. Local propriu biroul n-are, sunt încă în Capnic mai multe locale erariale goale, cari ar fi foarte potrivite, ar fi de dorit o intervenție pentru obținerea unuia dintre acestea, eventual autorizația consiliului local de a acvira unul, fiind lipsă arzătoare de unul.

Capnic în 1 ianuarie 1919
Andrei Lupan
preot prezident

Arh. St. Baia Mare, fond CNR cercual Baia Mare, dosar 45/1919,
f. 2, orig.

217

1919 ianuarie 1, *Capnic*. Raportul președintelui CNR din
Capnic privind starea de spirit din localitate și necesi-
tatea înființării gărzii naționale române.

Nr. 5/1919. Consiliul Național român din Capnic.

Consiliul național român cercual
Baia Mare

La ordinul nr. 27/1918 a Consiliului Dirigent din Sibiu, alineatul
6 și 7 am onoare a vă raporta că garda națională română în Capnic nu
este, fiindcă pînă acuma din centru n-a ieșit nimenea afară pentru for-
marea gardei.

Consiliul național român din loc a decis în principiu formarea
gardei, și e lipsă de aceasta ; a și solicitat în această privință pe consiliul
cercual însă fără rezultat. Gardă națională maghiară a fost în loc,
aceasta însă la dorința populației s-a dizolvat.

Stările siguranței publice — deși de prezent ordinea nimenea nu
o susține — sunt destul de bune.

Ar fi de dorit la tot cazul formarea gardei, de aceea rog să fie
esmis cineva pe ziua de 2 și 3 de Crăciun pentru formarea Gardei. Celea
7 arme cari le-am primit spre acest scop, pentru o comună așa de
mare, nici nu sunt de ajuns. Resurse pentru prevederea și remunera-
rea gardiștilor n-avem. Rog de a se îngriji și în această privință, cu
atît mai virtos, că fiind toți lucrătorii săraci și avizați numai la munca
lor, nu se poate aștepta de la ei să facă serviciu de gardă gratuit.

Capnic în 1 ianuarie 1919.

Adrian Lupan — preot prezident

Arh. St. Baia Mare, fond C.N.R. cercual Baia Mare, dosar 45/1919,
f. 4, orig.

1919 ianuarie 2, Baia Mare. Adresa comisarului poporului român al orașelor cu consilii Baia Mare și Baia Sprie către consilierul superior minier din Baia Sprie prin care se cere reprimirea la lucru a angajaților oficiului minier respectiv, nevoiți să demisioneze pe motiv că au făcut parte din consiliul național român.

Nagybánya és Felsőbánya rendezetű tanács városok román népbiztosa.

Nagyságos
Bradoffka Frigyes
Főbánya Tanácsos úrnak

Felsőbánya

Tudomásomra jutván, hogy Felsőbánya város területén meg alakult Román Nemzeti Tanács több tagjai kényszerűen voltak kitérni azon indokból, mert mint kincstári alkalmazottak a téren lemondásra Főtanácsos úr befolyásolta.

Midőn ezen sajnálatos és illetéktelen eljárás ellen ugyis mint városi román népbiztos, de ugyis mint a román nemzet tagja felszólalok teszem azt azon reményben, hogy Főtanácsos úr saját hatás körében, sürgősen intézkedni fog, hogy a kilépett Román Nemzeti Tanács tagjai mielőbb betöltsék újra a népek önrendelkezési joga alapján a román nemzet tagjait is megillető helyet, melytől a Kincstári alkalmazottak sem zárhatók el.

Egyben azon reményemet vagyok bátor kifejezni, hogy a mai átmeneti viszonyok között a békés egyetértés elérése céljából hasonló esetek jövőre nem fognak előfordulni, s kérésem teljesítéséről Főtanácsos úr szíves lesz engem mielőbb nagybecsű válaszával megtisztelni.

Nagybánya, 1919 ianuar 2.

Közigazgatási román népbiztos

Arh. St. Baia Mare, fond Consiliul național român cercual Baia Mare, act nr. 49, f. 1, orig., l. maghiară.

TRADUCERE:

Comisarul român al orașelor cu consiliu Baia Mare și Baia Sprie

Mărite domn
Bradoffka Frigyes
Consilier minier superior
Baia Sprie

Ajungându-mi la cunoștința că mai mulți membri ai Consiliului național român, constituit în raza orașului Baia Sprie au fost nevoiți

să părăsească rindurile acestuia din cauza că domnul consilier superior a influențat demisionarea lor ca angajați erariali,

În calitate de comisar român al orașului, dar și în calitate de membru al Consiliului național român, protestez împotriva acestei proceduri regretabile și ilegale în speranța ca domnul consilier superior cu atribuțiile sale va lua măsuri severe ca membri sfatului național demisionați, măsură la care nici angajații erariali nu s-au așteptat, în baza dreptului poporului la autodeterminare, să fie cit mai repede repuși în locuri corespunzătoare.

Totodată îmi exprim speranța că în împrejurările actuale de tranziție, în scopul înțelegerii pașnice, pe viitor nu vor mai apare cazuri asemănătoare și domnul superior va fi amabil să mă onoreze cit mai curînd posibil cu prețiosul său răspuns de satisfacerea cererii mele. Baia Mare, la 2 ianuarie 1919.

Comisar român de administrație.

219

1919 ianuarie 2, Baia Mare. Adresa comisarului poporului român al orașelor Baia Mare și Baia Sprie către Primăria orașului Baia Sprie privind dorința românilor din acest oraș de a participa la exercitarea puterii executive și desemnarea unui comisar al poporului român pe lângă administrația orășenească.

Nagybánya és Felsőbánya rendezetű tanács városok román népbiztosa
Tekintetes

Városi Polgármesteri hivatalnok
Felsőbánya

Hivatkozással Szatmár vármegye Román Nemzeti Tanácsának 29/1918 szám rendeletére van szerencsém értesíteni hogy a nemzetek önrendelkezési joga alapján Szatmár vármegye területén lakó román nemzet a békekongresszus előtti átmeneti időben részt kíván venni a végrehajtó hatalom azon részében, mely a román nemzet tagjait érinti, s e célból Felsőbánya rendezetű tanács város közigazgatása mellé román népbisztosnak alolított lettem kinevezve.

Midőn eszt a körülményt szives tudomásvétel végett közlöm nagybecsű figyelmébe ajánlom, hogy Felsőbánya város területén lakó románok összeségét, vagy egyes tagjait érintő minden fontosabb rendelkezése a románokat csak is azon esetben kötelezi és joghatállyal csakis azon esetben bir, ha azokat mint kirendelt népbisztos és is ellenjegyeztem, avagy a hozott közigazgatási rendelkezéseket és határozatokat utólagosan jóváhagytam.

Vagyok bátor remélni, hogy a mai étmeneti viszonyok között kölcsönös megértéssel sikerülni fog a végrehajtó hatalom gyakorlásában békés és öszhangú együttműködést kifejejteni.

Nagybánya, 191 ianuár 2-án.

Közigazgatási román népbisztos

Arh. St. Baia Mare, fond Consiliul național român cercual Baia Mare, act. 48, concept, 1. maghiarâ.

TRADUCERE:

Comisariatul poporului român al orașelor cu
consiliu Baia Mare și Baia Sprie

Stimat oficiu al Primăriei orașului

Baia Sprie

Cu referire la ordinul Consiliului național român al județului Satu Mare nr. 29/1918 am onoarea a vă înștiința că în baza dreptului la autodeterminare a națiunilor, națiunea română de pe teritoriul județului Satu Mare în perioada premergătoare congresului de pace dorește să ia parte activă la exercitarea puterii executive în acele părți care privesc pe membrii națiunii române și în acest scop subsemnatul am fost numit în calitate de comisar al poporului român pe lângă administrația orașului cu consiliu Baia Sprie.

Odată cu comunicarea acestei chestiuni pentru luare la cunoștință, vă atrag atențiunea cu multă considerațiune că toate dispozițiunile mai importante referitoare la întreaga comunitate românească de pe teritoriul orașului Baia Sprie, sau privitoare la unii din membrii acesteia, vor deveni obligatorii și vor căpăta putere legală numai în cazul în care acestea vor fi vizate și de mine în calitate de comisar delegat al poporului român, sau dacă hotărârile administrative și dispozițiile luate le voi aproba ulterior.

Am speranța că în împrejurările actuale de tranziție vom reuși de comun acord să conlucrăm la exercitarea puterii executive în deplină înțelegere, în mod pașnic și în deplină unitate.

Baia Mare la 2 ianuarie 1919.

Comisar al poporului român în probleme administrative.

1919 ianuarie 3, Cicîrlău. Raportul preşedintelui CNR comunal din Cicîrlău către CNR cercual Baia Mare privind oficianţii administraţiei comunale şi starea de spirit.

Referitor la punctul IV din N(ota) circulară.

Oficianţii de la administraţia comunală din Cicîrlău sunt români, însă pentru aceea limba de conducere a oficiului pînă acum e cea maghiară.

Altcum cu toţii aşteptăm cu dor aprobarea supremă a Consiliului European de la Paris a deciziei Marii Adunări Naţionale de la Alba Iulia.

D(at) Cicîrlău la 9 ianuarie 1919

Nicolau Breban
prezidele CNR din loc

Arh. St. Baia Mare, fond CNR cercual Baia Mare, dosar 45/1919, f. 4, orig.

221

1919 ianuarie 3, Baia Mare. Adresa dr. Wilhelm Nistor, comisarul şef al naţiunii române a oraşelor cu consiliu Baia Mare şi Baia Sprie, către oficiul de poliţie al oraşului Baia Sprie prin care îi dispune prevenirea actelor de învrăjbire între români şi unguri.

Nagybánya és Felsőbánya rendezett tanács városok román nemzeti képviselői.

Tekintetes

Városi rendőr Főkapitánysági Hivatalnak

Felsőbánya

Szatmár vármegye román nemzeti Tanácsa részéről 28/918 számú rendelettel Felsőbánya város Közigazgatása mellé román nemzeti képviselőnek neveztetvén ki, hivatalos tudomásomra jutott, hogy Felsőbányán múlt évi december hó 22-én az ottani román templom tornyán lengő román nemzeti zászlót önkényesen eltávolították s az ottani Kázinó helységében avval hivalkodtak, hogy azt szétépték.

Ugyancsak oda való lakosok múlt évi december 26-án a „Korona” vendéglőben tartott multság alkalmával oda nyilatkoztak, hogy a felsőbányai román nemzeti tanács több vezető tagját, névszerint:

Anka esperes urat, fiát, Kulik András, tanácsjegyzőt, Nyisztor Vilmos, főhadnagyot és fivérít fel kell konczolniok.

Ezen sérelmek a román nemzet tagjait mélyen felháborítják de a b<üntető> t<örvény> <könyv> be ütköző hivatalból üldözendő vétségeket is képeznek, s nyilvánvaló, hogy a kezdetleges műveltségű tetteseket valami lelketlen s alattomos felgyújtó biztatja az ily aljas cselekmények elkövetésére van szerencsén tehát megelőzetni.

<Pe verso :>

Tekintetes főkapitány hivatal

Sziveskedjék haladéktalanul nyomozást indítani a jelent büntetendő cselekmények ismeretlen tettesei és felbujtói ellen, s mától számított 8 napi záros határidőn belül az eredményről engem feltétlenül értesíteni, mert ellen esetben a közelgő román megszállás megtörténte után kénytelen volnák az ügyet a katonai hatóság elé terjesztetni s az eréltelen avagy eredménytelen eljárásért.

Főkapitány irat saját személyében is felelősségre vonatni.

Nagy Bánya, 919 ianuár 3.

dr. V. Nyistor

városi román nemzeti népbisztos.

Arh. St. Baia Mare, fond Consiliul național român cercual Baia Mare, act nr. 51, f. 1, orig., l. maghiară.

TRADUCERE:

Consiliul național român al orașelor cu consilii Baia Mare și Baia Sprie
Onorat oficiu al căpitanului șef orașenesc

Baia Sprie

Fiind numit cu ordinul nr. 28/1918 al Consiliului Național Român al județului Satu Mare în calitate de comisar al națiunii române pe lângă administrația orașului Baia Sprie, mi-a ajuns la cunoștință că anul trecut, la 22 decembrie, a fost îndepărtat în mod samavolnic steagul românesc ce flutura în turnul bisericii române din oraș și s-au lăudat în casina din localitate cu faptul că l-au sfirtecat.

De asemenea cu ocazia unui bal al populației de acolo ce a avut loc în restaurantul „Coroana“ la 26 decembrie, s-a afirmat că mai mulți membri conducători ai Consiliului național român, din Baia Sprie, după nume: domnul protopop Anca, fiul său, Andrei Culic, secretarul consiliului, Nistor Wilhelm locotenent major și fratele său mai mare, trebuie tăiați în bucăți.

Aceste insulte indignează profund membrii Consiliului național român, constituind un delict oprit din oficiu de codul penal și evident că înfăptuitorii de o cultură rudimentară, sînt îndemnați de un ațîțător fără suflet și perfid. Împotriva comiterii unor astfel de fapte josnice am onoarea a vă cere prevenirea lor.

<Pe verso>: Onorat oficiu al capitanului șef

Fiți amabil ca fără aminare să întreprindeți cercetări împotriva făptașilor necunoscuți și a instigatorilor care au comis faptele penale prezente și de azi, în interval de 8 zile, neapărat să mă înștiințați despre rezultat, deoarece în caz contrar, după descinderea apropiată a românilor (a armatei române n.n.) sint obligat să înaintez cauza autorităților militare deoarece s-a procedat fără energie și fără rezultat : Se trage la răspundere și personal capitanul sef.

Baia Mare la 3 ianuarie 1919.

dr. Vilhelm Nistor

comisar orașenesc al națiunii române

222

1919 ianuarie 6, Baia Mare. Adresa „Clubului popular” din Baia Mare, semnată de președintele său provizoriu Carol Szabad, către Consiliul Național Român din localitate, prin care îi trimite apelul privind necesitatea înlocuirii conducerii executive a orașului cu o comisie provizorie.

Mélyen tisztelt Elnökség !

Az itt mellékelt nyomtatvány az értekezletünk határozatának szószserinti másolata ; tisztelettel kérjük ezen határozatunkat a Román Nemzeti tanács vezetőségével ismertetni és a hozott határozatot velünk, a legrövidebb uton ismertetni méltóztasson.

Tisztelettel

A Nagybányai Népotthon nevében

Szabad Károly ¹

ideiglenes elnök

Sigiliu imprimat în tuș cu următorul text : A Nagybányai Népotthon — 1912 —

Nagybánya, 1919 Január 6. Lendvay tér 5 szám.

1 darab melléklet.

Arh. St. Baia Mare, fond Consiliului național român cercual Baia Mare, dosar 54/1919, f. 1, orig., 1. maghiară.

TRADUCERE :

Prea stimate prezidiu !

Imprimatul alăturat conține, cuvînt cu cuvînt, hotărîrea luată la conferință ; Vă rugăm cu multă stimă ca să faceți cunoscut această hotărîre conducerii Consiliului național român (cercual n.n.) și să ne comunicați în cel mai scurt timp hotărîrea pe care o veți lua.

Baia Mare, la 6 ianuarie 1919, Piața Lendvai nr. 5
Cu o anexă.

Cu stimă
„În numele „Clubului popular“ din Baia Mare
Szabad Carol,

președintele provizoriu
Sigiliu imprimat în tuș cu următorul text :
Clubul popular — Baia Mare — 1912

¹ Carol Szabad a făcut parte în 1921 din delegația care a plecat din Baia Mare la Congresul de constituire a Partidului Comunist Român.

*

Tudomásul !

A „Nagybányai Népotthon“ 1919. évi január hó 5-én tartott értekezlete követeli :

hogy városunknak a háborus párton volt képviselőtestülete és úgyszintén városunk tanácsa, szüntesse be működését, tekintettel arra, hogy városunk lakosságának érdekeit kellő végrehajtó hatalommal nem képes megvédni, ebből kifolyólag indítványozza az értekező, hogy : a város felett való végrehajtó hatalmat vegye át — átmenetileg — egy vegyes bizottság, melynek tagjai politikamentesen, a város gazdasági szervezettjeinek delegáltjaiból alakulna. Ilyen szervezeteknek ismerjük: a magyar és román nemzeti tanácsokat, a bányamunkások szakszervezetét és a „Nagybányai Népotthont“.

Egy ilyen bizottság kezébe letéve az intéző hatalom városunk felett, a városi tisztviselői kar helyén maradna ez átmeneti időben is, és nekik alkalmat nyújtani, hogy tisztségüket odaadóan, fokozottabb munkakedvvel betölthessék.

Megtalálná városunk vezető hatalmában a lakosság minden rétege saját képviselőjét és a megfelelő karhatalmi erő harmonikus munkálkodása is megoldást nyerne a közügyek és közrend biztosítása céljából.

Nagybánya, 1919, január hó 5-én.

A nagybányai „Népotthon“ ideiglenes vezetősége.

TRADUCERE :

Apel

Consfătuirea „Clubului popular“ din Baia Mare din 5 ianuarie 1919 pretinde ca comitetul reprezentativ al vechiului partid războinic, împreună cu consiliul executiv municipal să-și înceteze activitatea, ținând cont de faptul că ele nu sînt în stare să apere îndeajuns interesele locuitorilor orașului, din care motiv consfătuirea propune ca puterea executivă a orașului să fie preluată în mod provizoriu de către o Comisie mixtă, compusă din delegații asociațiilor economice din oraș, fără a se ține cont de orientarea politică a acestora.

